

Vladko Lozić

HRVATSKI FOTOAMATERSKI POKRET

Vladko Lozić

HRVATSKI FOTOAMATERSKI POKRET

Vladko Lozić

HRVATSKI FOTOAMATERSKI POKRET

(prilozi za povjesnicu)

Zagreb, 2017.

VLADKO LOZIČ
HRVATSKI FOTOAMATERSKI POKRET
(Drugo dopunjeno i prošireno izdanje)

NAKLADNIK:
Vladko Lozić
(vlastita naklada autora)

PROSUDBA KNJIGE:
prof. Borislav Božić, povjesničar umjetnosti
prof. mr. sc. Ervin Dubrović, povjesničar umjetnosti
prof. Zdenko Kuzmić, povjesničar umjetnosti
prof. mr. sc. Davorin Vujčić, povjesničar umjetnosti

UREDNIK:
Faruk Ibrahimović

GRAFIČKI DIZAJN:
Ivana Franjić

OBLIKOVANJE NASLOVNICE:
Zoran Jelača

DIGITALNI TISAK:
http://vladko.lozic.eu/books/hrvatski_fotoamaterski_pokret.pdf

ISBN: 978-953-59276-1-7

Sva autorska prava zadržana. Ni jedan dio ove knjige ne može se umnožavati, pohranjivati u sustavu za umnožavanje, bilo elektronski, fotografski ili na bilo koji drugi način, bez prethodne pismene suglasnosti autora.
All copyrights reserved. No part of this book may be reproduced, stored in a retrieval system or transmitted, in any form or by any means, without the prior permission in writing of the author.

POSVEĆENO 125. GODIŠNJICI FOTOKLUBA ZAGREB I ORGANIZIRANOG FOTOAMATERSKOG POKRETA U HRVATSKOJ (1892. – 2017.)

Kada je riječ
o povijesnim događajima,
kada se dokazi
jednom izgube
ili unište,
nema načina
da ih obnovimo.

Arthur C. Clarke
Misterije svijeta

Poštovani čitatelji!
Pred Vama je knjiga poput čaše saznanja.
Na pola puna dragocijenim saznanjem.
Za pesimista napola prazna,
za optimista napola puna.
Dvije su mogućnosti.
Da ju nastojimo puniti do kraja
ili pustiti da se isprazni do kraja.
Opredijelio sam se puniti ju do kraja,
novim saznanjima, prepuštenim zaboravu.
To isto predlažem i vama.
Izađimo iz Platonove pećine, na sunce,
i punimo čašu saznanja, kapljicu po kapljicu
naše prošlosti,
kako bi to bio naš povratak u budućnost.

Ovu knjigu posvećujem generacijama
dragih ljudi, dobrim prijateljima,
koji su nesebično i samoprijegorno
doprinosili međunarodnom ugledu
Fotokluba Zagreb i hrvatske fotografije

Sadržaj

PROLOG 11

PREDGOVOR 13

SAŽETI PRIKAZ FOTOAMATERSKOG POKRETA U HRVATSKOJ OD NJEGOVIH POČETAKA DO DRUGOG SVJETSKOG RATA 15
Preduvjeti nastanka fotoamaterskog pokreta u Hrvatskoj 17
Razvoj fotoamaterskog pokreta u Hrvatskoj 18
Uspon zagrebačkog fotoamaterskog pokreta i Fotokluba Zagreb 25
Međunarodne izložbe (od 3. do 9.) umjetničke fotografije u Zagrebu 27
Daljnji razvoj umjetničke fotografije 28
Osnivanje Hrvatskog fotoamaterskog saveza 29
Nacionalne izložbe umjetničke fotografije u Hrvatskoj 1939. i 1940. godine 31
Mladen Grčević – analiza umjetničke fotografije u Hrvatskoj do 1940. godine 34

FOTOAMATERSKI POKRET TIJEKOM DRUGOG SVJETSKOG RATA 47
Fotoklub Brod na Savi 49
IX. međunarodna izložba umjetničke fotografije 49
Međunarodne aktivnosti Fotokluba Zagreb 49

FOTOAMATERSKI POKRET U RAZDOBLJU OD DRUGOG SVJETSKOG RATA DO KRAJA DVADESETOG STOLJEĆA 59
Rano poslijeratno razdoblje (četrdesete godine) 61
Osnivanje Saveznih izložbi fotografije Fotosaveza Jugoslavije 62
Fotoamaterski pokret u pedesetim godinama 74
Republičke izložbe fotografije 75
Pokrajinske izložbe fotografije 81
Fotoamaterski pokret u šezdesetim godinama 104
Zamiranje nekih tradicionalnih vrijednosti 105
Izložba fotografije *Čovjek i more* 107
Izložba fotografije *Mali Zagreb* 112
Fotoamaterski pokret u sedamdesetim godinama 123
Izložba fotografije *Čelik i nafta* 127
Nagrada „Tošo Dabac" za životno djelo na području fotografije 141
Nastupanje fotografkinja u hrvatskoj fotografiji 142
Registrirani klubovi u sedamdesetim godinama 143
Fotoamaterski pokret u osamdesetim godinama 152
Međuklupska izložba fotografije Fotokluba Jadran iz Splita 152
Izložba fotografije *MORIJE* Fotokluba Oko iz Zagreba 154
Izložba fotografije *PODRAVKA* Foto-kino kluba Podravka iz Koprivnice 157
Aprilski salon Fotokluba Borovo iz Borova 161
Izložba fotografije i diapozitiva *OSIJEK* Fotokluba Osijek iz Osijeka 164
Bienale jugoslovenske fotografije Fotokluba IRIS iz Bjelovara 168
Izložba fotografije *Kamen* Fotokluba Uljanik iz Pule 170
Fotoamaterski pokret u devedesetim godinama 185
Djelovanje Hrvatskog fotosaveza u i nakon Domovinskog rata 185
Izložba fotografije *Otok i more* Fotokluba Kornat iz Kukljice 192
Objavljivanje hrvatskih fotografa u časopisu *Vijenac Matice Hrvatske* 198

Fotoamaterski pokret u dvijetisućitim godinama 213
Doprinos Fotokluba Zagreb u širenju izlagačke djelatnosti u Hrvatskoj 216
Salon fotografije Vinkovci Fotokluba Vinkovci iz Vinkovaca 219
Salon fotografije Osijek Fotokluba Osijek iz Osijeka 222
Jedan neuobičajen projekt – *Galerija idi i vidi* 231
Podravski salon FKK Drava iz Đurđevca 232
Osvrt na stanje fotografije u Rovinju u 90-im godinama 246
Istarska fotografska paradigma 251

FOTOAMATERSKI POKRET U DIGITALNOM DOBU DVADESETPRVOG STOLJEĆA 253
Digitalno doba 21. stoljeća i osnivanje novih klubova 255
Otkrivanje novih klubova 263
Pojava samostalnih autora 264
Doprinos Hrvatskog fotosaveza nakon Domovinskog rata 265
Doprinos fotoamaterskog pokreta fotografskoj struci 268
Doprinos fotoamaterskog pokreta fotografskoj umjetnosti 271

EPILOG 273

PRILOZI 275

PREDSJEDNICI HRVATSKOG FOTOAMATERSKOG SAVEZA,
FOTOSAVEZA HRVATSKE I HRVATSKOG FOTOSAVEZA 277

TAJNICI HRVATSKOG FOTOAMATERSKOG SAVEZA,
FOTOSAVEZA HRVATSKE I HRVATSKOG FOTOSAVEZA 277

POPIS FOTOGRAFA – IZLAGAČA PO DESETLJEĆIMA I GRADOVIMA
OD 50-ih GODINA PROŠLOG STOLJEĆA DO 2000-ih GODINA 21-og STOLJEĆA 278
Pedesete i šezdesete godine 278
Sedamdesete i osamdesete godine 280
Devedesete godine 282
Dvijetisućite godine 283

O KNJIZI 287
U mjeri čovjeka, *Borislav Božić* 289
Životno djelo kroničara hrvatskog fotoamaterizma, *Ervin Dubrović* 290
Čuvar kolektivne memorije fotoamaterskog pokreta, *Zdenko Kuzmić* 291
Od amateura fotografije do povijesti fotoamaterizma u Hrvatskoj, *Davorin Vujčić* 292
Poslije čitanja 293
Bilješka o autoru 299

KAZALO IMENA 301

LITERATURA 321

ZAGREB SALON, pregled svih izložbi 323

S obzirom na opsežnost materije u knjizi u Sadržaju su navedeni samo najvažniji događaji što će navesti zainteresiranog istraživača da pročita pažljivo cijelu knjigu.

Prolog

U mojim tridesetim godinama dogodilo se da sam preuzeo dužnost tajnika kluba. Na toj sam dužnosti ostao punih šesnaest godina (1967. – 1985.). Nakon nekoliko godina ponovno sam preuzeo dužnost tajnika i na toj sam dužnosti ostao punih 17 godina (1998. – 2015.), dakle ukupno trideset i tri godine. Tijekom cijelog prvog tajničkog mandata bio sam istovremeno i član *Upravnog odbora Narodne Tehnike Grada Zagreba*, ali i u jednom mandatu i čan *Izvršnog odbora Fotosaveza Hrvatske*.

Tijekom moga tajničkog mandata izmjenjalo se sedam predsjednika, tako da sam ja u neku ruku štitio i provodio kontinuitet klubske politike.

Kao takav bio sam na izvoru svih informcija, i sudjelovao u donošenju odluka u Klubu, *Narodnoj Tehnici Zagreba* i *Fotosaveza Hrvatske*, te sam imao priliku sakupiti mnogo dragocijenih podataka u jednom dugom periodu. Do sada ovu činjenicu nisam nikada i nigdje isticao, ali sada smatram to za potrebno. Kako se ti dragocijeni podaci, često unikatni i samo u mom posjedu ne bi zauvijek iz-gubili, odlučio sam, još koncem devedesetih godina prošlog stoljeća, sve to staviti na papir. Rezultat toga bila je moja prva knjiga *Fotoklub Zagreb, 1892.-1992.* (2000.). Dalje je isključivo iz istih razloga slijedio niz knjiga: *Fotoamaterski pokret u Hrvatskoj,* (2003.), *115 godina Fotokluba Zagreb*, drugo dopunjeno izdanje iz 2000. godine, (2009.), *Stoljeće promidžbe fotografije* (2010.), *U susret vremenu,* fotomonografija (2013.).

Također sam kao koautor sudjelovao u sljedećim knjigama: grupa autora (Vladko Lozić, Nada Grčević, Mladen Grčevića i Zdenko Kuzmić), *Zagrebačka fotografija – Almanah,* (1978.), grupa autora (Zdenko Kuzmić i Vladko Lozić), *Majstori hrvatske fotografije,* (2006.), grupa autora (Zdenko Kuzmić, Vladko Lozić i Vinko Šebrek), *Slike vremena*, fotomonografija (2007.).

Za sve navedene knjige nakladnik je bio *Fotoklub Zagreb*, pa se kao takav profilirao ne samo kao Klub koji se bavi samo izložbenim aktivnostima, nego daleko izbiljnija organizacija u kojoj se istražuje i objavljuje povijest samoga Kluba kao i hrvatskog fotoamaterskog pokreta.

Ova nova knjiga *Hrvatski fotoamaterski pokret* predstavlja drugo temeljito dopunjeno kao i prošireno izdanje knjige *Fotoamaterski pokret u Hrvatskoj* iz 2003. sa nizom novih istraživanja i saznanja i kao takova daje pregled povijesti *hrvatskog fotoamaterskog pokreta* od njegovih osnutaka do danas.

Bilo je za očekivati da će nakladnik i ove knjige biti *Fotoklub Zagreb* i u svoju izdavačku djelatnost ubrojiti još jednu knjigu, što se nije dogodilo. Kako se dragocijeni povjesni podaci, prikupljeni u ovoj knjizi, dakle gole činjenice, ne bi zauvijek izgubili, iz vlastitih sam sredstava dao digitalno printati trideset primjeraka knjige, te ih razaslati na određene institucije kulture u kojima se, između ostalog, izučava fotografija. Također sam knjigu u *pdf* formatu, u znak moje zahvalnosti, poslao suradnicima koji su mi pomogli u prikupljanju podataka.

Pozitivne ocjene moje knjige, koje su mi mnogi od njih poslali, bile su zaista iznenađujuće.

Kako bi se na nekakav način odužio tim cijenjenim prijateljima, da im ne navodim samo njihova imena, u znak moje velike zahvalnosti smatram za shodno njihove ocjene priložiti na kraju knjige.

Molim stoga cijenjenog čitatelja da to prihvati sa razumjevanjem.

Moje najveće iznenađenje doživio sam, osim navedenih pismenih očitovanja o knjizi, kada me je nazvao Faruk Ibrahimović, moj dobri prijatelj iz Tuzle (B&H), danas bez sumnje međunarodno priznati i vodeći bosanski fotograf, galerist, urednik i autor brojnih napisa iz područja fotografije. Priopćio mi je da dolazi u Zagreb, da razgovaramo o knjizi. Tijekom dva dana moju smo knjigu pregledali, stranicu po stranicu, od korica do korica, te mi davao svoje mišljenje i sugestije. Na koncu mi je predložio da bi cijelu knjigu redizajnirao i kao rezultat toga smanjio broj stranica, kako bi tiskarska cijena bila niža što sam sa zahvalnošću prihvatio.

Tako je knjiga, po svim pravilima struke, dobila i vrhunskog urednika.

Nemam što reći nego da još ima dobrih ljudi.

Rezultat toga je ova knjiga, koju sada čitate.

Autor

Zagreb, 2017.g.

Predgovor

Organizirani fotoamaterski pokreti s izrazito umjetničkim ciljevima javljaju se u europskim zemljama već u devetnaestom stoljeću. S ponosom danas možemo konstatirati da su se u to doba i u hrvatskim krajevima događali slični procesi. Premda nas od toga vremena dijeli cijelo dvadeseto stoljeće, u dosta oskudnoj fotografskoj povijesnoj literaturi o fotoamaterskom pokretu u nas ne postoji niti jedna knjiga koja bi sveobuhvatno, a posebno ne faktografski, pokušala obuhvatiti sve relevantne događaje vezane uz razvoj fotoamaterskog pokreta u Hrvatskoj, od njegovih početaka pa do današnjih dana, kao osnova za daljnju umjetničku valorizaciju toga pokreta i njegov doprinos razvoju fotografske umjetnosti u Hrvatskoj.

Kao aktivni izlagač tijekom 60-ih do 80-ih godina prošlog stoljeća pratio sam fotografska događanja. Godinama sam i nehotice prikupljao brojne kataloge sa izložbi, od tridesetih godina, pa to nastavio raditi do današnjih dana, obilje isječaka i napisa iz dnevnih tiskovina, kao i moje zabilješke koje sam vodio na raznim sastancima i diskusijama sa svojim fotografskim prijateljima. I u tom hobiju dogodilo se neminovno da sam tijekom vremena neprekidno otkrivao sve novije i novije stvari i dolazio do interesantnih otkrića.

Na koncu sam samom sebi postavio pitanje: Što s time dalje? Da li to sve skupa, prikupljeno tijekom mnogih godina, naprosto predati zaboravu ili učiniti nešto drugo? Prevagnulo je ovo posljednje. I tako sam si dao u zadatak napisati ovu knjigu, tim više što to do danas na ovakav način nitko nije učinio.

Od organiziranog fotoamaterskog pokreta u Hrvatskoj proteklo je 125 godina. Što uopće predstavlja razdoblje od 125 godina?

U povijesti čovječanstva, bez sumnje, beskonačno malo. U trajanju jednog naroda također dijelić povijesnog razdoblja. U životu jednog kluba to je zapravo pet generacija. Pet generacija, kroz pet društveno-ekonomskih sustava, od Austrijskog carstva, preko Kraljevine Jugoslavije, Nezavisne države Hrvatske, komunističke Jugoslavije do konačno samostalne države Hrvatske. To je pet generacija zaljubljenika u fotografiju, to je pet generacija ljubavi i odanosti svom pokretu i fotografiji. Mijenjali su se društveni sustavi, formirale se i raspadale države, ali je fotoamaterski pokret opstao.

Uobičajeno je u povijesnim istraživanjima da se za objavljivanje knjiga poput ove očekuje vremenski odmak od istraživanih događanja. Međutim, pojavili su se novi digitalni fotoaparati i pripadajuće tehnologije što je u potpunosti promijenilo moja razmišljanja u pristupu fotografiji. S obzirom na to da živimo u izrazito brzom i dinamičnom vremenu, kad se tehnološki progres mijenja i svakodnevno usavršava, a u konačnici utječe na postupke u fotografiji, u ovoj knjizi sam odstupio od uobičajene matrice vremenskoga odmaka, jer po mome mišljenju, za to nemamo vremena.

Već sam u predgovoru *Almanaha zagrebačke fotografije*, prve knjige u izdanju Fotokluba Zagreb, iz danas daleke 1978. godine, kao koautor uz cijenjene Nadu Grčević, Mladena Grčevića i Zdenka Kuzmića, napisao: „Vrijeme prolazi neumoljivo. Kao spužva na životnoj ploči briše pisane povijesti generacija. One odlaze, a s njima i njihova ostvarenja". Tada sam to napisao intuitivno, ne shvaćajući do kraja, koliko ima okrutne istine u toj konstataciji.

Na ovakva su me razmišljanja tada navela tri tragična događaja, tri prerane smrti naših istaknutih članova: Ota Hohnjeca, Žorža Srkulja i Marijana Szaboa u 60-im godinama prošlog stoljeća. Jer, kada smo htjeli održati njihove posmrtne izložbe u Klubu nismo imali njihovih fotografija. Tada je u meni sazrela misao o osnivanju *Zbirke hrvatske fotografije* pri Fotoklubu Zagreb. Ovu sam ideju iznio Toši Dabcu i molio ga za njegovo mišljenje. Njemu se ideja odmah svidjela i kao inicijalnu kolekciju za fundus buduće *Zbirke* poklonio je stotinjak svojih fotografija. Danas ta zbirka sadrži blizu 10.000 fotografija od oko 400 autora i zaštićena je kao pokretno kulturno dobro hrvatskog naroda pri Ministarstvu kulture.

Od toga vremena pa do današnjih dana moj interes je bio očuvanje naše kulturne baštine u domeni hrvatske fotografije i to prikupljanjem fotografija starih i novih autora, te istraživanje povijesti naše fotografije. U knjigama koje sam napisao, uvijek me vodila jedna izuzetna misao Arthura C. Clarke-a iz knjige *Misterije svijeta*: „Kada je riječ o povijesnim događajima, kada se dokazi jednom izgube ili unište, nema načina da ih obnovimo" (cit.) Nažalost, istražujući povijest hrvatske fotografije i pišući o tome knjige, mnogo puta sam se i sam osvjedočio.

Želio bih uvjeriti sve dobronamjerne čitatelje

ove knjige, da su svi moji napori, sva moja istraživanja u tom smislu, vodili i vode isključivo, bez ikakvih mojih osobnih pretenzija, osim moga osobnog zadovoljstva, samo cilju očuvanja i spašavanja od zaborava onoga što evidentno pred našim očima nestaje. Pri tome imam na umu jednu misao o našoj prolaznosti, kako nas je skoro proročanski upozorio prof. Kuzmić: ...„da svojim zanemarivanjem sadašnjosti odlažemo spoznaju da već u ovom trenutku živimo u prošlosti." (cit.)

No ima još jedna opasna dimenzija u cijeloj toj tužnoj priči, na što nam je skrenuo pažnju i upozorio nas Marko Sjekavica u *Informatici muzeologici*, broj 43 (1 – 4) za 2012. godinu, u svome napisu pod nazivom *Sustavno uništavanje baštine*. Navest ću samo jednu njegovu izvanrednu misao: „Uništiti baštinu znači pokušati modificirati, falsificirati, osakatiti, odstraniti i, *in ultima linea*, ubiti identitet određene društvene grupe kojoj ona pripada." (cit.)

U tom smislu svjedoci smo mnogih tragičnih događaja iz nedavne prošlosti, da ih ne nabrajam, jer su svima nama vrlo dobro poznati. Samo da spomenem, da su u Domovinskom ratu brojni klubovi devastirani, a sva njihova arhivska građa nepovratno stradala.

Stoga ja i dalje istražujem, prikupljam i kao mozaik slažem od prikupljenih fragmenata cjelovitu sliku naših fotografskih zbivanja, da se sačuvaju, da se ne zaborave, jer skrećem pažnju da je zaborav postao hrvatska nacionalna osobina. I zato sva nastojanja Fotokluba Zagreb, sve knjige koje smo do sada objavili, služe tom cilju, one su tek povratak u budućnost - fotografijom protiv zaborava.

Prigodom pisanja ove knjige našao sam se, s obzirom na faktografsku građu, pred velikim, često nepremostivim problemima. No, zahvaljujući nesebičnoj pomoći mojih cijenjenih foto-prijatelja u prikupljanju građe, mogao sam taj posao privesti kraju. Stoga im se na ovom mjestu najtoplije zahvaljujem. Sa zahvalnošću navodim njihova cijenjena imena:

Miroslav Adam (Osijek), Miroslav Arbutina (Sisak), Ante Bezić (Split), Goran Božak (Lepoglava), Borislav Božić (Rijeka), Ivana Bunčić (Slavonski Brod), Zoran Cikovac (Vukovar), Davor Dolenčić (Čakovec), Rajko Đedović (Rijeka), Nina Đurđević (Samobor), Željko Ferenčić (Vukovar), Željko Gašparević (Novska), Željko Germovšek (Đakovo), Virgilio Giuricin (Rovinj), Krunoslav Heidler (Đurđevac), Ivica Hripko (Zagreb), Ante Jaša (Kukljica), Krešimir Juratović (Koprivnica), Kristijan Katarinček (Našice), Boris Kržić (Križ), Vesna Lolić (Našice), Kristijan Macinić (Sv. Lovreč), Stjepan Malbašić (Sisak), Miljenko Marohnić (Zagreb), Mario Miličević (Dubrovnik), Petar Sikirić (Zadar), Branko Šreng (Daruvar), Branko Težak (Ivanec), Nikolina Tomić (Slatina), Stjepan Vidiček (Kutina), Ivan Vrbanić (Varaždin), Zdenko Zjačić (Šibenik), na čemu im od srca hvala.

Hvala recenzentima Borislavu Božiću, Ervinu Dubroviću, Zdenku Kuzmiću i Davorinu Vujčiću na toplim riječima podrške u njihovim recenzijama.

Moja posebna zahvalnost Zoranu Jelači na njegovoj pomoći pri nekim tehničkim problemima u pisanju teksta.

Velika hvala i Ivani Franjić koja je uredila ovu knjigu.

Također posebno zahvaljujem PBZ Card d.o.o. Zagreb, koji je financijskom potporom omogućio tiskanje ove knjige.

Autor

Zagreb, 2016.

SAŽETI PRIKAZ FOTOAMATERSKOG POKRETA U HRVATSKOJ OD NJEGOVIH POČETAKA DO DRUGOG SVJETSKOG RATA

Preduvjeti nastanka fotoamaterskog pokreta u Hrvatskoj

Zvuči gotovo nevjerojatno, da je prvu vijest o fotografiji donijela *Danica ilirska* u broju od 6. travnja 1839. godine, dva mjeseca prije patentiranja Daguerrovog izuma.

Također zvuči nevjerojatno, da se samo godinu dana nakon objavljivanja fotografskog postupka dagerotipije (1839. godine u Francuskoj akademiji znanosti u Parizu), u gradu Zagrebu pojavio imućni trgovac Demetar Novaković, koji je snimao panorame zagrebačke okolice. Nažalost, fotografije nisu sačuvane, nego o njima saznajemo od Ivana Kukuljevića Sakcinskog.

U svezi s time Kukuljević u svom *Slovniku umjetnikah jugoslavenskih* u godini 1840. o Novakoviću je zabilježio: ..."Novaković N., slikar i daguerotipista, boravio je oko godine 1839. u Parizu, otkuda je godine 1840. došo u Zagreb, te je snimio više zagrebačkih okolicah, koje je putem daguerotipije umnožio." (cit.)

Tim činom Zagreb je pokazao da je oduvijek pripadao srednjeeuropskom kulturnom krugu i da se fotografija u njemu pojavila prije nego u mnogim drugim daleko većim europskim gradovima. Pa i kasnije, djelovanje niza fotografa u Zagrebu tijekom XIX. stoljeća samo će to potvrditi.

Podsjećam samo na Franju Pommera i njegov *Album fotografija uglednih suvremenika* iz 1856. godine. Bio je to prvi album fotografija uglednih suvremenika. To su zabilježile *Narodne novine* i *Vijenac* u 1856. godini. Donosim isječke o tom događaju:

..."U Zagrebu. Doznajemo iz pouzdana izvora, da ovdješnji risar, g. F. D. Pommer, namierava putem predplate izdati *Album* gdie će topografirani biti svi izverstni naši književnici. Tih slikah bit će, kako čujemo, do 15 na broju, a svakoj pojedinoj slici dodat će se životopis dotičnog književnika. Mi unapred gojimo podpunu nadu, da će hvalevriedno nastojanje i domorodna nakana vieštoga našega umietnika naći odziva i svake podpore u našeg rodoljubivog občinstva..." (cit.)

..."(R.) Ima tomu već više od dvie godine, da su naši zagrebački listovi poveli govor o slikama naših ponajboljih narodnih pisacah, koje je bio nakanio izdati na svietlo o svom trošku ovdješnji slikar i versni fotograf, g. F. Pommer..." (cit.).

Na *Gospodarskoj izložbi* u Zagrebu (katalog: *Prva dalmatinsko-hrvatsko-slavonska izložba* u Zagrebu, god. 1864.) izlažu i fotografi iz Hrvatske U XXVIII Podrazredu kataloga navode se: ..."3423. ALJANČIĆ R, iz Osijeka, sliku fotografičku, 3425. DOBRINOVIĆ Lujo, iz Karlovca, svietlopisne pokušaje, 3429. HERING Nathan, iz Rijeke, različite svietlopisne radnje, 3430. HUHN Julio, iz Zagreba, slike kamenotiske s bojami, 3433. POMMER F. D. iz Zagreba, svietlopise, 3435. SOPP Hinko, slikar i fotograf u Karlovcu, razne svietlopisne slike, 3436. SUPAN Antun, fotograf, iz Karlovca, više raznih svietlopisnih slikah, 3437. ŠVOISER Ljudevit iz Zagreba, svietlopise u vlastitom ormaru, 3438. VENESZ Josip, u Zagrebu, u Majerovom svietlopis. zavodu i svietlopise..." (cit.)

Godine 1875. objavljena je prva domaća fotomonografija *Fotografijske slike iz Hrvatske*, kojoj je bio autor Ivan Standl. Navedeno djelo nagrađeno je na *Godišnjoj internacionalnoj izložbi* u Londonu.

Godine 1891. održana je *Međunarodna izložba umjetnina* (katalog: Družtvo za umjetnost i umjetni obrt u Zagrebu, *Katalog medjunarodne izložbe umjetnina u kr. obrtnoj školi*, Zagreb 1891.). Na toj se izložbi već afirmira domaća amaterska fotografija.

Sve navedeno je neminovno dovelo 1892. godine, pod okriljem Društva za umjetnost i umjetni obrt u Zagrebu, osnivanju prve fotoamaterske organizacije, prvoga **Kluba amateurah fotografah**.

O tome čitamo u Izvješću Društva za umjetnost i umjetnički obrt u Zagrebu za godinu 1893. i 1894. (*Izvješće Društva za umjetnost i obrt u Zagrebu za godinu 1893. i 1894*., Tiskarski zavod *Narodnih novina*, Zagreb 1985.): ..."Nadalje mi je red izviestiti o razvoju druge jedne stalne uredbe, koja je unutar našega družtva godine 1892. ustrojena. To je posebni klub *amateurah fotografah*. Njegova je svrha, da svoje članove što bolje uputi u fotografiranje, da mogu samostalno snimati i izradjivati slike, naročito predjele i krajeve, pa umjetničke spomenike, te da tako s pomoću fotografskih reprodukcijah šire občinstvo upoznaju sa prirodnim i umjetničkim ljepotama svoje domovine..." (cit)

To je imalo za posljedicu da su na *Hrvatskoj narodnoj umjetničkoj izložbi* u Zagrebu (Katalog Hrvatske narodne umjetničke izložbe u Zagrebu, 1894. – 1895., tisak C. Albrechta, Zagreb, 1894.) po prvi puta kolektivno nastupili i fotoamateri.

Razvoj fotoamaterskog pokreta u Hrvatskoj

Fotoamaterski pokret u hrvatskim krajevima razvijao se sukladno tehničkim, ali još više materijalnim mogućnostima našeg građanstva tijekom devetnaestog stoljeća. Jasno je stoga, (kako smo to već naveli) da si je tek trgovac Demeter Novaković, prvi hrvatski dagerotipist, mogao priuštiti odlazak u Pariz odmah nakon Daguerreovog otkrića da bi na izvorištu primio prve poduke o fotografiranju.[1] Velika je šteta što njegove vedute grada Zagreba, koje je snimao godine 1840. nakon svoga povratka iz Pariza, nisu sačuvane, već o tom događaju saznajemo isključivo putem tadašnjeg tiska. Bilo bi sigurno interesantno vidjeti danas, kako je izgledao tada maleni grad Zagreb.

Zbog istih, materijalnih razloga, fotografijom su se mogli baviti tek rijetki fotoamateri (u doslovnom smislu te riječi), materijalno zbrinuti građani, poput zadarskog svećenika Dragutina Parčića ili grofova Jurja i Karla Dragutina Draškovića. Nasuprot tomu, u naše krajeve vrlo brzo, nakon otkrića dagerotipije, stižu najprije putujući fotografi, a kasnije se u Hrvatskoj naseljavaju i otvaraju svoje atelijere stalni fotografi-profesionalci.

Taj dio naše fotografske povijesti detaljno je obradila i opisala Nada Grčević u svojoj knjizi, nezaobilaznoj za našu fotografsku povijest, *Fotografija devetnaestog stoljeća u Hrvatskoj*.[2]

Istraživanjima povijesti naše fotografije devetnaestog stoljeća bavi se i Marija Tonković, koja je napisala studiju i postavila veliku izložbu fotografije u *Muzeju za umjetnost i obrt* s temom *Juraj i Karlo Drašković kao fotografi*.[3] Velika fotografska izložba održana u *Muzeju za umjetnost i obrt* u Zagrebu godine 1994. bila je novi i sjajan doprinos rasvjetljavanju naše fotografske povijesti. Izložba je u cijelosti prezentirana u reprezentativnom katalogu.[4]

Interesantna istraživanja povijesti naše fotografije objavljuje i grupa autora koja se posebice pozabavila fotografijom u Rijeci u knjizi *Arte miracolosa – stoljeće fotografije u Rijeci*.[5] Također interesantna istraživanja iz povijesti grada Rijeke putem fotografskih razglednica objavljuje i Miljenko Smokvina u svojoj knjizi *Rijeka na povijesnim fotografijama*.[6]

Fotografska literatura u našoj zemlji je relativno dobro zastupljena. No, to su djela u kojima se autori bave fotografijom općenito, bilo poviješću fotografije (u svijetu i kod nas) ili pojedinim profesionalnim autorima. Kao primjer navest ću samo neke od autora: Želimir Koščević (*Fotografska slika, U fokusu*),[7] Branka Hlevnjak (*Fotografkinje, Gjuro Griesbach – Tragom Indijanca, Đuro Griesbach – od vida do privida, Ljudevit Griesbach – fotograf moderne, Alojz Orel – fantastični realizam, Branimir Butković – neki drugi Zagreb*),[8] Branka Hlevnjak, Tončika Cukrov i Rhea Ivanuš (*Ante Roca – fotograf stvarnosti*),[9] Zden-

[1] Nada Grčević, *Demetar Novaković prvi hrvatski dagerotipist.* / Peristil: zbornik radova za povijest umjetnosti, Zagreb, 1996.
[2] Nada Grčević, *Fotografija devetnaestog stoljeća u Hrvatskoj*, Zagreb, 1981.
[3] Marija Tonković, *Juraj i Karlo Drašković kao fotografi*, katalog, Zagreb, Muzej za umjetnost i obrt, 1985.
[4] Grupa autora (Vladimir Maleković, Marija Tonković, Abdulah Seferović, Duško Kečkemet, Ervin Dubović, Vesna Delić, Vesna Burić, Ljerka Šimunić, Eduard Kušen, Gordana Kovačić, Vladko Lozić, Vjekoslav Majcen), *Fotografija u Hrvatskoj: 1848.-1951.*, katalog, Zagreb, Muzej za umjetnost i obrt, 1994.
[5] Grupa autora (Ervin Dubrović, Nedjeljko Fabrio, Milan Galić, Dalibor Vukičević, Marija Tonković, Anita Antoniazzo Bocchina, Miljenko Smokvina, Nenad Labus), *Arte miracolosa – stoljeće fotografije u Rijeci,* Rijeka, Izdavački centar Rijeka, 1995.
[6] Miljenko Smokvina, *Rijeka na povijesnim fotografijama & riječka fotografska kronologija*, Rijeka, Dušević & Kršovnik, 1997.
[7] Želimir Koščević, *Fotografska slika*, Zagreb, Školska knjiga, 2000.
Želimir Koščević, *U fokusu*, Zagreb, Školska knjiga, 2006.
[8] Branka Hlevnjak, *Ljudevit Griesbach fotograf Moderne,* Hrvatski fotosavez, 1997.
Branka Hlevnjak, *Gjuro Griesbach Tragom indijanca*, Design Art, Galerija Sv. Ivan Zelina i FS d.o.o. i Fotoklub Zagreb, Zagreb, 1998.
Branka Hlevnjak, *Đuro Griesbach Od vida do privida,* Hrvatski fotosavez & Design ART d.o.o., Zagreb, 2001.
Branka Hlevnjak, Branimir Butković–*Neki drugi Zagreb*, galerija Modulor Centra za kulturu Trešnjevka Zagreb&Design Art d. o.o. Zagreb 2003.
Branka Hlevnjak, *Alojz Orel – fantastični realizam*, Hrvatski fotosavez, Zagreb, 2006.
Branka Hlevnjak, *Fotografkinje*, Društvo povjesničara umjetnosti hrvatske Zagreb & Design Art d. o. o., Zagreb, 2007.
[9] Tončika Cukrov & Branka Hlevnjak & Rhea Ivanuš, *Ante Roca fotograf stvarnosti*, Hrvatski fotosavez, Zagreb, 2013.

ko Kuzmić (*Vladimir Horvat, Vladimir Guteša*),[10] Abdulah Seferović (*Photographia Iadertina*),[11] Duško Kečkemet (*Fotografija u Splitu 1859. – 1990.*),[12] Sanja Križić Roban i mnogi drugi...).

Također objavljene su i brojne samostalne fotomonografije pojedinih fotografa. No, djela posvećenih isključivo izučavanju fenomena fotoamaterizma u nas, nažalost, nema.

U istraživanja povijesti splitske fotografije Duško Kečkemet u knjizi *Fotografija u Splitu 1859. – 1990.* dosta je pažnje posvetio fotoamaterskom pokretu. Također, Mladen Grčević u knjizi *August Frajtić, dobri duh hrvatske fotografije*, kroz proučavanje Frajtićevog djela direktno se dotiče i fotoamaterskog pokreta.[13]

Razmišljanja o fotoamaterskom pokretu u Hrvatskoj, doduše indirektno, nalazimo i kod Vladimira Malekovića, kao nesumnjivog autoriteta, i to u segmentu pod nazivom *U tragu zagrebačke škole,* u njegovoj velikoj fotomonografiji posvećenoj Mladenu Grčeviću.[14]

Ovdje kao primjer navodim i knjigu *Fotomonografija* u izdanju Fotokluba Split u kojoj je sustavno obrađena splitska fotografija od njenih početaka pa do 21. stoljeća. No, i u njoj se fenomen fotoamaterizma obrađuje segmentarno u okviru cjelokupnih fotografskih zbivanja u Splitu.[15]

Iz svega do sada navedenoga, vidljivo je da su se uvjeti za osnutak fotoamaterskih organizacija na našim prostorima stekli relativno kasno, tek pod konac devetnaestog stoljeća, pa se prvi **Klub fotografah amateurah** osniva pri tadašnjem *Društvu umjetnosti* tek 1892. godine u Zagrebu. Tom činjenicom ipak ne smijemo biti nezadovoljni, jer se to dogodilo istovremeno kada je u Londonu osnovana grupacija *Linked ring* s isključivo umjetničkim ciljevima, a samo godinu dana nakon prve bečke izložbe umjetničke fotografije koja se općenito smatra početkom europskog fotoamaterskog pokreta.[16]

Uzmemo li društvene, političke i ekonomske prilike u kojima se u to vrijeme nalazila Hrvatska u okvirima Austro - Ugarske Monarhije, ne smijemo uopće biti nezadovoljni. Prema mnogim istraživanjima svjetske povijesti fotografije, o čemu postoji brojna literatura, kojom se na ovom mjestu ne možemo baviti, po datumu osnutka u svijetu, *Klub fotografah amateurah* iz Zagreba nalazi se među malobrojnim klubovima osnovanim u drugoj polovini devetnaestog stoljeća. Navodimo za primjer: *The Photographic Society of London* - 1853., *Photographic Society of Bombay, Indija* - 1854., *Toronto Camera Club*, Kanada -1888., *Fotoklub Beč* - 1891., *Linked Ring London* i *Klub fotografah amateurah* -1892, *Fotografsko udruženje u Beču* - 1894. itd.

Zagrebački fotoklub će se, uz veće ili manje uspjehe, održati sve do Prvog svjetskog rata, pa će čak 1910. i 1913. održati i dvije međunarodne izložbe fotografije u *Umjetničkom paviljonu* u Zagrebu.

Nažalost, uz *Prvu međunarodnu izložbu fotografije* nije tiskan katalog, već o njoj doznajemo iz tadašnjeg tiska. Uz *Drugu međunarodnu izložbu* već je tiskan katalog. Katalog je skroman veličine 15,5×21 cm. Korice su od mekog sivog kartona na kojemu je na naslovnoj strani nalijepljena vinjeta dimenzija 5,8×8 cm, na kojoj je crvenim štampanim slovima pisalo:

MEĐUNARODNA
FOTOGRAFIJSKA
IZLOŽBA
ZAGREB 1913.

Organizacijski, se ta izložba razlikovala od današnjih izložbi fotografije, kod kojih se u katalogu navode podaci o organizacijskom odboru, imenima predsjednika i tajnika izložbe, osobe za likovni postav, osobe za tehnički postav, te ostalih članova i suradnika, a posebno se navode članovi žirija.

Stoga na prvoj stranici kataloga čitamo samo imena članova POSLOVNOG ODBORA, a to su: dr. Ferdo pl. Mixich, predsjednik, te članovi Kamilo

[10] Zdenko Kuzmić, *Vladimir Horvat*, Hrvatski fotosavez, Zagreb, 1994. Zdenko Kuzmić, *Vladimir Guteša*, Hrvatski fotosavez, Zagreb, 2003.
[11] Abdulah Seferović, *Photographia Iadertina – od dagerotipije do digitalne slike*, Kapitol, Zagreb, 2009.
[12] Duško Kečkemet, *Fotografija u Splitu 1859. – 1990.*, Marjan tisak, Split, 2004.
[13] Mladen Grčević, *August Frajtić dobri duh hrvatske fotografije*, Hrvatski fotosavez, Zagreb, 2000.
[14] Vladimir Maleković, *Mladen Grčević*, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 2002.
[15] Grupa autora (Zrinka Buljević & Duško Kečkemet & Sandi Bulimbašić & Jasna Gluić & Jasminka Babić) *Fotomonografija Fotokluba Split*, Fotoklub Split, Slobodna Dalmacija, Split, 2004.
[16] Mladen Grčević, *Počeci amaterske umjetničke fotografije u Zagrebu*. // *Zagrebačka fotografija*, almanah, Fotoklub Zagreb & Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1978., str. 21. Sažeti prikaz fotoamaterskog pokreta u Hrvatskoj od njegovih početaka do Drugog svjetskog rata

Bošnjak, Klement. M. Crnčić, arh. Julio Deutsch, dr. Artur Schneider, Antun Stiasni ml., dr. Oskar Wiess. Na izložbi je sudjelovalo 61 autora/ica iz sedam zemalja.

Više o ovoj, kao i *Prvoj međunarodnoj izložbi* iz 1910. godine, u napisima iz tadašnjeg tiska, možemo naći u magistarskom radu Mladena Grčevića, poglavlje *Razdoblje 1901. – 1918*. pa to ovdje nećemo ponavljati.

Prvi će svjetski rat prekinuti daljnje aktivnosti toga Kluba, a nastavit će se početkom dvadesetih godina (1922.) pod novim imenom **Fotoklub Zagreb**, koje će zadržati do današnjih dana, o čemu će dalje biti više riječi.

Koliko je malo bilo uvjeta za razvoj fotoamaterizma u to vrijeme u našim krajevima, vidljivo je iz istraživanja dr. Duška Kečkemeta. O tome najbolje svjedoči činjenica da se drugi klub fotoamatera u našoj zemlji osniva tek godine 1911. i to u **Splitu**, dakle 19 godina nakon osnutka zagrebačkog Kluba. Taj su Klub osnovali prof. Juraj Božičević i Umberto Girometta pod nazivom **Klub fotografa amatera**.[17]

Interesantno je da je prof. Juraj Božićević godine 1909. tiskao u Splitu knjigu džepnog formata (11×19 cm) pod nazivom *Uputa u fotografiju*,[18] pa je to prvi hrvatski fotografski priručnik. Po svom sadržaju i koncepciji ta bi knjiga mogla služiti i danas kao fotografski priručnik. Iz splitskog Kluba fotografa amatera nastat će kasniji **Fotoklub Split**.

Prvi svjetski rat prekida rad toga Kluba.

U razdoblju između dva rata (Prvog i Drugog svjetskog rata) bilo je pokušaja obnove fotografije u Splitu, uz ostalo i radi rastućih potreba turizma. To je rezultiralo održavanjem *I. jugoslavenske izložbe fotografije* 1926. g. u organizaciji *Putničkog ureda* u Splitu. Godine 1931. održana je i *Izložba planinarske fotografije* Podružnice Hrvatskog planinarskog društva *Mosor* u Splitu i *Velebita* u Sušaku. No, to nije bilo dovoljno za ponovno pokretanje jednog novog kluba.

U svojim istraživanjima splitske fotografije, Duško Kečkemet govori i o pojavi fotoamaterizma u tom gradu; spominje se samo godina osnutka, navode imena osnivača i to je sve. Stoga ne znamo ništa o splitskom fotoklubu u razdoblju između dva rata kao ni tijekom Drugog svjetskog rata. Duško Kečkemet analizira tek razdoblje nakon Drugog svjetskog rata, kada je 1950. godine u okvirima tadašnje *Narodne tehnike* osnovan *Klub foto i kino amatera*, koji će kasnije dobiti ime **Fotoklub Split**.

Pregledavajući kataloge izložbi fotografija iz tridesetih godina prošlog stoljeća, počevši od kataloga *Jesenskog salona umjetničke fotografije* iz l934. (Zagreb) pa sve do *Devete međunarodne izložbe*, već ratne izložbe umjetničke fotografije održane 1942.g. u Zagrebu, kao i kataloge nacionalnih izložbi fotografija iz 1939. (Daruvar) odnosno 1940. (Osijek, Sušak, Daruvar) nigdje ne nalazim niti splitski Fotoklub niti imena izlagača iz Splita. Može se stoga zaključiti, da 1911. godine osnovani Klub fotografa amatera u razdoblju između dva svjetska rata više nije postojao.

Slijedeći vremenski tijek događaja, put me u mojim istraživanjima vodi u **Ivanec**, gradić Hrvatskog zagorja. No, tu moram načiniti jednu malu digresiju i na ovom mjestu nešto reći o **planinarskoj fotografiji.**

Prvi svjetski rat označio je kraj jednog razdoblja početaka amaterske fotografije. Ratni vihor prekida sve fotografske amaterske aktivnosti tada jedinog organiziranog zagrebačkog Fotokluba. Proći će niz godina do obnove tog našeg prvog Kluba fotoamatera (1922.). No, on tada životari bez sredstava i podrške šire društvene zajednice. Kako vidimo, slično se dogodilo i sa splitskim Klubom fotoamatera. Fotografija dvadesetih godina održava se isključivo u planinarskim društvima, u njihovim fotosekcijama. Tek tridesetih godina situacija se mijenja.

Gospodarske i društvene prilike u tadašnjoj državi se stabiliziraju. Fotografskog pribora kao i opreme sve je više, a cijene padaju. Sve će to uroditi novom kvalitetom u fotosekcijama pri planinarskim društvima. Godine 1932. Fotosekcija Hrvatskog planinarskog društva (HPD) u Zagrebu organizira *Izložbu fotografija planinara amatera*. Izložba je održana u prostorijama *Zagrebačkog zbora*, Proljetnog velesajma[19] a pod nazivom *S kamerom u prirodi*

[17] Duško Kečkemet, *Fotografija u Splitu 1859. – 1952. // Fotografija u Hrvatskoj*, Muzej za umjetnost i obrt katalog, Zagreb, 1994.
[18] Prof. Juraj Božičević, *Uputa u fotografiju*, vlastito izdanje, tisak Dioničke tiskare u Zagrebu, Spljet, 1909. Drugo popunjeno izdanje tiskano je u Zagrebu u nakladi Ise Weissa, godine 1927.
[19] Hrvatsko planinarsko društvo u Zagrebu, Foto sekcija, *S kamerom u prirodi i domu*, katalog, Zagrebački zbor, Zagreb, 1932.

i domu. Na izložbi je sudjelovalo čak 248 izlagača iz devet gradova (Dubrovnika, Zagreba, Ivanca, Sušaka, Križevaca, Beograda, Sarajeva, Osijeka i Samobora). Slične izložbe fotografije organiziraju i održavaju tih godina (1933.) i *Foto sekcija Hrvatskog planinarskog društva Ivančica* iz Ivanca, *Fotosekcija Hrvatskog planinarskog društva, podružnica Jankovac* u Osijeku i *Hrvatsko planinarsko društvo, podružnica Velebit* u Sušaku.

Godine 1934. *Hrvatsko planinarsko društvo* u Zagrebu organizira *Jubilarnu planinarsku izložbu fotoamaterskih radova* u *Zagrebačkom zboru*. Na izložbi je bila izložena čak 401 fotografija uz sudjelovanje članova niza planinarskih društava i pojedinih autora iz cijele zemlje[20] (HPD podružnica Bjelašnica Sarajevo, HPD podružnica Dilj Gora Brod na Savi, HPD podružnica Japetić Samobor, HPD podružnica Jankovac Osijek, HPD podružnica Ravna Gora Varaždin, HPD podružnica Papuk Virovitica, dr. Radivoj Simonović iz Sombora, HPD podružnica Visočica Gospić, dr. Hinko Emili, HPD podružnica Velebit Sušak, HPD Matica u Zagrebu – fotosekcija, Otokar Hrazdira, Ivanec, dr. Branko Košćica, Č. Kušević, Vlado Novak, Josip Plaček, dr. Zlatko Prebeg, Schwandtner, Branko Tomac i Franjo Vincek).

Godine 1936. *Fotosekcija Hrvatskog planinarskog društva* u Zagrebu organizira u *Zagrebačkom zboru Izložbu slika*. Bila je to manja izložba, zastupljeno je samo 12 autora sa ukupno izloženih 76 radova. No, godine 1939. i opet *Fotosekcija Hrvatskog planinarskog društva* iz Zagreba organizira u *Umjetničkom paviljonu Planinarsku fotoizložbu*.[21] Izložena je bila 301 fotografija od 51 autora i dvije fotografije HPD-a podružnice Zrin iz Petrinje.

Sve spomenuto kroz ovaj kratki izlet u svijet planinara-fotoamatera navodi na misao, kako su upravo planinari-fotoamateri bili ti koji su u tridesetim godinama dali snažan poticaj početku procesa formiranja fotoklubova, s izrazito umjetničkim ciljevima. Tako je i **Fotoklub Zagreb** bio tipičan primjer kluba u koji, uz nove članove, dolazi i niz fotoamatera planinara. Godine 1932., održavanjem *I. izložbe umjetničke fotografije* u *Salonu Ullrich* u Zagrebu, u organizaciji Fotokluba Zagreb, započinje novo razdoblje hrvatskog fotoamaterskog pokreta.

Vraćam se sada u **Ivanec**, u 1931. godinu, za koju se smatra da je bila početak organiziranog fotoamaterstva u Ivancu. Te je godine, na inicijativu Otokara Hrazdire, osnovana **Foto-sekcija Planinarskog društva Ivančica**. Već sljedeće, 1932. godine, u Ivancu se svečano otvara *Prva izložba fotoamaterskih slika* na planinarske teme. Na njoj 23 autora izlažu 255 fotografija. Još je vidljiv utjecaj planinarskog duha u fotografiji. No, već sljedeće, 1933. godine, *Druga izložba umjetničke fotografije* potpuno prerasta planinarske teme i okreće se isključivo umjetničkoj fotografiji. Na njoj su zastupljena 43 autora sa 272 fotografije.[22]

Zbog svoje kvalitete i dometa ta je izložba imala velik odjek u sveukupnom tisku, u kojemu ne manjka pohvala organizatoru i izložbi. Tom prigodom bio je organiziran poseban prijevoz vlakom za posjetitelje iz Zagreba. Interesantno je, da se na toj izložbi po prvi put pojavljuje budući velikan hrvatske fotografije Tošo Dabac. Ova izložba, kao i sve što se tada događalo u ivanečkoj fotografiji, neizostavno je vezano uz ime osnivača ivanečke fotosekcije, Otokara Hrazdira.

Otokar Hrazdira[23] bio je čovjek koji je kročio daleko ispred svoga vremena. Rođen je u Češkoj godine 1898., ali se u potpunosti osjećao Ivanečaninom. Izvrstan fotograf, u jednom kratkom vremenu postiže brojna priznanja na međunarodnim izložbama u zemlji i inozemstvu.

Godine 1932. organizira *Prvu izložbu fotoamaterskih slika* u Ivancu. Sljedeće, 1933. godine, opet organizira održavanje druge takve izložbe, koja je po umjetničkoj vrijednosti izloženih fotografija bila najbolje što su fotoamateri Ivanca, Zagreba, Rijeke, Ljubljane i drugih gradova u to vrijeme stvarali.

U godinama 1933. i 1934. pokreće izlaženje internacionalnog časopisa za pitanja umjetničke fotografije *Galerija*. Ta je revija imala i nacionalna izdanja za Austriju, Veliku Britaniju, Dansku i Italiju, sa središnjom redakcijom u Beču. U *Galeriji* surađuju tada najveća imena svjetske fotografije. No, kako sam rekao, daleko ispred svoga vremena, Hrazdira uspijeva tiskati tek šest brojeva.

---

[20] Hrvatsko planinarsko društvo u Zagrebu. Foto sekcija, *Jubilarna planinarska izložba foto-amaterskih slika,* katalog, 1934., Zagrebački zbor, Zagreb, 1934.
[21] Hrvatsko planinarsko društvo u Zagrebu, Foto sekcija, *Planinarska foto izložba*, katalog, Umjetnički paviljon, Zagreb, 1939.
[22] Cvjetko Šoštarić, *Ivanečko planinarstvo i fotografija*, Planinarsko društvo Ivančica, Ivanec, 1988.
[23] Marijan Kraš, *Pavica i Otokar Hrazdira*, Mini-print-logo d.o.o., Varaždin, 2002.

I kako se sudbina često okrutno poigra s velikanima, tako prigodom velike izložbe hrvatske fotografije u *Muzeju za umjetnost i obrt* u Zagrebu godine 1994. od radova Otokara Hrazdire nije se moglo mnogo izložiti, jer je od njegovih fotografija malo sačuvano. Ostalo je tek ime jedne velike legende. Tragično je poginuo 9. 12. 1944. kao žrtva fašizma.

Riječki fotoamaterski pokret seže u šezdesete godine devetnaestog stoljeća, kada prva riječka poznata amaterka Marie de Meichsner snima posjetnice. Od tada pa nadalje raste interesovanje za fotografiju kao novu umjetničku disciplinu. Godine 1890. u riječkom *Prirodoznanstvenom klubu* Peter Salcher drži predavanje o slikarstvu i fotografiji. Iste godine barun Giorgio (Juraj) Vranyczany Dobrinović drži projekciju dijapozitiva s velike Svjetske izložbe u Parizu održane 1889.

Amaterski se pokret širi, pa tako dvadesetak amatera izlaže svoje radove početkom 1897. godine. To je imalo za posljedicu osnivanje fotografske sekcije *Prirodoslovno znanstvenog društva* nazvanog *Club fotografico*. Zalaganjem pojedinih članova redaju se fotografske izložbe 1900., 1902., 1904. i 1907. Po ugledu na te izložbe i *Club alpino fiumano* priređuje prvu izložbu planinara godine 1908.

Prvi svjetski rat, te nakon rata tragično pripojenje Istre s Kvarnerom, Rijekom i Zadrom fašističkoj Italiji, prekida ovaj zamah uspona riječke fotografije. Grad je podijeljen na Rijeku i Sušak. To je imalo za posljedicu da se na Sušaku osniva **Fotoklub Sušak** tek 1934. udruživanjem članova *Sekcije fotoamatera Hrvatskog planinarskog društva Velebit* i neorganiziranih fotoamatera u gradu.[24]

Kolike su u to vrijeme bile patnje podijeljenog grada (Rijeka i Sušak) i želja njegovih stanovnika za ponovnim ujedinjenjem, najbolje ilustrira dvojezični katalog *I. međugradske izložbe umjetničke fotografije Sušak – Fiume (I mostra intercomunale di fotografia artistica*)[25] održane 1940. godine na Sušaku. U katalogu se navodi da je Fotoklub Sušak član *Hrvatskog fotoamaterskog saveza.*

Nakon Drugog svjetskog rata osniva se novi Fotoklub Rijeka sjedinjenjem predratnih klubova Sušak i Rijeka, o čemu će kasije biti više govora.

Dok se u nekim naprednim gospodarskim i kulturnim sredinama ili gradovima pojedine ideje rađaju i ostvaruju nošene zamislima i trudom cijelih grupa ljudi i njihovim upornim djelovanjem, to se za stvaranje **Fotokluba Daruvar** ne bi moglo reći. Za stvaranje toga Kluba izuzetna je zasluga jednog čovjeka, gotovo još dječaka, Milana Pavića.

Milan Pavić rođen je u Daruvaru 1914. godine, u siromašnoj obrtničkoj obitelji. Još kao četverogodišnje dijete pronalazi negdje jednu uramljenu grupnu fotografiju nepoznate obitelji, od koje se više ne razdvaja. Naprosto je opčinjen čarolijom slike. Uz velike napore i odricanja polaže privatno malu maturu, nakon čega je prisiljen tražiti zaposlenje.

Igrom sudbine, godine 1935., na jedan oglas beogradske *Politike*, uspio je preko noći prikupiti 27 pretplatnika i kao nagradu od redakcije dobiva tada popularnu i jeftinu *box kameru*. Bio je to sudbinski susret mladog dvadesetogodišnjaka sa svijetom fotografije, od kojega se ne odvaja cijelog života.

Cijela ta nevjerojatna priča ima i daljnji logični nastavak. Samo dvije godine kasnije, Milan Pavić, sa 22 godine, okuplja oko sebe pedesetak istomišljenika, i 31. svibnja 1937. osnivaju **Fotoklub Daruvar**. Osnutku su nazočili Velimir Fuks, Miroslav Lotz, Ernest Primc, Leo Patik, Josip Rihl, Đuro Veselić, Milivoj Pecikozić, Milan Pavić, Vilko Šimunović, Dragutin Curl i Alojz Sitar.

Za prvog predsjednika Kluba izabran je prof. Veljko Fuks v.d. direktora *Trgovačke akademije*, dok je za tajnika izabran mladi Milan Pavić.

Već prve godine svoga postojanja Klub održava prvu klupsku izložbu fotografije. I slijedeće dvije godine (1938. i 1939.) održava svoje klupske izložbe, da bi godine 1940. uz Fotoklub Sušak i Zagreb bio sudionik *II. nacionalne izložbe fotografije*.[26] U

[24] Ervin Dubrović, *Riječki fotoamaterski pokret 1890. – 1940.*, Fotografija u Hrvatskoj, Muzej za umjetnost i obrt, katalog, Zagreb, 1994.
Borislav Ostojić, *Besparica koči rad & Ponovno zajedno*, Tehnička kultura, Zagreb, 1989.

[25] *I. medjugradska izložba umjetničke fotografije Sušak-Fiume, I. mostra intercomunale di fotografia artistica*, katalog, Sušak, 1940.
Fotoklub Sušak, član Hrvatskog fotoamaterskog saveza, I. međugradska izložba umjetničke fotografije, Sušak-Fiume – Catalogo della I. Mostra intercomunale di fotografia artistica Sušak-Fiume, katalog, Sušak, 1940. Katalog je vlasništvo g. Egona Hreljanovića iz Rijeke.

[26] *Začarani svjetlopisom*, Mato Pejić, Foto Film klub Daruvar, Daruvar, 2010.

vrlo kratkom vremenu, od samo nekoliko godina, Fotoklub Daruvar postaje poznati Klub, čiji članovi šalju svoje radove na druge izložbe, ali organiziraju izložbe fotografije i u svome gradu. Tih će godina zagrebačke *Novosti* često donositi prikaze o radu daruvarskog fotokluba.[27] Drugi svjetski rat prekida aktivnosti daruvarskog fotokluba, koje će se ponovno nastaviti nakon rata.

Samim time što je učinio za razvoj fotoamaterskog pokreta u svojoj najranijoj mladosti, a pogotovo s obzirom na njegov cijeli fotografski opus i njegovo značenje za hrvatsku fotografiju, o Milanu Paviću valja reći nešto više.

Milan Pavić je bio 1938. godine jedan od inicijatora osnivanja *Hrvatskog fotoamaterskog saveza*, u čijem je *Upravnom odboru* bio sve do 1941. Tijekom Drugog svjetskog rata bio je sudionik antifašističkog pokreta. Nakon hapšenja 1942. godine odlazi u Zagreb, gdje također djeluje ilegalno sve do 1945. Zapošljava se u *Odjelu za promidžbu*, a član Fotokluba Zagreb postaje 1942.

U vremenu od 1945. pa do 1958. radi kao fotoreporter i novinar u *Fotoslužbi Hrvatske* (kasnije *Agencija za fotodokumentaciju*). Zatim prelazi u slobodnu profesiju, kao član *Udruženja likovnih umjetnika primijenjenih umjetnosti Hrvatske* (ULUPUH). Član ULUH-a bio je od 1950. sve do odvajanja i osnivanja ULUPUH-a.

Jedan je od naših najuspješnijih izlagača. Sudjeluje na preko 500 izložbi u zemlji i inozemstvu, gdje osvaja preko 90 nagrada, od čega oko 40 u inozemstvu. Autor je dvadesetak fotomonografija.

Međunarodna fedracija za fotografsku umjetnosti (FIAP) dodjeljuje mu 1954. godine počasno zvanje *Hon. EFIAP*, a Fotosavez Jugoslavije dodjeljuje mu 1958. zvanje *Majstora fotografije (MFSJ)*. Bio je i član *Austrijskog saveza fotografa umjetnika* od godine 1960. Dobitnik je *Nagrade Tošo Dabac* za godinu 1976.

Održao je 29 samostalnih izložbi fotografije, u zemlji i inozemstvu. Njegove se fotografije, osim u *Zbirci hrvatske fotografije u Fotoklubu Zagreb*, nalaze u *Galeriji fotografije* u Allahabadu (Indija), Rio de Janeiru (Brazil), *Muzeju za umjetnost i obrt* u Zagrebu, *Galeriji suvremene umjetnosti* u Zagrebu, *Muzeju Slavonije* u Osijeku i *Državnom arhivu* u Zagrebu.

Godine 1986. izlazi u izdanju *Fotosaveza Jugoslavije* njegova fotomonografija. Iste godine zagrebačko izdavačko poduzeće *Spektar* tiskalo je fotomonografiju Josipa Depola pod nazivom *Milan Pavić*,[28] uz predgovor Jure Kaštelana. Knjiga je doživjela svoju promociju samo četiri mjeseca prije Milanove tragične smrti. Milan Pavić, jedno je od najvećih imena hrvatske fotografije. Umro je 1986. godine u Zagrebu.

Osječka fotografija je do danas već dovoljno istražena te se o njoj može sa sigurnošću dobiti cjelovita slika.[29] No, toj inače cjelovitoj slici osječkih profesionalnih fotografa – obrtnika, manjka onaj dio koji se odnosi na fotoamatere. Izgleda da sve do tridesetih godina prošlog stoljeća nisu postojali, ili su bili tako marginalni da o njima nema zapisa.

Drago Hedl u svojoj studiji *50 godina Fotokluba Osijek* [30] tek letimično spominje osječkog ljekarnika Bukovčana, koji se u dvadesetim godinama (1924.) amaterski bavi fotografijom, te oko sebe okuplja krug istomišljenika. No, organiziranog amaterskog pokreta nije tada bilo.[31] Također je interesantno, da je godine 1933. u Osijeku predavač Julije Rogulja organizirao veliku projekciju dijapozitiva tvrtke *Gevaert*. Kako navodi Hedl, amaterska se fotografija u Osijeku vjerojatno nalazila na samim marginama novinarskog interesa, pa je upravo zabljesnula vijest iz 1938. godine o osnutku **Fotokluba Osijek**.

Već sljedeće, 1939. godine, predsjednik Fotokluba Osijek Eugen Trišler svečano otvara u Osijeku *I. narodnu izložbu umjetničke fotografije*. Samo godinu dana kasnije, godine 1940., održana je u Osijeku nacionalna izložba fotografije (*II. nacionalna izložba fotografije* u Osijeku, Sušaku i Daruvaru).

Ipak, ne može se reći da je građanima Osijeka fotografija bila nepoznata. Podsjećam, da je ona bila prisutna u 1933. i 1934. godini, zahvaljujući *Fotosekciji Planinarskog društva Jankovac*. Ta fotografska aktivnost osječkih planinara bila je u neku

[27] *Zagrebačke Novosti*, pojedini brojevi od 1937. do 1939. godine
[28] Josip Depolo, *Milan Pavić*, fotomonografija, SPEKTAR, Zagreb, 1986.
[29] Nada Grčević, *Počeci fotografije u Osijeku*. // Revija, časopis za književnost, kulturu i društvena pitanja, Osijek, 1988. Vesna Burić, *Osječka fotografija. // Fotografija u Hrvatskoj 1848. – 1951*., Muzej za umjetnost i obrt, katalog, Zagreb, 1994.
[30] Drago Hedl, *50 godina Fotokluba Osijek*. // *Revija*, časopis za književnost, kulturu i društvena pitanja, Osijek, 1988.
[31] Općinsko vijeće Narodne tehnike Osijek, *30 godina Narodne tehnike Osijeka*, Osijek, Tisak "Litokarton", 1976.

ruku uvod i poticaj osnutku osječkog Fotokluba. Ne možemo a da se na ovom mjestu ne sjetimo zaslužnih ljudi za osnutak tog fotokluba. To su bili Hugo Donegani, Dragan Eger, Vlado Hafner, Radovan Plivelić, Nikola Szege i Eugen Trišler.

Kronološki faktografski put, nakon Osijeka, vodi nas u **Karlovac**, lijepi grad na četiri rijeke. Već smo uočili interesantan podatak u katalogu *VIII. međunarodne izložbe umjetničke fotografije*, održane 1940. godine u Zagrebu, da se u tom katalogu pojavljuje fotografska podružnica Fotokluba Zagreb u Karlovcu. No, već sljedeće, 1941. godine, u katalogu izložbe fotografije *Lijepa naša domovina* podružnice Fotokluba Zagreb u Karlovcu, javlja se **Fotoklub Karlovac** kao samostalna organizacija. I njegovu daljnju aktivnost zaustavlja Drugi svjetski rat.

Temeljem te kratke, ali sadržajne tradicije, već godine 1948. obnavlja se *Društvo foto i kino amatera* u Karlovcu, koje nastavlja s intenzivnom aktivnošću. Iz sjećanja Ivana Pucaka[32] dugogodišnjeg predsjednika Foto-kino kluba Karlovac, objavljenih u povodu 30. godišnjice osnutka Kluba (1948. – 1978.), vidimo da je prvi predsjednik novoosnovanog Društva iz godine 1948. bio karlovački ljekarnik Marijan Oršanić, a *Upravni odbor* i osnivači društva su bili Ivan Bartol, Ivan Mrkonjić, Albin Golub, Božo Gerbec, Zlatko Gurski, Josip Petrak, Stanislav Močvan, Karlo Andrašević i Franjo Verbić.

Ova razmatranja razvoja fotoamaterskog pokreta u Hrvatskoj bila bi nekompletna kada ne bih spomenuo, da je tijekom 19. i početkom 20. stoljeća bilo i istaknutih *vukova samotnjaka*, fotoamatera, koji su djelovali individualno i dali izuzetno vrijedan doprinos amaterskoj fotografiji u sredinama u kojima u to vrijeme nije bilo organiziranih fotoamaterskih društava.

Već sam spomenuo svećenika Dragutina Parčića, grofove Jurja i Karla Draškovića i riječku fotoamaterku, Marie de Meichsner. Takvih je pojedinačnih pojava bilo i više. U ovoj knjizi, samo primjera radi, analiziram stanje u Karlovcu i Šibeniku. Daljnja istraživanja o postojanju fotoamatera u pojedinim drugim sredinama u Hrvatskoj sigurno bi dovela do novih spoznaja i vjerojatno do jedne nove knjige. Očekujem da će se toga nezahvalnog i teškog posla jednoga dana netko i prihvatiti.

U **Karlovcu** je djelovao kao fotograf **Hinko Krapek**, rođen 1841. u tom gradu. Premda je imao profesionalni atelier gdje je fotografirao svoje stalne mušterije, vojnike jakog karlovačkog vojnog garnizona, njegov glavni rad bio je izvan ateliera, potpuno amaterski. Krapek je bio izuzetan čovjek, zaslužan za vatrogastvo, šport i kulturu, ali posebice za fotografiju. Snimao je gradske motive Karlovca i okolice, ali i Slunja, Plitvičkih jezera, pa preko Velebita sve do Jadranskog mora. Od njegovih snimaka nastaju prve razglednice, prvi tematski albumi i fotomonografije. Dva njegova vrijedna fotoalbuma sačuvana su u *Muzeju grada* Karlovca. Jedan iz 1889. sadrži 22 fotografije grada Karlovca i po jednu fotografiju Duge Rese, Severina, Novigrada, Ozlja, Pokuplja i Rečice. Drugi album, od također 22 fotografije, odnosi se na Slunj – Plitvička jezera.

Drugi značajan karlovački fotoamater bio je **Dragutin Tomašić**, rođen 1893. godine. Njegove se fotografije odnose na razdoblje od 1909. do 1920. I on je izradio album vrijednih fotografija. Glavne preokupacije bile su mu rijeka Kupa i lađari na njoj, te grad sa svojim bedemima, ljudima i okolicom.

Treći značajan karlovački fotoamater je bio **Ivan Bartol**. Rođen je 1895. godine u Karlovcu. Završio je trgovačku akademiju. Službovao je u privatnim tvrtkama u Karlovcu, a od 1935. pa do 1940. u Beogradu, nakon čega se opet vraća u Karlovac gdje će živjeti do kraja života 1981. godine. Jedan je od osnivača **Fotokluba Karlovac** 1948. godine.

Fotografijom se bavio cijelog života, a započeo je 1912. godine, od svoje 17. godine. Snimao je razne motive, prvenstveno iz Karlovca i okolice, ali bilježi i društvena događanja i život ljudi svoga grada. U nekim njegovim radovima osjećao se utjecaj Fotokluba Zagreb i tzv. *zagrebačke škole*.

Veliko ime amaterske fotografije u **Šibeniku** je bio bez sumnje **Ante Vlahović**.[33] Rođen je 1874. godine u Starigradu na Hvaru. Za njega je bilo presudno da se već 1890. doselio ujaku u Dubrovnik. Tamo završava učiteljsku školu i susreće se sa svijetom fotografije, a ta ga je strast pratila cijeli život.

Oko 1896. godine dobiva učiteljsko zaposlenje u Mandalini, tada mjestu pokraj Šibenika, gdje provodi cijeli radni vijek. Bio je svestran čovjek. Osim

[32] Ivan Pucak, *Čovjek i rijeka – III. izložba fotografija*, katalog, Karlovac, 1978.
[33] Muzej grada Šibenika, Tomislav Pavičić, *Fotografija Ante Vlahovića*, Tisak Kačić Šibenik, Šibenik, 2000.

učiteljskog poziva bavio se nizom djelatnosti. Utemeljitelj je *Matice hrvatske*, čitaonice i tamburaškog zbora u Mandalini. Uz to svoje mještane podučava sadnji i uzgoju poljoprivrednih kultura. Uspješan je pčelar, a bavi se i pisanjem pjesama. Godine 1904. osniva u Mandalini *Hrvatsko sokolsko društvo*. Umro je 1954. u Splitu. Njegova najveća ljubav, fotografija, vodila ga je diljem Hrvatske, gdje fotografira mnoga mjesta i događaje. Danas se, ljubaznošću njegove obitelji, u *Županijskom muzeju* u Šibeniku čuva više od 470 njegovih staklenih negativa i oko 160 izvornih fotografija.

Drugo poznato ime šibenske amaterske fotografije bio je **Girolamo Marassovich** koji na svojim fotografijama, uz svoje ime, dodaje odrednicu *dilettante*, što će reći – amater. Bio je to skradinski fotograf s kraja 19. i početka 20. stoljeća. Njegove sačuvane fotografije okolice Skradina, ali i Šibenika, dragocjeni su dokumenti ambijenta pojedinih dijelova grada koji danas drugačije izgledaju.

Treba spomenuti, da u isto vrijeme kad i Marassovich, djeluje još jedan skradinski fotograf – amater, **Andrija Agazz**i. Od njega su ostali sačuvani panoramski snimci Šibenika s kraja 19. stoljeća.

U dosadašnjem kratkom izlaganju želio sam dati kratki sažetak razvoja fotoamaterskog pokreta od njegovih početaka do Drugog svjetskog rata, kako bi se što bolje razumio daljnji eksplozivan razvoj tog pokreta.

Vidjeli smo, da gospodarske i društvene prilike (osim u slučaju Zagreba od osnutka prvog fotoamaterskog kluba) u našoj zemlji nisu bile tijekom cijelog devetnaestog stoljeća naklonjene osnivanju fotoamaterskih klubova. Tek u drugoj polovini tridesetih godina 20. stoljeća ostvarile su se pretpostavke za jačanje fotoamaterskog pokreta, što je imalo za rezultat osnivanje fotoamaterskih organizacija u Ivancu (1931.), na Sušaku (1934.), u Daruvaru (1937.) i u Osijeku (1938.), te u Karlovcu (1941.). Premda osnovan još 1911. godine, **Fotoklub Split** nije imao snage ponoviti to i u tridesetim godinama.

Prema nekim istraživanjima u **Sisku** početak fotografiranja datira od 1856. godine, kada se u Zagrebu otvara fotografski atelier Franje Pommera. Dva zagrebačka fotografa tog vremena, Ivan Standl i Julius Huhn, već tada fotografiraju u Sisku. Posljednji spomenuti, snimio je u Sisku 1862. godine fotografiju *Prva željeznička pruga u Hrvatskoj*, koja je do sada najstarija pronađena fotografija iz Siska. Od tada pa nadalje, u Sisku će svoje profesionalne ateliere otvoriti mnogi fotografi: Rudolf J. Akiančić (1875.), Johann Arzenšek (1880.), W. Neumann (1890.). Neumann je autor prvog albuma *Fotografije Siska* (1897.). Dalje se, tijekom vremena, pojavljuju i drugi stalni profesionalni fotografi. Fotoamateri će se u Sisku pojaviti tek u 20. stoljeću, kada Janko Stjepušin, graditelj tamburica i učitelj plesa, u jednom od svojih trgovačkih prospekata oglašava, da se kod njega mogu kupiti sve vrste *fotografičkih sprava, objektiva i sve što je potrebno* za **amatere** i strukovnjake. Pojavljuje se i glasilo *Fotograf* s rubrikom stručnih savjeta, a u ilustriranom tjedniku *Svijet* uvedena je posebna rubrika za fotoamatere, u kojoj objavljuju svoje radove. Iz toga vremena sačuvan je i veliki fotografski fundus iz niza obiteljskih albuma. Ističu se Antun Saller, Julius Panuška i drugi.

Između dva svjetska rata poznatiji sisački fotografi bili su Franjo Saller i Đ. Noršić. Jačanje fotoamaterizma u Sisku dogodit će se tek nakon Drugog svjetskog rata, pri čemu će presudnu ulogu odigrati poznata izložba *Čelik i nafta* (1966. – 1988.) za čiju su realizaciju bili najzaslužniji Jure Mažuran, dugogodišnji predsjednik *Fotosaveza Hrvatske*, i Stjepan Vrbanović, dugogodišnji ravnatelj *Muzeja grada* Siska.

Uspon zagrebačkog fotoamaterskog pokreta i Fotokluba Zagreb

Kao što sam već spomenuo, Prvi svjetski rat označio je kraj jednog razdoblja zagrebačke fotografije. Ratni vihor prekida fotografske aktivnosti. Tek godine 1922. oživljava ponovno u Zagrebu fotoamaterski pokret. Tada je osnovano društvo pod imenom Fotoklub Zagreb. Cilj je društva bio nastaviti tamo gdje se stalo prije rata. No, proteći će još niz godina prije no što se Klub postavi na svoje noge i zabilježi prve uspjehe.

Bilo je to doba opće društvene i političke nesređenosti, doba osnutka jedne nove države, tj. Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, kasnije proglašene Kraljevinom Jugoslavijom, doba svjetske ekonomske krize, što se sve odražavalo i na rad toga

Kluba. S obzirom na sve izneseno, danas ne čudi što u *Pravilima* Fotokluba Zagreb, u članku 2. nailazimo na stavak sljedećeg sadržaja: „Svaka politika ostaje iz društva bezuvjetno isključena" (cit.). Ova su *Pravila* usvojena u Klubu prosinca 1922., a odobrena 11. siječnja 1923. godine pri Vladi za Hrvatsku i Sloveniju pod brojem 60177/2.

Slična je situacija vladala i u drugim hrvatskim gradovima. Amaterska fotografija u tim godinama održavala se gotovo isključivo u planinarskim društvima, u okviru njihovih fotosekcija. Fotoamateri snimaju pejsaže i planine, dakle svoj objektiv okreću prema prirodi. Treba napomenuti da je fotosekcija *Hrvatskog planinarskog društva* godine 1929. organizirala i održala u Zagrebu *Međunarodnu izložbu planinarske fotografije*.

U prvim poslijeratnim godinama, od godine 1922. pa nadalje, Fotoklub Zagreb nema sredstava i praktički životari. Takvo stanje traje sve do početka 30-ih godina. Bez sumnje, spomenuta planinarska izložba fotografije imala je znatnog utjecaja na jačanje Fotokluba Zagreb u vremenu koje je dolazilo.

Prekretnicu u životu Fotokluba Zagreb donosi 1931. godina, kada oživljava klupski život. Ekonomska kriza u zemlji polako jenjava, a Klub pronalazi svoje sponzore, koji potpomažu njegov rad. Uprava Kluba uočava značenje izložbene djelatnosti, te na nju stavlja težište klupskih aktivnosti.

Već 1932. godine Fotoklub Zagreb održava uspjelu *I. izložbu umjetničke fotografije* (od 13. do 22. travnja) u *Salonu Ullrich*. Izloženo je 177 fotografija. Cjelokupni tadašnji tisak se povoljno izražavao o toj izložbi. Iste godine Fotoklub Zagreb osvaja plaketu na izložbi fotografije u Osijeku, kao i na *VII. Iris salonu* u Antwerpenu, što je predstavljalo veliki uspjeh i poticaj za daljnji rad.

Fotoklub Zagreb nalazio se u svojim prostorijama u Masarykovoj ulici broj 11, mezzanin desno, u kojima se održavaju stručna predavanja i projekcije (prethodno se nalazio u Nikolićevoj ulici iznad apoteke, u prostorijama koje je Klubu stavio na raspolaganje direktor *Putnika* Dragomanović). U okvirima Kluba djeluje i kino sekcija, koja se kasnije odvaja i iz koje se osniva Kino klub Zagreb. Društveni sastanci održavaju se petkom u večernje sate. Klub u jesen 1939. godine seli u nove, komfornije prostorije u Ilici 29/III, gdje se nalazi još i danas. To je omogućilo materijalno jačanje Kluba, koji podupiru mnogi ugledni donatori, a na osnovi sjajnih rezultata koje je Klub postizao tih godina. O tom preseljenju nalazimo podatak u oglasnom dijelu *Foto-revije* u godinama 1939. i 1940. U broju 8/39, na stranici 186 *Foto-revije*, a u svezi s održavanjem *VII. međunarodne izložbe umjetničke fotografije* u Zagrebu, još se navodi adresa Kluba u Masarykovoj ulici, a u broju 1/40 na stranici 20. *Foto-revije* nova adresa u Ilici 29/III kat.

Jačanje izložbenih aktivnosti u Fotoklubu Zagreb, bez sumnje, odrazilo se i na druge oblike društvenog rada. Tako se, primjerice, stara klupska *Pravila* iz godine 1922. napuštaju, a Klub koncem 1934. godine usvaja nova, modernija, *Pravila*. *Foto-revija* od prosinca godine 1934., na stranici 234. pod naslovom *Saopćenje Fotokluba Zagreb* donosi sljedeći tekst: "Nova pravila našeg kluba su potvrđena, te smo ovlašteni osnivati podružnice u svakom većem mjestu Kraljevine, ako se javi za to interesenata. Svi klubovi ili pojedinci, koji žele imati naša pravila bilo u svrhu osnivanja samostalnog kluba ili naše podružnice ili u koju drugu svrhu, neka se obrate na adresu Fotoklub Zagreb, Masarykova 11, te neka prilože pismu Din-5 u poštanskim markama." (cit.)

U razdoblju od 15. do 24. svibnja 1933. Fotoklub Zagreb priređuje *II. izložbu amaterske fotografije*, koja također dobiva pozitivne kritike.

Godine 1934., potaknuti pozitivnim kritikama prethodne dvije izložbe, marljivi članovi Fotokluba Zagreb priređuju *Jesenski salon umjetničke fotografije*, i opet u *Salonu Ullrich*. Na toj izložbi sudjeluju i amateri i profesionalci, čime je probijena dotadašnja brana između ta dva tabora. Izložena je bila 161 fotografija od 50 autora. *Foto-revija* u studenome 1934. na stranici 202. pod naslovom *Jesenski salon umjetničke fotografije*, donosi iscrpan prikaz ove izložbe.

Nakon dviju uspjelih izložbi fotografije, održanih u *Salonu Ullrich*, 1932. i 1933. godine, moglo bi se reći probnih prema onome što će dalje slijediti, Fotoklub Zagreb konačno se sprema na posljednji zalet prema međunarodnoj slavi. U organizaciji Kluba 1935. godine održana je *I. sveslavenska izložba umjetničke fotografije*.

Što se tiče Zagreba, bila je to treća po redu međunarodna izložba fotografije održana u ovom gradu u organizaciji zagrebačkih fotoamatera (1910., 1913. i 1935. godine). Ta je izložba održana točno 25 godina nakon održavanja *Prve međunarodne izložbe fotografije* u Zagrebu, pa u njoj ima određene obljetničke simbolike.

Ovaj prikaz fotoamaterskog pokreta u Hrvatskoj ne bi bio kompletan bez prikaza međunarodne zagrebačke izložbe umjetničke fotografije, koja u vremenu od 1935. pa do 1940. predstavlja krajnji domet Fotokluba Zagreb, ali i fotoamaterskog pokreta ne samo u hrvatskim već i u saveznim relacijama tadašnje Kraljevine Jugoslavije. Opisat ću u kratkim crtama te izložbe.

I. SVESLAVENSKA IZLOŽBA UMJETNIČKE FOTOGRAFIJE[34]

Izložba je održana pod visokim pokroviteljstvom Njegovog kraljevskog visočanstva kneza namjesnika Pavla, pa kao takva ima određenu političku težinu sveslavenskog bratstva. To sveslavensko bratstvo u sljedećoj, drugoj Jugoslaviji, bit će nastavljeno sistim ciljem.

Izložba je održana u *Umjetničkom paviljonu* u Zagrebu u vremenu od 17.11. do 8.12.1935. Da se tom izložbom željela polučiti i određena politička korist svjedoči podatak, da su članovi počasnog odbora izložbe, uz gradonačelnika grada Zagreba, bili još poslanici Republike Poljske, Republike Čehoslovačke i Kraljevine Bugarske u Beogradu.

Na izložbi sudjeluje čak 150 autora iz Bugarske, Čehoslovačke, Jugoslavije i Poljske, te neki autori iz neslavenskih država (Južna Afrika, Mađarska, SAD, Austrija, Njemačka), ali slavenskih korijena. Izloženo je bilo 299 radova. Na toj se izložbi već profilira buduća sjajna izložbena ekipa Fotokluba Zagreb, koja će do godine 1940. priskrbiti Klubu laskavi naziv *zagrebačke škole*.

Sljedeće izložbe održavaju se svake godine.

IV. MEĐUNARODNA IZLOŽBA UMJETNIČKE FOTOGRAFIJE[35]

Kao što vidimo, ime izložbe dobiva svoj konačni oblik, koji će imati tijekom svih predratnih godina. I ta je izložba održana u *Umjetničkom paviljonu*, mjeseca listopada 1936.g. Na izložbi sudjeluju fotografi iz čak 28 zemalja, što u odnosu na prethodnu predstavlja veliki uspjeh. Iz Jugoslavije sudjeluju samo četiri fotografske organizacije, i to: Beogradski fotoklub, Fotoklub Ljubljana, Fotoklub Maribor i Fotoklub Zagreb kao i rijetki samostalni izlagači (Pančevo, Kranj, Jesenice na Gor., Petrovgrad, Tuhelj, Samobor, Osijek, Vrbovec i Sevnica ob Savi). Na izložbi sudjeluje 225 autora s ukupno 395 radova.

V. MEĐUNARODNA IZLOŽBA UMJETNIČKE FOTOGRAFIJE[36]

Izložba je držana u *Umjetničkom paviljonu*, mjeseca listopada 1937.g. Vidi se i porast zemalja koje izlažu, jer su na ovoj izložbi zastupljeni autori iz 33 zemlje; sudjeluju 282 autora s ukupno 422 fotografije. Vidljiv je i porast broja izlagača kao i primljenih radova u odnosu na prethodnu izložbu. Iz Jugoslavije sudjeluju samo tri fotoamaterske organizacije i to: Fotoklub Ljubljana, Fotoklub Maribor i Fotoklub Zagreb, ali i samostalni izlagači iz Dubrovnika, Krapine, Zagreba, Petrovgrada, Tuhelja, Samobora, Osijeka, Virovitice i Zdenčine.

VI. MEĐUNARODNA IZLOŽBA UMJETNIČKE FOTOGRAFIJE[37]

Izložba je održana u *Umjetničkom paviljonu*, u vremenu od 1. do 31. listopada 1938.g. U katalogu izložbe se navodi da je Fotoklub Zagreb član *Međunarodne fotografske unije*. Na ovoj izložbi sudjeluju sljedeći domaći klubovi: Fotoklub Daruvar, Fotoklub Ljubljana, Fotoklub Maribor, Fotoklub Osijek i Fotoklub Zagreb, pa bilježimo pojavljivanje novih klubova u Daruvaru i Osijeku. Broj neorganiziranih domaćih autora mnogo je manji nego na prethodnoj izložbi. To su autori iz Beograda, Bitole, Zagreba i Kosančića (Vardarske banovine). Ukupno sudjeluju 272 autora (malo manje nego na prethodnoj izložbi) sa 438 fotografija iz 36 zemalja. Na taj se način ova izložba približila prostornim mogućnostima *Umjetničkog paviljona*.

VII. MEĐUNARODNA IZLOŽBA UMJETNIČKE FOTOGRAFIJE[38]

Izložba je održana od 30.9. do 23.10.1939.g. u *Umjetničkom paviljonu*. U katalogu izložbe se navodi da je Fotoklub Zagreb član *Hrvatskog fotoamaterskog saveza*, što rječito svjedoči o agilnosti i učinkovitosti tadašnjeg klupskog tajnika Augusta Frajtića, koji ne gubi vrijeme u ostvarivanju svojih dalekosežnih ciljeva razvoja fotoamaterskog pokreta u nas. Ukupno se izlaže 452 fotografije od 288 autora 37 zemalja.

Interesantno je, a to je vidljivo iz kataloga, da

[34] Fotoklub Zagreb, *I. sveslavenska izložba umjetničke fotografije*, katalog, Umjetnički paviljon, Zagreb, 17.XI. – 8.XII.1935.
[35] Fotoklub Zagreb, *IV. međunarodna izložba umjetničke fotografije*, katalog. Umjetnički paviljon, Zagreb, Oktobar 1936.
[36] Fotoklub Zagreb, *V. međunarodna iozložba umjetničke fotografije*, katalog, Umjetnički paviljon, Zagreb, 1937.
[37] Fotoklub Zagreb član Međunarodne fotoamaterske unije, katalog, *VI. međunarodna izložba umjetničke Fotografije*, Umjetnički paviljon, Zagreb, 1. – 31. oktobar 1938.
[38] Fotoklub Zagreb član Hrvatskog fotoamaterskog saveza, *VII. međunarodna izložba umjetničke Fotografije*, katalog, Umjetnički paviljon, Zagreb, 30.09. – 23.10.1939.

od domaćih klubova sudjeluju Fotoklub Ljubljana, Fotoklub Maribor, Fotoklub Osijek te pod zajedničkim imenom *Hrvatskog fotoamaterskog saveza* Fotoklub iz Sušaka i Fotoklub Zagreb.

VIII. MEĐUNARODNA IZLOŽBA UMJETNIČKE FOTOGRAFIJE[39]

Izložba je održana od 5. do 28.10.1940. godine, dakle, uoči samog početka Drugog svjetskog rata. To je i razlog smanjenog broja zemalja sudionica, autora izlagača i ukupnog broja izloženih radova. Ukupno je zastupljen 221 autor, sa 357 fotografija iz 13 zemalja. Na toj izložbi, unatoč ratnoj situaciji, sudjeluju i autori iz SSSR-a, što se može smatrati velikim uspjehom organizatora. Iz kataloga saznajemo, da po prvi put na toj izložbi sudjeluje *Zveza slovenskih fotoamaterskih društev* (ZSFAD), sa svojim udruženim članicama: Fotoklubom Hrastnik (FKH), Fotoklubom Ljubljana (FKL) i Fotoklubom Maribor (FKM). Dalje slijedi *Hrvatski fotoamaterski savez* (HFS) sa svojim udruženim članicama: Fotoklubom Daruvar (FKD), Fotoklubom Osijek (FKO), Fotoklubom Sušak (FKS) i Fotoklubom Zagreb (FKZ) kao središnjicom, te njegovom podružnicom u Karlovcu. Tako su po prvi puta pod zajedničkim imenom *Hrvatskog fotoamaterskog saveza* bili okupljeni svi tadašnji hrvatski fotoklubovi.

Daljnji razvoj umjetničke fotografije

Prosvjetiteljske tendencije iz daleke 1892. godine izražene pri osnivanju prvoga hrvatskog fotokluba i dalje su prisutne u Fotoklubu Zagreb. To se lijepo vidi iz napisa pod naslovom *Jesenska izložba u Zagrebu*, u svibanjskom broju *Foto-revije* iz godine 1935. U tom napisu August Frajtić (dugogodišnji tajnik kluba i njegov *spiritus movens*) završava svoje izlaganje sljedećim preporukama: "O tome što da snima pojedinac šteta je danas još gubiti riječi. Ipak treba upozoriti da uz čistu fotografiju ne smijemo zaboraviti ljepote naše domovine. Jer, ako stranci zapažaju te ljepote, i s takim slikama postizavaju uspjehe, tim više ih moramo zapažati i osjećati mi. Jasno je da se time ne misli izlaganje razglednica, već umjetničko shvaćanje i svladavanje naših narodnih osobina i ljepota naših krajeva."(cit.)

Na temelju svega iznesenog jasno je, da je tadašnji zamah umjetničke fotografije u svijetu imao velikog utjecaja i na djelovanje naših fotografa.

Tridesetih godina 20. stoljeća, razvojem i jačanjem naših fotoklubova, fotoamateri se polako odvajaju od planinara i planinarske fotografije, koja je do tada bila gotovo jedini oblik fotografskih aktivnosti od Prvog svjetskog rata nadalje.

Od 1935. pa sve do 1940. godine održavaju se svake godine u Zagrebu, u *Umjetničkom paviljonu*, međunarodne izložbe umjetničke fotografije. Bile su to vrlo uspjele izložbe. Istodobno i izlagači Fotokluba Zagreb sudjeluju gotovo na svim značajnijim izložbama u svijetu, afirmirajući tako svoj Klub i grad. Višegodišnji sistematski i uporni rad donosi tada i svoje rezultate. Bilo je to zlatno doba zagrebačke fotografije. Nižu se nagrade i priznanja Fotoklubu Zagreb: godine 1936. na *II. međunarodnoj izložbi fotografije* u Ljubljani kao i u Beogradu, godine 1936.-1937. na *X. internacionalnom Iris salonu* u Antwerpenu, godine 1938. na *Luxembourg salonu*, godine 1939. u Osijeku, godine 1940. u Debrecenu i opet u Osijeku itd.

Za razdoblje od 1932. do 1935. godine, može se reći, da u našoj fotografiji prevladavaju sadržaji sa socijalnim temama. To se vremenski podudara s radom i djelovanjem *likovne grupe Zemlja.* U kasnijim godinama sve više prevladava orijentacija prema folkloru i selu, što našim autorima donosi velike uspjehe u inozemstvu.

Godine 1938., zalaganjem Njemačkog fotoamaterskog saveza i Fotokluba Zagreb, na *I. međunarodnom kongresu za amatersku fotografiju* održanom u Beču osnovana je *Međunarodna fotoamaterska unija*. *Unija* je ubrzo apelirala na sve fotoamatere u svijetu, da se udružuju u državne (nacionalne) saveze u svrhu što lakšeg komuniciranja s *Unijom*. Održavanje kongresa najavljeno je u nas u broju 3/38 u *Foto-reviji* na stranici 63. u rubrici pod naslovom *Svega po malo*. Već u broju 8/38 na stranici 180. *Foto-revija* objavljuje napis o održanom *I. međunarodnom fotoamaterskom kongresu* u Beču,

[39] Fotoklub Zagreb član Hrvatskog fotoamaterskog saveza, *8. međunarodna izložba umjetničke fotografije*, katalog, Umjetnički paviljon, Zagreb, 5. – 28.10.1940.

na kojemu je osnovan *Međunarodni fotoamaterski savez* (*Unija*). Posebno se ističe, da je tom prigodom za potpredsjednika *Unije* izabran August Frajtić, tajnik Fotokluba Zagreb.

Unija je u tim godinama odigrala veliku ulogu u konsolidaciji svjetskog fotoamaterskog pokreta. S ponosom možemo danas istaknuti i ključnu ulogu Fotokluba Zagreb, odnosno njegova dugogodišnjeg i uglednog tajnika Augusta Frajtića u radu novoosnovane *Unije*.

Unija je bila vrlo aktivna, pa je već za 1939. godinu planirano održavanje njenog *II. kongresa*.

Održavanje *II. kongresa* najavljuje u nas *Foto-revija* u svome broju 1/39, na stranici 18. za mjesec srpanj te godine u Münchenu. Tik pred održavanje Kongresa, u broju 6/39, na stranici 137. *Foto-revija* daje detaljna priopćenja o *II. kongresu Međunarodne fotoamaterske unije*, koji se prema programu trebao održati u vremenu od 29.7. do 1.8.1939. godine.

Iz broja 10/39 *Foto-revije*, na stranici 229. u rubrici *Iz amaterskog svijeta* saznajemo, da je održani Kongres potvrdio pravila *Unije* s malim izmjenama, koje je kongresu predočio potpredsjednik *Unije* August Frajtić. Tom je prigodom ustanovljena i službena kratica za *Uniju* – UNIFA. Iz istog broja *Foto-revije* dalje saznajemo, da bi se sljedeći kongresi UNIFA-e trebali održati 1940. u Bukureštu, 1941. u Zagrebu, a 1942. godine Rimu.

Planirani *III. kongres UNIFA-e* 1940. godine u Bukureštu nije održan, te se sljedeće 1941. godine trebao umjesto *IV.* održati *III. kongres* u Zagrebu. Jasno je da je organizacija održavanja Kongresa bila povjerena Fotoklubu Zagreb. Nažalost, pogoršanje međunarodne situacije i početak Drugog svjetskog rata prisilili su Fotoklub Zagreb da otkaže organizaciju Kongresa i odgodi ga za neka bolja vremena, koja više nikada nisu došla. O tome možemo pročitati zanimljivu informaciju u broju 2/41 časopisa *Suvremena fotografija*.

Na ovom mjestu dalje neću pratiti rad *Međunarodne fotoamaterske unije*. Mogu samo istaknuti da je *Unija* u 1939. godini održala čak svoja dva Kongresa, prvi u Beču, a drugi u Münchenu, na kojemu su usvojena pravila *Unije*, koja je Kongresu predočio August Frajtić. Osnivanje *Međunarodne fotoamaterske unije* ubrzalo je međusobno povezivanje hrvatskih fotoklubova.

Interesantno je napomenuti da su nekoliko godina prije tih događaja već postojale tendencije među fotoamaterima u tadašnjoj Jugoslaviji da se na nekakav način ujedine. Tako je 1936. godine sklopljen poseban sporazum (u Mariboru, prosinca 1936.) između fotoklubova Maribora, Ljubljane, Zagreba i Beograda, a pod nazivom *Radna zajednica*. Ta se *Zajednica* nije dugo održala zbog različitih interesa, koji se nisu mogli uskladiti prema pisanim pravilima.

U povijesti hrvatskog fotoamaterskog pokreta dogodilo se i nešto drugo, što se moglo i očekivati. Čekao se samo pogodan trenutak ili još bolje, istini za volju, prava osoba da pokrene to „nešto drugo". Na inicijativu Fotokluba Zagreb, a uz podršku fotoklubova u Daruvaru i Sušaku, održana je 11. lipnja 1939. godine konstituirajuća skupština *Hrvatskog fotoamaterskog saveza*, kojemu su pristupila sva tri navedena kluba. Malo kasnije, iste godine, tom *Savezu* pristupio je i Fotoklub Osijek.

Hrvatski fotoamaterski savez osnovan je na inicijativu Fotokluba Zagreb. Osnivači su bili Fotoklub Daruvar, Fotoklub Sušak i Fotoklub Zagreb, dok će se *Savezu* pridružiti malo klasnije i Fotoklub Osijek. Za prvog predsjednika izabran je dr. Slavko Mašek, za potpredsjednike Velimir Fuchs iz Daruvara i S.Vrignanin iz Sušaka, dok su za tajnika i blagajnika izabrani August Frajtić i Oskar Šnur, oba iz Fotokluba Zagreb.

U osnivanju *Saveza* presudnu je ulogu odigrao tada već dugogodišnji tajnik Fotokluba Zagreb August Frajtić. Danas, gledano iz retrospektive od preko 70 godina, sa sigurnošću se može tvrditi da je August Frajtić bio tada stožerna organizacijska i intelektualna osoba hrvatske fotografije, kojoj Mladen Grčević u 2000. godini, nakon mnogo desetljeća, posvećuje cijelu jednu knjigu. Iz poštovanja prema tome velikanu hrvatske fotografije, moram na ovom mjestu reći nešto više o njemu.

August Frajtić[40] rođen je godine 1902. u Bileći, u obitelji vojnog službenika u tadašnjoj vojsci Austro - Ugarske Monarhije. Bio je bankovni službenik. Osobno je bio vrlo zatvorena osoba pa se o njegovom privatnom i obiteljskom životu malo znade. Unatoč tomu bio je duhovni vođa – *spiritus movens*

[40] Mladen Grčević, *August Frajtić dobri duh hrvatske fotografije,* Hrvatski fotosavez, Biblioteka hrvatski fotografi, Zagreb, 2000.

– Fotokluba Zagreb, koji pod njegovim rukovodstvom doseže najvišu moguću umjetničku razinu, te postaje poznat i priznat u svjetskim relacijama. Koliko je Frajtić tada bio poznat u svjetskim fotoamaterskim krugovima najbolje svjedoči činjenica da je godine 1938. zalaganjem *Njemačkog fotoamaterskog saveza* i Fotokluba Zagreb (bolje rečeno Augusta Frajtića) na *I međunarodnom kongresu za amatersku fotografiju* održanom u Beču, osnovana *Međunarodna fotoamaterska unija*. Za potpredsjednika *Unije* izabran je August Frajtić, tajnik Fotokluba Zagreb**.** O tim događajima možemo čitati u brojevima 3 i 8 *Foto-revije* iz 1938. godine.

Godinu dana nakon osnutka *Unije*, Frajtić na temelju toga iskustva osniva *Hrvatski fotoamaterski savez* 1939. godine.

Nakon Drugog svjetskog rata Frajtić emigrira u Argentinu i tamo ostaje do kraja života. Umro je 1977. u Buenos Airesu. Prije svoga odlaska Frajtić klupskom kolegi dr. Albertu Starzyku predaje na čuvanje svoju kolekciju fotografija. Očigledno se nadao svome povratku u domovinu, što se nikada nije dogodilo. Nakon što sam to otkrio, uporno tragajući za podacima o Frajtiću, uspio sam postići da tu kolekciju 1992. godine, uz 100. godišnjicu Fotokluba Zagreb, sveučilišni profesor dr. sc. Albert Starzyk daruje Klubu, gdje se i danas čuva u *Zbirci hrvatske fotografije.*

No, ideja o istraživanju sudbine Augusta Frajtića i dalje me jako privlačila. Ne mogu više sa sigurnošću reći gdje i kada sam čuo da je Frajtić u Argentini tiskao fotomonografiju. Dugo sam o tome pokušavao nešto saznati, ali bezuspješno. Jednom, prigodom posjeta Đuri Griesbachu, u njegovim poznim godinama života, kada više nije mogao dolaziti u Klub, slučajno je spomenuo da ima jednog dobrog prijatelja u Buenos Airesu. Zamolio sam ga da mi dade njegovu adresu što je rado učinio. Bio je to Kazimir Kovačić.

Početkom travnja 1999. uputio sam mu svoje prvo pismo, u kojem sam ga zamolio da mi javi ako nešto zna o Augustu Frajtiću . U tom pismu sam ga pitao i da li mu je poznata knjiga – fotomonografija, koju je, navodno, Frajtić objavio u Buenos Airesu, pa ako je moguće da mi nabavi jedan primjerak, bez obzira na cijenu.

Na moje najveće iznenađenje još istoga mjeseca stigao je njegov odgovor, u kojem mi javlja ne samo da je poznavao Frajtića, već su bili i veliki prijatelji. Objasnio mi je, da je Frajtić imao namjeru 1950. godine, u povodu 150. obljetnice proglašenja neovisnosti Argentine tiskati svoju fotomonografiju spomenika u Buenos Airesu, pod nazivom PIEDRA Y BRONZE[41] (*Kamen i bronza*) u znak zahvalnosti za humanu gestu Evite Peron, koja je omogućila brojnim hrvatskim emigrantima useljenje u Argentinu. Nažalost, knjiga nije nikada doživjela izdanje, premda je Frajtić već završio kompletnu maketu knjige.

Za mene je to bilo nevjerojatno otkriće. U mom sljedećem pismu uputio sam mu veliku molbu da pokuša pronaći i poslati mi maketu knjige. Šok koji sam tada doživio bio je doista velik, jer mi je već u svibnju iste 1999. godine poslao pronađenu maketu. Tijekom sljedećih šest godina razmjenili smo mnoga pisma u kojima mi je iznio mnogo zanimljivih podataka ne samo o Frajtiću nego i o brojnim drugim događanjima.

Frajtićeva maketa fotomonografije PIEDRA Y BRONZE čuva se od tada u arhivi *Zbirke hrvatske fotografije* u Fotoklubu Zagreb.

U svezi s radom *Hrvatskog fotoamaterskog saveza* treba na ovom mjestu reći nekoliko riječi. Premda su ga osnovala tri hrvatska fotokluba, a četvrti se pridružio *Savezu* vrlo brzo, glavni inicijator i pokretač osnutka *Saveza* bio je zacijelo **Fotoklub Zagreb**. Do osnutka *Saveza* nije došlo preko noći, jer su se za to morale obaviti temeljite pripreme. No, o tome tijekom prve polovice 1939. u *Foto-reviji* nema ni riječi. Prvi napis o *Savezu* nalazimo tek u broju 7/39, na stranici 158., što sam već spomenuo.

Premda je trajanje toga *Saveza* bilo vrlo kratko, jer Drugi svjetski rat prekida njegove aktivnosti, a nakon rata dolazi na ovim prostorima do velikih društveno-političkih promjena, ipak se u jednom kratkom vremenu osjetilo njegovo učinkovito djelovanje.

Hrvatski fotoamaterski savez imao je svoje sjedište u prostorijama Fotokluba Zagreb, u Ilici 29/III. Premda tek osnovan, godine 1939. *Savez* odmah reagira i koordinira rad svojih članica i organizira *Nacionalnu izložbu fotografije*. Danas moramo pojasniti taj pojam *nacionalno* iz tih tridesetih godina.

41 August Frajtić, *Fotomonografija Piedra y bronze*, originalna maketa-autorski rad Frajtićeve neobjavljene knjige, Buenos Aires, čuva se u *Zbirci hrvatske fotografije* u Fotoklubu Zagreb.

Iz političkih razloga Kraljevina Jugoslavija je bila podijeljena na niz teritorijalnih jedinica tzv. banovina, koje su se formirale i dobivale imena po pojedinim rijekama (Savska, Drinska i sl.), a ne prema nacionalnim potrebama naroda koji su se našli u toj geopolitičkoj tvorevini. August Frajtić, dajući tada ime nacionalne izložbe za klubove udružene u *Hrvatski fotoamaterski savez* decidirano je naglasio da se radi o izložbama samo tih hrvatskih klubova udruženih u *Hrvatski fotoamaterski savez*, što je tada bila velika hrabrost. Tako *Savez* donosi odluku i sprovodi je u djelo da se nacionalne izložbe fotografije održe već iste godine u Sušaku. Mjesto održavanja prve nacionalne izložbe nije slučajno odabrano s obzirom na tadašnju podvojenost grada na dio Rijeke pod talijanskom okupacijom i dio Sušaka, koji se nalazio u Kraljevini Jugoslaviji. Bila je to podrška hrvatskom fotoklubu u Sušaku. Sljedeće 1940.g. Savez održava nacionalne izložbe u Osijeku, Sušaku i Daruvaru. Sačuvani katalozi tih izložbi danas su dragocjen dokument o imenima tada aktivnih izlagača.

Navodim ih sada redom.

I. NACIONALNA IZLOŽBA UMJETNIČKE FOTOGRAFIJE[42]

Sušak, 30. juli – 6. august 1939.

Na izložbi sudjeluju izlagači iz sljedećih klubova:

Fotoklub Daruvar: Velimir Fuchs, Ferdo Lavička, Milan Pavić, Jovica Teodorović.

Fotoklub Maribor: Stane Hrovat (Slov. Konjice).

Fotoklub Osijek: Rudolf Glauder, Vlado Kiš, Radovan J. Plivelić, Bogoljub Rajić, Tihomir Rauznić, Zorica Rothauser, Nikola Szege, Eugen Trišler.

Fotoklub Sušak: Franjo Banić ml., dr. Hinko Emili, Vladimir Furst, Ivan Mach, Boris Pajkurić, Ambroz Randić, Abdon Smokvina, ing. Ateo Šuštar, Oskar Elfl.

Fotoklub Zagreb: Tošo Dabac, August Frajtić, Milan Freund, Rikard Fuchs, Marijan Szabo.

Neorganizirani: Eduard Leskovar (Bakar), Dušan Čeh (Zagreb).

II. NACIONALNA IZLOŽBA UMJETNIČKE FOTOGRAFIJE U 1940.g.[43]

Osijek, Sušak, Daruvar

Na izložbi sudjeluju izlagači iz sljedećih klubova:

Fotoklub Daruvar: V. Fuchs, Ferdo Lavička, Milan Pavić, Zvonimir Turina.

Fotoklub Osijek: Branko Filipović, Rudolf Glauder, Albert Homayer, Ferdinand Kuba, Ivan Linzbauer, Mišo Matošević, Ladislav Neubauer, Vilim Neujahr, Lavoslav Papai, Slavko Pollak, Ivan Reich, Nikola Szege, Zvonimir Šešić, Zlatko Thes, Eugen Trišler.

Fotoklub Sušak: Franjo Banić ml., Josip Banić, Mirko Baretić, dr. Hinko Emili, Ivan Mach, Zdenko Mikši, Boris Pajkuri, Abrozije Randi, Velimir Rodica, R. Dj., Abdon Smokvina, Krsto Šojat.

Fotoklub Zagreb: Vlado Cizelj, Tošo Dabac, Luiza Devide, August Frajtić, Milan Freund, Rikard Fuchs, Milan Fizi, Mladen Grčević, Julija Grill-Dabac, Milivoj Gudelj, Vladimir Guteša, Ignjat Habermüller, Vlado Horvat, Đuka Janeković, Nada Kesterčanek, dr. Branko Kojić, Margareta Komzak, Stanko Kopun, Branko Luš, dr. Slavko Mašek, Ivan Medar, Mario Medeotti, Milutin Mudrinić, Veljko Novak, Drago Paušić, Norbert Pavić, Stjepan Putak, Oskar Schnur, Ernest Singer, Georgij Skrygin, Zlatko Spies, Marijan Szabo, Oliver Szele, Ivo Vlašić, Vatroslav Župan

Ovi podaci očito svjedoče o pravoj eksploziji fotoamaterskog pokreta u Hrvatskoj u svega dvije godine. Danas se može samo nagađati, kakav bi bio daljnji razvoj fotoamaterizma u Hrvatskoj da početak Drugog svjetskog rata nije prekinuo taj zamah.

U *Foto-reviji* broj 11/39, na stranici 249. nailazimo na podatak da *Hrvatski fotoamaterski savez* ima namjeru izdati *Pravilnik* prema kojemu bi se trebale organizirati buduće izložbe klubova učlanjenih u taj *Savez*.

U broju 1/40 na stranici 20. *Foto-revije* apelira se na sve fotoamatere, da se što prije upišu u postojeće klubove u svojim gradovima (Zagrebu, Osijeku, Daruvaru i Sušaku). Dalje se navodi: "U mjestima gdje još nema klubova, a ima dosta amatera koji bi htjeli klub osnovati, neka se ti amateri izvole obratiti Hrvatskom fotoamaterskom savezu, Zagreb, Ilica 29/III, pa će dobiti sve potrebne upute o organizaciji klubova, nacrte pravila, upute o pristupu *Savezu...* itd." (cit.) Već sam podatak o sjedištu Saveza u pros-

[42] Fotoklub Sušak, *I. Nacionalna izložba umjetničke fotografije, katalog*, Primorski štamparski Zavod, Sušak, 1939.
[43] Hrvatski fotoamaterski savez, *Nacionalne izložbe umjetničke fotografije*, katalog, Tisak građanske Tiskare k.d., Osijek, 1940.

torijama Fotokluba Zagreb upućuje nas na to da iza svih aktivnosti *Saveza* ustvari stoji Fotoklub Zagreb.

U broju 2/40 na stranici 33. *Foto-revije, Hrvatski fotoamaterski savez* službeno objavljuje odluku svoga Upravnog odbora o izložbama koje će se održati tijekom 1940.g. na njegovu teritoriju i pod njegovim pokroviteljstvom. Bile su to tri nacionalne izložbe umjetničke fotografije i to: u Osijeku, Sušaku i Daruvaru, te *VIII. međunarodna izložba fotografije* u Zagrebu. Vidljivo je, da nakon samo nešto više od pola godine od svoga osnutka *Savez* postaje koordinirajući čimbenik, koji preuzima rukovodeću ulogu u kreiranju politike hrvatskog fotoamaterskog pokreta.

Hrvatski fotoamaterski savez u jednom vrlo kratkom vremenu postaje tako spona između svih fotografskih događanja unutar njegova područja djelovanja (tadašnja Banovina Hrvatska) i ostalih dijelova tadašnje Kraljevine Jugoslavije. Na takav zaključak navodi nas napis objavljen u broju 2/41, na stranici 25. u časopisu *Suvremena fotografija*. Tu *Hrvatski fotoamaterski savez* priopćava, da su zaključkom sjednice Saveznog upravnog odbora raspoređene savezne nacionalne izložbe u 1941. godini u Sušaku, Daruvaru i Osijeku. Posebno se ističe da članovi *Hrvatskog fotoamaterskog saveza* nastupaju kolektivno prema posebnom *Saveznom izložbenom pravilniku*, dok svi ostali nastupaju kolektivno prema općim izložbenim uvjetima.

Začuđuje da u dosadašnjim istraživačkim radovima i objavljenoj literaturi ovaj važan detalj iz povijesti našeg *Saveza* nije obrađen, premda bi bio jako interesantan za sagledavanje sveukupnih fotografskih zbivanja u tadašnjoj državi, Kraljevini Jugoslaviji, a posebice mjestu i ulozi *Hrvatskog fotoamaterskog saveza* u tim zbivanjima. Vjerojatno je, da bi takva istraživanja ukazala na odlučujuću ulogu Fotokluba Zagreb i na saveznoj razini tadašnje države. Početkom Drugog svjetskog rata prekinuta je daljnja uspješna aktivnost *Hrvatskog fotoamaterskog saveza*. Smatram na ovom mjestu posebno važnim ukazati na međunarodni ugled zagrebačkog Fotokluba, koji je stečen izlaganjem klupskih kolekcija u raznim zemljama svijeta.

Iz *Foto-revije* broj 2/39, str. 42. saznajemo, da je tijekom 1938. godine Fotoklub Zagreb održao izložbe svojih klupskih kolekcija, i to: u studenom u Stockholmu i u prosincu u Londonu, kod *Royal Photographic Society.*

Iz *Foto-revije* broj 4/39, str. 90. saznajemo, da je u mjesecu travnju te godine *Fotografische Kring IRIS* u Antwerpenu organizirao javnu izložbu od 100 fotografija Fotokluba Zagreb. Nakon toga tu kolekciju preuzima *Les Amateurs Photographes Belges* u Bruxellesu. Po završetku turneje po Belgiji kolekcija odlazi u Bugarsku.

Iz *Foto-revije* broj 6/39, str. 137. saznajemo da je putna kolekcija Fotokluba Zagreb, koja se sastojala od 80 umjetničkih slika i 20 slika hrvatskog folklora, završila sedmomjesečnu turneju po Nizozemskoj i Belgiji, te je stigla u Sofiju gdje će biti izložena kao posebni odjel na *Prvoj izložbi bugarske fotografije*.

Iz *Foto-revije* broj 7/39, str. 161. saznajemo, da se *Norveški savez fotoklubova* obratio Fotoklubu Zagreb s molbom da ustupi svoju kolekciju fotografija, koja se od listopada 1938. nalazila na putovanju po Švedskoj, na što je Klub pristao.

Iz *Foto-revije* broj 10/39, str. 229. saznajemo, da se kolekcija od 100 fotografija Fotokluba Zagreb nalazi momentalno na nacionalnoj izložbi *Foto Cluba Argentino* u Buenos Airesu, gdje Zagrepčani nastupaju kao gosti.

Koliki je bio ugled Fotokluba Zagreb najbolje svjedoči činjenica da je u dnevnom tisku (*La Prensa*, Buenos Aires, 30 de Novembre de 1939, La muestra se realiza en los salones del Foto Club Argentino) cijela jedna stranica posvećena *Fotoklubu Zagreb*. Poslije te izložbe kolekcija *Fotokluba Zagreb* proći će kroz sve važnije zemlje Južne i Srednje Amarike.

Tijekom 1940. godine u *Foto-reviji* se gubi trag ovih događaja, tako da nije jasno jesu li se sve daljnje planirane izložbe održale i da li su sve te kolekcije, s obzirom na dolazeći Drugi svjetski rat, vratile u matični Klub. Prema usmenim kazivanjima starijih klupskih kolega, američka kolekcija je ostala izgubljena negdje u Srednjoj Americi. Danas bi bilo divno ponovno ju pronaći. Bit će da povratak klupskih kolekcija sa njihovih uspješnih izlaganja u inozemstvu u to vrijeme u Fotoklubu Zagreb nisu smatrali toliko važnim događajem da bi se o tome trebalo posebno pisati.

Zanimljiva je, međutim, obavijest u časopisu *Suvremena fotografija*, broj 3/41 na stranici 47. gdje se navodi da je Fotoklub Zagreb postao počasnim članom *Foto Cluba Argentino* iz Buenos Airesa za zasluge postignute specijalnim izložbama od 100 fotografija koje je Fotoklub Zagreb priredio u Buenos Airesu, Rosariu i Tucumanu.

Iz ovog kratkog pregleda klupskih aktivnosti koncem 30-ih godina vidljivo je da je Fotoklub Zagreb dosegao, u tadašnjem fotografskom svijetu, svoju maksimalnu razinu i ugled.

I na kraju ovog sažetog prikaza djelovanja zagrebačkih fotografa, kako profesionalaca tako i amatera, okupljenih oko zajedničkog programa u Fotoklubu Zagreb u vremenu između dva svjetska rata, posebno ističem da je 1939. godine uz pomoć Fotokluba Zagreb osnovan pri *Muzeju za umjetnost i obrt* u Zagrebu *Odjel za fotografiju.* Tom odjelu članovi Fotokluba Zagreb darovali su vrijednu zbirku fotografija.

Da je Fotoklub Zagreb u drugoj polovini 30-ih godina doista bio potpuno umjetnički formirana i brojčano jaka organizacija, svjedoči i podatak o broju sudionika – izlagača iz matičnog Kluba, a koji su izlagali na *III. do VIII. međunarodne izložbe umjetničke fotografije*, koje su održane u Zagrebu (od 1935. do 1940. godine). Na *III. međunarodnoj izložbi fotografije* (*I. sveslavenska izložba*) u 1935.g. iz Fotokluba Zagreb sudjeluje 26 izlagača. Na sljedećoj izložbi u godini 1936. iz Kluba sudjeluje 28 izlagača. Samo godinu dana kasnije taj broj se već penje na 35. Godine 1938. iz Kluba na izložbi sudjeluje 39 izlagača, 1939. godine taj broj iznosi 38, da bi u 1940. godini, na *VIII. međunarodnoj izložbi fotografije* u Zagrebu, iz matičnog Kluba sudjelovalo čak 46 izlagača. Toliko brojno sudjelovanje izlagača iz Fotokluba Zagreb na vlastitoj međunarodnoj izložbi umjetničke fotografije i u redovnoj konkurenciji u Fotoklubu Zagreb nije više nikada dostignuto.

Iz kataloga tih izložbi vidljivo je, da je u vremenu od 1935. do 1940. godine kroz izložbenu sekciju Fotokluba Zagreb sudjelovalo na međunarodnoj zagrebačkoj izložbi umjetničke fotografije više od 50 izlagača. Ipak, vodeću ulogu i pokretačku snagu u Klubu u tim godinama činili su: Vlado Cizelj, Tošo Dabac, Rikard Fuchs, August Frajtić, Vladimir Guteša, Ignjat Habermüller, Georgij - Žorž Skrygin, Albert Starzyk, Marijan Szabo i Ljubo Vidmajer. Njihov idejni voditelj, *spiritus movens*, bio je bez sumnje dugogodišnji tajnik Kluba August Frajtić, dok je vodeći izlagač bio Tošo Dabac. Dabac će i nakon Drugog svjetskog rata, u godinama koje su slijedile, ostati sve do smrti vodeći fotografski umjetnik u razmjerima bivše jugoslavenske države.

Spomenuti članovi Kluba, uz angažman na organizacijskom planu, bili su i aktivni izlagači. Ipak smatram potrebnim ovu listu zapaženih dugogodišnjih izlagača te prve predratne generacije, koja je 30-ih godina proslavila svoj Klub, dopuniti još sljedećim imenima: Milan Freund, dr. Branko Kojić, Branko Luš, Mario Medeotti, prof. Milutin Mudrinić, Ernst Singer, Oskar Šnur i Ivo Vlašić. Uz Augusta Frajtića posebno mjesto u povijesti Kluba, bez sumnje, pripada i Oskaru Šnuru, koji je, osim toga što je bio i aktivni izlagač, bio preko 40 godina klupski blagajnik, a u mnogim presudnim trenucima (od 1941. do 1945.) odigrao ključnu ulogu u očuvanju Kluba, inventara i arhive.

Kratko pred početak Drugog svjetskog rata ili čak tijekom rata, u Klub dolaze novi talentirani izlagači poput Ota Hohnjeca, Mladena Grčevića, Ivana Medara, Milana Pavića i Zlatka Zrneca. Oni će odmah nakon završetka rata, zajedno sa starijim klupskim kolegama predstavljati jezgru nove, prve poslijeratne generacije izlagača.

Danas, gledano iz perspektive europske fotografije toga vremena, može se reći da je koncem 30-ih godina Fotoklub Zagreb jedna od najaktivnijih i umjetnički najzrelijih fotografskih organizacija u Europi. Put k uspjehu, međutim, nije bio lagan. Stanje i rad u Klubu na početku 30-ih godina bilo je vrlo teško. Klub je bez sredstava, opreme i odgovarajućih prostorija. Krajnjim požrtvovanjem pojedinih članova, samoodricanjem i direktnom materijalnom pomoći nabavljaju se prvi potrebni aparati, osniva se stručna knjižnica i pronalaze odgovarajuće klupske prostorije. Napredniji članovi Kluba sami se usavršavaju, a svoje znanje prenose na redovitim tjednim predavanjima ostalim članovima. Uporan rad počeo je već poslije 1933. godine davati svoje plodove. Valja stoga i danas odati priznanje toj generaciji u Fotoklubu Zagreb, njenom radu i poletu, entuzijazmu i ljubavi za Klub, odnosno za razvoj fotografije uopće na našim prostorima i u ovom dijelu Europe.

Koncem tridesetih godina 20. stoljeća, temeljem postignutih velikih uspjeha Fotokluba Zagreb u svjetskim razmjerima, ostvarena je Frajtićeva vizionarska zamisao, najavljena još 1932. godine, o stvaranju našeg specifičnog nacionalnog izraza i stila. Pokazalo se upravo u to vrijeme, da taj stil na velikim, gostujućim, izložbama klupskih kolekcija širom svijeta doživljava priznanja i pohvale. Zahvaljujući međunarodnim kontaktima, klupske su kolekcije bile kontinuirano izlagane po gradovima Italije,

Švedske, Nizozemske, Belgije, Engleske, Njemačke, Bugarske, Argentine i Sjedinjenih Američkih Država.

Uporno usavršavajući kompoziciju i obradu fotografija, uspjeli su ostvariti toliku homogenost svojih kolekcija, da je njihov način rada dobio naziv *zagrebačka škola fotografije*. Jednom prigodom u razgovoru, prema sjećanju Mladena Grčevića, Tošo Dabac se s pojmom *zagrebačke škole fotografije* prvi puta susreo na kongresu *Unije*, 1938. godine.

Da povijest hrvatske fotografije u razdoblju između dva svjetska rata nije pala u zaborav ve-lika je zasluga Mladena Grčevića, istraživača toga razdoblja i njegova magistarskog rada *Razvoj umjetničke fotografije u Hrvatskoj*. Nažalost, ta dragocjena knjiga do danas nije tiskana.

Mladen Grčević – analiza umjetničke fotografije u Hrvatskoj do 1940. godine

U svojoj magistarskoj radnji Mladen Grčević (*Razvoj umjetničke fotografije u Hrvatskoj od 1891. do 1940.*, Zagreb, 1965.) daje zanimljiv prikaz broja sudionika – izlagača na fotografskim izložbama od 1891. (Zagreb, *Međunarodna izložba umjetnina*) do 1940. godine, zaključno sa *VIII. međunarodnom izložbom umjetničke fotografije* u Zagrebu. Iz navedene analize vidljivo je, da je riječ o ukupno 25 izložbi fotografije na kojima izlaže 115 izlagača iz 17 gradova. Od ukupno 115 izlagača čak je 71 iz Zagreba (čitaj: Fotokluba Zagreb). To ukazuje na apsolutnu dominaciju Fotokluba Zagreb u hrvatskoj fotografiji u vremenu do Drugoga svjetskog rata. Ovi podaci ukazuju na još jedan zanimljiv detalj. Autor je najprije morao uložiti veliki napor da prikupi sve kataloge iz jednog dužeg vremenskog razdoblja (1891. – 1940.), a onda da to statistički obradi. Moram odmah napomenuti, da istu takvu statistiku, za razdoblje od 1945.g. pa do današnjih dana jednostavno nije moguće načiniti, jer se radi o stotinama izložbi, a isto tako i o stotinama izlagača. Stoga analize temeljem kataloga iz pojedinih karakterističnih grupacija izložbi (i dalje ću ih nazivati i tretirati kao projekte) za to vremensko razdoblje mogu biti tek približne, pa molim dobronamjerne čitatelje da to uzmu u obzir.

Svaka kasnija dopuna mojih istraživanja bit će dobrodošla u konačnoj valorizaciji i prosudbi uloge i dometa fotoamatera u razvoju fotografske umjetnosti u Hrvatskoj. Ja ovdje tvrdim, s punom odgovornošću, da bez uloge i doprinosa koje su dali hrvatski fotoamateri ne bi danas bilo ni hrvatske umjetničke fotografije i da su upravo fotoamateri, udruženi u svoje amaterske klubove, bili glavni inicijatori i pokretači toga razvoja.

Uspjesi i međunarodni uspon Fotokluba Zagreb od tridesetih godina pa nadalje kroz dugi niz godina, neraskidivo je vezan uz Tošu Dapca, kao i Marijana Szabu.

Tošo Dabac, rođen godine 1907. u Novoj Rači kraj Bjelovara (krsno ime Teodor Eugen Maria Dabac), jedno je od najvećih imena hrvatske fotografije, priznat u svjetskim relacijama. Osnovnu je školu završio u Novoj Rači. S obitelji preselio se u Samobor. Pohađao je Kraljevsku klasičnu gimnaziju u Zagrebu. Upisao je studij prava u Zagrebu, ali ga nije završio.

Radio je za *Fanamet film* i *MGM* ured u Zagrebu kao prevoditelj i osoba zadužena za odnose s javnošću. Uređivao je časopis *Metro-Megafon*. U vremenu od 1928. do 1932. godine šef je propagande u zagrebačkom predstavništvu poznate svjetske tvrtke *Metro Goldwyn Mayer*, pa se tako našao na izvorištu tadašnjih najnovijih dostignuća fotografije i filma. Fotoklubu Zagreb pristupa 1933. gdje ubrzo preuzima vodeću umjetničku ulogu. Jedan je od obnovitelja Fotokluba Zagreb tih godina.

Prvi dodir s fotografijom imao je 1924. godine kod školskog kolege Ivice Sudnika iz Samobora. Njegova prva sačuvana fotografija je panorama Samobora, potpisana i datirana 7. ožujka 1925. godine, a prvi puta je izlagao fotografije na izložbi amatera u Ivancu 1932. godine. Već u prvoj polovici 30-ih godina snima svoje poznate cikluse *Bijeda* i *Ljudi s ulice* (1932. – 1935.), s kojima trajno ulazi u povijest hrvatske fotografije kao nositelj društvenog smjera. No, to mu neće smetati da u drugoj polovici 30-ih godina postane i jedan od osnivača i glavni protagonist tzv. *zagrebačke škole fotografije*.

Tijekom izuzetno plodnog života slijedili su ciklusi portreta, folklora, životinja, arhitekture, krajolika i kulturnih spomenika sve do kraja života.

Od 30-ih godina pa nadalje izlagao je na mnogim

izložbama u zemlji i inozemstvu (Prag, Philadelphia, Luzern, Antwerpen, Beč, Ljubljana, Frankfurt, München, New York), u društvu tada najznamenitijih svjetskih fotografa. pri čemu je osvajao mnoga vrijedna priznanja i nagrade.

Jedna od njegovih najznačajnijih nagrada, u ranim godinama njegova stvaralaštva, bila je nagrada (1938.) za najbolju fotografiju u mjesecu (*Camera Craft*).

Godine 1951. tadašnji *Fotosavez Jugoslavije* dodjeljuje mu zvanje *Majstora fotografije (MFSJ)*, dok mu *Međunarodna federacija za fotografsku umjetnost* (FIAP), dodjeljuje najviše počasno zvanje *Hon. EFIAP*. Bio je i član *Photographic Society of America*.

Dabac je bio prvi doživotni počasni predsjednik *Fotokluba Zagreb* sve do smrti.

Autor je i kreator niza monografija. Održao je i sedam samostalnih izložbi fotografije (Debrecen 1940., Zagreb 1948., 1955. i 1969., Beograd 1962., Split 1969. i Ingelheim 1969.).

Godine 1937. vjenčao se s opernom pjevačicom Julijom Grill. Bila je jednako omiljena kao i Tošo i svi su je u Fotoklubu Zagreb zvali Julčika.

U Drugom svjetskom ratu sudjelovao je na strani partizana od 1943. godine. Poslije rata pa do smrti bio je općepriznati najveći fotograf hrvatske fotografije, a prema nekim mjerilima i tadašnje jugoslavenske fotografije.

Njegov atelier u Ilici 17 u Zagrebu, u kojem je radio tridesetak godina, bio je okupljalište ne samo fotografa nego i mnogih poznatih kulturnih djelatnika. U njegovu atelieru čuva se zbirka od preko 200.000 negativa. Umro je u autobusu za Gornji grad 9. svibnja 1970. Privatna zbirka s njegovim radovima (*Arhiv Tošo Dabac*) otvorena je u Zagrebu 1980. godine.

Marijan Szabo rođen je 1913. godine, a član Fotokluba Zagreb postaje već 1929., pa je kao takav bio jedan od najmlađih obnovitelja i vodećih ličnosti Kluba.

Nakon srednje škole upisuje studij kemije na Tehničkom fakultetu u Zagrebu, ali ga nije završio. Fotografijom se počeo baviti kao srednješkolac, što će imati presudan utjecaj na njegov daljnji život. Cijeli radni vijek proveo je kao profesionalni fotograf.

Na početku djelovanja definiran je kao fotograf krajolika (*Kozji most*, 1935.), ali je kasnije jednako uspješan i u drugim žanrovima. To je rezultiralo njegovim fotografijama u prizorima života (*Pred crkvom*, 1936.). Pod kraj djelovanja pristupa snimanju kulturnih i povijesnih spomenika i hrvatskih umjetnina.

Jedan je od osnivača tzv. *fotografije zagrebačke škole*. Szabo je bio ne samo izuzetni fotograf, već i dugogodišnji drugi tajnik u Klubu, gdje je u tom svojstvu mnogo doprinio odgoju novih mladih članova Kluba kao i cjelokupnom organizacijskom jačanju Kluba.

Bio je suradnik u mnogim fotomonografijama (*Radovan*, 1951; *Antička skulptura u Hrvatskoj*, 1952; *Andrija Buvina*, 1960.). Održao je i sedam samostalnih izložbi fotografije i to: Debrecen (1940.), Zagreb (1948.i 1962.) Rijeka (1962.), Split (1963.), Zadar (1963.) i Beč (1965.).

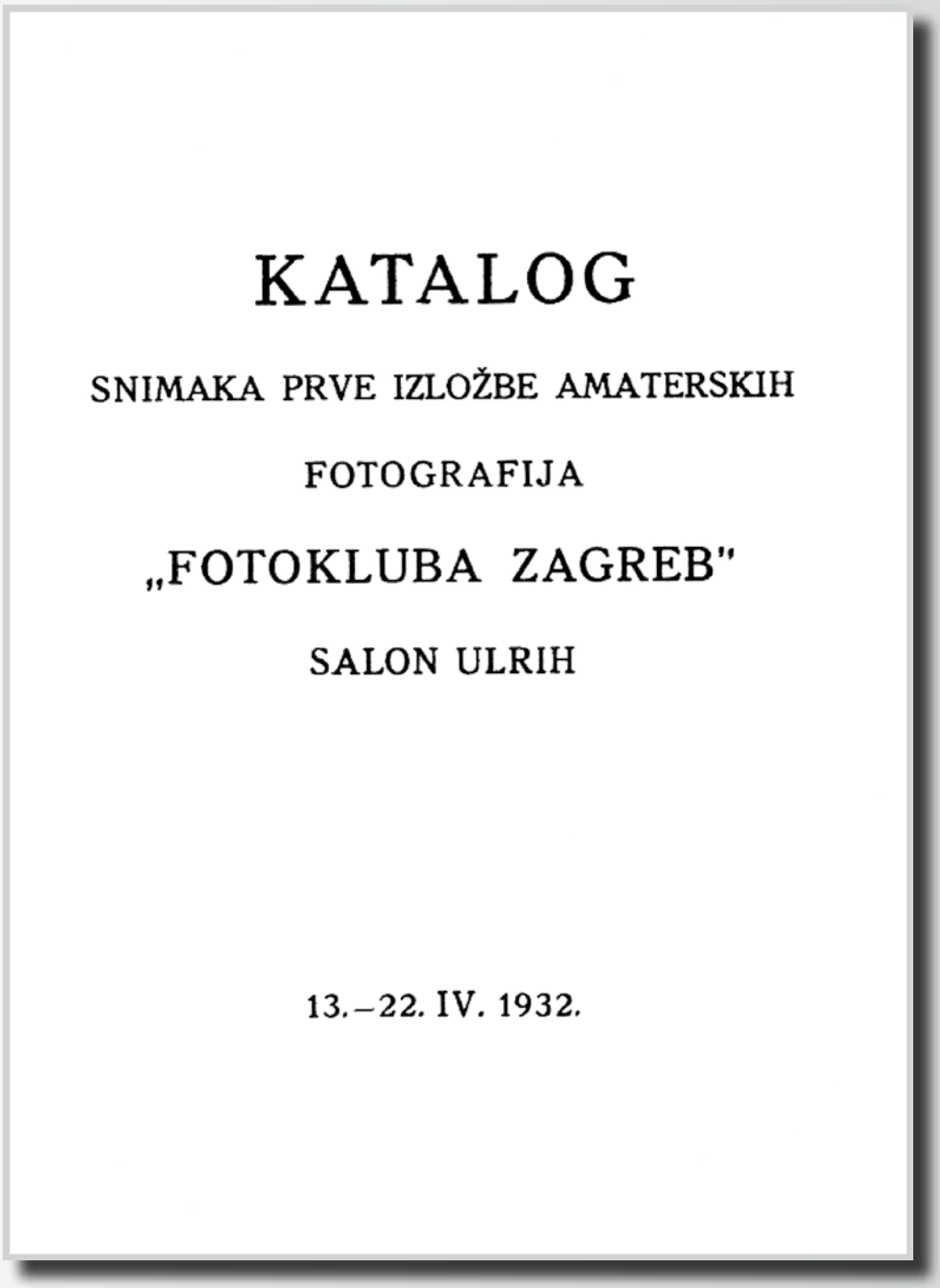
Ocjenjujući njegov cjelokupni opus mora se konstatirati da je Marijan Szabo doista klasičan primjer pripadnika tzv. *zagrebačke škole fotografije* i činjenica je, da je uz svekolike uspjehe Fotokluba Zagreb u pedesetim godinama čvrsto vezano i njegovo ime i njegov rad se ravnopravno vrednuje s ostalim velikanima naše fotografije (Tošo Dabac, Mladen Grčević i drugi). Umro je u Zagrebu 1967. godine, u 54. godini života, dakle, u najboljoj stvaralačkoj dobi.

Danas još samo možemo nagađati kako bi se dalje razvijale i ostvarivale Frajtićeve ideje o razvoju fotoamaterskog pokreta u zemlji kao i u svjetskim relacijama da ga nije prekinuo Drugi svjetski rat.

KATALOG MEDJUNARODNE FOTOGRAFIJSKE IZLOŽBE HRVATSKOGA DRUŠTVA UMJETNOSTI ZAGREB PROSINAC 1913.

POSLOVNI ODBOR

DR. FERDO pl. MIXICH
predsjednik
KAMILO BOŠNJAK
KLEMENT M. CRNČIĆ
ARH. JULIJO DEUTSCH
DR. ARTUR SCHNEIDER
ANTUN STIASNI ML.
DR. OSKAR WEISS

KATALOG

SNIMAKA PRVE IZLOŽBE AMATERSKIH

FOTOGRAFIJA

„FOTOKLUBA ZAGREB"

SALON ULRIH

13.–22. IV. 1932.

HRV. PLANINARSKO DRUŠTVO
PODRUŽNICA „VELEBIT“ - SUŠAK

1923 - 1933

IV. FOTO-IZLOŽBA AMATERA

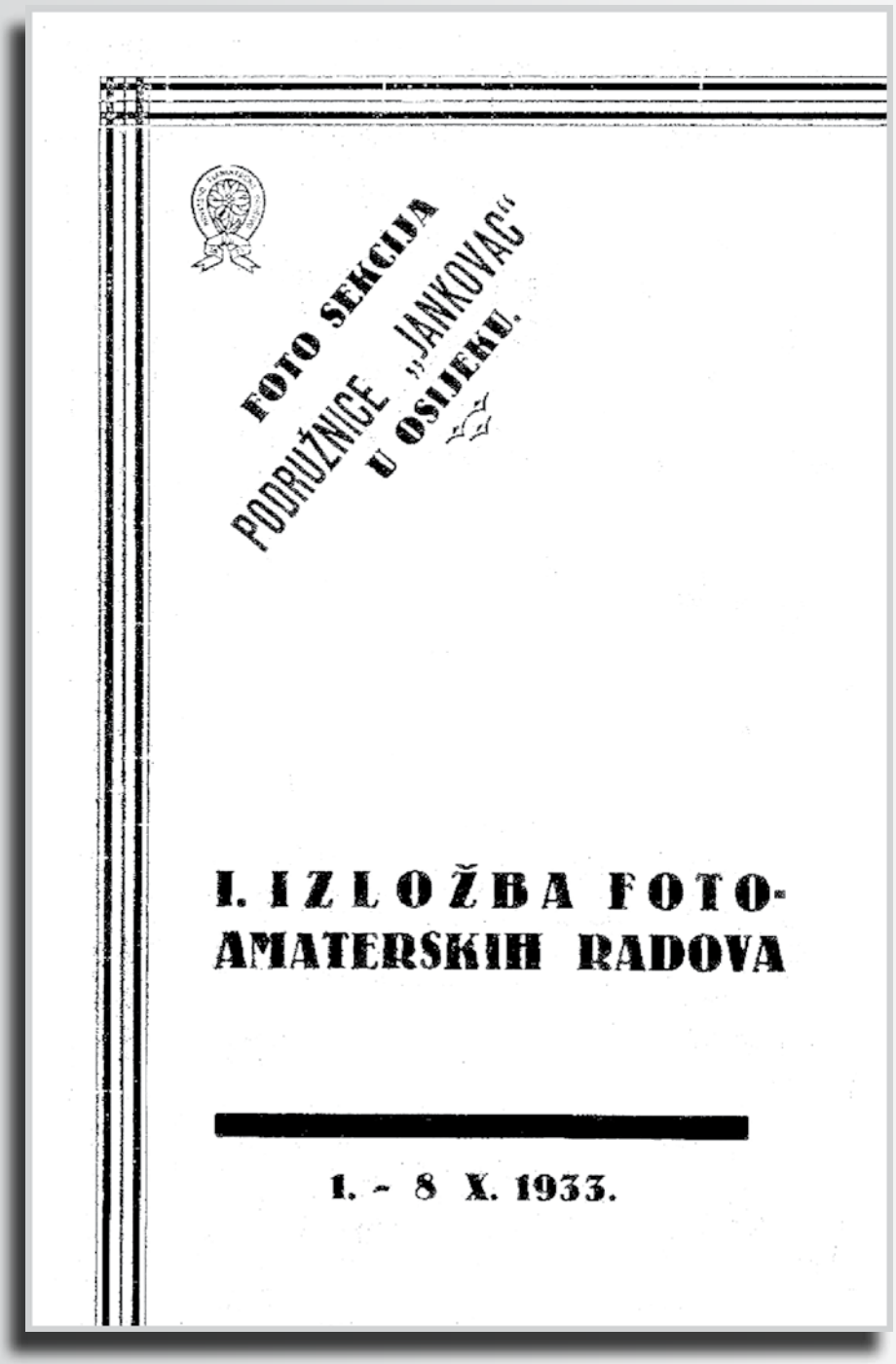
20.-30. VIII. 1933.

FOTOKLUB ZAGREB

KATALOG

II. IZLOŽBE
AMATERSKE FOTOGRAFIJE
15.—24. MAJ 1933.

SALON ULLRICH — ZAGREB, ILICA 40.

FOTO SEKCIJA
PODRUŽNICE „JANKOVAC“
U OSIJEKU.
I. IZLOŽBA FOTO-
AMATERSKIH RADOVA
1. - 8 X. 1933.

1874-1934

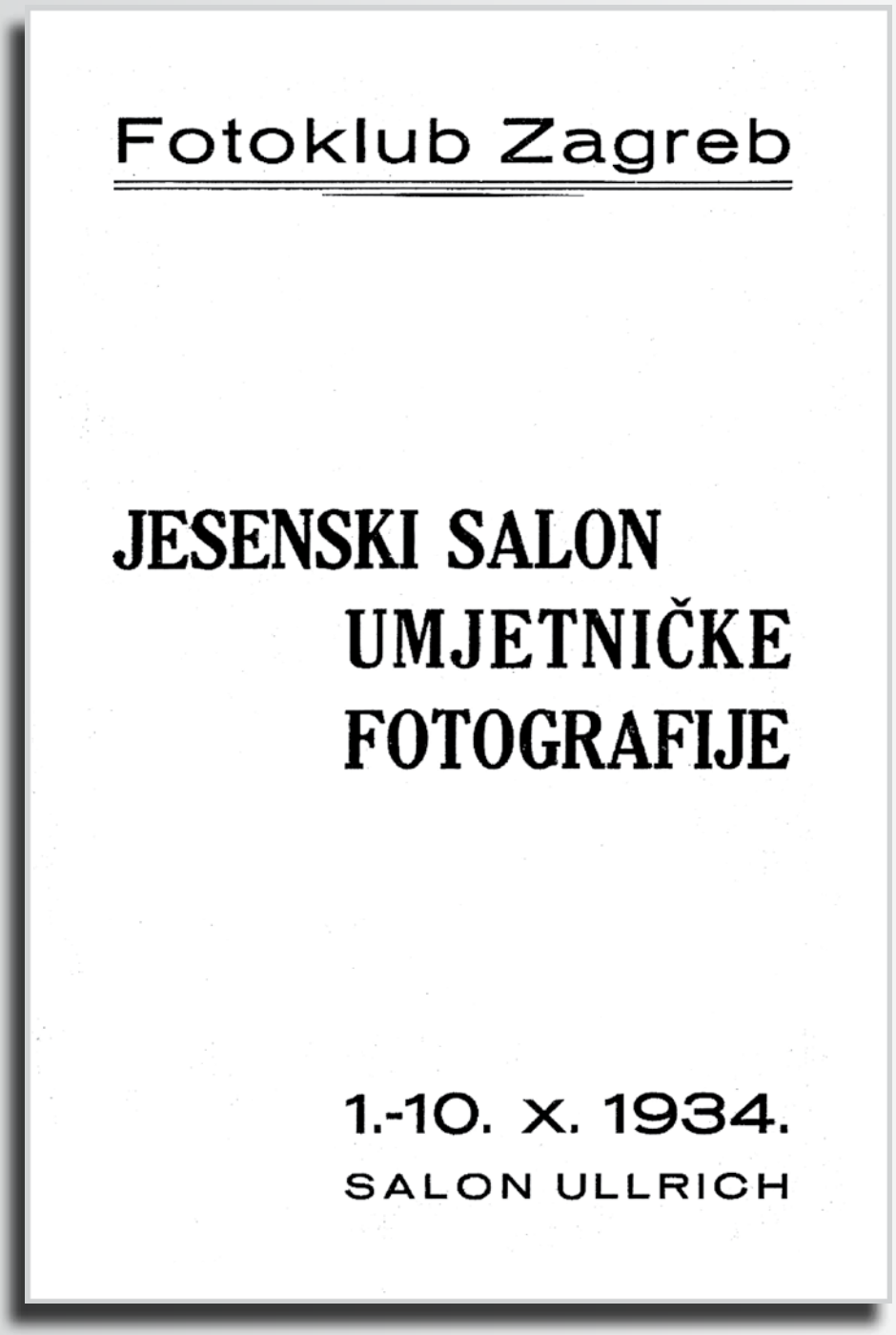
HRVATSKO PLANINARSKO DRUŠTVO
U ZAGREBU

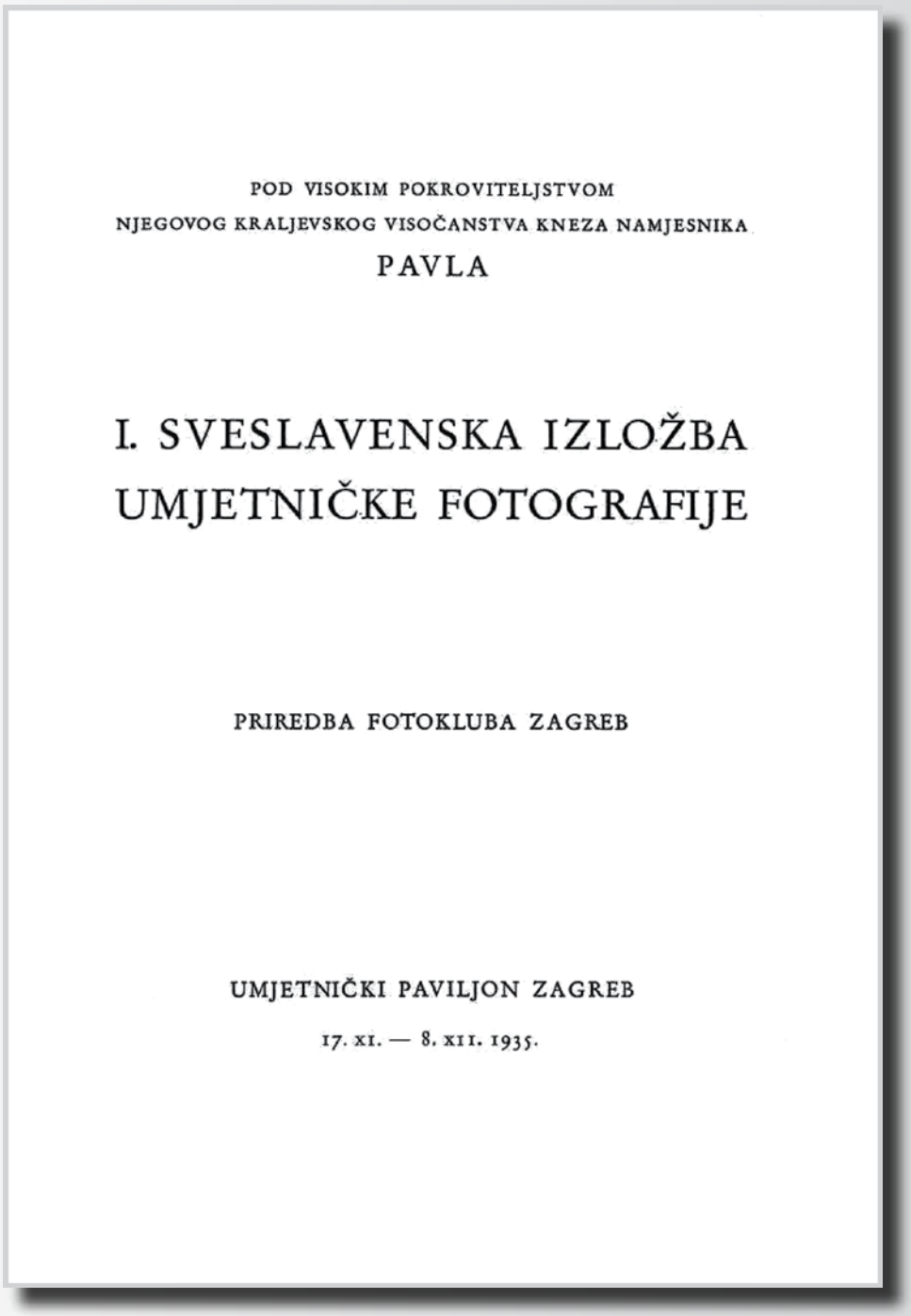
KATALOG

JUBILARNE PLANINARSKE IZLOŽBE
FOTO-AMATERSKIH SLIKA
U ZAGREBAČKOM ZBORU

RUJAN
1934

CIJENA DINARA 2·—

Fotoklub Zagreb
JESENSKI SALON
UMJETNIČKE
FOTOGRAFIJE
1.-10. X. 1934.
SALON ULLRICH

POD VISOKIM POKROVITELJSTVOM
NJEGOVOG KRALJEVSKOG VISOČANSTVA KNEZA NAMJESNIKA
PAVLA

I. SVESLAVENSKA IZLOŽBA UMJETNIČKE FOTOGRAFIJE

PRIREDBA FOTOKLUBA ZAGREB

UMJETNIČKI PAVILJON ZAGREB
17. XI. — 8. XII. 1935.

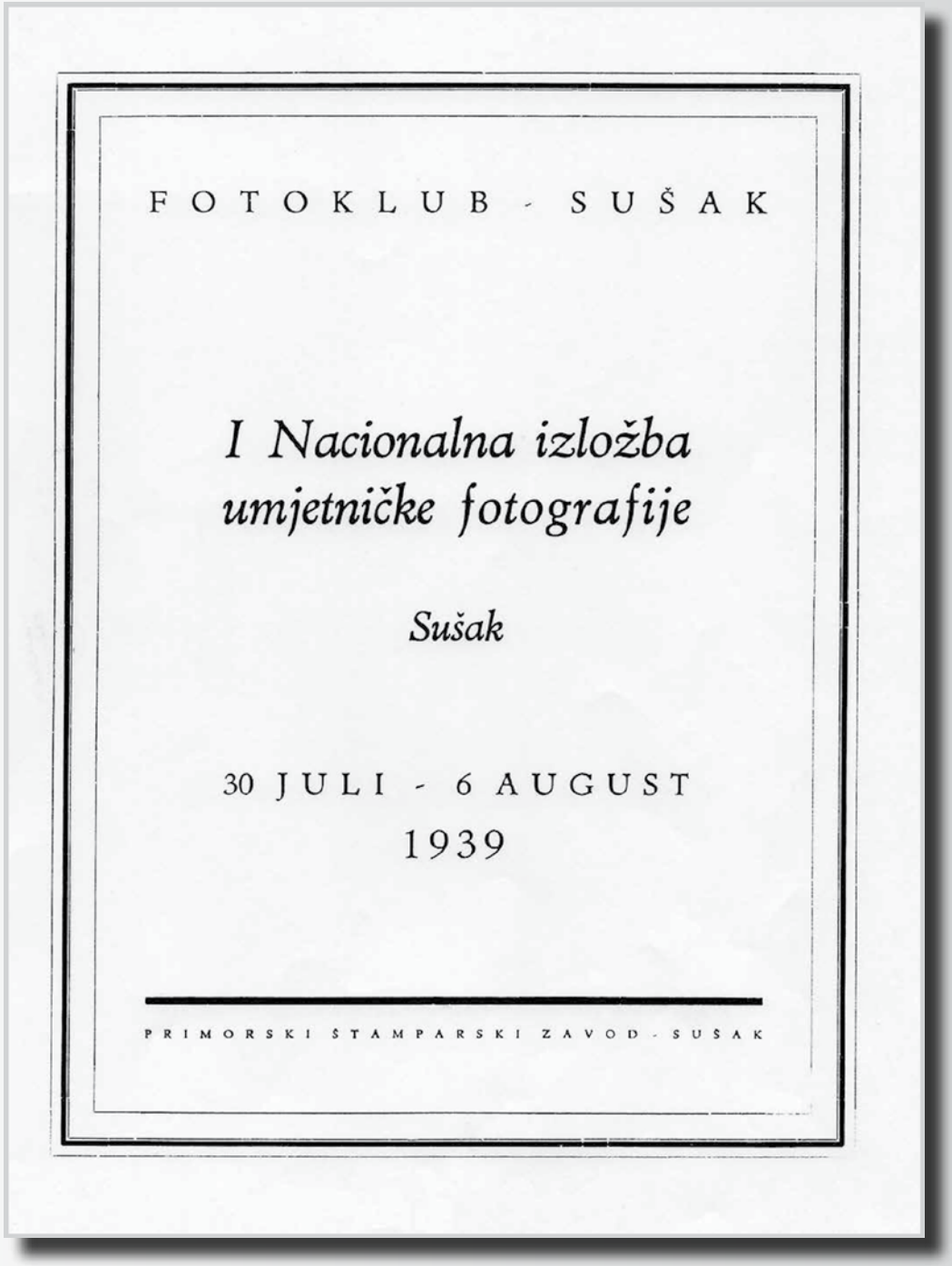
FOTO SEKCIJA
HRVATSKOG PLANINARSKOG DRUŠTVA

KATALOG
PLANINARSKE FOTO IZLOŽBE

UMJETNIČKI PAVILJON
NA TRGU KRALJA TOMISLAVA

ZAGREB / SVIBANJ 1939.

Cijena din 2·—

FOTOKLUB - SUŠAK

I Nacionalna izložba umjetničke fotografije

Sušak

30 JULI - 6 AUGUST

1939

PRIMORSKI ŠTAMPARSKI ZAVOD - SUŠAK

FOTOAMATERSKI POKRET TIJEKOM DRUGOG SVJETSKOG RATA

Prema dostupnoj literaturi i usmenim informacijama, koje sam tijekom vremena uspio prikupiti od starijih klupskih fotografskih prijatelja, tijekom Drugog svjetskog rata gase se aktivnosti u fotoklubovima u Daruvaru, Osijeku i Sušaku, mada je bilo i pozitivnih kretanja, (Fotoklub Brod na Savi) o čemu ću kasnije nešto reći. Situacija u Fotoklubu Zagreb je bila drugačija. Iako u ratnim uvjetima ovaj Klub postiže zavidne rezultate.

Izložba *Lijepa naša domovina* održana je **1941.** godine, u vremenu od 4.10. do 2.11. u Zagrebu, opet u *Umjetničkom paviljonu*. Izložba je održana u organizaciji Fotokluba Zagreb. Iz kataloga izložbe vidimo, da se u odnosu na prethodnu godinu pojavljuju dva novoregistrirana kluba i to Fotoklub Brod n/S (FKB) i Fotoklub Karlovac (FKK), koji od podružnice Fotokluba Zagreb prerasta u pravi Klub. U tom se katalogu bilježi i ime *Hrvatskog fotoamaterskog saveza* kao ime ustanove. Dakle, *Savez* još funkcionira. Na izložbi je izloženo čak 410 fotografija.

Zanimljivo, u katalogu je poziv (preko cijele stranice) upućen svim fotoamaterima, stručnim fotografima i prijateljima fotografije da daruju svoje radove *Fotografskom muzeju*, koji se nalazi u sklopu *Hrvatskog narodnog muzeja*, Odjela za umjetnost i umjetni obrt u Zagrebu na Sveučilišnom trgu (današnji *Muzej za umjetnost i obrt*). Taj primjer očito govori o čvrstoj povezanosti te muzejske kuće i Fotokluba Zagreb, koji je u to vrijeme u prigodi osnivanja *Fotografskog muzeja* darovao veliku kolekciju fotografija svojih članova. Zahvaljujući tome, brojne su fotografije mnogih autora ostale do danas sačuvane.[44]

Iz Fotokluba Brod na Savi sudjelovao je samo mr. Andrija Pratsinger, dok na *IX. međunarodnoj izložbi umjetničkog svjetlopisa 1942. – 1943.* godine više nema izlagača iz Broda na Savi.

Fotoklub Brod na Savi izgleda da je osnovan 1941. godine, jer ga još nema na popisu klubova u Hrvatskoj u katalogu *VIII. međunarodne izložbe* u Zagrebu 1940. g. No, činjenica je, da je tek novoosnovani klub u Brodu na Savi te iste godine održao i svoju prvu kolektivnu izložbu fotografije. Tom prigodom tiskan je skroman katalog, bez reprodukcija.[45] Katalog je veličine 11×16 cm, trodijelni na preklop. Na izložbi sudjeluje čak 20 autora s ukupno 102 fotografije. Tiskan je u *Knjigotiskari Vilim Buck*. Daljnja sudbina ovog Kluba u tim turbulentnim ratnim godinama nije mi poznata. No činjenica, da je u Brodu na Savi već 1941. osnovan jedan fotoklub najbolje objašnjava da će se u Slavonskom Brodu (grad je preimenovan) nakon Drugog svjetskog rata vrlo rano obnoviti fotografski pokret.

IX. MEĐUNARODNA IZLOŽBA UMJETNIČKOG SVJETLOPISA

U vremenu od 17. prosinca 1942. do 10. siječnja 1943. Fotoklub Zagreb održava *IX. međunarodnu izložbu umjetničke fotografije* u *Umjetničkom paviljonu* u Zagrebu. Izložba je bila posvećena *50. obljetnici hrvatskog umjetničkog svjetlopisa (1892. – 1942.)*.[46]

S obzirom na ratne uvjete, iz razumljivih razloga, na izložbi sudjeluje tek osam zemalja tzv. *sila osovine*. Bile su to Njemačka i njeni ratni saveznici. Zapravo vrijednost te izložbe bila je u tome što je Fotoklub Zagreb i u surovim ratnim vremenima smogao snage obilježiti svoj značajan jubilej. Nakon rata, u novoj državi, Jugoslaviji, ta je izložba poništena, pa je pod istim rednim brojem održana nova, ali tek 1951. godine.[47]

U vremenu od 12. srpnja do 12. kolovoza 1942. godine Fotoklub Zagreb priređuje svoju klupsku izložbu fotografije u **Bratislavi** u *Domu umenia* (Domu umjetnosti) u Slovačkoj.[48]

Na toj izložbi izlaže čak 36 izlagača sa 200 foto-

[44] Fotoklub Zagreb član Hrvatskog fotoamaterskog saveza, *Velika izložba hrvatske umjetničke fotografije Lijepa naša domovina*, katalog, Umjetnički paviljon, Zagreb, 1941.
[45] Fotoklub Brod na Savi, *Prva kolektivna izložba 3. – 10.kolovoza 1941*., Katalog, Brod na Savi
[46] Fotoklub Zagreb član Hrvatskog fotoamaterskog saveza, *IX. međunarodna izložba umjetničkog svjetlopisa priređena o 50-godišnjici hrvatskog umjetničkog svjetlopisa, 1892. – 1942.*, *Umjetnički svjetlopis naroda nove Evrope*, katalog, Umjetnički paviljon, Zagreb, 17.XII. 1942. – 10.I.1943.
[47] Savez foto i kino amatera Jugoslavije, Fotoklub Zagreb, *IX. međunarodna izložba umjetničke fotografije*, (katalog), Zagreb, 24.X. – 18.XI.1951.
[48] *Vystavy chorvackej umeleckej amaterskej fotografije členovi Fotoklubu Zagreb*, Nezavisly štal Chorvacko, Bratislava, katalog, Dom umenia, 12.VII.1942. – 12.VII.1942.

grafija. Posebno se ističu četiri autora (Tošo Dabac, August Frajtić, Georgij Skrygin i Marijan Szabo). Katalog je formata 16×24, bez reprodukcija.

U vremenu od 16. do 30. lipnja 1943. godine Fotoklub Zagreb priređuje istu izložbu u Bukureštu u Rumunjskoj,[49] pod nazivom *Imagini Croate – expozitie de fotografi de arta*, u organizaciji Ministarstva nacionalne propagande (Ministerul propagandei nationale). U katalogu na tri stranice je dat iscrpan uvodnik o Fotoklubu Zagreb. Sudjelovalo je 36 izlagača sa 200 fotografija. Katalog je formata 16×22 cm.

Tijekom 1942. godine (godina je određena prema sjećanju najstarijih klupskih kolega, jer katalog nema oznaku godine) u organizaciji Bugarskog fotokluba u Sofiji održana je tijekom rata, nakon Bratislave i Bukurešta, čak treća, ista, klupska izložba Fotokluba Zagreb, u Sofiji u Bugarskoj.[50] I u tom katalogu postoji uvodni tekst o Fotoklubu Zagreb. Katalog je formata 15×23 sa četiri reprodukcije.

Na svim trima izložbama Fotokluba Zagreb u gostima, izvan granica domovine, izlagane su uz neke minimalne iznimke sukladno političkoj situaciji u zemlji, fotografija iz radionice *zagrebačke škole*. O ovim činjenicama prvi put je bilo tek nekoliko natuknica u almanahu *Zagrebačka fotografija* u tekstu Zdenka Kuzmića.[51]

Na temelju iznesenih činjenica lako je shvatiti da će Fotoklub Zagreb, opstavši u teškim uvjetima Drugog svjetskog rata, odmah poslije rata predstavljati okosnicu hrvatske fotografije. Nažalost, do danas je ovo razdoblje hrvatske fotografije ostalo neistraženo, te se bojim da je zauvijek izgubljeno.

Odmah nakon završetka Drugog svjetskog rata, od strane nove vlasti izvršen je detaljni pretres Fotokluba Zagreb da bi se utvrdilo u kojoj je mjeri bio angažiran u *službi okupatora*. Tada je odnesena skoro cijela arhiva koja je vođena u Klubu i nikada nije vraćena. Ne otkrivši ništa kompromitirajuće, Klubu je dozvoljen nastavak rada. Na sreću, tada nisu odneseni evidencijski kartoni članstva, jer ih je tadašnji blagajnik Kluba Oskar Šnur uspio sakriti. O tim mi je događajima osobno pričao. Zahvaljujući snalažljivosti i hrabrosti Šnura sačuvan je popis svih članova Fotokluba Zagreb, od početka evidentiranja članstva 1931.g. tako da danas imamo cjelovit popis.

Oskar Šnur godine preuzima blagajničku dužnost 1932. g. i na toj dužnosti će ostati do polovice 70-ih godina. Iznimno skroman i društven, ali i veliki entuzijast, odigrao je u presudnim poratnim trenucima ključnu ulogu u spašavanju Kluba i klupske imovine.

Premda u ratnom vihoru, Nezavisna Država Hrvatska imala je veliku ulogu u promicanju hrvatske kulture. U jednom kratkom razdoblju, dok je to bilo moguće, *Hrvatski izdavalački bibliografski zavod* tiskao je nekoliko reprezentativnih knjiga posvećenih kulturi u Hrvata. Knjige su tiskane u tehnici bakrotiska formata 21×30 cm.

Prva knjiga pod naslovom *Hrvatska zemlja*[52] je fotomonografija s izborom motiva na temu naslova. Druga i treća takva knjiga, pod nazivom *Hrvatska umjetnost*[53], sadrže odabrani izbor iz domene slikarstva i kiparstva.

Četvrta knjiga pod nazivom *Hrvatske planine*[54] sadrži izabrane reprodukcije fotografija naših planina. Ovo posebno navodim, jer u navedenim knjigama – fotomonografijama uz ostale autore, svojim radovima sudjeluju i članovi Fotokluba Zagreb.

---

[49] Ministerul Propagandei Nationale, *Imagini Croate,* (katalog), Societatea Nationala de Editura si Arte Grafice „Dacia Traiana", katalog, Bucuresti, 16 – 30 junie 1943.

[50] Blgarski fotoklub, *Izložba na hrvatskata hudožestvena fotografije*, katalog, Sofija, (bez datuma).

[51] Zdenko Kuzmić, *Fotoklub Zagreb poslije Drugog svjetskog rata*, Zagrebačka fotografija (almanah), Zagreb, Fotoklub Zagreb – Grafički zavod Hrvatske, 1978.

[52] Hrvatski izdavalački bibliografski zavod, *Hrvatska zemlja*, fotomonografija, Zagreb, 1942.

[53] Hrvatski izdavalački bibliografski zavod, *Hrvatska umjetnost*, likovna monografija, Zagreb, 1943.

[54] Hrvatski izdavalački zavod, *Hrvatske planine*, fotomonografija, Zagreb, 1943.

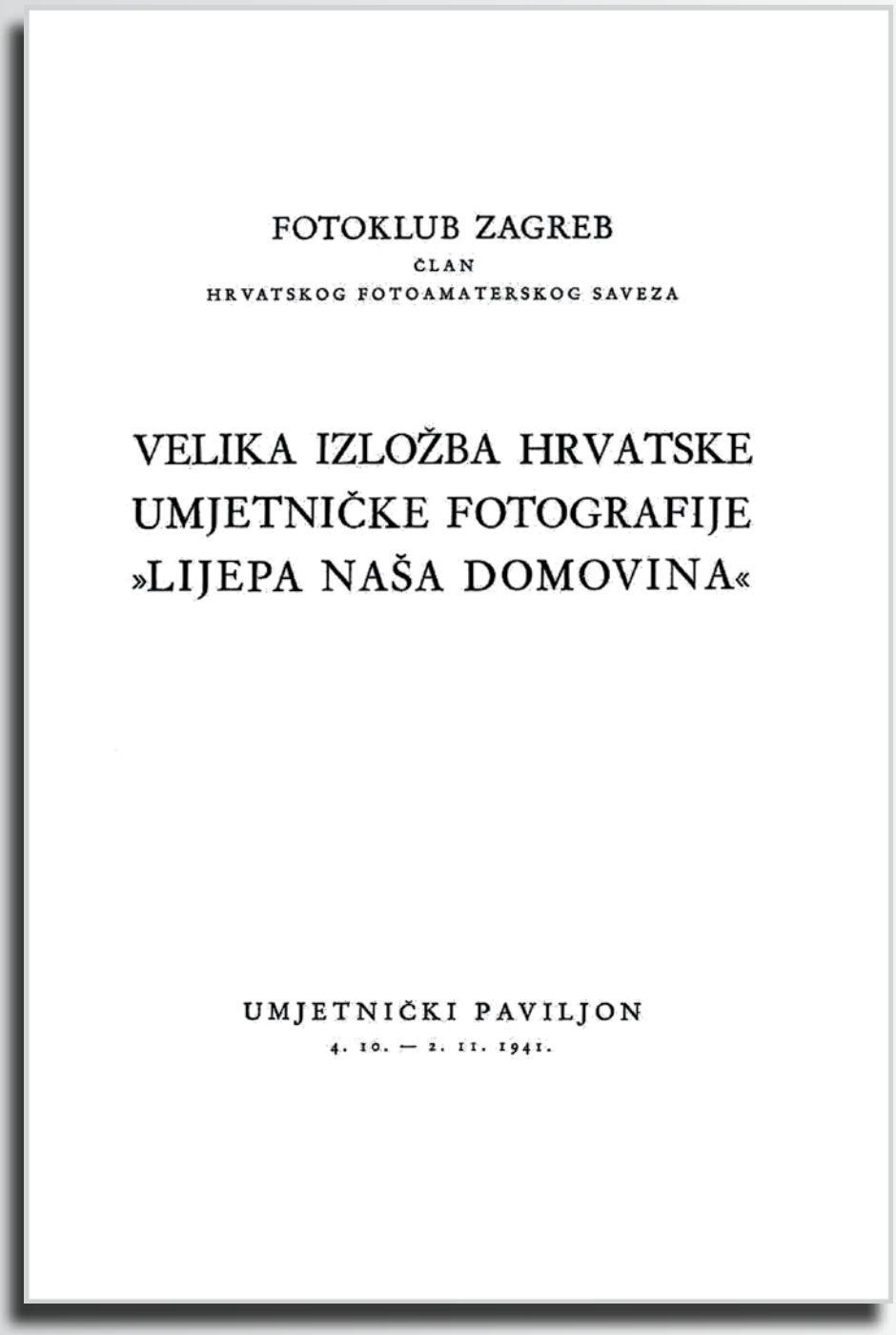
HRVATSKI FOTOAMATERSKI SAVEZ

NACIONALNE IZLOŽBE UMJETNIČKE FOTOGRAFIJE 1940

PRIREĐIVAČI:
FOTOKLUB OSIJEK
FOTOKLUB SUŠAK
FOTOKLUB DARUVAR

БЪЛГАРСКИ
ФОТО КЛУБЪ
ИЗЛОЖБА
НА ХЪРВАТСКАТА
ХУДОЖЕСТВЕНА
ФОТОГРАФИЯ
КАТАЛОГЪ

FOTOKLUB BROD n. S.
Katalog
prve kolektivne izložbe
3.–10. kolovoza 1941.
Brod n. S.
CIJENA 5·- KUNA

FOTOKLUB ZAGREB

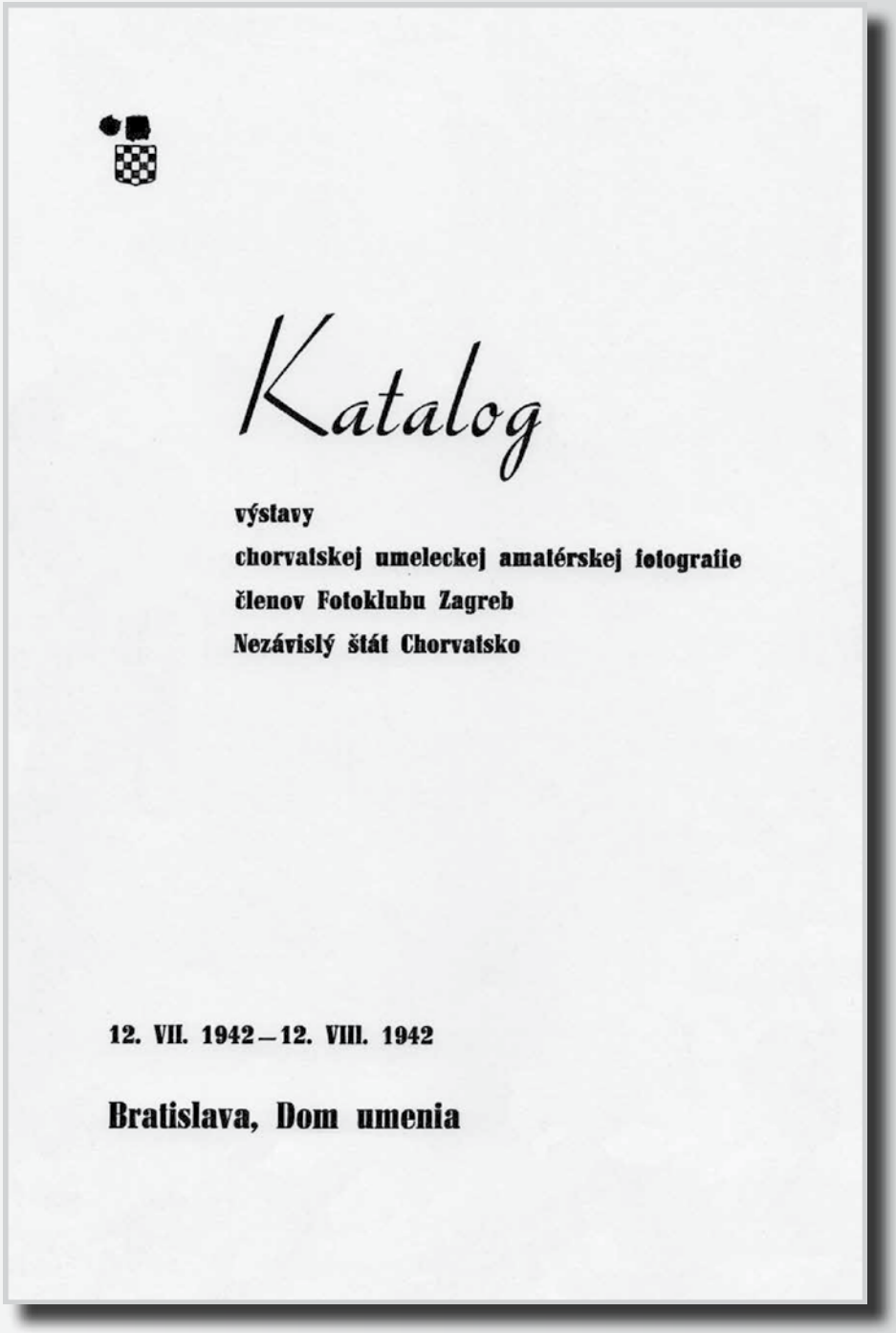
ČLAN

HRVATSKOG FOTOAMATERSKOG SAVEZA

VELIKA IZLOŽBA HRVATSKE UMJETNIČKE FOTOGRAFIJE »LIJEPA NAŠA DOMOVINA«

UMJETNIČKI PAVILJON

4. 10. — 2. 11. 1941.

Katalog

výstavy
chorvatskej umeleckej amatérskej fotografie
členov Fotoklubu Zagreb
Nezávislý štát Chorvatsko

12. VII. 1942 – 12. VIII. 1942

Bratislava, Dom umenia

1922 - FOTOKLUB ZAGREB - 1942

ČLAN

HRVATSKOG FOTOAMATERSKOG SAVEZA

KATALOG
IX. MEĐUNARODNE IZLOŽBE UMJETNIČKOG SVJETLOPISA

PRIREĐENE O 50-GODIŠNJICI
HRVATSKOG UMJETNIČKOG
SVJETLOPISA
1892—1942

„UMJETNIČKI SVJETLOPIS NARODA NOVE EVROPE“

UMJETNIČKI PAVILJON

17. XII. 1942. — 10. I. 1943.

IMAGINI CROATE

EXPOZIȚIE DE FOTOGRAFII DE ARTĂ

MINISTERUL PROPAGANDEI NAȚIONALE

16—30 IUNIE 1943

FOTOAMATERSKI POKRET U RAZDOBLJU OD DRUGOG SVJETSKOG RATA DO KRAJA DVADESETOG STOLJEĆA

Rano poslijeratno razdoblje (četrdesete godine)

Prema dostupnoj literaturi, u vremenu prije Drugog svjetskog rata, koncem tridesetih godina, u Hrvatskoj su formirana tek četiri fotokluba. Razlozi tako malog broja bili su vrlo jednostavni. U to vrijeme nije bilo državnih dotacija, niti državnih organizacija koje bi skrbile o razvoju onoga što će se mnogo kasnije, u drugoj po redu državi Jugoslaviji, nazvati zbirnim imenom *tehnička kultura*. Ti predratni klubovi, da bi opstali, morali su se snalaziti kako su znali i umijeli. Prema iskazima mojih starijih klupskih kolega (Đure Griesbacha, Milana Pavića, Toše Dapca, Ivana Medara i drugih) Fotoklub Zagreb su tih tridesetih godina 20. stoljeća potpomagali pojedini imućni poslovni ljudi stvarajući tako sebi i svom poslu reklamu.

Drugi svjetski rat imat će za posljedicu kraj predratnih fotoamaterskih aktivnosti hrvatskih fotoklubova i *Hrvatskog fotoamaterskog saveza*. U prvom redu, *Hrvatski fotoamaterski savez* prestao je postojati. Zbog rata nije se mogao 1941. godine održati *IV. Kongres Unije* u Zagrebu, iako je bio planiran još 1939. godine na *II. kongresu Međunarodne fotoamaterske unije* u Münchenu.

Fotoklubovi u Daruvaru, Osijeku i Sušaku također prestaju s radom i jedino još u ratnim uvjetima djeluje Fotoklub Zagreb.

Završetkom Drugog svjetskog rata i stvaranjem nove Jugoslavije dolazi do korijenitih društvenopolitičkih promjena na ovim prostorima. Nova država zasnovana je na doktrini socijalističkog realizma, po uzoru na veliki i bratski Sovjetski savez. To će značiti, da će novo društvo baciti svoje težište na tešku industriju i elektrifikaciju zemlje. Da bi se to moglo postići trebalo je hitno podići opću tehničku razinu najširih masa stanovništva. Logičan razvoj događaja vodio je već 1946. godine osnivanju komisije *Tehnika i šport*. U okvirima te komisije ubrzano se osnivaju tzv. savezni odbori za pojedine tehničke i športske grane. Tako je iste godine osnovan i *Savezni odbor za fotoamaterstvo*.[55] Međutim, ubrzo, tj. već 1948. godine komisija se transformira u novu organizacijsku formu, u *Narodnu tehniku*, unutar koje se sljedeće 1949. godine umjesto *Saveznog odbora za fotoamaterstvo* biti formiran *Fotosavez Jugoslavije*. Osnivačka skupština novog *Saveza* održana je 9. siječnja te godine u Beogradu.

Analogno *Fotosavezu Jugoslavije* osnovani su po pojedinim republikama i republički fotosavezi.

Sukladno ideološkim postavkama novog socrealističkog društva, organizacija *Narodne tehnike* bazirala se na najširem sudjelovanju svekolikog stanovništva u izgrađivanju novog lika socijalističkog građanina. Citirat ćemo na ovom mjestu iz knjige *30 godina Narodne tehnike Osijeka*, tekst na stranici 9.: „Osposobljavajući u svojim organizacijama radne ljude i građane, naročito pionire i omladinu, da svestrano u interesu društva iskoriste svoja tehnička znanja i vještine, *Narodna tehnika* doprinosi odgoju i razvoju socijalističkog duha, jačajući snagu društva i općenarodne obrane zemlje i tekovina socijalističke revolucije."

Znakovito je, da se tako razmišljalo i pisalo 30 godina nakon osnutka organizacije *Narodne tehnike*, dakle godine 1976.

Doktrina stvaranja novog svjesnog lika socijalističkog građanina, na samom početku, odmah poslije, rata bila je izuzetno tvrda. To najbolje ocrtava uvodnik u prvom broju *Fotografije* iz 1948. godine: „Naše novo fotoamaterstvo prekida s preživjelim i starim shvatanjima umetnosti radi umetnosti, radom bez sadržaja, sladunjavim i nerealnim prikazima, traženjem efekata radi efekata. Sadašnja fotografija treba da bude verni izraz gigantskih napora naših naroda u izgradnji novog i srećnijeg života." (cit.)[56]

U skladu s takvim direktivama godine 1948. u Parizu na izložbi *Međunarodne demokratske federacije žena*, na kojoj su, kako se to u katalogu navodi, uzele učešća organizacije naprednih žena iz 43 zemlje, održana je i *Izložba antifašističke fronte žena Jugoslavije*. Na toj su izložbi prikazane sve etape borbe

[55] Osnovan je *Savez fotoamatera Jugoslavije*, *Fotografija*: časopis fotoamatera Jugoslavije, broj 2., Beograd, 1949. Fotosavez Jugoslavije, *Foto informator*, br.1/87., Beograd, 1987.

[56] Josip Bosnar, predsednik *Saveznog odbora za fotoamaterstvo*, *O zadacima fotoamatera u našoj zemlji* (uvodnik), *Fotografija*: časopis fotoamatera Jugoslavije, br. 1, 1948.

žena Jugoslavije za oslobođenje zemlje i izgradnju socijalizma na jedanaest panoa. Da bismo danas sagledali to doba navodimo samo sadržaj nekoliko panoa. Na prvom panou prikazana je predratna borba jugoslavenskih žena protiv fašizma i njihovo sudjelovanje u narodnooslobodilačkoj borbi (NOB). Četvrti pano, primjerice, prikazuje jugoslavenske žene u izgradnji socijalizma, da bi na koncu, na jedanaestom panou bile prikazane fotografije sa *II. plenuma Centralnog komiteta AFŽ-a* uz poruku: ,,Nikakve laži i klevete ne mogu nas odvojiti od našeg Centralnog komiteta sa drugom Titom na čelu; prebrodit ćemo sve teškoće i izgraditi socijalizam – bolju budućnost naše djece." (cit.)[57]

Prvo savezno fotoamatersko savjetovanje, održano godine 1948., mjeseca ožujka u Beogradu, između ostalog, donosi u svojim zaključcima i sljedeće: ,,**a**) Sistematski stvarati kružoke fotoamatera po preduzećima, ustanovama i školama, u kojima za to postoje uslovi, a naročitu pažnju obratiti stvaranju kružoka pri zadružnim domovima, imajući u vidu da će se u većini zadružnih domova montirati kinoprojektorski aparati. **b**) U cilju proširenja i idejnog učvršćenja organizacija sva rukovodstva treba da se povežu sa masovnim organizacijama, narodnom vlašću i Jugoslovenskom armijom, a naročito sa sindikalnim organizacijama u vezi zaključaka *VI. plenuma Jedinstvenih sindikata Jugoslavije*." (cit.)[58]

Na *V. kongresu KPJ* održanom godine 1948. postavljeni su sasvim određeni zadaci na umjetničkom i kulturnom planu, o kojima se između ostalog u donesenoj rezoluciji kaže: ,,**3**) voditi sistematsku borbu protiv neprijateljskih uticaja u kulturnom životu, protiv bezidejnosti i apolitičnosti, podižući ga na veći idejni i umetnički nivo;... **5**) ukazivati svestranu idejnu pomoć za razvitak književnosti i svih grana umetnosti, boreći se protiv dekadentnih i formalističkih shvatanja i tendencija... I naša fotografija, a naročito njen najviši vid – umetnička fotografija, treba da doprinese ostvarivanju nekih od ovih postavki, treba u svom daljem radu da se rukovodi zadacima koje je doneo *V. kongres KPJ*."(cit.).[59]

O stanju duha i društvenoj klimi koja je tada vladala najbolje svjedoči uvodni članak objavljen u *Fotografiji*, u broju za studeni – prosinac 1948. godine (iste godine kada je održan spomenuti kongres KPJ) pod naslovom *Povodom III. saveznog fotoamaterskog savetovanja*. U tom se uvodniku, između ostalog konstatira: ,,Sa papira nestaje igra svetlosti, kič, nestaju efekti radi efekata i razni drugi odrazi buržoaskog shvatanja umetnosti. Polaženje od sadržaja ka umetničkom oformljenju, idejnost, – to je karakteristika novih fotografija naših amatera." (cit.)

Na I. izložbi Saveza fotoamatera Jugoslavije, održanoj 1949. godine u Zagrebu prisutna je ista klima. U uvodniku kataloga mogu se pročitati sljedeće rečenice: ...,,Ova izložba je spremana u godini kada su fotoamaterske organizacije dovršavale borbu sa starim shvatanjima i u pogledu zadataka fotoamaterskih organizacija i u pogledu uloge fotografije u našoj novoj društvenoj stvarnosti." Ili, još sljedeće: ,,Ova se izložba bitno razlikuje od svih izložbi fotografija koje su priređivane u bivšoj Jugoslaviji. Na njoj je jasno izražen pokušaj da se definitivno prekine s formalističkom i uopće dekadentnom fotografijom. Iz izloženih fotografija se također uočava da su naši fotoamateri sa svojim fotoaparatima zahvatili naš svakodnevni život, približili se s puno ljubavi našim trudbenicima u svim granama društvene djelatnosti i pokušali su kroz fotografiju izraziti duboke društveno-političke promjene koje su kod nas nastale i uspjehe koje naši narodi, pod rukovodstvom Komunističke partije i druga Tita, svakodnevno postižu u izgradnji socijalizma." (cit.)[60]

Na naslovnoj stranici kataloga prikazana su dva mlada radnika za tokarskim strojem. U katalogu su reproducirane fotografije: *Trbovljanski črni pionirji*, *Ob partizanskem ognju*, *Majstor Zdenko Kalin u prikazivanju izradbe kipa ratnika*, *Ribiči pri delu*, *Novi rezervoari*, *Pri delu* i druge. Tek dvije reproducirane fotografije nisu ideološki obojene. Prikazi ove izložbe objavljeni su u *Borbi* od 2.2.1949. i *Narodnom listu* od 2.2.1949.

Iz svih navedenih primjera jasno je vidljiv stav tadašnje vladajuće partije o striktnom provođenju zaključaka o stvaranju nove socijalističke umjetnosti i novog tipa čovjeka.

Pogledajmo stoga što će se tada događati. Poznato je da je bilo koju ideju lakše osmisliti nego i ostvariti. Iz prethodnog poglavlja o fotografskim pri-

[57] Nepoznati izdavač, *I. izložba antifašističke fronte žena Jugoslavije*, katalog, Zagreb, 1948.
[58] *Zaključci sa prvog saveznog fotoamaterskog savetovanja*, *Fotografija*, časopis fotoamatera Jugoslavije, Beograd, avgust 1948.
[59] *Posle V. kongresa KPJ, Fotografija*, časopis fotoamatera Jugoslavije, Beograd, septembar 1948.
[60] Nepoznati izdavač, *I. izložba saveza fotoamatera Jugoslavije*, katalog, Zagreb, 1949.

likama u ondašnjoj Kraljevini Jugoslaviji, lako se može izvesti zaključak da je broj školovanih i iskusnih fotografa bio zapravo malen. Bilo je tek desetak organiziranih klubova u cijeloj državi. Obrtnici, koji su se pretežito bavili atelierskom, ponajviše portretnom fotografijom, nisu imali ni znanja ni iskustva uhvatiti se u koštac sa jednim sasvim novim pristupom u fotografiji, snimajući izgradnju gigantskih tvornica, brana na hidroelektranama, izgradnju novih pruga i cesta i sl. Kao najprikladniji izvršitelji za realizaciju novih zadataka pokazali su se upravo fotoamateri, ljudi koji su udruženi, u tada rijetke klubove, njegovali umjetničku i *dekadentnu fotografiju*, upravo onu koja je bila osuđena od novih vlasti, ali koji su imali oko, iskustvo u odabiranju motiva i dovoljno inteligencije da spoje u jednom trenutku dva popuno proturječna pojma. I sada dolazi do situacije da ti kadrovi snimaju izvanredne fotografije o socijalističkoj izgradnji zemlje, ali u skladu sa svim onim principima kompozicije, koju je nova vlast oštro osuđivala.

Tako, u kritici objavljenoj u časopisu *Fotografija* broj 4 iz 1950.g. pod naslovom *Dvije izložbe*, tj. izložbi M. Pavića u Zagrebu i *I. izložbi fotografske umetnosti* u Ljubljani, autor članka potpisan inicijalima L. St. za Pavića kaže sljedeće: ...„Izložba ima daleko veću vrednost od ljubljanske izložbe upravo zato što je zahvatila šaroliko obilje tema socijalističkog preobražaja u našoj zemlji." No istovremeno upozorava: ...„da Milanu Paviću nedostaje još uvek dovoljna dubina kod prilaženja temi, on je još uvek u velikoj meri posmatra sa formalne strane efekta koji bi snimljeni motiv dao na fotografiji." (cit.)

Pažljivom analizom fotografija hrvatskih autora, pretežito fotografa iz Fotokluba Zagreb, koje su objavljene u prvih nekoliko godina izlaženja *Fotografije*, dakle, u četrdesetim godinama dolazi se do zanimljivih zaključaka. Tek je jedna trećina svih objavljenih radova bila po narudžbi režima, tj. odgovarala novoj socrealističkoj stvarnosti. Preostale dvije trećine objavljenih radova predstavljale su slobodne teme s umjetničkim ambicijama. Pa i ona jedna režimska trećina izrađena je po svim kriterijima klasične kompozicije i radi toga ima izuzetnu estetsku, umjetničku i dokumentacijsku vrijednost.

Smatram da bi na ovom mjestu trebalo reći još nešto o toj tzv. *socijalističkoj fotografiji*. Stvarana po direktivama i diktatu vladajućih društvenih struktura, trebala je postati fotografija sutrašnjice, fotografija novog, idealiziranog, svjetskog, komunističkog poretka. Sve velike diktature imale su u svojoj biti slične ideje, ali su sve doživjele isti jadan svršetak. I s jugoslavenskom socijalističkom fotografijom bio je sličan slučaj. No, u svojim prosudbama danas ipak moramo biti vrlo oprezni, kada je riječ o likovnim dometima te dirigirane fotografije. Premda nastala po diktatu i narudžbama partije na vlasti, osim što je prikazivala trenutke socijalističke izgradnje, ta je fotografija dala i ostvarenja izuzetnih umjetničkih dometa. Te su fotografije sadržavale u sebi sva ona pravila kompozicije, koja su tada režimski ideolozi proglašavali dekadentnim i buržoaskim.

Skrećem, radi toga, pažnju čitateljima da pronađu prvih nekoliko godišta *Fotografije* iz poratnih 40-ih godina i pregledaju danas te već požutjele stranice. Uvjeravam vas, da ćete biti iznenađeni time što ćete otkriti. Činjenica je da su u pomanjkanju fotografija u boji, neki autori svoje fotografije tonirali u raznim tonovima, čime su zapravo umanjili njihovu vrijednost. No, bilo bi danas vrlo korisno, u doba računalne tehnike i njenih mogućnosti, sve te fotografije skenirati i tako spasiti od zaborava, tonski ih očistiti i prirediti njihovu izložbu. Moglo bi se tu otkriti mnogo zanimljivih detalja.

Tijekom vremena autori su sami povlačili te svoje socijalističke prvijence i pomalo ih potisnuli u zaborav. Danas o umjetničkim dosezima te vrste fotografije možemo ipak prosuđivati na temelju njihovih reprodukcija u časopisu *Fotografija* i sličnima.

Druga savezna izložba umetničke fotografije održana je godine 1950. u Beogradu u *Umetničkom paviljonu*. Začuđuje da je tom prigodom tiskan katalog bez ikakvog uvodnika ili tome sličnog. U njemu je, tek, kataloški popis autora i izloženih fotografija. No, i to je dovoljno da se sagleda opća klima. Nazivi fotografija o tome najbolje svjedoče. Navest ćemo samo neke: *Izlet pionira*, *Na dan ustanka*, *U laboratoriji*, *Iz fabrike Ivo-Lola Ribar*, *Brigadni sistem*, *Lik radnika* i druge. [61]

III. zvezna razstava umetniške fotografije održana je iste 1950. godine u Ljubljani, a nije uobičajeno da se dvije savezne izložbe održavaju iste godine. Druga je uočljiva činjenica da se u nazivu izložbe upotrebljava i pridjev *umjetnički*. Premda se u uvod-

[61] Nepoznati izdavač, *II. savezna izložba umjetničke fotografije*, katalog, Beograd, Umetnički paviljon, 1950.

niku i dalje spominju već prepoznatljive parole, ta će izložba činiti stanoviti zaokret prema slobodnoj i nedirigiranoj fotografiji.[62] U katalogu, uz fotografije koje prikazuju izgradnju zemlje, zastupljene su u većem broju i umjetničke fotografije.

Ova izložba, premda održana iste godine kad i ona u Beogradu, označila je tihu prekretnicu. Da li su vodeći ljudi tadašnjeg društvenog i partijskog života procijenili da su pretjerali, pa su dozvolili povratak umjetničkoj fotografiji, koju su još samo nekoliko godina prije toga oštro osuđivali, pitanje je na koje vjerojatno (od tih ljudi, jer ih više nema) nikada nećemo dobiti odgovora.

Pobuna protiv diktata u umjetnosti nastala je gotovo istovremeno sa samim diktatom, o čemu smatram da je bitno nešto više reći.

Još godine 1946., u doba najžešće ideološke kampanje u stvaranju nove socijalističke fotografske umjetnosti, *Mjesno sindikalno vijeće* u Dubrovniku u dvorani hotela *Pošta* organizira održavanje *Izložbe umjetničke fotografije*.[63] Na toj izložbi izlažu dva autora iz Čakovca, deset iz Dubrovnika, jedan iz Splita i dvadeset i jedan iz Zagreba. Autori izlažu pojedinačno, a ne kao članovi klubova. Reprodukcija, doduše, u tom malom katalogu nema, ali prema nazivima fotografija možemo naslutiti da je ova izložba bila daleko od socijalističke ideološke manifestacije. Bila je to svojevrsna vrlo rana pobuna protiv diktata u umjetnosti.

Drugi sličan slučaj bilježimo 1950. u Ivancu, gdje je održana *Izložba umjetničke fotografije*.[64]

I taj je katalog malenih dimenzija i bez reprodukcija. No, prema nazivima fotografija može se izvući sličan zaključak kao kod izložbe u Dubrovniku iz 1946. godine. Na kraju kratkog uvodnika se kaže: ...„Vjerujemo da će kritika od nas stvoriti još bolje posmatrače naše stvarnosti, a sama izložba dati potstreka daljnjem i boljem razvitku umjetničke fotografije." (cit.).

Glavni udarac i pobuna protiv dirigirane umjetnosti došli su već 1948. godine, dakle, godinu dana prije izlaska prvog broja časopisa *Fotografija*, i to iz Osijeka. U srpnju 1947. g. u Osijeku se počinje tiskati novi časopis pod nazivom *Naša fotografija*. Časopis je bio zamišljen kao službeno glasilo svih fotografskih sekcija pri obrtnim zborovima FNRJ, kao i *Prosvjetnog odbora fotografa FNRJ*. Vlasnik i izdavač časopisa bio je *Obrtni zbor iz Osijeka, Sekcija fotografa*. U prvim godinama tiskanja časopisa glavni i odgovorni urednik je bio **Nikola Szege**.

U svom uvodniku, u prvom broju ovog mjesečnika, Szege se nedvosmisleno zalaže za umjetničku fotografiju i kaže: ...„Taj naš list ima poziv da se bavi uglavnom umjetničkom fotografijom, namijenjen je dakle svakome, koji se interesira za tu granu umjetnosti." (cit.) U to vrijeme bila je to velika hrabrost što danas treba istaknuti s poštovanjem.

I sada, još samo nekoliko riječi o tom časopisu. U trećoj godini izlaženja časopis preuzima i dalje tiska FOZA iz Zagreba, *Zadruga fotografskih obrtnika NR Hrvatske*. Taj se časopis po svojoj kvaliteti bitno razlikovao od časopisa *Fotografija*. Pisan latinicom, na hrvatskom književnom jeziku, nije se smio ni mogao dugo održati, pa nakon nekoliko godina prestaje izlaziti.

Bitka za slobodu umjetničkog izražavanja bila je dobivena.

Nikola Szege rođen je 1909. u Novom Vrbasu u Vojvodini. Svojom profesionalnom fotografskom karijerom započinje 1926.g. U svom studiju u Osijeku od 1933. djeluje na polju fotografije. Aktivno je izlagao od 1935. godine. Spada među osnivače Fotokluba Osijek. Osnivač je i prvog poslijeratnog fotografskog stručnog časopisa *Naša fotografija* 1946. u Osijeku. Taj je časopis vodio na volonterskoj bazi kao glavni i odgovorni urednik dok je izlazio u Osijeku.

Nositelj je titule USUF, umjetnika jugoslavenske fotografije, koju je dobio 1966. Sudjelovao je na velikom broju izložbi u zemlji i inozemstvu, a imao je i nekoliko samostalnih izložbi. Odgojio je mnoge buduće vrijedne fotografske stručnjake. Umro je 1990. godine u Osijeku.

A sada bi trebalo odgovoriti na pitanje, ako je to danas uopće moguće, kako se i kojim tempom razvijao fotoamaterski pokret u Hrvatskoj nakon Drugog svjetskog rata. Reklo bi se, ništa lakše od toga. No, nije tako. Metoda utvrđivanja razvoja fotoamate-

[62] Moderna galerija, *III. zvezna razstava umetniške fotografije*, katalog, Ljubljana, 1950.
[63] Mjesno sindikalno vijeće, *Izložba umjetničke fotografije*, katalog Dubrovnik, 1946.
[64] Narodna tehnika, Klub foto i kino amatera, *Izložba umjetničke fotografije*, katalog, Ivanec, 1950.

rizma moglo bi biti nekoliko. Prva bi bila pratiti tadašnji tisak i prelistati sva dnevna izdanja. Druga bi bila analiza časopisa *Fotografija*. Treća bi bila uvid u postojeće arhive, ako postoje. I na koncu, četvrta, pregledati stare kataloge.

Prva metoda praćenja tiska nije me dovela nikamo, premda sam to pokušavao i godinama izrezivao i čuvao članke na koje sam nailazio. Bilo je naivno očekivati da ću iz tadašnjeg dnevnog tiska saznati nešto spektakularno, jer su se u to doba događale mnogo važnije stvari od osnivanja i rada fotoklubova.

Druga se metoda svodila na temeljito prelistavanje svih brojeva časopisa *Fotografija*. Pokušat ću stoga napraviti, za ovu svrhu, jedan interesantan pregled kroz prvih nekoliko godina izlaženja toga časopisa.

U *Fotografiji* broj 2/1948. u napisu *Iz naših društvenih organizacija* govori se o nekim iskustvima iz rada *Društva fotoamatera* u Beogradu. Termin *klub* još ne postoji.

U *Fotografiji* broj 3/1948. u napisu *Takmičenje fotoamaterskih organizacija u čast I. kongresa Narodne tehnike Jugoslavije* govori se o organizacijama *Narodne tehnike*, tj. o društvima, grupama i kružocima. Termin *klub* još ne postoji.

U *Fotografiji* broj 4-5/1948. u napisu *Povodom III. saveznog fotoamaterskog savetovanja* navodi se podatak o novoosnovanih 47 kružoka, 17 grupa i 11 društava. Podatak se odnosi na razinu cijele tadašnje Jugoslavije, bez podrobnije specifikacije.

U *Fotografiji* broj 4-5/1948. u napisu *Omasovljenje naših organizacija* ukazuje se na potrebu omasovljenja fotografskih organizacija. Pritom se spominju *društva* u Kragujevcu i Titovom Užicu. Termin *klub* još ne postoji.

U *Fotografiji* broj 2/1949. u napisu *Osnovan je Savez fotoamatera Jugoslavije* (9. siječnja 1949.) navode se podaci da je u odnosu na godinu 1947. povećan broj društava za 275% a broj članova 128 %, ali se ne navode podaci iz bazne 1947. godine.

U istom broju čitamo kako se ta *Osnivačka skupština* u svojim zaključcima bavila, između ostalog, ideološkim usmjeravanjem fotoamaterskih društava: ...„Da se u organizacijama fotoamatera Jugoslavije zaoštri borba protiv svih zaostalih i nazadnih, za izgradnju socijalizma, štetnih shvatanja." (cit.)

U istom broju *Fotografije*, u napisu *Izvršenje godišnjeg plana fotoamaterskih organizacija u 1948. godini* spominju se organizacije u Jesenicama, Hrastniku i Mariboru. Također se konstatira da je u toku 1948. godine od 30 društava svoju društvenu izložbu održalo 21 društvo. Kako se tu radi o podacima za cijeli *Savez fotoamatera Jugoslavije* broj društava bio je očigledno vrlo malen. Za pretpostaviti je stoga, da do početka 1949. godine nije bilo veće suradnje među društvima fotoamatera, već su se samo održavale izložbe unutar društava.

U *Fotografiji* broj 3/1949. u napisu *Prva izložba našeg Saveza* dolazimo do zanimljivih konstatacija. Da bi se potaknuo razvoj organizacije kao i izložbena aktivnost, u čast *I. kongresa Narodne tehnike Jugoslavije*, u Zagrebu je, o čemu sam već govorio, početkom veljače 1949. godine održana *Prva izložba saveza fotoamatera Jugoslavije*. Na njoj sudjeluje svega 11 društava – organizacija iz samo tri republike. Tu se uočava jedan izuzetno važan podatak da na toj izložbi praktički sudjeluju samo ona društva koja su već ranije postojala. To su bila društva iz Slovenije (iz Ljubljane, Maribora, Hrastnika, Domžala, Kranja i Jesenica), zatim iz Hrvatske (iz Zagreba, Splita i Bjelovara), te na koncu iz Srbije (iz Beograda i Novoga Sada). Sigurno je da taj podatak nije točan, jer se istovremeno konstatira da mnoga društva nisu sudjelovala iz organizacijskih razloga, pa se gornji popis ne može smatrati vjerodostojnim.

U *Fotografiji* broj 4/1949. u napisu *Povodom konkursa Saveznog odbora foto i kino amatera Jugoslavije* najavljeno je, da u svrhu poticanja skromnog fotografskog stvaralaštva *Savezni odbor foto i kino amatera Jugoslavije* raspisuje *Konkurs za najbolje umjetničke fotografije iz naše društvene stvarnosti*, uz velike novčane nagrade.

Nakon toga do kraja 1949. godine u *Fotografiji* više ne nalazim brojčane podatke o fotoamaterskim društvima i vremenu njihovog osnivanja.

U trećoj godini svoga izlaženja, u broju 2-3/1950. *Fotografija* donosi uvodnik pod naslovom *Zaključci III. plenuma Saveza foto i kino amatera Jugoslavije*. Iz toga napisa saznajemo zanimljiv podatak, da je organizacija porasla na 51 društvo i 27 grupa, uz više od 10.000 članova. Očito je, da su se tijekom druge polovine 40-ih godina tek stvarale pretpostavke za razvoj i jačanje fotoamaterske organizacije.

Te iste, 1950. godine, *Savez foto i kino amatera Jugoslavije* pristupa u *FIAP* (*Međunarodna organizaciju za fotografsku umjetnost*), koja je bila tek nedavno ustanovljena, te već iste godine, na *I. kongresu FIAP-a*

u Bernu sudjeluju i fotoamateri iz Jugoslavije. Od ukupno 14 izlagača četvorica su iz Zagreba i to Tošo Dabac, Mladen Grčević, Milan Pavić i Zlatko Zrnec.

Mjeseca siječnja 1950. godine otvorena je *II. savezna izložba umjetničke fotografije* u *Umetničkom paviljonu* na Kalemegdanu u Beogradu. Sudjeluju autori iz 17 gradova iz svih republika: iz Slovenije (Hrastnik, Jesenice, Kranj, Ljubljana, Maribor i Murska Sobota), iz Hrvatske (Ivanec, Osijek, Rijeka, Split i Zagreb), iz Srbije (Beograd, Kragujevac i Novi Sad), iz Bosne i Hercegovine (Sarajevo), iz Makedonije (Skopje) i iz Crne Gore (Cetinje). No, taj podatak je još daleko od prethodno navedenog podatka o postojanju 51 društva i 27 foto grupa.

Vezano uz ovu izložbu u *Fotografiji* broj 2-3/1950. objavljen je i „zapisnik sa sednice žirija" o dodjeli nagrada za tu izložbu. Dodijeljeno je ukupno 18 nagrada (jedna prva, dvije druge, pet trećih i 10 pohvala), od čega na Zagreb otpada 7, na Ljubljanu 3, na Maribor 2, na Jesenice 1, na Sarajevo 1, na Skopje 1, na Beograd 2 i na Kranj 1. Pojedinačno, uočava se dominantna uloga autora iz Zagreba, ali kolektivno klubova iz Slovenije.

U *Fotografiji* broj 2-3/1950. objavljen je *Statut foto i kino amatera Jugoslavije*. Taj će *Statut* biti dalje podloga za izradu sličnih republičkih statuta u republičkim foto i kino savezima. U istom broju objavljen je i *Pravilnik o tečajevima u Savezu foto i kino amatera Jugoslavije*. U rubrici *Vijesti iz organizacija*, saznajemo da je Klub foto i kino amatera iz Dubrovnika održao svoju godišnju skupštinu.

Dalje do broja 12/1950. nema interesantnih vijesti koje bi se odnosile na organizacijske probleme.

Jedan zanimljiv podatak iz Splita saznajemo u broju 12/1950. Naime, u to vrijeme osnovani Klub amatera u Splitu nosi naziv *Adolf Doležal*, prema prvoborcu i sekretaru SKOJ-a za rajon Dobri Split. Kasnije će se preimenovati u Klub foto i kino amatera Split.

Pedeseta godina već označava **proboj** jugoslavenske fotografije na **svjetsku fotografsku scenu**. Uz već spomenuti *I. bienale FIAP-a* te godine u Bernu, jugoslavenski fotografi nastupaju u većem broju i na *Londonskom salonu Royal Photographic Society*, te na salonu *FOKUS* u Amsterdamu. Na ovom drugom, od ukupno pet jugoslavenskih autora, iz Hrvatske Zagreb, izlažu tri autora: Mladen Grčević, Oto Hohnjec i Ivan Medar svi iz Fotokluba Zagreb.

Ovdje prekidam istraživanja o stanju jugoslavenske i hrvatske amaterske fotografije putem časopisa *Fotografija*. Očito je, da se iz toga časopisa, osim povremenih sumarnih rezultata o broju organizacija, ali na razini cijele tadašnje države Jugoslavije, ne može mnogo zaključiti o stanju organizacija u Hrvatskoj. Za to sam morao potražiti druge izvore informacija, ako je to bilo moguće. Stoga sam svoja daljnja istraživanja usmjerio na pregled kartoteka i ostalih relevantnih dokumenata u državnim institucijama, u želji za pronalaženjem što je moguće više podataka za pisanje ove knjige.

Prva takva institucija koju sam posjetio bila je *Arhiv za likovne umjetnosti HAZU* u Zagrebu. Detaljnim uvidom u njihovu kartoteku izložbi, od 1945. pa do 1955. godine, nažalost, nisam pronašao niti jedan izložbeni katalog koji bi mi bio od koristi. Ono malo rijetkih kataloga koje sam tamo pronašao odnosili su se na zagrebačku međunarodnu izložbu fotografije, a koje sam imao otprije u svojoj zbirci.

Tu sam našao tek nekoliko podataka o samostalnim izložbama fotografije zagrebačkih autora, što samo potvrđuje moje pretpostavke da su zagrebački fotografi odmah poslije rata nastavili s intenzivnim fotografskim radom jer se, kako smo to vidjeli, taj kontinuitet niti za vrijeme Drugog svjetskog rata nije prekidao.

Bile su to sljedeće izložbe:

1. *Izložba umjetničke fotografije* u *Salonu Likum* od 1. do 15.7.1948. trojice zagrebačkih autora Toše Dapca, Mladena Grčevića i Marijana Szaba, o čemu čitamo u napisu od M.Vučelića pod nazivom *Povodom izložbe umjetničke fotografije* u *Vjesniku* od 10.7.1948. Autori su ukupno izložili 35 radova.

2. *Izložba Hrvatsko kiparstvo XIX. i XX. stoljeća u umjetničkoj fotografiji* dvojice zagrebačkih fotografa Toše Dapca i Marijana Szaba, koja se tijekom 1949. održavala sukcesivno u nizu gradova (Rijeka, Pula, Raša, Labin, Pazin, Rovinj, Poreč i Opatija). Tom prigodom tiskan je i dvojezični katalog izložbe.

3. *Izložba umjetničke fotografije Milana Pavića* u *Salonu Likum* od 4. do 15.3.1950. u organizaciji Fotoslužbe Hrvatske. O izložbi čitamo u redakcijskom napisu pod naslovom *Izložba umjetničke fotografije Milana Pavića* u *Narodnom listu* od 5.3.1950., te u napisu od S. Desnice pod naslovom *Izložba fotografije Milana Pavića* u *Vjesniku* od 16.3.1950. g.

Druga institucija kulture koju sam posjetio u sklopu mojih istraživanja u cilju prikupljanja odgovarajućih informacija o fotoamaterskom pokretu u drugoj polovini četrdesetih i prvoj polovini pedesetih godina 20. stoljeća bio je *Muzejski dokumentacijski centar* u Zagrebu. Osnovan godine 1955. Centar je prikupio obimnu građu iz svih djelatnosti kulture, pa tako i iz fotografije. U tiskanoj publikaciji *Informatica Museologica*, svezak 31(3-4) iz 2000. godine, koja je u cijelosti posvećena fotografiji, pri kraju se nalazi i popis svega što se u tom *Centru* odnosi na fotografiju: od povijesti fotografije, individualnih izložbi, dokumentacije i zaštite, skupnih izložbi, monografija i fotomonografija, pa do časopisa. Nažalost, ni tu nisam našao podataka (kataloga izložbi fotografije) iz vremenskog razdoblja od 1945. do 1955. koji bi mi koristili u pisanju ove knjige.

Ali tu sam naišao na interesantnu publikaciju, koja je potvrdila moje pretpostavke o razvoju hrvatskog fotoamaterskog pokreta. Riječ je o rukopisnom izdanju velikana hrvatske kulture, **dr. Antuna Bauera**. Uz sav svoj ogromni znanstveni rad, našao je vremena za sustavno bilježenje svih izložbi održanih u gradu Zagrebu.[65]

U tom svesku nalazimo registrirane sljedeće izložbe:

1. Već malo prije navedena izložba trojice zagrebačkih autora (Dabac, Grčević, Szabo) u *Salonu Ullrich*, godine 1948.

2. Prije u tekstu navedena *I. izložba fotoamatera Jugoslavije* u Zagrebu, godine 1949.

3. Prije navedena izložba Milana Pavića u *Salonu Likum* u Zagrebu, godine 1950.

4. *Izložba foto i kino amatera* u Zagrebu u *Salonu Likum*, od 14. do 25.1.1951. godine. Izlažu Oto Hohnjec i Marijan Roth. Broj izloženih radova 45. Uz izložbu je tiskan i katalog.

5. *Izložba fotografije Zlatka Zrneca*, u *Salonu Likum* u Zagrebu, od 16. do 30.6.1951. Prikaz izložbe dat je u *Vjesniku* od 24.6.1951.

6. *Izložba fotografije Ivana Medara* u *Salonu Likum* u Zagrebu, od 17. do 31.5.1951. Broj izloženih radova 37, a tiskan je i katalog.

7. *I. republička izložba fotografije* u Republici Hrvatskoj, održana od 20. do 31.8.1951. g. u Zagrebu. O toj i ostalim republičkim izložbama bit će posebno više govora.

8. *IX. međunarodna izložba umjetničke fotografije*, održana od 24.10. do 18.11.1952. godine u Zagrebu. Prikaz izložbe dao je B. Anzulović u *Studentskom listu*, pod naslovom *Povodom IX. međunarodne izložbe umjetničke fotografije*. O toj i ostalim međunarodnim izložbama fotografije u organizaciji Fotokluba Zagreb također će dalje biti više riječi.

9. *Izložba fotografije Milana Pavića i D. Popovića*, od 7. do 20.4.1952. u Zagrebu. Prikaz izložbe dan je u *Narodnom listu* od 8.4.1952.

U knjizi XXVII. *Bauerove Bibliografije*[66] zabilježena je i prethodno spomenuta izložba dvojice zagrebačkih autora, Toše Dapca i Marijana Szaba, iz godine 1949., a pod nazivom *Izložba hrvatski kipovi XIX. i XX. stoljeća u umjetničkoj fotografiji*, koja je održana u nizu gradova Istre.

Također je naznačena i *II. savezna izložba umjetničke fotografije* (na stranici 156.), godine 1950. u Rijeci – pogrešno – jer je ta izložba održana u Beogradu. Drugih podataka koji bi me zanimali nisam pronašao.

Iz uvida u arhivske materijale obiju navedenih znanstvenih institucija može se s velikom vjerojatnosti zaključiti, da u tim prvim poratnim godinama broj fotografskih izložbi u Hrvatskoj nije bio velik.

Ništa bolje sreće nisam bio ni u *Hrvatskom fotosavezu*. Naime, Fotoklub Zagreb svojim dopisom broj 012/2001. od 13.2.2001. (dopis u pismohrani Fotokluba Zagreb) obratio se službeno *Hrvatskom fotosavezu* tekstom sljedećeg sadržaja: „Obavještavamo Vas, da nakon objavljene knjige o povijesti Fotokluba Zagreb, naš član Vladko Lozić intenzivno radi na pisanju knjige o povijesti fotoamaterskog pokreta u Hrvatskoj. Za njegova istraživanja koristio bi mu uvid u arhivu *Hrvatskog fotosaveza*. Molimo Vas, da nam hitno javite da li mu omogućavate korištenje Vašeg arhiva." (cit.)

Dana 30.3.2001. pod brojem 01-79/01 *Hrvatski fotosavez* odgovara negativno sljedećim tekstom: „Izvršni odbor *Hrvatskog fotosaveza* izvješćuje pred-

[65] Muzejski dokumentacijski centar, Bibliografija i građa za umjetnost i srodne struke, *Knjiga XXIV: Izložbe u Zagrebu od 1931. – 1952.* Redakcija Antun Bauer, izdanje u rukopisu, Zagreb 1956.

[66] Muzejski dokumentacijski centar, Bibliografija i građa za umjetnost i srodne struke, *Knjiga XXVII: Izložbe ostalih mjesta u Hrvatskoj od 1840. do 1952.* Redakcija Antun Bauer, izdanje u rukopisu, Zagreb (1952.)

sjednika Fotokluba Zagreb da *Hrvatski fotosavez* ne raspolaže arhivom iz koje bi se mogla napisati povijest fotoamaterskog pokreta u Hrvatskoj već samo malim dijelom dokumenata koji se odnose na djelovanje *Hrvatskog fotosaveza*."

Na ovakav se odgovor moram osvrnuti. Naime, iz osobnih kontakata i razgovora s bivšim djelatnicima, profesionalnim i volonterskim, *Hrvatskog fotosaveza*, situacija bi trebala biti bitno drugačija. Prema višekratnim tvrdnjama Juraja Mažurana, dugogodišnjeg tajnika i predsjednika *Fotosaveza Hrvatske*, postojala je sređena dokumentacija za svaki klub posebno od vremena njihova registriranja (početak pedesetih godina) pa nadalje. Prema sličnoj tvrdnji Zvonimira Baričevića, dugogodišnjeg tajnika *Fotosaveza Hrvatske* (od 1977. do 1981. i 1982. do 1993.) ista takva dokumentacija vođena je od početka osamdesetih godina pa nadalje. Ako je točno ono što je navedeno u dopisu *Hrvatskog fotosaveza*, onda bi to značilo da se nakon odlaska gospodina Baričevića gubi spomenuta dokumentacija.

Na ovom mjestu nemam namjeru istraživati istinitost tvrdnji *Hrvatskog fotosaveza*. Ostaje neupitna činjenica, da od njih nisam mogao dobiti na uvid nikakvu arhivsku dokumentaciju za moja istraživanja i pisanje ove knjige.

Četvrta institucija, prema kojoj sam usmjerio moja ispitivanja, bila je *Muzej za umjetnost i obrt*. Premda taj *Muzej* obiluje brojnom arhivskom građom, velikom knjižnicom i *Odjelom za fotografiju*, ni tu za istraživano razdoblje (1945. do 1955.) nisam dobio ništa što bi bitnije promijenilo moje mišljenje i zaključke, do kojih sam sve više dolazio prilikom ovog mukotrpnog rada.

Dalje su slijedila pretraživanja arhive *Muzeja grada* Zagreba. Čitatelj će već na temelju dosadašnjih neuspjelih traganja moći lako pogoditi da ni tu nisam bio bolje sreće.

Slijedio je još odlazak u *Hrvatski državni arhiv*, gdje sam, uz svu ljubaznost tamošnjih djelatnika, uspio pronaći tek nekoliko korisnih podataka za moja istraživanja.

Niti posjet *Muzeju suvremene umjetnosti* u Zagrebu nije mi otkrio ništa novo, što bi mi moglo biti od koristi za istraživanje fotoamaterskog pokreta u Hrvatskoj.

Obišavši tako navedene institucije i ne dobivši mnogo pomoći za pisanje ove knjige preostao mi je još jedino, kao posljednja nada, posjet *Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici*. Nažalost, osim dvadesetak kataloški obrađenih izložbi fotografije za koje sam već imao sve podatke, ni taj mi posjet nije mnogo pomogao. Prema tome, bilo je očito da se izdavači kataloga amaterskih izložbi fotografije, pogotovo izvan Zagreba, nisu mnogo držali (ili nisu znali) slova zakona o obvezatnim primjercima svih izdanja koja se trebaju dostavljati u *Nacionalnu i sveučilišnu knjižnicu.*

I sada imamo paradoksalnu situaciju da o stotinama i stotinama raznih fotografskih izložbi u organizaciji fotoamaterskih klubova nije ostalo nigdje službenog traga osim u privatnim zbirkama rijetkih fotokolekcionara. Tako je ispalo da je moja kolekcija kataloga sa fotoamaterskih izložbi fotografije, koje sam godinama skupljao, vjerojatno jedna od najvećih u Hrvatskoj i da se u pisanju ove knjige mogu najviše na nju osloniti. To me je definitino učvrstilo u uvjerenju da nastavim i završim započeti posao kako i ovi podaci ne bi bili zauvijek izgubljeni.

Na temelju svega iznesenoga vidljivo je da iz razmatranog razdoblja (1945.–1955.) ima vrlo malo sačuvanih dokumenata na temelju kojih bi se mogla, sa svim detaljima, pažljivo rekonstruirati povijest fotoamaterizma u Hrvatskoj u tom razdoblju. No, i to što sam uspio pronaći, posebice u tekstovima iz časopisa *Fotografija*, upućuje na **sljedeće zaključke:**

1. Tijekom Drugog svjetskog rata praktički svi predratni klubovi (izuzev Fotokluba Zagreb) prestaju djelovati.

2. Fotoklub Zagreb, koji je djelovao i tijekom cijelog Drugog svjetskog rata, po završetku rata nastavio je odmah svojim radom.

3. Proces obnove, odnosno registriranja, novih klubova počeo je teći negdje od 1948. godine nadalje. Te godine obnavlja se djelovanje fotoklubova u Osijeku i Karlovcu, a njih će dalje slijediti ubrzano niz klubova u raznim gradovima Hrvatske. Kao što je već istaknuto, ti su se podaci trebali nalaziti u arhivi *Hrvatskog fotosaveza*, pa taj dio povijesti nije moguće vjerno rekonstruirati. Stoga će mi za daljnja razmatranja morati poslužit isključivo (uz sve ograde vezane za stupanj točnosti podataka) katalozi, do kojih sam mogao doći iz tih godina.

4. Pravi uzlet hrvatskog fotoamaterskog pokreta započinje ponovno od pedesetih godina 20. stoljeća.

Premda je većina fotoklubova u Hrvatskoj os-

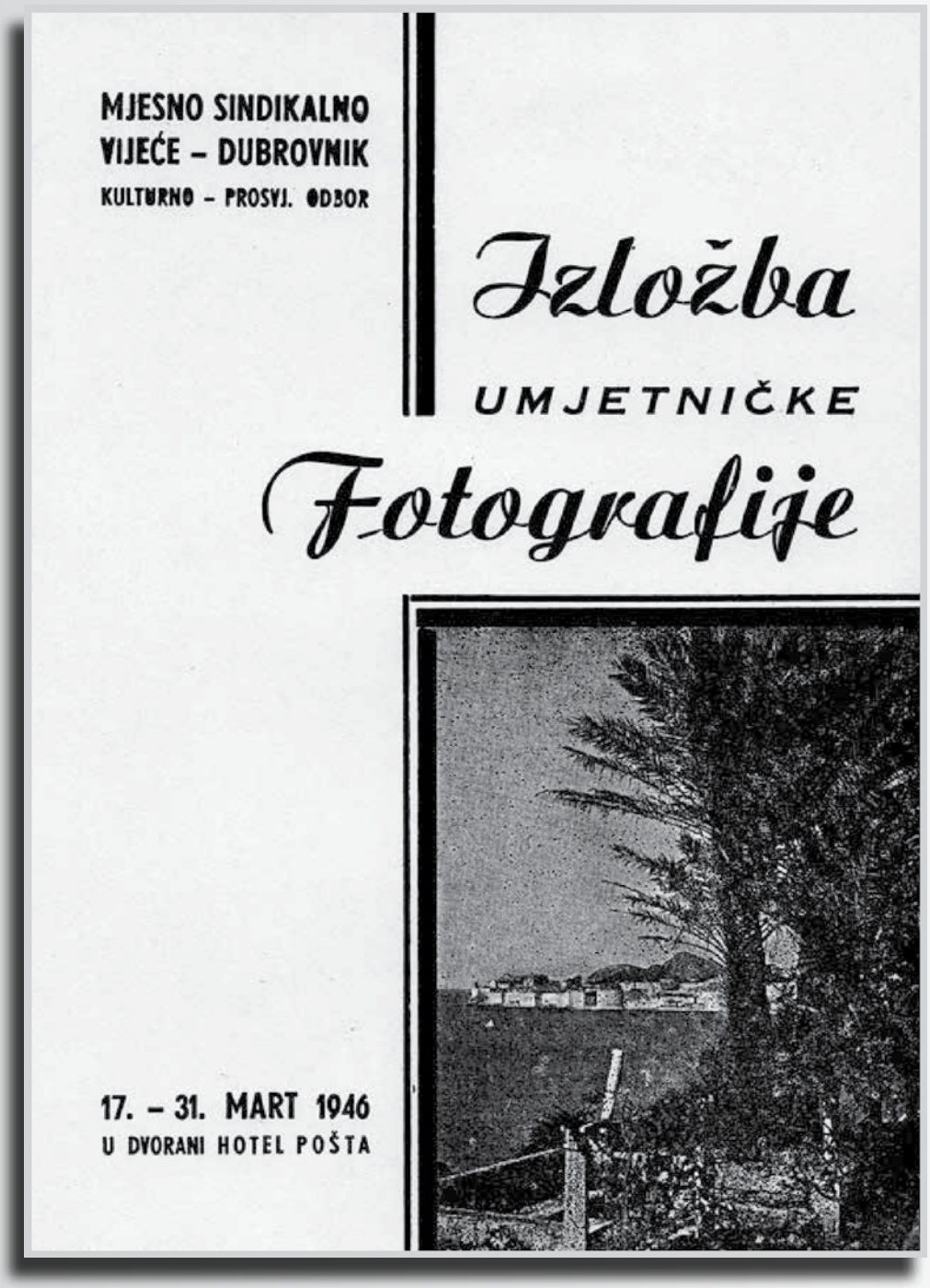
novana početkom pedesetih godina, kao svojevrsni kuriozum se pojavljuje **Foto-kino klub Bjelovar**, osnovan već 1946. godine. Taj je klub 1948. bio jedan od osnivača i utemeljitelja organizacije *Narodne tehnike* u Bjelovaru. Klub je u kratko vrijeme okupio dosta ljubitelja filma i fotografije. No, kronično neriješen problem adekvatnih prostorija dovest će do osipanja članstva i Klub će polagano zamirati. Do obnove će doći 1974. godine, o čemu će kasnije biti govora.

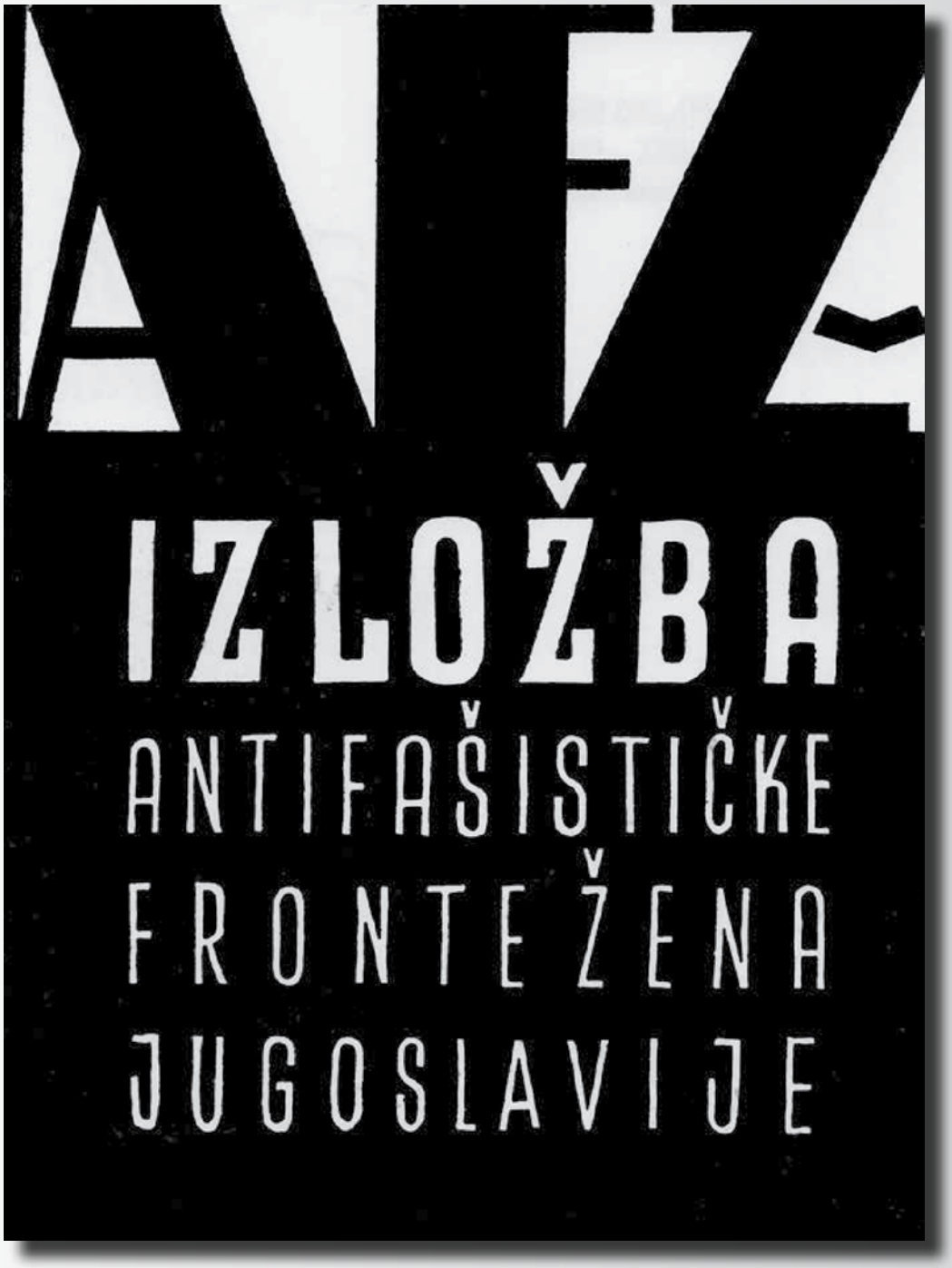
I **Karlovac** se može pohvaliti osnivanjem svoga Fotokluba koncem 40-ih godina. Kao što je već rečeno, fotoamaterizam u Karlovcu postojao je i prije Drugog svjetskog rata (Ivan Bartol i drugi). Ne čudi, stoga, da se već od proljeća 1948. g. na inicijativu *Gradskog odbora Narodne tehnike* pristupilo pripremama za osnivanje Kluba. Skupština je održana 11.8.1948. Za predsjednika je izabran Marijan Oršanić (magistar farmacije i karlovački apotekar). Ostali članovi *Upravnog odbora* su bili: Karlo Andrašević, Ivan Bartol, Božo Gerbec, Albin Golub, Zlatko Gurski, Stanislav Močvan, Ivan Mrkonjić, Josip Petrak i Franjo Verbić.

U tim godinama bio sam đak karlovačke *Druge muške gimnazije* i član Fotokluba Karlovac. Kao mladi članovi imali smo pravo jedanput mjesečno doći u apoteku kod apotekara Oršanića s dvije boce; tamnom za razvijač i svijetlom za fiksir, a on bi nam natočio dragocjene kemikalije, koje je osobno pripravljao.

Klub je brzo rastao, pa mu u 1948. godini pristupaju Franjo Aleksić, Mladen Jakupek, Mirko Kozina, Karlo Malpera, Bogumir Schön, Emil Trpak, Josip Vaništa i Branko Vujić. Ovdje moram zabilježiti još imena aktivnih članova kluba, koji su pristupili klubu u 50-im godinama i kasnije. Bili su to: Stjepan Beronja, Zvonko Gašparović, Josip Herman, Emil Hofman, Janko Jaršulić, Zdravko Lipovšćak, Dragan Ljubojević, Dušan Marić, Darko Marinić, Zdravko Neskusil, Vladko Patarić, Ivan Pucak, Pero Skutari, Zvonko Srakočić, Stjepan Subotićanec, Josip Vukić, Ivica Zagorec i Josip Žunić.

Posebno ističem velikog entuzijastu Ivana Pucaka koji je obnašao dužnosti tajnika ili predsjednika Kluba tijekom 20 godina.

MJESNO SINDIKALNO
VIJEĆE – DUBROVNIK
KULTURNO – PROSVJ. ODBOR
Izložba
UMJETNIČKE
Fotografije
17. – 31. MART 1946
U DVORANI HOTEL POŠTA

AFŽ
IZLOŽBA
ANTIFAŠISTIČKE
FRONTE ŽENA
JUGOSLAVIJE

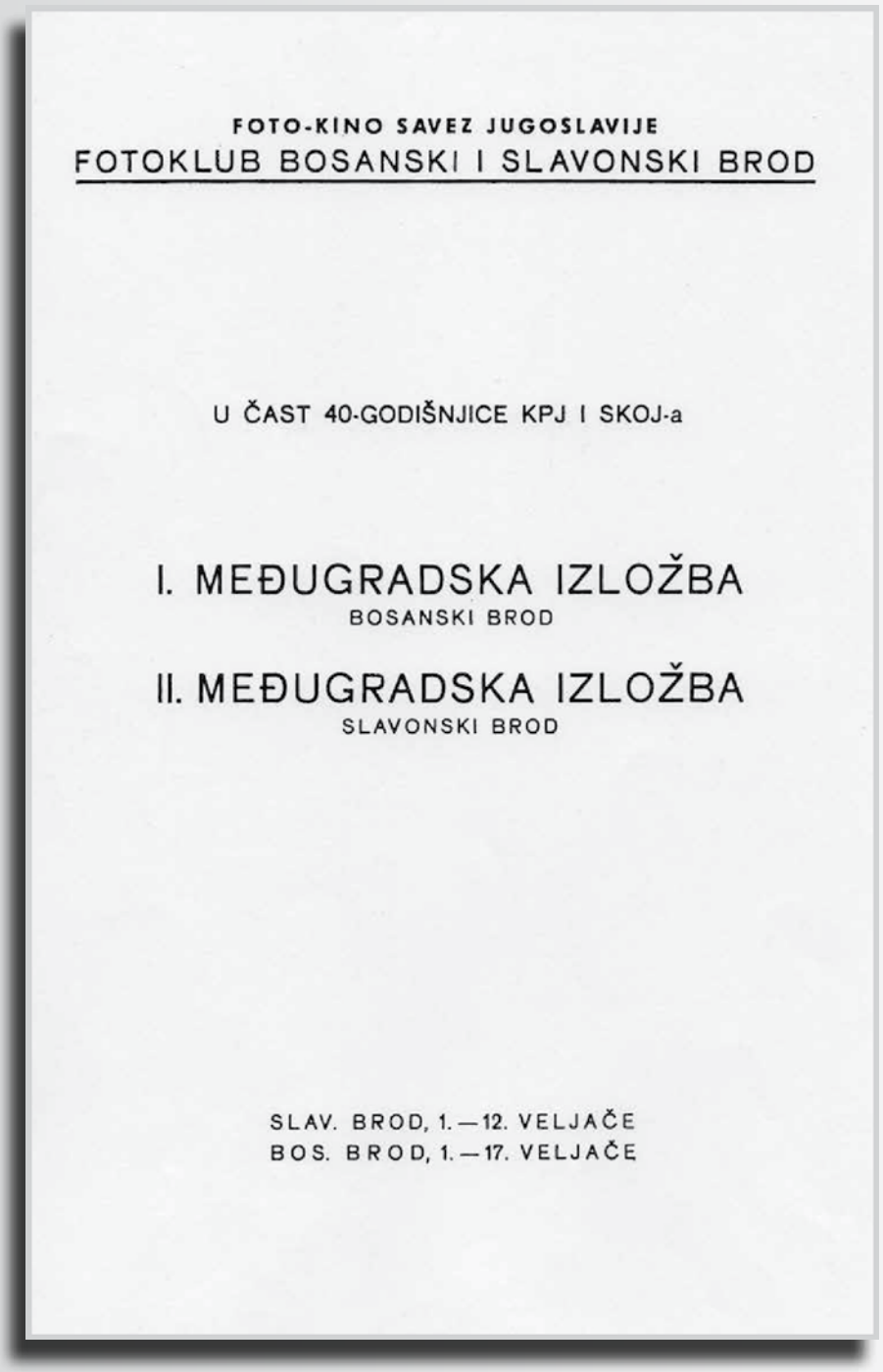

FOTO-KINO SAVEZ JUGOSLAVIJE

FOTOKLUB BOSANSKI I SLAVONSKI BROD

U ČAST 40-GODIŠNJICE KPJ I SKOJ-a

I. MEĐUGRADSKA IZLOŽBA

BOSANSKI BROD

II. MEĐUGRADSKA IZLOŽBA

SLAVONSKI BROD

SLAV. BROD, 1. — 12. VELJAČE

BOS. BROD, 1. — 17. VELJAČE

I. IZLOŽBA
SAVEZA FOTOAMATERA JUGOSLAVIJE
ZAGREB 1949

Fotoamaterski pokret u pedesetim godinama

Kako je iz svega do sada iznesenog vidljivo, u četrdesetim godinama prošlog stoljeća u tadašnjoj organizaciji *Narodne tehnike* iz koje je osnovan i *Fotosavez Hrvatske*, ubrzano se radi na organizacijskom sređivanju *Saveza*. Tako su stvorene pretpostavke za osnivanje brojnih klubova i jačanje kako *Saveza* tako i razvoja amaterske kreativne fotografije. Ovo nije danas začuđujuće, ako se zna da se na čelu *Saveza* u 1949. i 1950. godini nalazio Josip Lukatela Feliks, profesor matematike i fizike, pomoćnik ministra znanosti i kulture Republike Hrvatske, dakle, osoba s odgovarajućom naobrazbom i znanjem, i to u pravom vremenu.

Foto-kino klub Đakovo osnovan je 1951. godine. U Klubu su tada bila upisana 42 člana od kojih su se posebno isticali Adolf Šnajder (prvi predsjednik), Hedviga Deker, Vladimir Hodovski, Pavo Šeta, Ivan Ruš, Nikola Viće, Jerko Brzica, Ivan Germovšek i Franjo Nekić. U početku prevladava rad na fotografiji i fotoamaterizam. Fluktuacije članova su bile učestale. Nakon završenog tečaja o radu s fotoaparatom prestali bi dolaziti u Klub, a posebno kada su se ostvarile mogućnosti kupnje vlastitog fotoaparata. Kroz Klub i tečajeve tijekom 55 godina rada prošlo je oko 350 članova.

Tridesetak najvećih zanesenjaka ostali su vjerni Klubu i od samih početaka pristupili organiziranju izložbi. Tako su odmah nakon osnivanja počele pripreme i 1951. godine održana je *I. izložba fotoamatera Đakova*. Nove izložbe slijedile su svake godine, a već 1953. FKK Đakovo dobiva povjerenje za postavljanje *III. izložbe fotografija Slavonije i Baranje*.

Posebno je bila bogata aktivnostima 1960. godina. Marko Ferger i Ivan Germovšek postavljaju svoju autorsku izložbu. Te godine je održana i *I. izložba amatera početnika*. Koncem 1960. godine održana je i izložba planinarske fotografije Osječana. Izložba je uspjela, pa su osječki planinari 1965.g. ponovo bili gosti sa svojim fotografijama. Već afirmirani FKK Đakovo u 1969.g. organizator je *VII. republičke izložbe fotografija i dijapozitiva u boji*.

Prvi susret s amaterskim filmom dogodio se 1959. godine, kada je Kino klub Pionirskog grada iz Zagreba gostovao u Đakovu sa osam filmova. Ova projekcija potakla je članove FKK da se što prije kupi klupska kamera. Prvi je to privatno uradio Ivan Germovšek, a kamera je bila na raspolaganju i ostalim članovima Kluba. Početkom 60-ih nabavljena je Super8 filmska kamera, za koju se u Hrvatskoj mogla nabaviti filmska traka S8 namijenjena amaterskom filmu. Krajem 60-ih nabavljene su i 16 mm kamere koje su tada smatrane poluprofesionalnom opremom, a video kamera kupljena je krajem 80-ih. Stručni snimatelj *Hrvatskog filmskog saveza* održao je dvodnevni tečaj za članove – počela je nova faza filmskog rada. U filmskoj se arhivi snimanja filmova o *Đakovačkim vezovima* može pratiti napredovanje opreme FKK. Prvi *Vezovi* 1967. snimljeni su 2×8mm kamerom, zatim slijedi nekoliko godina S8 filmova, pa onda 16mm i na kraju VHS – video kamerom. S obzirom da se u ovoj knjizi obrađuje povijest hrvatskog fotoamaterskog pokreta, bilo bi preopširno da se detaljnije na ovom mjestu obrađuje i tematika vezana za kino tehniku, pa to prepuštam istraživanju hrvatskog amaterskog kino pokreta.

U to vrijeme čelnici organizacije *Narodne tehnike*, na saveznoj razini, svjesni su da valja nešto hitno poduzeti kako bi se pokrenula amaterska izložbena aktivnost. To je rezultiralo čak dvjema saveznim izložbama fotografije iste godine (1950.) u Beogradu i Ljubljani, sve u želji pokretanja izložbene aktivnosti. *Fotosavez Hrvatske* u to vrijeme donosi jednu izvanredno mudru odluku. Naime, ustanovljena je *Republička izložba fotografije* Republike Hrvatske. Prva takva izložba održana je godine 1951. u Zagrebu, da bi se dalje u kontinuitetu održavala sve do 1969., dakle, punih 18 godina. Ta je izložba već nakon prve godine svoga postojanja postala pravom smotrom amaterske fotografije u Hrvatskoj i presudno je utjecala na razvoj hrvatske fotografije. Mudro koncipirana i aktivno podupirana od *Fotosaveza Hrvatske* – organizacijski i materijalno – održavala se svake godine u nekom drugom gradu, te tako davala poticaj afirmaciji i razvitku klubova diljem Hrvatske.

Toj izložbi potrebno je posvetiti dužnu pažnju i napraviti analizu. Katalog prve izložbe je još sadržajno i likovno nedorečen, to je tek popis autora i radova, bez klupske pripadnosti, na osam stranica formata 12,5×17 cm. Izlažu autori iz Dubrovnika, Krapine, Ogulina, Oroslavja, Osijeka, Rijeke, Splita, Vinkovaca i Zagreba, te dva gosta iz Skopja i Ulcinja. To nas dovodi do spoznaje da, iako te godine u svim tim gradovima i nisu registrirani fotoklubovi (u mnogima jesu), postojale su barem jezgre na razi-

ni fotogrupa ili slično iz kojih će ubrzano doći do stvaranja klubova.

U nastavku je kronološki pregled tih izložbi po godinama i gradovima u kojima su održavane, kao i popis sudionika – klubova na tim izložbama. Detaljnije analiziranje kataloga oduzelo bi previše prostora, pa ću dati samo kumulativni popis izlagača, po vremenskim odsječcima, dalje u ovoj knjizi.

Godina	Republička izložba	Mjesto	Žiri
1951.	I. republička izložba fotografije[67] Nema popisa sudionika. Uz imena autora navode se samo gradovi iz kojih su. Izuzetak je posebno istaknut FK Rade Končar i FK Rijeka.	Zagreb	Tošo Dabac Mladen Grčević Oto Hohnjec Mato Pintar Vlado Susić Oskar Šnur
1952.	II. republička izložba fotografije[68] Sudjeluju fotoklubovi: Đakovo, Karlovac, Korčula, Krapina, Osijek, Rijeka, Zagreb (FK Zagreb i Jadran film).	Karlovac	Ivan Bartol Stojan Desnica Marijan Oršanić Marijan Szabo Nikola Zec
1953.	III. republička izložba fotografije[69] Sudjeluju klubovi: Daruvar, Đakovo, Gospić, Ivanec, Karlovac, Korčula, Osijek, Pakrac, Rijeka, Sl.Brod, Split, Zagreb (FK Zagreb, FK Grafičar, FK Jadran film).	Split	Tošo Dabac Karmel Gjadinić Nikola Ignjatović Duško Kečkemet Božo Plevnik
1954.	IV. republička izložba fotografije[70] Sudjeluju fotoklubovi: Đakovo, Ivanec, Karlovac, Korčula, Krapina, Osijek, Rijeka, Sl. Brod, Split, Vinkovci, Zadar, FK Zagreb.	Rijeka	Tošo Dabac Zdenko Kolacio Božo Plevnik Abden Smokvina Fernando Soprano
1955.	V. republička izložba fotografije[71] Sudjeluju klubovi: Đakovo, Karlovac, Korčula, Krapina, Novoselec, Oroslavje, Pula, Petrinja, Rijeka, Osijek, Sl. Brod, Split, Vinkovci, Vukovar, Zadar, Zagreb (FK Zagreb, FK Fotokemika).	Osijek	Mišo Matošević Zlata Laura Mizner Božo Plevnik Fernando Soprano Pavao Šeta
1956.	VI. republička izložba fotografije[72] Sudjeluju klubovi: Đakovo, Grubišno Polje, Karlovac, Krapina, Novoselec, Oroslavje, Osijek, Pakrac, Petrinja, Pula, Rijeka, Sl. Brod, Split, Vinkovci, Virovitica, Vukovar, Zadar, Zagreb (FK Zagreb i FK Fotokemika).	Vinkovci	Tošo Dabac Vladimir Hodovski Aleksandar Kukec Josip Spaček Pavao Šeta
1957.	VII. republička izložba fotografije[73] Sudjeluju klubovi: , Belišće, Daruvar, Dubrovnik Đakovo, Korčula, Opatija, Oroslavje, Osijek, Pula, Rijeka, Sisak, Sl. Brod, Split, Varaždin, Vinkovci, Vukovar, Zagreb (FK Filoz. fakultet, FK Fotokemika, FK Laščina, KK Zagreb, FK Rade Končar, FK Student, FK Tehnika, FK Veterina, FK Zagreb).	Dubrovnik	Tiho Glavinović Viktor Hreljanović Nikola Jovanović Andrija Orlić Nikola Vučemilović

[67] Savez foto i kino amatera Hrvatske, *I. republička izložba fotografije*, katalog, Zagreb 1951.
[68] Savez foto i kino amatera Hrvatske, Fotoklub Karlovac, *II. republička izložba fotografije*, katalog, Karlovac, 1952.
[69] Savez foto i kino amatera Hrvatske, Fotoklub Split, *III. republička izložba fotografije*, katalog, Split, 1953.
[70] Savez foto i kino amatera Hrvatske, Fotoklub Rijeka, *IV. republička izložba fotografije*, katalog, Rijeka, 1954.
[71] Savez foto i kino amatera Hrvatske, Fotoklub Osijek, *V. republička izložba fotografije*, katalog, Osijek 1955.
[72] Savez foto i kino amatera Hrvatske, Fotoklub Vinkovci, *VI. republička izložba fotografije,* katalog, Vinkovci, 1956.
[73] Savez foto i kino amatera Hrvatske, Klub foto i kino amatera M.Getaldić, *VII. republička izložba fotografije*, katalog, Dubrovnik, 1957.

1958.	VIII. republička izložba fotografije[74] Sudjeluju klubovi: Daruvar, Dubrovnik, Đakovo, Jadran, Karlovac, Korčula, Kotor, Oroslavje, Osijek, Rijeka, Sisak (FK Željezara) Sl. Brod, Split, Varaždin, Vinkovci, Vukovar, Zadar, Zagreb (FK Agronomija, FK R. Končar, FK Student, FK Tehnika, FK Zagreb, FK Fotokemika).	Varaždin	Petar Jagetić Miljenko Perić Drago Rendulić Ivan Vrbanić Vilko Zuber
1959.	IX. republička izložba fotografije[75] Sudjeluju klubovi: Blato (Korčula), Čakovec (Regula) Daruvar, Dubrovnik, Đakovo, Karlovac, Korčula, Krapina, Osijek, Pula, Rijeka, Sisak (FK Željezara) Sl. Brod, Split, Varaždin, Vinkovci, Zadar, Zagreb (FK Pliva, FK Rade Končar, FK Student, FK Zagreb).	Opatija	Zvonimir Brkan Tošo Dabac Igor Emili Tihoraj Jelušić Josip Sudar
1960.	X. republička izložba fotografije[76] Sudjeluju klubovi: Daruvar, Dubrovnik, Đakovo, Karlovac, Korčula, Osijek, Rijeka, Sl. Brod, Split, Varaždin, Zadar, Zagreb (FK Agronomija, FK Pliva, FK Rade Končar, FK Zagreb). Isključivo radi cjeline ovu ćemo izložbu pratiti na jednom mjestu, mada se njeno održavanje proteže i na sljedeće desetljeće.	Zagreb	Mladen Grčević Oto Hohnjec Mato Rajković Vladimir Solariček Fernando Soprano
1961.	XI. republička izložba fotografije[77] Sudjeluju klubovi: Daruvar, Karlovac, Osijek, Rijeka, Sl. Brod, Split, Varaždin, Zadar, Zagreb (FK Zagreb).	Rijeka	Mladen Grčević Viktor Hreljanović Aleksandar Kukec Fernando Soprano
1962.	XII. republička izložba fotografije[78] Sudjeluju klubovi: Daruvar, Dubrovnik (M. Getaldić), Osijek (Fotosekcija DNT SUP), Rijeka (FK Color), Split, Zadar, Zagreb (FK Zagreb, FK Jadran film).	Split	Zvonimir Brkan Jozo Četković Tošo Dabac Zvonko Jovanović Nikola Vučemilović
1963.	XIII. republička izložba fotografije[79] Sudjeluju klubovi: Borovo, Daruvar, Dubrovnik, Đakovo, Karlovac, Krapina, Osijek (FK Osijek, FK SUP), Rijeka (FK Color, FK Rijeka), Sl.Brod, Split (FK Split, FK Brodogradilište), Vinkovci, Vukovar, Zadar, Zagreb (FK Zagreb).	Vinkovci	Stojan Dimitrijević Juraj Mažuran Pavao Šeta
1964.	XIV. republička izložba fotografije[80] Sudjeluju klubovi: Borovo, Daruvar, Đakovo, Osijek (FK Osijek, FK NT SUP), Rijeka (FK Color, FK Rijeka), Split, Vukovar, Zadar, Zagreb.	Osijek	Viktor Hreljanović Mišo Matošević Đuro Slako
1965.	XV. republička izložba fotografije[81] Sudjeluju klubovi: Dubrovnik (FK J.M. Getaldić), Sisak, Split, Zagreb (FK Gorje, FK Zagreb).	Dubrovnik	Miro Bendić Tošo Dabac Ivan Filipin

[74] Savez foto i kino amatera Hrvatske, Fotoklub Varaždin, *VIII. Republička izložba fotografije*, katalog, Varaždin, 1958.
[75] Foto i kino savez Jugoslavije, Fotoklub Opatija, *IX. Republička izložba fotografije,* katalog, Opatija, 1959.
[76] Foto i kino savez Jugoslavije, Republički odbor za Hrvatsku, *X .jubilarna republička izložba fotografije*, katalog, Zagreb1960.
[77] Foto i kino savez Hrvatske, Fotoklub Rijeka, *XI. Izložba umjetničke fotografije*, katalog, Rijeka, 1961.
[78] Foto kino savez Jugoslavije, Republički odbor za Hrvatsku, Fotoklub Split, *XII. republička izložba crno bijelih i kolor fotografija*, Split, 1962.
[79] Fotosavez Hrvatske, Fotoklub Vinkovci, *XIII. Republička izložba fotografije*, katalog, Vinkovci, 1963.
[80] Fotosavez Hrvatske, Fotokino klub Osijek, *XIV. Republička izložba fotografije Hrvatske*, katalog, Osijek, 1964.
[81] Fotosavez Hrvatske, Fotokino klub Marin Getaldić, *XV. Republička izložba umjetničke fotografije*, katalog, Dubrovnik, 1965.

1966.	XVI. republička izložba fotografije[82] Sudjeluju klubovi: Borovo, Buje (FK Gimnazija), Dubrovnik (FK M. Getaldić), Krapina, Pakrac, Pula (FK Jelen), Rijeka (FK Color, FK Student), Split, Varaždin, Zadar, Zagreb (FK Agrononomija, FK Češka mladež, FK Naprijed, FK Rebro, FK Yashica, FK Zagreb).	Zagreb	Juraj Baldani Marijan Szabo Nino Vranić
1967.	XVII. republička izložba fotografije[83] Sudjeluju klubovi: Borovo, Daruvar, Dubrovnik, Karlovac, Pula (Uljanik), Rijeka (FK Color, FK Rijeka), Split (J. Branko, FK Gluhih, FK Jugoplastika, FK Split) Vukovar, Zagreb (FK Zagreb, I. Pavlović).	Borovo	Pavao Šeta Dragoljub Tošić Juraj Mažuran
1968.	XVIII. republička izložba fotografije[84] Sudjeluju klubovi: Delnice (FK Đački Dom), Dubrovnik, Karlovac, Koprivnica (FK Podravka), Osijek, Rijeka (FK Color, FK Student), Split (FK Jadran, FK Jugoplastika, FK Split), Zagreb (FK Zagreb, FK Yashica).	Karlovac	a) Zvonimir Dumančić Fernando Soprano Dinko Vranković b) Dražen Barić Berislav Horvat Viktor Solariček

Ovom XVIII. izložbom po redu završava kontinuitet jedne fotografske manifestacije, koja je odigrala veliku ulogu u razvoju izložbene fotoamaterske aktivnosti.

Zašto je važno detaljno proučavanje ove izložbe? Nekoliko je razloga. Prije svega, samim time što nije uvijek održavana u Zagrebu, kao republičkom centru, već u raznim gradovima, potakla je i pojavljivanje drugih izložbi fotografije u ostalim hrvatskim gradovima. Uz to za sudjelovanje na republičkim izložbama fotografije natječu se svi fotografi, amateri i profesionalci, pa se već iz kataloga lako može vidjeti koji se autori, u kojim gradovima i u kojem vremenu pojavljuju na našoj izložbenoj sceni. Preglednosti radi, kao što sam već spomenuo, pregled autora daje se u tabelarnom prilogu ove knjige.

Zanimljivo je napomenuti kao kuriozitet, da je nakon mnogo godina *Fotosavez Hrvatske* pokušao tu izložbu obnoviti. Tako se *Republička izložba fotografije* ponovno održava 1982. u Bjelovaru (nakon 12 godina), a nakon toga održane su još u godinama 1985. (Ivanec), 1986. (Rijeka), 1987. (Novska) i na koncu 1989. (Rovinj). No, bez jasne koncepcije unapređenja izložbene djelatnosti, ulazeći u eksperiment, izložba je bila osuđena na svoje tiho iščeznuće. Iz tih kataloga danas naprosto nije moguće ništa saznati o hrvatskoj fotografiji u tom razdoblju. O tome će kasnije biti više govora.

Ima još jedan važan podatak, koji se dobiva iz kataloga republičkih izložbi. Kako u *Hrvatskom fotosavezu* ne postoji arhiva u kojoj bi se mogli naći podaci o registraciji i prestanku djelovanja pojedinih klubova, to nam danas samo katalozi pružaju takve podatke. Iz tih i drugih kataloga kojima raspolažem[85] u Hrvatskoj su, tijekom pedesetih godina bili **registrirani** i postojali sljedeći klubovi:

1. Fotoklub Belišće
2. Fotoklub Čakovec-Regula
3. Fotoklub Daruvar
4. Fotoklub Dubrovnik
5. Fotoklub Đakovo
6. Fotoklub Gospić
7. Fotoklub Grubišno Polje
8. Fotoklub Ivanec
9. Fotoklub Karlovac
10. Fotoklub Korčula
11. Fotoklub Korčula-Blato
12. Fotoklub Krapina
13. Fotoklub Novoselec
14. Fotoklub Opatija
15. Fotoklub Oroslavje
16. Fotoklub Osijek
17. Fotoklub Pakrac
18. Fotoklub Petrinja

[82] Fotosavez Hrvatske, Gradsko vijeće Narodne tehnike, Fotoklub Zagreb, *XVI. Republička izložba fotografija, katalog*, Zagreb, 1966.
[83] Fotosavez hrvatske, Fotoklub Borovo, *XVII. republička izložba fotografije*, katalog, Borovo, 1967.
[84] Fotosavez Hrvatske, Fotokino klub Karlovac, Galerija Karas, *XVIII. Republička izložba fotografije*, katalog, Karlovac 1968.
[85] Spomenute kataloge neću ovdje taksativno nabrajati, jer ne bi bilo pregledno, već ću ih tijekom izlaganja spominjati na drugim mjestima.

19. Fotoklub Pula
20. Fotoklub Rijeka
21. Fotoklub Sisak
22. Fotoklub Sisak-Željezara
23. Fotoklub Slavonski Brod
24. Fotoklub Split
25. Fotoklub Varaždin
26. Fotoklub Vinkovci
27. Fotoklub Virovitica
28. Fotoklub Vukovar
29. Fotoklub Zadar

U Zagrebu:

30. Fotoklub Agronomija
31. Fotoklub Filozofski fakultet
32. Fotoklub Fotokemika
33. Fotoklub Grafičar
34. Fotoklub Jadran film
35. Fotoklub Lašćina
36. Fotoklub Rade Končar
37. Fotoklub Student
38. Fotoklub Tehnika
39. Fotoklub Tvornica Pliva
40. Fotoklub Veterina
41. Fotoklub Zagreb
42. Fotoklub Kino Zagreb

Iz ovih podataka vidljivo je da je fotoamaterski pokret u roku od samo desetak godina prerastao u impresivnu fotografsku snagu iz koje će kvantitete izrasti i jedna nova kvaliteta, ne samo u Zagrebu, kao hrvatskom fotografskom središtu, jer je to Zagreb bio već od 30-ih godina prošlog stoljeća u svjetskim relacijama, nego upravo izvan njega, što je neobično važno u povijesti hrvatske fotografske umjetnosti.

U sveopćem nastojanju oko razvoja izložbene fotoamaterske fotografije, godine 1954. priređena je *Prva izložba fotoamatera početnika Hrvatske*. Organizator i inicijator te izložbe bilo je *Gradsko vijeće Narodne tehnike* Zagreb. Ta će se izložba poslije, tijekom niza godina, priređivati svake godine. Nažalost katalozi ove izložbe nisu sačuvani.

Godine 1951. održana je *IX. međunarodna izložba fotografije* u Zagrebu. Bio je to logičan nastavak međunarodne izložbe fotografije prekinute Drugim svjetskim ratom, pa se pojavljivanje te izložbe ne bi trebalo smatrati nekom senzacijom. No, kuriozitet te devete po redu međunarodne izložbe fotografije bio je taj što je ona pod tim rednim brojem već održana 1942.-1943. godine u Zagrebu, pod nazivom *Umjetnički svjetlopis naroda nove Evrope*. Shodno tadašnjoj poratnoj ideologiji novog društvenog poretka, tijekom rata u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj nije smjelo niti moglo postojati ništa što bi toj državi na bilo koji način išlo u prilog. Stoga je ta deveta po redu izložba proglašena nepostojećom i ponovno pod istim brojem održana 1951. godine. Ovdje to ne spominjem iz nekih posebnih političkih razloga, već jednostavno radi toga što je i ta međunarodna fotografska manifestacija obnovljena početkom pedesetih godina, slijedom općih fotografskih kretanja u to doba. Istini za volju, danas se s pravom može postaviti pitanje zbog čega se s nastavkom zagrebačke međunarodne izložbe umjetničke fotografije čekalo čak do 1951. godine?

Fotoklub Zagreb ni za vrijeme Drugog svjetskog rata nije obustavio svoje klupske aktivnosti. Dapače, upravo suprotno. Tako je tijekom godine 1941. Klubu pristupilo 107 novih članova, tijekom 1942. godine 79, tijekom 1943. godine 47, tijekom 1944. godine 15 i tijekom 1945. godine 16 novih članova, što je vidljivo iz klupske arhive.

Danas se čini da su osnovni razlozi stavljanja Fotokluba Zagreb „na led" sve do političke odluke tadašnjih vlasti 1951. godine da se ipak nastavi organiziranje prekinutih zagrebačkih međunarodnih izložbi fotografija, bile upravo klupske aktivnosti tijekom Drugog svjetskog rata, zbog čega je valjda trebao biti kažnjen. Međutim, radilo se o sjajnom izložbenom timu u Fotoklubu Zagreb, koji je kao od šale mogao nastaviti sve međunarodne izložbene aktivnosti odmah nakon rata, pa je to bila jedina moguća racionalna odluka.

Drugi bi razlog mogao biti taj, da se nije htjelo dozvoliti da Fotoklub Zagreb i grad Zagreb preuzmu vodeću ulogu u razvoju fotoamaterizma u tadašnjoj poratnoj Jugoslaviji i tako načine veći odmak u odnosu na *Fotosavez Jugoslavije* i grad Beograd. To potvrđuje činjenica da je *10. jubilarna međunarodna izložba fotografije* istovremeno bila proglašena i kao *2. međunarodna izložba fotografije Fotokluba Beograd* u Beogradu. Očigledno je da u to vrijeme u Beogradu još nije bilo dovoljno snage za takvu izložbu. Unatoč tomu, to će se vrlo brzo dogoditi.

U tim, pedesetim godinama, održane su *Zagrebačke međunarodne izložbe fotografije* ovim redom:

Godina	Međunarodna izložba fotografije Fotokluba Zagreb	Žiri
1951.	IX. međunarodna izložba umjetničke fotografije[86] (ponovljena pod istim brojem, kao ona koja je održana tijekom Drugog svjetskog rata).	Tošo Dabac Mladen Grčević Peter Kocjančič Žorž Skrygin Slavko Smolej Marijan Szabo
1953.	10. međunarodna izložba umjetničke fotografije u Zagrebu[87] (2.međunarodna izložba fotografske umetnosti u Beogradu[88])	Tošo Dabac Mladen Grčević Oto Hohnjec Branimir Debeljković Miloš Pavlović Voja Marinković
1955.	11. međunarodna izložba umjetničke fotografije[89]	Tošo Dabac Mladen Grčević Oto Hohnjec Milan Pavić Miša Pavlović Zlatko Šurjak
1957.	12. međunarodna izložba umjetničke fotografije[90]	Kosta Angeli Radovani Vlado Cizelj Tošo Dabac Zdenka Munk Milan Pavić Marijan Szabo Zlatko Zrnec

Nakon ovih izložbi slijedila je stanka od punih pet godina. Bio je to u smislu organizacije izložbi kraj jedne predratne i poratne generacije. Nakon punih osam biennalnih godina organizator posustaje, te će sljedeću, trinaestu po redu izložbu, prepustiti mlađoj dolazećoj generaciji iz šezdesetih godina.

S obzirom na njen međunarodni karakter, na toj je izložbi zastupljen relativno manji broj izlagača iz Hrvatske, pa se ovdje neću detaljnije baviti tim izložbama. Ipak, ta je međunarodna izložba fotografije bila izazov vrhunskim domaćim fotografskim umjetnicima da i oni šalju svoje radove te iskušaju svoju snagu u odnosu na inozemne izlagače. Stoga smatram vrijednim navesti imena uspješnih domaćih izlagača u tim pedesetim godinama na *Zagrebačkoj međunarodnoj izložbi fotografije*. To su bili iz:

Dubrovnika: Đorđe Jordanović,
Krapine: Ivo Srebrnić,
Osijeka: Stjepan Kes,
Rijeke: Igor Emili, Fernando Soprano i Milan Šober,
Splita: Petar Jović i Nikola Vučemilović,
Zadra: Ante Brkan i Zvonimir Brkan,
Zagreba: Miro Bendiš, Ladislav Benko, Tošo Dabac, Milan Fizi, Branko Gavrin, Mladen Grčević, Đuro Griesbach, Oto Hohnjec, Milivoj Hrnčić, Branko Jerneić, Ante Knežević, Aleksandar Kukec, Drago Lipić, Mirko Lovrić, Branko Luš, Ivan Medar, Drago Mihaljević, Zlata Laura Mizner, Rikard Munk, Nikola Nikolić, Miloš Oreščanin, Andrija Orlić, Milan Pavić, Slavka Pavić, dr. Miljenko Perić, Bruno Planinšek, Radovan Plivelić, Drago Rendulić, Ante Roca, Marijan Roth, Ivan Solomun, Vladimir Susić, Marijan Szabo, Lea Šmidl, Zlatko Zrnec i Vilko Zuber.

Već tih pedesetih godina uočljivo je, da je nesporno najbrojnija zastupljenost autora iz Fotokluba Zagreb. Takva će se situacija ponoviti još tijekom šezdesetih i sedamdesetih godina, u kojima Fotoklub Zagreb postiže svoj drugi vrhunac (nakon tzv. *zagrebačke škole* iz 30-ih godina).

[86] *IX. međunarodna izložba umjetničke fotografije*, Fotoklub Zagreb, katalog, Zagreb 1951.
[87] *10. međunarodna izložba umjetničke fotografije*, Fotoklub Zagreb, katalog, Zagreb 1953.
[88] *2. Međunarodna izložba fotografske umetnosti*, Fotoklub Beograd, katalog, Beograd, 1953.
[89] *11. međunarodna izložba umjetničke fotografije*, Fotoklub Zagreb, katalog, Zagreb, 1955.
[90] *12. međunarodna izložba umjetničke fotografije*, Fotoklub Zagreb, katalog, 1957.

Domaća fotografska natjecanja, od klupskih do međunarodnih, imala su za posljedicu i okretanje vrhunskih fotografa prema inozemstvu. Ostalo je zabilježeno, da već u ranim pedesetim godinama veći broj fotografa **izlaže u inozemstvu**.

Kao primjer navodim *PSA Journal* iz 1953. godine.[91] Na stranicama 22.—23. dat je pregled izlagača u 1952. godini iz tadašnje Jugoslavije. Iz Hrvatske na tom su popisu bili: Miro Bendiš, Tošo Dabac, Milan Fizi, Mladen Grčević, Oto Hohnjec, Branko Luš, Ivan Medar, Rikard Munk, Milan Pavić, Ivo Piškulić, Drago Rendulić, Ante Roca, Marijan Szabo, Oskar Šnur, Zlatko Šurjak i Zlatko Zrnec, dakle, čak šesnaest sjajnih izlagača. Pritom na svjetskoj top listi 36 zemalja s tog popisa, među autorima kojima je primljeno više od 40 radova na 76 izložbi, bio je naš izlagač Mladen Grčević, zauzevši 56. mjesto sa 48 primljenih radova. U *PSA Journalu*, nažalost, mogu se vidjeti samo autori iz Zagreba. Očigledno je međunarodna izložbena aktivnost u širim razmjerima u Hrvatskoj početkom pedesetih godina još bila skromna.

Mladen Grčević će se među prvim autorima odvojiti od utjecaja zagrebačke škole fotografije i krenuti svojim putem snimajući fotografije na temu život (life fotografija), u čemu će postići međunarodno priznanje.

Mladen Grčević rođen je 1918. u štovanoj zagrebačkoj obitelji koja se družila s mnogim uglednim ljudima poput Blagoja Berse, Vladimira Becića, Filipa Lukasa, Kolomana Raca i drugima. U takvom civilizacijskom okruženju mladi Mladen stječe široku kulturu, što će biti vidljivo u njegovom životnom djelovanju. U Fotoklub Zagreb se učlanjuje 1939, godine i ubrzo stječe naklonost tada već legendarnog tajnika Kluba Augusta Frajtića, te u neku ruku postaje njegov mladi suradnik.

Zagrebačka škola, kao fotografski stil, tada je već bila svjetski afirmirana. Mladi Grčević, s nekoliko novih mladih članova Kluba (Ivan Medar, Oto Hohnjec, Zlatko Zrnec) vrlo se brzo priključuje krugu izlagača Fotokluba Zagreb i bilježi uspjehe.

Poslije Drugog svjetskog rata, pedesetih godina, Mladen Grčević napušta stil *zagrebačke škole* te kreće vlastitim putevima life fotografije, u čemu postaje poznat i priznat umjetnik u svjetskim mjerilima, stvorivši djela neprolazne vrijednosti. Bio je među prvim našim fotografima koji su se predstavili izvan domovine samostalnim izložbama, stekavši pri tome mnoga priznanja i veliki ugled. Godine 1965. magistrira na Filozofskom fakultetu u Zagrebu na temu *Razvoj umjetničke fotografije u Hrvatskoj*.

Tijekom dugogodišnjeg plodnog djelovanja izdaje i vlastite fotomonografije — mape. To su *Optička sjećanja*, *Djeca*, *Indija*, *Kina*, *Mexico* i druge.

Napisao je i izvrsnu knjigu (godine 2000.) *August Frajtić, dobri duh hrvatske fotografije*, kojom je obuhvatio život i djelo slavnog tajnika Fotokluba Zagreb, jednog od utemeljitelja *zagrebačke škole*.

Za dugogodišnji kreativni rad dobio je brojne nagrade i priznanja. Autor je i mnogih samostalnih izložbi u zemlji i inozemstvu. Bio je počasni doživotni predsjednik *Hrvatskog fotosaveza*. Umro je 2011. u Zagrebu.

U cilju otvaranja zatvorene jugoslavenske fotografije prema svijetu, u Beogradu je godine 1950. tiskan jedan mali katalog fotografske izložbe tadašnjih najpoznatijih jugoslavenskih fotografa, formata 14×20 cm.[92] Katalog je tiskan dvojezično, na engleskom i francuskom jeziku. Daje se mali dvojezični uvodnik nakon čega slijedi abecedni popis 27 autora od čega čak 8 iz Hrvatske (Zagreba). U katalogu, nažalost, nema podatka gdje je ta izložba održana. Jedan drugi uzorak prikupljenih kataloga s međunarodnih izložbi (izvan Jugoslavije) u vremenu od 1950. (1 izložba), 1951. (11 izložbi), 1952. (29 izložbi), 1953. (43 izložbe), 1954. (46 izložbi), 1955. (58 izložbi), 1956. (65 izložbi), 1957. (36 izložbi), 1958. (17 izložbi) i 1959. (deset izložbi), ukazao je na to da je na tim međunarodnim izložbama fotografije diljem svijeta sudjelovalo čak 39 izlagača na ukupno 315 izložbi. Pritom su neki izlagači postizali svjetske domete (Milan Pavić na 218 izložbi, Zlatko Šurjak na 126 izložbi, Mladen Grčević na 102 izložbe, Ivan Medar na 87 izložbi, Vilko Zuber na 77 izložbi itd.).[93]

Nabrajanje imena svih autora bilo bi na ovom mjestu prezamorno za čitatelje, pogotovo što se to uglavnom svodi na već istaknutu listu izlagača na zagrebačkoj međunarodnoj izložbi fotografije. Međutim, na temelju svega iznesenoga može se sa

[91] *PSA Journal*, Official Publication of the Photographic Society of America, Volume 19, Number 5, May 1953, *Who's Who In Pictorial Photography*, pp. 22-23.
[92] *Yugoslavia through the Eyes of the Camera Artist, La Yougoslavie vue par les yeux du photographe artiste*, Beograd, Jugoslavija, 1950.
[93] Vladko Lozić, zbirka od 544 kataloga sa međunarodnih izložbi (izvan Jugoslavije), donacija *Muzeju za umjetnost i obrt* u Zagrebu, 1992.

sigurnošću zaključiti da su u pedesetim godinama hrvatski fotografi definitivno stupili na međunarodnu izložbenu scenu i snažno afirmirali hrvatsku fotografiju.

Snažni zamah izložbene fotografije, posebno naglašavamo, u okvirima fotoamaterskih organizacija, imao je za posljedicu i **pojavljivanje međunarodnih izložbi fotografije u Hrvatskoj,** u tim 50-im godinama i izvan Zagreba.

Tako bilježim:

- 1953. godine održavanje *II. međunarodne izložbe fotografije* u Osijeku (punih devetnaest godina nakon održane *Prve međunarodne izložbe fotografije* u Osijeku);[94]
- 1955. godine održavanje *1. međunarodne izložbe umjetničke fotografije* u Rijeci;[95]
- 1956. godine održavanje *III. međunarodne izložbe umjetničke fotografije* u Osijeku;[96]
- 1957. godine održavanje *2. međunarodne izložbe umjetničke fotografije* u Rijeci;[97]
- 1957. godine održavanje *I. izložbe međunarodne fotografije* u Vinkovcima;[98]
- 1957. održavanje *I. internacionalne izložbe fotografije* u Splitu;[99]
- 1958. održavanje *1. međunarodne izložbe umjetničke fotografije MORE* u Rijeci;[100]
- 1960. održavanje *II. internacionalne izložbe fotografije* u Splitu;[101]
- 1960. održavanje *2. međunarodne izložbe umjetničke fotografije MORE* u Rijeci.[102]

U vremenu od 1951. do 1954. godine započinje proces organiziranja i održavanja tzv. Pokrajinskih izložbi fotografije, poput Banije, Like i Korduna, zatim Slavonije, Hrvatskog zagorja, Dalmacije i Istre i Hrvatskog primorja. I te, uvjetno rečeno, lokalne pokrajinske izložbe fotografije snažno su u to vrijeme poticale razvoj izložbene fotografije u Hrvatskoj. Očuvani katalozi, koji su danas pravi rariteti, jedini nam daju podatke o tim izložbama, o tome gdje su održavane, koji su klubovi sudjelovali, kao i popis tada aktivnih izlagača.

Smatram korisnim na ovom mjestu reći nešto više o tim izložbama.

Pokrajinske izložbe

Izložba fotografije Banije, Like i Korduna

Godina	Naziv izložbe	Mjesto	Žiri
1953.	I. pokrajinska izložba fotografije Like, Korduna i Banije[103] Nema popisa klubova sudionika, već samo abecedni popis izlagača iz Gospića, Karlovca, Ogulina, Osijeka i Zagreba.	Ogulin	Sastav žirija u katalogu nije naveden
1955.	II. izložba fotografije Like, Banije i Korduna[104] Sudjeluju fotoklubovi: Gospić, Karlovac, Korčula, Rijeka, Sl. Brod, Split, Vinkovci, Zagreb (Fotoslužba Hrvatske, FK Zagreb).	Gospić	Franjo Buconjić Rikard Munk B. Aranđelović

[94] Savez foto i kino amatera Jugoslavije a pod pokroviteljstvom Narodnog odbora grada Osijeka, *II. međunarodna izložba umjetničke fotografije*, katalog, Osijek, 1953.
[95] Savez foto i kino amatera Hrvatske, Fotoklub Rijeka, *1. međunarodna izložba umjetničke fotografije*, katalog, Rijeka, 1955.
[96] Fotoklub Osijek, *III. međunarodna izložba umjetničke fotografije*, katalog, Osijek, 1956.
[97] Savez foto i kino amatera Hrvatske, Fotoklub Rijeka, *2. međunarodna izložba umjetničke fotografije*, katalog, Rijeka 1957.
[98] Savez foto i kino amatera Hrvatske, Fotoklubovi Zagreb i Vinkovci, *Izložba međunarodne fotografije*, katalog, Vinkovci, 1957.
[99] Savez foto i kino amatera Jugoslavije i Fotoklub Split, *I. internacionalna izložba fotografije*, katalog, Split, 1957.
[100] Savez foto i kino amatera Jugoslavije, Fotoklub Rijeka, *1. međunarodna izložba umjetničke fotografije MORE*, katalog, Rijeka, 1958.
[101] Savez foto i kino amatera Jugoslavije i Fotoklub Split, *II. internacionalna izložba fotografije*, katalog, Split, 1960.
[102] Foto i kino savez Hrvatske, Fotoklub Rijeka, *2. međunarodna izložba umjetničke fotografije MORE*, katalog, Rijeka, 1960.
[103] Klub foto i kino amatera Ogulin, Popis izlagača i slika na *I. pokrajinskoj izložbi fotografije Banije, Like i Korduna*, katalog, Ogulin, 1953.
[104] Bez naziva nakladnika, *II. izložba fotografije Like, Banije i Korduna*, katalog, Gospić, 1955.

1956.	III. izložba fotografije Banije, Like i Korduna[105] Sudjeluju fotoklubovi: Karlovac, Novoselec, Ogulin, Petrinja i Željezara (FK Sisak), a kao gosti Đakovo, Korčula, Oroslavje, Pula, Rijeka, Sl. Brod, Split, Vinkovci, Zagreb (FK Rade Končar i FK Zagreb).	Petrinja	Juraj Mažuran Branko Jerneić Mirko Paljug
1958.	IV. izložba fotografije Banije, Like i Korduna[106] Sudjeluju fotoklubovi: Karlovac, Petrinja, Sisak (FK Željezara), a kao gosti Daruvar, Đakovo, Opatija, Split, Zagreb (FK Zagreb i FK Rade Končar).	Sisak	Branko Jerneić Stjepan Rokić Fea Mayerhold
1960.	V. pokrajinska izložba fotografije Banije, Like i Korduna[107] Sudjeluju fotoklubovi: Čakovec (Regula), Đakovo, Rijeka (FK Rijeka), Sl, Brod, Split, Varaždin, Vinkovci i Zagreb (FK Agronomija, FK Rade Končar i FK Zagreb).	Karlovac	Fred Marinov Stojan Dimitrijević Marijan Oršanić
1961.	VI. izložba pokrajinske fotografije Banije, Like i Korduna[108] Sudjeluju fotoklubovi: LičkiOsik, Sisak (FK Željezara), a kao gosti Đakovo, Karlovac, Krapina, Osijek, Rijeka, Sl. Brod, Split, Varaždin, Zagreb (FK Zagreb, FK Fotokemika).	Sisak	Milan Pavić Aleksandar Kukec Ivo Pedišić Mladen Popović Vlado Solariček
1962.	VII. pokrajinska izložba fotografije Banije, Like i Korduna[109] Sudjeluju fotoklubovi: Daruvar, Dubrovnik, Đakovo, Karlovac, a kao gosti Osijek, Rijeka (FK Color), Sl. Brod, Split, Vinkovci i FK Zagreb.	Karlovac	Andrija Orlić Zvonko jovanović Jozo Četković Ivan Bartol Stjepan Subotičanec

Ovdje dolazi do prekida održavanja ovih izložbi. Nakon prekida od pet godina održat će se još samo osma po redu.

1967.	VIII. izložba fotografije Banije, Like i Korduna[110] Autori su navedeni abecednim redom bez pripadnosti klubovima	Karlovac	Nikola Marušić Andrija Orlić Branimir Vujić

Na navedenim izložbama fotografije, osim autora i klubova iz Hrvatske, sudjelovali su, od izložbe do izložbe, i autori i klubovi izvan Hrvatske. Kako se u ovoj knjizi obrađuje fotoamaterski pokret u Hrvatskoj, to autore i klubove izvan Hrvatske ne navodim. Isto se odnosi i na ostale pokrajinske izložbe. Taj ću princip primjenjivati u cijeloj knjizi.

[105] Narodna tehnika, Savez foto i kino amatera Hrvatske, Klub foto i kino amatera Petrinja, *III. izložba fotografije Banije, Like i Korduna*, katalog, Petrinja, 1956.
[106] Savez foto i kino amatera Hrvatske, Fotoklub Željezara Sisak, *IV. Izložba fotografije Banije, Like i Korduna*, katalog, Sisak, 1958.
[107] Foto-kino savez Jugoslavije, Republički odbor za Hrvatsku, Foto-kino klub Karlovac, *V. pokrajinska izložba fotografije Banije, Like i Korduna*, katalog, Karlovac, 1960.
[108] Foto-kino savez Hrvatske, Fotoklub Željezara Sisak, *VI. izložba pokrajinske fotografije Banije, Like i Korduna,* katalog, Sisak, 1961.
[109] Foto-kino savez Jugoslavije, Republički odbor za Hrvatsku,Foto-kino klub Karlovac *VII. pokrajinska izložba fotografije Banije, Like i Korduna*, katalog, Karlovac, 1962.
[110] Foto-kino savez Jugoslavije, Republički odbor za Hrvatsku, Foto-kino klub Karlovac, *VIII. pokrajinska izložba fotografije Banije, Like i Korduna*, katalog, Karlovac, 1967.

Dalmatinska izložba fotografije

1953.	I. dalmatinska izložba fotografije[111] Sudjeluju fotoklubovi: Korčula, Split, a kao gosti Karlovac, Osijek, Rijeka i Zagreb (FK Zagreb)	Korčula	Tomo Geričić Ante Jeričević Juraj Mažuran
1954.	II. dalmatinska izložba fotografije[112] Sudjeluju fotoklubovi: Dubrovnik, Korčula, Split i Zadar, a kao gosti Đakovo, Gospić, Karlovac, Osijek, Rijeka (FK Rijeka) i Fotoklub Zagreb.	Korčula	Ante Jeričević Juraj Mauran Drago Hegeduš
1955.	III. dalmatinska izložba fotografije[113] Sudjeluju fotoklubovi: Dubrovnik, Korčula, Split i Zadar, a kao gosti Osijek, Rijeka, Sl. Brod, Vinkovci i Zagreb.	Split	Nikola Vučemilović Duško Kečkemet Milan Diklić
1956.	IV. dalmatinska izložba fotografije[114] Sudjeluju fotoklubovi: Dubrovnik, Korčula, Split i Zadar, a kao gosti (izvan konkurencije) Đakovo, Karlovac, Rijeka, Sl. Brod, Vinkovci, Zagreb (FK DNT i FK Zagreb).	Dubrovnik	Đorđe Jordano Mile Dupor Marijo Šundrica
1958.	V. dalmatinska izložba fotografije[115] Nisam uspio pronaći katalog ove izložbe, ali znamo mjesto i godinu održavanja.	Split	
1959.	VI. dalmatinska izložba fotografije[116] Sudjeluju fotoklubovi: Dubrovnik, Korčula, Split (Brodogradilište, FK Split) i Zadar, a kao gosti Karlovac, Sl. Brod, Varaždin i Zagreb (FK Zagreb)	Split	Ante Brkan Ante Jaklić Nikola Vučemilović
1960.	VII. dalmatinska izložba fotografije[117] Sudjeluju fotoklubovi: Dubrovnik, Korčula, Split (FK Brodogradilište i FK Split), a kao gosti Karlovac, Sl. Brod i Zagreb (FK Zagreb).	Dubrovnik	Miro Bendić Drago Hegeduš Josip Vrančić
1961.	VIII. dalmatinska izložba fotografije[118] Sudjeluju fotoklubovi: Dubrovnik, Korčula, Split (FK Brodogradilište i FK Split) i Zadar, a kao gosti Zagreb (FK Fotokemika i FK Zagreb).	Split	Tošo Dabac Ante Brkan Nikola Vučemilović Ivo Eterović Petar Jović

Izložba fotografije Hrvatskog Zagorja i Međimurja

1954.	I. izložba fotografije Hrvatskog Zagorja i Međimurja[119] Sudjeluju fotoklubovi: Ivanec, Krapina, Oroslavje, Samobor, a kao gosti Đakovo, Karlovac, Korčula, Osijek, Pakrac, Rijeka, Split, Vinkovci, Zagreb (FK Fotokemika i FK Zagreb).	Ivanec	Stojan Desnica Petar Jagetić Miroje Vučelić

[111] Narodna tehnika, Klub foto i kino amatera Korčula, *I. dalmatinska izložba fotografije*, katalog, Korčula, 1953.
[112] Narodna tehnika, Klub foto i kino amatera Korčula, *II. dalmatinska izložba fotografije*, katalog, Korčula, 1954.
[113] Narodna tehnika, Savez foto-kino amatera Hrvatske, Fotoklub Split, *III. dalmatinska izložba fotografije*, katalog, Split, 1955.
[114] Klub foto i kino amatera Dubrovnik, *IV. dalmatinska izložba fotografije*, katalog, Dubrovnik, 1956.
[115] Nema podataka o katalogu, Split, 1958.
[116] Foto kino savez Hrvatske, *VI. dalmatinska izložba fotografije*, katalog, Split, 1959.
[117] Fotokino savez Jugoslavije, Fotokino klub Dubrovnik, *VII. dalmatinska izložba fotografije*, katalog, Dubrovnik, 1960.
[118] Fotokino savez Jugoslavije, Republički odbor za Hrvatsku, Fotoklub Split, *VIII. dalmatinska izložba fotografije*, katalog, 1961.
[119] Savez foto i kino amatera Hrvatske, Fotoklub Ivanec, *I. izložba fotografije Hrvatskog Zagorja*, katalog, Ivanec, 1954.

1955.	II. izložba fotografije Hrvatskog Zagorja i Međimurja[120] Sudjeluju fotoklubovi: Ivanec, Krapina, Oroslavje, Začretje, Zagreb (FK Fotokemika, FK Zagreb), a kao gosti Karlovac, Korčula, Rijeka, Sl. Brod i Vinkovci.	Krapina	Tošo Dabac Branko Jerneić Ivo Srebrnić
1956.	III. izložba fotografije Hrvatskog Zagorja i Međimurja[121] Sudjeluju fotoklubovi: Krapina, Oroslavje, Zagreb (FK Fotokemika i FK Zagreb), a kao gosti Dubrovnik, Đakovo, Rijeka i Sl. Brod.	Oroslavje	Milan Pavić Juraj Mažuran Ivan Tomić
1957.	IV. izložba fotografije Hrvatskog Zagorja i Međimurja[122] Sudjeluju fotoklubovi: Ivanec, Krapina, Oroslavje, Varaždin, Zagreb (Fotoklubovi Agronomija, Fotokemika, Laščina, Rade Končar, DNT III. gimnazije, Zagreb, DNT Tehnička škola i Kinoklub Zagreb), a kao gosti, Daruvar, Đakovo, Korčula, Novoselec, Rijeka, Sisak (FK Željezara), Sl. Brod, Split (FK Adolf Doležal) i Vukovar.	Varaždin	Petar Jagetić Juraj Mažuran Julije Merlić
1958.	V. izložba fotografije Hrvatskog Zagorja i Međimurja[123] Sudjeluju fotoklubovi: Krapina, Oroslavje, Samobor, Varaždin, Zagreb (Fotoklubovi Agronomija, Rade Končar, Student, Zagreb), a kao gosti Đakovo, Sisak (FK Željezara), Sl. Brod i Split.	Zabok	Andrija Orlić Ivan Tomić Zvonko Jelenčić
1959.	VI. izložba fotografije Hrvatskog Zagorja i Međimurja[124] Sudjeluju fotoklubovi: Čakovec (Regula), Martin na Muri, Mursko Središče, Oroslavje, i Varaždin, a kao gosti Daruvar, Dubrovnik (FK Marin Getaldić), Đakovo, Korčula, Split (FK Adolf Doležal), Zagreb (Fotoklubovi Agronomija, Pliva, Student, Zagreb)	Čakovec	Ivan Fluks Stanko Rodek Aleksandar Kukec
1960.	VII. izložba fotografije Hrvatskog Zagorja i Međimurja[125] Sudjeluju Fotoklubovi: Čakovec (Regula), Krapina, Mursko Središče, Varaždin, a kao gosti Đakovo, Osijek, Sl. Brod, Split, Zagreb (Fotoklubovi Pliva, Rade Končar, Zagreb).	Mursko Središče	Ivan Fluks Stanko Rodek Ljudevit Jurišaga
1961.	VIII. izložba fotografije Hrvatskog Zagorja i Međimurja[126] Sudjeluju ravnopravno fotoklubovi: Đakovo, Karlovac, Korčula, Oroslavje, Osijek (Dom JNA, NT SUP), Rijeka, Split, Sl. Brod, Varaždin, Zadar i Zagreb (Fotoklubovi Agronomija, Fotokemika, Moša Pijade, Pliva, Tehnika, Zagreb).	Varaždin	Andrija Orlić Petar Jagetić Ivan Vrbanić

[120] Savez foto i kino amatera Hrvatske, Fotoklub Krapina, *II. izložba fotografije Hrvatskog Zagorja*, katalog, Krapina, 1955.
[121] Savez foto i kino amatera Hrvatske,, Fotoklub Oroslavje, *III. izložba fotografije Hrvatskog Zagorja*, katalog, Oroslavje, 1956.
[122] Savez foto i kino amatera Hrvatske, Fotoklub Varaždin, *IV. izložba fotografije Hrvatskog Zagorja*, katalog, Varaždin, 1957.
[123] Klub foto i kino amatera Zabok, *V. izložba fotografije Hrvatskog Zagorja*, katalog, Zabok, 1958.
[124] Fotoklub Čalovec, *VI. izložba umjetničke fotografije Međimurja i Hrvatskog Zagorja*, katalog, Čakovec. 1959.
[125] Foto-kino savez Jugoslavije, Republički odbor za Hrvatsku, Foto-kino klub Mursko Središće, *VII. izložba umjetničke fotografije Međimurja i Hrvatskog Zagorja*, katalog, Mursko Središće, 1960.
[126] Foto-kino savez Jugoslavije, Fotoklub Varaždin, *VIII. pokrajinska izložba Hrvatskog Zagorja i Međimurja*, katalog, Varaždin, 1961.

Izložba umjetničke fotografije Slavonije

1951.	I. izložba umjetničke fotografije Slavonije[127] Sudjeluju fotoklubovi: Borovo, Daruvar, Đakovo, Grubišno Polje, Osijek i Vukovar.	Osijek	Jovan Gojković Virgil Kurbel Vlado Hafner
1952.	II. izložba umjetničke fotografije Slavonije[128] Nisam uspio pronaći katalog ove izložbe. Poznati su mjesto i godina održavanja.	Virovitica	
1953.	III. izložba umjetničke fotografije Slavonije[129] Sudjeluju autori iz sljedećih gradova: Daruvara, Đakova, Grubišnog Polja, Osijeka, Pakraca, Sl. Broda, te kao gosti izlagači iz Ivanca, Karlovca, Korčule, Rijeke, Splita i Zagreba (FK Zagreb).	Đakovo	Branko Sušić Stanislav Kopljevski Fred Legradić Josip Spaček
1954.	IV. slavonska izložba crno-bijele fotografije[130] Sudjeluju fotoklubovi: Đakovo, Osijek, Sl. Brod i Vinkovci, a kao gosti Fotoklubovi Karlovac, Korčula, Pula, Rijeka i Zagreb.	Vinkovci	Rihard Munk Mišo Matošević Pavao Dil
1955.	V. slavonska izložba umjetničke fotografije[131] Sudjeluju fotoklubovi: Đakovo, Osijek, Sl. Brod, Vinkovci, Virovitica i Vukovar, a kao gosti fotoklubovi: Grubišno Polje, Karlovac, Korčula, Krapina, Novoselec, Oroslavje, Pula, Rijeka, Split, Zadar, Zagreb (Fotoklubovi Zagreb i Fotokemika).	Slavonski Brod	Rihard Munk Branko Palamaš Josip Andrić
1956.	VI. izložba umjetničke fotografije Slavonije[132] Sudjeluju fotoklubovi: Daruvar, Đakovo, Osijek, Pakrac, Sl. Brod, Vinkovci i Vukovar, a kao gosti fotoklubovi Dubrovnik, Oroslavje, Rijeka, Sisak (FK Željezara) i Split.	Vukovar	Božo Plevnik Pavo Šeta M. Tatalović
1957.	VII. izložba umjetničke fotografije Slavonije[133] Sudjeluju fotoklubovi: Daruvar, Đakovo, Osijek, Pakrac, Vinkovci, Slavonski Brod, Vukovar, a kao gosti fotoklubovi Belje, Korčula, Krapina, Laščina, Oroslavje, Pula, Split, Varaždin i Zagreb.	Daruvar	Milan Pavić Branko Rukavina Juraj Mažuran
1960.	8. izložba umjetničke fotografije Slavonije[134] Sudjeluju ravnopravno fotoklubovi: Beli Manastir, Borovo, Daruvar, Đakovo, Koprivnica, Osijek (FK Osijek, FK Panorama, SUP), Rijeka, Samobor, Sisak, Sl. Brod, Split, Zagreb (Fotoklubovi Zagreb i Pliva).	Osijek	Ivan Dodigović Ivan Germovšek Božo Plevnik

I ovdje je, preglednosti radi, dan cjelovit prikaz ovih izložbi, premda su u manjoj mjeri prelazile i u šezdesete.

Na ovaj način zaokružio sam i dao pregled pet fotografskih projekata, tj. republičke i četiri pokrajinske skupine fotografskih izložbi u pedesetim godinama prošlog stoljeća. Te izložbe su praktički bile pokretačka snaga fotoamaterskog pokreta i izložbene umjetničke fotografije u Hrvatskoj. Postojanje kataloga daje nam obilje dragocjenih podataka, kako o izložbama tako i o sudionicima tih izložbi. Bez tih kataloga bilo kakav pregled i analiza bili bi naprosto nemogući.

Katalozi pokrajinskih izložbi pružaju i dopunske podatake o **broju registriranih** klubova u Hrvatskoj u pedesetim godinama. Radi toga listu s republičkih

[127] Fotoklub Osijek, *I. izložba umjetničke fotografije Slavonije*, katalog, Osijek, 1951.
[128] Nema podataka o katalogu
[129] Savez foto i kino amatera Hrvatske, Foto.klub Đakovo, *III. izložba umjetničke fotografije Slavonije,* katalog, Đakovo, 1953.
[130] Fotoklub Vinkovci, *IV. Slavonska izložba crno-bijele fotografije*, katalog, Vinkovci, 1954.
[131] Savez foto i kino amatera Hrvatske, Fotoklub Slavonski Brod, *V. slavonska izložba umjetničke fotografije*, katalog, Slavonski Brod, 1955.
[132] Savez foto i kino amatera Hrvatske, Fotoklub Vukovar, *VI. izložba umjetničke fotografije Slavonije*, katalog, Vukovar, 1956.
[133] Savez foto i kino amatera Hrvatske, Fotoklub Daruvar, *VII.izložba umjetničke fotografije Slavonije*, katalog, Daruvar, 1957.
[134] Foto-kino klub Osijek, *8. izložba umjetničke fotografijre Slavonije*, katalog, Osijek, 1960.

izložbi fotografije možemo nadopuniti sljedećim klubovima:

43. Fotoklub Belje
44. Fotoklub Marin Getaldić, Dubrovnik
45. Fotoklub Martin na Muri
46. Fotoklub Mursko Središće
47. Fotoklub NT SUP Osijek
48. Fotoklub Ogulin
49. Fotoklub Color, Rijeka
50. Fotoklub Samobor
51. Fotoklub Brodogradilište, Split
52. Fotoklub DNT Tehničke škole, Zagreb
53. Fototoklub DNT III. gimnazije, Zagreb
54. Fotoklub Student, Zagreb
55. Fotoklub Studentski dom 1, Zagreb
56. Fotoklub Zagreb – Fotoslužba Hrvatske
57. Fotoklub Začretje

Pribrojimo li ove fotoklubove onima čije sam postojanje utvrdio analizom kataloga republičkih izložbi, tada ukupna brojka od čak 57 fotoklubova govori o pravoj eksploziji fotoamaterskog pokreta u pedesetim godinama u Hrvatskoj. Tomu je, osim želje za bavljenjem fotografijom, zasigurno pogodovala i tadašnja društvena klima i društvena politika i njezin odnos prema osnovanoj organizaciji *Narodne tehnike* odnosno republičkog *Fotosaveza*.

Na koncu ovog pregleda pedesetih godina prošlog stoljeća i tadašnjih fotografskih zbivanja bilo bi nepravedno ne spomenuti ime čovjeka, pokretača i inicijatora nastanka mnogih izložbi fotografije. Bila je prava sreća da se takav čovjek nađe u pravo vrijeme na pravim mjestima. Bio je to veliki ljubitelj hrvatske fotografije, premda ne i fotoamater – izlagač, Juraj Mažuran.

Juraj Mažuran rođen je u selu Konjsko kod Karlobaga 1926. godine. Srednju školu pohađa u Varaždinu i Gospiću. Aktivni je sudionik NOB-e. Nakon rata nastavlja školovanje uz rad, te završava Ekonomski fakultet, smjer vanjske trgovine. Ljubav prema fotografiji dovodi ga 1949. godine u Fotoklub Zagreb, kojemu od tada nadalje ostaje vjeran cijeli svoj život. Ubrzo se otkrivaju njegove organizacijske sposobnosti kao svjesnog mladog društvenopolitičkog radnika, što će ga dovesti do obnašanja niza važnih funkcija, kako u Fotoklubu Zagreb, tako i u *Fotosavezu Hrvatske*.

Kao hrvatski domoljub pokrenuo je 1950. godine održavanje *Republičke izložbe fotografije*, kao pandan *Saveznoj izložbi fotografije* forsiranoj od strane Beograda i *Fotosaveza Jugoslavije*, a nekoliko godina kasnije i spomenute pokrajinske izložbe.

Jure Mažuran, kao dugogodišnji visoki dužnosnik u tada jakom poduzeću *Exportdrvo*, bio je pravi mecena *Fotosaveza Hrvatske*, a posebice Fotokluba Zagreb. Brojne akcije koje su izvođene, bilo u Fotoklubu Zagreb bilo u *Fotosavezu*, bile bi neizvedive bez organizacijske, ali posebno naglašavam, materijalne pomoći Jure Mažurana.

Ako su četrdesete godine, nakon Drugog svjetskog rata, protekle u znaku dobivanja bitke za umjetničku slobodu fotografskog stvaralaštva, pedesete godine su protekle u znaku sređivanja i jačanja fotoamaterskog pokreta koji se unutar *Fotosaveza Hrvatske* profilirao u veliku i masovnu organizaciju, s brojnim klubovima, sposobnu da razvija i afirmira izložbenu umjetničku fotografiju, te fotografsku umjetnost u cjelini, u zemlji i inozemstvu. U svemu tomu bila je vrlo značajna uloga *Fotosaveza Hrvatske*, koji snažno podupire takvu politiku, pri čemu je opet značajnu ulogu odigrao već spomenuti Jure Mažuran.

No, i ovom prigodom moram istaknuti dominantnu ulogu Fotokluba Zagreb, koji će u cijelom tom razdoblju davati ton svim aktivnostima, ne samo u Republici Hrvatskoj već i mnogo šire. Navedeni događaji bili su uglavnom ti koji su odredili i karakterizirali pedesete godine prošlog stoljeća. No, istini za volju valja naglasiti, da se jačanjem organizacije kao cjeline održavaju i mnoge klupske izložbe fotografije lokalnog značaja. Ovdje ih ističem kao činjenice, jer su one, iako skromne, po svojim dosezima, ipak utjecale na razvoj sveukupne amaterske fotografije u Hrvatskoj. Rijetki, ali nadasve dragocjeni katalozi tih izložbi iz pedesetih godina, navode me na takav zaključak.

Premda je **Fotoklub Marin Getaldić** osnovan već 1947. godine, njegov značajni rad odvijao se u 50-im i 60-im godinama, pa ga radi toga ovdje navodim. Mnogo podataka o tim davnim događanjima nemam. Može se pretpostaviti, da su to bili fotografski tečajevi, kao i klupske izložbe i pojedinačne izložbe fotografije članova kao i izložbe drugih pozvanih fotografa. Kao potvrdu aktivnosti toga kluba, navodim, održavanje nekih pokrajinskih i republičkih izložbi fotografije u Dubrovniku, u organizaciji FK Marin Getaldić. To su bile:

- 1956. godine *IV. dalmatinska izložba fotografije,*
- 1957. godine *VII. republička izložba fotografije,*

- 1960. godine *VII. dalmatinska izložba fotografije,*
- 1965. godine *XV. republička izložba fotografije.*

U svojim istraživanjima tog vremena nisam pronašao neki karakterističan projekt po kome bi taj Klub bio prepoznatljiv. Ipak, da je izlagačka aktivnost u tim godinama bila značajna potvrđuje popis više od 30 zabilježenih aktivnih izlagača/ica.

Fotoklub Marin Getaldić ponuditi će dva interesantna projekta u 80-im godinama, o čemu će dalje u knjizi biti više riječi.

Iz ranih pedesetih godina valja istaknuti vrlo živu aktivnost **Fotokluba Rijeka**, koji su osnovali 1948. godine članovi predratnog Fotokluba Sušak, te novi članovi. Od 1951. do 1954. bilježim njihove četiri klupske izložbe. Također 1952. godine vrijedni riječki amateri održavaju izložbu fotografije pod nazivom *Rijeka danas*. Godine 1954. Fotoklub Rijeka organizira *IV. republičku izložbu fotografije*, da bi već 1955. godine organizirali *Prvu međunarodnu izložbu umjetničke fotografije.*

Dvije godine kasnije, dakle 1957., Fotoklub Rijeka organizira *Drugu međunarodnu izložbu fotografije.* Navest ću značajnije podatke o te dvije izložbe.

Godina	Naziv izložbe	Žiri
1955.	1. međunarodna izložba umjetničke fotografije[135] Sudjeluju fotografi iz gradova: Bologne, Graza, Münchena, Rijeke, Schwabacha, Torina, Wiene i Züricha.	Boris Vižintin Viktor Hreljanović Tino Kramaršić Abdon Smokvina Fernando Soprano
1957.	2. međunarodna izložba umjetničke fotografije[136] Sudjeluju fotografi iz gradova: Beograda, Bologne, Budapeste, Moskve, Münchena, Rijeke, Schwabacha, Zagreba.	Boris Vižintin Abdon Smokvina Zlata Laura Mizner Fernando Soprano

U 1956. Fotoklub Rijeka organizira *I. jugoslavensku izložbu umjetničke fotografije* pod nazivom *MORE*, a u 1958. godini *I. međunarodnu izložbu fotografije MORE*, da bi već sljedeće 1960. godine imao drugu i 1964. *Treću međunarodnu izložbu fotografije MORE*. Primjećujemo izvjesnu nedosljednost u označavanju riječkih međunarodnih izložbi fotografije rednim brojevima. No, unatoč tomu, možemo danas slobodno tvrditi, da (nakon Fotokluba Zagreb) u tim pedesetim godinama Fotoklub Rijeka spada među najjače klubove u Hrvatskoj.

Tih godina predsjednik kluba bio je Viktor Hreljanović, koji ga uspješno vodi.

Godina	Naziv izložbe	Žiri
1956.	Prva jugoslavenska izložba umjetničke fotografije MORE[137] Nisu navedeni klubovi već autori abecedno sređeni i razvrstani u grupe; crno bijela fotografija, fotografije u boji i dijapozitivi u boji (ali je uz svakog autora naveden i klub kojem pripada)	Nikola Albaneže Vlado Andrijašević Tošo Dabac Abdon Smokvina Fernando Soprano
1958.	1. međunarodna izložba umjetničke fotografije MORE[138] Zastupljene su zemlje: Belgija, Brazil, Čehoslovačka, Francuska, Italija, Jugoslavija, Kanada, Malezija, Portugal, SAD, Velika Britanija, Zapadna Njemačka.	Boris Vižintin Maks Gliha Jure Mažiran Fernando Soprano Viktor Hreljanović
1960.	2. međunarodna izložba umjetničke fotografije MORE[139] Zastupljene su zemlje: Austrija, Belgija, Francuska, Hong Kong, Italija, Jugoslavija, Mađarska, Poljska, Portugal, Švedska, Velika Britanija, Zapadna Njemačka.	Oto Hohnjec Fernando Soprano Abdon Smokvina Karlo Kocjančić

[135] *1. međunarodna izložba umjetničke fotografije, Fotoklub Rijeka*, katalog, Rijeka, 1955.
[136] *2. međunarodna izložba umjetničke fotografije, Fotoklub Rijeka*, katalog, Rijeka, 1957.
[137] *Prva jugoslavenska izložba umjetničke fotografije MORE*, Fotoklub Rijeka, katalog, Rijeka, 1956.
[138] *1. međunarodna izložba umjetničke fotografije MORE 1958*, Fotoklub Rijeka, katalog, Rijeka, 1958.
[139] *2. međunarodna izložba umjetničke fotografije MORE 1960*, Fotoklub Rijeka, katalog, Rijeka, 1960.

1964.	III. međunarodna izložba umjetničke fotografije MORE[140] Zastupljene su zemlje: Austrija, Danska, Grčka, Hong Kong, Indija, Japan, Jugoslavija, Luksemburg, Nizozemska, Norveška, Portugal, SAD, Švedska, Tajland, Zapadna Njemačka.	Leopold Fischer Ivo Eterović Nino Vranić Boris Vižintin Igor Emili

Navest ću značajnije podatke o te tri izložbe:

Nakon ovih doista blistavih uspjeha Fotokluba Rijeka u vremenu od desetak godina više nisam uspio pronaći nikakav trag da su se ove izložbe nastavile organizirati. Ovdje još podsjećam, da je Fotoklub Rijeka 1961. godine bio i organizator *XI. republičke izložbe fotografije*, što je u popisu tih izložbi detaljnije pojašnjeno.

Prema mojim istraživanjima izgleda, da je došlo do stagnacije u radu Fotokluba Rijeka. Ovome je vrlo vjerojatno doprinijelo i cijepanje Fotokluba na dva paralelna konkurentska kluba, Fotoklub Rijeku i Fotoklub Color, o čemu će još biti riječi. Neovisno o međunarodnim aktivnostima, u Klubu se održavaju tečajevi i organiziraju klupske izložbe fotografije. Tako npr. iz kataloga *Rijeka 1966*.,[141] tiskanog za klupsku izložbu, vidljivo je da je to bila XII. po redu klupska izložba fotografije. Kao što je bilo tada uobičajeno, iz kataloga čitamo da je ta izložba organizirana u čast *Dana Republike* i *20 godina Narodne tehnike*, a održana je u *Salonu Doma JNA*.

Na daljnji uspješan rad Fotokluba Rijeka, u 60-im godinama, bitno će utjecati jedan događaj iz 1961. godine, kada se odvaja jedan dio članstva i osniva novi klub pod nazivom **Fotoklub COLOR**.

S obzirom na značaj i ulogu koju su u pedesetim godinama odigrali Viktor Hreljanović i Fernando Soprano u razvoju riječkog fotoamaterskog pokreta na ovom mjestu reći ću o njima nešto više.

Viktor Hreljanović[142] je rođen 1923. godine na Sušaku, u obitelji gostioničara, u kojoj je ukupno bilo petero djece. Nakon završene građanske škole i položene male mature, zbog smrti oca, prisiljen je napustiti daljnje školovanje i zajedno s majkom voditi gostionicu. Sa svijetom fotografije se susreće već u svojoj četrnaestoj godini, kada dobiva tada popularnu *box kameru*. Bio je aktivni sportaš; plivanje, veslanje i vaterpolo bili su sastavni dijelovi njegova svakidašnjeg života. Godine 1943. odlazi u partizane i od tada se više u svom životu ne rastaje od svijeta fotografije. Godine 1947. zapošljava se u *Brodogradilištu 3. maj*, u kojemu uz kraće prekide ostaje cijeli radni vijek. Godine 1948. jedan je od inicijatora (a kasnije i prvi predsjednik) osnivanja novog Fotokluba Rijeka u okvirima *Narodne tehnike*.

Održao je i nekoliko samostalnih izložbi fotografije: u Labinu (1989.), Rovinju i Rijeci (1990.), Rijeci (1992.), Bakru (1993.), te Dražicama i Rijeci (1995.). Umro je 1997. godine u Rijeci.

Fernando Soprano[143] je rođen 1922. godine u Dobrovcu kod Lipika. Jedan je od najistaknutijih širitelja fotografske umjetnosti u Rijeci i Istri, odmah nakon završetka Drugog svjetskog rata. Fotografsku struku uči u Virovitici i Zagrebu, a majstorski ispit polaže u Rijeci. Fotografijom se bavi od najranije mladosti. Godine 1948. jedan je od suosnivača poslijeratnog Fotokluba Rijeka, od koje je godine njegov član. Također aktivno sudjeluje i u osnutku Kino kluba Rijeka 1969. godine.

Prvi puta izlaže svoje radove 1951. godine. Vrlo je uspješan izlagač i sudjeluje na više od 300 izložbi fotografije u zemlji i inozemstvu, te osvaja preko 40 različitih nagrada. Za njegov izložbeni kreativni rad tadašnji *Fotosavez Jugoslavije* dodjeljuje mu 1955. godine počasno zvanje *Kandidata majstora fotografije (KM FSJ)*. Također, *Međunarodna federacija za fotografsku umjetnost* (FIAP) dodjeljuje mu godine 1957. počasno zvanje AFIAP (*Artist FIAP*), a godine 1971. počasno zvanje EFIAP (*Ekscelencija FIAP*).

Održao je i dvije samostalne izložbe fotografije, u Pakracu (1959.) i Osijeku (1960.), dok su mu tri održane posthumno, u Rovinju i Puli (1977.) i Zagrebu (2001.). Umro je 1977. godine u Rijeci.

Valja spomenuti, da je 1958. godine (14. do 24.9.) održana *I. međuklupska izložba fotografije Opatije, Pule i Rijeke*, u Opatiji u *Izložbenom paviljonu,* u organizaciji **Kluba foto i kino amatera Opatije**.

[140] *III. međunarodna izložba fotografije MORE*, Fotoklub Rijeka, katalog, Rijeka, 1964.
[141] *XII. Klupska izložba umjetničke fotografije*, Fotoklub Rijeka, katalog, Rijeka, 1966.
[142] Ervin Dubrović, *Viktor Hreljanović*, Muzej grada Rijeke, Rijeka, 1999.
[143] Dubravka Osrečki Jakelić, *Fernando Soprano*, Muzej za umjetnost i obrt, katalog, Zagreb, 2001.

Na izložbi sudjeluju u konkurenciji fotoklubovi iz Opatije, Pule i Rijeke kao i Fotoklub Lučki radnik iz Rijeke. Izvan konkurencije još su sudjelovali fotoklubovi iz Slavonskog Broda, Splita i Varaždina. Interesantno je spominjanje Fotokluba Lučki radnik, kojeg dalje više nisam nigdje susretao.[144] Katalog je bio dimenzija 14×21 cm, bez reprodukcija, ali s uredno navedenim popisom klubova i autora.

Podatke o daljnjem radu opatijskog kluba nisam pronašao, iako se on još navodi u adresaru *Fotosaveza Jugoslavije* 1980. godine.

Premda su koncem 40-ih i početkom 50-ih godina osnovani brojni klubovi, dobar dio njih neće dati neki posebni doprinos razvoju fotografske umjetnosti u Hrvatskoj, te će ubrzo, tijekom 60-ih godina polako prestajati s radom. Jedan od takvih je, začudo, bio i Fotoklub Varaždin.

Fotoklub Varaždin osnovan je 1949. godine To je objavljeno u *Varaždinskim vjestima*, broj 164 od 21.4.1949. u rubrici *Narodna tehnika*, pod naslovom *U Varaždinu je osnovano foto-kino amatersko društvo*. Sljedeće 1950. godine društvo dobiva službeni naziv *Klub foto i kino amatera Varaždin*. Prvi predsjednik kluba vjerojatno je bio Slavko Šobot.

Aktivnosti su se odvijale u skromnim klupskim prostorijama. Poticaj klupskom životu dali su profesionalni fotografi iz *Fotografskog ateljea Zagorje* koji su održavali prve tečajeve i rad u tamnoj komori. Posebno se ističe Karlo Kadoić koji je aktivno sudjelovao u Klubu desetak godina. Klub će poslije dobiti nove, bolje prostorije, što će utjecati na daljnji rad kluba. U prvoj polovici 50-ih godina još se ističu Stanko Rodek, Karlo Kiš, Hinko Žerjav, Dane Kovačević i tajnik kluba Ivan Međimurec.

Naziv *Fotoklub Varaždin* pojavljuje se prvi puta godine 1956. što ukazuje da su se fotoamateri odvojili od kinoamatera.

U klubu od 1954. godine djeluje Ivan Vrbanić, koji je tada bio student u Zagrebu i član Fotokluba Zagreb, što će bitno utjecati na njegov fotografski razvoj, ali i na Fotoklub Varaždin, jer on svoja zagrebačka saznanja prenosi i na ostale članove Kluba.

U prvim godinama svoga postojanja to je aktivan Klub, koji 1957. godine organizira *IV. izložbu Hrvatskog zagorja*. Bila je to ujedno i prva veća izložba fotografije u Varaždinu. Već godine 1958. Klubu je povjerena organizacija *VIII. republičke izložbe fotografije*, a godine 1961. *VIII. izložbe Hrvatskog zagorja*. Članovi izlažu svoje radove 1957., 1958., 1960. i 1961. na *Republičkoj izložbi fotografije*, a u godinama 1958. i 1961. na pokrajinskim izložbama fotografije Hrvatskog Zagorja. Uz već spomenuta imena u Klubu se pojavljuju mladi gimnazijalci među kojima su Mladen Juričić, Darko Koržinek, Dragutin Weber, te braća Miroslav i Vladimir Vrbanić.

Početkom 60-ih dolazi do stagnacije Kluba. Stariji članovi polako odlaze, neki aktivni članovi odlaze na studije u Zagreb, a i financiranje je sve veći problem. Nakon neuspjelog pokušaja *Narodne tehnike* Varaždin da se Fotoklub Varaždin udruži sa *Klubom ljubitelja filma* osnovanom pri *Narodnom sveučilištu Braća Ribar*, Fotoklub Varaždin 1964. godine prestaje s radom. Njegov rad bit će obnovljen tek nakon mnogo godina, u devedesetim godinama prošlog stoljeća. Njegovo mjesto zauzeo je u sedamdesetim godinama **Fotoklub Sloboda–VIS**, o čemu će biti govora poslije.

Fotoklub Slavonski Brod osnovan je sigurno prije 1949. Na ovo upućuje katalog iz 1949. godine zajedničke izložbe Fotokluba Slavonski Brod i Fotokluba Bosanski Brod. Bila je to zajednička međugradska izložba tih klubova i to prva Fotokluba Bosanski Brod i druga Fotokluba Slavonski Brod. Otuda slijedi kao logični zaključak da je Fotoklub Slavonski Brod već prije bio organizator jedne međuklupske izložbe fotografije. Katalog je dimenzija 14×20 cm sa osam reprodukcija. Sudjeluje 51 autor sa 165 radova.

Vjerojatno je to bila dobra referenca da *Fotosavez Hrvatske* 1955. g. povjeri Fotoklubu Slavonski Brod organizaciju *Pete slavonske izložbe umjetničke fotografije* u Slavonskom Brodu.[145] Imena izlagača iz Slavonskog Broda nalaze se u katalozima od druge do osme *Pokrajinske izložbe umjetničke fotografije Slavonije* (od 1953. do 1956. godine).

Organizacija *Pete slavonske izložbe fotografije* dala je poticaj članovima kluba da samo tri godine kas-

[144] Klub foto i kino amatera Opatija, *I. međuklupska izložba fotografije Opatija-Pula-Rijeka*, katalog, Opatija, 1958. (katalog u vlasništvu obitelji Soprano iz Rijeka)

[145] Fotoklub Slavonski Brod, *Peta slavonska izložba umjetničke fotografije*, katalog, Slavonski Brod, 1955.

nije, 1958. godine, održe *I. međuklupsku izložbu umjetničke fotografije*. (Očigledno je tom prigodom zaboravljena zajednička izložba fotoklubova iz Slavonskog i Bosanskog Broda iz 1949.).[146] Katalog je dimenzija 14×21 cm. Izlažu autori iz sedam klubova s ukupno 112 fotografija.

Do kataloga *II. međuklupske izložbe fotografije* nisam uspio doći, ali je ona sigurno održana 1959. godine, jer je 1960. održana *III. međuklupska izložba umjetničke fotografije*.[147] Katalog je dimenzija 11×21 cm. Izlažu autori iz 13 fotoklubova sa ukupno 143 fotografije.

Zabilježio sam imena izlagača iz 50-ih godina. To su bili: Ivan Njegovan, Ivo Petrić, Mato Rajković, Vikica Siđi, Ivan Stojanić i Dinko Šarić.

Daljnje tragove o radu toga Kluba nisam mogao pronaći. No sigurno je još bio aktivan u 70-im godinama prošlog stoljeća. To potvrđuje skromni katalog iz 1977. godine klupske izložbe upriličene u povodu 30. godišnjice kluba.[148] Otuda izvlačim zaključak da je Fotoklub Slavonski Brod osnovan 1947. Katalog je dimenzija 10×22 cm, samo sa popisom autora i nazivom fotografija. Izložene su 54 fotografije 12 autora. To su bili: Zoran Čarapić, Josip Gašparović, Božidar Gavran, Ranko Grgac, Antun Jedinak, Željko Jedinak, Damir Klasiček, Goran Mataić, Ivan Stojanić, Dinko Šarić, Ivan Tofolini i Ivan Žilić.

Protivno intencijama tadašnjih društvenih vlasti da se šire i jačaju organizacije tehničke kulture, u Rovinju se dogodio suprotan slučaj, pa ga ovdje bilježim kao kuriozum.

Zahvaljujući rovinjskim učiteljima Pergolisu i Rocci, u organizaciji *Narodne tehnike* godine 1951. osniva se **Foto-kino klub Rovinj.** Njegov prvi predsjednik bio je poznati rovinjski fotograf Mario Pergolis. Organiziraju se prvi foto tečajevi i izložbe, a već 1952. održava se i prva klupska skupna izložba. Unatoč tomu na širem izložbenom planu, u tim 50-im godinama, ne nailazimo na taj Klub. Daljnji razvoj Kluba prekinut je 1961. godine, kada se *Dom kulture* pretvara u sjedište društveno-političkih organizacija, čime se organizacija *Narodne tehnike* našla na ulici. Klub prestaje postojati. Pokušaji ponovnog osnivanja toga Kluba (kao i njegova skromnog djelovanja) bit će polovinom 70-ih godina. U godinama 1974. i 1975. uspostavlja se suradnja s pet klubova Istarsko-primorske regije, pri čemu su priređene četiri skupne i dvije samostalne izložbe. Unatoč tim uspjesima, zbog raznih razloga Klub opet zamire. Ponovno istinsko formiranje Fotokluba Rovinj zbit će se tek 1982. godine. O tome će kasnije također biti više govora.

U ovoj knjizi, bez sumnje, u istraživanjima povijesti fotoamaterskog pokreta u Hrvatskoj, najveću mi je poteškoću predstavljala obrada **Fotokluba Split.**

Godine 1950. osnovan je u Splitu **Klub foto i kino amatera Adolf Doležal**. Nakon samo dvije godine, godine 1952., taj se Klub raspada na klub kinoamatera i klub fotoamatera, koji se ubrzo preimenuje u **Fotoklub Split** i taj naziv zadržava do današnjih dana.

Tijekom 50-ih i 60-ih godina **Fotoklub Split** razvija veliku aktivnost. Navodim samo kao primjer, da je Fotoklub Split bio organizator sljedećih izložbi fotografije: *III. republičke izložbe fotografije* (1953.), *III. dalmatinske izložbe fotografije* (1955.), *V. dalmatinske izložbe fotografije* (1958.), *VI. dalmatinske izložbe fotografije* (1959.), *VIII. dalmatinske izložbe fotografije* (1961.) i *XII. Republičke izložbe fotografije* (1962.). O tim izložbama više na drugim mjestima u ovoj knjizi.

Već 1952. godine Klub održava svoju *Prvu klupsku izložbu*. Od te godine pa do 1965. te se izložbe održavaju u kontinuitetu. Slijedi prekid do 1970., a nastavljaju se opet do 1974. godine, petnaeste po redu, kada prestaje taj kontinuitet.

Pratiti život i rad Fotokluba Split predstavlja izuzetni napor, jer je klupski život bio jako slojevit. To je najbolje uočila Sandi Vulimbašić u svom tekstu knjige *Fotomonografija Fotokluba Split* (str. 36.) kada kaže: ...„Splićani su individualci, stilski raspršeni"... (cit.) Doista, kada analiziramo povijest toga Kluba, zahvaljujući dvjema već navedenima izvrsnim knjigama o splitskoj fotografiji može se vidjeti sva slojevitost i raznovrsnost događanja u ovome Klubu.

Godine 1957. Fotoklub Split organizira *I. intenacionalnu izložbu fotografije*.[149] Na izložbi sud-

[146] Fotoklub Slavonski Brod, *I. međuklupska izložba umjetničke fotografije*, katalog, Slavonski Brod, 1958.
[147] Fotoklub Slavonski Brod, *III. međuklupska izložba umjetničke fotografije*, katalog, Slavonski Brod, 1960.
[148] Fotoklub Slavonski Brod, *Klupska izložba fotografija*, katalog, Slavonski Brod, 1977.
[149] *I.internacionalna izložba fotografije*, katalog, Fotoklub Split, Split, 1957

jeluju autori iz devet zemalja (Belgije, Bugarske, Francuske, Italije, Jugoslavije, Mađarske, Njemačke, Poljske i Švicarske). U žiriju su bili Tošo Dabac, Nikola Vučemilović i Zvonimir Brkan, u to vrijeme autoriteti u našoj fotografiji, što potvrđuje koje je napore uložio organizator i koliko mu je bilo stalo do afirmacije ove izložbe. Samo tri godine kasnije, Fotoklub Split 1960. organizira *II. internacionalnu izložbu fotografije*[150]. Na njoj već sudjeluju autori iz 11 zemalja (Austrija, Belgija, Francuska, Jugoslavija, Luksemburg, Mađarska, DR Njemačka, Zapadna Njemačka, Poljska i Švedska). U žiriju su bili Voja Marinković, Ante Jaklić i Juraj Golubić.

Bilo je za očekivati da će se održavanje ove izložbe nastaviti na bilo koji način (kao anale, bienale ili trienale), što se na žalost nije dogodilo. Fotoklub Split je, u svojoj dugoj povijesti propustio veliku priliku da postane prepoznatljiv i da se nametne u svjetskim relacijama, te dobije svoj zaštitni znak. (npr. poput Zadra i izložbe *Čovjek i more*).

Nakon mnogo vremena u Splitu će se održati jedna međunarodna izložba *Salon fotografije Split 79*[151] u okviru *VIII. mediteranskih igara.* No, tu izložbu nije organizirao Fotoklub Split već *Fotosavez Hrvatske*, *Savez organizacija za tehničku kulturu Split* i *SDNT Ruđer Bošković* iz Splita. Ipak valja konstatirati, da je Fotoklub Split bio organizator jedne od značajnijih jugoslavenskih izložbi fotografije i to *Izložbe fotografije žena Jugoslavije* (od *II. izložbe fotografija žena Jugoslavije* (1963.) pa do *VII. izložbe fotografije žena Jugoslavije* (1971.).

Ostaje kao nedvojbena činjenica, da je Fotoklub Split u sljedećim desetljećima u svojoj *Galeriji fotografije*, u Marmontovoj ulici, priredio stotine izložbi fotografija svojih članova kao i gostiju iz zemlje i inozemstva, održavajući uz to brojne foto-tečajeve, predavanja i tribine. Do danas, točnih podataka o tome nema, premda su u knjizi *Fotomonografija Fotokluba Split* prikupljeni svi podaci do kojih su istraživači mogli doći, a koji su po mojem mišljenju uložili veliki trud kako bi sačuvali od zaborava svoju dragocjenu baštinu.

Kao potvrdu ovom mom razmišljanju navodim i sljedeći primjer. Već od 1968. godine (*14. Zagreb salon*), u okvirima zagrebačke međunarodne izložbe organizirane su i međunarodne izložbe po drugim gradovima u Hrvatskoj. Te su se izložbe održavale u skoro dvadeset različitih gradova. Za takvu suradnju, u jednom dugom vremenu (do 2006. uz *31. Zagreb salon*) Fotoklub Split nije pokazivao interesovanje. Konačno uz *31.* i *32. Zagreb salon* i u Splitu su održane međunarodne izložbe. Na upit Fotokluba Zagreb, koja je to međunarodna izložba 2006. godine u Splitu, kako bi se takav podatak mogao staviti u katalog *31. Zagreb salona*, pokazalo se da tog podatka vjerojatno nema, jer ga Fotoklub Zagreb nije dobio.

Premda su Splićani u cijelom proteklom vremenu bili „individualci, stilski raspršeni" taj je grad iznjedrio mnoga poznata imena hrvatske fotografije. Bili su to u 50-im i 60-im godinama Ante Jaklić (dugogodišnji predsjednik i pokretačka snaga u osnivačkom razdoblju), Miljenko Pegan, Jordan Treuršić, Juraj Golubić, Edo Pezzi, Ante Brboleža, Ivan Tolić, Nikola Vučemilović, Ljubomir Garbin, Ivan Filipin, Andro Damjanić, Petar Jović, Aljoša Krstulović, Ante Verzoti i mnogi drugi. Premda je, kako je vidljivo, Fotoklub Split bio izrazito „muški klub" moram iz tih godina spomenuti i dvije sestre Anku i Karmelu Marasović.

U 70-im i 80-im godinama ovim do tada već afirmiranim izlagačima pridružiti će se i Zvonimir Buljević, Pero Dragičević, Petar Vranković, Dražen Granić, Branko Ostojić, Čedomir Butina, Feđa Klarić, Ivica Bošnjak, Zoran Krmpotić, Nenad Stanić, Joško Bojić, Mladen Vrdoljak i mnogi drugi.

Uz svu stilsku raspršenost individualnih fotografa „vukova samotnjaka", koji nisu tijekom dugih desetljeća uspjeli formirati jedan prepoznatljiv i značajan fotografski projekt, ipak konstatiram da se to, po svoj prilici, događa u novije doba. Riječ je o putujućoj izložbi *Hrvatska novinska fotografija*, koja se trajno od 2000. godine otvara u *Galeriji fotografije* Kluba, točno u ponoć prelaskom stare u novu godinu.

Ipak bi uz opis Fotokluba Split, na ovom mjestu podsjetio na dugogodišnjeg aktivnog člana kluba Aljošu Krstulovića.

---

[150] *II. internacionalna izložba fotografije*, katalog, Fotoklub Split, Split, 1960.

[151] *Salon fotografije Split 79.*, International Exhibition of Photography, VIII. Mediteranske igre Split 1979., katalog, Fotosavez Hrvatske, Savez organizacija za tehničku kulturu Split, SDNT Ruđer Bošković Split, Split, 1979.

Aljoša Krstulović je rođen 1943. godine u Splitu. Studij turizma, nakon završene gimnazije, prekida ljubav prema fotografiji, kojoj posvećuje cijeli svoj život.

Njegova umjetnička osobnost formira se u tipičnoj kulturnoj mediteranskoj klimi Splita, koji je kulturno središta tog dijela naše zemlje. Veliku podršku u radu imao je od svoga oca (poput braće Brkan, koji su bili njegov veliki uzor). Drugi veliki uzor bio mu je poznati splitski fotograf Ljubo Garbin.

Član je Fotokluba Split od 1962. godine. Njegov prvi nastup pada u godinu 1963. na *X. klupskoj izložbi Fotokluba Split*. Od tada je aktivni izlagač. Izlagao je na preko 270 izložbi u zemlji i inozemstvu, pri čemu je osvojio preko 20 različitih nagrada. Održao je 20 samostalnih izložbi fotografije.

Odbacivši aktualne trendove, pravce i uobičajeni konvencionalni stil posvećuje se fotografiji izrazitih kontrasta, visokih estetskih vrijednosti i dominaciji detalja.

Bavi se i reklamnom i turističkom fotografijom, turističkim plakatima i prospektima. Tijekom vremena radio je i na nekoliko monografija Splita, 1977. godine na *Monografiji Brača* kao i na *Monografiji kipara Branka Deškovića*.

U prvih dvadesetak godina svoga stvaralaštva radi u crno-bijeloj tehnici da bi od 1980. godine prešao isključivo na rad s fotografijom u boji. Od tada do danas nastaju njegovi poznati ciklusi: *Odrazi, Zapisi u drvu, Maske lagune i Lastovski poklad, Splitska noć i Sveti Duje*. Od svih svojih kolega – aktivista u Fotoklubu Split održao je najviše foto-tečajeva za omladinu i građanstvo.

Član je ULUPUH-a i HZSU od 1979. godine. Dobitnik je *Nagrade Tošo Dabac* Fotokluba Zagreb za životno djelo (2005.). Predstavljen je u monografiji *Majstori hrvatske fotografije* u izdanju Fotokluba Zagreb i *Matice hrvatske*.

Da se vratimo fotografiji u Splitu. Uz dosad rečeno, možda je jedan od razloga stanja, no svakako ne i jedini, bio taj da se u Splitu od konca pedesetih godina nadalje osniva cijeli niz fotoklubova (slično situaciji u Rijeci, ali daleko više), što će neminovno dovesti do rasipanja snaga i sredstava, te konkurentne borbe među tim klubovima. Konačni rezultat ići će na štetu fotoamaterizma u gradu Splitu u cjelini. Da podsjetim: godine 1959. osniva se **Fotoklub Brodosplit** (o kome ću više govoriti u 80-im godinama), godine 1961. osniva se **Fotoklub Ruđer Bošković**, godine 1964. **Fotoklub Jugoplastika**, a godine 1966. **Fotoklub Jadran** (o tome više u 60-im godinama). Osim tih glavnih klubova osnivaju se još brojni klubovi po pojedinim radnim organizacijama i poduzećima. Predaleko bi odvelo da ih na ovom mjestu redom navodim, premda su zahvaljujući istraživanjima. Duška Kečkemeta dobro poznati. Oni neće bitno utjecati na razvoj fotoamaterizma u gradu Splitu pa ih neću dalje analizirati. Za detaljnije upoznavanje povijesti splitske fotografije preporučam pročitati već spomenute knjige.

Uz Fotoklub Split, kao centralni fotoamaterski Klub, vrlo će značajnu ulogu odigrati i Fotoklub Jadran, i to u jednom duljem razdoblju. Taj će Klub kao značajan projekt uvesti svoju stalnu godišnju izložbu fotografije kroz dugi niz godina, s prepoznatljivim katalogom, te će na takav način privući brojne izlagače. O tom Klubu bit će još govora.

Premda sam o dosadašnjim aktivnostima **Fotokluba Osijek** u ovoj knjizi već govorio, ovdje podsjećam da će Fotoklub Osijek, kao jedan od rijetkih klubova, biti stalno nazočan u hrvatskoj amaterskoj fotografiji i organizaciji kroz desetljeća koja će slijediti. Tako je u pedesetim godinama Fotoklub Osijek organizator sljedećih velikih fotografskih manifestacija:

- *I. izložbe umjetničke fotografije Slavonije* (1951.),
- *II. međunarodne izložbe fotografije* (1953),[152]
- *V. republičke izložbe umjetničke fotografije Hrvatske* (1955),
- *III. međunarodne izložbe umjetničke fotografije* (1956.),[153]
- *VII. izložbe jugoslavenske fotografije* (1958.).

Već početkom 19. stoljeća u **Vinkovcima** se pojavljuju prvi fotografi Etiene, G. Wannek i T. Hirth. Nakon Drugog svjetskog rata tu su i nekolicina fotografskih entuzijasta poput J. Georgevića. Stojana Dimitrijevića, Seilera i drugih.

Koncem četrdesetih godina u Vinkovcima skupina mladih ljudi – fotoamatera u želji da udruži svoje aktivnosti osniva 1950. godine **Fotoklub Vinkovci**.

[152] Savez foto i kino amatera Jugoslavije, Fotoklub Osijek, *II. međunarodna izložba umjetničke fotografije*, katalog, Osijek, 1953.
[153] Fotoklub Osijek, *III. međunarodna izložba umjetničke fotografije*, katalog, Osijek, 1956.

Taj je klub tijekom vremena prolazio kroz razne faze uspjeha i stagnacija. No, već 1954. godine Fotoklub Vinkovci je organizator *IV. izložbe fotografije Slavonije*. Također je značajna činjenica, a o tome sam već govorio, da je daleke 1957. taj Klub, uz pomoć Fotokluba Zagreb, uspješno organizirao *Prvu međunarodnu izložbu fotografije* u Vinkovcima. Godine 1956. Fotoklub Vinkovci organizira i održava *VI. republičku izložbu fotografije*, da bi tu izložbu, trinaestu po redu, opet organizirao godine 1963. Interesantno je, da je prva klupska izložba fotografije toga kluba održana u Vinkovcima tek 1958. godine

Smatram vrijednim istaknuti imena ljudi koji su najzaslužniji za razvoj i zamah fotoamaterskog pokreta u Vinkovcima u pedesetim godinama. To su bili: Lovro Bakotić, Ivan Baumgertner, Šimo Katoliković, Stjepan Kokaj, Franjo Kozlina, Franjo Kranjčić, Nikola Periškić, Olga Samoljanac, Pavao Šeta, Nikola Vlajković, Josip Vrh i Nevenko Žutelija.

Prostorije Fotokluba Vinkovci nalazile su se zajedno sa Radioklubom iznad pozornice velikog kina (koje će stradati u Domovinskom ratu).

I u tom Klubu, kao i mnogim drugima (pa se to može smatrati karakterističnom pojavom za 60-te godine općenito) dolazi nakon desetak uspješnih godina do stagnacije Kluba i pada njegovih aktivnosti.

Već u ranim 50-im godinama u **Kutini** dolazi do osnutka **Foto-kino kluba Metan** (premda za to nema pisanih tragova), zahvaljujući Zdenku Ivančiću, Eduardu Čonki (poznatim aktivistima Metana) s grupom radnika zainteresiranih za fototehniku.

Dolaskom Velimira Đurđevića u FKK Metan 1955. godine stanje se popravlja. On počinje održavati predavanja uz praktički rad u fototehnici. Čini se da je Đurđević tada bio registriran u SUP-u (Sekretarijat uutrašnjih poslova) kao predsjednik Kluba. Klub će tek 1959. godine započeti aktivnije raditi. U to vrijeme Klub vode Milan Raosavljević (predsjednik) i Zvonko Sladojević (blagajnik), a ističu se još Velimir Đurđević, Ivan Gerić, Zlatko Hima, Ivan Pavlović Rip, Nikola Skukan, Antun Tisaj i Milivoj Uroić. Kasnije predsjednik postaje Ivan Pavlović Rip i ostaje sve do 90-ih godina.

Godine 1973. u Kutini se osniva klub SAM (skraćenica prema nazivu časopisa), s nizom sekcija koji će pomalo preuzimati u svoje okrilje pojedinačne klubove, pa tako i Foto-kino klub Metan. Foto-kino klub Metan u međuvremenu je preimenovan u Foto-video klub Kutina, a 1999. godine izdvojit će se iz kluba SAM kao samostalna udruga, koja pod tim imenom djeluje do danas. Iz toga vremena poznati su članovi: Vlado Felc, Željko Gašparović, Vlado Horvat, Dragan Krnjić, Daniel Lernat, Damir Markalaus, Alojz Miler, Ivan Pavlović Rip, Željko Polgar, Stjepan Tkalec i Zlatko Tomaš. Od 1999. Klub su uspješno vodili Danijel Lernat (1999. – 2002.), Stjepan Vidiček (2002. – 2010.) i Gordan Matijević (2010. -).

Klub foto i kino amatera Korčula osnovan je početkom 50-ih godina, okupivši za taj grad mnogo članova (zabilježeno čak 22 izlagača). Kao vrlo aktivan, Klub skreće na sebe pažnju, te mu je povjereno organiziranje *Prve* i *Druge dalmatinske izložbe fotografije*.

Prva izložba je održana 1953. godine. Na njoj sudjeluje šest klubova, s ukupno 38 autora, a izložene su 184 fotografije. Žirirali su Tomo Geričić, Ante Jeričević i Juraj Mažuran. Druga izložba održana je 1954. godine, a na njoj sudjeluje deset klubova, s ukupno 50 autora i izloženom 201 fotografijom.

Žirirali su Drago Hegeduš, Ante Jeričević i Juraj Mažuran. Znakovito je da je u oba slučaja član žirija bio Juraj Mažuran, dajući tako, kao tajnik *Fotosaveza Hrvatske*, potporu ovome Klubu.

Porast broja klubova nije pratilo adekvatno povećanje broja izloženih fotografija, što je posljedica podizanja kriterija za primljene fotografije.

U 50-im i 60-im godinama Fotoklub Korčula je vrlo aktivan i ima preko 20 izlagača. Nakon toga ovaj Klub prestaje djelovati.

Počeci organiziranoga fotoamaterskog pokreta u **Puli** nerazdvojno su vezani uz Alojza Orela i njegov dolazak u Pulu 1947. godine, točnije rečeno uz njegovo povezivanje i rad u organizaciji *Narodne tehnike*. Premda je Orel suosnivač Fotokluba pri *Narodnoj tehnici*, vodi fototečajeve u *Željezničkom tehnikumu* i obavlja druge aktivnosti u *Narodnoj tehnici*, Fotoklub Pula neće se razviti u respektabilan Klub ni u prvoj polovici 50-ih godina.

Tek 1957. godine Fotoklub Pula održat će svoju prvu izložbu fotografije[154] pod naslovom *Istra i Hrvatsko Primorje*. U žiriju su bili: Igor Emili, Fer-

[154] Fotoklub Pula, *I. Izložba fotokluba Pula Istra i Hrvatsko Primorje*, Katalog, Pula, 1957.

nando Soprano i Alojz Orel. Sudjeluju autori iz cijele Hrvatske, od čega 39 autora sa 74 fotografije u konkurenciji i 42 autora sa 85 fotografija izvan konkurencije, ili ukupno 81 autor sa 159 fotografija.

No znakovite su konstatacije iz predgovora u tom katalogu: ...„U nastojanju, da se što širi krug ljudi, napose omladina, upozna s ovom granom tehnike i umjetnosti, Fotoklub Pula priređuje ovu svoju prvu izložbu... U Puli kao i na ostalom području Istre, foto amaterstvo je vrlo slabo razvijeno..." (cit.)

Druge podatke o radu Fotokluba Pula nisam uspio sakupiti. No možda ove konstatacije iz predgovora kataloga daju odgovor zbog čega u tim 50-im godinama Istra nije bila uključena u pokrajinsku *Dalmantinsku izložbu fotografije* ili čak što više nije bila održavana pokrajinska *Istarska izložba fotografije*. Pravi odgovor nećemo saznati.

Ovdje navodim imena izlagača zabilježena iz 50-ih godina. To su bili: Alberto Abram, Petar Crnobori, Josip Čanji, Nenad Dodić i Alojz Orel.

U 70-im godinama pojavljuje se **Fotoklub Jelen**, dok će u 80-im godinama značajnu ulogu igrati **Fotoklub Uljanik**.

S obzirom na ulogu koju je odigrao u tim prvim poslijeratnim desetljećima, navest ću ovdje podatke o Orelu.

Alojz Orel je veliko ime hrvatske fotografije u Istri. Rođen je 1918. godine u Ljubljani, u siromašnoj željezničarskoj obitelji. Za stručnog fotografa zanat uči u Brežicama u fotografskoj radionici Vinka Baveca gdje nastavlja raditi skoro tri godine. Istodobno upisuje i trgovačku školu. Nakon toga se zapošljava u Škofijoj Loki da bi pola godine kasnije završio u Zagrebu, u atelieru Janka Scherhausa, gdje započinje njegova prava profesionalna fotografska karijera. Za vrijeme boravka u Zagrebu njegov je fotografski razvoj pod snažnim utjecajem Fotokluba Zagreb, njegova tajnika Augusta Frajtića i fenomena prozvanog *zagrebačka škola*. Završetak Drugog svjetskog rata dočekao je u Zagrebu. Godine 1947. i formalno se učlanjuje u Fotoklub Zagreb. Te iste godine, u potrazi za dobrim poslom zauvijek napušta Zagreb i seli u Pulu, gdje razvija plodnu djelatnost i neumorno radi kao vrhunski fotograf cijeli svoj vijek. Opčinjen ljepotama Istre poklanja joj svoje najbolje fotografije.

Član je ULUPUH-a od 1970. godine. Vrlo rano javlja se njegovo zanimanje za fotografiju u boji, pa ga možemo smatrati istraživačem na tom polju u nas. Posebno ga interesiraju mogućnosti solarizacije u boji, gdje postiže zavidne rezultate. Da bi usavršio svoje znanje u fotografiji u boji, tijekom 1954., dakle vrlo rano, među prvih deset fotografa s područja tadašnje Jugoslavije završava specijalističko školovanje kod firme AGFA u Zagrebu.

Sudjeluje na brojnim izložbama fotografije u zemlji i inozemstvu, pri čemu osvaja mnoge nagrade. Održao je dvadeset samostalnih izložbi fotografije i to: Pula i Zagreb (1955.), Pazin, Labin, Rovinj i Poreč (1960.), Pula (1973.), Motovun (1987.), Zagreb (1988.), Pazin, Labin, New York, Pittsburg, Pula i Rijeka (1990.), Zagreb i Pula (1991.), Pula (1993.), Zagreb (1994.) i Pula (1998.). Umro je 2002. godine u Puli.

Među brojnim klubovima, koji su se osnivali tijekom 50-ih godina bio je i **Fotoklub Gospić**. Točnu godinu osnivanja nisam mogao ustanoviti. No, Klub je bio aktivan, o čemu svjedoči činjenica da je u organizaciji toga Kluba godine 1955. održana u Gospiću *II. izložba fotografije Banije, Like i Korduna*.

Dalje nisam zabilježio neke značajne manifestacije u organizaciji tog Kluba. Ipak, ovdje ne mogu a da ne spomenem, da su zahvaljujući Juraju Mažuranu, koji je emotivno bio vezan za Gospić (pohađao gimnaziju u Gospiću) u organizaciji Fotokluba Gospić u Gospiću održane u 1973. i 1975. godini *I.* i *II. republička izložba umjetničke fotografije mladih,* te opet 1979. godine. Poticaj izložbi dao je Juraj Mažuran, a za njenu realizaciju izuzetno se založio Branko Marinkov. O ovoj izložbi biti će još riječi. Nije mi poznato kada se taj Klub ugasio, ali na popisu klubova iz 80-ih godina više ga ne nalazim.

Grad Zadar, kapitulacijom Italije 1943. godine, našao se pod njemačkom vojnom okupacijom. To je imalo za posljedicu niz teških bombardiranja savezničkog zrakoplovstva u vremenu od početka studenoga 1943. pa do listopada 1944. godine, te je Zadar bio jedan od najrazorenijih gradova u našoj zemlji u Drugom svjetskom ratu. Povlačenjem njemačkih okupacijskih snaga iz Zadra, 30. listopada 1944. u grad ulaze partizanske jedinice nakon čega je grad pripojen Republici Hrvatskoj. Prava je sreća (ako se u slučaju potpuno uništenog grada uopće može govoriti o sreći) da se tada u Zadru našao Ante Roca, partizanski ratni fotoreporter i fotografirao uništeni grad. (O Roci i drugim prvim poslijeratnim

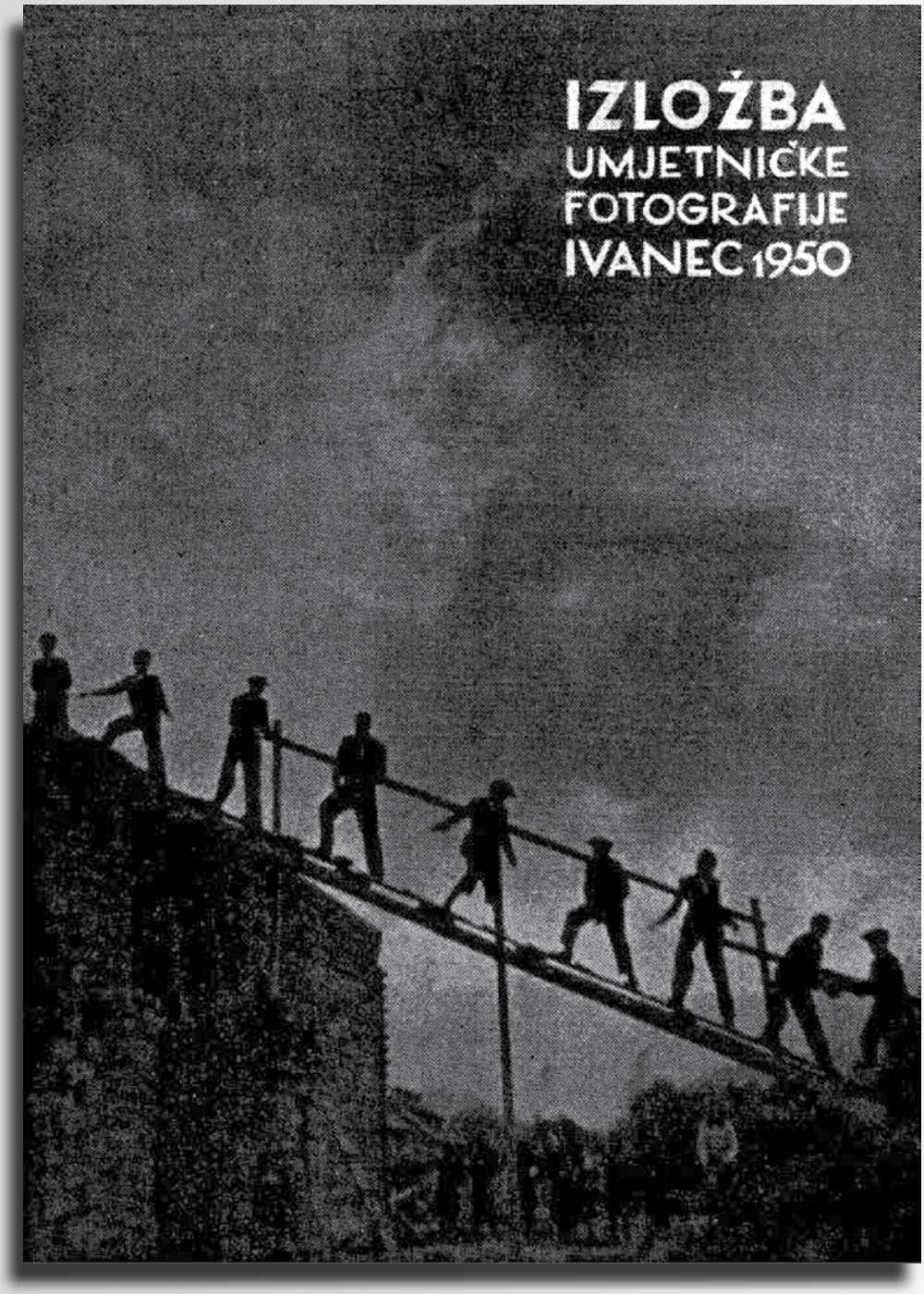
zadarskim fotografima, vidi više u knjizi Abdulaha Seferovića, *Photographia Iadertina*).

Potpuno je razumljivo, da je u takvim teškim poratnim prilikama najprije trebalo obnoviti grad kako bi se stvorile pretpostavke za ponovni razvitak kulture. To se ostvarilo tek 1958. godine, kada je osnovan **Fotoklub Zadar** i to samo godinu dana nakon održane *Prve međunarodne izložbe fotografije Čovjek i more* u Zadru (o tome će kasnije biti više). Vjerojatno je ta izložba potakla zadarske fotoamatere da osnuju svoj Klub. Klub je osnovan godine 1958. a iste godine održana je i *I. klupska izložba fotografije*.[155] Na izložbi sudjeluje čak 24 izlagača, te trojica članova žirija (Ante Brkan, Zvonimir Brkan i Josip Špralja) izvan konkurencije.

Međutim, Fotoklub Zadar nije nikada ostvario neki veći, prepoznatljivi projekt, jer je sigurno bio u sjeni izložbe *Čovjek i more* (kao i autoriteta braće Brkan i Josipa Špralje), a od 1977. godine i izložbe fotografije *Mladi zadarski fotografi*, koja je organizirana sve do 2005. godine. U Klubu su se uglavnom održavali tečajevi fotografije, kao i klupske izložbe. No, ipak se mora reći da su iz toga Kluba poslije izrasli mnogi dobri fotografi (Boris Guina, Zvonko Kucelin, Ante Jaša i drugi).

U pedesetim godinama započet će još jedan veliki i značajan fotografski projekt u Hrvatskoj. Bila je to zadarska izložba *Čovjek i more*. Dvije takve izložbe, prva i druga, održane su u Zadru 1957. i 1958. godine. Projekt se nastavlja kontinuirano u slijedećim desetljećima. Kako u tom razdoblju dosiže svoju punu veličinu, bit će u mojim razmatranjima smješten i analiziran u tom razdoblju.

[155] Fotoklub Zadar, *I. klupska izložba fotografije*, katalog, Tisak Glas Zadra, Zadar, 1958.

IZLOŽBA
UMJETNIČKE
FOTOGRAFIJE
IVANEC 1950

SAVEZ FOTO I KINO AMATERA JUGOSLAVIJE

FOTOKLUB ZAGREB

9. MEĐUNARODNA IZLOŽBA UMJETNIČKE FOTOGRAFIJE

pod pokroviteljstvom

Predsjednika Vlade Narodne Republike Hrvatske
Dra VLADIMIRA BAKARIĆA
i
Međunarodne organizacije umjetničke fotografije
F. I. A. P.

Z A G R E B

24. X. — 18. XI. 1951.

U ČAST DANA USTANKA NARODA HRVATSKE

II.

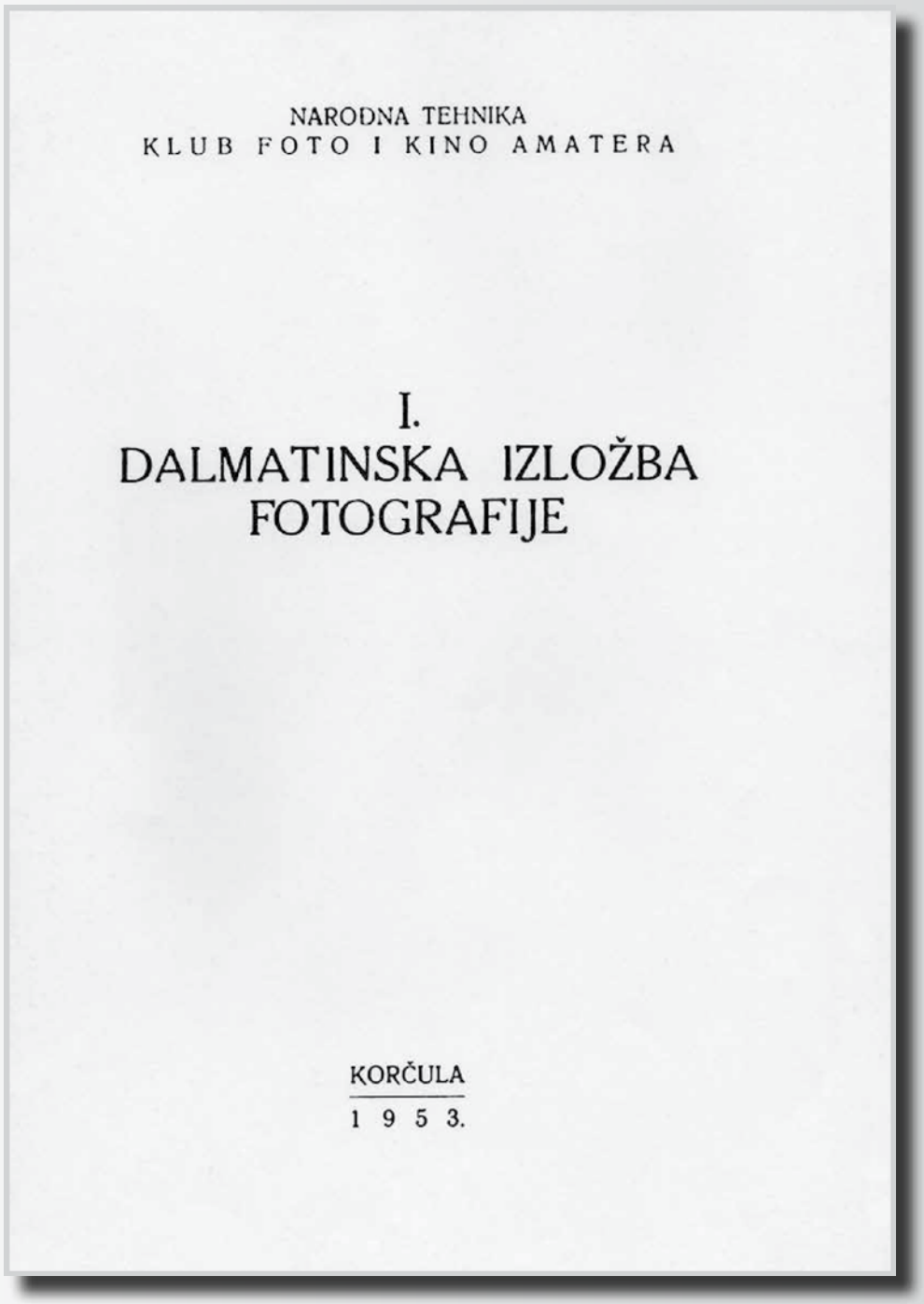
I Z L O Ž B A

UMJETNIČKE FOTOGRAFIJE

FOTO – KLUBA

ĐAKOVO

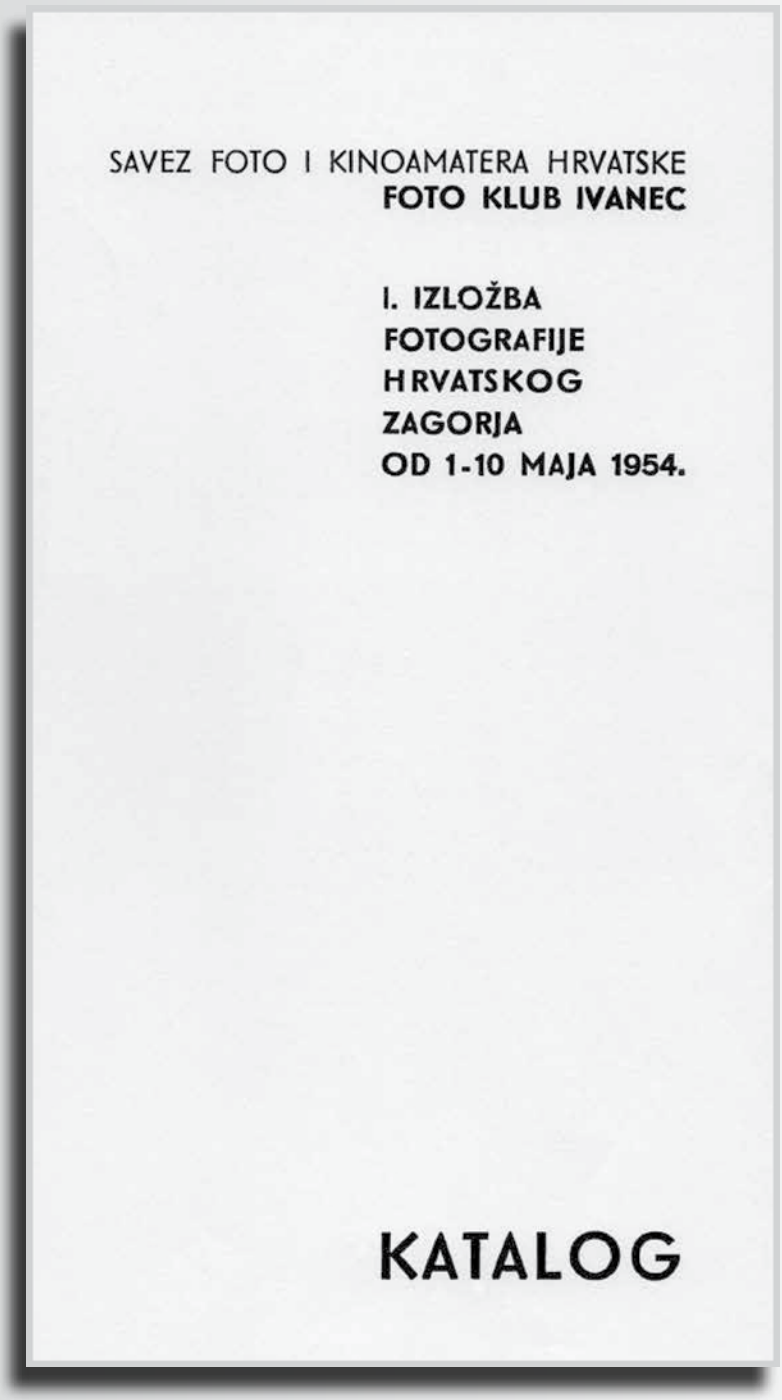
26. VII. — 6. VIII. 1952.

NARODNA TEHNIKA
KLUB FOTO I KINO AMATERA

I.
DALMATINSKA IZLOŽBA FOTOGRAFIJE

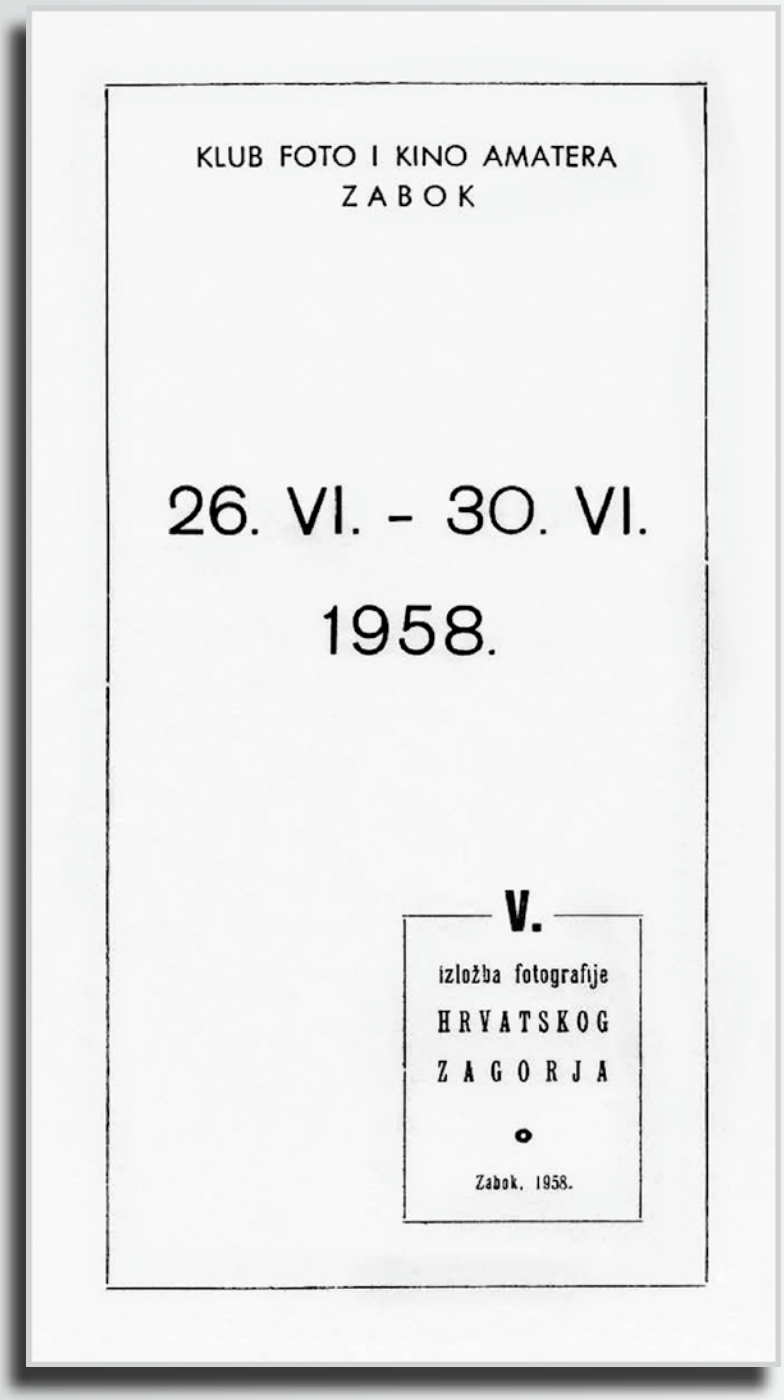
KORČULA
1 9 5 3.

SAVEZ FOTO I KINOAMATERA HRVATSKE
FOTO KLUB IVANEC

I. IZLOŽBA
FOTOGRAFIJE
HRVATSKOG
ZAGORJA
OD 1-10 MAJA 1954.

KATALOG

fotoklub rijeka
Prva jugoslavenska izložba umjetničke fotografije
more
oktobar-novembar 1956

KLUB FOTO I KINO AMATERA
ZABOK

26. VI. - 30. VI.
1958.

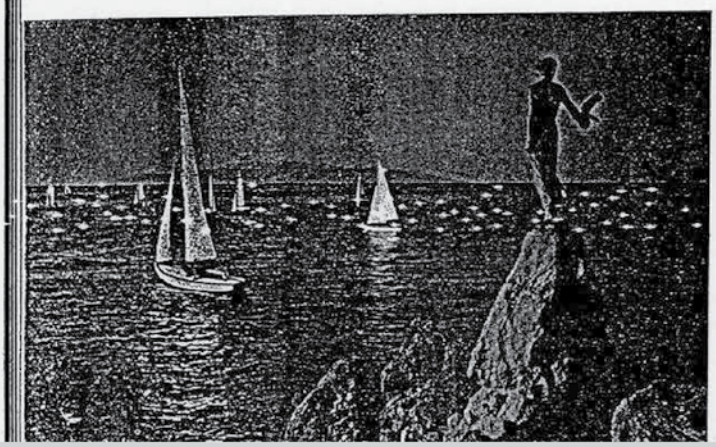
V.
izložba fotografije
HRVATSKOG
ZAGORJA

Zabok, 1958.

SAVEZ FOTO I KINOAMATERA HRVATSKE
KLUB FOTO I KINOAMATERA OPATIJA

I.
medjuklupska
IZLOŽBA
FOTOGRAFIJE
Opatija-Pula-Rijeka

OPATIJA
14. – 24. IX. 58.
IZLOŽBENI PAVILJON

Fotoamaterski pokret u šezdesetim godinama

U šezdesetim godinama nastavlja se proces intenzivne izložbene aktivnosti u svim klubovima. Nižu se brojne klupske i međuklupske izložbe. S obzirom na brojnost klubova i izložbi danas je apsolutno nemoguće dobiti stvarnu sliku broja svih izložbi, jer su materijalni podaci većinom izgubljeni.

Poznato je, da je uspostavom nove države Jugoslavije 1945. godine gotovo euforično sve bilo podređeno elektrifikaciji i industrijalizaciji zemlje (po uzoru na veliki i bratski Sovjetski savez). U tom duhu već 1946. formirana je *Komisija tehnika i sport* iz koje 1946. nastala *Narodna tehnika Hrvatske*, da bi 1949. bio osnovan *Savez društava foto i kino amatera Narodne Republike Hrvatske*.

Vrlo karakterističan, skoro bi se reklo za cijelu zemlju, školski primjer postojanja amaterskog pokreta je u **Šibeniku**. Za ovo razmatranje uveliko mi je poslužila knjiga *50 godina Fotokluba Šibenik*.[156]

Zahvaljujući izvornom dokumentu iz 1948. godine tiskanom u toj knjizi vidljivo je da već te godine u Hrvatskoj djeluju društva foto i kino amatera u devet gradova, da su ustanovljeni inicijativni odbori za osnutak društava foto i kino amatera u pet gradova i da postoje sekcije fotoamatera u četiri grada. S obzirom da su prije Drugog svjetskog rata u Hrvatskoj postojala tek četiri fotokluba (u Zagrebu, Daruvaru, Osijeku i Sušaku), bio je to veliki skok u relativno kratkom vremenu. Istodobno, po zadatku, i u mnogim poduzećime, školama i sl. niču brojni kružoci, sekcije i klubovi. Oni će biti uglavnom kratkog vijeka i nemoguće ih je danas sve pobrojati i pratiti na razini Hrvatske.

Slično se u tim prvim godinama događalo i u Šibeniku pa to neću posebno navoditi.

Prema postojećem dokumentu o registraciji **Foto-kino kluba Šibenik** iz 1971. godine, vidljivo je, da je taj klub osnovan 1964. godine. U 60-im godinama aktivni su članovi kluba bili: Branko Berić, Joško Bujas, Joško Čelar, Branko Friganović, Igor Katalinić, Vinko Panjkota, Nives Slade, Srećko Svijetlić, Ante Šupuk i Saša Draganić-Vrančić. Njima će se u 70-im godinama pridružiti još Mladen Bumbera, Boško Fržop, Darko Kodre, Velibor Krasić, Željko Krnčević, Vjekoslav Kulaš, Nikica Polić, Emil Smerdel, Šime Strikoman, Ivica Šimac, Siniša Štrkalj i Lav Šupuk.

Premda Klub organizira brojne tečajeve fotografije, članovi izlažu na izložbama fotografija, registriraju se i snimaju mnoga društvena događanja (vježbe "*Ništa nas ne smije iznenaditi*" (NNNI), aktivnosti udruženih organizacija *Narodne tehnike* i dr., za što Klub dobiva mnoga društvena priznanja), prilike su bile takve da će Klub organizirati svoju prvu klupsku izložbu tek 1970.

Godine 1972. Klub organizira *Prvu međunarodnu izložbu fotografije Sedmi kontinent*. Nažalost, ta se izložba nije nastavila, iako je mogla postati prepoznatljiva izložba šibenskog Kluba. Članovi Kluba se uključuju u praćenje i snimanje *Međunarodnog dječjeg festivala*. U 80-im godinama članovi Kluba nastupaju kolektivno sve više i u drugim gradovima (npr. izložba u *Domu kulture* u Jajcu 1983.)

Za vrijeme Domovinskog rata članovi Kluba Boško Fržop, Željko Krnjčević, Vjekoslav Kulaš, Siniša Štrkalj aktivno se uključuju u dokumentiranje događaja što će prikazati na izložbama fotografije.

Prilike poslije Domovinskog rata nisu bile naklonjene šibenskim fotamaterima. Godine 1999. *Zajednica tehničke kulture grada* Šibenika prisilno je iseljena iz svoje zgrade, bez znanja članova, iako je tamo djelovala od 1964. godine (kao *Narodna tehnika*), a u istoj zgradi nalazio se i Fotoklub. U tom barbarskom činu uništena je sva klupska arhiva i fotooprema bez da je netko za to odgovarao, ili bar upozorio članove Kluba da spase arhivu i opremu. Bio je to udarac od kojega se Klub više nije oporavio. Bez svojih prostorija Klub je ipak organizirao dvije klupske izložbe fotografije u *Caffe baru Donald*, ali posljedica svega neminovno je bilo osipanje članstva. Osobno sam poznavao jako dobro Nikicu Polića i Vjekoslava Kulaša i s njima održavao kontakte, tako da mi je bila poznata situacija u Šibeniku.

Godine 1968. Fotoklub Zagreb, na inicijativu Juraja Mažurana, pokreće projekt održavanja međunarodnih izložbi fotografije iz okvira *Zagreb salona*, u drugim gradovima u Hrvatskoj. Namjera je

[156] Siniša Štrkalj, *50 godina Fotokluba Šibenik*, Fotoklub Šibenik, Tiskara Malenica d. o. o, Šibenik, 2014.

bila, na takav način pružiti podršku klubovima u Hrvatskoj u jačanje njihove djelatnosti. Iako je Fotoklub Zagreb pokušao uspostaviti takvu suradnju i s Fotoklubom Šibenik, u tome nije uspio jer nije bilo interesa ni podrške gradskih vlasti. Međutim, takva suradnja je uspostavljena s *Muzejom Šibenik* i od 1979. godine traje u kontinuitetu punih 35 godina.

Nažalost, Fotoklub Šibenik nema svoje prostorije i članovi se sastaju po kafićima, zbog čega trajno nema mogućnosti za neki ozbiljniji rad. Uprkos tome Klub u posljednih nekoliko godina, pod vodstvom Zdenka Zjačića, nastoji obnoviti klupsku djelatnost.

Tako 2013. godine Klub organizira tematsku izložbu *Šibenik u kadru*. Iste, 2013. godine, predstavlja se svojom klupskom izložbom fotografije u Italiji u gradu Bassano del Grappa. Fotoklub Šibenik uz *Dan planeta zemlje* održava klupsku izložbu *Fotografije Krka* (od 2011. do 2014.) kao i izložbu *Skalama, kalama i butama* (od 2012. do 2014.). U granicama svojih (ne)mogućnosti Klub ipak radi. Održao je u *Gradskom muzeju* Drniš 2014. godine izložbu fotografije svojih članica pod nazivom *Žene Šibenika ženama Drniša*. U suorganizaciji Fotokluba Šibenik i *Hrvatskog fotosaveza* u travnju 2014. održana je izložba fotografije *XVIII. međunarodni festival fotografski doživljaj baštine 2013*. U sklopu *Dana kršćanske kulture*, 2014. Klub održava u *Gradskoj knjižnici Juraj Šižgorić* izložbu fotografije *Tebe, Boga, hvalimo*.

Sve je to doprinijelo, da je u prigodi *50. godišnjice postojanja Fotokluba Šibenik*, na svečanoj sjednici županijske skupštine, 17. svibnja 2014., Klubu dodijeljena *Plaketa Šibensko-kninske županije* za iznimna ostvarenja u području... itd., itd. Koje li ironije! Za nadati se, da će Klub napokon dobiti i svoje prostorije.

Zamiranje nekih tradicionalnih vrijednosti

Velika je šteta za hrvatsku fotografiju što je početkom šezdesetih godina u Fotoklubu Zagreb došlo do krize. Naime, nakon *12. međunarodne izložbe fotografije* u Zagrebu 1957. godine prekida se za dugi niz godina kontinuitet te izložbe, što je sigurno imalo negativnih posljedica. Još je jedna, i to *13. međunarodna izložba fotografije* u Zagrebu održana 1962. godine, nakon čega je opet nastupila velika stanka. Fotoklub Zagreb je očito tih godina prolazio unutrašnju krizu smjene generacija. Stara generacija se već umorila, a nova još nije stasala da bi preuzela upravljanje Klubom. Obnova međunarodnog ugleda hrvatskih fotografa nastupit će, međutim, 1963. godine održavanjem *Treće međunarodne izložbe fotografije* u Zadru, koja se od te, pa sve do 1971. godine, održava kao bijenalna priredba. O tome ću nešto više poslije.

Druga je velika šteta što su se prestale održavati pokrajinske izložbe. Te su izložbe, uz već spomenutu *Republičku izložbu*, imale bitan utjecaj na osnutak i rad niza klubova po pojedinim područjima u razdoblju od 1951. do 1954. godine. Prema mojim istraživanjima, broj održanih pokrajinskih izložbi u pravilu je završavao s rednim brojem osam u godinama od 1960. pa do 1967. (posljednje spomenute godine samo *Pokrajinska izložba Banije, Like i Korduna*). Nevjerojatno je, da u brojnim katalozima koje sam tijekom desetljeća prikupio i na temelju kojih pišem ovu knjigu, ne bi bilo kataloga od barem jedne od tih izložbi s recimo rednim brojem devet. Budući da većina ovih pokrajinskih izložbi pripada pedesetim godinama, a obradio sam ih u analizi tih godina.

Postavlja se pitanje, ima li direktnih posljedica što je prestalo održavanje pokrajinskih izložbi? Sigurno ima, jer je njihovo održavanje po raznim gradovima diljem Hrvatske poticalo formiranje klubova i njihovu živu aktivnost. Prestankom održavanja tih izložbi u šezdesetim godinama dolazi do prestanka rada nekih klubova. Činjenica je, da je amaterizam općenito vezan uz pojedince ili grupe entuzijasta. Ako taj pojedinac ili dotična grupa ne osigura i ne odgoji svoje nasljednike, njihovim odlaskom zamire i rad takvih društava.

Republičke izložbe fotografije iz pedesetih godina nastavit će se redovito sve do 1969. godine, te predstavljaju značajan izvor podataka za taj period.

Šezdesete će godine, u hrvatskoj (amaterskoj) fotografiji, biti vidno obilježene s nekoliko velikih projekata. To su:

- *Međunarodna izložba fotografije Čovjek i more* u Zadru,
- *Zagrebačka međunarodna izložba fotografije*, koja od 13. po redu dobiva ime *Zagreb salon*,

- *Izložba fotografije Čelik i nafta* u Sisku.
- *Salon fotografije Rijeka* (Fotokluba Color)

Zadarska umjetnička fotografija neizostavno je vezana uz pojavu braće Brkan i njihov fotografski rad u Zadru, koji započinje 1953. godine i to zajedničkim nastupom na međunarodnim izložbama umjetničke fotografije u Zagrebu, Beogradu i Osijeku.[157]

Godine 1957. održana je u Zadru u okvirima *Međunarodnog sajma ribarstva*, među ostalim, i *Prva međunarodna izložba fotografije Čovjek i more*. Samo godinu dana kasnije, 1958., također u okvirima *Međunarodnog sajma ribarstva* održana je i druga međunarodna izložba fotografije *Čovjek i more*. Ta je izložba u roku od samo godinu dana doživjela veliki skok. Dok se prva izložba nalazila u zbirnom katalogu nekoliko različitih sajamskih manifestacija, već za drugu međunarodnu izložbu fotografije tiskan je poseban katalog, čime ona postaje samostalnom manifestacijom.

Prva međunarodna izložba fotografije, organizacijski vezana uz *Upravu ribarske izložbe i festivala*, održana je u prostorijama Filozofskog fakulteta, a od druge pa nadalje, do današnjih dana, izložba je vezana s *Narodnim muzejem* u Zadru i njegovom *Modernom galerijom*. Unatoč toj povezanosti, ova izložba od svojih početaka pa sve do 11. po redu 1982. godine amaterski je koncipirana i vođena, sukladno propozicijama FIAP-a kao revijska izložba gdje se primaju sve crnobijele fotografije, amatera i profesionalaca iz cijelog svijeta, na dvije teme, i to *slobodnu temu* i na *temu čovjek i more*. Zbog organizacijskih, a još više materijalnih razloga ova je izložba do osme po redu bienalnog tipa, a dalje prelazi u triennale, i ostaje takovom do kraja.

Zbog organizacijskih i materijalnih razloga, ova izložba od 12. po redu u 1986. godini napušta otvoreni natječajni oblik sukladno propozicijama FIAP-a i prelazi u niz tematskih izložbi pozivnog tipa. Takva je ostala do kraja.

Od samih početaka izložba je bila usko povezana s dvojicom velikana hrvatske fotografije, braćom Antom i Zvonimirom Brkan, građanima Zadra, koji su joj posebno, dok je bila bazirana na principima FIAP-a (od godine 1957. pa do 1982.), davali svoj osobni pečat, bilo kao selektori bilo kao suorganizatori u izvođenju izložbe. Ta dva velikana hrvatske fotografske umjetnosti zaslužuju da o njima kažem nekoliko riječi.

Ante Brkan je rođen 1918. godine u Velikom Jadrču u Gorskom kotaru. Zajedno sa svojim bratom Zvonimirom spada među najpoznatije hrvatske fotografe. Fotografijom se bavi od svoje rane mladosti. Tijekom svoga radnog vijeka od 1958. do 1983. godine bio je novinar i fotoreporter zadarskog tjednika *Narodni list*.

Član je Fotokluba Zagreb od 1953. godine, a počasni član Fotokluba Split od 1964. godine. Od 1959. godine član je ULUPUH-a. Također je i član *Hrvatskog društva likovnih umjetnika* u Zadru od njegova osnutka.

Godine 1961. *Fotosavez Jugoslavije* dodjeljuje mu počasno zvanje *Majstora fotografije* (MF FSJ). Iste godine dobiva i počasno zvanje AFIAP (*Artist FIAP*) *Međunarodne federacije za fotografsku umjetnost*. Ista mu *Federacija* šest godina kasnije, l967. godine, dodjeljuje i svoje visoko priznanje EFIAP (*Excellence FIAP*). Dobitnik je brojnih društvenih nagrada i priznanja među kojima ističemo *Veliku nagradu Milana* (1961.), *Nagradu za životno djelo Foto saveza Hrvatske* (1988.) i *Nagradu za životno djelo Foto saveza Jugoslavije* (1989.).

Zajedno s bratom Zvonimirom objavljuje 1956. godine knjigu *Braća Brkan*, u izdanju *Glasa Zadra*. Također i *Narodni muzej* u Zadru godine 1979. objavljuje knjigu *Braća Brkan – fotografije*.[158]

Godine 1981. *Foto savez Jugoslavije* izdaje fotomonografiju *Braća Brkan – Poetska fotografija*, a *Narodni muzej* u Zadru 1989. fotomonografiju *Stotinu fotografija Ante Brkana*.

Tijekom života izlaže svoje radove na preko 250 izložbi, u zemlji i inozemstvu, gdje osvaja pedesetak raznih nagrada i priznanja.

Ante Brkan, zajedno sa svojim bratom Zvonimirom utemeljitelj je u svijetu poznate i priznate međunarodne izložbe fotografije *Čovjek i more*, u njenom neprekinutom trajanju od pedesetih pa do konca sedamdesetih godina.

Autor je i brojnih samostalnih izložbi: Zagreb

[157] Narodni muzej/Narodni list (posebna izdanja), *Fotomonografija Braća Brkan*, Zadar, 1979.
[158] Narodni muzej Zadar, *Braća Brkan – fotografije*, fotomonografija, Zadar, 1979.

(1954.), Zadar (1954.), Zagreb (1956.) Šibenik (1956.), Split (1956.), Zadar (1959.), Zadar (1961.), Zadar (1979.), Zagreb (1980.), Beograd (1981.), Zagreb (1982.), Split (1985.), Mali Lošinj (1986.), Osijek (1988.), Zadar (1989.), Zadar (1998.). Umro je 2004. godine u Zadru.

Zvonimir Brkan je rođen godine 1920. u Tinju. Zajedno s bratom Antom spada među najznačajnije hrvatske fotografe. Fotografijom se bavi od 1948. Bio je bankovni službenik.

Fotoklubu Zagreb je pristupio 1953. godine. Od 1964. godine počasni je član Fotokluba Split. Član ULUPUH-a je od 1959. Također je bio i član *Hrvatskog društva likovnih umjetnosti* (HDLU) u Zadru.

Fotosavez Jugoslavije dodijelio mu je 1961. godine počasno zvanje *Majstora fotografije (MF FSJ)*. Iste godine dobiva i počasno zvanje AFIAP (*Artist FIAP*) *Međunarodne federacije za fotografsku umjetnost*. Ista mu *Federacija* šest godina kasnije (1967.) dodjeljuje i počasno zvanje EFIAP (*Excellence FIAP*).

Zajedno s bratom Antom 1956. godine objavljuje knjigu *Braća Brkan*. Knjigu pod nazivom *Braća Brkan – fotografije*, objavljuje 1979. godine i *Narodni muzej* u Zadru.

Svoje radove počeo je izlagati na izložbama fotografije počev od 1953. godine. Izlagao je na oko 230 izložbi fotografije diljem svijeta, te na oko 60 izložbi u zemlji, pri čemu je osvojio oko 40 različitih nagrada i priznanja. Održao je i devet samostalnih izložbi fotografije u Zagrebu, Zadru, Šibeniku i Splitu.

Zvonimir Brkan, zajedno sa svojim bratom Antom, utemeljitelj je u svijetu poznate i priznate međunarodne izložba fotografije *Čovjek i more*, koja se kontinuirano održavala od pedesetih do sedamdesetih godina. Umro je 1979. godine u Zadru.

Međunarodna izložba fotografije Čovjek i more u kratkom je vremenu postala poznata kao jedna od najvećih međunarodnih izložbi fotografije takvog tipa u svjetskim relacijama.

Ta je izložba u šezdesetim godinama snažno utjecala na razvoj izložbene kreativne fotografije u Hrvatskoj. Općenito, biti zastupljen svojim radovima na toj izložbi, smatralo se velikim uspjehom svakog pojedinca. Katalozi su bili reprezentativni i raskošno oblikovani, s jednim malim nedostatkom, jer su zbog financijskih razloga (do *X. međunarodnog trijennala* u 1979. godini) tiskani u novinskom poduzeću *Narodni list* u Zadru, pa kvaliteta reprodukcija nije uvijek bila na razini izložbe.

Izložba fotografije Čovjek i more je sama po sebi takav kulturni događaj koji zaslužuje posebnu studiju. Ovdje ju ističem u najkraćim mogućim crtama, jer je u jednom dužem razdoblju bila usko povezana s *Fotosavezom Hrvatske,* dakle, s fotoamaterskim pokretom i svime onime što je taj pokret predstavljao i predstavlja u našoj zemlji, a što je snažno utjecalo na razvoj naše fotografske umjetnosti.

Stoga ću i ovdje, bez obzira na prostorna ograničenja dati jedan osvrt na ovu međunarodnu izložbu fotografije, u razdoblju od *I. izložbe* 1957. godine do *XI. izložbe* 1982. godine, kada je bila javna, natječajna i u skladu s pravilima FIAP-a, dakle, međunarodnog amaterskog pokreta. Na taj način želim olakšati rad budućim istraživačima, jer do kompleta kataloga ove izložbe danas više nije moguće doći, a ja ih, na moju sreću, sve posjedujem.

I. međunarodna izložba umjetničke fotografije Čovjek i more[159], 1957.

Žiri u sastavu: Ante Brkan, Žarko Stilinović i Zlatko Zrnec od ukupno pristigla 641 rada od 163 autora iz 21 zemlje, odabrao je za izlaganje 190 radova od 91 autora.
Iz Hrvatske sudjeluju sljedeći autori: Zvonimir Brkan, Igor Emili, Oto Hohnjec, Ante Jaklić, Petar Jović, Ivo Kontuš, Ivan Medar, Andrija Orlić, Milan Pavić, Fernando Soprano, Ljubica Soprano, Oskar Šnur, Milan Šober, Josip Špralja, Zlatko Šurjak, Antun Tasovac, Nikola Vučemilović, Vilko Zuber, dakle ukupno 18 autora.
Tajnik izložbe nije naveden.

II. međunarodna izložba umjetničke fotografije Čovjek i more[160], 1958.

Žiri u sastavu: Ante Brkan, Ante Jaklić i Zdenko Venturini od ukupno pristiglih 2.759 radova od 825 autora iz 43 zemlje, izabrano je za izložbu na temu čovjek i more 96 radova od 86 autora, a u slobodnoj temi 211 radova od 173 autora.
Iz Hrvatske sudjeluju u temi A sljedeći autori: Ladislav Benko, Ivo Eterović, Ivan Filipin, Petar Jović, Ivan Medar,

[159] I. ribarska izložba, *I. međunarodna izložba umjetničke fotografije Čovjek i more*, katalog, Zadar 1957.
[160] Međunarodni sajam ribarstva, *II. međunarodna izložba fotografije Čovjek i more*, katalog, Zadar, 1958.

Alojz Orel, Miloš Orešanin, Milan Pavić, Đorđe Pećinović, Ivo Petricioli, Radovan Plivelić, Ante Rezić, Dragutin Skobe, Nikola Szege, Josip Špralja, Zlatko Šurjak, Nikola Vučemilović, Vilko Zuber – ukupno 18 autora. U temi B: Ladislav Benko, Marijan Budisavljević, Stojan Dimitrijević, Petar Jović, Iz Hrvatske sudjeluju u temi A sljedeći autori: Ladislav Benko, Ivo Eterović, Ivan Filipin, Petar Jović, Ivan Medar, Alojz Orel, Miloš Orešanin, Milan Pavić, Đorđe Pećinović, Ivo Petricioli, Radovan Plivelić, Ante Rezić, Dragutin Skobe, Nikola Szege, Josip Špralja, Zlatko Šurjak, Nikola Vučemilović, Vilko Zuber – ukupno 18 autora. U temi B: Ladislav Benko, Marijan Budisavljević, Stojan Dimitrijević, Petar Jović, Ivan Medar, Andrija Orlić, Milan Pavić, Josip Perišić, Slavko Perović, Radovan Plivelić, Ante Roca, Josip Špralja, Branko Tkalčić, Ivan Tolić, Đorđe Vikrestov, Vilko Zuber, Ivan Zuppa – ukupno 17 autora.
Tajnik izložbe bio je Zvonimir Brkan.

3. međunarodni biennale fotografije Čovjek i more[161], 1963.

Žiri u sastavu: Ante Brkan, Tošo Dabac i Nikola Vučemilović od ukupno prispjelih 4.378 radova od 1.366 autora iz 45 zemalja, izabrao je na temu Čovjek i more 107 radova od 93 autora, a u Slobodnoj temi 214 radova od 178 autora.
Iz Hrvatske sudjeluju sljedeći autori: U temi Čovjek i more: Drago Boltar, Ante Brbolea, Milan Butković, Ivan Filipin, Ljubomir Garbin, Duško Kečkemet, Vladko Lozić, Alojz Orel, Ivo Petricioli, Drago Rendulić, Đuro Slako, Fernando Soprano, Josip Špralja, Zlatko Šurjak, Branko Tkalčić i Nino Vranić – ukupno 16 autora. U Slobodnoj temi: Ivo Babić, Srećko Božičević, Jozo Četković, Andro Damjanić, Zlatko Hlobik, Zvonko Jovanović, Karmela Marasović, Andrija Orlić, Ivan Oršić, Josip Perišić, Slavko Perović, Ante Roca, Stjepan Stipić, Antun Šakić, Milan Tričković, Dinko Vranković i Ivan Zaninović – ukupno 17 autora.
Tajnik izložbe bio je Zvonimir Brkan.

4. međunarodni biennale fotografije Čovjek i more[162], 1965.

Žiri u sastavu Josip Budak, Tošo Dabac i Peter Kocjančić od ukupno prispjelih 3.566 radova od 1.142 autora iz 46 zemalja, odabrao je za izlaganje na temu Čovjek i more 135 radova od 103 autora, a u Slobodnoj temi 272 rada od 196 autora.
Iz Hrvatske u temi Čovjek i more sudjeluju sljedećai autori: Ivo Babić, Marijan Jošt, Aljoša Krstulović, Vladko Lozić, Alojz Orel, Andrija Orlić, Milan Pavić, Fernando Soprano – ukupno devet autora. U Slobodnoj temi: Ante Brkan, Zvonimir Brkan, Jozo Četković, Ivan Filipin, Ljubomir Garbin, Marijan Jošt, Aljoša Krstulović, Vladko Lozić, Alojz Orel, Andrija Orlić, Milan Pavić, Slavka Pavić, Tihomir Pinter, Ante Roca, Đuro Slako, Fernando Soprano, Erika Šmider – ukupno 17 autora.
Tajnik izložbe bio je Alfred Petričević.

5. međunarodni biennale fotografije Čovjek i more[163], 1967.

Žiri u sastavu: Zvonimir Brkan, Alfred Petričević i Nikola Vučemilović od ukupno 5.865 prispjelih radova od 1.873 autora iz 49 zemalja, odabrao je za izlaganje na temu Čovjek i more 95 radova, 89 autora, a na Slobodnu temu 177 radova, 154 autora.
Iz Hrvatske u temi Čovjek i more sudjeluju sljedeći autori: Ljubomir Garbin, Vladko Lozić, Orel Alojz, Milan Pavić, Vlado Solariček, Fernando Soprano, dakle ukupno šest autora. U Slobodnoj temi sudjeluju: Ljubomir Garbin, Josip Isaković, Mitja Koman, Ivica Magyar, Anka Marasović, Karmela Marasović, Ivan Oršić, Đuro Slako, Vlado Solariček, Nino Vranić, dakle deset autora.
Tajnik izložbe bio je Zvonimir Brkan.

6. međunarodni biennale fotografije Čovjek i more[164], 1969.

Žiri u sastavu: Zvinimir Brkan, Alfred Petričević i Nikola Vučemilović od ukupno 6.508 prispjelih radova od 2.108 autora, iz 57 zemalja, odabrao je za izlaganje na temu čovjek i more 108 radova, 101 autora, a na slobodnu temu 204 rada, 177 autora.
Iz Hrvatske u temi Čovjek i more sudjeluju sljedeá autori: Zvonimir Dumančić, Ljubomir Garbin, Vladko Lozić, Ivica Magyar, Ivan Oršić, Fernando Soprano, Erika Šmider, Ivan Tihi, dakle ukupno osam autora. U Slobodnoj temi sudjeluju: Ivo Babić, Mate Cukrov, Mitja Koman, Tomislav Kovačić, Vladko Lozić, Andrija Orlić, Ivan Picer, Ivan Tihi, Josip Vidov, dakle, ukupno devet autora.
Tajnik izložbe bio je Alfred Petričević, akademski slikar.

7. međunarodni biennale fotografije Čovjek i more[165], 1971.

Žiri u sastavu: Zvonimir Brkan, Alfred Petričević i Nikola Vučemilović od ukupno 6.966 prispjelih radova od 2.267 autora iz 51 zemlje, izabrao je za izlaganje na temu Čovjek i more 109 radova od 105 autora, a na Slobodnu temu 226 radova, 202 autora.
Iz Hrvatske u temi Čovjek i more sudjeluju sljedeá autori: Mate Cukrov, Feđa Fatičić, Ivan Filipin, Vladimir Jakolić, Petar Jović, Karmela Marasović, Vlado Solariček, Fernando Soprano, Ivan Tihi, Dinko Vranković, dakle, ukupno deset autora. U Slobodnoj temi sudjeluju: Stojan Dimitrijević, Feđa Fatičić, Zoran Haniš, Egon Hreljanović, Vladimir Jakolić, Duško Kečkemet, Mitja Koman, Vladko Lozić, Ivica Magyar, Vlado Solariček, Stanko Vrtovec, Iztok Žorž, dakle, ukupno 12 autora.
Tajnik izložbe bio je Alfred Petričević, akademski slikar.

---

[161] Moderna galerija Narodnog muzeja Zadar, *3. međunarodni biennale fotografije Čovjek i more*, katalog, Zadar, 1963.
[162] Moderna galerija Narodnog muzeja Zadar, *4. međunarodni biennale fotografije Čovjek i more*, katalog, Zadar, 1965.
[163] Moderna galerija Narodnog muzeja Zadar, *5. međunarodni biennale fotografije Čovjek i more*, katalog, Zadar, 1967.
[164] Moderna galerija Narodnog muzeja Zadar, *6. međunarodni biennale fotografije Čovjek i more*, katalog, Zadar, 1969.
[165] Moderna galerija Narodnog muzeja Zadar, *7. međunarodni biennale fotografije Čovjek i more*, katalog, Zadar, 1971.

8. međunarodni biennale fotografije Čovjek i more[166], 1973.

Žiri u sastavu: Zvonimir Brkan, Alfred Petričević i Nikola Vučemilović od ukupno 6.285 prispjelih radova od 2.092 autora iz 55 zemalja, primio je za izlaganje na temu Čovjek i more 116 radova od 105 autora, a na Slobodnu temu 211 radova od 189 autora.
Iz Hrvatske u temi Čovjek i more sudjeluju sljedeći autori: Zvonimir Buljević, Ljubomir Garbin, Željko Jović, Fjodor Klarić, Ivica Magyar, Darko Marinović, Edo Orel, Andrea Zuanni, dakle, ukupno osam autora. U Slobodnoj temi: Živko Bačić, Feđa Fatičić, Ljubomir Gradišar, Josip Isaković, Branko Jendrašić, Vladko Lozić, Ivica Magyar, Jasenka Odić, Ivančica Privora, Vlado Solariček, Ante Verzotti, Fedor Vučemilović, dakle, ukupno 12 autora.
Tajnik izložbe bio je Alfred Petričević.

IX. međunarodni triennale fotografije Čovjek i more[167], 1976.

Žiri u sastavu: Nenad Gattin, Peter Kocjančič, Nikola Marušić, Milanka Šaponja i Antun Travirka od ukupno 5.461 prispjelih radova od 1.786 autora iz 54 zemlje, primio je za izlaganje u temi Čovjek i more 75 radova od 45 autora, a u Slobodnoj temi 196 radova od 128 autora.
Iz Hrvatske u temi Čovjek i more sudjeluje samo jedan autor – Ante Verzotti. U Slobonoj temi sudjeluju: Želimir Černelić, Max Horvat, Branimir Jendrašić, Mitja Koman, Željko Maričić, Ivan Posavec, Ante Verzotti, Nenad Gattin, dakle, ukupno osam autora.
Tajnik izložbe bio je prof. Antun Travirka.

X. međunarodni triennale fotografije Čovjek i more[168], 1979.

Žiri u sastavu: Ante Brkan i Zvonimir Brkan od ukupno 4.284 prispjelih radova od 1.324 autora iz 41 zemlje, primio je za izlaganje u temi Čovjek i more 147 radova od 125 autora, a u Slobodnoj temi 166 radova od 130 autora.
Iz Hrvatske u temi Čovjek i more sudjeluju sljedeći autori: Zvonimir Buljević, Marko Bušić, Božidar Deduš, Pero Dragičević, Boris Guina, Željko Jović, Duško Kečkemet, Aljoša Krstulović, Vladko Lozić, Radovan Plivelić, Ante Šakić, Erika Šmider, Ante Šupuk, Ante Verzotti, Andrea Zuanni, dakle ukupno 15 autora. U Slobodnoj temi: Boško Fržop, Boris Guina, Franjo Hrg, Duško Kečkemet, Aljoša Krstulović, Dorijan H. Marjanović, Miroslav Marković, Milan Pavić, Vlado Solariček, Emil Šprljan, Ljiljana Zuanni, dakle, ukupno 11 autora.
Tajnik izložbe bio je prof. Antun Travirka.

XI. međunarodni triennale fotografije Čovjek i more[169], 1982.

Žiri u sastavu: Ante Brkan, Abdulah Seferović i Antun Travirka od ukupno prispjelih 4.514 radova od 1.103 autora iz 34 zemlje, izabrao je za izlaganje u temi Čovjek i more 72 rada od 62 autora, a u Slobodnoj temi 167 radova od 135 autora.
Iz Hrvatske u temi Čovjek i more sudjeluju sljedeći autori: Aleksandra Brkan, Vjera Đurić, Boris Guina, Mladen Mrljaković, Bolto Ranilović, Emil Šprljan, dakle ukupno pet autora. U Slobodnoj temi: Vojko Bašić, Ivica Bošnjak, Aleksandra Brkan, Pero Dragičević, Vjera Đurić, Igor Gabrijelić, Boris Guina, Zvonko Kucelin, Vladko Lozić, Željko Šoletić, Cvjetko Šoštarić, Miroslav Tischler, Bruno Vugdelija, dakle, ukupno 13 autora.
Tajnik izložbe bio je prof. Antun Travirka.

Koliko su grad Zadar, kao i zadarski *Narodni muzej* držali do *Međunarodne izložbe fotografije Čovjek i more* svjedoči, među ostalim, i činjenica da je u jednom dugom periodu predsjednik organizacijskog odbora bio prof. Valentin Uranija, direktor *Narodnog muzeja*.

Nakon *VIII. međunarodne izložbe fotografije Čovjek i more* ona prestaje biti bijenalna i zbog financijskih (ne)mogućnosti prerasta u trijenalnu izložbu. S *XI. međunarodnom izložbom fotografije Čovjek i more* u Zadru završava njena prvotna koncepcija, prema kojoj je bila otvorena za sve amatere i profesionalce iz cijelog svijeta sukladno propisima FIAP-a, a postigla je izuzetan međunarodni ugled.

Godine 1979. umro je veliki zadarski fotografski umjetnik Zvonimir Brkan. Posljednjim snagama on te godine još žirira *X. međunarodnu izložbu fotografije*. Njegov brat je također nagrižen bolešću i već u godinama. S pozornice nestaju dva velika fotografska entuzijasta, koji su u zadarsku izložbu fotografije ugradili cijeli svoj život. Postavilo se pitanje, kako održati njen kontinuitet. Tada je intervenirao profesor povijesti umjetnosti **Antun Travirka**, dugogodišnji djelatnik zadarskog muzeja i *Galerije umjetnina*, sveučilišni profesor, koji je od *IX. međunarodna izložba fotografije Čovjek i more* 1976. godine do *XII. izložbe* 1986. obnašao dužnost tajnika *izložbe*. U skladu s njegovim razmišljanjima i prijedlozima, a s obzirom na tradiciju naziva izložbe *Čovjek*

[166] Moderna galerija Narodnog muzeja Zadar, *8. međunarodni biennale fotografije Čovjek i more*, katalog, Zadar, 1973.
[167] Gradska loža i Moderna galerija Narodnog muzeja Zadar, *IX. međunarodni triennale fotografije Čovjek i more*, katalog, Zadar 1976.
[168] Moderna galerija Narodnog muzeja Zadar, *X. međunarodni triennale fotografije Čovjek i more*, katalog, Zadar, 1979.
[169] Moderna galerija Narodnog muzeja Zadar, *XI. međunarodni triennale fotografije Čovjek i more*, katalog, Zadar, 1982.

i more, te organizacijske i materijalne nemogućnosti daljnjeg održavanja te izložbe u postojećem obliku, mijenja se koncepcija izložbe. Prof. Travirka postaje izbornik autora i njihovih radova u okviru nove pozivne izložbe, kakva je ostala sve do kraja.

Nastavak tako koncipirane izložbe *Čovjek i more*, ili bolje rečeno niza raznih događanja pod tim imenom, neću dalje pratiti, jer izlazi iz okvira ove knjige – proučavanja fotoamaterskog pokreta u Hrvatskoj.

Ipak, kontinuiteta radi da bi čitatelji mogli dobiti barem približni uvid u kreiranje ove izložbe i njenom otklonu od prvobitne koncepcije, navest ću samo datume, nazive i sadržaj sljedećih izložbi:

- *XII. međunarodni triennale fotografije Čovjek i more*. Pozivna autorska izložba. Sudjeluje 55 autora. *Galerija umjetnina Narodnog muzeja*, Zadar 1986.
- *XIII. međunarodni triennale fotografije Čovjek i more*, posvećeno 150-toj obljetnici izuma fotografije. Tema je bila *Jadran u staroj fotografiji*. *Galerija umjetnina Narodnog muzeja*, Zadar 1989.
- *XIV. međunarodna izložba fotografije Čovjek i more*. Retrospektivna izložba Zvonimira Brkana i Nenada Gattina, te izložba *Hrvatski Jadran-gradovi i spomenici* (fotografije kuće Alinari iz Firenze u zadarskim zbirkama), Zadar 1992.
- *XV. međunarodni triennale Čovjek i more*. Pozivna autorska izložba. Sudjeluje devet autora uz dvije specijalizirane izložbe na temu *Titanic* i *Od bitke pod Visom do Szent Istvana*. *Galerija umjetnina Narodnog muzeja*, Zadar 1998.
- *XVI. međunarodni triennale Čovjek i more*. Pozivna autorska izložba. Sudjeluje pet autora, Zadar 2001.
- *XVII. međunarodna izložba Čovjek i more*. Pozivna autorska izložba na temu *Kontinentalni doručak*. Sudjeluje 11 autora. *Galerija umjetnina Narodnog muzeja*, Zadar 2004.

Nakon te godine ova izuzetno ugledna i međunarodno priznata fotografska izložba prestaje postojati. Napominjem, da sam kronologiju *Međunarodne izložbe fotografije Čovjek i more*, od prve u 1957. do XVII. u 2004. godini prikazao na jednom mjestu radi preglednosti, ali ću analizu autora obaviti po desetljećima, sukladno koncepciji knjige.

Dr. sc. Antun Travirka rođen je 22. veljače 1945. u Čepinu kod Osijeka. Od 1975. do 1995. radio je kao voditelj *Galerije umjetnina u Zadru*, te je bio inicijator i organizator šest *Triennala slikarstva Plavi salon*, pet *Međunarodnih triennala fotografije Čovjek i more,* te brojnih drugih izložbenih projekata u Hrvatskoj i inozemstvu postavivši Zadar na visoko mjesto hrvatske kulture. Bio je dugogodišnji profesor *Odjela za povijest umjetnosti* Sveučilišta u Zadru (od 1980. do 2010. kada je umirovljen). Predavao više kolegija iz svjetske i nacionalne umjetnosti 19. i 20. stoljeća, te osnove likovnih umjetnosti, osnove povijesti umjetnosti, muzeologiju i Hrvatske muzeje i zbirke, kao i više izbornih predmeta. Organizirao je brojne izložbe, a pisac je i fotomonografija među kojima se posebno ističe i kulturno-povijesni vodič *Zadar: povijest, kultura, umjetnička baština*.

U zadarskom umjetničkom životu ostavio je neizbrisiv trag. Umro je 2016. godine u Zadru, nakon duge i teške bolesti.

U pedesetim godinama, kako sam to već prethodno naveo, održane su ukupno četiri zagrebačke međunarodne izložbe fotografije, godine 1951., 1953., 1955. i 1957. (od 9. do 12. izložbe), nakon čega dolazi do višegodišnjeg zastoja. Ta će predratna i neposredno poratna klupska generacija održati još nakon pet godina, dakle 1962. svoju posljednju generacijsku trinaestu izložbu, nakon čega i opet dolazi do dugog prekida. Zanimljivo je napomenuti, da je na prijedlog i nagovor dvojice klupskih članova, Branka Jerneića i Vladimira Solaričeka, *Trinaesta međunarodna izložba fotografije* dobila i svoj naziv *Zagreb salon*, koji će zadržati do današnjih dana.

Za obnovu zagrebačke međunarodne izložbe fotografije ukazala se prilika tek godine 1967. uz 75. obljetnicu Fotokluba Zagreb. Tajnik kluba pokreće tada obnovu međunarodne zagrebačke izložbe fotografije uz moto *izložba dolazi i prolazi, ali katalog ostaje*.

Zahvaljujući „novoj klimi", koja je s dolaskom nove mlade generacije 60-ih godina vladala u Klubu, *Četrnaesta zagrebačka izložba fotografije* održana je 1968. godine pod nazivom *14. Zagreb salon*. No, značaj te izložbe nije bio samo u tome što je naprosto obnovljena, premda je već i to u ono vrijeme mnogo značilo. Na *Salonu* je uvedena jedna vrlo značajna novina. Tada je to bio tek eksperiment, koji čak nije ni registriran u katalogu: *ako stvar ne uspije da se što prije zaboravi*. Na prijedlog Juraja Mažurana, koji je u Klubu najprije dočekan sa skepsom i dvojbama, a kasnije svesrdno prihvaćen, održane su, naime, u okvirima *14. Zagreb salona*, od ukupno prispjelih fotografija još tri međunarodne izložbe fotografije

i to u Daruvaru, Karlovcu i Vinkovcima. Rezultati su nadmašili sva očekivanja. Ohrabren takvim uspjehom Fotoklub Zagreb će već na sljedećem, *15. Zagreb salonu* prirediti čak pet pratećih međunarodnih izložbi fotografije i to u Daruvaru, Doboju, Hlebinama, Karlovcu i Koprivnici. Ta će se politika dalje nastaviti do današnjih dana (uz prekid kod *25.* i *26. Zagreb* salona zbog ratnih prilika).

Pogledajmo kakav je bio utjecaj na hrvatsku fotografiju ovakve politike Fotokluba Zagreb. Takvim svojim javnim djelovanjem Fotoklub Zagreb praktički prekriva međunarodnim izložbama fotografije cijelu Hrvatsku, dajući tako snažan poticaj za razvoj fotografije u nizu gradova. Kako to često biva, o ovoj se činjenica zna u stručnim, kulturnim krugovima malo ili čak nimalo, pa ju zato ovdje posebno ističem. O ovome će biti više riječi u sljedećem poglavlju.

Kako *13. Zagreb salon* (1962.) i *14. Zagreb salon* (1968.), spadaju u šezdesete godine, navodim ih u ovom poglavlju, a s daljnim održavanjem te izložbe pozabavit ću se u sljedećem poglavlju. No, ovdje moram naglasiti da je utjecaj toga salona u šezdesetim godinama bio znatno manji od zadarske izložbe fotografije, jer su u cijelom desetljeću šezdesetih godina održane tek dvije takve izložbe.

Šezdesete će godine u hrvatskom fotoamaterskom pokretu biti obilježene još jednom inicijativom, koja je odmah prerasla u veliki fotografski projekt. Riječ je o sisačkoj izložbi fotografije *Čelik i nafta*.

U organizaciji *Fotosaveza Hrvatsk*e i *Općinskog vijeća Narodne tehnike* Sisak i uz sudjelovanje Fotokluba Rafinerija Sisak, u Sisku je 1966. održana pod nazivom *Prva izložba fotografije Čelik i nafta*. Želja organizatora te izložbe bila je da ona postane tradicionalna, da putem fotografije prikaže dio suvremenog života. Ta prva izložba imala je samo jednu temu, sukladno nazivu izložbe. Premda se na poziv organizatora odazvalo čak 30 fotoklubova iz cijele Jugoslavije, premda su na izložbu prispjela čak 752 rada od 145 autora, već je na samom početku uočeno da zatvaranje u čistu temu neće donijeti željene rezultate. Radi toga će izložba, nakon prve, imati dvije teme i to: *Čelik i nafta* i *Slobodnu temu*, što će umnogome podignuti kvalitetu izložbe.

Prvi katalog je još skroman, pa nosi samo naziv *Čelik i nafta*. No, već od drugoga kataloga organizator ambiciozno i samosvjesno na korice stavlja i natpis *Jugoslavenska izložba fotografije*, što je ona uistinu od samog početka i bila. Bila je to jedna vrlo uspješna fotografska manifestacija, koja se u trajanju od 22 godine, od 1966. sve do 1988. godine, kao bijenalna priredba, održala čak 12 puta.

Iz kataloga prve izložbe nije vidljivo gdje je održana. No, već od druge izložbe pa sve do njenog kraja izložba se održava u *Galeriji Muzeja grada* Siska. Bila je to još jedna uspješna sprega jedne muzejske institucije sa svijetom amatera, s *Fotosavezom Hrvatske*, poput one u Zadru.

O toj izložbi bit će više govora u sljedećem poglavlju gdje vremenski više pripada.

Ovdje bih samo nešto rekao o **Fotoklubu Rafinerija Sisak**. Taj Klub je registriran 1956. godine na inicijativu Vilija Juričića i još desetak mladih radnika koji su se radi fotografskog druženja počeli sastajati od 1954. godine. Materijalno potpomognut od svoga moćnog patrona, sisačke Rafinerije, Klub godinama uspješno razvija svoju djelatnost. Održavaju se brojni tečajevi, a članovi kluba sudjeluju na mnogim izložbama fotografije diljem Jugoslavije. Klub je organizirao oko deset klupskih izložbi fotografije i to u povodu dana svog kolektiva, Rafinerije.

Kada je riječ o sisačkoj fotografiji, ne mogu a da ne spomenem nesumnjivo najznačajnijeg sisačkog, premda profesionalca, a u svojoj duši i po postupcima pravog fotoamatera, Mladena Popovića.

Mladen Popović je rođen godine 1919. u Sisku, u uglednoj trgovačkoj obitelji. Već u pučkoj školi dobiva na dar svoju prvu *box kameru* i od tada pa do kraja života fotografija će biti njegova najveća strast. Završivši u Zagrebu gimnaziju, upisuje se na Arhitektonski fakultet. No, ljubav prema fotografiji prevladava. Polaže ispit za majstora fotografa i zapošljava se u sisačkoj Željezari, a godine 1967. u *Muzeju grada* Siska u kojem radi godinama. U vremenu od druge polovice 50-ih, te tijekom 60-ih godina izlaže svoje fotografije na mnogim izložbama i osvaja niz nagrada. Tijekom 70-ih angažiran je svojim likovnim prilozima kao suradnik na tiskanju mnogih monografija, što ima za posljedicu smanjenje fotografskih aktivnosti. Jedan je od aktivnih sudionika u realizaciji velikog sisačkog fotografskog projekta, *Izložbe fotografije Čelik i nafta*. Umro je 1988. godine.

Za vrijeme Domovinskog rata grad Sisak doživljava velika razaranja. Među ostalim uništena je i njegova kompletna fotografska ostavština.

U šezdesetim godinama, to je danas potrebno konstatirati, pokrenuto je niz većih izložbenih projekata s istim nazivom, u duljem vremenskom razdoblju. Većina njih prelazi i u sedamdesete godine, a neke i dalje. One nam danas, ili bolje rečeno njihovi sačuvani katalozi, predstavljaju dragocjeni i često jedini izvor podataka o događajima iz tog vremena

Jedan takav projekt bila je izložba pod nazivom *Zagreb*, koja je u svakodnevnom govoru prozvana *Mali Zagreb*, za razliku od *Zagreb salona*, međunarodne izložbe fotografije, koja se, u principu kao bijenalna priredba, održavala u Zagrebu.

Prva takva izložba za koju, nažalost, nije tiskan katalog, održana je 1965. godine. Organizator još nije bio sazreo za tiskanje kataloga. U svojoj osnovnoj koncepciji izložba fotografije *Zagreb* trebala je obuhvatiti dvije teme, i to o *Zagrebu* i *Slobodnu temu*. Izložba je trebala postati tradicionalna, tj. trebala se održavati svake godine u svibnju u povodu *Dana oslobođenja* grada Zagreba. Međutim, ubrzo već nakon održane prve dvije izložbe, pretvara se u bijealnu izložbu, što je bilo posljedica materijalnih i organizacijskih poteškoća, vremenski se izmjenjujući sa *Zagreb salonom*, međunarodnom izložbom fotografije. Dvije različite teme, ,,a" i ,,b", održale su se samo na prvih pet salona, do šeste izložbe godine 1973., kada se ukidaju, jer je glavna tema, kako je to konstatirano u uvodniku kataloga, bila od salona do salona sve slabije zastupljena, budući da su autori više pažnje posvećivali slobodnoj temi za koju se bilo lakše pripremiti.

Dalje od *Drugoga salona* 1965. godine, pa do 13. po redu u 1988. godini format kataloga bio je uvijek istih dimenzija 18×18 cm. Za *14. salon* po redu u 1990. godini, Fotoklub Zagreb bez posebnih razloga mijenja format kataloga u 21×21 cm, izjednačavajući ga tako, bez potrebe, sa formatom kataloga *Zagreb salona*, međunarodne izložbe fotografije.

Veliki je nedostatak kataloga te izložbe, kao uostalom i kataloga nekih drugih izložbi fotografije (npr. *Čelik i nafta*), da autori nisu svrstani po klubovima, već samo abecedno. Danas je stoga za mnoge autore nemoguće odrediti kojem su klubu pripadali, što je sa stajališta faktografske analize velika šteta.

Izložba fotografije *Zagreb* održana je sljedećim redom:

Godina	Izložba ZAGREB (Mali Zagreb salon)	Žiri
1965.	Bez kataloga	Žiri nepoznat
1966.	II. izložba fotografije Zagreb[170]	Juraj Baldani Tošo Dabac Branko Jerneić
1967.	III. izložba fotografije Zagreb[171]	Vladko Lozić Andrija Orlić Nino Vranić
1969.	IV. izložba fotografije Zagreb[172]	Oktavijan Miletić Boro Pavlović Oto Reisinger Juraj Baldani Stojan Dimitrijević Mladen Juričić
1971.	V. izložba fotografije Zagreb[173]	Zvonimir Golob Ivo Maroević Milan Pavić Nino Vranić
1973.	VI. izložba fotografije Zagreb[17]	Vladimir Solariček

[170] Fotoklub Zagreb, *II. izložba fotografije Zagreb, katalog*, Zagreb, 1966.
[171] Fotoklub Zagreb, *III. izložba fotografije Zagreb*, katalog, Zagreb 1967.
[172] Fotoklub Zagreb, *IV. izložba fotografije Zagreb*, katalog, Zagreb, 1969.
[173] Fotoklub Zagreb, *V. izložba fotografije Zagreb*, katalog, Zagreb, 1971.
[174] Fotoklub Zagreb, *VI. izložba fotografije Zagreb*, katalog, Zagreb, 1973.

1976.	VII. izložba fotografije Zagreb[175]	Drago Lipić Mitja Koman Vladko Lozić
1978.	VIII. izložba fotografije Zagreb[176]	Božo Kelemenić Mitja Koman Josip Vranić
1980.	IX. izložba fotografije Zagreb 80[177]	Vanda Ladović Drago Lipić Ivan Posavec
1982.	X. izložba fotografije Zagreb 82[178]	Ratko Bišćan Zdenko Kuzmić Nino Vranić
1984.	XI. izložba fotografije Zagreb 84[179]	Zdenko Kuzmić Dražen Pomykalo Josip Vranić
1986.	XII. izložba fotografije Zagreb 86[180]	Mitja Koman Mario Lenković Josip Vranić
1988.	XIII. izložba fotografije Zagreb 88[181]	Petar Dabac Markita Franulić Branka Hlevnjak
1990.	XIV. izložba fotografije Zagreb 90[182]	Saša Novković Mladen Pejaković Josip Vranić

Dizajn kataloga, kao i njegova oprema, mijenjao se u tri faze. Prva faza dizajna kataloga, za to vrijeme suvremenog i modernog, bila je od 1965. pa do 1978. godine, druga faza je bila u vremenu od 1980. do 1988. godine, da bi treća faza dizajna kataloga bila samo u godini 1990. Bilo je to nepotrebno lutanje u želji za praćenjem trendova dizajna, tako da ova izložba, oblikovanjem kataloga, nije uspjela stvoriti prepoznatljiv vizualni identitet. I ovu sam izložbu obradio samo na jednom mjestu radi cjelovitosti.

U prvoj polovini 60-ih godina *Fotosavez Hrvatske* pokreće jedan zanimljiv projekt. Radi se o *Republičkoj izložbi fotografije i dijapozitiva u koloru.* Evidentna su bila nastojanja *Fotosaveza Hrvatske* da među svojim članovima potakne rad na kolor fotografiji, koja je tih godina bila još uvijek skromno zastupljena. Slično već tada uhodanoj *Republičkoj izložbi crno-bijele fotografije*, zamišljeno je da se i ova izložba održava u raznim gradovima, te na taj način potiče razvoj fotografije u boji.

Prva takva izložba održana je godine 1962., a sljedeća 1964. godine. Treća izložba je održana 1965. godine u Zagrebu kao i četvrta 1966. godine, također, u Zagrebu. Peta izložba 1967. godine održana je u Rijeci, u *Malom salonu*, šesta 1968. u Daruvaru, dok je sedma izložba održana 1969. u Đakovu.[183] Daljni tijek ove izložbe nisam više mogao pratiti.

I opet na ovom mjestu, moram spomenuti Fo-

[175] Fotoklub Zagreb, *VII. izložba fotografije Zagreb*, katalog, Zagreb, 1976.
[176] Fotoklub Zagreb, *VIII. izložba fotografije Zagreb*, katalog, Zagreb, 1978.
[177] Fotoklub Zagreb, I*X. izložba fotografije Zagreb 80,* katalog, Zagreb, 1980.
[178] Fotoklub Zagreb, *X. izložba fotografije Zagreb 82*, katalog, Zagreb, 1982.
[179] Fotoklub Zagreb, *XI. izložba fotografije Zagreb 84*, katalog, Zagreb, 1984.
[180] Fotoklub Zagreb, *XII. izložba fotografije Zagreb 86*, katalog, Zagreb, 1986.
[181] Fotoklub Zagreb *XIII. izložba fotografije Zagreb 88*, katalog, Zagreb, 1988.
[182] Fotoklub Zagreb, *XIV. izložba fotografije Zagreb 90*, katalog, Zagreb, 1990.
[183] Foto-kino savez Jugoslavije, Fotosavez Hrvatske, Fotoklub Zagreb, *3. republička izložba fotografije i diapozitiva u koloru*, katalog, Zagreb, 1965.
Naroda tehnika, Fotosavez Hrvatske, *4. republička izložba fotografije i dijapozitiva u koloru*, katalog, Zagreb, 1966.
Fotosavez Hrvatske, Fotoklub Daruvar, *VI. republička izložba fotografije i dijapozitiva u boji*, katalog, Daruvar, 1968.
Fotosavez Hrvatske, Fotoklub Đakovo, *Sedma republička izložba fotografija i dijapozitiva u boj*i, katalog, Đakovo, 1969.

toklub Osijek i nabrojati sljedeće velike fotografske manifestacije, koje je uspješno ostvario u šezdesetim godinama:

- *8. izložba umjetničke fotografije Slavonije* (1960.),
- *III. omladinska izložba fotografije NR Hrvatske* (1961.),
- *VIII. slavonska izložba fotografije* (1963.),
- *XIV. republička izložba fotografije Hrvatske* (1965.),
- *3. kup jugoslavenske fotografije* (1969.).

U Rijeci je, kako sam to već napomenuo, došlo do osnivanja novoga **Fotokluba Color** (1961.), od dijela članstva koje se odcijepilo od, do tada matičnog, Fotokluba Rijeka. Prvi predsjednik novog kluba bio je Fernando Soprano, u to vrijeme već ugledni riječki fotograf. Soprano će ostati na predsjedničkoj dužnosti do 1970. Godine 1971. predsjednik kluba bio je Viktor Šekulja, da bi već 1972. predsjednik bio Ante Škrobonja. Daljnje podatke o predsjednicima nisam pronašao.

Danas izgleda da je njihova stvarna namjera bila, barem upočetku, baviti se doista samo fotografijom u boji. Ovome ide u prilog podatak da Fotoklub Color već 1962. godine održava *I. republičku izložbu fotografije i dijapozitiva u boji*. Premda u katalogu stoji da je to republička izložba, na njoj sudjeluje 25 klubova iz cijele Jugoslavije od čega iz Hrvatske samo šest. Katalog je bio formata 23×23 cm sa 14 reprodukcija fotografija u boji.[184] Žiri su sačinjavali Miljenko Perić (tada bez sumnje vodeći stručnjak u kolor fotografiji), Žunić Anton i Fernando Soprano.

Isto takva, peta po redu *Republička izložba fotografije i dijapozitiva u boj*i održana je i opet godine 1967. u *Malom salonu* u Rijeci u organizaciji Fotokluba Color. Katalog je bio formata 17×17 cm bez ijedne reprodukcije. U žiriju su bili Zlata Laura Mizner, Berislav Horvat i Ervin Debeuc.[185]

Godine 1968. FK Color organizira pozivnu klupsku izložbu fotografije (vidljivo iz kataloga). Katalog je nepotpun, bez uvodnika organizatora. Radi toga nije vidljivo tko je složio izložene klupske kolekcije (da li sami klubovi ili netko iz FK Colora). Sudjelovali su: FK Beograd, FK Rijeka, FK Sarajevo, FK Zagreb i FK Color. Klubovi nisu bili zastupljeni istim brojem fotografija.

Godine 1969. FK Color započinje ambicioznim projektom jedne međuklupske izložbe, pod nazivom *Salon fotografije Rijeka*, koja će po kvaliteti svog kataloga postati prepoznatljiva diljem Jugoslavije. Ta izložba zaslužuje da se prikaže detaljnije.

Godine 1970. FK Color i opet organizira pozivnu klupsku izložbu fotografije. To je vidljivo iz naslova na koricama kataloga. Unutar kataloga je samo popis klubova i njihovih kolekcija. Sudjelovali su: FK Beograd, FK Unis (Beograd), FK Bosna (Doboj),

Godina	Izložba	Žiri
1969.	Salon fotografije Rijeka 1969.[186] Sudjeluju fotoklubovi iz: Banovića, Beograda, Doboja, Hrasnice, Jesenica, Karlovca, Maglaja, Maribora, Požarevca, Rijeke, Sarajeva, Skoplja, Smedereva, Sombora, Splita, Titograda, Tržića, Vršca, Zagreba	Juraj Mažuran Nikola Vučemilović Bogomil Žorž

FK Janez Puhar (Maribor), Fotogrupa Šolt (Ljubljana), Foto-kino klub Maribor, Akademski foto-kino klub Sarajevo, FK Sarajevo, FK Vardar (Skoplje), FK Split, FK Zagreb, FK Color Rijeka. Sudjelovalo je ukupno 12 klubova s po deset fotografija.

Sljedeće, 1971. godine, nastavlja se održavanje *Salona fotografije Rijeka*.

Godine 1972. Fotoklub Color održao je dvije izložbe. Jedna od njih bila je međunarodni susret fotoklubova, dok je druga bila nastavak (nije vidljivo čega) Ovdje moram spomenuti i imena dvojice društvenih radnika u tom klubu.

Ante Škrobonja je rođen godine 1944. u Rijeci. Nakon završenog Medicinskog fakulteta radi kao

[184] Fotoklub Color Rijeka, *I. Republička izložba fotografije i dijapozitiva u boji*, katalog, Rijeka, 1962. (katalog u vlasništvu obitelji Soprano iz Rijeke)
[185] Fotoklub Color Rijeka, *V. Republička izložba fotografije i dijapozitiva u boji*, katalog, Rijeka, 1967. (katalog u vlasništvu obitelji Soprano iz Rijeke)
[186] *Salon fotografije Rijeka 1969.*, Fotoklub Color, katalog, Rijeka, 1969.

Godina	Izložba	Žiri
1971.	Salon fotografije Rijeka 1971.[187] Sudjeluju fotoklubovi iz: Beograda, Daruvara, Doboja, Maglaja, Maribora, Ljubljane, Nove Gorice, Požarevca, Pule, Rijeke, Skoplja, Slovenskih Konjica, Sarajeva, Sombora, Splita, Šibenika, Zagreba, Zemuna.	Fernando Soprano

liječnik u Domu zdravlja u Rijeci. Danas je profesor na Medicinskom fakultetu u Rijeci.

Fotografijom se bavi od godine 1959. Na izložbama fotografije svoje radove izlaže od 1966. Od tada do danas sudjelovao je na oko 200 domaćih i međunarodnih izložbi i osvojio četrdesetak nagrada i diploma. Član je Fotokluba Color u Rijeci i tu je u 60-im godinama društveno angažiran. Za njegovu izložbenu aktivnost *Fotosavez Jugoslavije* dodjeljuje mu 1974. godine počasno zvanje *Kandidata majstora fotografije* (KMF FSJ), a godine 1983. i zvanje *Majstora fotografije* (MF FSJ). Godine 1975. *Međunarodna federacija za fotografsku umjetnost* (FIAP) dodjeljuje mu počasno zvanje AFIAP (*Artist FIAP-a*).

Dobitnik je *Nagrade Tošo Dabac* za 1988. godinu. Počasni je član *Centra vizualnih umjetnosti Batana* u Rovinju.

Ante Škrobonja održao je i niz samostalnih izložbi fotografije: Ajdovščina (1974.), Novi Sad (1975.), Koper, Poreč i Ogulin (1976.), Poreč i Nova Gorica (1977.), Rijeka (1978.), Split (1982.), Ljubljana, Koper, Piran i Zagreb (1983.), Novi Vinodolski i Senj (1984.), Rovinj (l985.), Osijek i Labin (1986.).

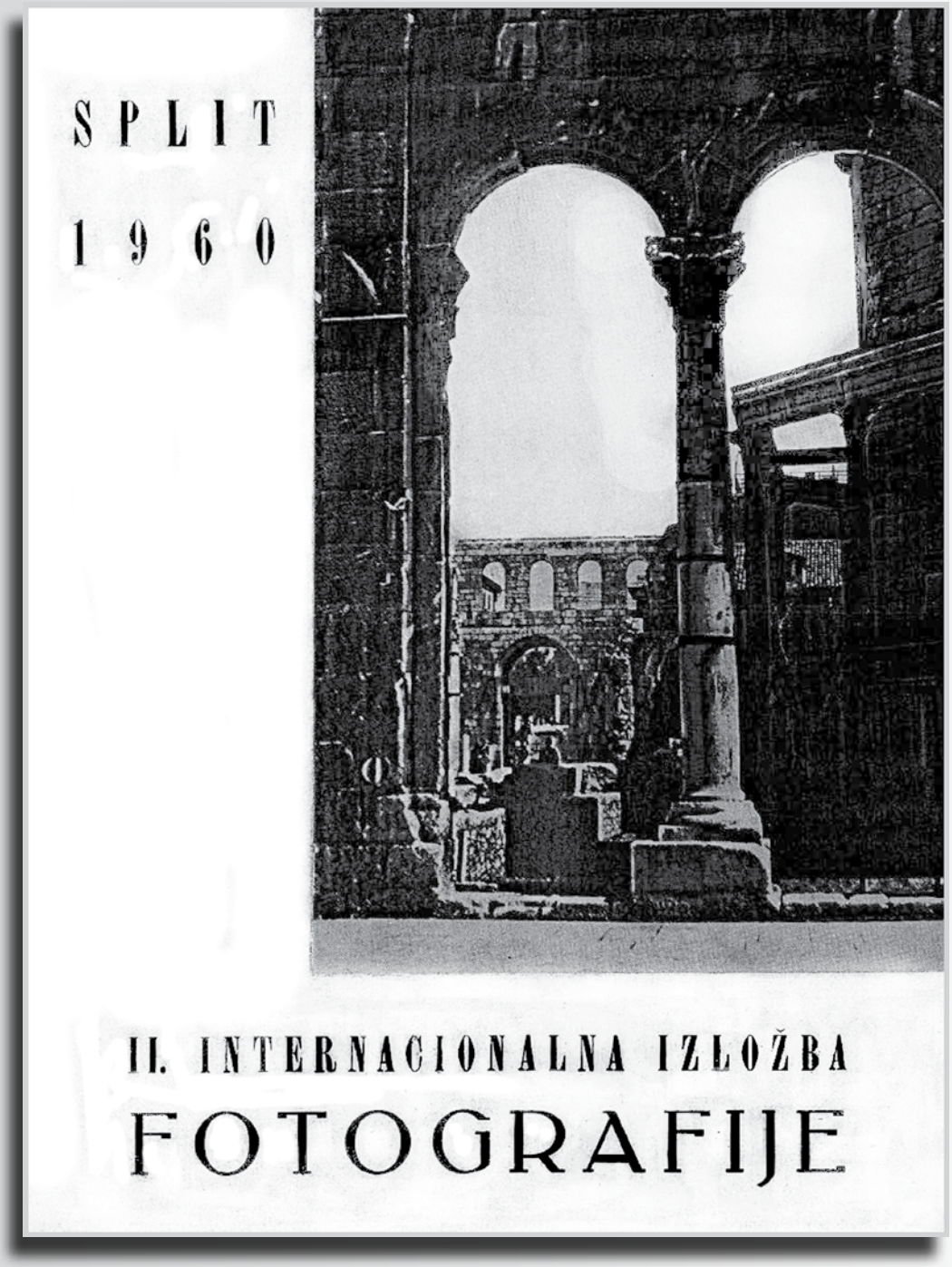
Istog Duško Žorž je rođen 1947. godine u Rijeci u obitelji oca fotografa od koga nasljeđuje ljubav prema fotografiji. Profesionalni je fotograf.

Član je Fotokluba Color od godine 1961. kada izlaže svoju prvu fotografiju na izložbi u Zagrebu. Od 1991. je član *Hrvatskog društva likovnih umjetnika* Rijeka. Godine 2001. dobiva status samostalnog umjetnika.

Tijekom 45 godina radnog staža vodio je svoj fotoobrt. U tom razdoblju pet je godina bio vanjski suradnik - snimatelj HRTV studija u Rijeci. Kao član Fotokluba Color i HDLUR-a izlagao je na 300 izložbi u zemlji i inozemstvu. Održao je 30 samostalnih izložbi.

Za rad na promicanju fotografije dobitnik je *Brončane, Srebrne i Zlatne plakete Narodne tehnike* za zasluge u širenju tehničke kulture. Od 2002. do 2012. godine radio je kao učitelj praktične nastave fotografije u Prirodoslovno-grafičkoj školi u Rijeci.

[187] *Salon fotografije Rijeka 71*, Fotoklub Color, katalog, Rijeka, 1971.

SPLIT
1960
II. INTERNACIONALNA IZLOŽBA
FOTOGRAFIJE

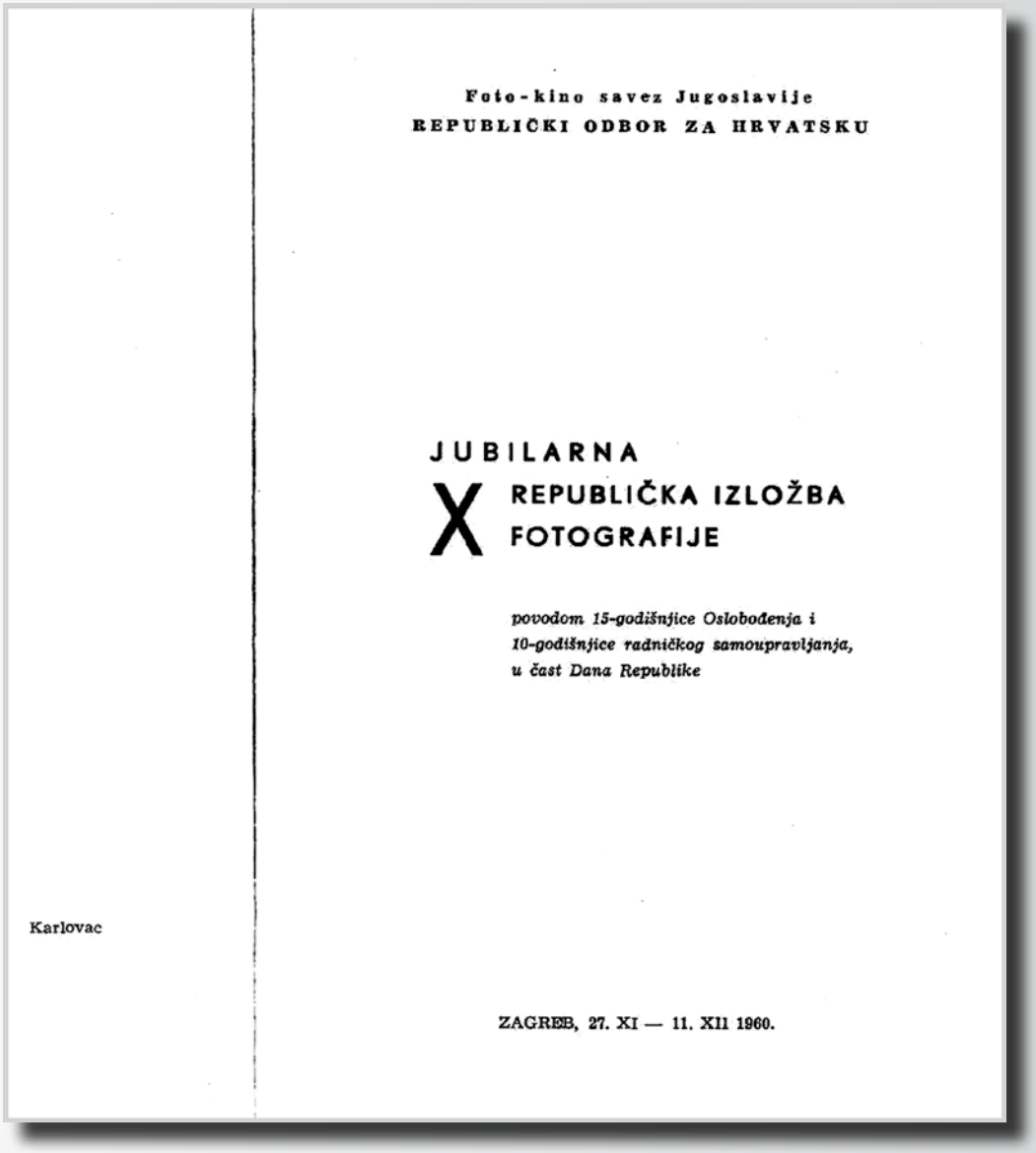

Foto-kino savez Jugoslavije
REPUBLIČKI ODBOR ZA HRVATSKU

JUBILARNA
X REPUBLIČKA IZLOŽBA
FOTOGRAFIJE

povodom 15-godišnjice Oslobođenja i
10-godišnjice radničkog samoupravljanja,
u čast Dana Republike

Karlovac

ZAGREB, 27. XI — 11. XII 1960.

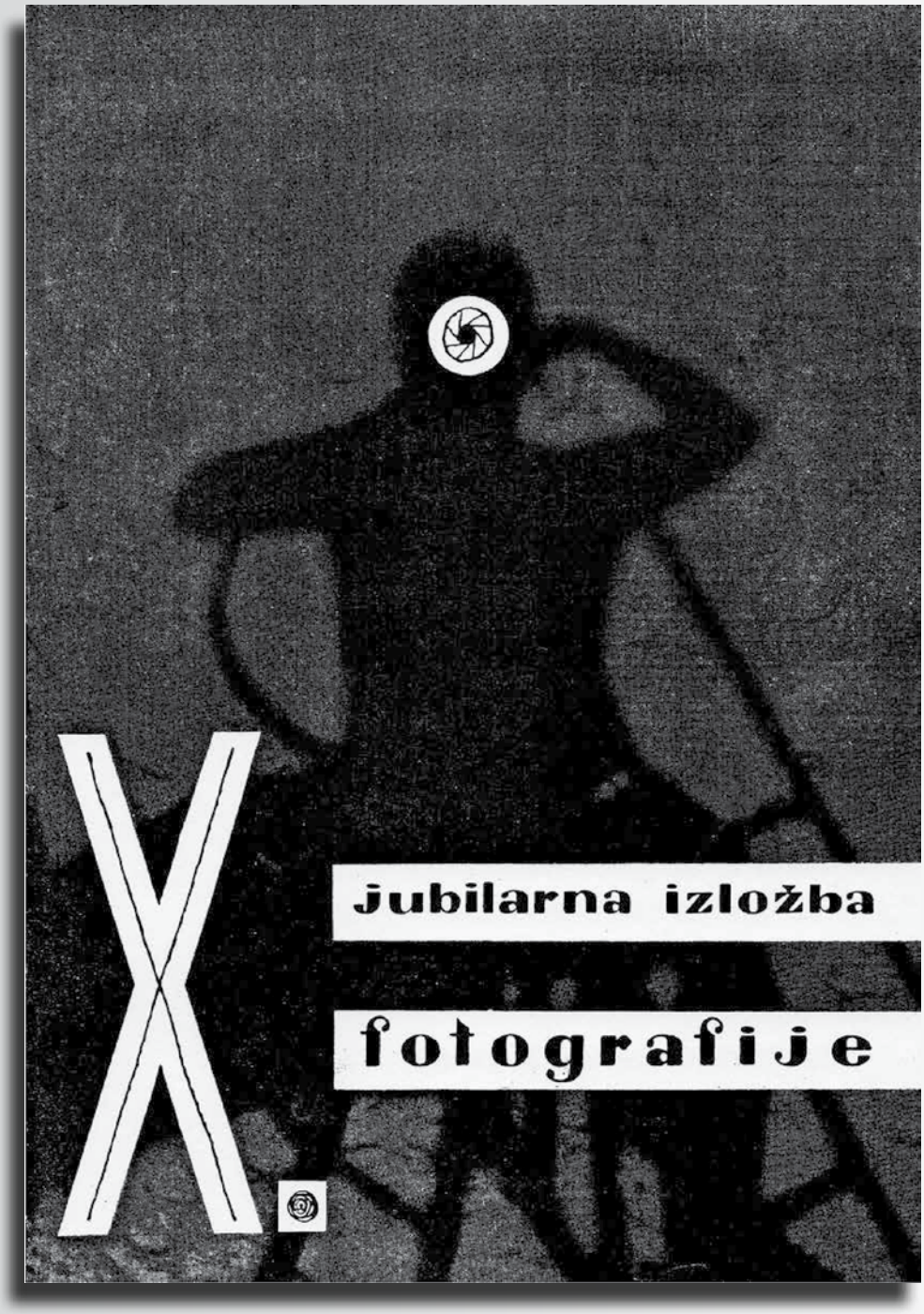

X.
jubilarna izložba
fotografije

FOTO SAVEZ HRVATSKE
FOTO-KINO KLUB
OSIJEK

ORGANIZIRA

XIV REPUBLIČKU IZLOŽBU FOTOGRAFIJE HRVATSKE

OSIJEK, 4 – 11. II 1965.

SAVEZ FOTO AMATERA HRVATSKE

FOTO KINO KLUB »VUKOVAR«

V U K O V A R

PRIREĐUJE

I

I Z L O Ž B U

UMJETNIČKE

FOTOGRAFIJE

ILOK, 1. DO 6. MAJA 1966. GODINE

foto savez hrvatske
općinsko vijeće narodne tehnike sisak

prva izložba fotografije

čelik i nafta

sisak, 20. VI — 10. VII 1966.

FOTO SAVEZ
JUGOSLAVIJE
FOTO-KLUB
„COLOR“
SALON
FOTO
GRAFIJE
RIJEKA
1969.

Fotoamaterski pokret u sedamdesetim godinama

Slično šezdesetim i sedamdesete godine u fotoamaterskom pokretu u Hrvatskoj bit će obilježene s nekoliko značajnih projekata. Među najznačajnije, bez sumnje, spadaju:

- *Međunarodna izložba fotografije Zagreb salon* u Zagrebu,
- *Međunarodna izložba fotografije Čovjek i more* u Zadru,
- *Jugoslavenska izložba fotografije Čelik i nafta* u Sisku,
- *Međunarodni projekt Fotoforum*,
- *Salon fotografije Rijeka*,

kao i niz drugih možda manje interesantnih projekata, koje ću nabrojiti. Ovdje ću sustavno analizirati svaki od tih projekata.

Fotoklub Zagreb sa *Zagreb salonom* u šezdesetim godinama nije baš bio uspješan. Samo dvije održane izložbe, 1962. i 1968. godine, tek su kako-tako zadržale kontinuitet, te međunarodne izložbe. U Fotoklubu Zagreb očigledno se događala smjena generacija.

Svjesni tradicije i ugleda zagrebačke međunarodne izložbe fotografije, kao i njezinog utjecaja na razvoj umjetničke fotografije u zemlji, obnovljena je uz velike napore tek 1968. godine. Za to su najzaslužniji tadašnji predsjednik i tajnik Fotokluba Zagreb (Andrija Orlić i Vladko Lozić). Od te 1968. godine nadalje, ta će *Međunarodna izložba fotografije* kao bijenalna priredba, u sedamdesetim godinama doživjeti svoju veliku reafirmaciju. To će se posebno potvrditi uvođenjem i niza pratećih međunarodnih izložbi fotografije u mnogim mjestima izvan Zagreba, ali u okviru *Zagreb salona*.

Na ovom mjestu dajem prikaz *Zagreb salona* i pratećih međunarodnih izložbi u 70-im godinama. Pri tome navodim i podatke za *13. i 14. Zagreb salon*, premda spadaju u 60-te godine, kako bi se uočio kvalitetni pomak uvođenjem pratećih izložbi u okviru *Zagreb salona*, počev od 14. salona.

Godina	Zagreb salon – međunarodna izložba fotografije	Žiri	Prateće izložbe
1962.	13. Zagreb salon[188]	Tošo Dabac Mladen Grčević Oto Hohnjec Nikola Marušić Andrija Orlić Milan Pavić Marijan Szabo	Bez pratećih izložbi
1968.	14. Zagreb salon[189]	Tošo Dabac Jozo Ćetković Andrija Orlić Vladimir Solariček Nino Vranić	Daruvar, Karlovac, Vinkovci
1970.	15. Zagreb salon[190]	Zvonimir Brkan Tošo Dabac Branko Jerneić	Daruvar, Doboj, Hlebine, Karlovac, Koprivnica
1972.	16. Zagreb salon[191]	Mladen Grčević	Daruvar, Karlovac Koprivnica
1975.	17. Zagreb salon[192]	Vladimir Solariček	Gospić, Karlovac Koprivnica, Osijek

[188] Fotoklub Zagreb, *13. Zagreb salon, međunarodna izložba fotografije*, katalog, Zagreb, 1962.
[189] Fotoklub Zagreb, *14. Zagreb Salon, međunarodna izložba fotografije*, katalog, Zagreb, 1968.
[190] Fotoklub Zagreb, *15. Zagreb salon, međunarodna izložba fotografije*, katalog, Zagreb, 1970.
[191] Fotoklub Zagreb, *16. Zagreb salon, međunarodna izložba fotografije*, katalog, Zagreb, 1972.
[192] Fotoklub Zagreb, *17. Zagreb salon, međunarodna izložba fotografije*, katalog, Zagreb, 1975.

1977.	18. Zagreb salon[193]	Nino Vranić	Dubrovnik, Gospić, Karlovac, Osijek, Pag, Šibenik
1979.	19. Zagreb salon[194]	Zvonimir Dumančić	Bjelovar, Gospić, Karlovac, Koprivnica, Osijek, Pag, Šibenik

Premda u katalozima prvih dvaju salona (iz 1968. i 1970.) iz taktičkih razloga nisu navedene i prateće izložbe koje su imale značaj eksperimenta, što je šteta gledano iz današnjeg kuta promatranja. U nekim od tih sredina fotoamateri su tiskali lokalne kataloge s naznakom međunarodnog karaktera tih izložbi. Tako sam uspio pribaviti kataloge iz Daruvara, Karlovca i Vinkovaca iz 1968., te kataloge iz Daruvara, Karlovca i Hlebina iz 1970. godine.

Smatram da o Andriji Orliću na ovom mjestu valja reći nešto više.

Andrija Orlić[195] rođen je godine 1914. u Puntu na otoku Krku. Godinama je bio državni službenik na Medicinskom fakultetu u Zagrebu. Od 1950. godine član je Fotokluba Zagreb. Izložbenom aktivnošću počinje se baviti 1951. Od tada je izlagao na preko 200 izložbi u zemlji i inozemstvu, diljem Europe, Azije, Afrike, Amerike i Australije, pri čemu je osvojio 32 nagrade u zemlji i 17 u inozemstvu.

Za kreativni fotografski rad *Fotosavez Jugoslavije* mu 1958. godine dodjeljuje zvanje *Kandidata majstora fotografije* (KMF FSJ), a 1976. i zvanje *Majstora fotografije* (MF FSJ). *Međunarodna federacija za fotografsku umjetnost* (FIAP) dodjeljuje mu godine 1967. zvanje AFIAP (*Artist FIAP)*, a godine 1971. zvanje EFIAP (*Excellence FIAP*).

Za svoj dugogodišnji fotografski društveni rad dobio je niz javnih društvenih priznanja od kojih navodim najznačajnije: *Zlatna značka FK Zagreb* (1959.), *Brončana, Srebrna i Zlatna plaketa Narodne tehnike* (1961., 1966. i 1968.), nagrada *Tehničke kulture* Zagreba - *Statua Zlatna krila* (1970.), *Orden rada sa srebrnim vijencem* (1971.), *Zlatna plaketa Foto-saveza* (1976.), *Nagrada Tošo Dabac* (1978.), nagrada *Narodne tehnike Hrvatske* (1989.) i P*ovelja, javno priznanje i nagrada Hrvatske zajednice tehničke kulture* (1996.).

U Fotoklubu Zagreb bio je više godina voditelj izložbene sekcije (1950. – 1957.), tajnik Kluba (1960.), predsjednik Kluba u dva navrata (1961. – 1963. i 1967. – 1968.), te tajnik *Foto-saveza Hrvatske* (1975.). Zaslužni je član Fotokluba Zagreb, *Foto-saveza Hrvatske*, *Narodne tehnike Zagreba* i *Hrvatske zajednice tehničke kulture*.

Objavio je više članaka o fotografiji u *Foto-kino reviji* i *Tehničkoj kulturi*. U godinama 1979. i 1980. bio je dopisni suradnik u *Vjesniku*, u rubrici *O fotografiji četvrtkom*.

Održavao je brojne tečajeve fotografije u školama, poduzećima, ustanovama, na Medicinskom fakultetu i drugdje. Za potrebe *Zavoda za tehničku kulturu Hrvatske*, zajedno s Berislavom Horvatom izrađuje skripta za dopisnu foto-školu. Autor je knjige *Uvod u fotoamaterizam* koja doživljava više izdanja (1979., 1980., 1983. i 1986.), od kojih je izdanje iz godine 1980. prevedeno na engleski jezik. Za njegov pedagoški rad *Fotosavez Hrvatske* mu dodjeljuje zvanje *Nastavnika i instruktora Saveza*.

Andrija Orlić je održao dvanaest samostalnih izložbi fotografije (Zagreb 1958. i 1975., Pečuh 1978., Zagreb 1979., Križevci 1981., dvije u Zagrebu 1985., Jastrebarsko 1986., Zagreb 1988., Karlovac 1989., Zagreb 1994. i Zagreb 1995.).

Bio je ne samo istaknuti fotograf i dužnosnik u Klubu i *Savezu*, već i čovjek kojeg je resilo izuzetno poštenje, pravičnost, urednost, samodisciplina, a najviše od svega istinsko čovjekoljublje. Kao tajnik

[193] Fotoklub Zagreb, *18. Zagreb salon, međunarodna izložba fotografije*, katalog, Zageb, 1977.
[194] Fotoklub Zagreb, *19. Zagreb salon, međunarodna izložba fotografije*, katalog, Zagreb, 1979.
[195] Dubravka Osrečki Jakelić, Muzej za umjetnost, *Andrija Orlić fotografije*, Zagreb, 2009.

administracije u *Bolnici sestara milosrdnica* u Zagrebu, pomagao je svakome, tko mu se obratio za pomoć. Na taj način na stotine i stotine pacijenata, zahvaljujući Andriji Orliću, doprli su do potrebnih liječnika specijalista i dobili adekvatnu medicinsku pomoć. Kao vrlo discipliniran i revnosan službenik, bio je cijenjen i poštivan od svih liječnika u krugu bolnice. Bio je uzor svega onoga što čini istinskog čovjeka i humanistu.

S kolegama u Klubu bio je otvoren i ugodan sugovornik, koji je i tu uvijek i svagda rado pritekao savjetom i primjerom mlađim kolegama. Umro je 2002. godine u Zagrebu.

Slično međunarodnoj zadarskoj *Izložbi fotografije Čovjek i more* i na *Zagreb salonu* je uvijek bila vrlo velika natjecateljska konkurencija uz oštre kriterije selekcije. Drugačije nije ni moglo biti s obzirom na tisuće prispjelih radova od tisuća autora. Upravo zbog toga je bio i na toj izložbi veliki uspjeh za svakog autora imati primljen rad, a posebice biti nagrađen.

Zagreb salon, kao međunarodna izložba fotografije detaljno je obrađen u mojim knjigama *Fotoklub Zagreb, 1892. – 1992*. (prilozi za povjesnicu) kao i *115 godina Fotokluba Zagreb* (1892. – 2007.) pa se ovdje neće ponavljati. Zainteresiranima preporučujem pročitati poglavlje o *Zagreb salonu* iz navedenih knjiga.

Ne mogu a da na ovom mjestu ne spomenem jedno veliko ime zagrebačke i hrvatske fotografije iz tih godina. Bio je to dugogodišnji predsjednik Fotokluba Zagreb (1969. – 1976.) Đuro Griesbach.

Đuro Griesbach, veliki humanista i filantrop, čovjek koji je obilježio vrijeme u kome je živio. Bio je to tip pravog renesansnog čovjeka, znatiželjnog po prirodi, istraživačkog duha, koji se okušao u glazbi, literaturi, kao konstruktor razne fotografske opreme, ali ponajviše u umjetničkoj fotografiji.

Đuro Griesbach rođen je 1911. godine u Sremskoj Mitrovici. Po završetku trgovačke škole odlazi u Berlin gdje uspješno završava *Foto-Fachschule*. Od 1930. pa sve do 1941. godine fotografira hrvatske kulturne spomenike za *Hrvatsku akademiju znanosti i umjetnosti* (tada JAZU). Iste godine učlanjuje se u Fotoklub Zagreb i ostaje član cijeloga života.

Godine 1946. postaje nastavnik u *Obrtnoj školi* (danas *Škola primijenjenih umjetnosti*) gdje konstruira razni fotografski pribor, poput aparata za povećavanje iz lijevanog aluminija formata 6×9 cm, prototip reprouređaja 35 mm, prototip fotoaparata i drugo.

U 1948. godini angažira se na osnutku tvornice fotoaparata i fotopotrepština pod nazivom Fototehnika R.V.I. U tom pogonu započinje prva serijska proizvodnja aparata za povećavanje u Jugoslaviji. Sudjeluje u izradi raznog optičkog pribora u toj tvornici. U 1950. godini u tvornici *Fotokemika* radi na razvoju domaće *box-kamere*, raznih vrsta aparata za povećavanje, reprouređaja, stroja za sušenje fotografija, svjetiljki za tamnu komoru, maski za povećavanje kao i prototipa domaće dvooke kamere formata 6×6 cm. Kasnije, u poduzeću *Ghetaldus* konstruira mikročitač, a za potrebe poduzeća *Učila* razvija diaprojektor 5×5 cm.

U poduzeću *Putnik* i dalje radi na usavršavanju razne fotoopreme i instrumentarija, no paralelno s tim započinje sa snimanjem poznate serije kvalitetnih, estetskih razglednica. Taj posao nastavlja s uspjehom i u *Agenciji za fotodokumentaciju*. Njegove razglednice dosežu milijunsku nakladu.

Kasnije prelazi na samostalni umjetnički rad, u slobodnoj profesiji. Od 1968. do 1978. godine suradnik je *N.I.P. Vjesnik*, u Odjelu za razglednice u crno-bijeloj i kolor tehnici, u kojem poslu dostiže zavidnu umjetničku razinu.

Paralelno sa svojim stručnim, profesionalnim radom na polju fotografije, aktivni je član Fotokluba Zagreb, gdje u više navrata i mnogo godina obnaša dužnost predsjednika. U Klubu održava i organizira razna stručna predavanja i vodi foto tečajeve. U svojstvu predsjednika Kluba, a i u vremenu kada to nije bio, posebno se ističe kao jedini predstavnik starije generacije, koji aktivno radi s novim, mlađim klupskim članovima. Njegov humani odnos prema ljudima, kolegama, bez zlobe ili mržnje, a posebno prema mladim i novim klupskim članovima, prema kojima se odnosi kao prema vlastitoj djeci, izdvaja ga iz njegove generacije, te će za sva vremena biti neponovljiv primjer čovječnosti.

U svom društvenom radu u Fotoklubu Zagreb zaslužan je za niz akcija koje je pokrenuo i ostvario. Tako koncem 50-ih godina pokreće *Izložbeni salon* u Fotoklubu Zagreb. Taj se *Izložbeni salon*, uz povremene prekide ili izmjene koncepcije, održao sve do današnjih dana pod raznim nazivima (*Izložbeni salon FKZ, Galerija FKZ, Galerija SPOT*). Tu su izlagali tijekom vremena mnogi domaći i inozemni priznati fotografski umjetnici. U cijelom tom proteklom vre-

menu to je bila jedina, isključivo fotografska galerija u gradu Zagrebu.

Godine 1973. na inicijativu Đure Griesbacha osnovana je *Ženska sekcija* pri Fotoklubu Zagreb. Bila je to prva Sekcija takve vrste u tadašnjoj državi, a možda i u svjetskim relacijama. Ova će sekcija odigrati značajnu ulogu u afirmaciji žena-fotografkinja. Po uzoru na tu sekciju niče cijeli niz izložbi na temu *Žena*.

Đuro Griesbach je jedan od suosnivača i pokretača *Međunarodne izložbe fotografije Fotoforum* susjedskih zemalja Austrije, Italije, Jugoslavije i Mađarske. Uz tajnika kluba (V. Lozića) godine 1975. sukreator je ustanovljenja nagrade-plakete *Tošo Dabac*.

Da se vratim na njegovu izlagačku aktivnost. Već godine 1933. na *Zagrebačkom zboru* održava samostalnu izložbu fotografije na temu *Hrvatsko Zagorje*. Tada izlaže ukupno 40 fotografija formata 24×30 cm. Održao je još mnogo samostalnih izložbi fotografije, od kojih posebno izdvajam cikluse: *Duž Jadrana* (1958.), *Čipke Venecije* (1959.), *Jadran u slici* (1959.-1960.), *Novi oblici* (1964.), *Bijeli labudovi Jadrana* (1965.), *Priča o drvetu* (1978.), *Spomenici kulture* (1981.) i *Prividi* (1982.). U okviru Fotokluba Zagreb također sudjeluje na brojnim izložbama fotografije u zemlji i inozemstvu.

Član je ULUPUH-a od godine 1970. Nositelj je počasnog zvanja ESFIAP, *Međunarodna federacije za fotografsku umjetnosti* (FIAP). Dugogodišnji je vanjski suradnik *Matice iseljenika Hrvatske*.

Za svoj kreativni rad na izložbenom planu dobitnik je niza vrijednih nagrada. Nositelj je odličja *Ordena rada sa srebrnim vijencem*, nagrade *Zlatna krila Narodne tehnike Zagreba*, *Nagrade grada Zagreba* te *Državne nagrade Faust Vrančić* i još mnogih drugih. Umro je 1999. godine u Zagrebu.

Drugo zaslužno ime, dugogodišnji pregalac u Fotoklubu Zagreb tijekom skoro četiri desetljeća, bio je bez sumnje Oskar Šnur.

Oskar Šnur je rođen godine 1906. u Ivancu. Po završetku Trgovačke akademije živio je i radio u Zagrebu kao bankovni službenik.

Fotografijom se počinje baviti 1921. godine Od 1930. godine član je Fotokluba Zagreb. U 1932. postaje blagajnik kluba, te na toj dužnosti ostaje punih 37 godina. U tom dugom razdoblju Oskar Šnur je duša Kluba, kojemu posvećuje sve svoje snage i slobodno vrijeme.

Presudna je bila njegova uloga u 1941. i 1945. godini kada svojim osobnim zalaganjem, te čak i financijskom potporom, praktički spašava Klub od propasti. Međutim, kao čovjek izuzetno skroman i povučen, nije od toga nikada izvukao nikakvu korist, niti je za to tražio posebna priznanja.

Prvi put izlaže svoje radove u rodnom Ivancu godine 1932. Od tada u dugom vremenskom razdoblju izlaže na mnogim izložbama u zemlji i inozemstvu, pri čemu osvaja vrijedne nagrade.

Nakon Drugog svjetskog rata, u teškim poratnim godinama, razvija široku i nesebičnu aktivnost u Fotoklubu Zagreb i organizaciji *Narodne tehnike*. Održava niz fototečajeva i aktivno sudjeluje u svim klupskim aktivnostima.

Za svoj rad dobio je i niz društvenih priznanja. Posebno ističem počasno zvanje ESFIAP, *Međunarodne federacije za fotografsku umjetnost*. Umro je 1974. godine u Zagrebu.

U Samoboru je postojao **Fotoklub Samobor**, vjerojatno osnovan u 50-im godinama. FK Samobor je imao sjedište u ulici J. Komparea 5. Na toj se adresi kasnije pojavljuje **Filmska autorska grupa enthusia Planck (FAGEP)**. Obje udruge jedno vrijeme djeluju istovremeno. Kasnije, pretpostavljam, da je osnutkom FAGEP-a Fotoklub Samobor u njega asimiliran i kao takav prestao postojati. Ovo tim više što je unutar FAGEP-a postojala i foto sekcija.

Premda se njihov rad odnosi na filmsko stvaralaštvo, na ovom mjestu moram nešto reći o **Filmskoj autorskoj grupi enthusia Planck (FAGEP)** iz Samobora. Ovo zbog toga, što su njihovi članovi tijekom vremena, u okviru foto sekcije povremeno izlagali i na izložbama fotografije.

Temelje ove Udruge postavio je profesor Josip Hudek u samoborskoj osnovnoj školi kada je godine 1962. osnovao kino-klub i održao prvi kino amaterski tečaj. Autori tih prvih snimljenih filmova godine 1968. osnivaju udrugu pod gornjim nazivom. Godine 2012. Udruga je obilježila 50 godina svoga postojanja.

Premda je osnovna djelatmost te Udruge bila i ostala u domeni filma, FAGEP se iskazao i kao suorganizator niza fotografskih izložbi u Samoboru. Neću se dalje detaljnije baviti proučavanjem povijes-

ti ove Udruge, jer to izlazi izvan okvira ove knjige, ali ću navesti samo nekoliko primjera iz 70-ih godina prošlog stoljeća, kada je FAGEP aktivno sudjelovao u kreiranju fotografskih izložbi u Samoboru.

Godine 1975. održana je u Samoboru *1. jugoslavenska izložba fotografija i dijapozitiva* pod znakom *Sam snimi film*[196] pod pokroviteljstvom tada popularnog časopisa *Sam svoj majstor* i *NIŠP Vjesnik*. Organizatori su bili *Narodno sveučilište Janko Mišić,* FAGEP i Fotoklub Samobor. Izložba je imala dvije teme i to *godišnji odmor* i *slobodnu temu.* O razini izložbe najbolje govori sastav žirija: Nikola Tanhofer i Enes Midžić. Na izložbi su sudjelovali autori iz cijele Jugoslavije.

I u 1976. godini održana je u Samoboru *Jugoslavenska izložba fotografije i dijapozitiva* pod nazivom *Sam snimi film*[197], pod pokroviteljstvom *Općinske konferencije SSO* Samobor, časopisa *Sam svoj majstor* i *NIŠP Vjesnik* Zagreb. Organizatori su bili Fotoklub Samobor, Filmska autorska grupa enthusia Planck i *Narodno sveučilište Janko Mišić* Samobor. Izložba je imala dvije teme: *ljubav* i *slobodnu* temu. U žiriju su bili Nikola Tanhofer, Milan Pavić i Enes Midžić. Na izložbi sudjeluju autori iz cijele Jugoslavije. Pretpostavljam, da je izložba pod istim nazivom održana i 1977. ali nisam uspio doći do kataloga.

Godine 1978. održana je u Samoboru *Jugoslavenska izložba fotografija i dijapozitiva*[198] (izostavljen redni broj izložbe) pod znakom *Sam snimi film* također pod pokroviteljstvom popularnog časopisa *Sam svoj majstor*, *NIŠP Vjesnik* i *Općinske konferencije SSO* Samobor. Organizatori su bili FAGEP i *Narodno sveučilište Janko Mišić* Samobor (Fotoklub Samobor se više ne navodi). Žiri su sačinjavali Nikola Tanhofer, Želimir Koščević i Enes Midžić.

Godine 1979. održana je i opet *Izložba fotografije i dijapozitiva Sam snimi film*[199] (bez naziva *jugoslavenska* i bez rednog broja) pod pokroviteljstvom časopisa *Sam svoj majstor* i *OK SSO* Hrvatske. Organizatori su bili FAGEP i *Narodno sveučilište Janko Mišić* Samobor. Žiri su sačinjavali i opet Nikola Tanhofer, Želimir Koščević i Enes Midžić.

U Samoboru će se i dalje održavati fotografske izložbe, na kojima se kao suorganizator pojavljuje FAGEP. Navest ću još samo kao primjer *Izložbu fotografije i dijapozitiva zagrebačkih autora* iz godine 1988.[200] Pokrovitelji su bili *TV Zagreb – Zagrebačka panorama, Večernji list i Savez kulturno-umjetničkih društava* Samobor. Organizatori su bili FAGEP i *Narodno sveučilište Janko Mišić* Samobor. Selektor izložbe bila je Jasenka Odić – Jendrašić. Dalje u ovoj knjizi neću pratiti rad FAGEP-a, jer to izlazi izvan okvira ovih istraživanja.

Izložba fotografije Čelik i nafta, premda pokrenuta u drugoj polovici šezdesetih godina, svoju punu afirmaciju i veličinu dostiže u sedamdesetim godinama, da bi dalje u osamdesetima počela pokazivati znakove zamora i krenula silaznom putanjom. Vjerojatno je tome bio razlog što se na posljednjoj izložbi 1990. godine krenulo u jedan eksperiment, koji ju je praktički uništio. Po uzoru na izložbu *Čovjek i more*, koja od 1986. prestaje biti javna, natječajna, dostupna svim amaterima i profesionalcima iz cijelog svijeta, te postaje pozivna po pozivu jednog čovjeka – selektora, to je učinjeno i s izložbom *Čelik i nafta*, nakon čega izložba više nije održavana. Istini za volju, agresija na Hrvatsku 1991. godine vjerojatno bi prekinula održavanje bilo kakve izložbe fotografije u Sisku. No, ostaje upitno, kako bi se izložba *Čelik i nafta* održala u promijenjenim uvjetima, kada bi od nje ostalo samo ime.

Budući da je ta izložba svoj vrhunac dostigla u sedamdesetim godinama, ovdje ću dati prikaz te izložbe kroz cijelo razdoblje održavanja, kao što sam to činio i kod drugih projekata koje razmatram u ovoj knjizi.

Iz kataloga prve izložbe nije vidljivo gdje je održana. Dalje, od druge izložbe pa sve do kraja izložba se održavala u *Galeriji Muzeja grada* Sisak. Bio je to još jedan sjajan primjer suradnje između *Fotosaveza Hrvatske* (čitaj fotoamaterskog pokreta) i jedne muzejske kulturne institucije. Vrhunsko opremanje kataloga, od pr-

[196] Časopis *Sam svoj majsto*r & NIŠP Vjesnik Zagreb, *1. jugoslavenska izložba fotografija i dijapozitiva*, katalog, Samobor, 1975.
[197] Općinska konferencija SSO Samobor & Časopis *Sam svoj majstor* & NIŠP Vjesnik Zageb, *Jugoslavenska izložba fotografije i dijapozitiva*, katalog, Samobor, 1976.
[198] Časopis *Sam svoj majstor* & NIŠP Vjesnik & Općinska konferencija SSO Samobor, *Jugoslavenska izložba fotografija i dijapozitiva*, katalog, Samobor, 1978.
[199] Časopis *Sam svoj majstor* & Općinska konferencija SSO Hrvatska, *Izložba fotografije i dijapozitiva Sam snimi film*, katalog, Samobor, 1979.

vog do posljednjeg, djelo je zaslužnog člana Fotokluba Zagreb Mitje Komana, pa se i na takav način očitovao utjecaj toga Kluba na hrvatsku amatersku fotografiju.

1966. I. jugoslavenska izložba fotografije Čelik i nafta[201]

Žiri u sastavu: Ivo Eterović, Stojan Kerbler, Slobodan Krstanović i Vlado Solariček od ukupno pristiglih 752 rada od 145 autora prihvatio je za izlaganje 210 radova od 59 autora.
Iz Hrvatske sudjeluju sljedeći klubovi: Daruvar, Dubrovnik, Mikac 1 Varaždin, Sisak (Rafinerija, Željezara, FK Sisak), Rijeka (Student), Vinkovci, Zagreb.
Tajnik izložbe je bio Branko Jagodić.

1968. II. jugoslavenska izložba fotografije Čelik i nafta[202]

Žiri u sastavu: Jozo Četković, Branko Hrs, Ivo Maroević, Jure Mažuran i Dragoljub Tošić od ukupno pristiglih 1.238 radova od 241 autora primio je za izlaganje 156 radova od 72 autora od čega za temu *Čelik i nafta* 74 rada od 36 autora, a za *Slobodnu temu* 82 rada od 53 autora, uz 4 rada od 2 autora iz ocjenjivačkog odbora.
Autori u katalogu nisu svrstani po klubovima, već abecedno (pa postoji mogućnost pogreške ako se svrstavaju po klubovima).

1970. III. jugoslavenska izložba fotografije Čelik i nafta[203]

Žiri u sastavu: Branko Hrs, Zmago Jeraj, Branka Kurbel, Vlado Solariček od ukupno prispjelih 1.016 radova od 234 autora primio je za izlaganje 132 rada od 98 autora, od čega za temu *Čelik i nafta* 63 rada od 34 autora, a za *Slobodnu* temu 69 radova od 42 autora.
Autori u katalogu nisu svrstani po klubovima već abecedno.

1972. IV. jugoslavenska izložba fotografije Čelik i nafta[204]

Od te izložbe pa nadalje dolazi do promjena propozicija. Odustaje se od dvije teme, tako što se tema *Čelik i nafta* predviđa kao slobodna tema.
Žiri u sastavu: Branko Hrs, žika Đorđević, Tihomir Pinter, Nino Vranić i Stjepan Vrbanović od ukupno prispjelih 588 radova od 162 autora primio je za izlaganje 96 radova od 46 autora. Kao stimulacija za sudjelovanje na toj izložbi nagrađenim autorima po prvi puta su dodijeljene i visoke novčane nagrade.
Autori u katalogu nisu svrstani po klubovima već abecedno.

1974. V. jugoslavenska izložba fotografije Čelik i nafta[205]

Žiri u sastavu: Ivo Dvoršak, Žika Đorđević, Branko Hrs, Mitja Koman i Radivoj Sužnjević od ukupno prispjelih 420 radova od 70 autora primio je za izlaganje 106 radova od 44 autora. Nagrađenim autorima su dodijeljene novčane nagrade.
Autori u katalogu nisu svrstani po klubovima već abecedno.

1976. VI. jugoslavenska izložba fotografije Čelik i nafta[206]

Žiri u sastavu: Zvonimir Dumančić, Branko Hrs, Tone Marčan i Stojka Mićić od ukupno prispjelih 449 radova od 121 autora ukupno je primio za izlaganje 96 radova od 44 autora. Nagrađenim autorima su dodijeljene novčane nagrade.
Autori u katalogu nisu svrstani po klubovima već abecedno.

1978. VII. jugoslavenska izložba fotografije Čelik i nafta[207]

Žiri u sastavu: Đuro Gajdek, Geza Lennert, Smerke Marjan, Vladimir Solariček i Vitomir Stašević od ukupno prispjelih 510 radova od 105 autora primio je za izložbu 90 radova od 40 autora. Nagrađenim autorima su dodijeljene novčane nagrade.
Autori u katalogu nisu svrstani po klubovima već abecedno.

1980. VIII. jugoslavenska izložba fotografije Čelik i nafta[208]

Žiri u sastavu: Branko Cačić, Stojan Kerbler, Branko Hrs i Stevan Lazukić od ukupno prispjelih 601 rada od 135 autora primio je za izlaganje 100 radova od 39 autora. Nagrađenim autorima su dodijeljene novčane nagrade.
Autori u katalogu nisu svrstani po klubovima već abecedno.

1982. IX. jugoslavenska izložba fotografije Čelik i nafta[209]

Žiri u sastavu: Branko Cačić, Mitja Koman i Dragan Pešić od ukupno prispjelih 400 radova od 103 autora primio je za izložbu 100 radova od 43 autora. Nagrađenim autorima su dodijeljene novčane nagrade.
Autori u katalogu nisu svrstani po klubovima već abecedno.

1984. X. jugoslavenska izložba fotografije Čelik i nafta[210]

Odustaje se od višečlanog žirija i uvodi jedan selektor po uzoru na Zagreb salon. Selektor izložbe Ivan Posavec (Fotoklub Zagreb) od ukupno prispjelog 471 rada od 153 autora primio je za izlaganje 69 radova od 36 autora. Nagrađenim autorima su dodijeljene novčane nagrade.
Autori u katalogu nisu svrstani po klubovima već abecedno.

1986. XI. jugoslavenska izložba fotografije Čelik i nafta[211]

Selektor izložbe Mitja Koman (Fotoklub Zagreb) od ukupno prispjela 283 rada od 62 autora primio je za izlaganje 84 rada od 50 autora. Nagrađenim autorima su dodijeljene novčane nagrade.
Autori u katalogu nisu svrstani po klubovima već abecedno.

---

[200] Fotokemika tvornica filmova i fotopapira Zagreb, *Izložba fotografija i dijapozitiva zagrebačkih autora*, katalog, Samobor, 1988.
[201] Fotosavez Hrvatske, Općinsko vijeće Narodne tehnike Sisak, *Prva izložba fotografije Čelik i nafta*, katalog, Sisak, 1966.
[202] Galerija Muzeja Sisak, *Čelik i nafta, II. jugoslavenska izložba fotografije*, katalog, Sisak, 1968.
[203] Galerija Muzeja Sisak, *III. jugoslavenska izložba fotografije Čelik i nafta*, katalog, Sisak, 1970.
[204] Galerija Muzeja Sisak, *IV. jugoslavenska izložba fotografije Čelik i nafta*, katalog, Sisak, 1972.
[205] Galerija Muzeja Sisak, *V. jugoslavenska izložba fotografije Čelik i nafta*, katalog, Sisak, 1974.
[206] Galerija Muzeja Sisak, *VI. jugoslavenska izložba fotografije Čelik i nafta*, katalog, Sisak, 1976.
[207] Galerija Muzeja Sisak, *VII. jugoslavenska izložba fotografije Čelik i nafta*, katalog, Sisak, 1978.
[208] Galerija Muzeja Sisak, *VIII. jugoslavenska izložba fotografije Čelik i nafta*, katalog, Sisak, 1980.
[209] Galerija Muzeja Sisak, *IX. jugoslavenska izložba fotografije Čelik i nafta*, katalog, Sisak, 1982.
[210] Galerija Muzeja Sisak, *X. jugoslavenska izložba fotografije Čelik i nafta*, katalog Sisak, 1984.
[211] Galerija Muzeja Sisak, *XI. jugoslavenska izložba fotografije Čelik i nafta*, katalog, Sisak, 1986.

1988. XII. jugoslavenska izložba fotografije Čelik i nafta[212]

Selektor izložbe Vladimir Solariček (Fotoklub Zagreb) od ukupno prispjelih 229 radova 48 autora primio je na izložbu 66 rada od 48 autora. Nagrađenim autorima su dodijeljene novčane nagrade.
Autori u katalogu nisu svrstani po klubovima već abecedno.

Zanimljiva je povijest ove izložbe. Prva izložba bila je definirana samo na jednu temu. Od druge do četvrte (zaključno) uvedene su dvije teme, a dalje od pete izložbe do kraja ponovno samo jedna i to *Čelik i nafta* kao slobodna tema. Budući da je organizator ambiciozno svoju izložbu proglasio jugoslavenskom to su, sukladno tomu, od izložbe do izložbe u višečlanim žirijima sjedili predstavnici različitih republičkih fotosaveza, što u konačnici nije moglo voditi rastu kvalitete izložbe, već upravo suprotno – njenom padu. To je razumljivo kada se uzme u obzir heterogenost pogleda članova žirija iz različitih civilizacijskih sredina. Izlaz iz toga bio je uvođenje jednoga selektora. No, ni to više, kao uostalom ni relativno visoke novčane nagrade, nisu mogle spasiti izložbu od tihog zamiranja. Osnovna pogreška je bila uvođenje jedne teme i to *Čelik i nafta* kao slobodne teme. Tijekom vremena autori su sve manje slali svoje radove, jer su se iscrpili na jednoj, uvjetno rečeno, slobodnoj temi.

Takvu pogrešku nije si dozvolio salon *Čovjek i more* koji je do kraja svoga postojanja zadržao dvije teme.

Suočen s takvom situacijom, htijući održati ovu izložbu pod svaku cijenu, organizator izložbe *Čelik i nafta*, po uzoru na zadarski izložbu fotografije *Čovjek i more*, u svome katalogu – pamfletu iz 1990. godine sam konstatira sljedeće: „Višegodišnja bienalna fotografska manifestacija *Čelik i nafta* sa sjedištem izložbene aktivnosti u Sisku i mjestima Sisačko-banijske regije, bila je zrela za jednu ozbiljnu transformaciju i manifestaciju koja aktivira ne samo izlagačku djelatnost, već potiče samoaktivne oblike fotografije kao izraza u tehničkim, likovnim i estetskim vrijednostima. Razgovori, koje su vodili autori ovog prijedloga sa članovima *Fotosaveza Hrvatske*, potvrdili su ranije glasna razmišljanja o preživjeloj, dosadašnjoj formi organizacije, te dogovorili moguću podlogu za razvoj i prezentaciju jedne ovakve fotografske manifestacije u trajanju od pet dana. Upravo ovom izložbom govorimo o rezultatima nove koncepcije, autorskoj selekciji i odabiru, da iz snimljenog materijala (prvi dio biennala) gradimo ovdje postavljenu izložbu" (cit.).[213]

Tim manifestom, koji po formi i stilu jako podsjeća na četrdesete i rane pedesete godine 20. stoljeća (samoaktivni oblici), stavljena je točka na jednu izložbu koja je u ukupnom trajanju od čak 22 godine, uz sve organizacijske slabosti i lutanja, dala veliki doprinos razvoju fotografske umjetnosti u Hrvatskoj.

Još jedna velika pogreška učinjena je tom prigodom. Amateri su bili izbačeni iz igre što je vidljivo iz tog manifesta: „Učesnici – profesionalni umjetnički fotografi s boravkom i radom u trajanju od pet dana, obavezni su realizirati najmanje pet fotografija za završni dio manifestacije – izložbu" (cit.). Tim je činom zadan težak udarac dugogodišnjem amaterskom statusu izložbe, nažalost, uz asistenciju *Fotosaveza Hrvatske* kao jedne amaterske organizacije.

Stjepan Vrbanović rođen je 1915. u Sisku. Diplomirao je na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 1938. klasičnu filologiju, arheologiju i povijest starog vijeka. U Sisak dolazi 1942. gdje se zapošljava u gimnaziji kao profesor latinskog jezika. Istovremeno djeluje u društvu *Muzej i knjižnica grada* Siska. Godine 1947. imenovan je počasnim konzervatorom za Sisak. Njegovom zaslugom 1951. godine osniva se *Muzej grada* Siska. Od godine 1953. postaje upravitelj novoosnovanog muzeja sve do 1965. kada je po drugi puta imenovan ravnateljem dvaju integriranih ustanova, *Muzeja grada* Siska i *Muzeja i arhiva revolucije* u Sisku, na kojem mjestu ostaje do polovice 80-ih. Dugo godina svestrano je angažiran u svim segmentima kulture u Sisku. Zajedno s Jurajem Mažuranom (Fotosavez Hrvatske) inicijator je i pokretač osnivanja poznate izložbe jugoslavenske fotografije *Čelik i nafta*, koja se održavala od 1966. do 1988. godine u Sisku. Umro je 1994. godine u Sisku.

Fotoklub Rijeka ostvariti će i u sedamdesetim godinama jedan značajan, ali nažalost kratkotrajan projekt.

---

[212] Galerija Muzeja Sisak, *XII. jugoslavenska izložba fotografije Čelik i nafta*, katalog, Sisak, 1988.
[213] *Izložba fotografije Sisak 90., Bienale fotografije Čelik i nafta*, katalog, Sisak, 1990. (grupa autora izlagača: Josip Klarica, Tihomir Pinter, Boris Savić, Franc Sluga, Josip Vranić)

Godine 1974. održana je izložba fotografije pod logom IF 74. Ova je izložba znakovita po nizu detalja. Pod ovim logom tiskan je najprije skromni katalog formata 14×20 cm iz kojeg se na temelju konfuznog uvoda ne vidi koncepcija izložbe. Izložba je održana u vremenu od 16. do 30. siječnja 1976. Daje se naslutiti da bi tema trebala biti *Trenutak čovjeka*. Na izložbi su sudjelovala čak 33 kluba iz cijele Jugoslavije. U katalogu je priloženo pismo potpisano od presjednika i sekretara Kluba u kojem se na početku pisma otvoreno priznaje: „Naime, poznato je da je u Fotoklubu Rijeka izlagačka djelatnost posljednjih godina zamrla." (cit.) Na kraju toga pisma slijedi i ovo: „Ovim ujedno obavještavamo sve izlagače da je ovaj katalog privremen koji je poslužio kao evidencija za izložbu, tako da će se na koncu godine 1974. štampati godišnjak Fotokluba Rijeka sa reprodukcijama pojedinih radova sa svih izložbi tokom godine." (cit.)

Slijedom toga pisma Fotoklub Rijeka iste godine tiska katalog formata 21×24 cm. Iz uvodnika, također, nije vidljiva koncepcija izložbe. Prvi dio kataloga predstavlja izložbu fotografije, koja je održana od 17. do 30. listopada 1974. Izložba sadrži dvije sekcije, i to crno-bijelih fotografija i dijapozitiva u boji. U katalogu se daje popis autora iz cijele Jugoslavije, ali samo abecednim redom. Taj dio kataloga također obuhvaća i izložbu diapozitiva fotosekcije ,,stroja", koja je održana 1.11.1974. Drugi dio kataloga sadrži najavljeni godišnjak. Tu su registrirane sljedeće izložbe:

- *Izložba fotografije*, otvorena za sve klubove, održana od 16. do 30. siječnja, koja je bila navedena u malom katalogu, pa predstavlja samo statističko ponavljanje,
- *Izložba fotografije povodom Dana žena 74*, održana u vremenu od 15. ožujka do 12. travnja 1974. u *Narodnoj čitaonici* u Kastvu,
- *Samostalna izložba fotografije Borislava Ostojića* u *Domu JNA* u Rijeci u vremenu od 15. ožujka do 12. travnja 1974.,
- Interna izložba fotografije povodom *Tjedna omladine 74*, održana u *Sindikalnom domu 3. maj* Rijeka u vremenu od 8. do 13. svibnja 1974.
- I*nterna izložba dijapozitiva* održana 28. kolovoza 1974.

Zašto sam ovoj izložbi posvetio toliko prostora? Ona je, kako je koncipirana, trebala ponovno pokrenuti izložbenu djelatnost. Je li u tome Fotoklub Rijeka uspio, djelomično ili potpuno, teško je danas utvrditi. No, činjenica je, da je u vremenu od 1979. do 1981. godine Fotoklub Rijeka organizirao tri godine za redom izložbu na temu *Žena*. Svi katalozi bili su formata 20×21 cm. Dajem pregled navedenih izložbi:

Godina	Izložba	Žiri
1979.	Izložba fotografija i dijapozitiva Žena[214] Zastupljeni su autori, abecedno poredani, iz 27 gradova iz cijele Jugoslavije, u dvije sekcije i to: *Fotografije* i *Dijapozitivi*.	Đoko Milekić Šime Fučić
1980.	2. izložba jugoslavenske fotografije i dijapozitiva Žena[215] Zastupljeni su autori, abecedno poredani, iz 19 gradova iz cijele Jugoslavije, u dvije sekcije i to: *Fotografije* i *Dijapozitivi*.	Geza Lennert
1981.	3. izložba jugoslavenske fotografije i dijapozitiva Femina [216] Zastupljeni su autori, abecedno poredani, iz 24 grada iz cijele Jugoslavije, u dvije sekcije i to: *Fotografije* i *Dijapozitivi*.	Đoko Milekić Mladen Batory Blagoj Marinski

U organizaciji Fotokluba Rijeka održana je 1983. godine *Izložba jugoslavenske fotografije i dijapozitiva* pod nazivom *50 f grad*. Tematika je bila *grad*. Pod tim se podrazumjevalo: ,,Grad: to su ljudi i njihove djelatnosti, navike i ponašanja, običaji, događaji i manifestacije" (cit.). Na izložbi su sudjelovala 52 autora sa 61 fotografijom iz 26 klubova.

Prema dostupnim materijalima koje sam uspio prikupiti, od tada nadalje ponovno zamire izložbena

[214] *Izložba fotografije i dijapozitiva Žena,* Fotoklub Rijeka, katalog, Rijeka, 1979.
[215] *2. izložba jugoslavenske fotografije i dijapozitiva Žena*, Fotoklub Rijeka, katalog, Rijeka, 1980.
[216] *3. izložba jugoslavenske fotografije i dijapozitiva Femina*, Fotoklub Rijeka, katalog, Rijeka, 1891.

aktivnost Fotokluba Rijeka. Interesantno je napomenuti, da se u Rijeci nije nikada održala prateća međunarodna izložba fotografije u okvirima *Zagreb salona*, kojom je Fotoklub Zagreb potpomagao fotoamaterski pokret u Hrvatskoj. Vjerojatno, jer se bilo teško odlučiti između Fotokluba Rijeka i Fotokluba Color.

Ovdje bih spomenuo kao aktivnog društvenog radnika Borislava Ostojića.

Borislav Ostojić rođen je u Imotskom 1937. gdje je završio gimnaziju. Hrvatski jezik s književnošću i bibliotekarstvom diplomirao je na Pedagoškoj akademiji u Rijeci 1968. godine. Kao nastavnik i knjižničar službuje u Rasinji i Velikom Pogancu, (kod Koprivnice), u Osnovnoj školi Bobijevo, (gdje je uz rad u knjižnici i nastavi, vodio i sekciju kinoamatera i fotoamatera), te u Rijeci.

Od 1974. godine glavni je i odgovorni urednik *Galeba*, lista za djecu u izdanju *Novog lista*. Objavljene su mu tri zbirke pjesama, te slikovnica za predškolski uzrast u suradnji sa slikarom Vojom Radoičićem. Pisao je književnu i kazališnu kritiku. Autor je dvadesetak novinskih feljtona. Redovni je član *Hrvatskoga novinarskog društva*. Dobitnik je niza društvenih priznanja *Hrvatskoga novinarskog društva* i *Narodne tehnike Hrvatske* za višegodišnje pisanje o zbivanjima na području tehničke kulture u Rijeci i Primorsko-goranskoj županiji. Više od pola stoljeća aktivno se bavio dokumentarnom i umjetničkom fotografijom. Kao profesionalni fotoreporter radio je u zagrebačkom *Studentskom listu* od 1957. do1960. godine.

Imao je četiri samostalne izložbe: u Rijeci, Delnicama, Ogulinu i Susku, a sudjelovao je na 105 izložbi umjetničke fotografije u SFR Jugoslaviji. Dobitnik je 23 nagrade i priznanja za umjetničku fotografiju. Sedamdesetih godina obnašao je dužnost predsjednika Fotokluba Rijeka, te člana *Izvršnog odbora Fotosaveza Hrvatske* u dva mandata. Počasni je član Fotokluba Rijeka.

Fotoklub Color u 70-im godinama bio je vrlo aktivan. Godine 1971. nastavio je održavati izložbu *Salon fotografije* Rijeka. Dajem pregled tih izložbi:

Godina	Salon fotografije Rijeka	Žiri
1971.	Salon fotografije Rijeka 1971.[217] Sudjeluju izlagači iz: Beograda, Daruvara, Doboja, Ljubljane, Maglaja, Maribora, Nove Gorice, Požarevca, Pule, Rijeke, Skoplja, Slovenskih Konjica, Sarajeva, Sombora, Splita, Šibenika, Zagreba, Zemuna.	Fernando Soprano
1972.	Salon fotografije Rijeka 1972.[218] Sudjeluju izlagači iz: Banovića, Beograda, Daruvara, Doboja, Celja, Jesenica, Kikinde, Konjica, Kranja, Kumanova, Ljubljane, Maglaja, Maribora, Mostara, Novog Sada, Osijeka, Palića, Prištine, Pirana, Sarajeva, Skoplja, Splita, Šibenika, Tržiča, Tuzle, Zagreba, Zenice.	Fernando Soprano

Iste godine Fotoklub Color održao je i posebnu prigodnu izložbu pod nazivom *Međunarodni susret fotoklubova* u povodu 80. godišnjice rođendana druga Tita i 30. godišnjice Ratne mornarice i pomorstva.

U katalogu nije naveden selektor, pa je pretpostaviti, da su klubovi direktno pozivani da sudjeluju svojim kolekcijama na izložbi. Iz Jugoslavije su sudjelovali klubovi iz Beograda, Ljubljane, Maribora, Rijeke (FK Color), Skoplja, a iz inozemstva iz Bukurešta (Rumunjska), Münchena (SR Njemačka), Luksemburga, Reusa (Španjolska). Ovo je očigledno bila improvizirana izložba, da bi se koristeći navedene jubileje uprihodila određena sredstva za Klub.

Ovaj katalog je priča za sebe. Podaci s naslovne stranice se ne podudaraju s podacima iz impresuma. Korice su ostale iste, kvalitetne kao u prethodnim katalozima, a katalog je tiskan na običnom pisaćem papiru. Klubovi u katalogu nisu poredani po abecedi. Klub je bio očito u financijskoj krizi.

[217] *Salon fotografije Rijeka 1971*, Fotoklub Rijeka, katalog, Rijeka, 1971.
[218] *Salon fotografije Rijeka 1972*, Fotoklub Rijeka, katalog, Rijeka, 1972

1973.	Salon fotografije Rijeka–Opatija 1973.[219] Sudjeluju izlagači iz: Beograda, Doboja, Kranja, Kikinde, Ljubljane, Maglaja, Novog Sada, Nove Gorice, Osijeka, Ptuja, Pirana, Pule, Rijeke, Sarajeva, Skoplja, Splita, Šibenika, Zagreba, Zenice.	Fernando Soprano
1974.	Salon fotografije Rijeka–Opatija 1974.[220]	
1975.	Salon fotografije Rijeka 1975.[221] Sudjeluju klubovi iz: Beograda, Doboja, Kranja, Ljubljane, Maribora, Nove Gorice, Novog Sada, Portoroža, Pirana, Rijeke, Skoplja, Splita, Tuzle, Zagreba.	Fernando Soprano

To potvrđuje i katalog klupske *Izložbe umjetničke fotografije* (u čast 6. rujna, *Dana Luke*), godine 1976., koji je tiskan na običnom papiru za pisanje, preklopljenog A4 formata. I taj katalog karakterizira nesistematičan popis klubova, što ukazuje na površnost organizatora. Smatram za shodno navesti, da se od 1973. kao tajnik Salona pojavljuje Rajko Đedović, koji će 2000. godine odigrati veliku ulogu u ponovnom odvajanju dijela

1976.	Salon fotografije Rijeka 1976.[222] Sudjeluju klubovi iz: Beograda, Bjelovara, Čakovca, Doboja, Jesenica, Kranja, Maglaja, Maribora, Novog Sada, Osijeka, Pirana, Požarevca, Radovljice, Rijeke, Sarajeva, Splita, Valjeva, Visokog, Zagreba, Zemuna.	Fernando Soprano Đerđ Mjeda Istog Žorž

članova iz FK Rijeka i osnivanju po drugi puta FK Color.

No, te će godine Fotoklub Color održati još jednu izložbu. Bit će to njihova klupska izložba s kojom su se predstavili u *Zavičajnom muzeju* u Rovinju, zatim u Galižani, Vodnjanu, Fažani i Balama. Nakon 1976. godine nisam više uspio prikupiti kataloge te izložbe.

Godine 1981., a u povodu 20. godišnjice Kluba, njegovi članovi su održali *4. izložbu kolor fotografije*. Iz kataloga nije vidljiv žiri. U inače skromnom katalogu, bez reprodukcija, s ponosom se ističe: „Prije 20 godina FK Color je organizirao prvu kolor izložbu fotografije i dijapozitiva u Jugoslaviji." (cit.) Točnost ove tvrdnje nisam nikada uspio provjeriti.

Već sljedeće, 1982. godine, Fotoklub Color održao je svoju petu izložbu kolor fotografije.

Sastav žirija ukazuje na promjene koje su se događale u tom Klubu. Očito su došli neki novi ljudi. Nisam uspio pronaći kataloge prve tri izložbe kolor fotografije toga Kluba, jer je očito da to nisu bile njihove izložbe *Salon fotografije Rijeka*.

Godine 1984. Fotoklub Color održao je svoju sedmu klupsku izložbu. Katalog je bio obični list papira A4 kucan pisaćom mašinom i presavijen na pola. Slova su teško čitljiva i cijeli katalog ukazuje na

1982.	5. salon kolor fotografije 82[223] Sudjeluju klubovi iz: Beograda, Doboja, Ivanca, Jesenica, Križevaca, Koprivnice, Ljubljane, Maglaja, Malog Lošinja, Maribora, Nove Gorice, Novog Sada, Opatije, Osijeka, Ptuja, Pule, Rijeke, Splita, Skoplja, Subotice, Valjeva, Vevča, Vinkovaca, Visa, Zagreba, Zenice.	Bole Drago Berislav Valušek Josip Vranić

[219] *Salon fotografije Rijeka-Opatija 1973*, Fotoklub Rijeka, katalog, Rijeka, 1973.
[220] *Nisam uspio doći do kataloga*
[221] *Salon fotografije Rijeka 1975*, Fotoklub Rijeka, katalog, Rijeka, 1974/1975.
[222] *Salon fotografije Rijeka 1976*, Fotoklub Rijeka, katalog, Rijeka, 1976.
[223] *5. salon kolor fotografije 82.*, Fotoklub Rijeka, katalog, Rijeka, 1982.

dolazeću krizu u tom Klubu. Iz kataloga nije vidljivo od kada su računali svoje klupske izložbe, jer ako je to bila sedma klupska izložba od početka postojanja kluba, tada su ih održavali vrlo rijetko.

Godine 1987. Fotoklub Color održao je retrospektivnu izložbu fotografije svojih i nekih počasnih članova (1961.-1987.) u povodu 25 godina postojanja. Selektor je bio Istog Žorž. Sudjelovalo je 45 autora od čega su deset bili osnivači kluba. U tom se katalogu, po prvi puta, navode imena osnivača Fotokluba Color. Bili su to: Fernando i Ljubica Soprano, Bogomil Žorž, Alfons Malpera, Branka Pletenac, Viktor Šekulja, Ervin Debeuc, Albert Kolveš, Marko Pavlić i Belizar Grohovac.

Nakon te godine nisam više uspio ništa saznati o Fotoklubu Color. On će se 1989. godine ponovno pripojiti, tj. vratiti u matični Fotoklub Rijeku i prestati postojati kao samostalan klub.

Početkom 70-ih godina pokrenuta je u Grazu, u Austriji, inicijativa pod nazivom *Landes Forderungspreis für Fotografie*. Ideja za tu akciju potekla je od Kurta Jungwirtha, visokog činovnika za kulturu pri *Ministarstvu zemaljske vlade za Štajersku*. Tu ideju Erich Kees ostvaruje u obliku nagradne izložbe austrijske fotografije pod gornjim nazivom. Velike nagrade doprinijele su da ta izložba postane u najkraćem roku atraktivna za sve austrijske fotografe, kako profesionalce tako i amatere.

Gotovo istovremeno s nastankom te izložbe, organizator dolazi na ideju da se ova izložba proširi i obuhvati susjedne zemlje i to Mađarsku (pokrajine Baranya i Vas) i Jugoslaviju (Republike Hrvatsku i Sloveniju).

Tako već 1973. godine organizator iz Graza stupa u kontakte s predstavnicima spomenutih zemalja i iznosi konkretan prijedlog da se izložba proširi. Slijedili su brojni kontakti i intenzivni dogovori. Rezultat toga je bio, da je u okvirima *Treće zemaljske izložbe fotografije Austrije* 1974. godine održana i prva izložba fotografije iz tri susjedne zemlje. Budući da su bile uključene pokrajine (Baranya i Vas iz Mađarske, te Štajerska iz Austrije), ali i dvije republike (a ne pokrajine) Slovenija i Hrvatska, dolazilo je do zabune glede naziva izložbe.

Ideja o jednoj takvoj, nazovimo je, pokrajinskoj izložbi susjednih zemalja srednje Europe nije u to vrijeme bila nova. Već početkom 70-ih godina istaknuti slovenski fotograf **Vlastja Simončič** iz Gorenje Vasi, propagira ideju jedne čvršće suradnje među fotografima susjednih zemalja. Na njegovu inicijativu, godine 1971. održana je u Ljubljani, u Sloveniji, prva izložba triju pokrajina, i to: Furlanije-Julijske Krajine, Koruške i Slovenije (uvjetno rečeno pokrajine), susjednih zemalja pod nazivom *Foto treh dežel*. Sljedeće godine, 1972., ta je izložba održana u Staroj Gorici, u Italiji, pod nazivom *Foto Triangolore*, da bi se sljedeće, 1973., godine izložba održala u Celovcu, u Austriji, pod nazivom *Dreilanderfoto*. Daljnji tijek ove izložbe nećemo pratiti, jer izlazi izvan okvira ove knjige. Zbog svoje inicijative, koja se u to vrijeme službeno smatrala nepoželjnom, Simončič je u tadašnjoj državi doživio mnogo neprijatnosti. Te podatke sam dobio osobno od Vlastje Simončiča, s kojim me vezalo lijepo prijateljstvo.

Dalje nas više ne treba zanimati osnovna austrijska izložba fotografije *Landes Forderungspreis für Fotografie*, pa ju u daljem tekstu napuštam. Slijedit ću, međutim, tijek događanja vezanih uz novonastalu situaciju organiziranja izložbe fotografije pet susjednih pokrajina.

Prva izložba fotografije iz pet susjednih pokrajina, iz Austrije, Jugoslavije i Mađarske (pri čemu Hrvatsku i Sloveniju treba uvjetno smatrati pokrajinama) održana je 1974. godine u Grazu. Na toj izložbi svaki autor sudjeluje s po osam fotografija, po vlastitom izboru, koje su trebale predstavljati jednu tematsku cjelinu ili ciklus. Zbog toga se ta izložba, u neku ruku, smatrala tada autorskom izložbom više izlagača, na istom mjestu i u isto vrijeme.

Prema tada utanačenim propozicijama iz svake pokrajine sudjeluju po tri autora, u crno-bijeloj tehnici. Izuzetak je domaćin, koji sudjeluje sa šest autora, ali također s po osam crno-bijelih fotografija. Tom prigodom počasno su izlagali i autori s fotografijama u boji, ali samo simbolično (jedan iz Hrvatske i dva iz Austrije). Na izložbi se prikazuju projekcije dijapozitiva u boji, po istom ključu kao i za crno-bijelu tehniku.

Na početku je bilo nesporazuma oko naziva izložbe. Zanimljivo je, da se ta izložba u diskusijama u Zagrebu još 1976. godine nazivala *Foto-trigon*, s obzirom na tri zemlje sudionice (Austrija, Jugoslavija i Mađarska), što je dovodilo do zabune s izložbom fotografije pod nazivom *Treh dežel*. No taj se naziv za novu izložbu, nakon početnih nesporazuma, ubrzo napušta da bi se preko naziva *Izložba pet zemalja* (i opet netočno, jer se brkalo na relaciji pokrajina –

republika) konačno došlo početkom osamdesetih godina do naziva *Fotoforum*, koji se zadržao do kraja.

Što se tiče kataloga izložbe, on nije imao standardni oblik i kvalitetu, što je s današnjeg gledišta velika šteta. On se mijenjao od izložbe do izložbe. To je, nažalost, bilo i razumljivo s obzirom na različite mogućnosti (bolje rečeno nemogućnosti) organizatora iz susjednih zemalja.

Već prva izložba u 1974. godini po svojoj koncepciji, sadržaju prezentiranih fotografija, organizaciji i sveukupnom dojmu, bila je i više nego uspjela. To je rezultiralo daljnjim održavanjem te izložbe u kontinuitetu od čak 20 godina, unatoč mnogim poteškoćama organizacijske kao i financijske prirode, koje su se, u pojedinim trenucima i u pojedinim zemljama, pojavljivale. Radi toga, kada se danas retrospektivno piše o toj izložbi i daju prosudbe o njenoj vrijednosti, moraju se sagledati svi relevantni čimbenici koji su utjecali na njeno održavanje. Prije svega, bila su to tri različita društvena sustava sa svim svojim različitim pravilima življenja, koji su u mnogo slučajeva dovodili u pitanje opstanak te izložbe. Materijalne nemogućnosti zemalja tzv. *socijalističkog lagera* bile su više puta ograničavajući faktor. I na koncu, komponenta realizacije izložbe u okvirima amaterskih organizacija nije bila zanemariva. Tako se, primjerice, desilo prigodom održavanje te izložbe 1984. godine u Osijeku da organizator nije imao točnu evidenciju o broju prethodnih izložbi, pa se u katalogu našao podatak da je to deseta izložba po redu, premda je uistinu bila jedanaesta. Unatoč svim otežavajućim okolnostima, žilavost svjetskog fotoamaterskog pokreta, želja fotoamatera za druženjem i razmjenom iskustava u ovoj našoj priči iznijeli su pobjedu.

Tijekom vremena vidjelo se, da se broj autora koji mogu pokazati osam prvorazrednih fotografija na jednu temu, polako iscrpljivao. Kako se i broj pokrajina sudionica, kao i autora povećavao (izložba će se proširiti i na Italiju) to su s vremenom učinjena neka odstupanja od prvobitne koncepcije. Autori su umjesto s osam fotografija, koje trebaju predstavljati jedinstveni ciklus ili tematsku priču, najprije mogli sudjelovati s dva puta po četiri fotografije, dakle s dvije različite priče, da bi se na koncu broj fotografija po autoru reducirao na samo šest (tri plus tri).

Godine 1988. prigodom održavanja *15. međunarodnog Fotoforuma* u Spilimbergu, u Italiji, zaključeno je, da se pokrene postupak uključenja ove izložbe u cjelokupne aktivnosti organizacije *Alpe-Jadran*. Događaji koji su uskoro uslijedili na ovim prostorima, vjerojatno su doprinijeli da do realizacije te inicijative nije došlo. No, mi možemo danas sa simpatijama konstatirati da je *Međunarodna izložba fotografije Fotoforum* bila u neku ruku preteča buduće asocijacije *Alpe-Jadran*, ili barem jedna od njenih prethodnica

Od ukupno 20 održanih izložbi, tijekom 20 godina najviše ih je održano u Austriji, i to sedam. Slijedi Mađarska s pet, dalje su Hrvatska i Slovenija sa po tri, dok su u Italiji održane samo dvije, jer se Italija kasnije uključila u tu organizaciju.

Fotoforum, koji se trebao održati 1991. u Zagrebu, zbog tadašnjih ratnih prilika prebačen je najprije u Zadar, a na koncu je održan u Rovinju. Da bi se održao u tim teškim vremenima, posebno je zaslužan poznati rovinjski fotografski umjetnik Virgilio Giuricin, koji je tada učinio sve da se ta izložba održi u Rovinju, u Hrvatskoj. Važnost ove izložbe tijekom svih 20 godina postojanja je naročito u tome, što su izložbe pratili susreti i druženja izlagača s vrlo korisnom međusobnom razmjenom iskustava.

Na koncu ovog razmatranja o *Međunarodnoj izložbi fotografije Fotoforum* smatram vrijednim zabilježiti imena ljudi zaslužnih za rađanje ideje, pokretanje i realizaciju te izložbe u proteklom razdoblju. To su bili: Kurt Jungwirth, Erich Kees i Kurt Batschinski iz Austrije, Đuro Griesbach iz Hrvatske, Vlastja Simončič i Jože Kološa-Kološ iz Slovenije, dr. Ferenz Tatai, Laszlo Ornodi i Imre Veselić iz Mađarske, te Adriano Perini iz Italije.

U nastavku dajem tabelarni pregled svih dvadeset održanih izložbi, po godinama i mjestima održavanja:[224]

R.br	Godina	Mjesto	(Zemlja)
1.	1974.	Graz	(Austrija)
2.	1975.	Szombathely	(Mađarska)
3.	1976.	Zagreb	(Hrvatska)
4.	1977.	Graz	(Austrija)
5.	1978.	Pecs	(Mađarska)
6.	1979.	Koper	(Slovenija)
7.	1980.	Graz	(Austrija)

[224] S obzirom na totalnu neujednačenost svih kataloga po koncepciji, veličini, formi i sadržaju, nije moguće dati sustavni pregled kataloga, kako to inače činimo.

8.	1981.	Koper	(Slovenija)
9.	1982.	Volkermarkt	(Austrija)
10.	1983.	Szombathely	(Mađarska)
11.	1984.	Osijek	(Hrvatska)
12.	1985.	Pecs	(Mađarska)
13.	1986.	Graz	(Austrija)
14	1987.	Piran	(Slovenija)
15.	1988.	Spilimbergo	(Italija)
16.	1989.	Spittal na Dravi	(Austrija)
17.	1990.	Pecs	(Mađarska)
18.	1991.	Rovinj	(Hrvatska)
19.	1993.	Seolo	(Italija)
20.	1994.	Deutchlandsberg	(Austrija)

Osim pobrojanih velikih fotografskih projekata u sedamdesetim godinama, realizirano je i niz drugih projekata, možda i ne toliko značajnih za hrvatsku fotografiju.

Godine 1971. u Karlovcu **Fotoklub Karlovac** počinje s realizacijom izložbe *Čovjek i rijeka*, očito po uzoru na zadarsku *Čovjek i more*. Izložba je zamišljena kao bijenalna, ali se zbog niza organizacijskih, a još više materijalnih neprilika nije održavala redovito. Ukupno je održano pet takvih izložbi u razdoblju od 1971. do 1982. godine. Zanimljivo je, iako izložba nije posebno najavljivana kao izložba na jugoslavenskoj razini, da na njoj već od početka sudjeluju klubovi iz više republika. To mi samo daje za pravo kada tvrdim da je *Fotosavez Hrvatske* bio vodeći savez u jugoslavenskim okvirima i da je sve što se dešavalo unutar toga *Saveza* imalo velikog odjeka i u drugim republičkim savezima.

Dok je prva izložba održana u *Galeriji Karas,* ostale četiri izložbe održane su u *Zorin domu.* Značenje

Godina	Izložba fotografije Čovjek i rijeka	Žiri
1971.	I. izložba fotografije[225] Sudjeluju klubovi iz: Beograda, Karlovca, Kranja, Ljubljane, Maribora, Sarajeva, Višegrada i Zagreba	Đuro Griesbach Željko Herman Emil Hofman
1973.	II. izložba fotografije[226] Sudjeluju klubovi iz: Beograda, Celja, Karlovca, Novog sada, Pule, Rijeke, Sarajeva i Zagreba	Đuro Griesbach Andrija Orlić Petar Skutari
1978.	III. izložba fotografije[227] Sudjeluju klubovi iz: Beograda, Bjelovara, Karlovca, Kragujevca, Kranja, Maribora, Novog Sada, Osijeka, Ptuja, Splita, Subotice, Zagreba, Zrenjanina.	Vladko Lozić Andrija Orlić Đorđe Petrović
1980.	IV. izložba fotografije[228] Sudjeluju klubovi iz: Beograda, Karlovca, Ljubljane, Novog Sada, Osijeka, Sarajeva, Smedereva, Zagreba, Zrenjanina.	Juraj Mažuran Nino Vranić Josip Žunić
1982.	V. izložba fotografije[229] Sudjeluju klubovi iz: Beograda, Borova, Doboja, Karlovca, Koprivnice, Ljubljane, Maribora, Mostara, Novog Sada, Osijeka, Zagreba.	Vladko Lozić (selektor)

i renome obaju izložbenih prostora u Karlovcu najbolje svjedoče koliku su važnost Karlovčani pridavali ovoj izložbi.

Uz izložbu *Čovjek i rijeka* neizostavno je vezano ime Ivana Pucaka, dugogodišnjeg predsjednika Fotokino kluba Karlovac, velikog entuzijasta i amatera. Radi toga ću reći nešto o tome velikom ljubitelju fotografije.

Ivan Pucak je rođen 1924. godine u Donjoj Kupčini. Ondje nastaju i njegove prve fotografije s Agfa *box-kamerom*, gdje snima rodni zavičaj i ljude.

Članom Fotokluba Karlovac (osnovanom 1948.) postaje 1950. godine i kroz dugo 20-godišnje razdoblje bio je ili tajnik ili predsjednik kluba. Uveliko je zaslužan za razvoj fotoamaterizma u Karlovcu.

[225] Galerija Karas Karlovac, *I. izložba fotografije Čovjek i rijeka,* katalog, Karlovac, 1971.
[226] Zorin Dom Karlovac, *II. izložba fotografije Čovjek i rijeka*, katalog, Karlovac, 1973.
[227] Zorin Dom Karlovac, *III. izložba fotografije Čovjek i rijeka*, katalog, Karlovac, 1978.
[228] Zorin Dom Karlovac, *IV. izložba fotografije Čovjek i rijeka*, katalog, Karlovac, 1980.
[229] Zorin Dom Karlovac, *V. izložba fotografije Čovjek i rijeka*, katalog, Karlovac, 1982.

Pokretač je i inicijator izložbe fotografije *Čovjek i rijeka*. Premda već u poodmakloj životnoj dobi, 1998. godine priređuje u Karlovcu svoju prvu samostalnu izložbu sa 40 fotografija. Umro je 2007. godine u Karlovcu.

Kao što vidimo, tijekom vremena pokrenuti su i realizirani mnogi fotografski projekti, kao zaokružene cjeline, koji su se održavali desetljeće ili duže. Kako je vrijeme odmicalo tako je tih projekata bivalo sve više.

Ovdje ću navesti, nažalost, necjelovito, jedan interesantan projekt iz sedamdesetih godina. Bila je to *Republička izložba umjetničke fotografije mladih Socijalističke Republike Hrvatske*. Prva takva izložba održana je u Gospiću 1973. godine. Sljedeća izložba održana je 1975. godine također u Gospiću. Očito je bila zamišljena kao bijenalna priredba. Dalje nisam uspio pronaći podatke sve do 1979. kada se takva izložba održava opet u Gospiću. Iz kataloga nije vidljivo koja je to izložba po redu, ali se vidi da se radilo o jednoj ozbiljnoj izložbi na kojoj se pojavljuju imena „mladih", koji će poslije biti vrsni izlagači i zastupnici hrvatske fotografije. Nažalost, dalje gubim trag te izložbe.

Fotoklub Doma JNA u Zagrebu osnovan je 1975. godine. Kasnije će se preimenovati u Fotoklub OKO. No, već dvije godine kasnije (slično Fotoklubu Jadran u Splitu desetljeće prije) Klub pokreće projekt održavanja jedne kvalitetne izložbe, koja će se nastaviti i tijekom osamdesetih godina. Naziv nekoliko prvih izložbi se mijenjao, ali se već kod četvrte izložbe 1979. godine naziv ustalio kao *Izložba fotografije i dijapozitiva.*

Ovu sam izložbu pratio, prema prikupljenim katalozima u vremenu od 1977. do 1986. godine, ali nisam siguran da je 1986. bila i posljednja. I tu se desio isti slučaj, kao kod Fotokluba Jadran iz Splita, da je klupska arhiva nakon odlaska bivše JA uništena, pa nema mogućnosti dalje provjere podataka.

S obzirom na kvalitetu kataloga, kao i na interesovanje kod izlagača za sudjelovanje na toj izložbi, reći ću o njoj nešto više.

Za osnutak, razvoj i uspjehe Fotokluba Doma JNA, kasnije nazvanog Fotoklub OKO iz Zagreba, najveće zasluge, bez sumnje, pripadaju njegovu dugogodišnjem predsjedniku Mirku Prišlinu.

Mirko Prišlin je rođen 1923. godine u Vrapču kraj Zagreba. Godine 1943. odlazi u partizane gdje ostaje do kraja rata. Po završetku rata ostaje aktivni časnik u službi tadašnje JNA. Odmah nakon rata počinje se baviti fotografijom. Članom Fotokluba

Godina	Izložba fotografije Fotokluba OKO Zagreb	Žiri
1977.	I. izložba fotografije[230] Sudjeluju klubovi iz: Borova, Križevaca (FK Partizan), Osijeka, Rijeke (FK Color, FK Rijeka), Zagreba (Dom JNA, FK Zagreb).	Jasenka Jendrašić Odić Milan Pavić Josip Vranić
1977.	II. izložba fotografije[231] Sudjeluju klubovi iz: Križevaca (FK Partizan), Rijeke (FK Rijeka), Siska, Varaždina, Zagreba (Dom JNA, FK Zagreb)	Elvira Kohn Ivan Medar Zdravko Rajković
1978.	III. izložba fotografije[232] Sudjeluju klubovi iz: Bjelovara, Križevaca (FK Partizan), Osijeka, Rijeke (FK Color), Splita (FK Jadran, FK Split), Zagreba (Dom JNA, FK Zagreb).	Mitja Koman Andrija Orlić Mirko Prišlin
1979.	IV. Izložba fotografije[233] Sudjeluju klubovi iz: Borova, Bjelovara, Križevaca (FK Partizan), Osijeka, Rijeke (FK Color), Zadra, Zagreba (Dom JNA, FK Zagreb).	Mirko Prišlin Vladimir Solaričeк Nino Vranić
1980.	V. izložba fotografije[234] Sudjeluju klubovi iz: Bjelovara, Borova, Ivanca, Karlovca, Koprivnice, Križevaca (FK Partizan), Osijeka, Rijeke (Rijeka), Varaždina, Zagreba (Dom JNA, FK Zagreb, FG Zagreb).	Stojan Kerbler Geza Lennert Andrija Orlić

[230] Dom JNA, Zagreb, *Izložba fotografije Mladost u radu, učenju i razonodi*, katalog, Zagreb, 1977.
[231] Dom JNA, Zagreb, *II. izložba fotografija foto-amatera Zagrebačke armijske oblasti*, katalog, Zagreb, 1977.
[232] *III. izložba fotografije Fotokluba Doma JNA Zagreb*, katalog, Zagreb, 1978.
[233] *IV. izložba fotografija i dijapozitiva Fotokluba Doma JNA Zagreb*, katalog, Zagreb, 1979.
[234] *Peta izložba fotografija i dijapozitiva Fotokluba Doma JNA Zagreb*, katalog, Zagreb, 1980.

1981.	VI. izložba fotografije[235]	
1982.	7. Izložba fotografije[236] Sudjeluju klubovi iz: Bjelovara, Ivanca, Koprivnice, Križevaca (FK Partizan), Pule (FK Jelen, FK Uljanik), Rijeke (FK Rijeka), Splita (FK Jadran), Zagreba (FK OKO, FK Zagreb).	Dimitrije Glebov Mario Lenković Milan Pavić
1984.	8. Izložba fotografije[237]	
1986.	IX. Izložba fotografije[238] Sudjeluju klubovi iz: Borova, Ivanca, Karlovca (VP), Koprivnice, Križevaca (FK Križevci, FK Partizan), Osijeka, Pule (FK Uljanik), Rijeke (FK Baklje), Vinkovaca, Zagreba (FK OKO, FK Zagreb).	Ivan Medar Andrija Orlić Mirko Prišlin

Zagreb postaje godine 1951., kada živi i radi u Zagrebu. Po potrebi službe premješten je u Prištinu, gdje se učlanjuje u Fotoklub Sutjeska i postaje višegodišnji predsjednik.

Godine l968. vraća se definitivno u Zagreb. Fotoklub OKO pri Domu JNA osniva 1976. godine, te postaje njegov predsjednik i ostaje to sve do smrti. Istovremeno je i dalje član Fotokluba Zagreb s kojim razvija plodnu suradnju.

Dobitnik je *Nagrade Tehničke kulture grada Zagreba* za godinu 1985. Sudjelovao je na mnogim izložbama fotografije i osvojio brojne nagrade. Imao je i niz samostalnih izložbi. U osamdesetim godinama pokretač je održavanja vrlo uspješne izložbe fotografije *MORIJE* pri Brodarskom institutu u Zagrebu. Preminuo je 1990. godine u Zagrebu.

Kako sam već naveo, polovinom šezdesetih godina prestaje s radom **Fotoklub Varaždin**, koji će se obnoviti tek koncem devedesetih godina. Veliku fotografsku prazninu u Varaždinu počinje popunjavati nova fotografska udruga čija jezgra nastaje u *Varaždinskoj industriji svile* tek početkom sedamdesetih godina. Naime, sindikalna i omladinska organizacija pokreće osnivanje foto-sekcije i za početak okuplja već postojeće fotoamatere i zaljubljenike u fotografiju. Prema podacima iz *VIS-ovog vjesnika* može se zaključiti, da je osnivačka skupština foto-sekcije održana 19. listopada 1973. godine, ponajprije zahvaljujući činjenici što je u VIS-u tada bio zaposlen ing. Ivan Fluks, kemičar po struci, a za vrijeme studija vrlo aktivan u organizaciji tehničke kulture zagrebačkog Sveučilišta, aktivan fotoamater pa čak i član *Republičkog odbora Saveza foto amatera Hrvatske*. U *Upravni odbor* novoformirane foto-sekcije izabrani su Ivan Čukelj, za predsjednika, Ivan Levanić, za tajnika, te članovi ing. Ivan Fluks, Svalina i Željko Kostović, novinar *VIS-ovog vjesnika,* zahvaljujući kojemu je ostalo i zabilježeno podosta podataka o radu sekcije iz toga vremena. U rad sekcije uključili su se i neki od članova bivšega Fotokluba Varaždin, među ostalima i Ivan Vrbanić, tada već iskusni fotoamater i predavač instruktor na fototečajevima.

Za daljnji razvoj ove foto-sekcije značajno je da je u siječnju 1975. godine *Varaždinska industrija svile* prihvatila pokroviteljstvo nad *Radničkim kulturno-umjetničkim društvom Sloboda*, što je značilo i sufinanciranje njegove aktivnosti. To je omogućilo da foto-sekcija mladih VIS-a postane jedna od sekcija RKUD-a koje od tada preuzima ime *Sloboda –VIS,* a fotoamateri konačno opet dobivaju svoj – **Fotoklub Sloboda–VIS**, koji nastavlja tradiciju i svojevrsni kontinuitet razvoja fotoamaterizma u Varaždinu. Zanimljivo je da je sekcija postala normalnim članom krovne udruge *Fotosaveza Hrvatske*, bez obzira što je djelovala tek kao jedna od sekcija unutar *Kulturno-umjetničkog društva*, i da je gotovo redovito imala svoje predstavnike u rukovodstvima toga *Saveza*.

Nakon organizacijskog uhodavanja, samo dvije godine kasnije, tj. 1975. godine, taj Klub započinje s interesantnim projektom pod nazivom *Izložba fotografije*. Ta će se izložba, s kvalitetnim katalogom, formata 18×18 cm, protegnuti i kroz osamdesete godine, sve do 1988. kada je održana osma po redu. Izložba je imala dvije teme i to *Sport* i *Slobodnu* temu. Sve su izložbe bile na visokoj razini, a održavane su u prostoru *Galerije slika* ili u foajeu

[235] *Šesta izložba*, nisam uspio pronaći katalog.
[236] Dom JNA, Fotoklub OKO, *7. izložba fotografija*, katalog, Zagreb, 1982.
[237] *Osma izložba*, nisam uspio pronaći katalog.
[238] Fotoklub OKO, Dom JNA, Zagreb, *IX. izložba fotografija i dijapozitiva 86*, katalog, Zagreb, 1986.

kazališta. Na tim izložbama pojavljuju se i neki novi varaždinski autori, kao što su Darko Gorenak, Krešo Đurić i Stanko Toth.

Za ovaj klub je posebno značajna 1983. godina, kada je zahvaljujući suradnji Fotokluba Sloboda–VIS Varaždin i Fotokluba Zagreb, u Varaždinu organizirana *Međunarodna izložba fotografija*, kao dio *21. Zagreb salona*. Ta se tradicija, uz nekoliko manjih prekida, nastavila i dalje i to je omogućilo Varaždincima da se upoznaju s najznačajnijim dostignućima na polju umjetničke fotografije u svijetu. S obzirom na zanimljivost te izložbe dat ću cjeloviti prikaz s važnijim podacima.

Godina	Izložba fotografije Fotokluba Sloboda–VIS Varaždin	Žiri
1975.	1. izložba fotografije[239] Sudjeluju fotoklubovi iz: Čakovca, Osijeka, Pule (FK Uljanik), Rijeke (FK Rijeka), Splita (FK Split), Varaždina (FK Sloboda-VIS) i Zagreba (FK Zagreb).	Ivan Fluks Mitja Koman Ivan Vrbanić
1978.	2. izložba fotografije[240] Sudjeluju klubovi iz: Bjelovara (FKK Iris), Čakovca, Ivanca, Koprivnice, Križevaca (FKK Partizan), Kutine (FK INA), Osijeka, Splita (FKK Split), Samobora, Varaždina (FK Sloboda-VIS, FK Vjesnik), Zagreba (FK Dom JNA, FK Zagreb, Sportske novosti).	Juraj Mažuran Radiša Mladenović Ivan Vrbanić
1979.	3. izložba fotografije[241] Sudjeluju klubovi iz: Bjelovara, Dubrovnika, Ivanca, Koprivnice, Osijeka, Rijeke (FK Color i FK Rijeka), Splita (FK Jadran i FK Jugoplastika), Šibenika, Varaždina, Zagreba (FK Dom JNA, FK Zagreb, OO SSO FG Zagi).	Mario Lenković Vlado Solariček Ivan Vrbanić
1980.	IV. izložba fotografije[242] Sudjeluju klubovi iz: Bjelovara, Ivanca, Koprivnice, Križevaca, Osijeka, Pule (FK Uljanik), Rijeke (FK Color), Šibenika, Varaždina, Zagreba (FK Dom JNA, FK Zagreb, FG Zagi).	Mladen Bišćan Branko Marinkov Darko Sačić
1982.	5. izložba fotografije[243] Sudjeluju klubovi iz: Bjelovara, Ivanca, Koprivnice, Križevaca, Osijeka, Rijeke (FK Color), Šibenika, Varaždina, Zagreba (FK OKO, FK Zagreb, FK Exportdrvo).	Bolto Ranilović
1984.	6. izložba fotografije[244] Sudjeluju klubovi iz: Borova, Dubrovnika (FK M. Getaldić), Ivanca, Koprivnice, Križevaca (FK Križevci, FK Partizan), Osijeka, Rijeke (FKS Baklje), Rovinja, Varaždina (FK Sloboda-VIS, FK Ivo Mikac), Zagreba (FK OKO, FK Zagreb).	Ivan Fluks Bolto Ranilović Jurica Rončević
1986.	7. izložba fotografije[245] Sudjeluju klubovi iz: Borova, Čakovca, Ivanca, Koprivnice, Novske, Osijeka, Pribislavca, Pule, Rijeke (FKS Baklje), Rovinja, Varaždina, Zagreba (FK OKO, FK Zagreb).	Ivan Fluks Bolto Ranilović Ivan Vrbanić
1988.	8. izložba fotografije[246] Sudjeluju klubovi iz: Bjelovara, Dubrovnika (FK M. Getaldić), Ivanca, Koprivnice, Križevaca (FK Križevci), Osijeka, Pribislavca, Pule (FK Uljanik), Rijeke (FK Baklje, FK Jadran), Vinkovaca, Zadra, Zagreba (FK OKO, FK Zagreb, AFKK FSIB).	Ivan Pipan Branko Težak Ivan Vrbanić

[239] Galerija slika Varaždin, Fotoklub Sloboda-VIS Varaždin, *Izložba fotografije*, katalog, Varaždin, 1975.
[240] Narodno kazalište August Cesarec, Varaždin, Fotoklub Sloboda-VIS Varaždin, *Izložba fotografije*, katalog, Varaždin, 1978.
[241] Galerija slika Varaždin, Fotoklub Sloboda – VIS Varaždin, *3. izložba fotografija*, katalog, Varaždin, 1979.
[242] Narodno kazalište August Cesarec Varaždin, Fotoklub Sloboda – VIS Varaždin, *IV. izložba fotografije*, katalog, Varaždin, 1980.
[243] Narodno kazalište August Cesarec Varaždin, Fotoklub Sloboda – VIS Varaždin. *5. izložba fotografije*, katalog, Varaždin, 1982.
[244] Galerija slika Varaždin, Fotoklub Sloboda – VIS Varaždin, *6. izložba fotografije*, katalog, Varaždin, 1984.
[245] Galerija slika Varaždin, Fotoklub Sloboda – VIS Varaždin, *7. izložba fotografije*, katalog, Varaždin, 1986.
[246] Galerija slika Varaždin, Fotoklub Sloboda – VIS Varaždin, *8. izložba fotografije*, katalog, Varaždin 1988.

Velike zasluge za osnutak i uspješno djelovanje Fotokluba Sloboda – VIS tijekom dugih godina, bez sumnje, pripadaju dvojici njegovih velikih pregalaca Ivanu Fluksu i Ivanu Vrbaniću.

Ivan Fluks je rođen 1930. godine u Varaždinu. Godine 1948. u Varaždinu završava tekstilnu školu, nakon čega odlazi u Zagreb gdje je 1961. diplomirao na Tekstilnom fakultetu. Zapošljava se u Oroslavju, a godine 1969. vraća se u Varaždin i radi u Varaždinskoj industriji svile. U Varaždinu će ostati sve do kraja života.

Od 1952. godine aktivni je član *Narodne tehnike*. Jedan je od osnivača *Saveza za tehnički odgoj studenata*, njegov prvi tajnik, a kasnije i predsjednik. Bio je i član *Predsjedništva Glavnog odbora Narodne tehnike Hrvatske*. U VIS-u osniva omladinsku foto-sekciju. Kada VIS preuzima pokroviteljstvo nad KUD-om Sloboda, foto-sekcija 1975. godine prerasta u Fotoklub Sloboda – VIS, koji s različitim intenzitetom neprekidno radi do današnjih dana. U tom Klubu, od njegova osnutka sve do smrti, Ivan Fluks je obnašao dužnost tajnika. U razdoblju od 1975. do 1988. godine jedan je od glavnih organizatora svih fotografskih izložbi u Varaždinu.

Za svoj rad dobio je niz društvenih priznanja. Preminuo je 1988. godine.

Ivan Vrbanić rođen je 1934. godine u Varaždinu. S aktivnostima u okviru *Narodne tehnike* započinje 1953. godine po dolasku u Zagreb na studij na Višoj pedagoškoj školi. Tada postaje i član Fotokluba Zagreb. Vrlo je aktivan izlagač i tijekom 50-ih i 60-ih godina izlaže na brojnim izložbama.

Od 1957. živi u Varaždinu, gdje je aktivni član Fotokluba Varaždin. U dva mandata obnaša predsjedničku dužnost. Od godine 1960. aktivan je član *Narodne tehnike* vezano uz *Klubove mladih tehničara*. Kada godine 1963. Fotoklub Varaždin prestaje s radom, Vrbanić se potpuno posvećuje radu *Klubova mladih tehničara*.

Jedan je od osnivača Fotokluba Sloboda – VIS u kojemu obavlja razne dužnosti, između ostalog i predsjedničku u nekoliko mandata. Tijekom vremena smanjuje se njegova izlagačka aktivnost na račun sve većeg društvenog angažmana.

Dobitnik je niza nagrada i priznanja. Umro je 2015. godine u Varaždinu.

Šezdesetih godina prošlog stoljeća osnovan je u Puli **Filmski klub Jelen**, da bi početkom sedamdesetih godina pri tom Klubu bila osnovana i **Foto-sekcija Jelen**. Ta će se sekcija tijekom vremena osamostaliti i prerasti u **Fotoklub Jelen**. Kroz taj su Klub, putem niza tečajeva koji su se održavali kontinuirano sve do početka devedesetih, prošle stotine građana Pule, ljubitelja amaterske fotografije.

Prvenstvena zadaća članova Fotokluba Jelen je bila pratiti događaje u gradu i svojim fotoaparatima zabilježiti tijek vremena i gradska zbivanja. Klub je tijekom vremena organizirao i nekoliko klupskih izložbi fotografije, a njegovi članovi sudjeluju na mnogim izložbama fotografije u okvirima tadanjeg *Fotosaveza Jugoslavije*.

Među zapaženije članove tog kluba ubrajamo Marka Bušića, Dušana Čurića, Životu Pajića i Josipa Rifa. Nažalost, i o ovom Klubu postoji veoma mala dokumentacije, pogotovo o godinama stvaranja. Klub nije realizirao neke značajnije fotografske projekte.

Sada ćemo se vratiti u **Bjelovar** polovinom sedamdesetih godina. Godine 1974. *Narodna tehnika* u Bjelovaru useljava u napuštenu i neiskorištenu zgradu *Društvenog doma* (stara Sinagoga), koju obnavlja i uređuje za svoje potrebe. Već sljedeće, 1975. godine, jedna grupa entuzijasta obnavlja bivši Fotoklub Bjelovar i preimenuje ga u **Fotoklub IRIS.** Nositelji te nove inicijative, ali i ideja, bili su Zvonimir Čamilović, Zdravko Drobac, Bojana Genov, Danko Horvat, Mladen Matunci, Svenibor Pohajda, Berislav Rubčić i Rada Šešić. Ta će nova mlada generacija voditi od tada pa nadalje Fotoklub IRIS u mnoge uspjehe. Tijekom vremena održavaju se mnogi tečajevi, priređuju klupske izložbe i održavaju mnoge samostalne izložbe gostujućih autora. Aktivan rad u klubu zapaža i *Narodna tehnika*, te više sredstava usmjerava u Fotoklub, čime je omogućena nabavka nove opreme za laboratorij, nekoliko novih fotoaparata, te opreme za kolor fotografiju. Osim kvalitetne crno bijele izložbene fotografije, u Klubu se eksperimentalno radi s kolor fotografijom No, najveći će uspjeh Fotoklub IRIS doživjeti u osamdesetim godinama, o čemu će još biti riječi.

Premda je **Fotoklub Daruvar** bio jedan od osnivača *Hrvatskog fotoamaterskog saveza* 1939. godine, poslije Drugog svjetskog rata neće igrati neku važniju ulogu. Bilo je doduše nekoliko istaknutijih fotografa, ali nisu smogli snage za neki veći trajniji projekt po kome bi Fotoklub Daruvar bio prepoznatljiv.

Klub je obnovljen 1948. godine uz poticaj predratnih članova kluba Vjekoslava Hata, Zvonimira Lavičke i Darka Eisenbachera. Nema puno pisanih tragova o tom razdoblju. No zahvaljujući bilješkama Miroslava Gjurina (koje su ostale sačuvane) može se zaključiti da je u pedesetim godinama Klub aktivan, kako u svojoj knjizi navodi Mato Pejić: „Fotoklub Daruvar opet dominira amaterskom scenom i doprinosi omasovljenju tahničke kulture organizacijom foto tečajeva, kroz koje je prošlo više od 400 početnika." (cit.)

Da Fotoklub Daruvar u pedesetim i šezdesetim godinama nije imao snage za neke veće aktivnosti vidi se i po tome što nije bio organizator niti jedne republičke izložbe fotografije (u razdoblju od 1951. pa do 1969.). Značajniji pomak desio se 1957., kada je Fotoklub Daruvar bio organizator *VII. izložbe umjetničke fotografije Slavonije*. Dalje nije bilo većih aktivnosti na višoj razini. Organizacija *VII. izložbe umjetničke fotografije Slavonije* dala je poticaj Klubu da slijedeće godine priredi izložbu Milana Pavića u njegovu rodnom gradu uz 20. godišnjicu umjetničkog rada (Pavić će u Daruvaru održati još dvije izložbe, u 1968. i 1986. godini).

Kao pomoć i stimulans Klubu valja spomenuti, poznati eksperiment Fotokluba Zagreb u dislokaciji *Zagreb salona* u pojedine druge gradove. Već na početku, u okviru *14. Zagreb salona* 1968. godine, u to je uz FK Karlovac i FK Vinkovce uključen i Fotoklub Daruvar. O toj izložbi ostao je sačuvan katalog.[247] Sudjelovalo je 17 zemalja. Bio je to veliki događaj u Daruvaru. Već slijedeće godine u Daruvaru skupno izlaže pet autora iz Fotokluba Zagreb (Nino Vranić, Mladen Juričić, Zvonimir Dumančić, Vladimir Solariček i Jozo Četković).

Godine 1968. Fotoklub Daruvar bio je organizator *Šeste republičke izložbe fotografije i dijapozitiva u boji*. U okviru *15. Zagreb salona* 1970. godine održana je *Druga međunarodna izložba fotografije*.[248] Na izložbi sudjeluje 14 zemalja. Ova dva kataloga su indirektna potvrda da se već od 1*4. Zagreb salona* krenulo s izložbama izvan Zagreba, a što je bilo naznačeno tek u katalogu *16. Zagreb salona*. U Daruvaru je 1972. održana i treća međunarodna izložba u okviru *16. Zagreb salona*, a 1987. i *Četvrta međunarodna izložba* u okviru *23. Zagreb salona.* Nakon toga prestaje suradnja između Fotokluba Zagreb i Fotokluba Daruvar. Danas je teško reći zbog čega je ta suradnja prekinuta, jer više nema sudionika tih događaja.

Vrijedno je spomenuti, da je 1972. godine u Daruvaru priređena i *III. međunarodna izložba kolor fotografije*, ali kako je nakon toga Klub ostao bez prostorija došlo je do zamiranja rada. Bez podrške i zbog nezainteresiranosti društvenih struktura, Fotoklub Daruvar više nije uspio ostvariti neke vlastite, prepoznatljive projekte.

Ipak u vremenu koje je slijedilo daruvarski su fotoamateri organizirali niz različitih izložbi u Daruvaru. Tako, koncem 1985. godine, marom poznatog daruvarskog fotografa Drage Biželja, člana Fotokluba Daruvar, ostvariti će se značajna izložba pod nazivom *Nepoznati Daruvar*. Izložbu su ostvarili *Muzej grada* Daruvara, Fotoklub Daruvar i *Foto savez Hrvatske*. Za tu prigodu tiskan je katalog.[249] Izložba je održana 1986. godine u *Muzeju grada Zagreba*.

Sljedeće, 1987. godine, u organizaciji Fotokluba Daruvar 12 članova Fotokluba Zagreb izlaže u Daruvaru. Iz skromnog kataloga saznajemo da su u Daruvaru bile održane četiri međunarodne izložbe.[250] Izložba je bila održana u povodu *XXIV. Daruvarskih susreta, smotre kulturno-umjetničkog amaterskog stvaralaštva mladih Jugoslavije*. Mada nisu ostvarili neki veći i značajniji projekt, daruvarski fotoamateri sudjelovali su na mnogo međuklupskih, republičkih i međunarodnih izložbi. Nakon stagnacije u 70-im godinama, te novog uspona Fotokluba Daruvar u 80-im godinama, agresija na Republiku Hrvatsku i Domovinski rat obustavljaju rad Kluba.

Završio bih priču o ovom Klubu konstatacijom, da događanja nisam mogao dijeliti po desetljećima, jer ih za to nije bilo dovoljno, pa sam ih u ovoj knjizi smjestio negdje u sredinu, u 70-te godine. U to vrijeme već se ističe Drago Biželj (za sljedećih dugo godina) kao izlagač, ali još više kao društveni radnik i dugogodišnji tajnik Kluba.

Drago Biželj je rođen 1925. gdine u Maloj Maslenjači kod Daruvara. Po profesiji je bio eko-

[247] *I. Međunarodna izložba umjetničke fotografije*, katalog, Fotoklub Daruvar, Daruvar, 1968.
[248] *II. Međunarodna izložba umjetničke fotografije,* katalog, Fotoklub Daruvar, Daruvar, 1979.
[249] *Nepoznati Daruvar*, Muzej grada Daruvara, Fotoklub Daruvar i Foto savez Hrvatske, katalog, Daruvar, 1986.
[250] *Izložba kolor fotografije Fotokluba Zagreb*, Fotoklub Daruvar, katalog, Daruvar 1987.

nomist. Fotografijom se počeo baviti 1951. godine, kada je pristupio Fotoklubu Daruvar. Jedan je od pokretača i inicijatora razvoja fotografske djelatnosti u Daruvaru.

Izlagao je relativno malo, na oko 80 izložbi fotografije, osvojivši pri tome dvadesetak nagrada, ali je tim veći bio njegov organizacijski rad kao dugogodišnjeg tajnika Fotokluba Daruvar. Za to je dobio niz priznanja kao što su: *Srebrna i Zlatna plaketa Boris Kidrič*, (1961 i 1973), zaslužni član NTH (1971.), zaslužni član FSJ (1982.), te nagrada NTH (1984.). Također za njegov organizacijski rad FIAP – *Međunarodna federacija za fotografsku umjetnost* dodjeljuje mu 1979. godine počasno zvanje ESFIAP. Umro je 1992. godine u Daruvaru.

Foto-kino klub Đakovo nastaviti će s aktivnostima i u 70-im i 80-im godinama. U to vrijeme česti je gost FKK Đakova s projekcijom dijapozitiva bio Božo Plevnik, novinar *Glasa Slavonije*, strastveni putopisac i aktivni fotoamater. I s *Đakovačkim listom* bila je dobra suradnja. Godine 1974. u novinama je raspisan natječaj za fotografiju godine. Prispjele i odabrane fotografije građani su najprije mogli vidjeti u novinama, a zatim je u travnju 1975. postavljena izložba.

U travnju 1984. godine, u suradnji s *Muzejom Đakovštine*, u njihovim prostorijama izložene su umjetničke fotografije samostalnog autora Mladena Tudora, poznatog u Hrvatskoj i svijetu. Značajna izložba organizirana je i 1986. godine pod nazivom *Folklorni motivi*. Izlagali su poznati hrvatski majstori fotografije: Ante Brkan iz Zadra, Mitja Koman, Mario Lenković, Ivan Medar i Milan Pavić iz Zagreba. Izložba je upriličena uz 35. obljetnicu FKK-a.

Općinski fond za kulturu financirao je rad Foto-kino kluba uz obavezu, da se o životu, radu i značajnim događajima grada i Đakovštine snimaju dokumentarne fotografije. Kroz godine snimanja stvorena je velika i vrijedna fototeka. Ove su snimke korištene za dvije velike izložbe: 1981. godine *Dokumentarna fotografija o Đakovu i Đakovštini* i 2002. godine *Naš grad raste i razvija se*.

Od 1998. godine FKK je u suradnji sa *Centrom za kulturu* domaćin županijskih izložbi fotografije koje organizira Fotoklub Osijek. Nakon Osijeka izložba seli u Đakovo i ostale klubove u Osiječko–baranjskoj županiji. Ova izložba se organizira u Đakovu već osam godina tijekom prosinca za blagdane.

Osim u klupskoj arhivi fotografija, negativa i dijapozitiva, bogatstvo se nalazi i u privatnim zbirkama članova FKK-a. Koliko su vrijedne privatne zbirke najbolje govori podatak, da su fotografije Ivana Germovšeka, Vida Mužika, Vladimira Hodovskog i Marka Fergera uvrštene 1983. u monografiju *Fotografska zbirka Hrvatske.*

Nagrada „Tošo Dabac" za životno djelo u fotografiji

Već od samih početaka postojanja umjetničke fotografije u našoj zemlji i sjajne izlagačke aktivnosti naših vrhunskih fotografa nije postojalo neko društveno priznanje za njihova umjetnička dostignuća. Još od vremena *zagrebačke škole fotografije* u kasnim 30-im godinama prošlog stoljeća, te kasnije u 50-im i 60-im naša se fotografija itekako afirmirala u svjetskim razmjerima. U Fotoklubu Zagreb, našoj najstarijoj fotografskoj udruzi s umjetničkim ciljevima, tek se u 70-im godinama počelo razmišljati o ustanovljenju jednog takvog priznanja. Nenadana smrt Toše Dabca 1970. godine, kao istaknutog člana i prvog počasnog predsjednika Fotokluba Zagreb, bila je povod da se na redovitoj godišnjoj skupštini Kluba 1975. godine, dopunom *Statuta* ustanovi *Nagrada Tošo Dabac*. Nagrada se sastoji od plakete koju je na molbu predsjednika kluba Đure Griesbacha modelirao i izradio akademski kipar Vojin Bakić, a predstavlja Dabčev profil. Od Đure Griesbacha, tadašnjeg predsjednika, u biti je i potekla vizionarska ideja ustanovljenja ove nagrade.

Interesantno je, da je u prvih nekoliko godina postojala skepsa oko dodjela ove nagrade, da bi se danas doživljavala kao najveće priznanje za fotografski kreativni rad.

Nagrada Tošo Dabac definirana je kao najviše priznanje koje dodjeljuje Fotoklub Zagreb svojim članovima kao i drugim zaslužnim osobama za (zbirno) postignute uspjehe na polju izlagačke djelatnosti, na unapređenju fotografske kulture u nas i za posebnu aktivnost u klubu, *Fotosavezu Hrvatske* ili *Fotosavezu Jugoslavije*. Pri tomu je bitno, da se ta nagrada pojedinoj osobi može dodijeliti samo jedanputa u životu. Drugim riječima, ta je nagrada u neku ruku priznanje za sveobuhvatno životno djelo na području fotografskog stvaralaštva.

Od tada, tj. od 1975. godine nadalje, ta se nagrada redovito dodjeljuje jednom članu Fotokluba Zagreb i jednoj osobi izvan Kluba. Nagrada se dodjeljuje samo za tu prigodu na posebnoj svečanosti u Fotoklubu Zagreb.

Tijekom vremena sve je bilo manje kandidata u Fotoklubu Zagreb i izvan njega koji ispunjavaju sve navedene kriterije. Osim toga, mnogo je članova Kluba koji su izuzetno aktivni na društvenom planu, ali ne ispunjavaju kriterije na polju izlagačke djelatnosti. Shvatilo se da se *Nagrada Tošo Dabac* treba dodjeljivati samo za kreativna dostignuća, a da za društveni rad valja ustanoviti neko drugo priznanje (što je kasnije i učinjeno *Poveljom August Frajtić*).

Tako je *Odluka o Nagradi Tošo Dabac* iz 1975. zamijenjena 2012. godine novim *Pravilnikom o Nagradi Tošo Dabac*, prema kojem se ta nagrada dodjeljuje članovima Fotokluba Zagreb i drugim zaslužnim osobama koje nisu članovi Fotokluba Zagreb, u Republici Hrvatskoj, za dostignuća i uspjehe postignute isključivo na polju fotografije. *Nagrada Tošo Dabac* dodjeljuje se u kontinuitetu od 1975. godine do danas.

Nastupanje fotografkinja u hrvatskoj fotografiji

Još od 30-ih godina sudjelovanje žena fotografkinja na svim izložbama fotografije bilo je rijetko. Tako, primjerice, na *Jesenskom salonu Ullrich* u Zagrebu godine 1934. od ukupno 50 izlagača tek su tri žene i to Ančica Bischitz, Slavka Hirš i Marula Manč. Na *I. sveslavenskoj izložbi fotografije* iz godine 1935. od ukupno 26 izlagača iz Zagreba tek je jedna žena i to opet Marula Manč.[251] Slična je situacija i na ostalim izložbama prije Drugog svjetskog rata. Tek rijetke žene fotografi više su iznimka nego pravilo. Fotografiranje kao da je bilo muško zanimanje.

Na početku 50-ih godina pojava Zlate Laure Mizner i Slavke Pavić nagovještaj je promjena koje bi se tek mogle dogoditi. Još uvijek, kao da stidljivo slijedi svoje dvije prethodnice, u tim se godinama pojavljuje Marija Toth. U 60-im godinama dolaze Anica Težak (iz ranijih godina), Erika Šmider (1961.) i Snježana Požar (1963.).

Nezadovoljan takvom situacijom u hrvatskoj fotografiji, a znajući da se u Fotoklubu Zagreb kao i u drugim sredinama može naći mnogo dobrih fotografkinja, predsjednik kluba Đuro Griesbach početkom 70-ih godina predlaže osnivanje *Ženske sekcije Kluba*, što je prihvaćeno. Griesbach se osobno maksimalno angažirao u njenom provođenju. Tako je nakon temeljitih priprema 1973. godine održana *Prva izložba Ženske sekcije Fotokluba Zagreb*.

Na toj prvoj izložbi fotografije sudjelovalo je devet autorica i to: Marija Braut, Nada Ditjo, Zlata Laura Mizner, Jasenka Odić, Slavka Pavić, Jadranka Pekić, Ivančica Privora, Vlasta Šinka i Zlata Vucelić.

Osnivanje *Ženske sekcije* unutar Kluba pokazalo se kao dobra ideja, jer je ta sekcija od početne 1973. pa sve do 1988. godine, dakle, u trajanju od 16 godina, redovito održavala svoju godišnju izložbu fotografije. U tih 16 godina na toj je izložbi sudjelovalo ukupno 60 autorica. Bila je to najjača ženska sekcija u to vrijeme ne samo u tadašnjoj Jugoslaviji, već možda i u svjetskim relacijama. Najvjernija svojoj *Ženskoj sekciji* i njenoj izložbi bila je, bez sumnje, Slavka Pavić koja je jedina sudjelovala svojim radovima na svih 16 izložbi.

Kao što sam već naglasio, velike zasluge za tu izložbu imao je Đuro Griesbach. On je okupljao mlade članice, pomagao im u izradi njihovih fotografija, a mnogima i nabavom fotomaterijala.

Izložba fotografije Ženske sekcije Fotokluba Zagreb nije bila značajna samo za Fotoklub Zagreb. Po uzoru na tu izložbu i događanja vezana uz nju u Fotoklubu Zagreb, u jugoslavenskim relacijama kasnije niče cijeli niz izložbi, ne doduše ženskih sekcija, ali na temu *žena*. Tako, primjerice, beogradske časopis *Politika Bazar* zajedno s *Fotosavezom Jugoslavije* u povodu *Međunarodne godine žena*, za *Dan žena 8. ožujka* 1975. godine organizira prvu jugoslavensku izložbu fotografije na temu *Žene snimaju*. Tako se još jednom u tim godinama potvrdila uloga i značenje Fotokluba Zagreb za fotografska zbivanja u tadašnjim jugoslavenskim relacijama. Kao trajna vrijednost tih izložbi ostaje činjenica da su na njima godinama izlagale poznate i cijenjene žene – fotografske umjetnice grada Zagreba poput Marije Braut, Nade Ditjo, Lane Kindy, Daniele Lušin, Zlate Laure Mizner, Jasenke Odić–Jendrašić, Nade Orel, Slavke Pavić, Višnje Serdar, Erike Šmider, Zlate Vucelić i drugih. Zahvaljujući takvim nastojanjima sa zadovoljstvom mogu reći da je danas u nekim klubo-

[251] Vidi bilješku 16.

vima, od kojih posebno ističem Fotoklub Osijek i Vinkovce, broj fotografkinja u porastu.

Slavka Pavić je dala maksimalnu podršku Đuri Griesbachu. Ne samo da je od 1973. do 1988. godine izlagala na svim izložbama *Ženske sekcije*, nego se osobno angažirala u realizaciji te izložbe, okupljajući i potičući autorice na izlaganje. Pa i u kasnijim godinama nazočnost Slavke Pavić u hrvatskoj fotografiji je itekako vidljiva.

Slavka Pavić je rođena 1927. godine u Jajcu. Srednju školu je završila u Daruvaru, a Ekonomski fakultet u Zagrebu upisala je 1946. g.

Član je Fotokluba Zagreb od 1951. godine, a od 1952. izlaže svoje radove na izložbama fotografije u zemlji i inozemstvu. Od tada do danas sudjeluje na preko 260 izložbi, od čega su oko 50 bile međunarodne. Pri tome je osvojila preko 80 različitih nagrada i priznanja. Veliki poticaj u radu pružao joj je za života suprug Milan Pavić, istaknuti hrvatski fotografski umjetnik. Vrlo rano postala je izuzetna autorica brojnih fotografija, a ujedno i dragocjeni suradnik suprugu.

Od 1961. godine nositeljica je počasnog umjetničkog zvanja *Fotoamater I klase* koje joj je dodijelio *Fotosavez Hrvatske*. Fotoklub Zagreb dodijelio joj je 2005. godine i zvanje *Istaknuti izlagač* Fotokluba Zagreb. Dobitnica je *Nagrade Tošo Dabac* za sveukupno životno djelo u 1990. godini.

U više saziva bila je članica Upravnog odbora Fotokluba Zagreb, a posljednjih desetak godina članica Suda časti Fotokluba Zagreb.

Posebno je velik njen osobni doprinos u organizaciji *Zagreb salona*, međunarodne izložbe fotografije, koja se održava svake druge godine u Zagrebu i nizu mjesta u Hrvatskoj. Jedna je od osnivača *Ženske sekcije* Fotokluba Zagreb, koja u vremenu od 1973. do 1988. godine igra zapaženu ulogu među fotografkinjama iz cijele tadašnje SFRJ. U tom vremenu članice *Ženske sekcije* Fotokluba Zagreb redovito održavaju svoju godišnju izložbu fotografije, pri čemu Slavka Pavić zauzima istaknuto mjesto. Ona je jedina članica te sekcije koja je u tom razdoblju izlagala svoje radove na svih 16 uzastopnih godišnjih izložbi fotografije. Bila je i inicijator obnavljanja te sekcije 1996. godine nakon prekida.

Fotografije Slavke Pavić nalaze se u *Zbirci hrvatske fotografije* pri Fotoklubu Zagreb, u stalnom postavu *Muzeja za umjetnost i obrt* u Zagrebu, u *Muzeju grada Zagreba,* u *Etnografskom muzeju* u Zagrebu, u *Zbirci Galerije Badrov* u Zagrebu, kao i u raznim privatnim fotografskim zbirkama.

Njeni su radovi objavljivani u mnogim monografijama, katalozima izložbi i drugim publikacijama. Slavka Pavić je bez sumnje jedna od predvodnica žena fotografa u nas, koja desetljećima svojim rukopisom ostavlja značajan trag u nacionalnom fotografskom izričaju. Živi i radi u Zagrebu.

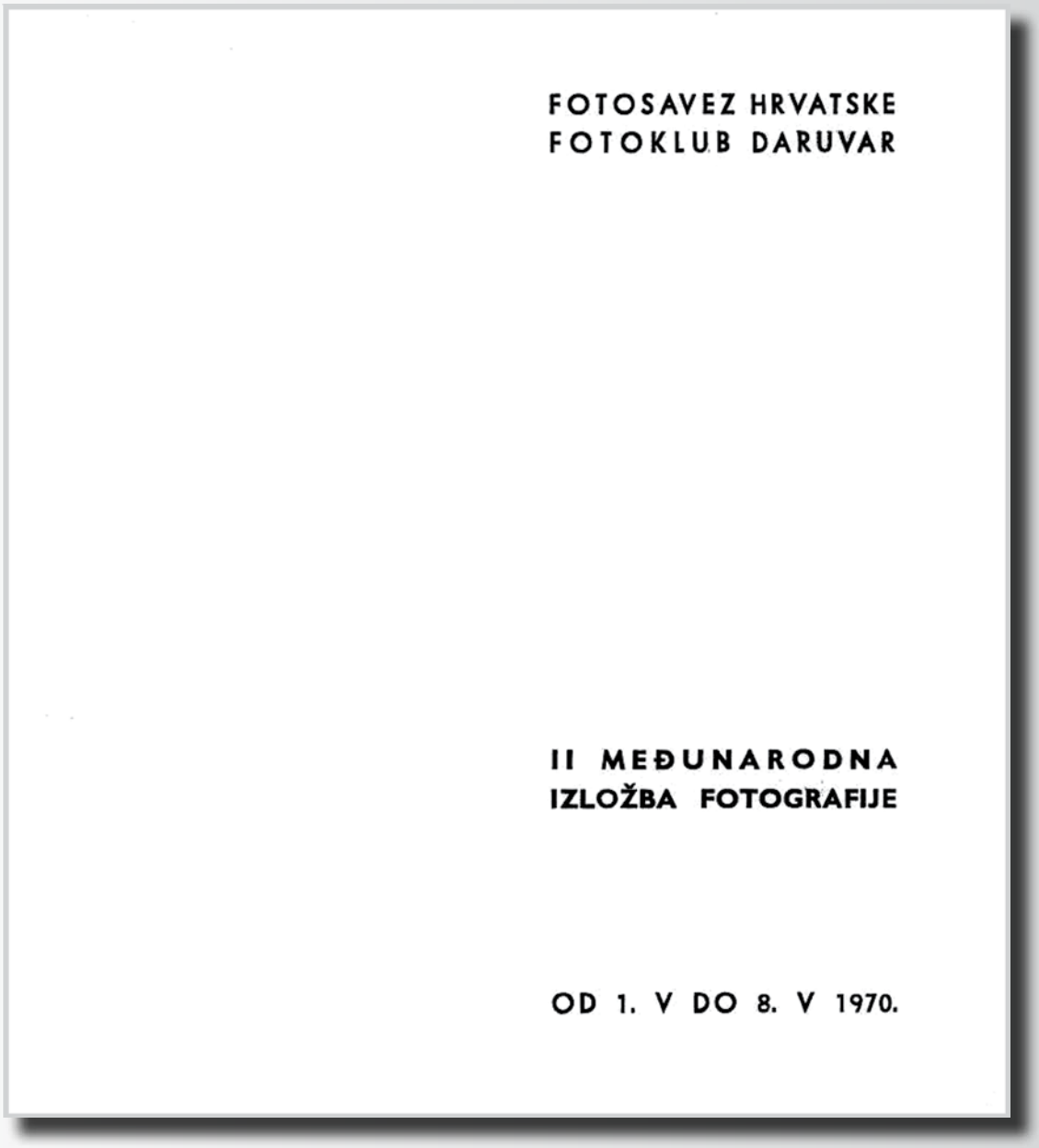
Registrirani klubovi u sedamdesetim godinama

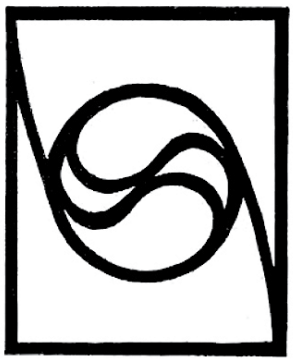
Kako sam već opisao, pedesete godine karakterizira osnivanje velikog broja fotoklubova, zahvaljujući pogodnoj društveno-političkoj klimi. Pri tome se, često, nije vodilo računa o stvarnim potrebama kao i mogućnostima opstanka tih klubova u jednom duljem vremenu. Rezultat takve politike bio je taj da u šezdesetim godinama znatan broj klubova prestaje s radom. Točnih podataka, nažalost, nema. U sedamdesetim godinama dolazi do izvjesne stabilizacije broja klubova, koji su izborili svoje pravo na opstanak u lokalnim društveno-političkim strukturama i lokalnim institucijama kulture. Klubovi su oduvijek bili neprofitne i nevladine udruge i u njima se nije vodila politika, već se njegovala kreativna fotografija, iako se ovisilo o dotacijama koje su dolazile od službene vlasti. Pregledavajući kataloge iz sedamdesetih godina, kao danas jedine meritorne činjenice, uočavamo da se broj klubova u odnosu na pedesete godine jako smanjio.

Na ovom mjestu dajem abecedni popis gradova u kojima su se održali fotoklubovi:

1. Bjelovar
2. Borovo
3. Čakovec
4. Daruvar
5. Dubrovnik
6. Đakovo
7. Gospić
8. Ivanec
9. Karlovac
10. Koprivnica
11. Križevci (Partizan, Križevci)
12. Kutina
13. Osijek
14. Pula (Jelen, Uljanik)
15. Rijeka (Baklje, Color, Rijeka)
16. Rovinj
17. Samobor
18. Sisak
19. Split (Jadran, Jugoplastika, Split)
20. Šibenik
21. Varaždin
22. Vinkovci
23. Zadar
24. Zagreb (Dom JNA, FGZ, FKZ, OOSSO)

foto savez
hrvatske
foto klub podravka
koprivnica
hlebinska galerija
17 do 25 V 1970
1 MEĐUNA
RODNA IZ
LOŽBA FO
TOGRAFIJE

FOTOSAVEZ HRVATSKE
FOTOKLUB DARUVAR
II MEĐUNARODNA
IZLOŽBA FOTOGRAFIJE
OD 1. V DO 8. V 1970.

PRVA
REPUBLIČKA
IZLOŽBA
UMJETNIČKE
FOTOGRAFIJE
MLADIH
SR HRVATSKE

GOSPIĆ, 1973.

međunarodna
izložba
fotografije

IV '75

KARLOVAC
ZORIN DOM
9. — 14. SVIBNJA 1975.

1. JUGOSLAVENSKA IZLOŽBA FOTOGRAFIJA I DIJAPOZITIVA

SAM
SNIMI FILM

Samobor, 14., 15., 16. studenoga 1975.

Pokrovitelj:

Časopis »Sam svoj majstor«
NIŠP »Vjesnik« Zagreb

Počasni pokrovitelj JIFIDA:

Mr Ivan Šporer, predsjednik SIZ-a
za kulturu općine Samobor

Organizacija:

Narodno sveučilište
»Janko Mišić« — Samobor

Filmska autorska grupa
»Enthusia Planck« — Samobor

Foto klub — Samobor

Postava izložbe:

Davor Šabić

SAM
SNIMI FILM

SAMOBOR '76

jugoslavenska izložba fotografija i dijapozitiva

Izložba jugoslovenskog karaktera
I rang

9.–12. 12.

Pokrovitelji:

Općinska konferencija
SSO Samobor

Časopis »Sam svoj majstor«,
NIŠP »Vjesnik« Zagreb

Organizacija:

Foto klub »Samobor«

Filmska autorska grupa
»Enthusia Planck« Samobor

Narodno sveučilište
»Janko Mišić« Samobor

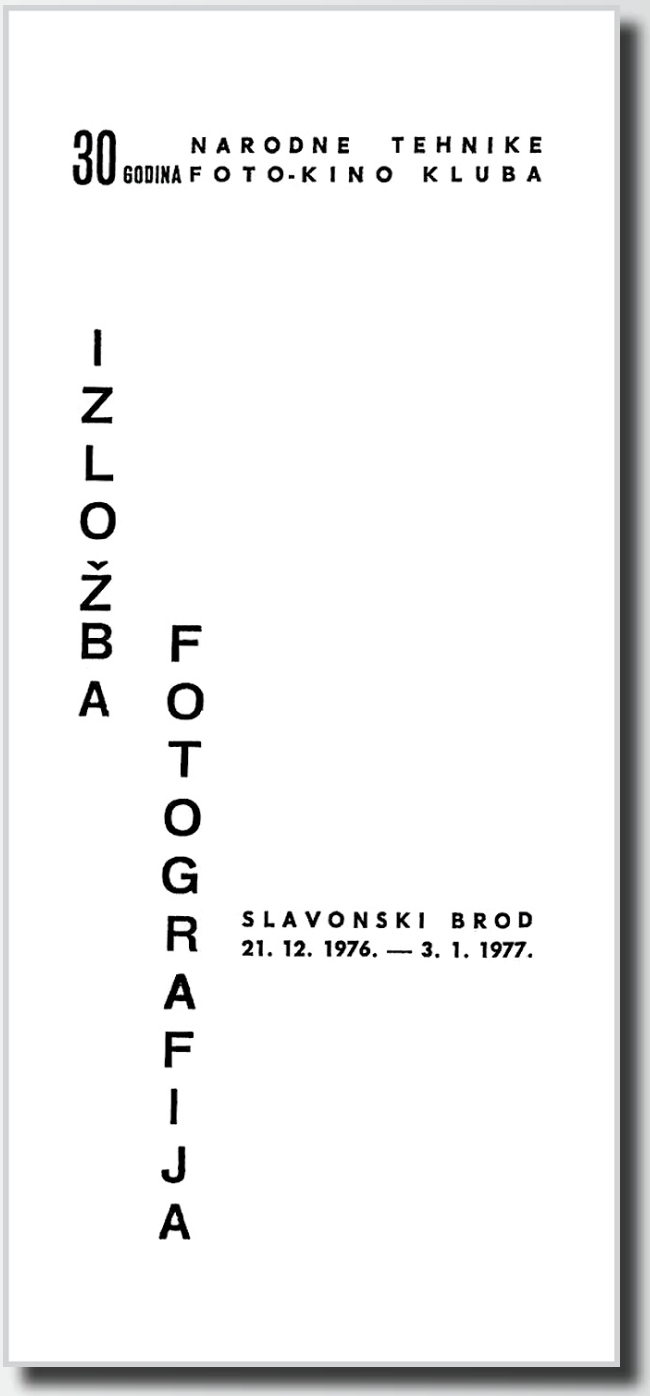
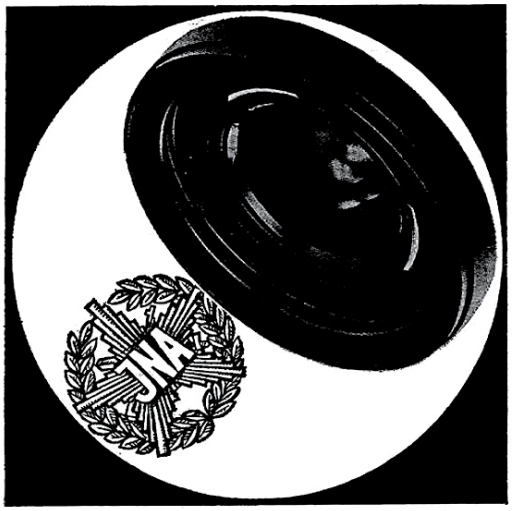

30 GODINA
NARODNE TEHNIKE
FOTO-KINO KLUBA
IZLOŽBA FOTOGRAFIJA
SLAVONSKI BROD
21. 12. 1976. — 3. 1. 1977.

FOTO KLUB

DOM JUGOSLAVENSKE NARODNE ARMIJE ZAGREB

IV. IZLOŽBA FOTOGRAFIJA i DIJAPOZITIVA

FOTO-KLUBA DOMA JNA ZAGREB

FOTO-KLUB »JADRAN« SPLIT

XII međuklupska izložba

UMJETNIČKE FOTOGRAFIJE

foto klub JADRAN SPLIT

DOM JNA SPLIT
1979.

Fotoamaterski pokret u osamdesetim godinama

Na ovom mjestu vratit ću se malo natrag. Polovinom šezdesetih godina, točnije 1966. godine, pri tadašnjem Domu JNA u Splitu osnovan je novi fotoklub. Bio je to **Fotoklub Jadran Split**. Lociran pri Domu JNA imao je osiguranu materijalnu bazu, kao i izdašnu financijsku pomoć svoga domaćina. Istraživati danas razloge osnutka novog fotokluba, uz tada već 20-godišnju tradiciju Fotokluba Split, nije moguće. Dogodilo se nešto slično kao i u Rijeci. Od tada pa sve do Domovinskog rata ta dva kluba bit će izravni rivali u realizaciji fotografskih djelatnosti.

Samo dvije godine nakon svoga osnutka, godine 1968. Fotoklub Jadran pokreće održavanje *Međuklupske izložbe umjetničke fotografije*. Za takve izložbe vrlo dobar katalog formata 14,5x20,5 cm bio je mamac brojnim izlagačima da sudjeluju na toj izložbi. Ta će se izložba kao jedan veliki projekt u kontinuitetu održavati sve do 1990. godine, kada zbog nastupajućih političkih prilika prestaje postojati.

Za uspješnan rad toga Kluba velike zasluge pripadaju **Tomislavu Medvidu**, dugogodišnjem tajniku Kluba, koji je kao djelatni dočasnik u Domu JNA sve svoje vrijeme posvećivao Klubu.

Velikim trudom uspio sam prikupiti sve kataloge iz razdoblja 1979. do 1988. godine. Kada sam pokušao kompletirati zbirku kataloga za ranije godine, saznao sam da je prigodom napuštanja Doma JNA od strane tadašnje JNA uništena kompletna arhiva Fotokluba Jadran.

O kvaliteti izložbi koje je priređivao Fotoklub Jadran najbolje svjedoči i podatak da su se u žiriju, bilo kao član žirija ili kao samostalni selektor, mnogo puta nalazili Duško Kečkemet, poznati i uvaženi splitski povjesničar umjetnosti i istraživač splitske fotografije, novinar Ante Perić, Nikola Vučemilović jedan od najpoznatijih splitskih fotografa, prof. Marina Botić - Bego, Branko Marinkov i drugi. Duško Kečkemet je bio član žirija na skoro svim izložbama, što svjedoči o ugledu te izložbe.

Mada nisam uspio pribaviti sve kataloge, iz raspoloživih je jasno vidljivo, da je *Međuklupska izložba umjetničke fotografije* Fotokluba Jadran bila ozbiljna izložba, što potvrđuju sljedeći podaci:

Godina	Međuklupska izložba umjetničke fotografije Fotokluba Jadran Split	Žiri
1979.	XII. međuklupska izložba umjetničke fotografje[252] Sudjeluju klubovi iz: Aleksinca, Beograda, Bjelovara, Čaplji-ne, Ivanca, Križevaca, Ljubljane, Maribora, Nove Gorice, Ptu-ja, Rijeke, Sarajeva, Sombora, Splita, Šibenika, Zagreba.	Duško Kečkemet Ante Perić Zoran Nikolić Josip Kljaković
1980.	XIII. međuklupska izložba umjetničke fotografije[253] Sudjeluju klubovi iz: Beograda, Bjelovara, Ivanca, Karlov-ca, Ljubljane, Maglaja, Maribora, Nove Gorice, Novog Sada, Sarajeva, Sombora, Splita, Šibenika, Velike Gorice, Zagreba, Zrenjanina.	Nikola Vučemilović
1981.	XIV. međuklupska izložba umjetničke fotografije[254] Sudjeluju klubovi iz: Aleksinca, Banja Luke, Beograda, Bje-lovara, Doboja, Foče, Ivanca, Jesenica, Karlovca, Koprivnice, Križevaca, Ljubljane, Metkovića, Nove Gorice, Novog Sada, Osijeka, Pirota, Pule, Rijeke, Sarajeva, Skoplja, Splita, Struge, Subotice, Šibenika, Trebinja, Visokog, Zagreba, Zenice.	Duško Kečkemet Marina Botić-Bego Zoran Nikolić
1982.	XV. međuklupska izložba umjetničke fotografije[255] Sudjeluju klubovi iz: Beograda, Bolja, Doboja, Dubrovnika, Ivanca, Jesenica, Koprivnice, Kragujevca, Ljubljane, Maribora, Novog Sada, Osijeka, Pule, Rijeke, Sarajeva, Sombora, Splita, Subotice, Šibenika, Trebinja, Visokog, Zagreba, Zenice.	Duško Kečkemet Zoran Nikolić Tomislav Medvid

[252] Fotoklub Jadran, *XII. međuklupska izložba umjetničke fotografije*, katalog, Split, 1979.
[253] Fotoklub Jadran, *XIII. međuklupska izložba umjetničke fotografije*, katalog, Split, 1980.
[254] Fotoklub Jadran, *XIV. međuklupska izložba umjetničke fotografije*, katalog, Split, 1981.
[255] Fotoklub Jadran, *XV. međuklupska izložba umjetničke fotografije*, katalog, Split, 1982.

1983.	XVI. međuklupska izložba umjetničke fotografije[256] Sudjeluju klubovi iz: Aleksinca, Beograda, Borova, Borovnice, Dubrovnika, Glamoča, Ivanca, Jesenica, Koprivnice, Kragujevca, Ljubljane, Maglaja, Maribora, Niša, Novog Mesta, Novog Sada, Ohrida, Osijeka, Pančeva, Pule, Radovljice, Rijeke, Rovinja, Rume, Sarajeva, Splita, Sremske Mitrovice, Subotice, Šibenika, Titova Velenja, Tržiča, Visokog, Zadra, Zagreba, Zenice, Zrenjanina.	Branko Marinkov
1984.	XVII. međuklupska izložba Umjetničke fotografije[257] Sudjeluju klubovi iz: Aleksinca, Belog Manastira, Beograda, Borova, Celja, Doboja, Dubrovnika, Jesenica, Koprivnice, Kragujevca, Križevaca, Ljubljane, Maribora, Mostara, Nikšića, Novog Sada, Novske, Ohrida, Osijeka, Pančeva, Pule, Rijeke, Rovinja, Sarajeva, Skoplja, Splita, Subotice, Svetozareva, Titova Velenja, Varaždina, Zagreba, Zenice, Zrenjanina.	Duško Kečkemet Zoran Nikolić Jerko Bauk
1985.	XVIII. međunarodna izložba umjetničke fotografije[258] Sudjeluju klubovi iz: Beograda, Borova, Čačka, Doboja, Dubrovnika, Garešnice, Herceg Novog, Ivanca, Jesenica, Karlovca, Koprivnice, Kragujevca, Kranja, Križevaca, Loznice, Ljubljane, Maribora, Mostara, Nikšića, Novog Sada, Novske, Ohrida, Osijeka, Pančeva, Prištine, Pule, Rijeke, Sarajeva, Sente, Skoplja, Smedereva, Splita, Subotice, Svetozareva, Titograda, Trebinja, Varaždina, Zadra, Zagreba, Zenice.	Duško Kečkemet Zoran Nikolić Tomislav Medvid
1986.	19. međuklupska izložba umjetničke fotografije[259] Sudjeluju klubovi iz: Banja Luke, Beograda, Borova, Čačka, Doboja, Jesenica, Karlovca, Koprivnice, Kragujevca, Križevaca, Ljubljane, Maribora, Nikšića, Novog Sada, Osijeka, Pule, Rijeke, Sente, Skoplja, Smedereva, Splita, Subotice, Svetozareva, Varaždina, Vinkovaca, Zagreba, Zenice.	Duško Kečkemet
1987.	20. međuklupska izložba umjetničke fotografije[260] Sudjeluju klubovi iz: Banje Luke, Beograda, Bjelovara, Borova, Celja, Čačka, Doboja, Gnjilana, Ivanca, Jesenica, Konjica, Koprivnice, Kragujevca, Lukavca, Ljubljane, Maribora, Mostara, Nikšića, Novog Sada, Novske, Osijeka, Pule, Rijeke, Rovinja, Sarajeva, Smedereva, Smederevske Palanke, Splita, Subotice, Svetozareva, Vinkovaca, Zadra, Zagreba, Zenice, Zrenjanina.	Duško Kečkemet Zoran Nikolić Jerko Bauk

Iste godine Fotoklub Jadran upriličio je još jednu *Retrospektivnu izložbu fotografije* u povodu 20. obljetnice Kluba. Izloženi su radovi 67 autora. Autori nisu bili razvrstani po klubovima, kako je to bilo uobičajeno za tu izložbu. U katalogu nije naveden žiri, pa se može pretpostaviti da je to bila pozivna izložba.

1988.	21. međuklupska izložba Umjetničke fotografije[261] Sudjeluju klubovi iz: Beograda, Borova, Celja, Čačka, Čakovca, Doboja, Jesenica, Karlovca, Koprivnice, Kranja, Križevaca, Lukavca, Ljubljane, Maribora, Mostara, Nikšića, Novog Sada, Ohrida, Osijeka, Pančeva, Pule, Sarajeva, Subotice, Splita, Smedereva, Smederevske Palanke, Štipa, Valjeva, Varaždina, Vinkovaca, Zagreba, Zenice, Zrenjanina,	Duško Kečkemet Tomislav Medvid Jerko Bauk

[256] Fotoklub Jadran, *XVI. međuklupska izložba umjetničke fotografije*, katalog, Split, 1983.
[257] Fotoklub Jadran, *XVII. međuklupska izložba umjetničke fotografije*, katalog, Split, 1984.
[258] Fotoklub Jadran, *XVIII. međunarodna izložba umjetničke fotografije*, katalog, Split, 1985.
[259] Fotoklub Jadran, *19. međuklupska izložba umjetničke fotografije*, katalog, Split, 1986.
[260] Fotoklub Jadran, *20. međuklupska iozložba umjetničke fotografije*, katalog, Split, 1987.
[261] Fotoklub Jadran, *21. međuklupska izložba umjetničke fotografije*, katalog, Split, 988.

Možda će se nekome učiniti da je Fotoklubu Jadran posvećeno previše prostora. No, ovaj Klub, sa prepoznatljivom izložbom i katalogom, kao i uvaženim članom žirija Duškom Kečkemetom, povjesničarom umjetnosti, dao je ovoj izložbi ozbiljnost i težinu, što najbolje svjedoči brojnost klubova sudionika izložbe. Velika zasluga što je ova izložba postigla takav ugled pripada i **Tomislavu Medvidu**, samozatajnom i skromnom djelatniku u Domu JNA – ljubitelju fotografije.

Zagreb salon, međunarodna izložba umjetničke fotografije Fotokluba Zagreb, kao trajni fotografski projekt, u kontinuitetu se proteže i kroz osamdesete godine. O tome je već bilo riječi u prethodnim poglavljima, pa to neću ovdje ponavljati. U nastavku dajem samo pregled *Zagreb salona* tijekom 80-ih godina.

Godina	Izložba Zagreb salon	Žiri	Prateće izložbe
1981.	20. Zagreb salon[262]	Ivan Posavec	Bjelovar, Gospić, Ivanec, Karlovac, Koprivnica, Osijek, Pag, Šibenik, Varaždin
1983.	21. Zagreb salon[263]	Mitja Koman	Bjelovar, Gospić, Ivanec, Karlovac, Koprivnica, Osijek, Pag, Rovinj, Šibenik, Varaždin, Vinkovci
1985.	22. Zagreb salon[264]	Branko Marinkov	Bjelovar, Gospić, Ivanec, Karlovac, Koprivnica, Osijek, Pag, Rovinj, Šibenik, Varaždin, Vinkovci
1987.	23. Zagreb salon[265]	Josip Vrbanić	Bjelovar, Daruvar, Gospić, Ivanec, Koprivnica, Novska, Osijek, Split, Šibenik, Varaždin, Vinkovci

Kao i u prethodnim desetljećima, i u ovom desetljeću bilježimo niz zanimljivih fotografskih projekata, o čemu valja nešto reći.

U organizaciji **Fotokluba OKO Doma JNA**, pod pokroviteljstvom *Brodarskog instituta* u Zagrebu pokrenuta je 1982. godine jedna interesantna izložba na temu vode. Dok je katalog prve izložbe nosio naziv *MORE*, već od druge dalje naziv se mijenja u *MORIJE*, što označava more i rijeke. Tako se Fotoklub OKO potvrdio kao dobar organizator, jer je osim svoje izložbe fotografije bio i organizator ove izložbe kroz jedno duže vremensko razdoblje.

Izložba *MORIJE* održana je ukupno devet puta u razdoblju od 1982. do 1990. godine i bila je popraćena kvalitetnim katalogom formata 15×21 cm.

Po svojoj kvaliteti je bila takva da su na njoj sudjelovali klubovi iz svih jugoslavenskih republika. S obzirom na takvu visoku kvalitetu vrijedno je o toj izložbi reći nešto više.

Godina	Izložba fotografije MORIJE	Žiri
1982.	MORE 82[266] Sudjeluju klubovi iz: Dubrovnika, Rijeke (FK Rijeka), Splita, Šibenika, Zagreba (FK OKO, FK Zagreb).	Dimitrije Bulat Simeun Jelić Boris Morić
1982.	MORIJE 90[267] Sudjeluju klubovi iz: Borova, Dubrovnika, Križevaca (Partizan), Novske, Osijeka, Rijeke (FK Rijeka, FK Baklje), Splita (FK Split), Šibenika, Varaždina, Zadra, Zagreba (FK OKO, FK Zagreb).	Dimitrije Bulat Simeun Jelić Mirko Prišlin

[262] Fotoklub Zagreb, *20. Zagreb salon, međunarodna izložba umjetničke fotografije*, katalog, Zagreb, 1981.
[263] Fotoklub Zagreb, *21. Zagreb salon, međunarodna izložba umjetničke fotografije*, katalog, Zagreb, 1982.
[264] Fotoklub Zagreb, *22. Zagreb salon, međunarodna izložba umjetničke fotografije*, katalog, Zagreb, 1985.
[265] Fotoklub Zagreb, *23. Zagreb salon, međunarodna izložba umjetničke fotografije*, katalog, Zagreb, 1987.
[266] Brodarski institut Zagreb, *MORE 82, Prva izložba fotografija*, katalog, Zagreb, 1982.
[267] Brodarski institut Zagreb, *MORIJE 83, Druga izložba fotografija*, katalog, Zagreb, 1983.

1984.	MORIJE 84[268] Sudjeluju klubovi iz: Borova, Dubrovnika, Osijeka, Pule (FK Uljanik), Rijeke (FK Baklje, FK Color, FK Rijeka), Splita (FK R. Bošković), Zagreba (FK OKO, FK Zagreb).	Simeun Jelić Ivan Medar Mirko Prišlin
1985.	MORIJE 85[269] Sudjeluju klubovi iz: Borova, Koprivnice, Križevaca (FK Križevci), Novske, Osijeka, Pule (FK Jelen, FK Uljanik), Rijeke (FK Baklje, FK Rijeka), Zadra, Zagreba (FK OKO, FK Zagreb).	Simeun Jelić Ivan Medar Milan Pavić
1986.	MORIJE 86[270] Sudjeluju klubovi iz: Bjelovara, Borova, Dubrovnika, Osijeka, Pule (FK Jelen, FK Uljanik), Rijeke (FK Baklje, FK Rijeka), Splita (FK Jadran), Zadra, Zagreba (FK OKO, FK Zagreb).	Dimitrije Bulat Simeun Jelić Ivan Medar
1987.	MORIJE 87[271] Sudjeluju klubovi iz: Bjelovara, Borova, Koprivnice, Križevaca (FK Križevci), Pule (FK Jelen, FK Uljanik), Rijeke (FK Baklje, FK Rijeka), Splita (FK Jadran), Zadra Zagreba (FK OKO, FK Zagreb).	Simeun Jelić Ivan Medar Mirko Prišlin
1988.	MORIJE 88[272] Sudjeluju klubovi iz: Bjelovara, Borova, Koprivnice, Križevaca (FK Križevci, FK Partizan), Rijeke (FK Baklje, FK Jadran, FK Rijeka, FK Željezničar), Splita (FK Jadran, FK Split), Zadra, Zagreba (FK OKO, FK Zagreb).	Dimitrije Bulat Simeun Jelić Ivan Medar
1989.	MORIJE 89[273] Sudjeluju klubovi iz: Bjelovara, Koprivnice, Križevaca (FK Križevci), Osijeka, Rovinja, Rijeke (FK Baklje, FK Jadran), Varaždina, Vinkovaca, Zadra, Zagreba (FK OKO, FK Zagreb).	Simeun Jelić Mitja Koman Mirko Prišlin
1990.	MORIJE 90[274] Sudjeluju klubovi iz: Borova, Križevaca, Koprivnice, Rijeke (FK Baklje, FK Jadran), Rovinja, Splita (FK Jadran), Vinkovaca, Zadra, Zagreba (FK OKO, FK Zagreb).	Dimitrije Bulat Simeun Jelić Vladko Lozić

Već sam najavio da ću nešto više reći o **Fotoklubu Brodosplit** i smjestiti ga u vrijeme u kojem je djelovao.

Osnivačka skupština Fotokluba Brodogradilišta Split održana je 13.2.1959., da bi svečano otvorenje prostorija Fotokluba u *Domu Brodogradilišta* bilo 23.5.1959. godine. Inicijator otvaranja Fotokluba bio je voditelj *Foto službe Brodogradilišta* Split Josip Duplančić. Prvi predsjednik je bio Ante Ružić, zaposlen u Alatnici. Fotoklub Brodogradilišta Split je bio zatvorenog tipa za radnike i njihovu djecu do 1988. godine, kada se morao iseliti iz *Doma Brodogradilišta.* Tada ga prima *Umjetnička akademija* i Klub se otvara za sve Splićane te postaje članom *Hrvatskog fotosaveza.*

Tijekom vremena klub su vodili razni predsjednici i tajnici. Stalno su dolazili novi polaznici tečajeva fotografije, koji su ostajali duže u Fotoklubu. Mnogima od njih životni je poziv postao obrt u foto radnjama, dok su drugi postali priznati i poznati fotoreporteri u novinama diljem Dalmacije.

Godine 1982. na dužnost predsjednika Kluba dolazi Ante Bezić. On je ne samo predsjednik već i organizator cjelokupnog klupskoga života. Svu svoju ljubav posvetio je radu s mladim fotografima.

Ante Bezić rođen je u Splitu 1942.g. Kao inženjer brodogradnje radni je vijek proveo u tom brodogradilištu. U mirovinu je otišao 2001. godine.

Već kao četrnaestogodišnjak, đak *O.Š. Spinut* (tada *Ruđer Bošković*), prvi puta je izlagao 1956. go-

[268] Brodarski institut Zagreb, *MORIJE 84, Treća izložba fotografija*, katalog, Zagreb, 1984.
[269] Brodarski institut Zagreb, *MORIJE 85, Četvrta izložba fotografija*, katalog, Zagreb, 1985.
[270] Brodarski institut Zagreb, *MORIJE 86, Peta izložba fotografija*, katalog, Zagreb, 1986.
[271] Brodarski institut Zagreb, *MORIJE 87, Šesta izložba fotografija*, katalog, Zagreb, 1987.
[272] Brodarski institut Zagreb, *MORIJE 88, Sedma izložba fotografija*, katalog, Zagreb, 1988.
[273] Brodarski institut Zagreb, *MORIJE 89, Osma izložba fotografija*, katalog, Zagreb, 1989.
[274] Brodarski institut Zagreb, *MORIJE 90, Deveta izložba fotografija*, katalog, Zagreb, 1990.

dine fotografije s motivima izleta na Klis. Kao inženjer brodogradnje u Projektnom uredu brodogradilišta od 1967. počinje voditi tečajeve u Fotoklubu Brodogradilišta Split. Od tada do danas održao je blizu 200 tečajeva fotografije i fotoradionica, po svim centrima tehničke kulture i srednjim školama u Splitu.

Zahvaljujući kvaliteti njegova edukativnog rada u Fotoklubu, članovi Julija Antunović, Jelena Banić, Nela Perković, Nikola Radovani i Mate Zec pet godina za redom (1999. do 2003.) osvajaju prva mjesta na državnim natjecanjima u snimanju crno-bijelim filmovima i kompletnim radnim postupkom u tamnoj komori. Tada napuštaju natjecanja, jer je Bezić smatrao da nije fer prema drugima da se bore godinama za druga mjesta. Za svoj rad s mladima Ante Bezić je nagrađivan od *Hrvatskog fotosaveza* (2002.) i *Hrvatske zajednice tehničke kulture* (2003). Takvim svojim radom Bezić skreće na sebe pažnju, te je biran u dva mandata (1998. do 2002. i 2002. do 2006.) u *Izvršni odbora Hrvatskog fotosaveza*. Fotoklub Brodosplit je također nagrađivan od *Hrvatske zajednice tehničke kulture* (2002.) i *Skupnom nagradom grada Splita* (2004.).

Unatoč plodnom radu s mladima, Bezić nema uvijek razumjevanje svoje okoline. Zbog toga traži podršku *Hrvatskog fotosaveza,* te upućuje mnoge pozive predsjedniku HFS da posjeti njegov Klub. Razočaran što predsjednik *Hrvatskog fotosaveza* nije nikada našao za shodno posjetiti Fotoklub Brodosplit i tako dati podršku njegovu radu s djecom, Ante Bezić čini presedan i u znak prosvjeda istupa (2006.) iz članstva Fotokluba Brodosplit u *Hrvatskom fotosavezu*.

U svome radu s djecom Bezić ostvaruje jedinstveni podvig i okuplja djecu od Zadra do Dubrovnika (kojih broj premašuje 120). Na fotoradionice dovodi i mlade fotoamatere iz Europe. Oni su oduševljeni ljepotama Dalmacije i dolazi do obostrane suradnje, te naša djeca dobivaju pozive i nastupaju svojim radovima u mnogim europskim metropolama (London, Pariz, Prag, Riga, Tallinn, Helsinki, St. Petersburg, ...). Godine 1995. Fotoklub Brodosplit postaje poznat diljem Evrope svojom izložbom srednjoškolaca pod nazivom *Vrijeme poslije Oluje*, pod pokroviteljstvom tadašnje *Europske zajednice*.

Svakih šest mjeseci u Fotoklubu Brodosplit održavaju se klupske izložbe, te proglašavaju za prve dame Fotokluba autorice najkvalitetnijih fotografija, pri čemu se nije nikada dogodilo da je dva puta za redom ista autorica proglašena najboljom.

U vremenu od 7. do 21.1.2014. u knjižnici *Marka Marulića*, pod pokroviteljstvom Predsjednika Republike Hrvatske dr. Ive Josipovića, Fotoklub Brodosplit postavlja retrospektivnu klupsku izložbu *55 godina rada s mladima*. Prvi dio izložbe na crnobijelim fotografijama prikazuje otvaranje prostorija u *Domu brodogradilišta* 1959. godine, sa prvim radovima osnivača, zatim radovima polaznika mnogih tečajeva i fotoradionica, te fotografijama, koje su osvajale nagrade na svjetskim izložbama. Drugi dio izložbe je u kolor tehnici, sa motivima brodogradilišta, gdje se izgrađuju i isporučuju suvremeni brodovi, koji u svojim kategorijama često osvajaju svjetske titule *Brodovi godine.* Na izložbi su prikazani i motivi poznate izložbe *Vrijeme poslije Oluje*, zatim motivi sa *59. Splitskog ljeta*, te izložba motiva konja lipicanaca na splitskoj *Rivi*, koja je darovana gradu Lipiku. Zauzvrat su autori izložbe pozvani kao gosti na proslavu *Dana Lipika*. Tu su i blagdanski motivi splitskih kaleta, trgova i *Rive*, gdje nastupaju *KUD Jedinstvo*, *Filip Dević, Brodosplit*, plesni klubovi, klape te zborovi s božićnim pjesmama u crkvama. Slijede postave klupskih izložbi u Zagrebu, Varaždinu, Lipiku, Vinkovcima, Vukovaru, Zadru, Šibeniku, Trogiru, Sinju, Vrgorcu, Makarskoj i Dubrovniku.

Članovi Kluba uvijek su se sa zahvalnošću sjećali triju sveučilišnih profesora: pok. Anatolija Kudravcjeva, Duška Kečkemeta i Tonča Šitina, koji su se odazivali na mnoge njihove pozive i otvarali klupske i samostalni izložbe.

Godine 2015. u **Koprivnici**, u *Galeriji Koprivnica*, održana je izložba fotografije pod nazivom *Refleksi*, posvećena generacijama koprivničkih gimnazijalaca. Ta je izložba predstavljala u neku ruku vremeplov koprivničkog fotoamaterizma. Katalog je značajan, jer se u njemu navode neki dragocjeni podaci iz 50-ih i 60-ih godina koji su objavljivani samo u lokalnom *Glasu Podravine*. Odatle saznajemo, da je sredinom prošlog stoljeća koprivnička gimnazija bila također i izvorište fotoamaterizma, kroz djelovanje svoje foto sekcije (*Glas Podravine* iz 1955.). Za pretpostaviti je da su foto-sekcije djelovale i ranije u okvirima osnovnih školi.

Prema *Glasu Podravine*, u veljači 1961. osnovan je prvi koprivnički fotoklub **FKK Koprivnica**, ali za postojanje tog Kluba u pretraživanju kataloga s izložbi iz toga vremena nisam našao potvrdu.Tadaš-

nja lokalna glasila spominju taj Klub tek kroz izvješća o djelovanju gradske *Narodne tehnike*. Iz toga zaključujem, da se u hrvatskoj fotografiji organizirani fotoamaterski pokret u **Koprivnici** pojavljuje na prekide i relativno kasno.

Godine 1968. osnovan je **FKK Podravka** s dvadesetak aktivnih članova. Za predsjednika kluba izabran je Franjo Kukovac. Aktivnosti kluba uglavnom se svode na internu aktivnost (druženje, tečajevi i sl.) uz organizaciju nekoliko izložbi unutar *Podravke*. Klub je prestao s radom 1974. godine.

U razdoblju od 1974. do 1978. godine fotografska aktivnost u Koprivnici svodi se na samostalne izložbe pojedinih autora, i učešće na izložbama *Fotosaveza Jugoslavije* (Bolto Ranilović, Miroslav Kamenar i dr.).

Početkom 1979. grupa entuzijasta ponovno osniva klub pod nazivom **FKK Koprivnica**. Predsjednik kluba bio je poznati koprivnički arhitekt, ali i fotograf, Bolto Ranilović. Iste godine, u želji da nadoknadi propušteno vrijeme, novoosnovani Klub priređuje svoju prvu izložbu fotografije u *Galeriji Koprivnica*. Izloženo je 140 fotografija od 11 autora. Kasnije će se pokazati, da je upravo ova izložba bila temelj za zlatne godine amaterske fotografije u Koprivnici (razdoblje od 1980. do 1990.), ali je ta izložba bila ujedno i labuđi pjev toga Kluba. Bolto Ranilović 1979. godine zasniva radni odnos u *Podravci*, a FKK Koprivnica prestaje s radom.

Već sljedeće, 1980. godine, osniva se novi **FKK Podravka** (oko 35 članova) kome pristupaju članovi ugašenog FKK Koprivnica. Novoosnovani Klub pronalazi svoga patrona u tvornici *Podravka*. Novi FKK Podravka dobiva primjerene prostorije s foto laboratorijem i već te godine postiže uspjehe i osvaja nagrade na izložbama u organizaciji *Fotosaveza Jugoslavije*.

Jedno kratko vrijeme prvi predsjednik kluba bio je Stanko Luš. Kasnije se u jednogodišnjem mandatu smjenjuju kao predsjednici: Bolto Ranilović, Miroslav Svoren, Miroslav Kamenar, pa ponovno Bolto Ranilović itd.

Danas možemo slobodno konstatirati da, s obzirom na ekonomsku snagu patrona tvornice *Podravka*, ovaj Klub nije ispunio očekivanja koja su se pred njega postavila. Klub je organizirao četiri izložbe fotografije pod nazivom *Izložba fotografije Podravka* (1980., 1982., 1984. i 1986. godine), da bi 1996. ili 1997. prestao postojati. Katalozi za sve četiri izložbe bili su vrlo kvalitetni, formata 21×21 cm. Danas je teško reći, jer za to više nema podataka, koji je razlog tako kratkog vijeka toga Kluba, tim više što je imao moćnog pokrovitelja i zaštitnika.

U tom razdoblju istaknuti članovi kluba bili su: Željko Car, Miroslav Kamenar, Božica Radinović, Bolto Ranilović, Miroslav Svoren, Mato Zeman i Željko Žigrić.

Veliki utjecaj na organizirani rad koprivničkih amatera imale su međunarodne izložbe fotografije u okvirima *Zagreb salona*. Te su izložbe održavane u kontinuitetu od 1970. do 1990. godine. S obzirom da se ta međunarodna izložba održavala u kontinuitetu od 20 godina, a uzimajući u obzir sve probleme vezane uz pojavljivanje pa gašenje klubova u Koprivnici, danas nije moguće dati točan odgovor tko je podržavao u Koprivnici tu izložbu. Ona se održala vjerojatno zalaganjem tek pojedinih entuzijasta (Bolto Ranilović, Miroslav Svoren i drugi), čija imena (da nekoga ne povrijedim i preskočim) nisam u mogućnosti navesti.

Na ovom mjestu tek napominjem, da članovi ukinutog FKK Podravka osnivaju 1998. godine **Foto-kino klub Đurđevac**, koji će se sljedeće 1999. godine preimenovati u **Foto-kino klub Drava**. O tome će još biti govora u poglavlju koje se odnosi na sljedeće desetljeće.

Godina	Izložba fotografije PODRAVKA	Žiri
1979.	Prva izložba fotografija[275] Sudjeluju članovi novoosnovanog Fotokluba Koprivnica: Boris Borščak, Tomislav Boršo, Pavle Gaži, Vladimir Groti, Miroslav Kamenar, Stanko Lauš, Miro Paveli, Bolto Ranilović, Dragutin Rendić, Bolto Špoljar, Željko Žigrić.	Bez žirija

[275] Fotoklub Podravka, *Izložba fotografije PODRAVKA 79*, katalog, Koprivnica, 1979.

1980.	PODRAVKA 80[276] Sudjeluju klubovi iz: Bjelovara, Čakovca, Čapljine, Dubrovnika, Ivanca, Karlovca, Koprivnice, Križevaca, Kutine, Osijeka, Pule (FK Jelen i FK Uljanik), Rijeke, (FK Jadran), Splita (FK R. Bošković) Šibenika, Varaždina, Zagreba (FK OKO, FK Zagreb, FK Exportdrvo).	Miroslav Kamenar Milan Pavić Miroslav Svoren Marijan Špoljar
1982.	PODRAVKA 82[277] Sudjeluju klubovi iz: Bjelovara, Borova, Dubrovnika, Ivanca, Koprivnice, Križevaca (FK Križevci i FK Partizan), Osijeka, Pribislavca, Pule (FK Uljanik), Rijeke (FK Rijeka i FK Jadran), Splita (FK Jadran), Šibenika, Varaždina, Vinkovaca, Zagreba (FG Zagreb, FK OKO, FK Zagreb i FK Fotokemika).	Branko Jendrašić Miroslav Kamenar Bolto Ranilović Miroslav Svoren
1984.	PODRAVKA 84[278] Sudjeluju kubovi iz: Borova, Dubrovnika,Đakova, Ivanca, Koprivnice, Križevaca (FK Partizan), Novske, Osijeka (FK Osijek i FK Đ. Đaković), Pule, Rijeke (FK Rijeka), Zagreba (FK OKO, FK Zagreb, FK Akademski).	Miroslav Kamenar Bolto Ranilović Miroslav Svoren
1986.	PODRAVKA 86[279] Sudjeluju klubovi iz: Bjelovara, Borova, Ivanca, Koprivnice, Križevaca, (FK Križevci i FK Partizan), Pribislavca, Pule (FK Jelen i FK Uljanik), Rijeke (FK Baklje i FK Rijeka), Splita (FK Jadran), Varaždina, Zagreba (FK OKO, FK Zagreb).	Miroslav Kamenar Božica Radinović Bolto Ranilović
1988.	PODRAVKA 88[280] Sudjeluju klubovi iz: Beograda, Bjelovara, Borovnice, Borova, Doboja, Herceg Novog, Koprivnice, Križevaca, Kumanova, Ljubljane, Maribora, Nikišića, Novog Sada, Pribislavca, Rovinja, Subotice, Varaždina, Vinkovaca, Visokog, Zagreba i Zrenjanina.	Bolto Ranilović

Zabilježit ću ovdje par podataka o Bolti Raniloviću, uglednom koprivničanskom arhitektu i fotoamateru.

Bolto Ranilović rođen je 1939. godine u Novigradu Podravskom. Srednju školu završava u Koprivnici (1958.) a na Arhitektonskom fakultetu u Zagrebu diplomira 1966. Nakon toga službovao je u Velikoj Gorici (1967. do 1971.), zatim u Koprivnici (1971. do 1975.), pa u Zagrebu 1975. do 1979.), a dalje opet u Koprivnici do kraja radnog vijeka. Autor je više desetaka uspješno izvedenih građevina.

Fotografijom se počinje baviti sedamdesetih godina. Jedan je od osnivača i prvi predsjednik Fotokluba Koprivnica (1979.), koji se već 1980. preimenuje u Foto-kino klub Podravka. Sudjeluje na oko 160 izložbi fotografije u zemlji i inozemstvu, pri čemu osvaja oko 50 različitih nagrada i priznanja.

Surađuje u nekoliko fotomonografija, a svojim radovima oprema i nekoliko knjiga poezije. Održao je oko 20 samostalnih izložbi fotografije u zemlji i inozemstvu (Njemačka, Ukrajina). Za njegovu izložbenu aktivnost *Fotosavez Jugoslavije* mu 1982. godine dodjeljuje počasno zvanje *Kandidata majstora fotografije* (KMF FSJ). Sljedeće 1983. godine *Međunarodna federacija za fotografsku umjetnost* (FIAP) dodjeljuje mu počasno zvanje AFIAP (*Artist FIAP*). *Nagradu Tošo Dabac* Fotokluba Zagreb za životno djelo dobio je 1998. godine.

Od mnogobrojnih ciklusa fotografije posebno ističem one pod naslovom *Podravina – ljudi i običaji, Dubrovnik, Tri Ivana i jedan Mijo (*portreti hrvatskih naivnih slikara). Godine 1999. u Koprivnici je tiskana njegova fotomonografija, formata 24×30 cm, s ukupno 69 reprodukcija fotografija. Umro je u Koprivnici 2008. godine.

U koprivničkom fotografskom krugu, na neki način, posebno mjesto pripada i Božici Radinović, koja će, osim sjajne fotografske karijere, biti izuzetno društveno aktivna. Svoj društveni rad nastaviti će i

[276] Fotoklub Podravka, *Izložba fotografije PODRAVKA 80*, katalog, Koprivnica, 1980.
[277] Fotoklub Podravka, *Izložba fotografije PODRAVKA 82*, katalog, Koprivnica, 1982.
[278] Fotoklub Podravka, *Izložba fotografije PODRAVKA 84*, katalog, Koprivnica, 1984.
[279] Fotoklub Podravka, *Izložba fotografije PODRAVKA 86*, katalog, Koprivnica, 1986.
[280] Fotoklub Podravka, *Izložba fotografije PODRAVKA 88*, katalog, Koprivnica, 1988.,

dalje u Foto-kino klubu u Đurđevcu, uključujući i fotografsku edukaciju djece u Virju.

Božica Radinović je rođena godine 1949. u Virju. Završava školu kao inženjer medicinske radiologije.

Fotografijom se bavi od 1979. godine kao članica tadašnjeg Fotokluba Koprivnica, koji godine 1980. mijenja ime u Fotoklub Podravka. Gašenjem Fotokluba Podravka (1996. ili 1997.) jedna je od inicijatora i suosnivača novog Fotokluba u Đurđevcu (1998.), koji od godine 1999. nosi naziv Drava.

U cijelom proteklom razdoblju ona je aktivni društveni radnik u svome klubu. Osim u društvenom radu u tom vremenu aktivno sudjeluje na brojnim žiriranim izložbama fotografije i dijapozitiva, u zemlji i inozemstvu, pri čemu osvaja brojne nagrade. Radovi su joj objavljivani u časopisima, kalendarima i sl. Kao mentor učenika Osnovne škole *V. Šignjar* u Virju u vremenu od 2007. do 2015. godine sa svojim učenicima postiže zapažene rezultate na raznim natjecanjima. Vodi fotografsku edukaciju.

Do danas je održala 14 samostalnih izložbi fotografije i to: u Koprivnici, Križevcima, Đurđevcu, Radovljici, Virju, Zagrebu, Našicama, Orahovici i Osijeku. Dobitnica je *Nagrade Tošo Dabac* za 1999. godinu.

Već po treći put imamo slučaj nastanka i uspješnog rada jednog amaterskog fotokluba u okvirima tadašnjeg Doma JNA. Oslobođeni egzistencijskog snalaženja, smješteni pod krov jedne sigurne institucije, a materijalno potpomognuti od svoga pokrovitelja, ti su klubovi razvijali živu izložbenu djelatnost.

Takav je bio slučaj i s **Fotoklubom Partizan** u Križevcima. Osnovan godine 1973., Klub će već od sljedeće godine biti organizator godišnjih izložbi fotografije, a malo kasnije i dijapozitiva.

Kao i kod prethodnih fotoklubova, koji su djelovali pod okriljem Doma JNA, tijekom Domovinskog rata dolazi do gubljenja klupske arhive, pa je sve kataloge bilo nemoguće prikupiti. Ovu sam izložbu stoga pratio kroz kataloge četvrte (1979.), šeste i sedme (1980.), desete (1982.), trinaeste (1983.) te dvadeset i prve (1988.) izložbe. Katalozi su različitih dimenzija i nisu standardizirani. Ovdje ih radi njihove nekompletnosti neću detaljnije navoditi, ali ću ih uzeti u razmatranje pri mojim istraživanjima (popisa izlagača).

Premda Križevci spadaju u red relativno malih gradova u Hrvatskoj, u njemu se 1975. godine osniva još jedan klub pod nazivom **Foto-kino klub Križevci**. Osnovan je od grupe građana, vjerojatno nezadovoljnih radom Fotokluba Partizan, koji je ipak bio pod prevladavajućim utjecajem Doma JNA.

Kao direktni konkurent Fotoklubu Partizan drugi Foto-kino klub Križevci nije imao skoro nikakve šanse za razvoj i napredak. U Klubu nije postojala čak ni tamna komora. Tek godine 1982. oživljava rad u Klubu, kada se uz nekoliko starijih članova okupljaju i đaci Srednjoškolskog centra u Križevcima. Ta grupa entuzijasta održava nestandardnu klupsku izložbu fotografija na temu *Slobodno hodanje*, postavljenu na podu *Centra usmjerenog obrazovanja*. Uz dan SKOJ-a 1982. godine održava se klupska izložba fotografije u predvorju hotela *Kalnik*. Interesantno je spomenuti, da je čak 11 članova FKK Križevci sudjelovalo 1983. godine na izložbi fotografije konkurentskog FK Partizan, pri čemu osvajaju niz nagrada.

I konačno 1983. godine FKK Križevci, uz dan SKOJ-a održava u *Domu kulture* u Križevcima svoju *Prvu međuklupsku izložbu fotografije*. Na izložbu je pristiglo čak 563 fotografije iz 38 fotoklubova i od 128 pojedinaca fotoamatera. Žiri je za izložbu odabrao 113 fotografija od 62 autora. Drugih podataka o tom klubu nisam uspio prikupiti.

Fotoklub Vinkovci će se obnoviti 1980. godine s novom mladom generacijom koja stupa na scenu. To su bili Margareta i Ružica Bondža, Tomislav Brkić, Želimir Gvojić, Zoran Ilić, Mirjana Juzbašić, Miroslav Kovačević, Mišo Lišanin, Zlatko Marić, Tomislav Marmelić, Darko Merc, Branko i Gordan Panić, Marinko Resli, Zvonko Šmit, Vesna Šolaja, Zvonimir Tanocki, Pero Žužak, Viktor Vajt i drugi. Klupske aktivnosti odvijale su se u okvirima *Omladinskog doma*.

Kao pomoć i podršku vinkovačkim amaterima od strane Fotokluba Zagreb, a u okvirima *Zagreb salona*, u Vinkovcima će se održati međunarodne izložbe fotografije, u godinama: 1968. (uz *14. Zagreb salon*), 1983. (uz *21. Zagreb salon*), 1985. (uz *22. Zagreb salon*), 1987. (uz *23. Zagreb salon*) i 1990. (uz *24. Zagreb salon*). Bio je to bez sumnje snažan poticaj vinkovačkim fotoamaterima, da bez tuđe pomoći u osamdesetim godinama realiziraju i jedan vlastiti fotografski projekt. Bila je to izložba fotografije pod jednostavnim nazivom *VINKOVCI*, uz oznaku godine u kojoj je održana. Izložbu je pra-

tio kvalitetan katalog formata 21×21 cm. I u tome se ogleda utjecaj Fotokluba Zagreb, jer je to format preuzet od *Zagreb salona*. Bila je to općejugoslavenska izložba, ne samo republička, na kojoj su sudjelovali i fotoamateri iz drugih republika.

Izložba se održavala od 1981. do ratnih dana, do agresije na Republiku Hrvatsku. Kako su u ratu Vinkovci pretrpjeli velika razaranja, to je takvu nesreću doživio i Fotoklub Vinkovci, koji je u ratu bio razoren, a arhiva uništena (*Omladinski dom* u eksploziji je uništen). Zbog toga će osvrt na te izložbe biti nekompletan, ali ipak zanimljiv. I tu ću, kao i kod svih prethodnih pregleda navesti samo imena hrvatskih klubova, koji su sudjelovali na toj izložbi.

Godina	Izložba fotografije VINKOVCI	Žiri
1981.	VINKOVCI 81[281] Sudjeluju klubovi iz: Bjelovara, Ivanca, Osijeka, Koprivnice, Vinkovaca, Zagreba (FG Zagreb, FK OKO, FK Zagreb).	Mitja Koman
1982.	VINKOVCI 82[282] Sudjeluju klubovi iz: Bjelovara, Koprivnice, Osijeka, Pule, Zagreba (FK OKO, FK Zagreb), Vinkovaca.	Mitja Koman
1983.	VINKOVCI 83[283]	
1984.	VINKOVCI 84[284] Sudjeluju klubovi iz: Borova, Dubrovnika, Ivanca, Koprivnice, Križevaca (FK Partizan), Koprivnice, Novske, Osijeka, Pule (FK Jelen, FK Uljanik), Splita (FK Jadran), Varaždina, Zadra, Zagreba (FK OKO, FK Zagreb).	Zoran Ilić Božidar Kopić Tomislav Marmelić
1985.	VINKOVCI 85[285] Sudjeluju klubovi iz: Dubrovnika, Ivanca, Koprivnice, Križevaca (FK Križevci, FK Partizan), Osijeka, Pule (FK Uljanik), Rijeke (FK Color, FK Baklje), Splita (FK Jadran, FK R. Bošković), Zagreba (FK Zagreb).	Mitja Koman

Već 1951. godine, na *I. izložbi fotografije Slavonije*, iz **Fotokluba Borovo** izlažu svoje radove četiri člana tog Kluba (Danilovac, Fabijan, Lukomski i Žulj), da bi im se kasnije izgubio trag. Tek na republičkim izložbama fotografije iz Borova se spominju Vladimir Serobarski (1963.) i Mirko Kovačić (1964.). Moji pokušaji da od tih dalekih 50-ih godina pa sve do polovine 70-ih stvorim sliku o životu i radu toga Kluba nisu, nažalost, donijeli rezultata.

No, polovinom 70-ih godina, očigledno revitalizirani Fotoklub Borovo započinje sa realizacijom jednog dugoročnog fotografskog projekta pod nazivom *Aprilski salon*. Od prvog takvog salona iz godine 1975. uspio sam slijediti taj projekt, na temelju nekompletno prikupljenih kataloga, sve do godine 1986. kada je održan po redu *12. Aprilski salon*. Kod prvih nekoliko salona katalog je skromnijih dimenzija 13,5×17,5 cm, da bi u osamdesetim godinama poprimio dimenzije 22×22 cm.

Na *Aprilskom salonu* sudjeluju fotografi iz cijele Jugoslavije. S obzirom na postignutu kvalitetu te izložbe, vrijedno je o njoj navesti nekoliko uobičajenih podataka. Novi impuls radu kluba daju početkom 80-ih novi članovi, među kojima su bili Željko Ferenčić, Ivan Ivanušić, Vladimir Pećkovski i drugi. Klub jača svoj rad, renoviraju se prostorije, organiziraju se tečajevi fotografije i broj članova raste.

U godinama 1980. i 1982. Klub organizira izložbu pod nazivom *Spomenici revolucije*. Iz tog vremena valja zabilježiti aktivne članove Kluba. Bili su to Stanko Abadžić, Damir Brnas, Željko Bijelić, Željko Ferenčić, Tomislav Hozmec, Ivan Ivanušić, Stojan Jokić, Zorislav Jugo, Robert Matoušek, Tomislav Pavlek, Vladimir Pećkovski, Rajko Samardžija, Laslo

[281] Fotoklub Vinkovci, *I. izložba fotografija VINKOVCI 81*, katalog, Vinkovci, 1981.
[282] Fotoklub Vinkovci, *II. izložba fotografija VINKOVCI 82*, katalog, Vinkovci, 1982.
[283] Nisam uspio pronaći katalog, jer je zgrada Fotokluba Vinkovci za vrijeme Domovinskog rata direktnim pogotkom granate uništena, a sa njom i klupska arhiva.
[284] Fotoklub Vinkovci, *IV. izložba fotografije VINKOVCI 84*, katalog, Vinkovci, 1984.
[285] Fotoklub Vinkovci, *V. izložba fotografije VINKOVCI 85*, katalog, Vinkovcio, 1985.

Tot i drugi. Na *Kupu jugoslavenske fotografije* 1987. u Sarajevu Klub osvaja 9. mjesto.

No, Fotoklub Borovo ostat će zabilježen u našoj fotografiji po izložbi fotografije *Aprilski salon*, koja je u vremenu od 1975. do 1989. godine održavana u kontinuitetu punih 15 godina. Nažalost, tijekom Domovinskog rata grad Borovo je doživio velika razaranja, pa je i Foto-kino klub Borovo devastiran, a njegova arhiva uništena. Stoga nisam uspio kompletirati sve kataloge ove izložbe. No, i iz ovih nepotpunih podataka je vidljivo da je to bila ozbiljna izložba.

Godina	Izložba fotografije Aprilski salon	Žiri
1975.	I. aprilski salon[286]	
1976.	II. aprilski salon287 Sudjeluju klubovi iz: Borova, Bjelovara, Rijeke (FK Color i FK Rijeka), Osijeka (Sekcija *Revija*), Splita (FK Split), Zagreba (FK Zagreb).	Jovan Vajdl
1977.	III. aprilski salon[288]	
1978.	IV. aprilski salon[289]	
1979.	V. aprilski salon[290] Sudjeluju klubovi iz: Bjelovara, Borova, Osijeka, Splita (FK Split), Šibenika, Varaždina, (FK Sloboda-VIS), Zagreba (FK Dom JNA, FK OOSSO, FK Zagreb).	Josip Galić Milan Pavić
1980.	VI. aprilski salon[291] Sudjeluju klubovi iz: Borova, Osijeka, Rijeke (FK Rijeka), Zagreba (FK Dom JNA, FK Zagreb, FK OOSSO).	Mato Krasnec Geza Lennert Branko Mrkušić
1981.	VII. aprilski salon[292]	Željko Hlebec
1982.	VIII. aprilski salon[293] Sudjeluju klubovi iz: Borova, Dubrovnika (M. Getaldić), Ivanca, Križevaca (FK Partizan), Pule (FK Jelen, FK Uljanik), Rijeke (FK Rijeka), Splita (FK Jadran), Šibenika, Vinkovaca, Zagreba (FK Zagreb).	Ivan Ivanušić Vladko Lozić
1983.	IX. aprilski salon[294] Sudjeluju klubovi iz: Borova, Dubrovnika (FK M. Getaldić), Ivanca, Koprivnice, Pule (FK Uljanik), Rijeke (FK Rijeka), Osijeka, Splita (FK Jadran), Šibenika, Vinkovaca, Zagreba (FK Zagreb, FK OKO, FK OOSSO).	Bolto Ranilović
1984.	X. aprilski salon[295]	Bolto Ranilović
1985.	XI. aprilski salon[296] Sudjeluju klubovi iz: Borova, Ivanca, Koprivnice, Novske, Rijeke (FK Baklje), Pule (FK Uljanik), Varaždina, Zagreba (FK Zagreb).	Branko Težak
1986.	XII. aprilski salon[297] Sudjeluju klubovi iz: Borova, Koprivnice, Križevaca (FK Križevci, FK Partizan), Novske, Osijeka, Pule (FK Jelen, FK Uljanik), Rijeke (FK Baklje, FK Rijeka), Vinkovaca, Zadra, Zagreba (FK Zagreb, FK Gornji Grad)	Zoran Ilić

[286] Nisam uspio pronaći katalog.
[287] Foto-kino klub Borovo, *Izložba fotografije II. aprilski salon 76*, katalog, Borovo, 1976.
[288] Nisam uspio pronaći katalog.
[289] Nisam uspio pronaći katalog.
[290] Foto-kino klub Borovo, *Izložba fotografije V. aprilski salon 79,* katalog, Borovo, 1979.
[291] Foto-kino klub Borovo, *Izložba fotografije VI. aprilski salon 80*, katalog, Borovo, 1980.
[292] Nisam uspio pronaći katalog.
[293] Foto-kino klub Borovo, *Izložba fotografije VIII. aprilski salon*, katalog, Borovo, 1982.
[294] Foto-kino klub Borovo, *Izložba fotografije IX. aprilski salon*, katalog, Borovo, 1983.
[295] Nisam uspio pronaći katalog.
[296] Foto-kino klub Borovo, *Izložba fotografije XI. aprilski salon*, katalog, Borovo, 1985.
[297] Foto-kino klub Borovo, *Izložba fotografije XII. aprilski salon*, katalog, Borovo 1986.

1987.	XIII. aprilski salon[298]	Vladimir Pećkovski Željko Ferenčić Željko Puhalo
1988.	14. aprilski salon[299] Dvije teme: *Slobodnaj* i *Koža i guma* Sudjeluju klubovi iz: Beograda, Bjelovara, Borova, Čačka, Čakovca, Doboja, Dubrovnika, Herceg Novog, Jesenica, Kragujevca, Kranja, Križevaca, Koprivnice, Kumanova, Leskovca, Lukavca, Ljubljane, Maglaja, Maribora, Mostara, Nikšića, Nove Gorice, Novog Sada, Novske, Ohrida, Osijeka, Pucareva, Pule, Radovljice, Rijeke, Sarajeva, Smedereva, Smederevske Palanke, Splita, Struge, Subotice, Svetozareva, Štipa, Titograda, Valjeva, Vinkovaca, Višegrada, Zadra, Zagreba, Zenice, Zrenjanina.	Josip Prva Vladimir Pećkovski Željko Ferenčić
1989.	15. aprilski salon[300] Sudjeluju klubovi iz: Aleksinca, Beograda, Bjelovara, Borova, Doboja, Čakovca, Herceg Novog, Jesenica, Koprivnice, Kranja, Križevaca, Leskovca, Ljubljane, Maribora, Mostara, Negotina, Nove Gorice, Novog Sada, Radovljice, Rijeke, Sarajeva, Skoplja, Smedereva, Smederevske Palanke, Sremske Mitrovice, Splita, Subotice, Štipa, Valjeva, Varaždina, Vinkovaca, Zagreba, Zenice.	Vladimir Pećkovski Željko Ferenčić Stojak Jokić

Godine 1982. imao sam priliku sa Ivanom Ivanušićem žirirati *VIII. aprilski salon*. Već tada mi je svojim radom skrenuo na sebe pozornost Vladimir Pećkovski, čiji ću rad i kasnije pratiti.

Vladimir Pećkovski rođen je 1953. godine u Borovu Naselju. Član FKK Borovo postaje 1980. godine i od tada sve do 1991. godine traje njegov aktivni fotografski rad. *Fotosavez Jugoslavije* mu je 1987. godine dodijelio počasno zvanje *Kandidata majstora fotografije* (KMF FSJ). Sudjelovao je na više od 250 natječajnih izložbi u bivšoj državi i osvojio više od 70 nagrada i priznanja uz održanu jednu samostalnu izložbu 1987. godine.

Tijekom Domovinskog rata završava u logoru i progonstvu. Hrvatski je branitelj, logoraš i HRVI. Danas je član Fotokluba Digit u Vukovaru. Od godine 2005. ponovno se bavi fotografijom. Godine 2011. u *Hrvatskom domu* u Vukovaru održao je izložbu pod nazivom *Sjećanja*, posvećenu gradu heroju Vukovaru, a povodom obilježavanja dana sjećanja na njegovu žrtvu.

Vrlo je interesantno proučavanje fotografije u **Ivancu** u jednom dužem vremenskom razdoblju. O ivanečkoj fotografiji rekao sam već nešto na samom početku knjige, u poglavlju gdje se govori o fotografiji tridesetih godina. No, slijedeći kontinuitet fotografskih događanja u tom simpatičnom gradiću, postavila se kao dilema, uostalom kao i kod nekih drugih karakterističnih fotografskih manifestacija koje traju kroz dulji period, gdje ih svrstati, pregledno, na jednom mjestu, njihov tijek.

Kronologija događanja:

1931. Pri *Planinarskom društvu Ivančica* osnovana je Foto-sekcija na inicijativu Otokara Hrazdire.
1932. Održana je *Prva izložba planinarske umjetničke fotografije*.
1933. Održana je *Druga izložba umjetničke fotografije.*
Nema daljnjeg napretka. Djelovanje u lokalnim okvirima.
1950. Osnovan je Fotoklub Ivanec.
Održana je *Treća izložba umjetničke fotografije* (sudjeluju autori iz pet klubova).
1954. Održana je *Prva izložba fotografije Hrvatskog Zagorja* (četvrta po redu).
Nema daljnjeg napretka. Djelovanje u lokalnim okvirima.
1964. Obnavlja se fotoklub u novim prostorijama. Predsjednik kluba je Petar Jagetić, a tajnik Cvjetko Šoštarić.

[298] Foto-kino klub Borovo, *Izložba fotografije XIII. aprilski salon*, katalog, Borovo, 1987.
[299] Foto-kino klub Borovo, *Izložba fotografije 14. aprilski salon*, katalog, Borovo, 1988.
[300] Foto-kino klub Borovo, *Izložba fotografije 15. aprilski salon*, katalog, Borovo, 1989.

1965. Održana je *Peta izložba fotografije*.
1968. Klub ostaje bez prostorija i prestaje djelovati.
1976. Obnavlja se Foto-sekcija pri *Planinarskom društvu Ivančica*. Održana je *Šesta izložba fotografije*.
1977. Održana je *Sedma izložba fotografije (Izložba planinarske fotografije)*.
1978. Održana je *Osma izložba fotografije Ivanečki kraj nekad i danas*.
1979. Održana je *Deveta izložba fotografije Ivanec 79*.
1980. Održana je *Deseta, jubilarna, izložba fotografije Ivanec 80.*
1981. Održana je *Jedanaesta izložba fotografije*.
Održana je *Dvanaesta izložba fotografije.*
Održana je *Trinaesta izložba fotografije*, a *Prva međunarodna* u okvirima *20. Zagreb salona*.
1982. Održana je *Četrnaesta izložba fotografije*. Održana *Petnaesta izložba fotografije*.
1983. Održana je *Šesnaesta izložba fotografije,* a *Druga međunarodna* u okvirima *21. Zagreb salona*.
1984. Održana *Sedamnaesta izložba fotografije Ivanec 84*. Sada dolazi do krivog odbrojavanja svih izložbi.
1985. Održana je *Treća međunarodna izložba fotografije,* a u okvirima *22. Zagreb salona*. Održana *22. izložba fotografije*. Održana *23. izložba fotografije*. Održana *24. izložba fotografije* (*Republička izložba fotografije*).
1986. Održana je *25. izložba fotografije*. Održana *26. izložba fotografije*. Održana *27. izložba fotografije*. Održana *28. izložba fotografije*. Održana *29. izložba fotografije*.
1987. Održana je *30. izložba fotografije*. Održana *31. izložba fotografije.*

Dok su prve izložbe bile na određenoj visokoj razini, kasnije su ivanečki fotoamateri redom svrstavali sve izložbe, od onih međunarodnih pa do onih tečajaca sa završenim tečajem fotografije. Pritom je u jednom trenutku došlo i do zabune u brojanju, no to im se može, s obzirom na njihovu dobru volju, i oprostiti.

Uzevši u obzir sve izneseno, katalozi su tijekom proteklih desetljeća bili različiti po obimu i kvaliteti, pa se ne bi mogli tretirati kao jedan cjelovit i zaokružen fotografski projekt.

Detaljan opis navedenih događanja dao je Cvjetko Šoštarić u posebnom izdanju *Planinarskog društva Ivančica* iz 1988. godine, pod nazivom *Ivanečko planinarstvo i fotografija*.

Za razvoj ivanečke fotografije, osim već opisanog Otokara Hrazdire koji djeluje u ranim tridesetim godinama i od Ivanca u jednom kratkom vremenu stvara centar hrvatske fotografije, u godinama poslije Drugog svjetskog rata nezaobilazna uloga pripada Petru Jageticu, pioniru reklamne fotografije početkom pedesetih godina u tadašnjoj državi Jugoslaviji, a kasnije Cvjetku Šoštariću, neumornom istraživaču ivanečkog fotoamaterskog pokreta i Branku Težaku.

U 50-im i 60-im godinama Fotoklub Ivanec aktivni je Klub u kojem djeluje petnaestak izlagača. U 70-im i 80-im godinama aktivno je dvadesetak izlagača. U 90-im godinama rad kluba zamire.

Petar Jagetić je rođen 1917. godine u Ivancu. Grafički zanat za majstora grafičara položio je u Novom Sadu. U svojoj struci, kao grafičar, radio je u vremenu od 1932. do 1941. Fotografijom se počinje baviti već od 1931. godine. Nakon Drugog svjetskog rata polaže u Zagrebu pri *Obrtničkoj komori* majstorski ispit za fotografa. Od tada pa do smrti živio je i radio u rodnom Ivancu kao profesionalni fotograf.

Poslije Drugog svjetskog rata, u razdoblju od dvadesetak godina, Jagetić je poznati izlagač. Njegove se brojne fotografije nalaze u *Maloj foto biblioteci* koju tada izdaje Milan Fizi No, Jagetićevo izuzetno mjesto, bez sumnje, pripada u prvim poratnim godinama reklamnoj fotografiji, gdje je jedan među prvima i jedan među najboljima, ne samo u Hrvatskoj već i u jugoslavenskim okvirima. To je, također, vjerojatno prvi naš fotograf koji se još prije Drugog svjetskog rata svojom kamerom spustio u rudarska okna i snimio seriju izvanrednih rudarskih fotografija.

Tijekom dugih godina nije imao samostalnih izložbi fotografije, niti je postigao bilo kakvo zvanje u fotoamaterskim organizacijama, jer kako je to sam govorio, to mu u njegovoj karijeri nije trebalo. No, pod konac svoje karijere ipak nije odolio zovu samostalne izložbe, pa je godine 1996., dvije godine prije smrti, a u povodu proslave 600 godina Ivanca održao svoju prvu i jedinu samostalnu izložbu fotografije. Umro je u Ivancu 1998. godine.

Cvjetko Šoštarić je rođen godine 1940. u Lepoglavi. Fotografijom se bavi od 1957. kada u Srednjoj ekonomskoj školi u Čakovcu vodi školski fotoklub. Od 1961. godine trajno živi u Ivancu gdje je aktivni

član foto-sekcije *Planinarskog društva Ivančica*. Bio je član predsjedništva *Fotosaveza Hrvatske i Jugoslavije.* Godine 1983. biran je za predsjednika *Fotosaveza Jugoslavije.*

Za kreativni fotografski rad *Fotosavez Jugoslavije* dodjeljuje mu počasno zvanje *Kandidata majstora fotografije* (KMF FSJ). Sudjeluje na preko 200 izložbi fotografije u zemlji i inozemstvu, pri čemu osvaja oko 70 različitih nagrada i priznanja. Održao je i osam samostalnih izložbi fotografije, i to: u Lepoglavi, Varaždinu, Trakošćanu, Pregradi, Čakovcu, Koprivnici, Zlataru, Rijeci i Ptuju. Kao novinar svoje radove objavljuje u brojnim novinama i časopisima. Zapažena su njegova istraživanja ivanečke fotografije. Umro je 2005. godine.

Branko Težak je rođen u Bedencu (kod Ivanca) 1953. godine. Fotografijom se bavi od mladih dana, a izlaže svoje radove od 1978. godine. Od tada je sudjelovao na 300 izložbi fotografije, od čega više od sto puta u inozemstvu. Nagrađivan je 89 puta, od toga 16 puta u inozemstvu. Sudjelovao je na izložbama fotografije na svim kontinentima i na Novom Zelandu. Radio je i radi za više novina, časopisa i foto-agenciju. Održao je osam samostalnih izložbi u zemlji i tri u inozemstvu. Zvanje *KMF FSJ* dodijeljeno mu je 1983. godine, zvanje *AFIAP* od FIAP-a 1993. godine, a 1995. primljen je u ULUPUH. Fotografijom se profesionalno bavi od 1983. godine. Godine 2010. izdao je knjigu fotografija pod naslovom *Fotografija* u kojoj je predstavio 80 crno-bijelih fotografija. Za izniman doprinos ivanečkoj fotografskoj tradiciji i pronošenju imena Ivanca diljem svijeta, 2009. godine nagrađen je *Plaketom grada* Ivanca.

Kao što sam već rekao, **Fotoklub Osijek** je bio izuzetno aktivan u svim desetljećima. Tijekom sedamdesetih Fotoklub Osijek će organizirati tri međunarodne izložbe fotografije, četvrtu, petu i šestu (1975., 1977. i 1979,) u okvirima *17., 18. i 19. Zagreb salona*, međunarodne izložbe fotografije Fotokluba Zagreb. Ta uspješna suradnja održavanja međunarodnih izložbi fotografije u Osijeku u okvirima *Zagreb salona* nastavit će se tijekom osamdesetih godina, pa se u Osijeku održavaju *VII., VIII., IX. i X. međunarodna izložba fotografije* (1981., 1983., 1985. i 1987.) u okvirima *20.* do *23. Zagreb salona.* Sve će to dati nevjerojatan poticaj osječkim fotoamaterima, koji će koncem 70-ih i tijekom 80-ih godina ostvariti u jugoslavenskim okvirima jedan značajan fotografski projekt.

Riječ je o izložbi fotografije i kolor dijapozitiva pod nazivom *OSIJEK* uz pripadajuću oznaku godine u kojoj se izložba održava. Prva takva izložba održana je godine 1978. a posljednja 1987., kada radi općeg pogoršanja društveno-političke situacije u tadašnjoj Jugoslaviji biva prekinuta. S obzirom na važnost ovog projekta ovdje ću ga po ustaljenoj metodologiji detaljnije analizirati.

Godina	Izložba fotografije i diapozitiva FKK Foto-kino revije Osijek	Žiri
1978.	OSIJEK 78[301] Sudjeluju klubovi iz: Osijeka (FKK Revija, FK Osijek), Zagreba (FK Zagreb, Dom JNA).	Dragoljub Tošić
	Izložba fotografije i diapozitiva FK Osijek	
1979.	OSIJEK 79[302] Sudjeluju klubovi iz: Bjelovara, Borova, Koprivnice, Osijeka, Slavonskog Broda, Šibenika, Varaždina, Zagreba (FK Zagreb, Dom JNA, FK OOSSOO FG Zagreb)	Stanko Vrtovec
1980.	OSIJEK 80[303] Sudjeluju klubovi iz: Bjelovara, Osijeka, Rijeke, (FK Rijeka), Šibenika, Zagreba (FK Zagreb, Dom JNA, FK OOSSO FG Zagreb).	Branimir D. Kusik Ivan Posavec Željko Šepić
1981.	OSIJEK 81[304] Sudjeluju klubovi iz: Ivanca, Koprivnice, Osijeka, Pule (FK Uljanik), Šibenika, Rijeke (FK Rijeka), Zagreba, (FKZ, FK OKO, FK OOSSOO FG Zagreb).	Mitja Koman

[301] FKK Foto-kino revije, Fotogrupa Osijek, Društvo Narodne tehnike COU Braća Ribar, *I. međuklupska izložba fotografije i kolor diapozitiva OSIJEK 78*, katalog, Osijek, 1978.
[302] Fotoklub Osijek, Galerija Zodijak, *Izložba fotografije i diapozitiva OSIJEK 79*, katalog, Osijek, 1979.
[303] Fotoklub Osijek, Galerija Zodijak, *Izložba fotografije i diapozitiva OSIJEK 80*, katalog, Osijek, 1980.
[304] Fotoklub Osijek, Hotel Royal, *Salon fotografije OSIJEK 81*, katalog, Osijek, 1981.

1982.	OSIJEK 82[305] Sudjeluju klubovi iz: Dubrovnika (FK M. Getaldić), Koprivnice, Križevaca, (FK Križevci, FK Partizan), Osijeka, Pule (FK Uljanik), Rijeke (FK Color), Splita (FK Jadran), Vinkovaca, Zadra, Zagreba (FK Zagreb, FK OKO).	Mitja Koman Damir Lovrinčević Marin Topić
1983.	OSIJEK 83[306] Sudjeluju klubovi iz: Dubrovnika (FK M. Getaldić), Ivanca, Koprivnice, Križevaca (FK Partizan), Osijeka, Pule (FK Uljanik), Splita (FK Jadran), Zadra, Zagreba (FK Zagreb, FK OKO, FK OO-SSOOFGZ).	Marin Topić
1984.	OSIJEK 84[307]	
1985.	OSIJEK 85[308]	
1986.	OSIJEK 86[309]	
1987.	OSIJEK 87[310] Sudjeluju klubovi iz: Bjelovara, Borova, Koprivnice, Križevaca (FK Križevci, FK Partizan), Osijeka, Pule (FK Jelen, FK Uljanik), Rijeke (FK Baklje, FK Rijeka), Varaždina, Zadra, Zagreba (FK Zagreb).	Miroslav Adam

Šteta za ovaj inače uspješan fotografski projekt, da i katalozi po formatu nisu bili jedinstveni. Prvih nekoliko izložbi imale su katalog kvadratičnog formata dimenzija 19×20 cm. U kasnijim izložbama, uz mala odstupanja, usvajaju katalog formata 17×24 cm.

Za uspješan razvoj osječke fotografije u osamdesetim i devedesetim godinama nezaobilazna i gotovo ključna uloga pripada velikom pregaocu, dugogodišnjem tajniku, a kasnije i predsjedniku Fotokluba Osijek Miroslavu Adamu.

Miroslav Adam rođen je 1940. godine u Osijeku. Strojarski je inženjer. Član je Fotokluba Osijek od godine l967. Svojim višegodišnjim nesebičnim dragovoljnim radom, posebice od godine 1977. kada je izabran za klupskog tajnika, a već 1978 g. za predsjednika, pokrenuo je s mrtve točke uspavani osječki fotoamaterizam, pokrenuo mnoge organizacijske oblike djelovanja Kluba, koji su doprinijeli oformljenju jednog od najuspješnijih fotoklubova u ondašnjoj državi (1984. i 1985. najbolji klub, 1986. četvrti, a 1987. treći po uspješnosti u tadašnjem *Fotosavezu Jugoslavije*).

Jedan je od najistaknutijih članova kluba i posebno je zaslužan za organiziranje svih klupskih aktivnosti. Utemeljitelj je i obnovitelj danas već tradicionalnog *Salona fotografije Osijek*. Bio je utemeljitelj *Galerije Fotokluba Osijek* u hotelu *Osijek* u kojoj je kroz pet godina postojanja osobnim marom kao voditelj ostvario blizu 70 klupskih i samostalnih izložbi fotografije. Nakon Domovinskog rata uspostavlja *FotoArt* galeriju Fotokluba Osijek u *Zavodu za urbanizam i graditeljstvo*, gdje tijekom pet godina organizira oko 60 samostalnih, klupskih, pa i međunarodnih izložbi fotografije.

Organizator je niza foto sessiona (Vilany, Budimpešta, Vinkovci, Venecija i Ružica Grad), međunarodne suradnje s Mecseki fotoclubom (Mađarska), Fotoklubom Maribor (Slovenija), Fotoklubom Tuzla (Bosna i Hercegovina), Melbourn Camera Club (Australija) i FC Dynamic (Austija), međuklupske suradnje s FK Zagreb, CVU Batana Rovinj, FK Vinkovci, FKK Drava – Đurđevac, FK Kornat, FKK Đakovo i ostalim klubovima. Zaslužan je za uspješno obnavljanje klupskih aktivnosti nakon Domovinskog rata.

Osim izuzetno uspješnog organizacijskog i društvenog djelovanja spada i u red najistaknutijih izlagača dijapozitiva u boji. Uspješno je sudjelovao na preko 115 natječajnih izložbi, isključivo dijapozitiva u zemlji i inozemstvu, na kojima osvaja 34 različite nagrade i priznanja. Nositelj je amaterskih počasnih zvanja (FA I FSJ, nastavnik FSJ, *Hon.F.C. Dynamic, Zaslužni član Fotokluba Osijek, Hon. ZO FK Zagreb*).

[305] Fotoklub Osijek, Hotel Royal, *Salon fotografije OSIJEK 82*, katalog, Osijek, 1982.
[306] Fotoklub Osijek, Studentski centar, *Salon fotografije OSIJEK 83*, katalog, Osijek, 1983.
[307] Nisam uspio pronaći katalog.
[308] Nisam uspio pronaći katalog.
[309] Nisam uspio pronaći katalog.
[310] Fotoklub Osijek, Dom Narodne tehnike, *Salon fotografije OSIJEK 87*, katalog, Osijek, 1987.

Svoje znanje je sustavno prenosio mlađim naraštajima i fotografima osobnim naputcima, te tečajevima, projekcijama, analizama uradaka u Klubu, te na *Otoku mladosti* (Obonjan). Sudjelovao je u organiziranju i provedbi značajnih manifestacija za Hrvatsku u Osijeku, kao što su *Međunarodni fotoforum, Dani Yu-fotografije, Fotoradionice Hrvatskog fotosaveza*.

Osobitu pozornost poklanja vlastitom sustavnom usavršavanju i osposobljavanju pretežito praćenjem literature, koju osobno nabavlja iz inozemstva. Sudjelovao je na mnogim fotoradionicama i seminarima u *Mako* i *Gyla* (Mađarska), *VDAV/FIAP* školskom centru Burghausen 84. na kojem je za najbolju kolekciju dijapozitiva bio nagrađen, zatim na *14. omladinskom seminaru* u Trogiru, završio je *Ljetnu fotoškolu Fotosaveza Jugoslavije* u Trebinju 1985. godine i zatim *Ljetnu Workshop Hrvatskog fotosaveza* u Povljama 1994. odnosno 1995. godine.

Nakon mnogo godina u kojima je obnašao dužnost predsjednika Fotokluba Osijek, iz zdravstvenih i osobnih razloga zahvalio se 2014. godine na predsjedničkoj dužnosti. Živi i radi u Osijeku.

U osamdesetim godinama **Fotoklub Marin Getaldić** iz Dubrovnika ponudit će našoj fotografskoj javnosti dva interesantna fotografska projekta, koji će teći istovremeno i paralelno jedan s drugim. S obzirom na materijalne poteškoće Kluba, i iznad vlastitih mogućnosti zacrtana dva istovremena projekta, katalozi su skromne kvalitete, veličine koja varira od 15×21 cm, pa do 17×24 cm.

Bili su to projekti na temu *Turizam* i *Kamera* uz oznaku godine održavanja. Osim tih dvaju projekata, u tim godinama, slično slučaju u Ivancu, izgleda da su i u Fotoklubu Marin Getaldić svoje izložbe označavali naprosto rednim brojem, kako su se tijekom vremena održavale. Tako u 1979. godini bilježimo *XXIV. izložbu umjetničke fotografije Dani mladosti 79.*, godine 1981. ista takva izložba održava se pod rednim brojem XXVI. Kompletnu sliku svih događanja poradi nekompletnosti kataloga s kojima raspolažem, nisam složio, ali već i podaci koje ovdje navodim ukazuju na živu aktivnost Fotokluba Marin Getaldić u 80-im godinama.

Izvjesna nedosljednost u pristupu označavanja izložbi ogleda se i u tome što je 1988. godine, dakle, već u predvečerje nadolazećeg rata, održana izložba fotografije pod nazivom *I. dubrovački salon 88*. Označavati neku izložbu rednim brojem jedan, nakon toliko desetljeća uspješnog postojanja u najmanju je ruku upitno.

Prva izložba fotografije *Turizam 79* održana je 1979. godine. Dalje će se kao godišnja priredba održavati svake godine. Prva izložba fotografije *Kamera 80* održana je 1980. godine. I ta će se izložba dalje održavati svake godine. Dok se u prvim godinama održavanja tih dviju izložbi u katalozima navode njihovi redni brojevi, nakon nekoliko izložbi taj će podatak izostati. Prema prikupljenim katalozima izložbu *Turizam* pratio sam od njene prve izložbe (1979.) pa do devete 1987. godine. Do daljih podataka nisam uspio doći. Izložbu *Kamera* pratio sam od prve izložbe (1980.) do sedme izložbe 1986. godine. Do daljnjih podataka nisam uspio doći.

Neovisno o skromnoj kvaliteti kataloga obiju izložbi, oni su nam izvor dragocjenih podataka o aktivnosti pojedinih izlagača kao i klubova u 80-im godinama. Ipak, radi njihove nekompletnosti neću ih detaljno navoditi kao ostale projekte.

U osamdesetim godinama bilježimo osnutak još jedne uspješne fotoamaterske organizacije. Godine 1981. u Rafineriji Rijeka osnovan je **KUD Baklje,** s očigledno simboličnim i prepoznatljivim imenom. Inicijator je bio Krešimir Stanišić, organizator kulturnih djelatnosti u Rafineriji.

U okvirima toga KUD-a osnovat će se niz kulturno-umjetničkih sekcija, pa tako i fotografska. No, i prije toga datuma u Rafineriji se okupljaju, druže i zajednički djeluju pojedine kulturne sekcije poput *likovnjaka* (1973., *Sekcija likovnih amatera*) i *fotografa* (1975., **Fotografska sekcija**). Osnivanjem KUD-a Baklje 1981. godine, ta će Sekcija dobiti samo drugačiju službenu formu. Prema nekim saznanjima prvi fotoamaterski tečajevi održavaju se u Rafineriji već 1956. godine.

Tako od 1981. i službeno u okvirima KUD-a Baklje u Rafineriji Rijeka djeluje **Foto-kino sekcija Baklje**. Ova je Sekcija startala vrlo uspješno i već sljedeće 1982. godine na *V. riječkom salonu fotografije* svoje radove izlažu Mladen Batory i Livio Černjul. Spomenimo na kraju, da su prvi članovi novoosnovane FKS Baklje bili Mladen Batory, Darko Belas, Dragan Borčić, Kristian Brusić, Livio Černjul, Kosta Ilić, Boris Kaštelan, Miljenko Marohnić, Ivo Smekalo, Vesna Sulovsky i Milan Zrnić. FKS Baklje KUD-a Baklje održat će se uspješno, u kontinuitetu, dugi niz godina.

S obzirom na svoga pokrovitelja (*INA rafinerija* Rijeka) FKS Baklje je bila u mogućnosti organizirati mnogo grupnih (klupskih i međuklupskih) ili samo-

stalnih izložbi, koje su praćene kvalitetnim katalozima. Kao primjer navodim međuklupsku izložbu umjetničke fotografije i dijapozitiva *Salon fotografije Rijeka 88*, na kojem sudjeluju autori iz 59 klubova iz cijele Jugoslavije.[311]

Osim samostalno FKS Baklje ostvaruje i niz izložbi u suradnji sa drugim riječkim fotoklubovima. Kao primjer navodim katalog *10. međuklupske izložbe fotografije*[312] (Rijeka, veljača 1986.), organizirane u suradnji sa Fotoklubom Color iz Rijeke, na kojoj su sudjelovali autori iz 36 gradova iz cijele Jugoslavije.

Tijekom vremena (1998.) Baklje će se preimenovati u Foto-video sekciju (FVS Baklje) i pod tim nazivom nastaviti s radom. U prigodi 20. godišnjice postojanja FVS Baklje će održati izložbu fotografija svojih članova.[313] Uz postojanje FK Rijeka impresivan je podatak da je tada FVS Baklje mogla održati izložbu čak 21 svog člana. U 90-im godinama aktivnosti FVS Bakje polako zamiru.

Iako ta Sekcija nije ponudila tijekom vremena nekakav dugoročno prepoznatljiv veliki program, dala je nekolicinu istaknutih riječkih fotoamatera – izlagača, među kojima se posebno ističu Đoko Milekić, Dragan Borčić i Miljenko Marohnić.

Premda su u Rijeci u vremenu osnivanja FKS Baklje postojala već dva ugledna fotokluba (Rijeka i Color) u FKS Baklje okupio se priličan broj izlagača. Kao primjer navodim katalog klupske izložbe iz 2001. godine, održane u povodu 20. godišnjice KUD Baklje.

Posebne zasluge za uspješni rad ove Sekcije pripadaju Miljenku Marohniću, kao dugogodišnjem stručnom voditelju. Odlaskom Marohnića godine 2005. u Zagreb rad FVS Baklje zamire.

Miljenko Marohnić je rođen 1951. godine u Rijeci. Dugogodišnji je djelatnik INE u Rijeci kao fotoreporter i novinar. Od početka 80-ih član je Fotokluba Rijeka, da bi godine 1981. bio jedan od osnivača *Kulturno-umjetničkog društva* (KUD) Baklje i njegove Foto-kino sekcije (FKS) i voditelj te Sekcije do godine 2009. Tu je pored vlastite izlagačke aktivnosti organizirao i vodio brojne foto tečajeve, radionice i foto izlete. Dugo godina, od osnutka FKS Baklje nadalje, bio je stručni voditelj te Sekcije izuzetno zaslužan za njen uspješni rad. Bio je član FK Color iz Rijeke kao i FK Rijeka. Početkom 90-ih godina postaje i član Centra vizualnih umjetnosti u Rovinju.

Izložbenom aktivnošću se bavi od 1982. godine. Od tada do danas izlagao je na preko 200 izložbi fotografije u zemlji i inozemstvu, pri čemu osvaja preko 80 različitih nagrada i priznanja. Tijekom svih godina, pored izlagačke djelatnosti, kontinuirano je radio na organizacijama skupnih i samostalnih izložbi kolega fotografa, organiziranju foto tečajeva i radionica te drugih načina edukacije i druženja fotografa u cilju unapređenja fotografije. S vremenom svoje radove zaokružuje u samostalne cikluse koje predstavlja na svojim samostalnim izložbama u zemlji i inozemstvu. Do danas je održao preko dvadeset samostalnih izložbi fotografije.

Svoje fotografije objavljuje u raznim časopisima, revijama, knjigama i monografijama. Osim snimanjem i izradom fotografija aktivno se bavio i snimanjem dijapozitiva u boji. Priredio je i dvadesetak samostalnih projekcija dijapozitiva u boji. Godine 1990. takmiči se kod *Fotosaveza Jugoslavije* u Beogradu za počasno zvanje *Kandidata majstora fotografije*. No, poznati politički događaji prekinuli su taj postupak. Ipak je uspio svoju kolekciju spasiti od uništenja.

Godine 2002. Fotoklub Zagreb mu za životno djelo dodjeljuje prestižnu *Nagradu Tošo Dabac*. Iste godine objavljuje i svoju autorsku fotomonografiju. Nakon preseljenja u Zagreb 2005. radi u INI d.d. kao novinar i fotoreporter.

Fotoklub Zagreb dodjeljuje mu 2005. godine počasno umjetničko zvanje *Istaknuti izlagač Fotokluba Zagreb* (IIFKZ), godine 2008. počasno umjetničko zvanje *Kandidata majstora fotografije Fotokluba Zagreb* (KMF FKZ), a godine 2010. i zvanje *Majstora fotografije Fotokluba Zagreb*. *Hrvatski fotosavez* dodjeljuje mu 2009. godine počasno umjetničko zvanje *Majstora fotografije*. Od godine 2005. član je Fotokluba Zagreb, gdje nastavlja sa svojim izložbenim aktivnostima. Član je HDLU Rijeka od 2008. godine. Živi i radi u Zagrebu.

[311] Fotosekcija Baklje, *Salon fotografije Rijeka 88*, katalog, Rijeka, 1988.
[312] FK Color & FS Baklje, *10. međuklupska izložba fotografija*, katalog, Rijeka, 1986,
[313] FVS Baklje, *Izložba fotografije*, katalog, Rijeka, 2001.

Đoko Milekić je jedno od najvećih imena riječke fotografije. Rođen je godine 1930. u Laktašima kod Banja Luke. U Rijeku doseljava 1959. godine gdje živi dalje trajno do kraja života. Od te se godine počinje baviti fotografijom, dok se izložbenom fotografijom bavi od 1970. Za njega je interesantno spomenuti, da je nastupao kao izlagač u pet riječkih fotoklubova, ali mu je matični klub ipak bio Fotoklub Rijeka, u koji se učlanjuje 1969. godine.

Jedan je od najuspješnijih izlagača *Fotosaveza Jugoslavije* uopće. Na godišnjim rang listama *Fotosaveza Jugoslavije* zauzima za godinu 1972. drugo mjesto, za godinu 1973. šesto mjesto kada dolazi do prekida radi njegova zdravstvenog stanja. Čim mu to zdravlje dozvoljava nastavlja dalje intenzivno izlagati svoje radove, tako da godine 1984. zauzima opet peto mjesto, a godine 1986. četvrto mjesto na saveznoj rang listi.

Izlagao je svoje radove na preko pet stotina izložbi fotografije u zemlji i inozemstvu. Pri tome osvaja preko 160 različitih nagrada i priznanja. Bio je počasni član Fotokluba Rijeka i Fotokluba Color iz Rijeke. Skroman i povučen po prirodi nikada nije tražio slavu i priznanja, tako da mu *Fotosavez Jugoslavije*, tek na intervenciju fotografskih kolega, godine 1984. dodjeljuje zvanje *Kandidata majstora fotografije* (KMF FSJ). Održao je tri samostalne izložbe fotografije i to: u Zagrebu (1973.) i dvije u Rijeci (1975. i 1980.) Umro je 1992. godine u Rijeci.

Tijekom 80-ih godina bilježimo i znatnu aktivnost **Fotokluba IRIS** iz Bjelovara. Osim niza izložbi koje ostvaruje u vlastitoj režiji, Fotoklub IRIS organizira u vremenu od 1979. do 1987. pet međunarodnih izložbi fotografije u suradnji s Fotoklubom Zagreb u okviru *Zagreb salona,* međunarodne izložbe fotografije u Zagrebu (od *19. do 23. Zagreb salona*). Izložbe su se održavale u *Muzeju grada* Bjelovara, pa je to bio primjer uspješne suradnje koju ostvaruje jedna amaterska organizacija s profesionalnom muzejskom institucijom, te uvažavanja Fotokluba IRIS od strane bjelovarskog muzeja.

Ovdje moram navesti i jedan značajan projekt, koji je ostvario Fotoklub IRIS iz Bjelovara koncem sedamdesetih i tijekom osamdesetih godina. Riječ je o organizaciji i održavanju izložbe fotografije pod nazivom *Biennale jugoslavenske fotografije*.

U vremenu od 1978. pa do 1990. godine održano je sedam takvih izložbi, za koje dajem nastavno uobičajene podatke.

Godina	Izložba Biennale jugoslovenske fotografije	Žiri
1978.	1. IF BJELOVAR 78 Nisam uspio pronaći katalog.	
1980.	2. IF BJELOVAR 80[314] Sudjeluju klubovi iz: Beograda, Bjelovara, Ljubljane, Maglaja, Maribora, Nove Gorice, Osijeka, Pirana, Požarevca, Pule, Sarajeva, Zagreba.	
1982.	3. IF BJELOVAR 82 Nisam uspio pronaći katalog.	
1984.	4. IF BJELOVAR 84[315] Sudjeluju klubovi iz: Beograda, Bjelovara, Dubrovnika, Jesenica, Koprivnice, Kranja, Kumanova, Ljubljane, Maribora, Novog Sada, Osijeka, Pule, Ptuja, Sarajeva, Skoplja, Tržiča, Vinkovaca, Zagreba.	Berislav Rubčić Danko Horvat Svenibor Pohajda
1986.	5. IF BJELOVAR 86[316] Sudjeluju klubovi iz: Beograda, Bjelovara, Borova, Čačka, Doboja, Kragujevca, Kranja, Maribora, Novske, Pule, Novog Sada, Rijeke (FKS Baklje), Skoplja, Smedereva, Splita, Sombora, Svetozareva, Zagreba.	Berislav Rubčić Danko Horvat Tibor Toth
1988.	6. IF BJELOVAR 88 Nisam uspio pronaći katalog.	

[314] Fotoklub Iris, *Izložba fotografije IF BJELOVAR 80*, katalog, Bjelovar, 1980.
[315] Fotoklub Iris, *Izložba fotografije IF BJELOVAR 84*, katalog, Bjelovar, 1984.
[316] Fotoklub Iris, *Izložba fotografije IF BJELOVAR 86*, katalog, Bjalovar, 1986.

1990.	7. IF BJELOVAR 90[317]
	Katalog ne sadrži popis klubova, popis autora niti članova žirija. Reproducirano je samo dvanaest fotografija, na kalendaru za svaki mjesec.

Iz kalendarskih termina vidi se, da je riječ o jednoj značajnoj izložbi koja se izmjenično, svake druge godine nadopunjavala s već spomenutom međunarodnom izložbom u Bjelovaru. Posebnost te izložbe, na kojoj sudjeluju klubovi iz cijele fotografske Jugoslavije, bila je u katalogu – kalendaru. Naime, cijeli je katalog izveden u obliku kalendara za tekuću godinu, formata 29×47 cm tako da se vješa na zid. Na naslovnoj stranici nalazila se jedna velika reprodukcija s izložbe, ispod koje se nalazilo ime organizatora (Fotoklub IRIS Bjelovar), godina održavanja te redni broj i naziv izložbe. Koliko mi je poznato, ovaj pokušaj nije naišao na veće oduševljenje ili širu podršku izlagača, jer je katalog, kao kalendar, bio vrlo neprikladan za čuvanje i arhiviranje, a nekakvu posebnu svrhu u izvedenom obliku nije postigao. Posebno je velik propust organizatora da u katalogu posljednje izložbe (1990.) manjkaju svi relevantni podaci. S obzirom na kvalitetu svih prethodnih izložbi može se pretpostaviti, da je taj propust posljedica nastupajućeg Domovinskog rata.

U godinama između *Biennala*, Klub organizira desetak izložbi samostalnih gostujućih autora (Jozo Ćetković, Nino Vranić, Milan Pavić, Tihomir Pinter, Marin Topić, Damir Lovrinčević, Marijan Smerke i dr.), dvadesetak klubskih izložbi i samostalnih izložbi članova Kluba, kao i *Foto-salon Eksportdrvo Prvu Republičku izložbu foto kolekcija*. Od 1985. godine Klub ima vlastitu *Mini galeriju* s izmjenjivom postavom.

Tijekom Domovinskog rata (1991. – 1994.) dio članova aktiviran je u dobrovoljačkim jedinicama HV, rad kluba stagnira, da bi se aktivnije nastavio 1996. godine. Ponovno se organiziraju izložbe fotografija sa izdavanjem kalendara, razvija se suradnja sa *Centrom vizualnih umjetnosti Batana* iz Rovinja, te se nastavlja veoma uspješna suradnja s Fotoklubom Zagreb na postavljanju međunarodne izložbe *Zagreb salon*.

Bez sumnje, velike zasluge za uspjehe Fotokluba IRIS pripadaju njegovom najaktivnijem članu Berislavu Rubčiću.

Berislav Rubčić je rođen 1950. godine u Đakovu. Gimnaziju završava u Bjelovaru, a studij elektrotehnike na Elektrotehničkom fakultetu u Zagrebu. Od godine 1974. zaposlen je u bjelovarskoj organizaciji PTT prometa. U svojoj obitelji ima kontakt s fotografijom od najranijeg djetinjstva. Član je Fotokluba Bjelovar, kasnijeg Fotokluba IRIS od 1974. godine. U organizaciji *Narodne tehnike* Bjelovara, kao cijenjeni aktivist, obnaša tijekom vremena razne dužnosti. U više mandata, dugogodišnji je predsjednik Kluba. Sudjeluje na brojnim izložbama i osvaja vrijedne nagrade. Obnašao je i dužnost predsjednika *Zajednice tehničke kulture grada* Bjelovara. Danas je umirovljenik i živi na relaciji Bjelovar – Zagreb.

U poglavlju u kojemu sam opisao fotoamaterski pokret u 50-im godinama naveo sam grad **Rovinj** kao rijetki primjer negativne društveno-političke klime, zahvaljujući kojoj je početkom 60-ih FK Rovinj ugašen. Pokušaji oživljavanja Kluba polovinom 70-ih godina nisu doveli do rezultata, pa će njegove aktivnosti opet zamrijeti sve do početka 80-ih godina, kada će jedna grupa entuzijasta, predvođena tada već velikim imenom istarske fotografije Virgilijem Giuricinom, ponovno oživjeti **Fotoklub Rovinj**. To se dogodilo 1982. godine. No, i društveno-politička klima u Rovinju tada je očigledno drugačija nego u prethodnim desetljećima. Klub nakon još jednog preseljenja napokon dobiva svoje stalne prostorije u kojima se nalazi i danas, te s Giuricinom, kao predsjednikom, u kratkom roku razvija veliku aktivnost. Rezultat je bio da Klub 1985. u centru Rovinja, u prostorijama *Beogradske banke*, dobiva svoju stalnu izložbenu galeriju. Bila je to prva *Fotografska galerija* u Rovinju. Obnovljeni Fotoklub Rovinj u tim osamdesetim godinama održat će četiri klupske i četiri međuklupske izložbe fotografije. U suradnji s Fotoklubom Zagreb, a u okviru *21. i 22. Zagreb salona* (1983. i 1985.), u Rovinju se u organizaciji Fotokluba Rovinj održavaju dvije uspješne međunarodne izložbe fotografije.

Nakon tako uspješnog starta i stvaranja povoljne klime u radu Fotokluba Rovinj, godina 1990. ozna-

[317] Fotoklub Iris, *Izložba fotografije IF BJELOVAR 90*, katalog, Bjelovar, 1990.

čit će prekretnicu u radu rovinjskih fotoamatera. Naime, te se godine na inicijativu Virgilija Giuricina osniva **Centar vizualnih umjetnosti Batana** u koji ulazi i Fotoklub Rovinj, koji na taj način opet prestaje postojati. No, ovog puta je situacija drugačija. Centar vizualnih umjetnosti Batana već 1992. godine predstavlja svoj dugoročni ambiciozni program, o čemu će biti više riječi u poglavlju koje se odnosi na sljedeće desetljeće.

Godine 1964. otpočela je realizacija jednog zanimljivog projekta u SR Hrvatskoj. Riječ je o **Natjecanju radnika šumarstva SR Hrvatske**, priredbi koja se dalje kontinuirano održavala niz godina. U ovoj knjizi to ne bih spominjao, da se prigodom *15. jubilarnog natjecanja* godine 1978. u Karlovcu u program natjecanja nije uvrstila i izložba fotografije s temama *šuma i život*, te *slobodnom temom*. Organizatori te izložbe su bili *Republička konferencija Narodne tehnike Hrvatske – Odbor za natjecanje šumskih radnika, Fotosavez Hrvatske,* Foto-kino klub Karlovac i *Fotokemika* – Zagreb. Tajnik izložbe je bio tajnik *Fotosaveza Hrvatske* Zvonimir Baričević.[318] Katalog cjelokupne manifestacije je bio kvalitetan, formata 21×21 cm i u njemu su se našle reprodukcije s izložbe fotografije.

Godine 1979. održano je *16. natjecanje radnika šumarstva SR Hrvatske* u Sisku i Petrinji. I opet je katalog kvalitetan formata 21×21 cm, s reprodukcijama fotografija s fotografske izložbe.[319] Sljedeće 1980. godine održano je po redu *17. natjecanje radnika šumarstva SR Hrvatske* u Varaždinu. I tu se ponovio kvalitetni katalog formata 21×21 cm, s reprodukcijama fotografija s izložbe.[320]

Zbog niza organizacijskih i financijskih problema, jedna manifestacija koja se u kontinuitetu održavala od 1964. i to čak 17 puta, sada doživljava zastoj. Sljedeća, *18. manifesticija* održala se tek 1983. godine u Osijeku. Sada opet slijedi vremenski skok do 1988. godine kada je održana *19. manifestacija*. Još jednom će se održati 1990. godine u Vinkovcima. Uz sve te manifestacije održavale su se izložbe fotografije, s malom razlikom da se od 17. priredbe, održane u Varaždinu, fotografska izložba više ne registrira u katalogu natjecanja, što je velika šteta, tako da danas nemamo podataka o tim izložbama, iako znamo da su se održavale.

Početkom osamdesetih godina bilježimo još jedan interesantan fotografski projekt ostvaren u **Fotoklubu Uljanik**. Klub nije prošao normalan razvojni put, karakterističan za ostale klubove. Od 1953. godine, kada je osnovan, on je zatvorenog tipa, samo za radnike brodogradilišta i članove njihovih obitelji. Takav će ostati sve do 1971. kada se otvara za ostalo građanstvo. Stoga ga i nisam spominjao u prethodnim desetljećima. Pa i u tim 70-im godinama ostaje zatvoren u gradskim okvirima, kao primjerice, na temu *Pula*, *Uljanik* i slično. Tek potkraj 70-ih godina organizira se zajednička izložba fotoamatera Rijeke, Pule i Rovinja.

Osamdeseta godina bit će prijelomna u radu Kluba. Te godine Fotoklub Uljanik započinje s izložbom pod nazivom *Kamen*, koja će se održavati u kontinuitetu od 1980. do 1986. (uključno). Ta izložba kao i katalog koji je tiskan, zaslužuju da se o njima kaže nešto više.

Godina	Izložba fotografije Fotokluba Uljanik	Žiri
1980.	Kamen 80.[321] Autori u katalogu svrstani abecedno. Nije moguće napraviti popis klubova.	Alojz Orel Rudolf Perčić Ivan Posavec
1981.	Kamen 81.[322] Autori u katalogu svrstani abecedno. Nije moguće napraviti popis klubova.	Jasenka Jendrašić
1982.	Kamen 82.[323] Autori u katalogu svrstani abecedno. Nije moguće napraviti popis klubova.	Branko Marinkov

[318] Vijeće Saveza sindikata Hrvatske, Narodna tehnika Hrvatske, *15. natjecanje radnika šumarstva SR Hrvatske*, katalog, Karlovac, 1978.
[319] Vijeće Saveza sindikata Hrvatske, Narodna tehnika Hrvatske, *16. natjecanje radnika šumarstva SR Hrvatske*, katalog, Sisak-Petrinja, 1979.
[320] Vijeće Saveza sindikata Hrvatske, Narodna tehnika Hrvatske, *17. natjecanje radnika šumarstva SR Hrvatske*, katalog, Varaždin, 1980.
[321] Fotoklub Uljanik, *Izložba fotografije KAMEN 80*, katalog, Pula, 1980.
[322] Fotoklub Uljanik, *Izložba fotografije KAMEN 81*, katalog, Pula, 1981.
[323] Fotoklub Uljanik, *Izložba fotografije KAMEN 82*, katalog, Pula, 1982.

1983.	Kamen 83.[324] Autori u katalogu svrstani abecedno. Nije moguće napraviti popis klubova.	Mitja Koman
1984.	Kamen 84.[325] Sudjeluju klubovi iz: Borova, Dubrovnika, Koprivnice, Osijeka, Pule (FK Uljanik), Rijeke (FK Baklje, FK Rijeka), Rovinja, Varaždina (FK Sloboda-VIS), Vinkovaca, Zadra, Zagreba (FK Zagreb, FK OKO).	Milan Pavić
1985.	Kamen 85.[326] Sudjeluju klubovi iz: Borova, Dubrovnika (FK M.Getaldić), Koprivnice, Osijeka, Pule (FK Uljanik), Rijeke (FK Baklje, FK Rijeka), Rovinja, Vinkovaca, Zadra, Zagreba (FK Zagreb).	Branko Marinkov
1986.	Kamen 86.[327] Sudjeluju klubovi iz: Koprivnice, Križevaca (FK Križevci), Osijeka, Pule (FK Jelen, Uljanik), Rijeke (Rijeka), Rovinja, Sl. Broda (Đ. Đaković), Splita (Jadran), Vinkovaca, Zadra, Zagreba (FK OKO, FK OOSO GF, FK Zagreb).	Mitja Koman

Među poznatim članovima toga Kluba valja spomenuti **Eduarda Strenju**. Rođen je 1953. u Puli. Fotografijom se počeo amaterski baviti od 1975. godine. Tokom vremena u Fotoklubu Uljanik stječe stručne, tehničke i ostale pretpostavke za intenzivno izlaganje od 1982. godine. Kao ljubitelj prirode posvećuje se snimanju prirode, posebno pticama, ali i podmorju. Radi toga postaje i član Fotokluba Diana iz Ljubljane, u to doba jedinog jugoslavenskog kluba koji njeguje snimanje prirode i foto-lov. Izlagao je diljem Jugoslavije kao i u inozemstvu. Osvojio je niz nagrada. Predmet njegova zanimanja bile su i reportaže, te reklamna i komercijalna fotografija, koje objavljuje u dnevnom tisku, glasilima radnih organizacija, knjigama, katalozima, prospektima i kalendarima. Pod konac svog fotografskog djelovanja posvetio se istraživanjima mogućnosti digitalne fotografije, gdje je ostvario interesantne rezultate. Umro je 2012. godine u Puli.

U osamdesetim godinama 20. stoljeća obnovljen je još jedan otprije započeti fotografski projekt. Riječ je o obnovi i nastavku nekadašnje *Republičke izložbe fotografije*.

Ta izložba, održavana u kontinuitetu od 1951. godine, pa sve do 1969., kada je naglo prekinuta i nikada više nastavljena. U vrijeme njenoga održavanja mnogo je doprinijela razvoju izložbene fotografije. Uz sva nastojanja nikada nisam uspio otkriti stvarni razlog tako drastičnog prekida njena održavanja. No, vrijeme čini svoje, pa je ta izložba tijekom sedamdesetih godina polako potisnuta u zaborav. Tim je više bilo iznenađenje njena obnova početkom osamdesetih.

Godine 1982. održana je prva nastavljena *Republička izložba fotografije* u Bjelovaru u organizaciji Fotokluba IRIS. Šteta što na katalogu nije navedeno o kojoj se po redu izložbi radi. Tu će pogrešku imati i svi ostali katalozi, jer su tiskani bez rednog broja izložbe.

Koncepcija ovako nastavljene izložbe razlikuje se od nekadašnje. Dok su se na prethodnim republičkim izložbama ocjenjivale pojedinačne fotografije kao i kolekcije, ako su ih autori poslali i posebno naznačili, organizator obnovljene izložbe prihvaća na žiriranje i izlaganje samo kolekcije od četiri fotografije. Na taj su način mnogi autori, koji su imali pojedinačnih kvalitetnih radova, naprosto bili eliminirani iz natjecanja, što je zapravo šteta. Katalog bjelovarske izložbe bio je formata 19×28 cm, tiskan na dosta nekvalitetnom papiru.

Sljedeće republičke izložbe fotografije održavat će se redom u Ivancu (1985.), u Rijeci (1986.), u Novskoj (1987.) i u Rovinju (1989.), od kada nadalje ta izložba prestaje postojati. Na svim tim izložbama tiskan je katalog malih dimenzija 15×15 cm. Rednog broja izložbe nema, a i dalje se primaju samo kolekcije od četiri rada. Ovdje navodim samo usput,

[324] Fotoklub Uljanik, *Izložba fotografije KAMEN 83*, katalog, Pula, 1983.
[325] Fotoklub Uljanik, *Izložba fotografije KAMEN 84,* katalog, Pula, 1984.
[326] Fotoklub Uljanik, *Izložba fotografije KAMEN 85*, katalog, Pula, 1985.
[327] Fotoklub Uljanik, *Izložba fotografije KAMEN 86*, katalog, Pula, 1986.

da će se katalog takvih dimenzija pojaviti još 1992. godine, u izmjenjenim društveno-političkim prilikama, prigodom *Dana hrvatske fotografije* u Varaždinu. No, o tome će biti više riječi u sljedećem poglavlju.

Kao i do sada, navest ću i ovdje karakteristične podatke tih izložbi.

Godina	Obnovljena Republička izložba fotografije	Žiri
1982.	BJELOVAR 82[328] Sudjeluju klubovi iz: Bjelovara, Borova, Dubrovnika, Ivanca, Karlovca, Koprivnice, Križevaca (Križevci i Partizan), Osijeka, Pule (Uljanik), Rijeke (FK Rijeka), Splita (FK Split), Varaždina, Vinkovaca, Zagreba (FK OKO, FK N.Tesla, FKZ).	Danko Horvat Mitja Koman Branko Marinkov
1985.	IVANEC 85[329] Sudjeluju klubovi iz: Belog Manastira, Bjelovara, Borova, Čakovca, Dubrovnika, Ivanca, Koprivnice, Križevaca (FK Križevci), Našica, Osijeka, Pribislavca, Pule (FK Uljanik), Rijeke (FK Baklje, FK Rijeka), Rovinja Splita (FK Jadran, FK Jugoplastika), Slavonskog Broda, Vinkovaca, Zadra, Zagreba (Fotoklubovi Ekonomija, Helios, N. Maraković, OJKO, OOSSO FGZ, Vojno tehn. akademija, Zagreb).	Juraj Mažuran Vladimir Solariček Branko Težak
1986.	RIJEKA 86[330] Sudjeluju klubovi iz: Belog Manastira, Borova, Čakovca, Dubrovnika, Ivanca, Koprivnice, Križevaca (FK Partizan), Novske, Osijeka, Pribislavca, Pule (FK Jelen, FK Uljanik), Rijeke (FK Rijeka), Rovinja, Valpova, Vinkovaca, Zadra, Zagreba (Fotoklubovi Zagreb, OKO, Helios, CTOM Dr. Mladen Stojanović, CTK Kajfešov brijeg)	Zdenko Kuzmić Ante Škrobonja Istog Žorž
1987.	NOVSKA 87[331] Sudjeluju klubovi iz: Belog Manastira, Bjelovara, Borova, Đakova, Ivanca, Koprivnice, Križevaca (FK Križevci), Novske, Osijeka, Podravske Slatine, Pribislavca, Pule (FK Uljanik), Rijeke (FK Jadran, FK Rijeka), Rovinja, Splita (FK Jadran, FK R. Bošković, FK Stu-Dom), Varaždina, Vinkovaca, Zadra, Zagreba (FKZ OKO).	Željko Gašparević Mitja Koman Marin Topić
1989.	ROVINJ 89[332] Sudjeluju klubovi iz: Bjelovara, Borova, Ivanca, Koprivnice, Makarske, Osijeka, Rijeke, Rovinja, Zadra, Zagreba (FKZ).	Josip Vranić

Brojnost fotoklubova u osamdesetim godinama u odnosu na sedamdesete u blagom je porastu. Nekoliko klubova se prestalo pojavljivati na fotografskim izložbama, a drugih nekoliko se pojavilo. Ostali su na izložbenoj sceni uglavnom svi ključni klubovi u većim mjestima, gdje se fotografija afirmirala i gdje su društvene sredine prihvatile fotografske izložbe kao kulturna događanja.

Dajem i pregled fotoklubova iz sljedećih gradova:

1. Beli Manastir
2. Bjelovar
3. Borovo
4. Čakovec
5. Dubrovnik
6. Đakovo
7. Ivanec
8. Karlovac
9. Koprivnica
10. Križevci (Križevci, Partizan)
11. Kutina
12. Makarska
13. Našice
14. Novska
15. Osijek
16. Podravska Slatina
17. Pribislavac
18. Pula (Jelen, Uljanik)
19. Rijeka (Baklje, Color, Jadran)

[328] Fotosavez Hrvatske, Fotoklub IRIS, *Republička izložba fotografija BJELOVAR 82*, katalog, Bjelovar, 1982.
[329] Fotosavez Hrvatske, Foto-sekcija PD Ivančica, *Republička izložba fotografija IVANEC 85*, katalog, Ivanec, 1985.
[330] Fotosavez Hrvatske, Fotoklubovi Baklje, Color, Jadran i Rijeka, *Republička izložba fotografije RIJEKA 86*, katalog, Rijeka, 1986.
[331] Fotosavez Hrvatske, FK sekcija Narodnog Sveučilišta Novska, *Republička izložba fotografije NOVSKA 87*, katalog, Novska 1987.
[332] Fotosavez Hrvatske, Fotoklub Rovinj, *Republička izložba fotografije ROVINJ 89*, katalog, Rovinj, 1989.

20. Rovinj
21. Samobor
22. Sisak
23. Slavonski Brod
24. Split (Jadran, Ruđer Bošković, Split)
25. Šibenik
26. Valpovo
27. Varaždin
28. Vinkovci
29. Zadar
30. Zagreb (Ekonomija, Exportdrvo, FG Zagreb, Fotokemika, Helios, OKO, OOSSO, FK Zagreb)

Da su moja istraživanja o broju klubova u osamdesetim godinama vrlo blizu stvarnim činjenicama potvrđuje i podatak iz adresara *Fotosaveza Jugoslavije* iz 1980. godine.[333] U tom je adresaru registrirano da je u *Fotosavez Hrvatske* učlanjen 31 klub. Jedino se svi podaci ne slažu. Naime, ima nekoliko klubova u adresaru *Fotosaveza Jugoslavije* koje ne nalazim u katalozima izložbi iz 80-ih godina u Hrvatskoj. Može se pretpostaviti, da ipak adresar *Fotosaveza Jugoslavije* nije bio precizan i ažurno vođen.

Godine 1981. utemeljen je u Belom Manastiru fotoklub u okvirima tadašnjeg OOSSOH-a Beli Manastir kao sekcija OOSSOH. Bio je to preteča današnjeg **FKK Baranja-filma**. Taj Fotoklub razvija svoju djelatnost održavajući tečajeve fotografije, izlažući radove svojih članova kako u klupskim okvirima tako i izvan Kluba. S obzirom na udaljenost od drugih fotografskih centara u Hrvatskoj, Klub je imao početničkih poteškoća, koje je upornim radom svojih članova uspješno svladavao. Računa se da je u 80-im godinama kroz fototečajeve prošlo preko 200 polaznika. Taj je Klub do Domovinskog rata radio u sastavu *Narodne tehnike*. U tim godinama Klub priređuje godišnje revije klupskih filmova. Također organizira i *Biennalni regionalni festival amaterskog filma Slavonije i Baranje*.

Ratni vihor prekida njegov rad. Nakon mirne reintegracije toga područja u sastav Republike Hrvatske 1997. godine, obnovljena je djelatnost Kluba, ali sada pod nazivom **FKK Baranja-film**. U vrlo kratkom vremenu klub se povezuje s drugim klubovima u zemlji (Fotoklub Zagreb, Fotoklub Osijek, CVU Batana iz Rovinja i drugima), te postiže zavidne rezultate.

Klub redovito priređuje izložbe fotografije svojih članova kao i autora iz mnogih klubova u zemlji i inozemstvu. Klub je u povodu 20 godina svoga postojanja organizirao i *Međunarodnu izložbu fotografije* na kojoj je sudjelovalo 34 autora iz 17 zemalja svijeta. Od 2004. godine Klub je organizator biennalne nacionalne izložbe pod nazivom *Salon fotografije Minijatura* – Beli Manastir. Za uspješan rad kluba zaslužni su tijekom vremena bili Goran Antić, Josip Farkaš, Ildiko Gere, Davor Horvat, Anastazija Kovač, Arpad Kučera, Deže Kučera, Sahide Kučera, Aleksandar Mezga, Goran Rosić, Željko Stojaković, Dragan Šiljić, kao i pokojni Miljenko Borenović, Vojislav Devetak i Josip Prusina (godine 1999. nagrađen *Poveljom Hrvatske zajednice tehničke kulture*).

FKK Baranja-film je školski primjer kako se i u jednom malom mjestu, daleko od središta, mogu ostvariti vrijedni rezultati isključivo marljivošću i upornošću njegovih članova.

U listopadu 1982. godine, osnovan je **Fotoklub Novska,** prvotno kao Foto-kino sekcija pri *Narodnom sveučilištu* Novska. Sredinom devedesetih mijenja ime u Fotoklub Novska kada postaje građanska udruga. Prvi predsjednik u više mandata je bio Živko Sajko, a na tom ga je mjestu zamijenio Željko Gašparović koji tu funkciju obavlja do 2008. godine.

Rad Fotokluba Novska odvija se u *Pučkom otvorenom učilištu* Novska uz stalne prateće poteškoće zbog neadekvatnog prostora. Uz te poteškoće kao i pojavom digitalne fotografije smanjuje se zanimanje za klupski oblik udruživanja, pa Klub 2008. prestaje s radom. Neki od članova su nastavili samostalni tehnički i kreativni rad.

Kroz cijelo vrijeme rada Kluba potican je rad s mladima osnovne i srednje škole, kroz razne oblike edukacije u fotografiji, fotoradionicama i izložbenom djelatnošću. Mlađi članovi kluba imali su zapažene rezultate na natjecanjima tehničke kulture, a fotografski radovi članova su prihvaćani na brojnim izložbama. Klub je organizirao više međuklupskih izložbi fotografija i organizirao izlagačku djelatnost u novskoj *Galeriji*, popularizirajući fotografsku kreativnost sve do danas, jer je i *Pučko otvoreno učilište* Novska nastavilo s tom praksom.

[333] Foto savez Jugoslavije, *Adresar organizacija*, Beograd, 1980.

Za razvoj fotografije u Novskoj velike zasluge pripadaju **Željku Gašparoviću**. Rođen je u Novskoj, a zaposlen je u *Pučkom otvorenom učilištu* Novska. U središtu interesa mu je umjetnička fotografija, a visoke domete dostigao je i dokumentarnom fotografijom, posebice ratnom.

Od 1983. godine sudjeluje na skupnim izložbama, gdje je osvojio više nagrada i priznanja, od kojih ističemo *Zlatni objektiv*, nagradu *Udruge hrvatskih javnih glasila*, kao državnu nagradu za fotografiju. Imao je i niz samostalnih izložbi fotografija. Bio je voditelj izvanškolskog fotografskog odgoja i obrazovanja djece i mladeži. U Fotoklubu Novska oblikovao je po načinu rada, izražajnim osobitostima i zapaženim postignućima, prepoznatljivu skupinu mladih fotografa. Za taj je rad dobio počasno zvanje *Instruktor - savjetnik Hrvatske zajednice tehničke kulture*. U *Fotosavezu Hrvatske* obnašao je niz odgovornih dužnosti. Kao pripadnik ratnog PRESS centra Operativne grupe Posavina, bilježi ratna stradanja. Pratio je 1. gardijsku brigadu *Tigrovi* na ratištima tijekom Domovinskog rata. Odlikovan je s više odličja za sudjelovanje u vojnim akcijama. Arhivu *Ministarstva obrane* predao je više tisuća negativa i brojne video zapise snimljene u vrijeme rata.

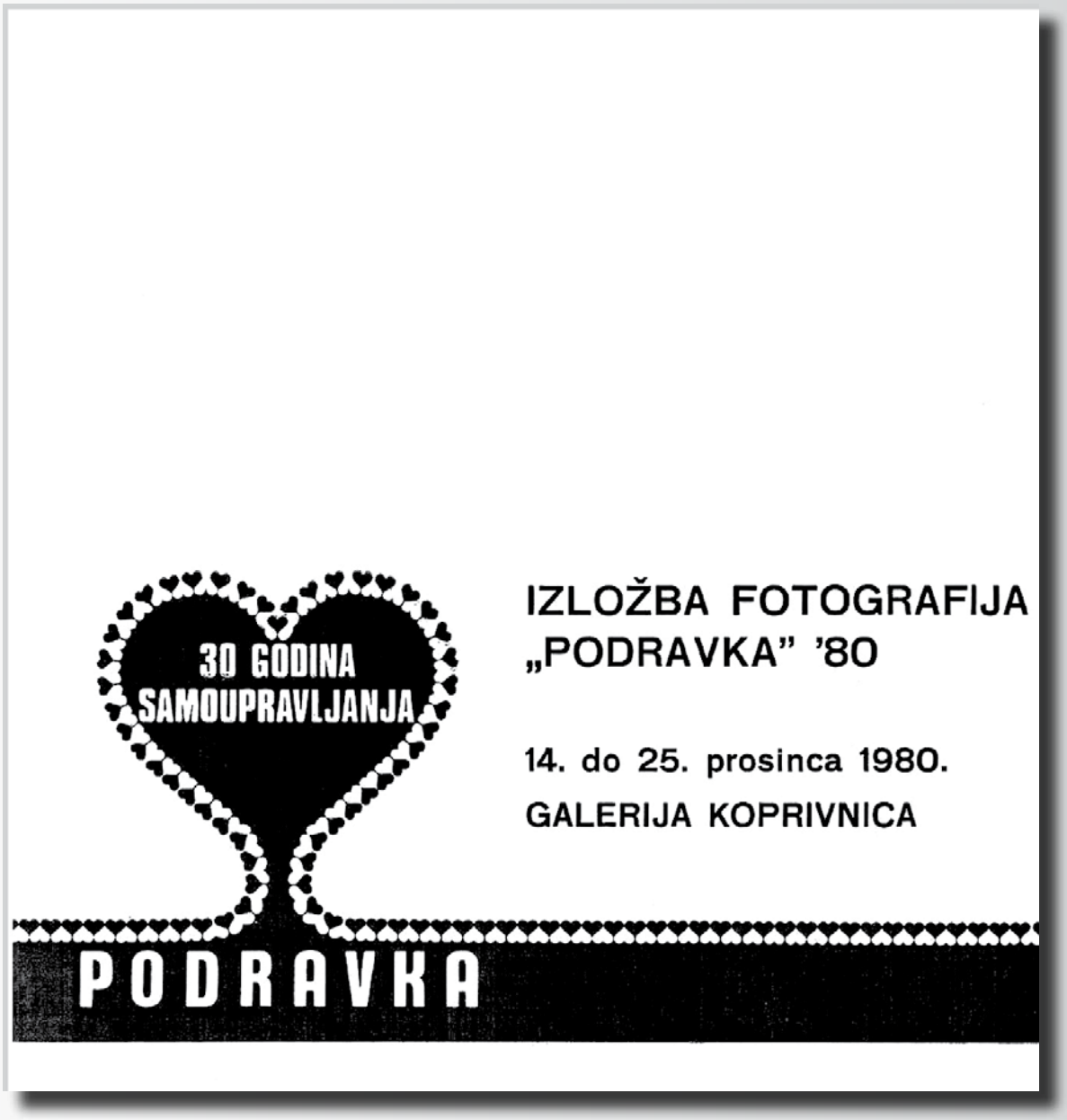

30 GODINA
SAMOUPRAVLJANJA
IZLOŽBA FOTOGRAFIJA
„PODRAVKA" '80
14. do 25. prosinca 1980.
GALERIJA KOPRIVNICA
PODRAVKA

FOTO KLUB
»OSIJEK«

OSIJEK '81

HOTEL »ROYAL« — VRTNA RESTAURACIJA

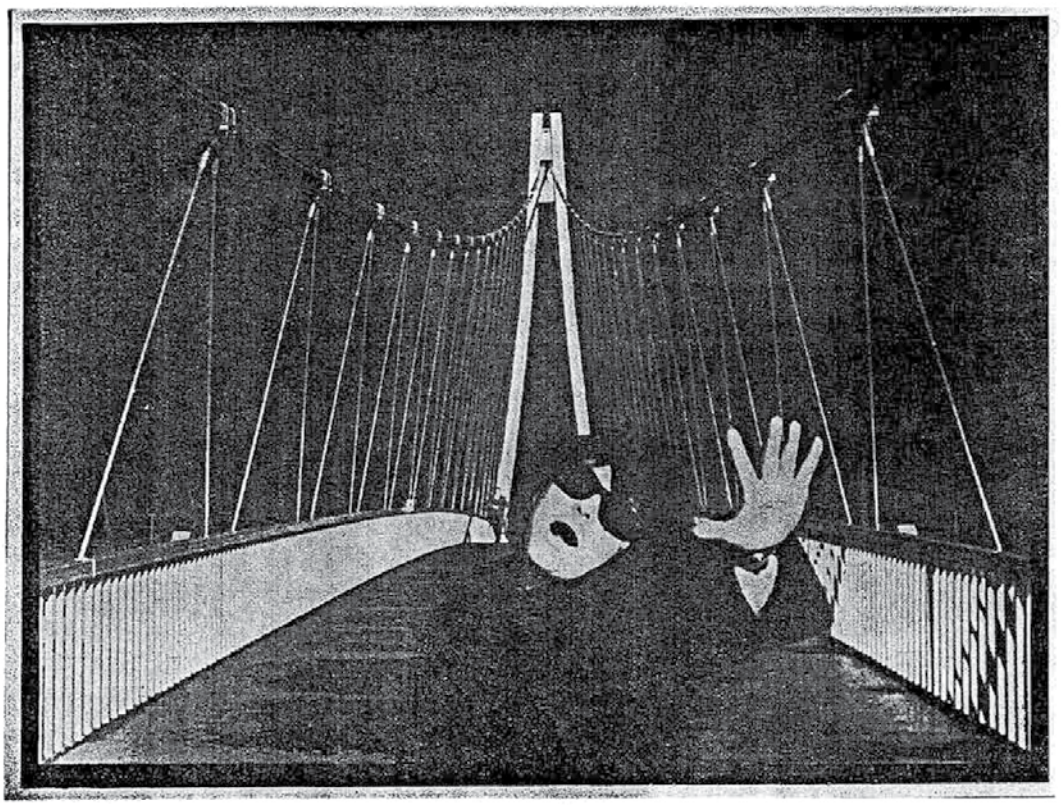
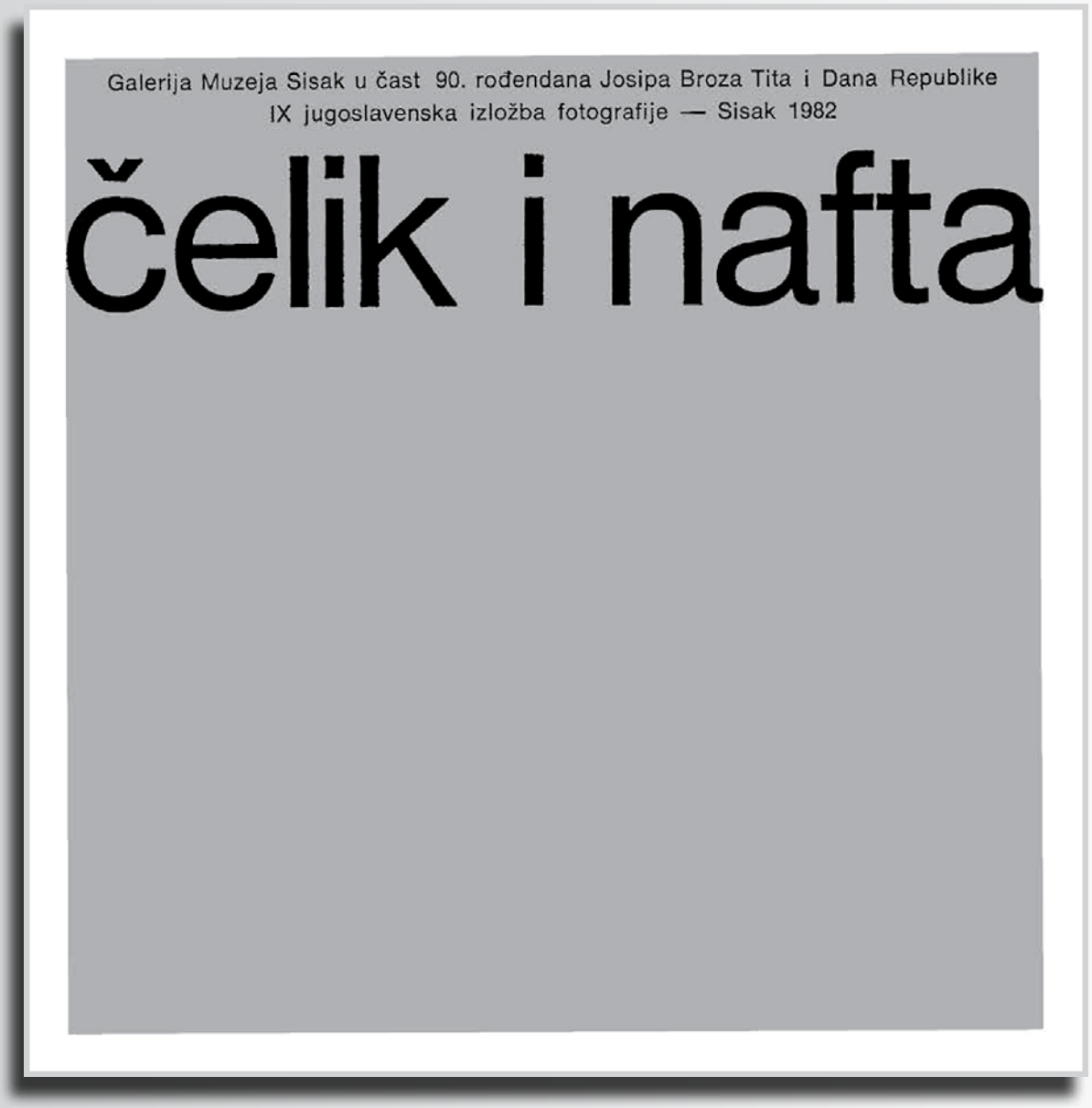
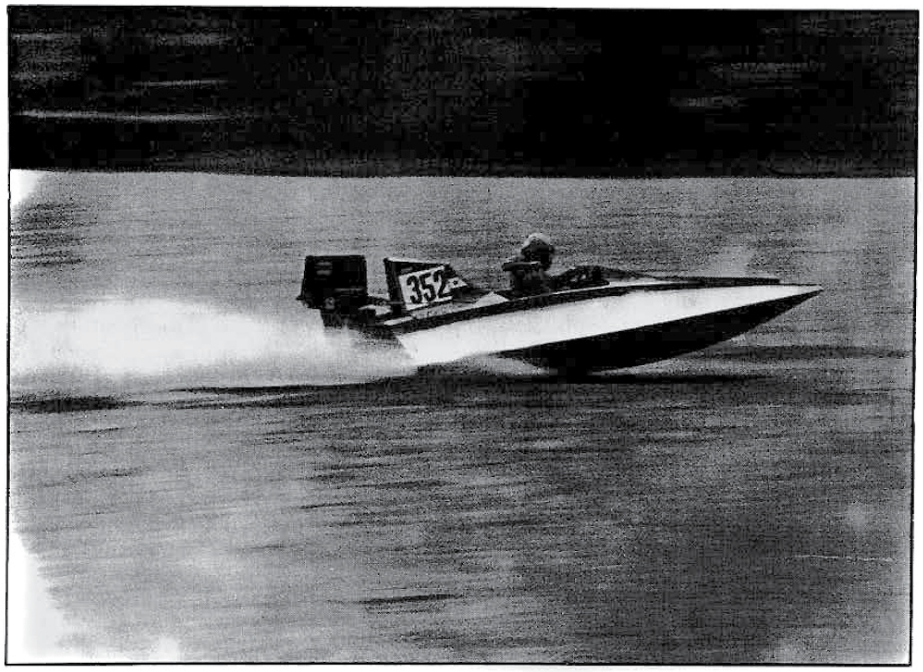

Foto - kino klub „Borovo”
„VIII aprilski salon”
Borovo 1982.

Galerija Muzeja Sisak u čast 90. rođendana Josipa Broza Tita i Dana Republike
IX jugoslavenska izložba fotografije — Sisak 1982
čelik i nafta

MORIJE '83

DRUGA IZLOŽBA

FOTOGRAFIJA

foto klub „sloboda-vis" varaždin
6. izložba fotografije
varaždin, studeni 1984.

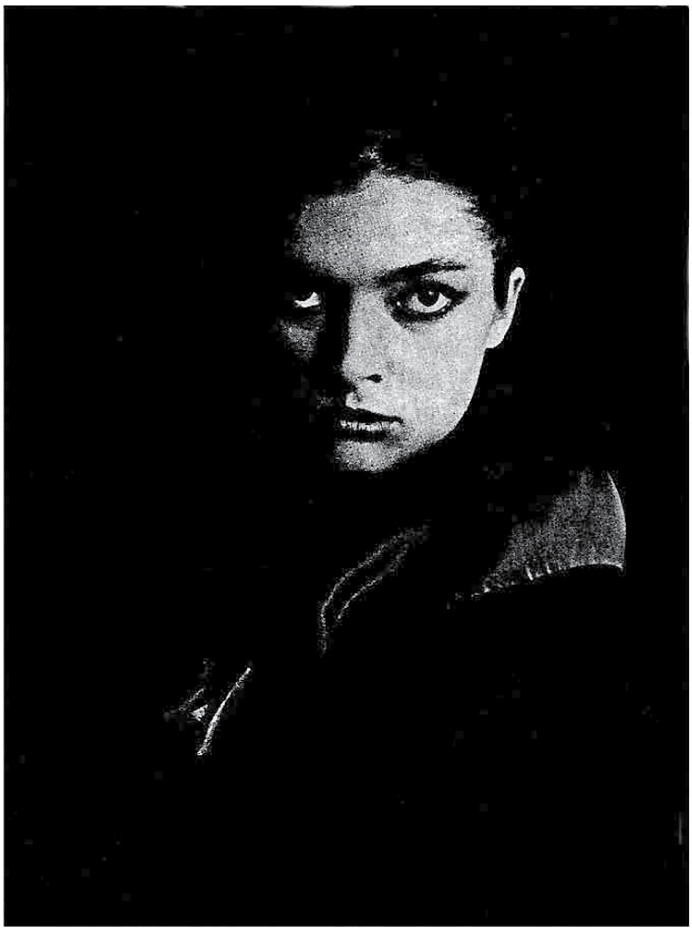
TURIZAM '85.

Dubrovnik, 1985.

FOTO
KLUB
VINKOVCI
VINKOVCI '85

foto klub ·sloboda~vis· varaždin
7. izložba
fotografije
varaždin, studeni 1986.

KRIŽEVCI '87

Fotoamaterski pokret u devedesetim godinama

Već na početku ove knjige dat je prikaz osnutka *Hrvatskog fotoamaterskog saveza* 1939. godine, iniciranog od Fotokluba Zagreb i njegova tajnika Augusta Frajtića. Čak i simbolično – *Hrvatski fotoamaterski savez* osnovan je u prostorijama Fotokluba Zagreb i već iste godine reagira i koordinira rad svojih članica.

Slična situacija dogoditi će se i nakon Drugog svjetskog rata, od godine 1945. pa do Domovinskog rata, u kojem razdoblju je *Fotosavez Hrvatske* inicijator i koordinator kao i pokretač mnogih aktivnosti unutar udruženih klubova. U tome će gotovo presudnu ulogu odigrati od 1953. godine nadalje Juraj Mažuran bilo kao tajnik ili predsjednik *Saveza*, Berislav Horvat u vremenu od 1970. do 1975. kao tajnik *Saveza* i Zvonimir Baričević od 1977. pa do 1993. kao tajnik *Saveza*. Međutim, situacija će se bitno promijeniti polovicom devedesetih godina.

Devedesete godine označit će drastični prekid s tradicijom *Hrvatskog fotosaveza* starom skoro pola stoljeća (od Drugog svjetskog rata pa do Domovinskog rata). Agresija na Republiku Hrvatsku i nametnuti nam Domovinski rat sve će izmijeniti. *Fotosavez Jugoslavije* praktički prestaje postojati, jer se i ta državna tvorevina raspala; u Republici Hrvatskoj niz klubova, koji su se našli na prvoj crti bojišnice dugačkoj stotine kilometara, uslijed ratnih razaranja prestaje funkcionirati. Mnogi od njih doživjeli su čak i fizičko uništenje. To su bili klubovi u Belom Manastiru, Vukovaru, Osijeku, Vinkovcima, Bjelovaru, Slavonskom Brodu, Novskoj, Karlovcu, Petrinji, Gospiću, Šibeniku, Zadru i Dubrovniku. Takvo stanje vlada tijekom 1991. pa do 1995., kada se nakon *Bljeska* i *Oluje*, vojnih i redarstvenih akcija, te oslobođenja okupiranih teritorija, stvaraju pretpostavke za ponovno oživljavanje spomenutih klubova.

U ratnim godinama situacija je dvojaka. Dok se u navedenim gradovima na crti bojišnice obustavlja rad fotoklubova, u ostatku domovine *Hrvatski fotosavez* i dalje živi i pokazuje onu žilavost svojstvenu fotoamaterskom pokretu kroz mnoga desetljeća i u mnogim situacijama. Bez sumnje, zasluga za takvo stanje pripada prvenstveno dugogodišnjem tajniku *Fotosaveza Hrvatske* Zvonimiru Baričeviću, koji je u izuzetno teškim uvjetima nametnutog rata znao naći načina za nastavak rada ostatka *Saveza*.

Zvonimir Baričević je rođen 1954. godine u Zadru. Fotografijom se bavi profesionalno od 1972. godine, kada započinje s fotodokumentiranjem, restauriranjem i konzerviranjem spomenika kulture na zadarskom području.

Za vrijeme studija ekonomije u Zagrebu (1975.-1980.) sudjeluje na izložbama fotografije, te radi na organizacijskim poslovima u *Fotosavezu Hrvatske*, čiji je tajnik od 1977. do 1993. godine kada prelazi u *Agenciju za fotodokumentaciju*, a kasnije u *Hrvatski državni arhiv* (HDA) na radno mjestio voditelja Fotoslužbe, danas Središnjeg laboratorija. Inicirao je i sa suradnicima realizirao projekte zaštitnog kopiranja filmova na nitratnoj podlozi, te digitalizaciju fototeke i mikroteke HDA. Vodio je radionice i tečajeve iz fotografije, mikrografije i reprografije, te objavljivao stručne članke iz tih područja.

U tim ratnim i izuzetno teškim godinama za novostvorenu Republiku Hrvatsku hrvatski fotoamateri, svojom kamerom, kao građani i rodoljubi, daju svoj doprinos borbi za slobodu i očuvanju nove države. I *Savez* kao organizacija i mnogi pojedinci pokazali su tada izuzetan patriotizam i hrabrost.

Žilavost fotoamaterskog pokreta ispoljila se već tijekom 1991. godine, na samom početku ratnih zbivanja. Te se godine trebala održati 18. po redu izložba fotografije *Foto foruma* u Zagrebu. Zbog početka rata odlučeno je da se održi u Zadru. Kako se i grad Zadar u tim danima našao na žestokom udaru neprijatelja, izložba je prebačena i održana u Rovinju, u Istri, u organizaciji Fotokluba Rovinj. Tom prigodom Fotoklub Rovinj i njegov predsjednik Virgilio Giuricin pokazali su visoki stupanj razumijevanja i solidarnosti s *Fotosavezom Hrvatske*.

Godine 1992. *Fotosavez Hrvatske* u zajednici s *Hrvatskim željeznicama* tiska, danas već povjesnu knjigu, *HRVATSKA 91 – fotografije.*[334] Da su se i *Hrvatske željeznice* uključile u financijsku konstrukciju ove knjige zaslužan je dugogodišnji fotograf i novinar na *Hrvatskim željeznicama* Branimir Butković. Knjiga je nastala zahvaljujući susretljivosti autora fotografija i suradnika u uredništvima *Slobodne Dal-*

[334] Hrvatske željeznice, Fotosavez Hrvatske, *HRVATSKA 91* (fotomonografija), Zagreb, 1991.

macije, *Vjesnika*, *Večernjeg lista*, *Glasa Slavonije*, *Kluba Libertas* iz Zagreba, klubova *Fotosaveza Hrvatske* i pripadnika *Hrvatske vojske*. U knjizi svoje radove izlaže čak 90 autora pa se može slobodno reći da je u to vrijeme predstavljala hrvatsku patriotsku fotografiju. Ova knjiga predstavlja vrijedan dokument jednog vremena, uloge i mjesta *Fotosaveza Hrvatske* u tom vremenu.

S obzirom na ulogu Branke Hlevnjak pri izradi ove knjige, kao i u ostalim prilikama u praćenju hrvatskog fotoamaterskog pokreta, pogotovo njenog angažiranja u tim ratnim godinama, rekao bih o njoj nešto više.

Branka Hlevnjak jedna je od najuglednijih hrvatskih povjesničarki umjetnosti, likovna kritičarka i novinarka. Rođena u Zagrebu, diplomirala talijanski i magistrirala povijest umjetnosti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu.

Njen radni put je impresivan. Od 1973. do 1976. radila je kao stalna novinarka - suradnica za likovnu kulturu TV Zagreb; od 1977. do 1978. predavala umjetnost u Srednjoškolskom centru Krapina; od 1978. objavljuje predgovore, likovne kritike, stručne članke, recenzije itd.; od 1978. do 1983. osmišljava i vodi *Galeriju Prozori Knjižnice S. S. Kranjčević*; od 1983. do 1989. radila je kao stručna suradnica *Centra za kulturu* Pešćenica i vodila je galeriju *Događanja* i *Ogledala*; od 1991. do 1993. stručna je suradnica *Galerije Spot* Fotokluba Zagreb i *Međunarodne kiparske škol*e u Vrsaru; 2000. do 2001. glavna urednica časopisa *Kontura*, a od 2001. glavna urednica časopisa *Kerempuh*; 2002. do 2004. urednica likovnog programa *Dječjeg međunarodnog festivala* u Šibeniku; od 2003. do danas urednica u tjedniku *Hrvatsko slovo*.

Surađuje na sociološko-likovnim istraživanjima o zaštitnoj opremi, industrijskim oblikovanjima u praksi, radničkom stvaralaštvu s aspekta inovacija, oblikovanju dječjih igrališta. Autorica je mnogih značajnih izložbi (*Rock plakati*, G*rafičko oblikovanje u novinstvu mladih*, *Zagrebački parkovi*, *Od miga do micanja*; retrospektiva *Vere Fischer*, *Alfreda Pala*, *Ivice Bednjanca*, *Waltera Neugebauera*, itd.). Specijalizirana je za dizajn, ilustraciju, parkovnu umjetnost, multimedijalne umjetnosti i fotografiju.

Od 1990. samostalna je likovna kritičarka i znanstvena istraživačica; autorica mnogih monografija na temu: *Ljudevit Griesbach* (1997), *Nada Žiljak* (2000.), *Đuro Griesbach* (2001.), *Anton Cetin* (2004)., *Matko Trebotić* (2004), *Alojz Orel* (2007.), *Fotografkinje* (2007.), *Izvor Oreb* (2007.), *Mirjana Marušić Gorska* (s K. Kamenovim, 2007.) *Ratko Petrić* (s Š. Banov i I. Župan, 2007.), *Hrvatska antiratna fotografija* (s R. Ivanuš, 2008), *Zorka Sever* (2009.), *Ivica Bednjanec*, *Šezdeseta obljetnica ULUPUH-a*, *Ivan Švertasek* (2012.), *Drago Turina* (2013.), *Ante Roca* (s T. Cukrov i R. Ivanuš, 2013.), *Ni moda ni doktrina – Zagrebačka škola karikature* (2013.)

Obnašala je dužnosti članice *Upravnog odbora ULUPUH-a*, predstavnice u *ZUH-u*, glavne tajnice *Zgrafa* u ratnim uvjetima (1990./1991.), predsjednica *Zagrebačkog salona* (1990.); članice *Vijeća za Centre za kulturu, Umjetničkih savjeta* itd.

Godine 1999. dobitnica je *Reda Danice Hrvatske s likom Marka Marulića* za zasluge u području likovne umjetnosti i kulture; *ULUPUH-ove nagrade* za zasluge u promicanju primjenjene umjetnosti, *ULUPUH-ove godišnje nagrade* za monografiju *Drago Turina,* itd. Živi i radi kao viši predavač na *Visokoj školi Agora* u Zagrebu.

U prvim ratnim godinama, organiziranjem **izložbi na temu rata u Hrvatskoj**, brojni su primjeri iskazivanja prosvjeda i osude rata i agresije na Hrvatsku kroz fotografiju. Institucije i pojedinci organiziraju održavanje izložbi fotografije na tu temu. Tako npr. na *Hrvatskim željeznicama*, u inače stručnom željezničkom časopisu *Željeznica u teoriji i praksi* objavljuju se kroz nekoliko godina isključivo fotografije uništene i devastirane željezničke infrastrukture. Hrvatsko željezničko poduzeće dana 4.3.1992. godine, u vestibilu zgrade zagrebačkog *Glavnog kolodvora* otvara izložbu fotografije za najširu javnost pod nazivom *Rat na našim prugama*.

Potresni dokument ratnih užasa i stradanja daje Marija Braut svojom izložbom *Jedno lice rata,*[335] otvorenoj listopada 1991. u *Galeriji ULUPUH-a*, u Tkalčićevoj ulici u Zagrebu.

U organizaciji *Fotosaveza Hrvatske* i Fotokluba Zagreb član Fotokluba Zagreb Vladimir Vučinović – Čarli u *Galeriji August Šenoa*, Ulici 8. maja 23 u Zagrebu, mjeseca siječnja 1992. godine otvara izložbu pod nazivom *Tragovi rata*.[336]

[335] Galerija ULUPUH, Tkalčićeva 14, Marija Braut, *Jedno lice rata*, katalog, Zagreb, 1992.
[336] Fotosavez Hrvatske, Fotoklub Zagreb, Vladimir Vučinović Čarli, *Tragovi rata*, katalog, Zagreb, 1992.

Također, mjeseca veljače godine 1992., u *Galeriji SPOT* u Fotoklubu Zagreb otvara se izložba fotografije sedam autora, pod nazivom *Tragovi rata*.[337] Iste, 1992. godine, mjeseca svibnja, u organizaciji Fotokluba Karlo Drašković i *Galerije Trakošćan* otvara se izložba fotografija 27 autora, pod nazivom *Slike rata*.[338]

Iz kataloga skromnih dimenzija, koji izdaje *Fotosavez Hrvatske* s uvodnikom na pet jezika (talijanski, engleski, njemački, francuski i hrvatski) pod naslovom *Tragovi rata*,[339] ne vidi se kada je izložba održana, jer nema godine. Iz kataloga saznajemo zanimljiv podatak da su na organizaciji te izložbe surađivali *Republički fond kulture, Stožer narodne zaštite, Narodna tehnika – Savez organizacija za tehničku kulturu Hrvatske, Fotokemika* Zagreb*, Fotoklub Zagreb i Fotoklub Osijek*.

Isti se slučaj desio i sa samostalnom izložbom našeg poznatog fotografskog umjenika Ivice Posavca, pod istim nazivom *Tragovi rata*,[340] a u organizaciji *Fotosaveza Hrvatske*. I ta je izložba, s obzirom na isti tip kataloga i dizajn, pretpostavljamo, održana godine 1992.

Godine 1992. *Fotosavez Hrvatske* primljen je u *Međunarodnu federaciju za fotografsku umjetnost* - FIAP-a, među prvim organizacijama iz novopriznatih država, bivših socijalističkih zemalja. Te godine održani su i *Dani hrvatske fotografije VARAŽDIN 92*. Također je proslavljena i stota godišnjica Fotokluba Zagreb *Međunarodnom izložbom fotografije ZAGREB 92.* Navedeni fotografski događaji samo su mali dio svekolikih fotografskih događanja tih ratnih godina u Hrvatskoj. Naveli smo ih iz razloga što su vezani uz *Fotosavez Hrvatske*, dakle, uz fotoamaterski pokret.

Iz nekoliko navedenih primjera jasno se vidi pozitivni stav i uloga *Fotosaveza Hrvatske* u fotografskim događanjima u Hrvatskoj u tim prvim ratnim godinama, te njegova uska povezanost s klubovima – svojim matičnim organizacijama. *Savez* surađuje i pomaže rad svojih klubova, te njihove aktivnosti i financijski podupire u granicama svojih mogućnosti.

Značenje aktivnosti *Fotosaveza Hrvatske* u toj ratnoj 1992. godini vidi se i iz *Ukaza* br. PA 7-54/1-92 od 27. 5. 1992. godine *Predsjednika Republike Hrvatske* u kojem, među ostalima, odaje priznanje *Fotosavezu Hrvatske* za promicanje istine o ratu u Hrvatskoj. U obrazloženju *Ukaza* stoji: „*Fotosavez Hrvatske* priključio se republičkom stožeru *Narodne zaštite* u rujnu 1991. godine te organizirao ekipe ratnih izvjestitelja – snimatelja koje fotografijom dokumentiraju agresiju na Republiku Hrvatsku." (cit.)

Ciklus izložbi *Tragovi rata,* te skupna izložba *Svjedočanstva ratnih razaranja* prikazane su u Hrvatskoj, te zemljama Europe, Afrike, Amerike i Australije. Na ovom mjestu i opet moram istaknuti ulogu Fotokluba Rovinj i njegova predsjednika Virgilija Giuricina, koji prihvaća i organizira izlaganje ratnih izložbi u nekim zemljama Europe.

Logično je, da je i redoviti rad *Hrvatskog fotosaveza* u ratnim godinama bio otežan, Okončanjem rata na najvećem dijelu hrvatskog teritorija, vojno redarstvenim akcijama *Bljesak* i *Oluja*, ispunile su se, uglavnom, sve pretpostavke za nastavak normalnog rada *Hrvatskog fotosaveza*. No, slijedit će događaji koji će umnogome izmijeniti tradiciju rada *Hrvatskog fotosaveza* i odnose na relaciji matičnih organizacija, tj. klubova i *Hrvatskog fotosaveza* o čemu moram više reći.

Danas s određene distance možemo konstatirati da devedesete godine karakteriziraju dva razdoblja. Prvo, razdoblje agresije na Republiku Hrvatsku i vrijeme obrambenog Domovinskog rata (1991. – 1995.) kada se homogenizira cijela nacija u jednom jedinom cilju obrane nacionalnog teritorija i stečene slobode. U takva stremljenja uklapa se svojim akcijama i *Fotosavez Hrvatske*, već navedenim aktivnostima i još mnogim drugim.

Godine 1992. umjesto dotadašnje *Narodne tehnike Hrvatske* ustanovljena je *Hrvatska zajednica tehničke kulture*, kao sljednik prethodne organizacije. Novoosnovana zajednica postavlja si za ciljeve djelatnosti koje je imala i bivša *Narodna tehnika Hrvatske*, dakle, širenje tehničke kulture u najširem smislu. *Zajednicu* sačinjava niz udruženih nacionalnih saveza i drugih stručnih organizacija. Po osnivanju nove *Zajednice* udruženi savezi ispred svoga imena stavljaju pridjev hrvatski.

Promjenu imena *Fotosaveza Hrvatske* aktivno

[337] Fotoklub Zagreb, Galerija SPOT, *Tragovi rata*, Grupna izložba fotografija, katalog, Zagreb, 1992.
[338] Foto-kino klub Karlo Drašković, Galerija Dvora Trakošćan, *Slike rata*, katalog, Grupna izložba fotografija, Trakošćan, 1992.
[339] Fotosavez Hrvatske, Tragovi rata, *Izložba fotografija*, katalog, bez nadnevka.
[340] Fotosavez Hrvatske, Ivica Posavec, *Za slobodu*, katalog, bez nadnevka.

pomaže Fotoklub Zagreb. Na redovnoj godišnjoj skupštini 1991. godine član Kluba Boris Golub iznosi prijedlog **preimenovanja Fotosaveza Hrvatske.** U svezi s time Fotoklub Zagreb pokreće *Prijedlog* za promjenu naziva i uloge *Fotosaveza Hrvatske*, prikupivši tijekom cijele 1991. godine u teškim uvjetima otežanih međusobnih komunikacija čak 18 potpisa uglednih članova Kluba. Taj *Prijedlog*, uz obrazloženje, upućen je početkom 1992. *Fotosavezu Hrvatske* na postupak. *Fotosavez Hrvatske* to će učiniti tek 1993. godine i preimenovati se u *Hrvatski fotosavez*.

U tim turbulentnim ratnim vremenima kada se jedan polustoljetni uhodani društveni sustav urušavao, a novi se, kapitalistički, nepoznat generacijama naših građana, ukazivao, bilo je i lutanja, danas možda teško razumljivih u *Fotosavezu Hrvatske*.

Drugi, danas teško razumljivi događaj, zbio se u slučaju nostrifikacije počasnih zvanja dobivenih u sustavu bivšeg *Fotosaveza Jugoslavije*. Svi članovi *Fotosaveza Hrvatske*, nositelji takvih zvanja očekivali su da će se ta zvanja automatski priznati u novoj situaciji. Kako do toga nije dolazilo tijekom godina, od 1992. pa do 1997., pojedini članovi, predstavnici klubova, pokušavali su riješiti problem. No, bez uspjeha. *Hrvatski fotosavez* se uporno protivio tome zahtjevu.

Za vrijeme opisanih događanja predsjednici *Fotosaveza Hrvatske* odnosno *Hrvatskog fotosaveza* bili su Mitja Koman (1989 – 1993) odnosno Zdenko Kuzmić (1994 – 1997.).

To će na koncu dovesti na *Skupštini HFS* 1997. godine do izglasavanja nepovjerenja Zdenku Kuzmiću.

Osobno dobro poznajem Zdenka Kuzmića kao vrlo korektnog i nadasve odanog fotamaterskom pokretu. Kao dugogodišnji ravnatelj *Muzeja grada* Zagreba on je direktno podržavao sve aktivnosti *Hrvatskog fotosaveza*, između ostalog, omogućio je održavanje mnogih fotografskih izložbi u prostorima *Muzeja* besplatno i dr. Kada danas s vremenskim odmakom razmišljam o tim događajima, sve sam više uvjeren, da u tom turbulentnom vremenu Kuzmić nije bio do kraja svjestan situacije u kojoj se našao.

Zdenko Kuzmić rođen je 1946. godine u Osijeku, gdje pohađa osnovnu školu koju završava u Zagrebu, gdje se obitelj preselila. Nakon položenog prijemnog i kvalifikacijskog ispita na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 1969. godine upisuje grupu predmeta *Povijest umjetnosti* te češki jezik i književnost.

Neposredno pred diplomiranjem zapošljava se 1973. godine u *Muzeju grada* Zagreba. Svojom marljivošću brzo napreduje u struci, da bi već 1979. bio postavljen na radno mjesto direktora *Muzeja grada* Zagreba, koju funkciju obavlja punih dvanaest godina (tri mandata).

Godine 1978. izabran je za tajnika *Muzejskog društva* Zagreb, a iste godine za njegova predsjednika. Na prijedlog *Društva* izabran je za glavnog urednika *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske*. U zvanje muzejskog savjetnika promoviran je 1993. godine. U tom svojstvu radi do odlaska u mirovinu. Bio je i voditelj *Memorijalnog centra Miroslav i Bela Krleža*, na Gvozdu 23.

Kao ravnatelj, uz poslove u *Muzeju grada* Zagreba, godinama je aktivno volonterski obnašao razne dužnosti u Fotoklubu Zagreb i *Hrvatskom fotosavezu* (kao predsjednik 1982. do 1984. i 1993. do1997.). Tijekom 60-ih i 70-ih godina prošlog stoljeća Kuzmić omogućava besplatno održavanje izložbi fotografije *Žene snimaju* i *Mali Zagreb* u prostorijama Muzeja.

Autor je knjiga: *Priča o gradu Zagrebu*, *Vladimir Horvat – zagrebački kroničar vremena*, *Vladimir Guteša – prvi fotograf Muzeja grada Zagreba*. Koautor je knjiga *Zagrebačka fotografija*, *Ulice Zagreba* i almanaha *Zagrebačka čistoća*. U *Likovnoj enciklopediji* obradio je deset hrvatskih fotografa. U stručnim časopisima, katalozima i novinama objavljuje preko tri stotine autorskih tekstova s područja struke, a ponajviše fotografije. U svom radu na polju fotografije održao je preko pedeset predavanja na raznim, uglavnom stručnim skupovima. Sudjeluje u radu četiri foto radionice održane u organizaciji *Hrvatskog fotosaveza*. Na razne teme iz struke i fotografije autor je preko četrdeset radio emisija, za razne postaje, te barem isto toliko TV emisija. Ovdje posebno ističem autorski TV film *Zagrebačka fotografija* u trajanju od 30 minuta za potrebe *Školske televizije* (režija Mira Wolf). Autor je CD-a *Zdenko Strižić - svjetla i sjene*. U *Vijencu*, dvotjedniku za znanost i kulturu *Matice Hrvatske,* objavio je i obradio preko 110 tekstova o autorima fotografima iz *Zbirke hrvatske fotografije* (u zajedništvu sa Vladkom Lozićem).

U nizu izložbi koje je realizirao posebno se ističu: *Vladimir Horvat – zagrebački kroničar vremena, Šime*

Radovčić – zagrebački novinar i fotoreporter (opsežan katalog), *Vladimir Guteša – prvi fotograf Muzeja grada Zagreba*, *Slike rata* (surađujući u Vojnom muzeju) *Zdenko Strižić, svjetla i sjene*, *Poplava u Zagrebu 1964. godine*, izložba fotografije Josipa Ušaja *Zagreb kakvog ne volim* te izložba *Socijalistički realizam* – iz *Zbirke hrvatske fotografije* Fotokluba Zagreb.

Koautor je knjiga: A*lmanah zagrebačke fotografije* (M. Grčević, N. Grčević, Z. Kuzmić, V. Lozić), *Zagreb 1978.* u zajedničkom izdanju Grafičkog zavoda Hrvatske i Fotokluba Zagreb, fotomonografije *Majstori hrvatske fotografije* iz *Zbirke hrvatske fotografije* Fotokluba Zagreb (s Vladkom Lozićem) u zajedničkom izdanju *Matice hrvatske* iz Zagreba i Fotokluba Zagreb (2006.) te fotomonografije *Slike vremena* (s Vladkom Lozićem i Vinkom Šebrekom) u izdanju Fotokluba Zagreb, (2009.). Živi i radi u Zagrebu.

Hrvatski fotosavez će tek 2006. godine donijeti pravilnik o *Priznanjima, godišnjoj nagradi i počasnim zvanjima Hrvatskog fotosaveza.* Tim su *Pravilnikom* ustanovljena autorska zvanja majstora fotografije trećeg, drugog i prvog reda.

Godine 1994. iz svojih osobnih razloga HFS napušta dugogodišnji tajnik Zvonimir Baričević, a vođenje Ureda HFS preuzima novi tajnik Predrag Bosnar, dugogodišnji tajnik Fotokluba Zagreb.

Dolaskom Bosnara za tajnika tijekom vremena HFS se sve više okreće prvenstveno edukaciji mladih, i što će tijekom vremena uroditi velikim rezultatima, što nije upitno. No takva djelatnost imat će za posljedicu slabljenje suradnje sa klubovima udruženim u HFS u promicanju standardnih izložbenih klupskih djelatnosti. S klubovima će se održavati tek potrebna suradnja, osim sa onima koji prihvaćaju programe edukacije djece.

Godine 1999. trebala se obilježiti **60. obljetnica postojanja Hrvatskog fotosaveza**, za što je u *Hrvatskom fotosavezu* već 1997. zacrtan ambiciozni program proslave[341] s tim da se tijekom 1998. godine obave sve pripreme.

Fotoklub Zagreb je zamoljen da za tu prigodu stavi na raspolaganje fotografije iz svoje *Zbirke hrvatske fotografije*, s čime se Fotoklub suglasio.

Za kustosa izložbe postavljen je od strane *Hrvatskog fotosaveza* Želimir Koščević. Na izložbi od svih izloženih radova jedna trećina bila je iz *Zbirke hrvatske fotografije* Fotokluba Zagreb.

Želimir Koščević u 1999. godini u *Umjetničkom paviljonu* u Zagrebu postavlja izložbu *PANORAMA – Hrvatski fotosavez 1939.-1999.* koja se koncepcijski razlikovala u odnosu na do tada uobičajene obljetničke izložbe.

Za tu prigodu tiskan je kvalitetan katalog formata 23×23 cm sa 224 reprodukcija fotografija od 92 autora.

Posebno je predstavljen Pero Vranković iz Splita sa 21 fotografijom.

Obnavljanje i registracija klubova u *Hrvatskom fotosavezu* nakon rata tekli su razumljivo prilično sporo, s obzirom na niz materijalnih i drugih problema. Kao što je već rečeno, mnogi klubovi tijekom rata prestaju postojati te se nakon rata postupno obnavljaju. Prema popisu klubova *Hrvatskog fotosaveza* iz godine 1996. do te je godine obnovljena registracija svega 14 organizacija:

1. FK Kornat-Kukljica,
2. FKV klub Križevci,
3. FK Osijek,
4. FK Rijeka,
5. FK Vinkovci,
6. Zagrebački foto-kino savez,
7. FK Zagreb,
8. FK Helios,
9. FK Vukovar,
10. FK Zadar,
11. CVU Batana-Rovinj,
12. FK Split,
13. Zagrebački fotografski krug,
14. FK Šibenik.

Na tom se popisu nalazi još otprije 13 neregistriranih klubova[342]. Dokument *Hrvatskog fotosaveza* iz godine 1999. sadrži popis 27 organizacija, kao članica *Saveza*. Taj dokument ne sadrži podatak o godini registracije (što je prethodni imao), pa se ne vidi jesu li svi navedeni klubovi doista registrirani. Uz pretpostavku da jesu napredak je u formalnom i administrativnom jačanju *Saveza* očigledan.

Fotoklub Sloboda–VIS krajem osamdesetih i početkom devedesetih godina stagnira.

Dijelom zbog složene financijske situacije, ali i zbog toga što je Klub ostao bez svojega osnivača i najaktivnijeg pokretača i organizatora brojnih klup-

[341] Hrvatski fotosavez, *PANORAMA Hrvatski fotosavez* 1939. – 1999., katalog, Zagreb, 1999.
[342] Hrvatski fotosavez, Registrirane udruge (popis), podaci iz veljače 1996., pismohrana autora knjige

skih aktivnosti ing. Ivana Fluksa, koji je umro 1988. godine.

Nakon Domovinskog rata ponovno je porasla aktivnost Kluba i on je ostvario niz značajnih rezultata. Klub organizira održavanje mnogih izložbi fotografije. Ovdje ćemo ih samo pobrojati, bez daljnjih pojašnjenja, jer bi to oduzelo previše prostora.

Bile su to izložbe: *Dani hrvatske fotografije*, *Nacionalna izložba umjetničke fotografije Varaždin 92*, izložba fotografija na temu Domovinskoga rata pod nazivom *Dani rata* (koja je prenesena i u više zemalja Europe), samostalna izložba već tada svjetski poznatoga varaždinskog fotografa Stefana Lupina, te fotolikovna radionica akademske slikarice Nade Orel, pod nazivom *Vaša sjena za povijest*. Sve u 1992.g.

Slijedeće godine Klub je organizirao izložbu umjetničke fotografije na temu *Rat u objektivu*, na kojoj su autori Darko Gorenak, Krešo Đurić, Ivan Levanić i Davor Želježić izložili fotografije nastale tijekom ratnih događanja na području grada i šire okolice Varaždina i koje su zajedno s fotografijama Ivice Dolenca i Davora Puttara bile podloga fotomonografiji *Varaždinski dani rata*.

Tih godina klubom uspješno rukovodi Stanko Toth, a klub je i dalje organizacijski sekcija KUD-a Sloboda-VIS. No, dolazi do privatizacije u gospodarstvu i *Varaždinska industrija svile, konfekcije i kišobrana* dijeli se u tri samostalne tvrtke, čiji vlasnici nisu zainteresirani za daljnje financiranje cijeloga KUD-a, pa tako ni fotokluba kao njegove sekcije. Osim toga, nova digitalna tehnologija umnogome će promijeniti rad Kluba, jer je sve manja potreba za radom u tamnoj komori i klasičnim tečajevima.

Ipak, zahvaljujući predsjedniku kluba Stanku Tothu i njegovim kontaktima s *Hrvatskim fotosavezom*, u čijem je *Izvršnom odboru* naslijedio Ivana Vrbanića, koji se povukao iz zdravstvenih razloga, Klub i u tim godinama bilježi nekoliko značajnih aktivnosti, ponajprije okrenutih mladim fotoamaterima. Tako, među prvima u Hrvatskoj, 1996. godine organizira fotoradionicu *Sveti Nikola* za učenike varaždinskih osnovnih i srednjih škola, a godinu dana kasnije u Maruševcu i dvodnevnu radionicu s tridesetak mladih fotoamatera iz cijele Hrvatske čiji je rezultat izložba fotografija koja je predstavljena u desetak gradova Hrvatske.

Iz tog razdoblja bilježimo i međunarodnu izložbu fotografija *Varaždinski biennale '95*, održanu u *Galeriji Foruma mladih*, na kojoj je predstavljeno stotinjak radova, a uz klubove iz Hrvatske sudjeluje i Fotoklub Radovljica, s čijim članovima Fotoklub Sloboda-VIS godinama uspješno surađuje. Praktički, posljednja skupna izložba bila je ona pod nazivom *Varaždinsko biennale '98*, u ožujku te godine. Bila je to ujedno i međunarodna izložba, u kojoj su sudjelovali, uz varaždinske, i autori iz Fotokluba Radovljica u Sloveniji, te CDA Fotokluba Graz iz Austrije, s kojim je Klub nešto ranije počeo surađivati. Uz već ranije spomenute varaždinske autore tu se javljaju i mlađi autori Darko Bobić, Saša Dvorski, Velimir Fiket, Tihomir Golub, David Juzbašić, Matija Kraljić, te Danko Puttar i Darko Toth.

Tada će doći do potpune stagnacije u radu kluba. Naime, u skladu s novim *Zakonom o tehničkoj kulturi*, trebalo je fotoklub registrirati kao samostalnu udrugu odnosno pravnu osobu. Na tomu je inzistiralo rukovodstvo Kluba prema preporuci *Hrvatskog fotosaveza*. Suprotno tome, rukovodstvo KUD-a Sloboda-VIS i dalje je smatralo da Klub treba ostati tek kao sekcija Društva, bojeći se ponajprije njegovog financijskog osamostaljivanja. Naime, kako je svaka aktivnost KUD-a svedena na minimum, jer su preostali samo *fotoamaterska sekcija* i *sekcija likovnih umjetnika* SULS, to im se ovakvo zajedništvo činilo jedinim rješenjem za daljnje kakvo takvo djelovanje.

U međuvremenu dolazi i do promjene u rukovodstvu pa i u koncepciji rada *Hrvatskog fotosaveza*. Prema novom *Statutu* kao uvjet za članstvo u *Hrvatskom fotosavezu* postaje obvezna registracija svih udruga kao samostalnih organizacija, što je imalo za posljedicu prekid svake veze Fotokluba Sloboda-VIS, fotosekcije KUD-a, sa *Hrvatskim fotosavezom* i potkraj 1998. godine posvemašnju stanku u radu Kluba.

Tada se desilo da je tadašnji predsjednik Fotokluba Sloboda-VIS Stanko Toth, u najkritičnijem trenutku, napustio svoj Klub i s još nekoliko djelatnika u organizaciji *Zajednice tehničke kulture,* a uz poticaj i podršku *Hrvatskoga fotosaveza,* osnovao novu udrugu, nazvavši je Fotoklub Varaždin (1999.). Tako je Varaždin jedan od prvih gradova te veličine dobio dva fotokluba. Rad toga novoga Kluba analizirati ću posebno. Preostali članovi Fotokluba Sloboda-VIS odlučili su, bez obzira na zaključak matičnog KUD-a, transformirati se u samostalnu udrugu tehničke kulture, a u skladu s novim *Zakonom o udrugama* i *Zakonom o tehničkoj kulturi*. Tako su postali samostalna pravna osoba, i dalje jednakoga naziva, priznajući ipak svojim *Statutom* KUD kao svoju

krovnu organizaciju. Klub je postao dio i *Gradske* i *Županijske zajednice tehničke kulture,* te svojim programima rada stekao pravo na sufinanciranje iz njihovih proračuna. Na taj način sredstvima više nije raspolagao KUD nego Klub preko vlastitog žiroračuna, što mu je omogućilo da i dodatno, uz vlastite sponzore, realizira svoje programe. Kako se novoosnovani Fotoklub Varaždin pretežno okrenuo radu s mladima realizirajući programe *Hrvatskog fotosaveza*, Fotoklub Sloboda-VIS krenuo je u okupljanje starijih fotoamatera i profesionalnih fotografa, koji se žele nastaviti baviti umjetničkom fotografijom, slati svoje radove na izložbe, a posebno raditi na popularizaciji umjetničke fotografije kroz organiziranje izložbi, i tako postati akterom ukupnog likovnog života Varaždina.

Osnivačka skupština je održana 27. srpnja 1999. uz dvadesetak nazočnih članova. Usvojen je novi *Statut* te izabran peteročlani *Izvršni odbor* s Ivanom Vrbanićem, predsjednikom, i Željkom Hajdinjakom, tajnikom, te članovima Viktorom Plavecom, Krešom Đurićem i Darkom Gorenakom. Novi – stari Fotoklub Sloboda nastavio je dalje, u skladu sa svojom tradicijom, organizirati i održavati izložbe fotografije.

Već u prosincu iste godine priređena je, uz potporu *Varaždinskih vijesti* te *Zajednice tehničke kulture Grada* i *Županije* reprezentativna klupska izložba uz sudjelovanje 19 članova; u 2000. godini održane su četiri izložbe: samostalna izložba fotografija Kreše Gecija, Marije Braut, skupna izložba 12 akademskih slikara pod nazivom *Iza fotografije* (tri u suradnji i u prostoru *Galerije Zlati ajngel*, te u prostoru *Hrvatskog narodnog kazališta)* izložba članova Kluba a u povodu *95. obljetnice Društva Sloboda*.

Slijedeće 2001. godine organizirane su u *Galeriji Zlati ajngel* samostalne izložbe članova Kluba: Kreše Đurića (koji je zahvaljujući svojim radovima postao član *Royal Photographic Society* u Bathu i Davora Puttara s čijim fotografijama se po prvi put izišlo pred likovnu publiku u digitalnoj tehnici. U istom prostoru 2002. godine organizirana je izložba radova Branka Težaka (pridruženog člana iz Ivanca) i organizirana *9. međunarodna izložba* kao dio *29. Zagreb salona*, najpoznatije fotografske izložbe u Hrvatskoj.

Najaktivnija je bila 2003. godina, kada je u *Galeriji Zlati ajngel* organizirano čak šest izložbi i to: Stanka Abadžića (autora iz Vukovara), Stefana Lupina pod nazivom *Svi moji anđeli*, Tihomira Goluba, zatim izložbu *Varaždinski fotoreporteri,* te izložbu radova Luke Mjede. Slijedeća 2004. godina također je donijela nekoliko značajnih projekata, od kojih posebno vrijedi spomenuti održanu *10. međunarodnu izložbu fotografija* kao dio jubilarnoga *30. Zagreb salona*, ostvarenu u suradnji s Fotoklubom Zagreb. Slijedile su izložbe Bojan Damiš iz Čakovca, (fotoreportera *Večernjeg lista*), Stjepana Špička iz Velike Gorice i Đani Celija iz Pule. Zahvaljujući suradnji voditelja *Galerije Zlati ajngel* akademskog slikara Darka Sačića i Fotokluba Sloboda-VIS, ta je galerija postala prestižni fotografski izložbeni prostor poznat širom Hrvatske. U njemu je Klub u skladu s raspoloživim financijskim sredstvima omogućavao u Varaždinu gostovanje i uglednih fotografskih majstora. Vrlo dobro je primljena i tematska izložba *Špancirfest 2004*, koja je ostvarena u suradnji sa *Turističkom zajednicom grada* Varaždina, uz sudjelovanje Dubravka Darabuša, Kreše Đurića, Darka Gorenaka, Josipa Grđana, Željka Hajdinjaka, Marka Jurinca, Denisa Pleića, Siniše Jovića i Ivana Vrbanića. Dalje je slijedio ujednačeni tempo pripremanja izložbi, pa tako svih slijedećih godina Varaždin je domaćin *Zagreb salona*, s po pedesetak vrhunskih radova, a redovito se organiziraju i godišnje izložbe *Hrvatske fotoreporterske fotografije*.

Godine 2005. Varaždinci su imali prigodu, uz ostalo, vidjeti radove Toše Dabca i Mia Vesovića. Tijekom vremena slijedile su izložbe Ive Pervana, Stojana Kerblera, te člana Kluba Teodora Goričanca. U godini 2008. treba istaći izložbe Dubravke Ivančič Juras kao i gošću Darlene Delbeq iz Indianopolisa iz SAD-a, a sljedeće godine Željka Koprolčeca i vrlo dobro primljenu izložbu *Varaždinski fotoreporteri*. Godine 2011. zahvaljujući kontinuiranoj suradnji sa FK Zagreb izložbom *WIGAN 10* predstavljena je grupa autora iz Engleske, slijedio je ponovno Stojan Kerbler kao i izložba Aleksandra Kujučeva fotoreportera iz Srbije, da bi u 2013. slijedila izložba Damira Širole, autora iz Zagreba, a od nedavno Varaždinca.

Godine 2014. je održana Godišnja skupština Kluba, na kojoj je za predsjednika izabran dugogodišnji tajnik Željko Hajdinjak, a Ivan Vrbanić proglašen je počasnim predsjednikom. Zaključeno je, u skladu s tradicijom Kluba, da se nastavi s radom na promicanju izložbi i umjetničke fotografije.

Početkom 90-ih premda je jedna trećina hrvatskog teritorija pod agresorskom okupacijom, kako vidimo, amaterska se fotografija održava. Dapače,

suprotno logici ratnih dana, u nekim sredinama koje nisu bile neposredno ugrožene ratom, fotografske se aktivnosti nastavljaju, ili se čak pojavljuju nove. Primjeri takvih mogućnosti su djelatnost **Fotokluba Kornat** u Kukljici na Ugljanu kao i aktivnosti Fotokluba Rovinj.

Godine 1989., pred sam rat, zalaganjem i marom **Ante Jaše**, velikog zaljubljenika u svoje „malo misto" i u svoj otok, osnovana je *Galerija Otok* kao i fotosekcija *Kulturno - umjetničkog društva* Kukljica u istoimenom malom mjestu na otoku Ugljanu. Ta će sekcija vrlo brzo prerasti u Fotoklub Kornat. Tom prigodom Ante Jaša otvara Galeriju svojom izložbom fotografije pod nazivom *Objekti tradicijske arhitekture u Kukljici*.

U vremenu koje je dolazilo, preteškom za sudbinu i povijest hrvatskog naroda, ta će *Galerija* kao i Fotoklub Kornat prkositi svim strahotama rata i svjedočiti o hrvatskom čovjeku, o njegovoj kulturi i o njegovoj neuništivoj ljubavi prema svojoj domovini. U *Galeriji Otok*, u organizaciji Fotokluba Kornat, a pod vodstvom njegova predsjednika Ante Jaše, nižu se fotografske izložbe, jedna za drugom: godine 1990. njemačkog botaničara Karla Heinza Hasenbalga pod nazivom *Flora zadarskog otočja*, godine 1992. izložba Ante Jaše pod nazivom *Zadarsko područje u ratu 1991*., godine 1993. i opet izložba Ante Jaše pod nazivom *Park i kipovi Emiliana Grgurića*, a godine 1996. *Izložba fotografije* Tomislava Vojvodića.

Ante Jaša priređuje 1997. godine izložbu fotografije *Obnova crkve Svetog Jeronima* (prije i poslije obnove). Iste godine članovi Fotokluba Kornat priređuju kolektivnu božićnu klupsku izložbu fotografije pod nazivom *Kukljica pod snijegom*. Tu će izložbu, godinu dana kasnije, u prosincu 1998. članovi Kluba prirediti ponovno, pod nazivom *Druga božićna izložba fotografije*.

Fotoklub Kornat ne zadovoljava se samo održavanjem izložbi fotografije vlastitih članova. Godine 1996. Klub je pristupio realizaciji ambicioznog projekta međunarodne izložbe umjetničke fotografije pod nazivom *Otok i more*. Analogija s nekad slavnom zadarskom izložbom fotografije *Čovjek i more* je i više nego očita. Ta se izložba od 1996. pa do danas održava u kontinuitetu kao godišnja izložba fotografije, te je u jednom vrlo kratkom vremenu doživjela iznenađujuću afirmaciju.

Tu ću izložbu, kao jedan interesantan fotografski projekt, detaljnije analizirati.

Godina	Izložba Otok i more	Žiri
1996.	1. Izložba Otok i more[343] Sudjeluju autori iz: Ardninga (Austrija), Banja Luke (Bosna i Hercegovina), Bremena (Njemačka), Kukljice, Pule, Salija, Varaždina, Zadra i Zagreba.	Nema podataka
1997.	2. Izložba Otok i more[344] Sudjeluju autori iz: Ardninga (Austrija), Banja Luke, Bos. Šamca, Goražda (Bosna i Hercegovina), Bremena (Njemačka), Đakova, Kloštra Podravskog, Koprivnice, Kukljice, Mikanovaca, Osijeka, Pule, Rijeke, Radikovaca, Samobora, Splita, Šibenika, Virja, Vinkovaca i Zadra.	Vladko Lozić

Na ovom mjestu moram pojasniti slijedeće: dok se na prvoj i drugoj izložbi fotografije *Otok i more*, godine 1996. i 1997., osim hrvatskih autora pojavljuju autori iz tri europske zemlje, na trećoj izložbi *Otok i more*, 1998. godine, već izlažu svoje radove, osim hrvatskih autora, i autori iz šest europskih zemalja. Izložba je od samog početka prema propozicijama FIAP-a bila u svojoj osnovi međunarodna, a kao takva je samo rasla. Radi toga neću dalje navoditi imena gradova iz stranih zemalja, jer bi to za ova razmatranja bilo nepregledno, nego samo zemlje.

[343] Fotoklub Kornat, Galerija Otok, *1. međunarodna izložba fotografije Otok i more*, katalog, Kukljica, 1996.

[344] Fotoklub Kornat, Galerija Otok, *2. međunarodna izložba fotografije Otok i more*, katalog, Kukljica, 1997.

1996.	3. Izložba Otok i more[345] Sudjeluju autori iz: Austrije, Francuske, Italije, Njemačke, Slovačke i Slovenije. Sudjeluju autori iz gradova Hrvatske: Bjelovara, Čakovca, Đurđevca, Ivanca, Ivankova, Karlovca, Kloštra, Koprivnice, Kukljice, Labina, Njivica, Osijeka, Rijeke, Rovinja, Šibenika, Varaždina, Vinkovaca, Virja, Zadra i Zagreba.	Vladko Lozić

Četvrta izložba fotografije *Otok i more*, godine 1999. označiti će novi veliki uspjeh te izložbe. Ona dobiva pokroviteljstvo PSA (*Photographic Society of America*) i uvodi novu sekciju dijapozitiva. Odziv u sekciji dijapozitiva je bio zapanjujući, dok je sekcija fotografija od te izložbe pa nadalje u stagnaciji i svodi se samo na tri zemlje.

1999.	4. Izložba Otok i more[346] Sekcija *dijapozitiva* u boji: sudjeluju autori iz 28 zemalja svijeta. Sekcija *fotografija*: sudjeluju autori iz Austrije, Hrvatske, Novog Zelanda i Slovenije. Autori iz Hrvatske svrstani su abecedno, a ne po klubovima ili gradovima te nije moguće načiniti egzaktnu analizu.	Vladimir Bačić Milka Blagdan Vladko Lozić
2000.	5. Izložba Otok i more[347] Sekcija *diapozitiva* u boji: sudjeluju autori iz 30 zemalja svijeta. Sekcija *fotografija*: sudjeluju autori iz Austrije, Hrvatske i Slovenije. Autori iz Hrvatske svrstani su abecedno, a ne po klubovima ili gradovima, pa nije moguće načiniti egzaktnu analizu.	Vladimir Bačić Milka Blagdan Vladko Lozić
2001.	6. Izložba Otok i more[348] Sekcija *diapozitiva* u boji: sudjeluju autori iz 26 zemalja svijeta. Sekcija *fotografija*: sudjeluju autori iz Austrije, Hrvatske i Slovenije. Autori iz Hrvatske svrstani su abecedno, a ne po klubovima ili gradovima, pa nije moguće načiniti egzaktnu analizu.	Vladimir Bačić Milka Blagdan Vladko Lozić

Posebno ističem kao vrijednost (uz velike napore organizatora) da su svi katalozi od prve pa do osamnaeste izložbe istoga formata veličine 21×23 cm; s obzirom na vrijeme i teške uvjete tiskani su vrlo kvalitetno na kunstdruk papiru. U prva dva kataloga reproducirane su samo crno-bijele fotografije, dok su od trećeg kataloga pa nadalje reproducirane i fotografije u boji, izuzetno kvalitetno.

Bez sumnje najveća zasluga za takav razvoj izložbe pripada Anti Jaši, predsjedniku Fotokluba Kornat u Kukljici.

Ante Jaša rođen je godine 1951. u Kukljici na otoku Ugljan. Zvanje ekonomiste stekao je na Ekonomskom fakultetu u Splitu. Fotografijom se bavi od ranih školskih dana djelujući najprije u zadarskom fotografskom krugu odnosno pod okriljem Fotokluba Zadar čiji je član i danas, a zatim tu aktivnost prenosi u svoju rodnu Kukljicu. Osnivač je Fotokluba Kornat čiji je danas i predsjednik kao i izložbe fotografije *Otok i more*. Osnivač je i voditelj umjetničke galerije *Otok* u Kukljici u kojoj je sabrao vrijednu zbirku fotografija vezanih za otok i more. Pod tim nazivom od 1996. svake godine organizira već sada poznatu i priznatu međunarodnu izložbu fotografije i dijapozitiva u boji.

Pored fotografije, koja mu je najveća ljubav, organizator je i promicatelj društvenog i kulturnog života na otoku. Predsjednik je i *Matice hrvatske* u Kukljici.

Još u svom ranom fotografskom djelovanju Jaša je postao poznat po svojim umjetničkim i novinskim fotografijama. Svoje radove izlaže na preko 120 domaćih i međunarodnih izložbi fotografije, od kojih je velik broj nagrađivan i pohvaljivan. Za

[345] Fotoklub Kornat, Galerija Otok, *3. međunarodna izložba fotografije Otok i more*, katalog, Kukljica, 1998.
[346] Fotoklub Kornat, Galerija Otok, *4. međunarodna izložba fotografije Otok i more*, katalog, Kukljica, 1999.
[347] Fotoklub Kornat, Galerija Otok, *5. međunarodna izložba fotografije Otok i more*, katalog, Kukljica, 2000.
[348] Fotoklub Kornat, Galerija Otok, *6. međunarodna izložba fotografije Otok i more*, katalog, Kukljica, 2001.

likovno-umjetničko djelovanje dobio je 35 nagrada i priznanja, od čega ističem: *Priznanje Hrvatske zajednice tehničke kulture* za 2002. i 2006., *Priznanje Zajednice tehničke kulture Zadarske županije* 2004. i 2007., *Kristalni pokal* sa Jašinim portretom akademskog kipara Jiřija Kočice (Ljubljana 2006.), *Nagradu Zadarske županije* 2008. i na koncu *Nagradu Tošo Dabac* za životno djelo 2003. godine. *Slobodna Dalmacija* u lipnju 2004. njegovu fotografiju proglašava fotografijom mjeseca.

Stekao je međunarodna fotografska zvanja: AFIAP (*Artist FIAP)* i EFIAP (*Excellence FIAP*), *Međunarodne federacije za fotografsku umjetnost,* te *2 Star Rating Američkog fotografskog udruženja (PSA)*, i počasno zvanje *Majstor fotografije Hrvatskog fotosaveza* (MF HFS). Svojim fotografijama sudjeluje u brojnim domaćim i svjetskim časopisima, a fotografije su mu kao ilustracije objavljene u osam knjiga, te u katalozima brojnih fotografskih izložbi.

Do danas je održao deset samostalnih izložbi fotografije, u zemlji i inozemstvu. Bavi se publicističkim radom, te objavljuje članke u dnevnim i tjednim novinama. Najčešće teme njegova pisanja su reportaže, intervjui i osvrti na likovne izložbe. Redovito piše predgovore za kataloge fotografskih izložbi. Pokretač je i glavni urednik časopisa *Otočna obala* u izdanju *Matice hrvatske* Kukljica. Godine 1999. bio je u uredništvu podliska za otočno područje, *Mareta u Narodnom listu* u Zadru. Objavio je knjige *Graditeljstvo u Kukljici*, *Galerija Otok 1989. do 1999.*, *Svjetlopisi*, *Zbirke kataloga i plakata Otok i more 1996. do 2005.* i *Otok i more međunarodna izložba fotografije 1996. do 2005*.

Jaša je u punom smislu likovni umjetnik, tako da likovno uređuje knjige, kataloge, plakate i druge publikacije. Do danas su mu objavljene fotografije, kao ilustracije, u jedanaest knjiga. Priznanjima i nagradama na izložbama, a posebno kroz organizaciju međunarodne izložbe, doprinio je ugledu svoga Kluba i hrvatske fotografije uopće. Priredio je četrdeset likovnih izložbi drugih autora.

Jaša je od mnogih svojih dokumentarnih snimaka napravio jedinstvene umjetnine, od kojih se mnoge nalaze u *Zbirci Narodnog muzeja* u Zadru, *Zavičajnom muzeju* u Varaždinskim Toplicama i u *Zbirci hrvatske fotografije* u Fotoklubu Zagreb. Svojim bogatim iskustvom usmjerava rad svoga matičnog kluba. Snimajući objekte tradicijskog graditeljstva, stare običaje i suvremen način života otočana, te prirodni ambijent otoka i mora, stvorio je fotografije velike dokumentarne i estetske vrijednosti, te se svrstava među značajne hrvatske autore kreativne fotografije.

Rođen je, odrastao i proživio cijeli svoj život na otoku (Ugljan, Kukljica), pa je oduvijek osjećao (uz izuzetak nekoliko većih mjesta na otocima - Hvar, Brač) kulturnu izoliranost malih otočkih mjesta od matice zemlje. Stoga je 2007. godine u Fotoklubu Kornat Kukljica pokrenuo seriju izložbi pod nazivom *Otočni fotografi Zadarske županije*. Osnovna ideja vodilja je bila promidžba fotografske djelatnosti na otocima. Uočivši da djelatnost otočnih fotografa nije sustavno praćena, na ovim izložbama mogli su se predstaviti svi zainteresirani fotografi, uz slobodne tema i tehnike radova. Osnovni kriterij za status *Otočnog fotografa* je bio zavičajni, to jest podrijetlo fotografa sa zadarskih otoka ili višegodišnji boravak na otoku. Ako je tko specijalista za snimanje zadarskih otoka i života otočana, te se iskazao kvalitetom, mogao je postati pridruženi član. Pridruženi članovi, na izložbama *Otočnih fotografa* mogli su sudjelovati samo s otočnom temom. Ante Jaša je kazao: "Svi mi otočani došli smo na otok od nekuda s kopna, a otoci će i ubuduće primati nove naraštaje, pa je i ova izložba široko otvorena."

Izložba *Otočni fotografi* održava se svake godine u drugom naselju, dajući mu tako značenje središta fotografskog zbivanja na otocima u toj godini. Prva izložba *Otočni fotografi* priređena je u Kukljici 2007. godine. Do danas je održano 6 izložbi, na kojima je sudjelovalo 55 fotografa sa Zadarskog otočja. Sudjelovali su: Alavanja Koraljka, Vladimir Bačić, Živko Bačić, Valentin Bakota, Beneta Novela, Pablo Bilosnić, Marijan Tomislav Bilosnić, Zdravko Blagdan, Aleksandar Bonačić, Zdenka Borić, Josip Brčić, Tihomir Franov, Sebastian Govorčin, German Grbin, Ante Jaša, Julije Jelaska, Vesna Karavanić, Danijel Kolega, Mileni Končurat, Zoran Krpetić, Zvonko Kucelin, Branko Kuštera, Nevenka Lukin, Svemir st. Luštica, Branimir Mađerić, Bogdan Marov, Rudi Martinov, Ratko Mavar, Dubravko Mazić, Tihomir Meštrić, Aldo Meštrović, Silvio Panović, Dragutin Parčić, Radivoj Pastorčić, Petar Pavešić, Ivo st. Pedišić, Slavko Perović, Romano Petešić, Venci Rakvin, Jadran Ranj, Petar Rokov, Toni Rudić, Senko Sorić, Stipe Surać, Robbie Šangulin, Ante M. Šarunić, Vladimir Šimunić, Mate Škifić, Elvis Šmit, Eugenija Špralja, Joso Špralja, Leo Špralja, Tomislav Vojvodić, Jerolim Vulić i Dino (Merdan) Žampera.

Kao podsjećanje na značajne preminule fotografe s ovog otočnog područja izložena su fotografska djela, i to: Slavka Perovića, Rudija Martinova, fra. Dragutina Parčića i Josipa Brčića. Na izložbi sudjeluje po jedan pozvani gost fotograf s otoka druge županije, a svoje fotografije izlagali su: Ivo Vučetić iz Hvara, Bojan Bonifačić iz Punta na Krku, Jelena Padovan iz Vela Luke na Korčuli i Mladen Matunci iz Malog Lošinja na Lošinju.

Jaša je cijeli projekt proširio, tako da su svoje fotografske radove na izložbama *Otočni fotografi* izlagali pozvani gosti fotografi iz drugih otočnih država: Takeshi Tokumasu (EFIAP i ESFIAP) iz Japana, Louis Agius (AFIAP) iz Malte, John Law (MFIAP) iz Engleske i Steeve Dubois (EFIAP) iz Mauriciusa.

Izložbe su bile postavljene osim u naseljima na zadarskim otocima, još i u Zadru, Biogradu na moru, Zagrebu, Korčuli i Malom Lošinju. Za sve izložbe tiskani su plakati i katalozi koji su pohranjeni u *Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici* u Zagrebu i drugim znanstvenim knjižnicama u Hrvatskoj. Izbornik fotografija i urednik kataloga za izložbe je bio osnivač izložbe Ante Jaša. Pisci tekstova u katalozima su Ante Jaša i Koraljka Alavanja, a lektorica je Marija Rušev. U knjizi Ante Jaše *Galerija Otok 2000. do 2010.* objavljeno je poglavlje o izložbi *Otočni fotografi*.

Pravi naziv izložbe je *Otočni fotografi Zadarske županije*, a *Otočni fotografi* je sadašnji naziv koji se koristi na naslovnici kataloga (a u impresumu je puni naziv) i na plakatima. Tko zna što će biti sa županijama, možda prevlada Zadarski otoci što je povijesni naziv. Kako je to ipak izložba lokalnog značenja, a naveo sam imena svih sudionika, neću ovdje detaljno analizirati kataloge te izložbe.

Upravo je nevjerojatno koliko se energije skriva u Anti Jaši. Uz već poznate izložbe *Otok i more,* te *Otočni fotografi*, vjeran svojim otocima 2014. godine pokreće i treći izložbeni ciklus, međunarodnu likovnu izložbu vjerskih motiva pod nazivom *Sveti otok*. Ova je izložba proistekla iz dosadašnje aktivnosti Ftokluba Kornat i *Galerije Otok*, a kako u katalogu piše, urednik kataloga i voditelj izložbe Ante Jaša, potaknuta je 500. obljetnicom S*vete Gospe Snježne* u Kukljici. Izložba se organizira svake godine s nakanom da postane novi ciklus izložbene aktivnosti. Na prvoj izložbi sudjelovala su 152 autora iz 12 zemalja: Austrija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Hrvatska, Italija, Kanada, Mađarska, Makedonija, Nizozemska, Njemačka, Slovenija i Srbija. Pored desetak slikarskih i kiparskih djela većinom su izložena fotografska djela u kolor i crno-bijeloj tehnici. Ocjenjivački odbor (Vesna Benić, Svetko Boško i Branislav Mađerić) podijelio je nagrade, i to: zlatnu plaketu Ani Kaćunić, srebrnu plaketu Agnezi Dorkin, brončanu plaketu Silviju Panoviću, te diplome Bernardu Kotlaru, Zvonimiru Tanockom i Isabelli Franov. Pokroviteljstvo izložbe prihvatila je *Zajednica tehničke kulture Zadarske županije*. Izložba je bila postavljena u *Galeriji Otok* u Kukljici, a zatim u *Galeriji Hrvatskog društva likovnih umjetnika* u Zadru.

Ante Jaša živi i radi u Zadru, a smješten je u Domu za starije osobe.

O **Fotoklubu Rovinj** već je prethodno dosta rečeno. Opisao sam interesantnu povijest toga rovinjskog Kluba, njegove višekratne osnutke i iščeznuća. Njegovo posljednje osnivanje godine 1982. je bilo, međutim, trajno i uspješno. Nas na ovom mjestu zanima djelatnost i razvoj Kluba za vrijeme ratnih godina, od 1990. nadalje. Naime, te godine na inicijativu i poticaj Virgilija Giuricina, predsjednika Fotokluba Rovinj, Klub širi dijapazon svojih djelatnosti te prerasta u **Centar vizualnih umjetnosti Batana**. Već ratne 1991. godine Batana prihvaća organizaciju *18. međunarodne izložbe fotografije Fotoforum*.[349]

Godine 1992., slaveći desetu godišnjicu ponovnog osnutka Fotokluba Rovinj, Centar vizualnih umjetnosti Batana organizira jubilarnu izložbu fotografije[350] u *Zavičajnom muzeju* Rovinja. Izložba je imala dvije sekcije i to: sekciju od deset domaćih autora i grupu od pet počasnih članova Fotokluba Rovinj (Giovanni Bettin, Mitja Koman, Ante Škrobonja, Vladko Lozić i Vlastja Simončič). S obzirom na nazočnost rukovodstva *Fotosaveza Hrvatske*, tom prigodom je uz izložbu održano i savjetovanje o daljem radu *Hrvatskog fotosaveza*.

Pod vodstvom Virgilija Giuricina put ka uspjehu rovinjskoj Batani bio je osiguran.

Već sljedeće 1993. godine pod nazivom *Mundial fotofestival* u Rovinju je u organizaciji Centra vizualnih

[349] Fotosavez Hrvatske, Fotoklub Rovinj, Zavičajni muzej Rovinj, *XVIII. FOTOFORUM*, Izložba fotografije, katalog, Rovinj, 1991.
[350] Fotosavez Hrvatske, Fotoklub Rovinj, Zavičajni muzej Rovinj, *Izložba fotografije 1982. – 1992.*, katalog, Rovinj, 1992.

umjetnosti Batana, a pod pokroviteljstvom *Hrvatskog fotosaveza* održan *1. međunarodni salon fotografije*.[351] Nije to zapravo bila prava pozivna međunarodna izložba, već kombinacija nekoliko odvojenih i tematskih cjelina, ali ipak na međunarodnoj razini. Na toj izložbi, što nije ništa novo i o čemu sam već pisao, oganizator griješi u broju izložbe. Naime, to nije bila prva međunarodna izložba fotografije u Rovinju (podsjećam na dvije međunarodne izložbe fotografije u Rovinju, a u okvirima *Zagreb salona*, godine 1983. i 1985. te na *Fotoforum* iz 1991.) te je prigodom sljedećih *Mundijal fotofestivala* ta pogreška ispravljena. Od te, 1993., pa sve do 2009.g., izložba *Mundijal fotofestival* održavat će se redovito svake godine. Kao takva podsjeća na zlatna vremena Fotokluba Zagreb, koji je u vremenu od 1935. pa sve do 1940. godine organizirao međunarodnu izložbu fotografije svake godine.

Centar vizualnih umjetnosti Batana iz Rovinja u zajednici s *Fotoklubom Dynamic* iz Graza (Austrija) i *Circilo Fotografico Associazione Cultura e Immagine* iz Savignano sul Rubicone (Italija) prirediti će u 1994. i 1995. godini grupnu međuklupsku izložbu pod nazivom *Photo Forum*. Ta izložba, međutim, nema ničeg zajedničkog s izložbom *Fotoforuma* održavanom od 1974. do 1994., a o kojoj sam detaljno pisao. Tek je naziv isti. Za ovu izložbu, koja se održavala u spomenuta tri grada tiskan je kvalitetan katalog.

U tim ratnim godinama i **Fotoklub Zagreb** pokazuje svoju vitalnost, poput one za vrijeme Drugog svjetskog rata. Jedno kratko vrijeme, za totalnog zamračenja Zagreba, Klub ne radi. Bojišnica je udaljena dvadesetak kilometara zračne linije, kod Siska, Karlovca i na Pokupskom. No, čim je prestalo totalno zamračivanje, Klub ponovno živi. U klupskoj *Galeriji Spot* trajno se održavaju izložbe fotografije, i to: u 1990. godini šest izložbi, u 1991. također šest izložbi, u 1992. četiri izložbe, u 1993. sedam izložbi, u 1994. samo dvije izložbe i na koncu, u godini 1995., devet izložbi. Detaljnije o radu *Galerije Spot* pisao sam u svojoj knjizi *Fotoklub Zagreb 1892. do 1992. – prilozi za povjesnicu*, pa se tamo može u cijelosti naći više pojedinosti.

Fotoklub Zagreb održat će u tim ratnim godinama i dvije međunarodne izložbe fotografije, i to 1992. i 1994. godine. To su trebali biti *25. i 26. Zagreb salon*, ali su preimenovani u *Zagreb 92*. i *Zagreb 94. međunarodni fotografski bienale*.[352] Godine 1998. prigodom održavanja sljedeće međunarodne izložbe fotografije vraćen je raniji naziv, pa će to biti *27. Zagreb salon*. Zbog ratnih okolnosti uz ove dvije izložbe nije bilo pratećih izložbi.

Zbog osobnih razloga dugogodišnji tajnik Fotokluba Zagreb napušta Klub **godine 1994.** U sljedeće tri godine na tajničkoj dužnosti smjenjuju se dvije osobe, koje ne nalaze sebe u Klubu, jer s njegovom svakodnevicom i tradicijom nisu imali ničeg zajedničkog. Klub je zbog toga u krizi. Godina 1997. označiti će prekretnicu. Bira se novi *Upravni odbor* na čelu sa Vinkom Šebrekom, koji kao profesionalni visoki vojni dužnosnik sa smislom za organizaciju i red vrlo brzo uvodi u klupski život onaj prijeko potrebni izgubljeni red. Sređuje se administracija i razrađuje se dugoročni plan rada. Rezultati takvih nastojanja nisu izostali. Nakon trogodišnjeg zastoja, obnavlja se zagrebačka međunarodna izložba fotografije i naziv *Bienale Zagreb* postaje besmislen.

U nastavku dajem pregled Zagreb salona u 90-im godinama:

Godina	Zagreb salon	Žiri	Prateće izložbe
1990.	24. Zagreb salon[353]	Vladko Lozić	Bjelovar, Gospić, Koprivnica, Osijek, Rijeka, Split, Šibenik, Varaždin, Vinkovci.
1992.	ZAGREB 92[354]	Petar Dabac	Bez pratećih izložbi

[351] Centar vizualnih umjetnosti Batana, Zavičajni muzej Rovinj, *Mundial fotofestival – međunarodni salon fotografije*, katalog, Rovinj, 1993.
[352] Fotoklub Zagreb, *ZAGREB 92, međunarodni fotografski bienale*, katalog, Zagreb 1992. Fotoklub Zagreb, *ZAGREB 94, međunarodni fotografski bienale*, katalog, Zagreb, 1994.
[353] Fotoklub Zagreb, *24. Zagreb salon, međunarodna izložba fotografije*, katalog, Zagreb, 1990.
[354] Fotoklub Zagreb, *ZAGREB 92, međunarodna izložba fotografije*, katalog, Zagreb, 1992.

1994.	ZAGREB 94[355]	Branka Hlevnjak Malina Zuccon Martić Nino Vranić	Bez pratećih izložbi
1998.	27. Zagreb salon[356]	Zvonimir Dumančić Ernst Koschuch Fulvio Merlak	Bjelovar, Osijek, Šibenik, Kukljica.

Fotoklub Zagreb je obnovio kako sam *Zagreb salon*, tako i tradiciju njegova imena, pa je 1998. godine održan *27. Zagreb salon,* a 2000. godine *28. Zagreb salon* posvećen 90. godišnjici te izložbe. Izložba je održana u *Muzeju za umjetnost i obrt*, tijekom mjeseca prosinca, ali je zbog velikog interesovanja građanstva produžena za još dva tjedna u siječnju 2001. godine.

Katalog tiskan tom prigodom standardnog je formata 21×21 cm, na čak 138 stranica, uz niz zanimljivih tekstova sadrži reprodukcije svih fotografija, crnobijelih i u boji, izloženih na salonu. Kao takav od FIAP-a je dobio maksimalo mogući broj bodova i ocjenu odličan.

Dvije godine kasnije, tj. 2002. godine Fotoklub Zagreb održava *29. Zagreb salon*, te tako nastavlja bijenalnu tradiciju te izložbe. Izložba je održana u *Staroj gradskoj vijećnici*, na Gornjem gradu u Zagrebu. Prateće izložbe održane su u Bjelovaru, Kukljici, Šibeniku, Varaždinu i Vinkovcima.

Od te 1997. godine pa nadalje Fotoklub Zagreb je u uzlaznoj izložbenoj liniji, kako u smislu organizacije fotografskih izložbi u vlastitoj izložbenoj *Galeriji SPOT*, tako i po sudjelovanju njegovih članova na ostalim izložbama u zemlji pa i inozemstvu. Osim toga, velika se pažnja posvećuje novim članovima, pa se svake godine organizira nekoliko fototečajeva za početnike, a u posljednje vrijeme i specijaliziranih tečajeva za napredne fotografe. Ponovno se sređuje klupska knjižnica i nabavljaju nove knjige. Konačno, prigodom 30 godina postojanja *Zbirke hrvatske fotografije* (osnovana 1970. godine u Fotoklubu Zagreb), Klub otvara *Zbirku* najširoj hrvatskoj kulturnoj javnosti. Bez sumnje, za takvo stanje i pozitivni preokret u Fotoklubu Zagreb, kako smo već rekli, ima mnogo zasluga njegov predsjednik Vinko Šebrek.

Vinko Šebrek je rođen 1941. godini u selu Šebreki kod Karlovca. Srednju školu završava u Karlovcu, a Vojnu zrakoplovnu akademiju 1965. u Zadru. Od tada pa do 1991. godine službuje u jedinicama i komandama Vojnog zrakoplovstva u Beogradu, Zagrebu, Bihaću, Ljubljani, Brežicama i na koncu ponovno u Zagrebu.

Fotografijom se bavi još od srednje škole, od 1958. godine, kao član Fotokluba Karlovac. Od tada nadalje neprekidno djeluje u fotografskim sekcijama ili fotoklubovima u mjestima gdje je živio i radio. U Brežicama, u Sloveniji predsjednik je Foto-kino kluba Brežice u razdoblju od 1974. do 1984. U tom je razdoblju i član *Izvršnog odbora Fotozveze Slovenije,* te član više komisija i odbora koji su djelovali pri *Savezu*.

Godine 1991. priključuje se kao dragovoljac u Domovinskom ratu u obrani domovine gdje obnaša niz odgovornih dužnosti. Do umirovljenja je bio na službi u Glavnom stožeru Oružanih snaga Republike Hrvatske, u činu brigadira.

Članom Fotokluba Zagreb postaje 1996. godine, da bi već 1997. preuzeo dužnost predsjednika Kluba i na toj dužnosti ostao do 2010. godine, dakle, punih 12 godina, nakon čega je proglašen za doživotnog počasnog predsjednika Kluba. Šebrek je vodio Klub s visokim smislom za organizaciju. Razrađuje dugoročni plan rada. Obnavlja se nakon višegodišnjeg zastoja i *Zagreb salon*, međunarodna izložba fotografije. Intenzivira se i održavanje raznih vrsta fototečajeva, uspostavlja se aktivna suradnja s klubovima u zemlji i inozemstvu, sređuje se klupska knjižnica i nabavljaju nove knjige. Za svoj organizacijski rad dobio je i niz priznanja. U više mandata član je i *Izvršnog odbora zagrebačkog Foto-kino saveza*.

Bavi se pisanjem tekstova i stručnih osvrta u katalozima fotografskih izložbi. Autor je i niza članaka u stručnim časopisima i dnevnim listovima.

Osim na organizacijskom planu Šebrek je i aktiv-

[355] Fotoklub Zagreb, *ZAGREB 94, međunarodna izložba fotografije*, katalog, Zagreb, 1994.
[356] Fotoklub Zagreb, *27. Zagreb salon, međunarodna izložba fotografije*, katalog, Zagreb, 1998.

ni izlagač. Do danas je izlagao na preko 150 grupnih izložbi u zemlji i inozemstvu, pri čemu osvaja niz nagrada ili priznanja. Održao je i preko 30 samostalnih izložbi u zemlji i inozemstvu. Za svoj izlagački rad stekao je zvanje AFIAP, *Međunarodne federacije za fotografsku umjetnost*. Živi i radi u Brežicama (Slovenija).

Tijekom dugog niza godina skupljajući fotografije za klupsku *Zbirku hrvatske fotografije*, često sam razmišljao kako skrenuti pozornost najšire hrvatske kulturne javnosti na našu *Zbirku* i neprocjenjive vrijednosti koje ona sadrži. Povremeni napisi koje smo u svezi s time poticali u raznim sredstvima informiranja, nisu davali neke veće rezultate. Trebalo je načiniti veći iskorak u prezentiranju *Zbirke* javnosti.

Godine 2000. raspravljajući na tu temu, prof. Kuzmić je dao prijedlog da se ode na razgovore kod prof. dr. sc. Mladena Kuzmanovića[X], tadašnjeg glavnog i odgovornog urednika *Vijenca*, časopisa za kulturu, umjetnost i znanost *Matice hrvatske* i predloži pokretanje jednog velikog projekta u *Vijencu* pod nazivom *Iz Zbirke hrvatske fotografije Fotokluba Zagreb*. U okvirima tog projekta obradili bi se i objavili biografski podaci i dale likovne analize s reprodukcijama fotografija najpoznatijih autora iz *Zbirke*. Projekt ne bi bio vremenski ograničen nego bi se odnosio na razdoblje od 30-ih do 80-ih godina prošlog stoljeća.

U siječnju 2000. godine došlo je do susreta (Kuzmić – Lozić) s prof. dr. sc. Mladenom Kuzmanovićem, koji je pažljivo saslušao naše izlaganje i kao vrhunski intelektualac široke kulture odmah uvidio korisnost projekta, kako za *Vijenac* tako i za afirmaciju hrvatske fotografije, te je prihvatio naše prijedloge. Počev od veljače 2000. godine, u suradnji s uredništvom *Vijenca*, počinju objavljivati autori i njihove biografije iz *Zbirke hrvatske fotografije* Fotokluba Zagreb. Taj veliki projekt trajao je u kontinuitetu od 2000. do 2005. godine i pobudio je zanimanje naše kulturne javnosti, te skrenuo pažnju kako na Fotoklub Zagreb, tako i na njegovu *Zbirku*.

Projekt nije bio vremenski ograničen, ali, nažalost, nije do kraja realiziran. Smrću dr. Mladena Kuzmanovića 2001. godine nastavljen je po inerciji do 2005. kada ga je novi glavni urednik ukinuo. Tako tim projektom nije obuhvaćeno još petnaestak autora iz 80-ih godina.

U želji da objavljene materijale skupimo na jednom mjestu i u jednoj knjizi, obratili smo se Ministarstvu kulture s molbom za financiranje knjige. Dobivena sredstva nisu bila dostatna. Radi toga smo se s maketom knjige obratili glavnoj i odgovornoj urednici svih Matičinih izdanja, Jeleni Hekman. Pregledavši maketu odmah je prihvatila ideju tiskanja knjige i ocijenila je prioritetnom. Tako je zahvaljujući Jeleni Hekman, u svibnju 2006. godine tiskana luksuzna knjiga pod nazivom *Majstori hrvatske fotografije*, koju je grafički uredio i prvorazredno oblikovao Branko Vujanović. Predgovor u knjizi napisao je akademik Tonko Marojević. Ugledni žiri (na čelu s akademikom Josipom Bratulićem) svrstao ju je među najljepše knjige iz područja monografske literature.

Već sam u prethodnim poglavljima ustvrdio, da je **Osijek** jedan od gradova s najdužom fotografskom tradicijom, koja je tekla kontinuirano desetljećima. Grad tako duge izložbene fotografske tradicije našao je snage još u ratnim godinama, da pored svih bolnih ratnih rana, pokrene prije rata prekinuti izložbeni ciklus.

Tako je 1995. godine Fotoklub Osijek počeo s ostvarivanjem fotografskog projekta pod nazivom *Izložba fotografije Osječko-baranjske županije*.[357]

Projekt po svome opsegu podsjeća na davne pokrajinske izložbe iz 50-ih godina prošlog stoljeća, budući da je regionalnog karaktera. Izložbe se održavaju u *Club-Galeriji MAGIS* u Osijeku. Već na prvoj izložbi na natječaj su prispjele 84 fotografije od 23 autora, od čega su izložene 44 fotografije od 22 autora. Katalog je dimenzija 14,5x20,5 cm, u crnobijeloj tehnici. Iznenađuje, da katalog *II. izložbe fotografija Osječko-baranjske županije* iz godine 1996. nema standardnog popisa autora i njihovih fotografija; oni se spominju tek u osvrtu kritičara u katalogu, a na kraju kataloga saznajemo da je primljeno

[X] Prof. dr. sc. Mladen Kuzmanović bio je istaknuti hrvatski filolog a posebno dijalektolog, dugogodišnji predavač na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Uređivao je Vijenac od 1998. do 2001. godine.

[357] Fotoklub Osijek, Club-Galerija MAGIS, *I. izložba fotografije Osječko-baranjske županije*, katalog, Osijek, 1995.
Fotoklub Osijek, Club Galerija MAGIS, *II. izložba fotografije Osječko-baranjske županije*, katalog, Osijek, 1996.
Fotoklub Osijek, Club-Galerija MAGIS, *III. izložba fotografije Osječko-baranjske županije*, katalog, Osijek, 1997.

85 fotografija od 25 autora, od čega su za izložbu odabrane 53 fotografije od 24 autora. Ista se stvar događa i kod sljedećih izložbi, u sljedećim katalozima. Ni u njima nema uobičajenog popisa autora i njihovih fotografija, već njihova imena treba posebno izvlačiti iz teksta likovne kritike. Ova manjkavost umnogome umanjuje vrijednost kataloga, pa u krajnjoj liniji i izložbe. Od te, 1995. godine, pa dalje izložba će se održavati kontinuirano do današnjih dana. Njen prikaz ću dati u pregledu koji se odnosi na razdoblje nakon 2000. godine.

Godine 1996. Fotoklub Osijek postavlja jednu zanimljivu izložbu, posvećenu gradu Osijeku i njegovoj 800. godišnjici (1196. – 1996.). Naziv izložbe je *Osječki vremeplov*, a izlažu samo Osječani i to motive grada Osijeka.

Samo nekoliko godina kasnije, 1998. godine Fotoklub Osijek nastavlja tradiciju predratne izložbe pod nazivom **OSIJEK**. Te godine održava se salon fotografije *OSIJEK 98*. Izložba je održana u *Gradskoj galeriji Waldinger* i u tom će se prostoru održavati i sljedećih godina. Ova izložba zaslužuje detaljniji prikaz. Katalog prvog salona iz 1998. je dimenzija 15x20,5 cm, dok će ostali katalozi biti reprezentativnih dimenzija 21×22 cm. Kako će se i ova izložba, od te godine održavati neprekidno i u dvijetisućim godinama, tamo ću dati kompletan prikaz.

Fotoklub Daruvar obnoviti će se 1995. godine pri čemu je ključnu ulogu odigrao Miroslav Gjurin. Vidimo da je i taj klub imao, skoro u pravilnim vremenskim razmacima, uspona i padova uzrokovanih ratovima.

Uz Gjurina, u to vrijeme našli su se još Darko Delač, Ivan Virag, Marijana Kapetanović, Melanija Krušinski i Alen Hojka. U to vrijeme rad se Kluba polako obnavlja uz podršku *Zajednice tehničke kulture* Daruvar. Od 1996. započinje redovni klupski život, što podrazumjeva radionice, predavanja, tečajeve i sl. U radu s mladim članovima posebno se istakao Ivan Virag. Godine 1999. za predsjednika Kluba izabran je Miroslav Gjurin, a za tajnika Darko Delač. Oni uspostavljaju vezu *sa Hrvatskim fotosavezom*, njegovim tajnikom Predragom Bosnarom i Zlatom Medak, učiteljicom tehničke kulture iz Bjelovara, što će se odraziti na budući rad Fotokluba Daruvar. Klub konačno dobiva i svoje prostorije. Uz brojne egzistencijalne probleme i gotovo kronični nedostatak sredstava godine 2000. održana je prva klupska izložba fotografije.

Uspostavljanje veze s *Hrvatskim fotosavezom* imat će za posljedicu okretanja kluba radu sa djecom i mladima, u čemu im pruža podršku učiteljica tehničke kulture Alenka Hanzl. Ovome radu s djecom odazivaju se stariji aktivni članovi Kluba (Ivan Virag, Miroslav Gjurin, Darko Delač, Alen Hojka, Melanija Krušinski, Dalibor Miler, Alenka Hanzl i Marijana Kapetanović). Na radionicama za mlade, početkom 2000-ih dobivaju pomoć od HFS (Vladimir Gudac, Zlata Medak, Predrag Bosnar i Milica Marinčić). Članovi Kluba počinju izlagati, šalju svoje radove na natječajne izložbe u Hrvatskoj i dobivaju niz nagrada.

Godine 2004. Fotoklub Daruvar u suradnji s *Planinarskim društvom Petrov Vrh* organizira natječajnu izložbu planinarske fotografije na kojoj su se predstavili planinari iz cijele Hrvatske. U vremenu koje je slijedilo, redovni klupski sastanci održavaju se svake srijede, održavaju se razne radionice, predavanja i sl. Redovne godišnje skupštine održavaju se svake druge godine. Iste godine uz pomoć *Academy for educional Development* (AED) Klub nabavlja digitalni fotoaparat, a uz pomoć *International Rescue Committee* (IRC) koji je podržao projekt *Daruvar kroz objektiv kamere* nabavljena je digitalna video kamera.

Na izvanrednoj godišnjoj skupštini 2005. godine Fotoklub Daruvar mijenja ime u Foto-film klub Daruvar i postaje članom *Hrvatskog filmskog saveza*.

U sljedećim školskim godinama realiziraju se projekti s mladima: 2005./2006. projekt *Što nas čini najljepšim malim gradom* i 2007./2008. projekt *Svjetlopisom nadareni, šire svjetlo svijetom*. Klub angažira mnoge stručne suradnike iz Hrvatske, koji svojim dolascima u Daruvar, putem predavanja doprinose čaroliji učenja fotografije.

Daruvar se može podičiti, između ostaloga, uređenjem *Galerije Milana Pavića*, čije je otvorenje upriličeno uz 70. obljetnicu kluba (2007.). Te godine za svoj rad Klub dobiva i državnu nagradu *Faust Vrančić*, a 2008. godine *Povelju Hrvatske zajednice tehničke kulture*.

Kao što se vidi iz ovog kratkog prikaza, Fotoklub Daruvar je angažiran i vrlo uspješan u radu s djecom i mladima, te ostvaruje značajne rezultate. Osim rada s mladima, Klub održava i druge aktivnosti ili svojim fotoaparatima prati događanja u svom gradu. Prostor ne dozvoljava bilježenje kronološkim redom svih događanja. Stoga ću, kao primjer, spomenuti samo neke iz posljednje dvije godine: *Dani otvorenih vrata* (2013.), *Zemlja-zrak* (2013.), *Foto-safari u Parku*

prirode Lonjsko polje (2013.), *Poklade u Daruvaru* (2014.), *Foto-radionica makro fotografije* (2014.) i *Vinoklik* (2014.).

U vremenu nakon Domovinskog rata u Klubu će se afirmirati desetak izlagača. Uz sve ove uspjehe ipak moram konstatirati da za nekakav značajniji i prepoznatljivi trajni vlastiti projekt (npr. kakav imaju fotoklubovi Osijek, Vinkovci, Kukljica i sl.) Fotoklub Daruvar nije imao snage.

Organizirani fotoamaterski pokret u Kutini započinje u ranim pedesetim godinama osnivanjem Foto-kino kluba Metan, inicijativom radnika *Metana* Zdenka Ivančića i Eduarda Čonka, te grupe radnika ljubitelja fototehnike. Klub tada još nije bio registriran, pa je to bilo neformalno druženje ljubitelja fotografije.

Godine 1955. u Klub dolazi Velimir Đurđenić i daje novi poticaj oživljavanju Kluba. U to vrijeme Klub je već bio registriran. No, rad Kluba zamire sve do 1959. godine, kada se obnavlja. Početkom 60-ih godina bilježimo veću grupu aktivnih članova i to: Milan Raosavljević (predsjednik) i članovi Velimir Đurđenić, Ivan Gerić, Zlatko Hima, Zdenko Ivančić, Ivan Pavlović Rip, Nikola Skukan, Antun Tisaj, Milivoj Uroić. Kasnije na čelo Kluba dolazi Ivan Pavlović Rip, koji vodi Klub sve do 90-ih godina. Za sve to vrijeme u Klubu se odvijaju klasične klupske djelatnosti: predavanja, tečajevi, izlaganje na izložbama i sl.

U 1973. godini u Kutini se osniva Klub SAM, u kojem će se naći sve tehnikaške djelatnosti (11 raznih sekcija), pa tako i Fotoklub Kutina. Bio je to pravi centar tehničke kulture. Tijekom vremena Klub je proširio svoje djelatnosti i na video tehniku i preimenovao se u Foto-video klub Kutina.

Klub se 1999. osamostalio te nastupa kao samostalna udruga tehničke kulture. Od tada nadalje Klub je uključen u društvena zbivanja, te prati kulturne, sportske i ostale događaje. I taj su Klub tijekom vremena pratili problemi nedostatka odgovarajućeg prostora, što je u nekim trenucima ograničavalo njihov uspješni rad.

Smatram vrijednim zabilježiti imena nekih aktivnijih članova: Ivana Borovnjak, Ivana Čorak, Anita Kamenski, Ana Komugović, Anita Prelog, Martina Prelog, Katarina Šuler i Maja Vuković. Na koncu još spominjem imena osoba koje su uspješno vodile Klub kroz dulje vrijeme. To su Danijel Lernat (1999. do 2002.), Stjepan Vidiček (2002. do 2010.) i Gordan Matijević (2010. –)

Početkom devedesetih godina u Domovinskom ratu **Fotoklub Karlovac** proživljava teške dane. Život na prvoj crti bojišnice stavlja fotografsku umjetnost u drugi plan. Neki članovi Kluba ipak individualno rade dokumentarnu ratnu fotografiju. Tako se održao organizirani fotoamaterizam kroz sve te godine, zahvaljujući entuzijastima i zaljubljenicima u fotografiju i u onim najtežim ratnim trenucima, kada se pisala povijest moderne Hrvatske. Oni su snimali i dokumentirali događaje, vođeni poslovicom *da jedna slika govori više od tisuću riječi*.

Završetkom rata Klub se ponovno konstituira. Posjeduje potpuno opremljeni laboratorij za izradu klasične crno-bijele fotografije i jedino je mjesto gdje se redovito razvijaju crno-bijeli filmovi, te izrađuju umjetničke crno-bijele fotografije izložbene kvalitete. Klub okuplja dvadesetak članova koji aktivno sudjeluju na hrvatskoj fotografskoj sceni, pri čemu često postižu uspjehe i osvajaju nagrade. U svojem kontinuiranom radu Klub je kroz dugi niz godina na tečajevima fotografije obučio na stotine karlovačkih fotoamatera.

Klub djeluje pri *Zajednici tehničke kulture*, Ulica Maksimilijana Vrhovca 15, u Grabriku. Od 1997. godine Klub vode Zvonimir Gerber (predsjednik), Dinko Neskusil (dopredsjednik), Zoran Gajšak (tajnik), te članovi *Izvršnog odbora* Denis Stošić i Darko Rendulić.

Fotoklub Karlovac je 2008. godine obilježio 60 godina postojanja i neprekidnog djelovanja. Tom prigodom, u suradnji sa Fotoklubom Zagreb, održana je u okvirima *32. Zagreb salona* i *Međunarodna izložba fotografije* u Karlovcu. Te je godine Dinko Neskusil izdao ratnu fotomonografiju *Godine za sjećanje* (*Karlovac 1991. do 1995.*), koja ga svrstava među vodeće ratne fotoreportere u periodu Domovinskog rata. Isti autor vodi od 2013. godine popularnu mrežnu stranicu *Kafotka* na kojoj prikazuje povijest Karlovca i okolice kroz fotografiju.

Bogato iskustvo članova kluba obuhvaća sve vrste fotografije, od reportažne i dokumentarne, do portretne, pejzažne, reklamne, modne, pa čak i podvodne fotografije i aerofotografije. Članovi fotokluba redovito objavljuju svoje fotografije u specijaliziranim časopisima *Fotomag* i *Digital foto*, a prateći trendove suvremenih medija sve veći broj članova Kluba objavljuje svoje fotografije na raznim mrežnim stranicama. Izdavačka djelatnost vezana uz Karlovac danas je nezamisliva bez članova Fotokluba

Karlovac. Nemoguće je nabrojati sva izdanja, ali od najnovijih valja spomenuti *Karlovački leksikon*, *Fotomonografiju Karlovačke županije*, te izdanja vezana uz karlovačka groblja, parkove, itd.

Na ovom mjestu moram spomenuti imena istaknutih karlovačkih izlagača. To su: Oliver Budimir, Igor Čepurkovski, Robert Fajt, Zoran Gajšak, Zvonimir Gerber, Mario Glavić, Nikola Ljubojević, Dinko Naskusil, Darko Pereško, Vedran Rapo, Denis Stošić i Kristina Štedul. Među njima bih posebno izdvojio jedno ime.

Dinko Neskusil rođen je 1966. godine u Karlovcu, fotografirao je kroz osnovnu i srednju školu i pomalo izlagao. Ratne 1991. do 1995. godine proveo je u *Karlovačkom tjedniku* kao fotoreporter, a od 1996. do danas radi kao grafički urednik. Danas malo manje razvija filmove, a puno više digitalizira fotografije. Analogne i digitalne fotografije šalje na mnoge domaće i međunarodne izložbe, a održao je i nekoliko samostalnih. Za neke je fotografije dobio i nagrade, a mnoge su završile u raznim knjigama, časopisima, kalendarima. Živi i radi u Karlovcu.

Ratni fotoreporter postao je 1991. godine u 25. godini života. Premda bez reporterskog iskustva, nametnuti rat ga je jednostavno povukao kao vihor. Trajalo je četiri duge godine. Cilj objavljivanja fotografija iz Domovinskog rata bio je Neskusilu prikazati rat kao nešto najstrašnije što se jednom naraštaju i nekoj civilizaciji može dogoditi. I prisjetiti se suboraca kojih više nema, kao i onih koji su ostali živi. Te fotografije, kako sam ističe, nisu umjetničke, nego dokumentarne, *life* fotografije, jednog razdoblja života.

Objavljivanjem ratne fotomonografije *Godine za sjećanje* (*Karlovac 1991. do 1995.*) Neskusil je stvorio dragocjenu fotografsku dokumentaciju patnje i stradanja jednog grada i svoje mladosti i time zaokružio bavljenje Domovinskim ratom u jednoj fotografskoj *life* dnevničkoj formi.

Vezati život i rad **Josipa Vranića** uz jedno konkretno desetljeće u ovoj knjizi naprosto je nemoguće, jer je on od svoga dolaska pa sve do smrti bio aktivni sudionik klupskoga života. Radi toga sam pisati o njemu smjestio negdje u sredini.

Josip Vranić je rođen godine 1934 u Bileći. Grafičku školu, foto odjel, u Zagrebu u klasi prof. Velimira Zgage, uz praktički rad u fotografskom ateljeru *Foto ZAZA*, završava godine 1953. Fotografijom se počinje baviti, vrlo mlad, od godine 1950. Član je Fotokluba Zagreb od 1962. godine Član je ULUPUH-a od 1966. godine.

Svoje prvo zaposlenje u svojstvu fotografa dobiva u *Konzervatorskom zavodu* Rijeka, od 1955. pa do 1961. godine. Nakon toga zapošljava se u *Muzeju grada* Zagreba kao umjetnički fotograf, gdje provodi mnoge godine svoga radnog vijeka, sve do umirovljenja godine 2000., gdje dolazi u priliku upoznati se sa brojnim spomenicima kulture, a posebno arhivom starih fotografija, od kojih radi nove negative, arhivira ih i radi na njihovoj zaštiti pri čemu stječe dragocjeno iskustvo. U *Muzeju* u kome je radio bio je voditelj *Zbirke fotografija i foto pribora*.

Svoje radove izlaže na mnogim izložbama fotografije u zemlji i inozemstvu pri čemu osvaja mnoge nagrade i priznanja. Za njegov kreativni izložbeni rad *Fotosavez Jugoslavije* dodjeljuje mu godine 1973. počasno zvanje *Kandidata majstora fotografije* (KMFFSJ). Dvije godine kasnije, 1975. godine, *Međunarodna federacija za fotografsku umjetnost* (FIAP), dodjeljuje mu počasno zvanje AFIAP (*Artist FIAP*). Dobitnik je *Republičke nagrade Narodne tehnike* kao i nagrade *Tehničke kulture grada Zagreba Zlatna krila* za godinu 1978. kao i *Nagradu dr. Oton Kučera za životno djelo* Zagrebačke zajednice tehničke kulture. Dobitnik je *Nagrade Tošo Dabac* Fotokluba Zagreb za godinu 1985. Održao je 11 samostalnih izložbi fotografije u zemlji i inozemstvu. Bio je autor brojnih zaokruženih ciklusa fotografije.

Od godine 1989. pa do 1997. bio je predsjednik Fotokluba Zagreb, kao i prvi predsjednik osnovanog *Zagrebačkog foto-kino saveza*.

U Fotoklubu Zagreb, osim svoga društvenog rada, posebno se ističe njegov pedagoški rad. Kao vrstan organizator, pedagog i odgojitelj mladih naraštaja, vodio je brojne fototečajeve, fotoradionice kao i druge edukativne programe analogne crno-bijele fotografije. Predavao je fotografiju i u *Školi Slava Raškaj* za hendikepiranu djecu. Vranić je bio društveno angažiran, a posebno kao pedagog od svoga dolaska u Klub sve do smrti.

Umro je u Zagrebu 2006. godine.

FOTO SAVEZ JUGOSLAVIJE - FOTO UNIONE DELLA JUGOSLAVIA

FOTO SAVEZ HRVATSKE - FOTO UNIONE DELLA CROAZIA

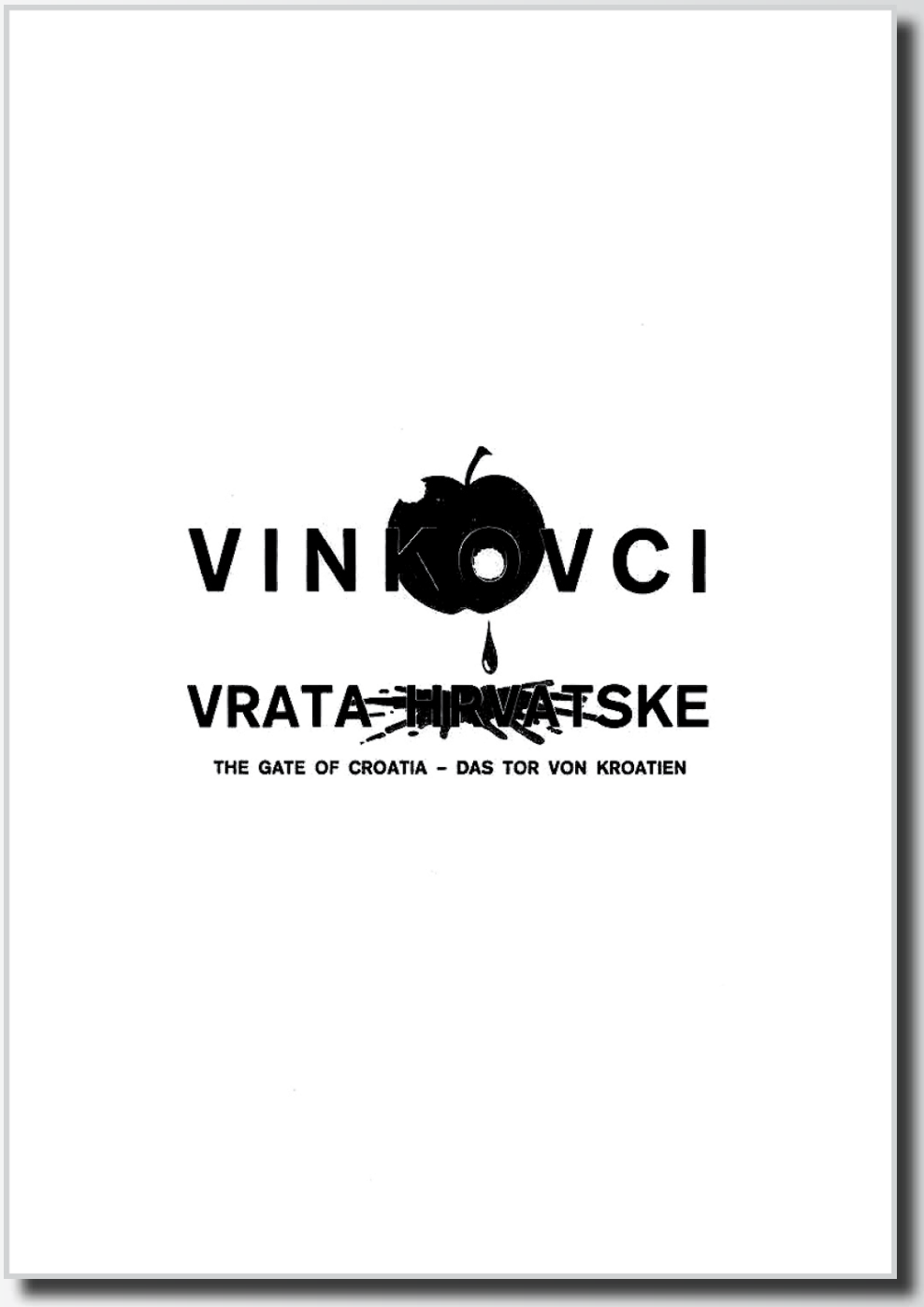
FOTO KLUB ,,ROVINJ'' - FOTO CLUB ,,ROVIGNO''

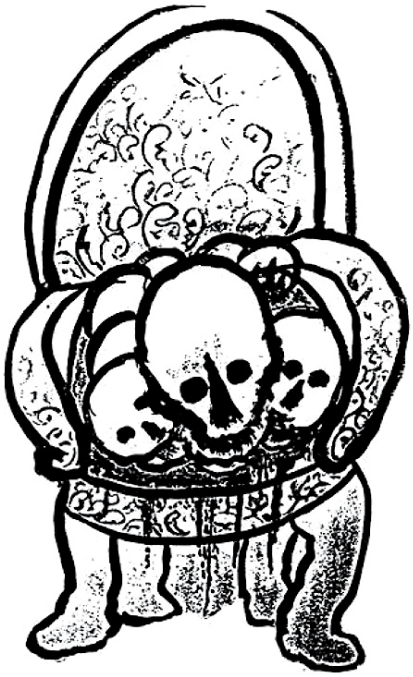
I Z L O Ž B A
UMJETNIČKE FOTOGRAFIJE

M O S T R A
DI FOTOGRAFIA ARTISTICA

ROVINJ - ROVIGNO

1990

VINKOVCI
VRATA HRVATSKE
THE GATE OF CROATIA – DAS TOR VON KROATIEN

OČI ISTINE

Muzejsko-galerijski centar
ima čast pozvati Vas na otvorenje
izložbe crteža

IVANA LACKOVIĆA CROATE

HRVATSKI LOS DESASTRES

u nedjelju, 6. listopada 1991. u 13 sati
u Muzejskom prostoru, Jezuitski trg 4

STOP THE WAR IN CROATIA

VINKOVCI
VRATA HRVATSKE
THE GATE OF CROATIA
DAS TOR VON KROATIEN

POZIVNICA
NA IZLOŽBU
FOTOGRAFIJA

VINKOVCI U RATU

OTVORENJE: 23.11.1991. U 10h

MUZEJ GRADA ZAGREBA
OPATIČKA ul. 20

OD 23. STUDENOG DO 14. PROSINCA 1991.
OTVORENO OD 8 DO 17 SATI

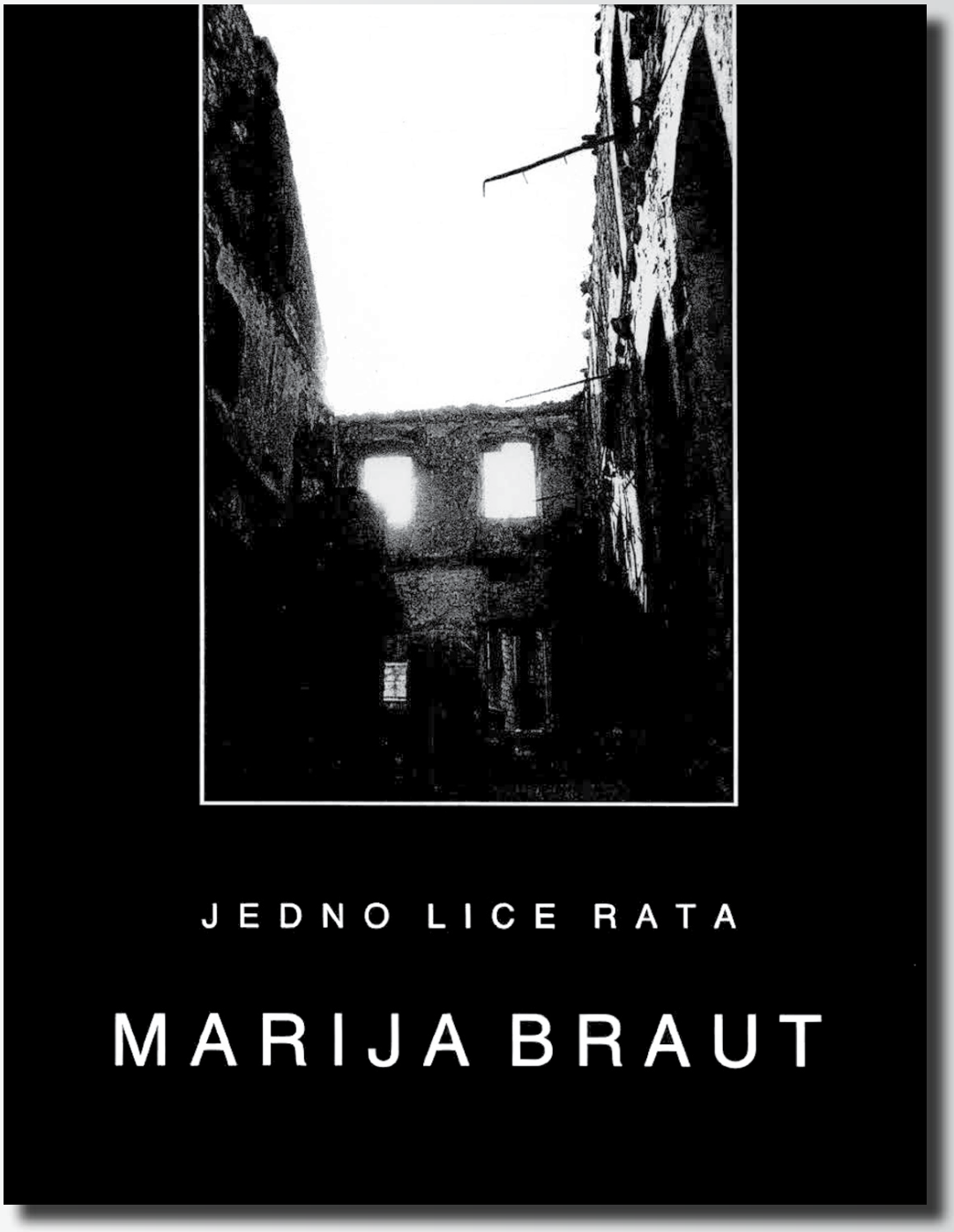
Galerija SPOT

Predrag Bosnar Bekaj 3, 11/91

TRAGOVI RATA

FOTOGRAFIJE ČLANOVA FOTOKLUBA ZAGREB

JEDNO LICE RATA
MARIJA BRAUT

HRVATSKO ŽELJEZNIČKO PODUZEĆE ZAGREB

ima čast pozvati vas na otvorenje
izložbe fotografija

RAT NA NAŠIM PRUGAMA

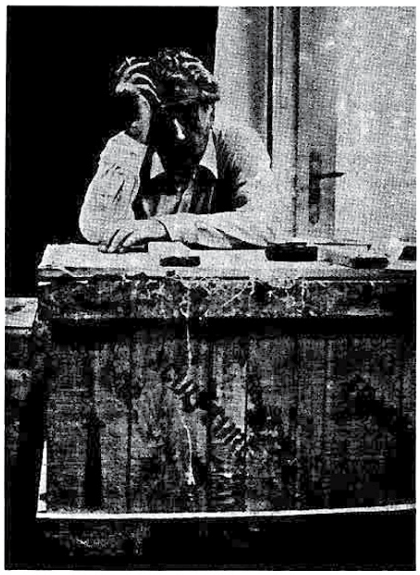
u srijedu, 4. ožujka 1992. u 12 sati
u vestibilu zgrade
zagrebačkog Glavnog kolodvora
Tomislavov trg 12

gDDD
DDD
galerija dubrava
zagreb cerska 1

sto godina
foto-kluba
»zagreb«

100 godina
100 fotografija
100 autora

9. III. — 30. III. 1992.

Marija Braut: »Tošo Dabac«

sto godina foto-kluba »zagreb«

FOTO klub karlo dragičević TRAKOŠĆAN

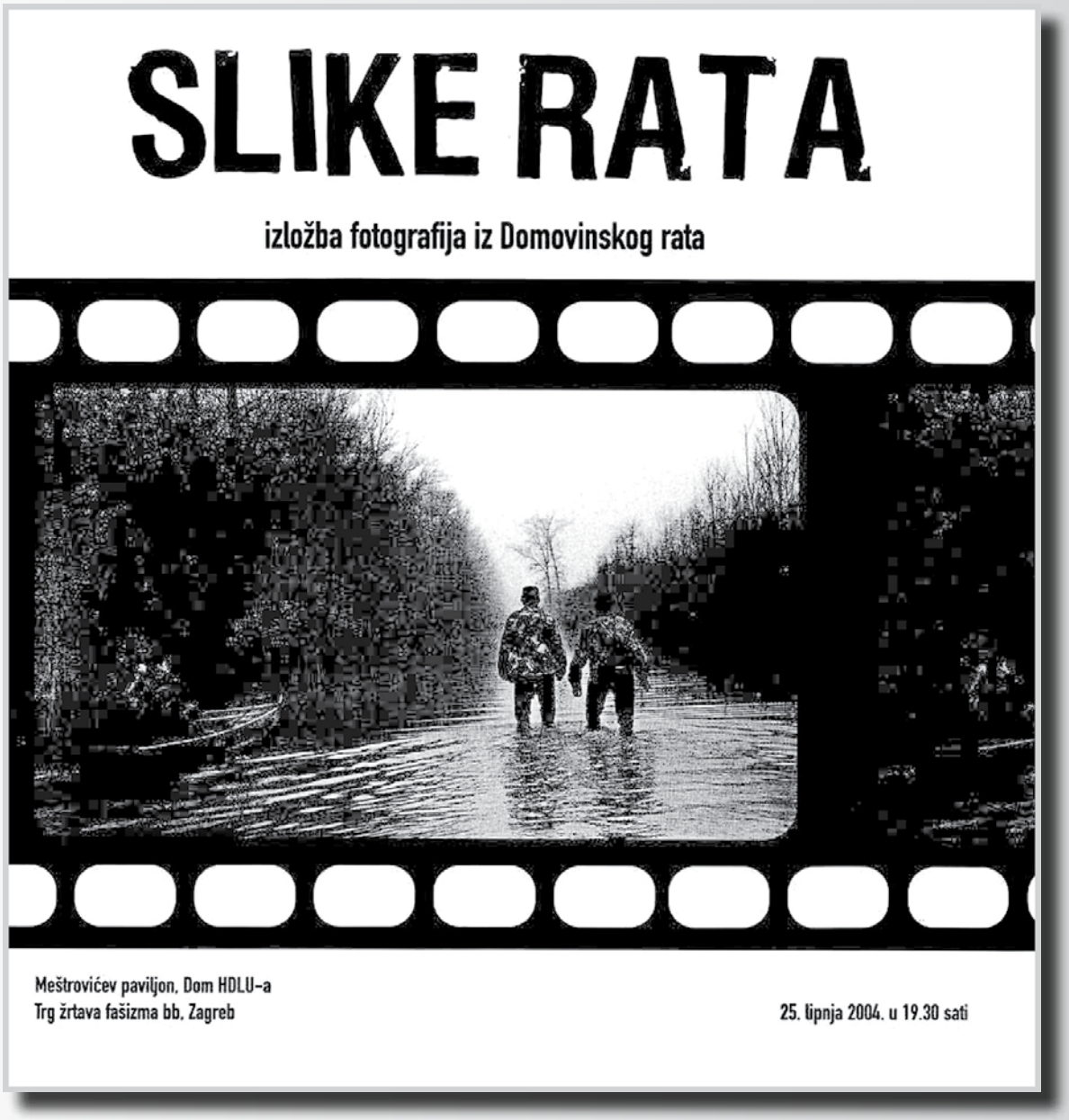
Galerija TRAKOŠĆAN

SLIKE RATA

IZLOŽBA FOTOGRAFIJA

TRAKOŠĆAN, 30.V-14.VI 1992.

SLIKE RATA
izložba fotografija iz Domovinskog rata
Meštrovićev paviljon, Dom HDLU-a
Trg žrtava fašizma bb, Zagreb
25. lipnja 2004. u 19.30 sati

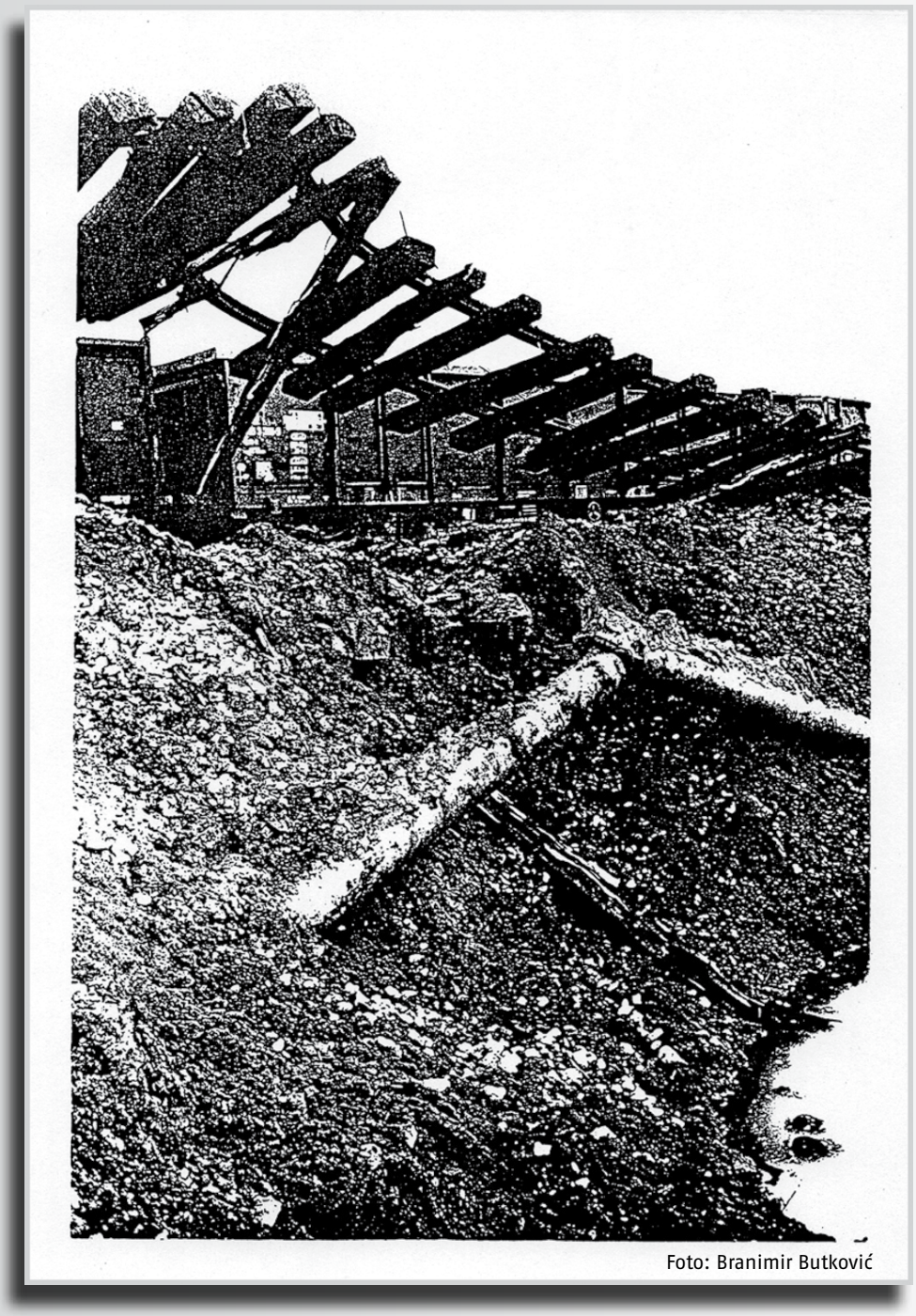

Foto: Branimir Butković

Fotoamaterski pokret u dvijetisućitim godinama

Pisati o **Zadarskom fotoamaterskom pokretu**, u prošlom stoljeću uopće, vrlo je teško. Premda je **Fotoklub Zadar**, kako sam to u prethodnim poglavljima napomenuo, u maniri tadašnje *Narodne tehnike* i širenja tehničke kulture osnovan već u 50-im godinama prošlog stoljeća, on je u Zadru prema svim mojim saznanjima ostao u sjeni velike međunarodne izložbe *Čovjek i more* u organizaciji *Narodnog muzeja* Zadar, kao i projekta *Mladi zadarski fotografi* započetog 1977. godine.

Domovinski rat, u kojem je Zadar doživio teška razaranja, imao je za posljedicu prekid rada zadarskog Fotokluba. U to vrijeme u klupske prostorije *Zajednice tehničke kulture Zadarske županije* uselio je *CB radioklub Donat*, koji je bio izravno uključen u obranu grada. Zaslugom tadašnjeg predsjednika Venka Mavre Klub je formalno i dalje postojao i nije brisan iz registra udruga.

Foto-kino-video klub Zadar obnavlja svoje aktivnosti 1996. godine, nakon godišnje skupštine na kojoj je za predsjednika kluba izabran Petar Sikirić. Klub je privremeno smješten u *Domu hrvatske mladeži*. Tu su vladali dobri uvjeti za rad, ali je Klub nastojao kod *Zajednice tehničke kulture Zadarske županije* dobiti natrag svoje izvorne klupske prostorije, u kojima je djelovao od osnutka. To se nije ostvarilo i Klub zapravo vegetira od 2000. godine kada je morao napustiti i *Dom hrvatske mladeži*.

Klub se, konačno, ipak uspijeva 2003. godine vratiti u svoje prostorije i to kao Foto-video klub Zadar. Slijedi mukotrpno (s obzirom na raspoloživa sredstva) uređenje prostora i stvaranje uvjeta za daljnji rad sve do polovice 2005. godine. Od tada pa na dalje Klub trajno organizira održavanje niza tečajeva za analognu, klasičnu, tehniku, ali proširuje svoje djelatnosti i na nove tehnologije (digitalni foto aparat, LCD video projektor, audio komplet od receivera-pojačala, DVD-playera i komplet od šest zvučnika i t.d.). FVK Zadar uspostavlja i suradnju s Fotosekcijom Afirmacija s Filozofskog fakulteta u Zadru.

Članovi Kluba izlažu na mnogim izložbama u Hrvatskoj. Sudjeluju na nizu seminara u organizaciji *Hrvatskog fotosaveza*. Klub organizira izložbe fotografije svojih članova, samostalne i grupne, tematske radionice, surađuje s osnovnim školama iz područja fotografije i sl. U Klubu djeluje i video sekcija koja je ostvarila nekoliko filmova. Danas u klubu aktivno djeluje preko 40 članova.

Unatoč brojnim aktivnostima, koje se svode na klupsku razinu, klub nije nikada, od svoga osnutka do danas, ostvario neki veći projekt na nacionalnoj razini (međuklupska prepoznatljiva izložba, međunarodna izložba i sl.), jer za to nije imao uvjeta niti razumjevanja gradskih struktura. Kao noviji primjer, spominjem da su 2011. i 2012. godine studenti odjela za povijest umjetnosti sa zadarskog Filozofskog fakulteta pokrenuli *Biennale hrvatske mlade fotografije*, za što su bez sumnje dobili podršku u gradu. Nositelj ovoga projekta mogao je biti FVK Zadar i tako postati nositelj jednoga prepoznatljivog projekta na duže vrijeme, ali se to nije dogodilo.

Bilo je također za očekivati, da će se **Fotoklub Korčula**, s obzirom na sjajnu tradiciju iz 50-ih godina prošlog stoljeća ponovno aktivirati. I zaista 1999. godine Klub je ponovno osnovan. Osnovala ga je grupa entuzijasta: Isabel Skokandić, Nikša Kraljević, Ranko Klisura, Kristo Cebalo,Vladimir Baroš, Abel Brčić i Đuro Čehovski, s predsjednikom Smiljanom Strihićem.

Iz toga vremena u časopisu *Tehnička kultura* broj 49-50, godina VIII za travanj – lipanj 2001. zabilježeno je, da je Smiljan Strihić, predstavnik Fotokluba Korčula, postavio u Dubrovniku u palači Ranjina, od 3. do 9. travnja samostalnu izložbu fotografija pod nazivom *Svitlo u sjeni*.

Spisak članova Kluba u kasnijim godinama proširit će se novim imenima: Paval Šain, Nikola Laus, Marina Šegedin, Ivo Kalogjera, Tonči Baždarić, Siniša Prvulović, Jakša Denoble, Mladen Favro. Nažalost, iz tadašnjeg tiska saznajemo da Klub u svojih šest godina postojanja još nema prostoriju za rad, tako da članovi kluba međusobno komuniciraju ili na ulici ili u kafiću. Unatoč takvoj situaciji Klub će 2006. godine organizirati u *Galeriji centra za kulturu* izložbu svojih članova pod nazivom *Otok*, na kojoj je sudjelovalo 12 članova. Već sljedeće, 2007. godine, Klub je ugostio u atriju kino-sale *Liburna* izložbu fotografije pod nazivom *Svijet kroz objektiv*, na kojoj sudjeluje 29 autora sa 61 fotografijom. Bila je to izložba koja je prvi put ugledala svjetlo dana početkom siječnja 2007. godine na otoku Hvaru, u reprezentativnom prostoru *Gradske Loggie*. Reakcija posjetitelja bila je jako pozitivna pa je to organizato-

re ponukalo na daljnje korake. Tako je izložba stigla i u Krešimirov grad. Nakon Šibenika došla je na otok Korčulu. Tijekom proljeća i ljeta izložba je prikazana u Karlovcu, Zagrebu i Varaždinu, da bi se sljedeće jeseni vratila u Dalmaciju, u Split odakle je i krenula.

U 2012. godini Klub je održao svoju izložbu u atriju *Doma kulture*, na kojoj su sudjelovala 22 autora. Bila je to prodajna izložba, čiji je prihod bio namijenjen udruzi *Moje sunce*. Sljedeće 2013. godine u atriju *Doma kulture* organizirana je *Peta izložba Otočni fotografi*, poznatog fotografskog entuzijasta Ante Jaše iz Zadra.

Foto-kino klub Đakovo je stagnirao u 70-im i 80-im godinama. U sljedećem desetljeću, kao i nakon 2000. godine prolazio je kroz brojne teškoće kao i mnogi klubovi u drugim gradovima Lijepe Naše.

Tijekom Domovinskog rata sedam članova Foto-kino kluba Đakovo dobilo je iskaznicu SNIMATELJ – RATNI DOPISNIK: Anđelko Teufel, Milan Drmić, Branko Mandarić, Nada Varšava, Stjepan Tosenberger, Franjo Baumholc i Adam Rajzl. Snimljeno je osvajanje kasarne u gradu, a dopisnik Milan Drmić je s poznatom noćnom ekipom Đakovčana bio u Vukovaru. Njegovi snimci vukovarske bolnice i opustošenih ulica montirani su u film *Priče iz Hrvatske*, koji je sastavljen od priloga više autora iz cijele zemlje i poslan na mnogobrojne adrese u svijetu kao dokaz o ratnom stanju u Hrvatskoj. Po završetku borbi snimljeni su oštećeni objekti.

Nakon normalizacije života nije se mogao nastaviti organizirani rad u klupskim prostorijama, jer su bile devastirane u ratu. Djelatnost se odvijala u privatnim stanovima. Konačno, uz financijsku pomoć Grada i dobrovoljni rad članova, prostorije su obnovljene 1999. godine, te se počelo s istih pozicija kao i 1951. godine.

Od 1998. godine Klub je suorganizator i sa *Centrom za kulturu* domaćin županijskih izložbi fotografija koje organizira Fotoklub Osijek. Nakon Osijeka izložba seli u Đakovo i ostale klubove u Osječko-baranjskoj županiji. U Đakovu se organizira već osam godina tijekom mjeseca prosinca u prigodi blagdana. Osim klupske arhive fotografija, negativa i dijapozitiva, bogatstvo se nalazi i u privatnim zbirkama članova Kluba. Koliko su vrijedne privatne zbirke najbolje govori podatak da su fotografije Ivana Germovšeka, Vida Mužika, Vladimira Hodovskog i Marka Fergera uvrštene 1983. u monografiju *Fotografska zbirka Hrvatske*.

Fotografijom se danas bavi veći broj članova Kluba, a redovitim sudjelovanjima na izložbama postižu sve bolje rezultate. Kako bi svoj rad prezentirali gradu i potaknuli veće zanimanje građana za fotografiju, 2009. godine pokreću izložbu *Volim Đakovo*. Izložba je otvorenog karaktera i na njoj mogu sudjelovati svi građani ravnopravno sa članovima Kluba snimajući motive i osobe grada Đakova. Do danas su uspješno organizirane četiri godišnje izložbe. Pored sudjelovanja na svim državnim revijama i salonima uspješno organiziraju prigodne izložbe za *Dan grada* (*Svome gradu za blagdane*), obljetnice Domovinskog rata (*Zvonila su zvona katedrale naše*), i prate druga događanja u gradu. Uspješno surađuju sa svim udrugama u gradu (*Lionsi, Ribići, Veterani*) tako da postavljaju i organiziraju izložbe njihovih članova. Kad je slobodan galerijski prostor izlažu fotografije svojih članova kao autorske izložbe. Zahvaljujući inicijativi Marija Šuline fotografije napuštaju klasičan galerijski prostor i nekoliko izložbi postavlja se u kafiću *JAZZ* čime se fotografija približava građanima. Zapažen uspjeh u fotografiji postiže Sivija Butković, članica kluba, sa nekoliko samostalnih tematskih izložbi. Dobitnica je velikog broja nagrada i priznanja.

Na koncu ovog izlaganja o FKK Đakovo moram istaći da je taj Klub, kao organizacija dobio niz društvenih priznanja od kojih ističem najveću nagradu *Kino saveza Hrvatske Plaketu i povelju LUCIJA* (1984. godina) i *Godišnju nagradu* za 1986. *godinu Narodne tehnike Hrvatske*. Iste, 1986. godine, *Strossmayerovu plaketu* dodijelila je Skupština općine Đakovo, dok je 2011. Foto-kino klub dobitnik nagrade *UNICE* i *Povelje zahvalnosti grada Đakova* za doprinos u razvoju grada, širenju tehničke kulture i radu s mladima.

Iako nisam u mogućnosti u ovoj knjizi u detalje navoditi imena svih zaslužnih za uspješno vođenje klubova, jer mi to okviri knjige ne dopuštaju, učinit ću izuzetak i navesti imena osoba jedne homogene grupe koja je u kontinuitetu svojim marom i entuzijazmom doprinijele radu FKK Đakovo u njegovih 60 godina neprekidnog i uspješnog rada. Prije svih to su predsjednici i tajnici Foto-kino kluba. Prvi predsjednik nakon osnivanja 1951. godine bio je Adolf Šnajder, a tajnik Vladimir Hodovski, koji 1956. godine prelazi na dužnost predsjednika, a tajnikom postaje Ivan Germovšek i to ostaje sve do svoje bolesti. Godine 1963. nesretnim slučajem umro je Hodovski i za predsjednika izabran je Vid Mužik. Nije dugo obavljao tu dužnost, umro je 1964. godine. Sljedeće 1965. godine započinje 15-godišnji mandat predsjednika Nikolaja Lazarova, inače pozna-

tog đakovačkog liječnika. Nakon Lazarova Predsjedništvom FKK-a od 1980. predsjedava Nada Varšava (koja je ujedno od 1984. do 1987. godine bila i predsjednica *Kino saveza Hrvatske* u Zagrebu).

Zbog ratnih uvjeta, izmjena zakona i smrti nekoliko aktivnih članova dogodilo se, da je Nada Varšava sve do 2004. godine obavljala dužnost predsjednice. U to vrijeme dugogodišnjeg tajnika Ivana Germovšeka zbog bolesti zamijenio je Stjepan Tosenberger. Na *Izbornoj godišnjoj skupštini* 2004. godine za novog predsjednika izabran je Damir Tomić, a za tajnika Franjo Baumholc. Godine 2008. Franjo Baumholc imenovan je počasnim predsjednikom Kluba, a tajnikom postaje Željko Germovšek. Posebno valja istaknuti, uz izraze velikog poštovanja za dugogodišnji samoprijegorni rad Anicu Tosenberger, koja je tijekom 60 godina (od 1956. do 2012.) obavljala dužnost blagajnika.

Hrvatski fotoamaterski pokret, u razdoblju dužem od jednog stoljeća, dao je kroz mnoge kvalitetne projekte izuzetan doprinos hrvatskoj umjetničkoj fotografiji, a kroz to i fotografskoj kulturi u našoj zemlji. Desetljeća su prolazila, projekti su se započinjali i gasili, ali je uvijek postojao jedan kontinuitet fotografskih aktivnosti i njihove kvalitete, reklo bi se na nacionalnoj razini, što je tom pokretu davalo ozbiljnost i snagu opstanka.

I dvijetisućite godine (razdoblje od 2000. do 2014.) obilježene su s nekoliko značajnih projekata.

Kao trajni fotografski projekt, koji se u kontinuitetu proteže i po prelasku u novo 21. stoljeće, bez sumnje je *Zagreb salon*, međunarodna izložba fotografije. No, o njemu je već bilo riječi u prethodnim poglavljima, pa se neću ponavljati. U nastavku je samo pregled ovih salona.

Godina	Zagreb salon	Žiri	Prateće izložbe
2000.	28. Zagreb salon[358]	Janos Eifer Bogo Čerin Ljubo Gamulin Virgilio Giuricin Dubravka Osrečki Jakelić	Osijek, Šibenik, Kukljica.
2002.	29. Zagreb salon[359]	Kurt Batschinski Oskar Karel Dolenc Flavio Mosetti Zvonimir Dumančić Ljubo Gamulin	Bjelovar, Kukljica, Šibenik, Varaždin, Vinkovci.
2004.	30. Zagreb salon[360]	Ivan Posavec Lino Ghidoni Boris Hnatjuk Dubravka Osrečki Jakelić Rafael Podobnik	Bjelovar, Kukljica, Osijek, Šibenik, Varaždin.
2006.	31. Zagreb salon[361]	Riccardo Busi Kurt Batschinski Virgilio Giuricin Daniela Lušin Marija Tonković	Bjelovar, Osijek, Split, Šibenik, Varaždin.
2008.	32. Zagreb salon[362]	Mirko Bijuklić Faruk Ibrahimović Geza Lennert Branko Marinkov Ivica Nikolac	Karlovac, Split, Šibenik, Varaždin.

[358] Fotoklub Zagreb, *28. Zagreb salon, međunarodna izložba fotografije*, katalog, Zagreb, 2000.
[359] Fotoklub Zagreb, *29. Zagreb salon, međunarodna izložba fotografije*, katalog, Zagreb, 2002.
[360] Fotoklub Zagreb, *30. Zagreb salon, međunarodna izložba fotografije*, katalog, Zagreb, 2004.
[361] Fotoklub Zagreb, *31. Zagreb salon, međunarodna izložba fotografije*, katalog, Zagreb, 2006.
[362] Fotoklub Zagreb, *32. Zagreb salon, međunarodna izložba fotografije*, katalog, Zagreb, 2008.

2010.	33. Zagreb salon[363]	Fluvio Merlak Janos Eifert Vasja Doberlet Daniela Lušin Zdenko Kuzmić	Sisak, Split, Šibenik.
2012.	34. Zagreb salon[364]	Angela Bacon-Kidwell Ivana Tomanović Liisa Soderlund Darija Tripalo Sandra Vitaljić	Rijeka, Sisak, Šibenik, Varaždin Osijek, Zadar.
2013.	35. Zagreb salon[365] Fotoklub Zagreb odlučio je organizirati svoj prvi salon koji nije natjecateljski već pozivni. Kako bi proslavili i obilježili integraciju Hrvatske u Europsku uniju, odlučili su svoje prijatelje, fotografske klubove iz cijelog svijeta, pozvati na posebno organizirani salon i zahvaliti im na dugogodišnjoj suradnji. Sudjelovali su: Adana Fotograf Amatorleri Dernegi (Turska), Društvo Fotografov SVIT Celje (Slovenija), Fotokreis Eisenstadt (Austrija), Camera Club Helsinki (Finska), Fincantieri-Wartsila Trst (Italija), EFSA Fotograf ve Sinema Amatorlergi Dernegi Izmir (Turska), Foto Društvo Janez Puhar Kranj (Slovenija), Foto, kino i video savez Vojvodine Novi Sad (Srbija), Fotoklub Osijek, Fotoklub Rijeka, Fotoklub Sarajevo (BiH), Fotoklub Siscia Obscura, Uppsala Fotografiska Sallskapm Uppsala (Švedska), Fotoklub Vinkovci, Fotoklub Zagreb.	Pozivna izložba	Nije bilo žiriranja
2014.	36. Zagreb salon[366]	Vinko Šebrek Lena Saarela Milan Živković	Šibenik

Doprinos Fotokluba Zagreb u širenju izlagačke djelatnosti u Hrvatskoj

S obzirom na ugled koji je zagrebačka izložba fotografije imala od najranijih dana svoga postojanja, ne začuđuje da su na nju slali svoje radove i na njoj sudjelovali mnogi autori iz cijeloga svijeta. Tijekom godina broj autora i prispjelih fotografija je rastao.

Bila je prava šteta od nekoliko tisuća prispjelih fotografija, za izložbu odabrati par stotina (ovisno o veličini izložbenog prostora) a ostale, među kojima je bilo još mnogo kvalitetnih fotografija, nakon održane izložbe, vratiti pošiljaocima zajedno sa katalozima. Pokrajinske izložbe fotografije (Banije Like i Korduna, Dalmatinska, Hrvatskog Zagorja i Međimurja, Slavonije) održavale su se od 1951. pa do 1962. Prestankom tih izložbi osjetila se određena stagnacija izlagačke djelatnosti.

Razmišljajući o tome (u to vrijeme kao dugogodišnji zaslužni tajnik odnosno predsjednik *Fotosaveza Hrvatske* kao i Fotokluba Zagreb) Juraj Mažuran predlaže 1968. godine, da se u sklopu *Zagreb salona* od prispjelih kvalitetnih fotografija, koje nisu bile izložene u Zagrebu, organiziraju međunarodne izložbe fotografije u drugim hrvatskim gradovima. Bila je to zapravo vizionarska ideja širenja fotografske umjetnosti u Hrvatskoj.

[363] Fotoklub Zagreb, *33. Zagreb salon, međunarodna izložba fotografije*, katalog, Zagreb, 2010.
[364] Fotoklub Zagreb, *34. Zagreb salon, međunarodna izložba fotografije*, katalog, Zagreb, 2012.
[365] Fotoklub Zagreb, *35. Zagreb salon, međunarodna izložba fotografije*, katalog, Zagreb, 2013.
[366] Fotoklub Zagreb, *36. Zagreb Salon, međunarodna izliožba fotografije*, katalog, Zagreb, 2014.

Zahvaljujući tom prijedlogu i njegovom potpunom ostvarenju od *14. Zagreb salona* u 1968. godini do *36. Zagreb salona* u 2014. godini u okvirima *Zagreb salona*, međunarodne izložbe fotografije, održano je čak 115 međunarodnih izložbi u 19 gradova izvan Zagreba. Bili su to gradovi: Bjelovar, Daruvar, Doboj, Dubrovnik, Gospić, Hlebine, Ivanec, Karlovac, Koprivnica, Kukljica, Novska, Osijek, Pag, Rijeka, Rovinj, Sisak, Split, Šibenik, Varaždin, Vinkovci i Zadar. U mnogima i više puta. Kontinuitet izlaganja drži *Muzej grada* Šibenika u kojem se izložbe održavaju od *19. Zagreb salona* (1979.) do *34. Zagreb salona* (2012.) u kontinuitetu 16 puta i kao takve su postale dio šibenske kulture.

Dakle, svojim trudom, stavovima i pristupom, Fotoklub Zagreb je tijekom dugih desetljeća nadomjestio manjak republičkih i pokrajinskih izložbi tijekom šezdesetih godina, a nakon toga i dalje, nadomjestivši ih izložbama više razine. Pri tome se posebna pažnja poklanjala kvaliteti žirija.

U ovoj sam knjizi na pet mjesta u vremenskom slijedu, po desetljećima sukladno koncepciji knjige, pratio *Zagreb salon*, međunarodnu izložbu fotografije. U tim razmatranjima od *14. Zagreb salona* nadalje navodim i prateće izložbe u drugim gradovima u Hrvatskoj (Vidjeti tabelu na str. 323).

Godine 2010. na redovnoj *Izbornoj skupštini* za predsjednika Fotokluba Zagreb izabran je Damir Tiljak. Tijekom 2012. pokreće izradu jedinstvenih po formi i obradi klupskih kolekcija. Takve kolekcije Fotokluba Zagreb skreću pažnju i postaju prepoznatljive na izložbama u zemlji i inozemstvu.

Tiljak reorganizira održavanje tečajeva fotografije. Odustaje od tečajeva crno bijele fotografije u njihovom klasičnom obliku i uvodi koncept modularnog pristupa edukacijskih programa pri čemu svaki tečaj predstavlja zaokruženu tematsku cjelinu, a primjera radi navodim samo neke od njih: *Opća fotografija*, *Estetika fotografije*, *Klasična (analogna) fotografija*, *Digitalna fotografija*, *Portretna fotografija*, *Modna fotografija* itd.

Damir Tiljak je rođen 1959. godine u Zagrebu. Član je Kluba od 1999. Magistar je znanosti u području fotokemije. U domaćim i stranim fotografskim časopisima i na mrežnim portalima objavio je mnoge stručne tekstove, predgovore, osvrte i recenzije. Urednik je fotografskog portala *Foto-grafiti*, voditelj *Škole fotografije Fotonaut* u Fotoklubu Zagreb. Sudski je vještak za područje fotografije i organizator izložbi u zemlji i inozemstvu. Izložbenom aktivnošću bavi se od 2000. godine. Sudjelovao je u nizu skupnih izložbi, a također je autor deset samostalnih izložbi. Dobitnik je niza nagrada. Izlagao je na mnogim izložbama u Hrvatskoj i u svijetu. Godine 2015. dao je ostavku na mjesto predsjednika Fotokluba Zagreb.

Djelovanje **Fotokluba IRIS iz Bjelovara** u razdoblju 2001. do 2010. godine, nažalost, zamire. Osim suradnje s Foto klubom Zagreb na postavljanju dijela *Zagreb salona* u Bjelovaru, ostale su aktivnosti Kluba zamrle, jer su prostorije Kluba bile u sklopu pomoćnih prostorija Bjelovarske školsko-športske dvorane u novom dijelu grada. Nepovoljan položaj, udaljenost od centra grada, preko vikenda obično nedostupan, kao i za vrijeme školskih praznika kad je potpuno zatvoren prostor, potpuno su onemogućili rad Kluba na bilo kakvim aktivnostima. Ostale su pojedinačne aktivnosti članova Kluba u izlagačkoj djelatnosti, samostalno ili u okviru skupnih i pozivnih izložbi fotografija. Sve se to svelo na desetak članova, koji su radili uglavnom u svojim privatnim prostorima.

Uz suradnju s *Gradskim muzejom* Fotoklub je pripremao i dio *Zagreb salona* sve do 2006. godine, kad je zbog preuređenja i rekonstrukcije prostora *Muzej* zatvoren za korištenje na duže vrijeme. Time je bila prekinuta i suradnja s Foto klubom Zagreb oko pripreme dijela *Zagreb salona* u Bjelovaru.

U međuvremenu je zatvoren za korištenje i prostor u športskoj dvorani, pa je Klub praktički prestao funkcionirati i u zadnjih desetak godina nije mogao održavati ni tečajeve fotografije ni privlačiti mlade ljude, da bi mu na koncu prestalo i članstvo u *Hrvatskom fotosavezu*.

U poglavlju posvećenom fotoamaterskom pokretu u Hrvatskoj u 80-im godinama opisao sam obnovu i uspjeh **Fotokluba Vinkovci**. Tada je jedna sjajna, nova i mlada generacija dala svoj pečat vinkovačkom klubu u tom desetljeću. Nametnuti rat prekida to uspješno djelovanje. S obzirom na velika razaranja i ratne štete koje su pretrpjeli Vinkovci, razumljivo je da se i Klub obnavlja dosta sporo, ali se zahvaljujući tradiciji, autorima iz 80-ih, te onim novima ipak obnavlja, što je najvažnije.

Klub ponovno započinje svojim radom u neprimjerenim prostorima bivšeg *Marijinog doma,* ali ipak uspješno djeluje. Tek 1999. godine Fotoklub Vinkovci dobiva odgovarajući prostor u novom

Domu tehnike u Gajevoj 18, što će omogućiti novi uzlet Kluba. Godine 2000. Klub je smogao snage i obnovio svoju tradicionalnu i ratom prekinutu izložbu fotografije. Ta izložba, koja se od te godine održava u kontinuitetu do danas, svojom kvalitetom, a posebno katalozima, zavređuje da se o njoj zabilježi nešto više.

Prva izložba u 2000. godini održana je u *Gimnaziji M. A. Reljković*, što je bio dobar put da se mladi potaknu na bavljenje fotografijom. Od te izložbe pa nadalje vinkovački je Fotoklub sigurno imao dobrih razloga (vjerojatno organizacijskih kao i materijalnih u ratu teško oštećenog područja) uvesti samo jednog selektora. Na tom vinkovačkom primjeru još jednom se potvrdilo, da jedan selektor ni u kom slučaju ne znači slabiju kvalitetu izložbe, nego možda upravo suprotno, jer je tada sva odgovornost u rukama jedne osobe. Katalog dimenzija 21×21 cm tiskan je na kunstdruk papiru, a reproducirane su crno-bijele i fotografije u boji.

Fotoklub Vinkovci prigodom održavanja druge izložbe (2001.) ide korak dalje, pa u okviru izložbe organizira još i održavanje izložbe fotografije Pavla Cajzeka (*Priča o Zagrebu*), Darija Petkovića (*Karmelićanski samostan Liverpool*) i izložbu *Hrvatskog fotosaveza* (*Beskonačnost je dio vječnosti*). Kao takva izložba je dislocirana na tri lokacije (*Atelje 90.*, *Duga ulica 20* i *Dvorana Matice hrvatske)*. Katalog je nešto manjih dimenzija, 20×20 cm, ali je također tiskan kvalitetno s reprodukcijama crno-bijelih i fotografija u boji.

I u okvirima trećeg salona (2002.g.) održavaju se još dvije različite izložbe (Marije Braut – *Retrospektiva)*, izložba *Različitosti (Hrvatskog fotosaveza*). I te su izložbe dislocirane (*Galerija likovnih umjetnosti*, crkva *Sv. Ilije na Meraji*). I kod te izložbe katalog je dimenzija 20×20 cm, tiskan kvalitetno s reprodukcijama crno-bijelih i fotografija u boji.

Kod sljedeće četvrte izložbe (2003.) odustalo se od standardnih dimenzija kataloga. Katalog je dimenzija 22,5×29 cm, inače visoke kvalitete. I pri tom salonu nalazile su se tri prateće izložbe (*Tko sam ja (Hrvatskog fotosaveza)*, *Deset godina poslije* (Damira Fabijanića) i *Veze (*TVN Fotogrupe iz Graza). I te su izložbe dislocirane (*Gradski muzej, Galerijski odjel*, crkva *Sv. Ilije na Meraji* i *Dvorana Matice hrvatske*).

Kod pete izložbe (2004.) katalog je dimenzija 20,5×30 cm, zapravo najmanje dopadljiv od svih dotadašnjih. Nema pratećih izložbi. Izložba je održana u *Galeriji likovnih umjetnosti Slavko Kopač*.

Nakon tih koncepcijskih lutanja u prvim godinama, od godine 2005. godine dalje salon će imati katalog uvijek istih standardnih dimenzija 21×23 cm. Selektor tog šestoga salona (2005.) Damir Fabijanić dao je jedan vrlo interesantan uvodnik u katalogu na temu fotoamaterizma. Bio je to pravi *homage* fotoamaterima i fotoamaterizmu, a posebno amaterskom Fotoklubu Vinkovci.

U godinama koje su slijedile izložba je od godine do godine sve uspješnija. Posebnu vrijednost predstavljao je katalog formata 21×23 cm vrhunske kvalitete. Izložbe su se održavale u *Galeriji likovnih umjetnosti Slavko Kopač* 2005. i 2006. godine, ali bez popratnih izložbi.

Godina 2007. je priča za sebe. Te je godine Fotoklub Vinkovci tiskao dvije varijante kataloga. Prva varijanta je bio katalog već standardnog *Salona Vinkovci 2007*. Druga varijanta bio je isti katalog koji je na početku imao dodatak fotografija Mie Vesovića, koji je te godine bio selektor. U svakom slučaju neuobičajeno. Salon je održan u *Galeriji likovnih umjetnosti Slavko Kopač*, a izložba Mie Vesovića u crkvi *Sv. Ilije na Meraji*. Saloni u 2008. i 2009. održani su, bez dodatnih popratnih izložbi u *Galeriji likovnih umjetnosti Slavko Kopač*.

Jedanaesti salon (2010.) osim standardnog postava u *Galeriji fotografije Meraja* imao je i dva dodatka u izložbenom prostoru crkve *Sv. Ilija na Meraji* i to *Panorama* i *Izložbu* Jasenka Rasola. Dvanaesti salon (2011.) održan je u *Galeriji fotografije Meraja* i imao je dvije prateće izložbe. Prva je bila skupna izložba fotografije *Berounšti fotorici* čeških fotografa amatera (vremenski odmaknute jedna od druge). Druga je izložba bila *20 dana na Tibetu* autora Silvestra Kolbasa održana u *Galeriji likovnih umjetnosti Slavko Kopač*. Izložbe su se dalje održavale svake godine.

Na koncu ovoga kratkoga prikaza, *homagea* vinkovačkim fotoamaterima i njihovom Klubu, možemo zaključiti da se vinkovački salon početkom novog stoljeća profilirao kao sjajna nacionalna izložba fotografije otvorena svima, fotoamaterima i profesionalcima. Manja primjedba odnosi se na katalog, što nipošto ne utječe na ukupnu kvalitetu. Naime, možda su impresum i ostali statistički podaci mogli biti više ujednačeni, jer se iz njih nisu uvijek mogla iščitati sva imena osoba koje su realizirale pojedine salone. Također u katalozima iz 2002., i 2004. nave-

deni su izlagači samo abecedno, bez pripadnosti klubovima, što je s gledišta istraživanja povjesnih prilika šteta. Isti se slučaj ponovio i u katalozima 2010. i 2011. godine.

Na koncu smatram da je potrebno navesti imena vrijednih vinkovačkih entuzijasta, koji su u vremanu od 2000. do danas, boreći se sigurno s brojnim organizacijskim i materijalnim poteškoćama, realizirali u našoj zemlji jednu vrhunsku fotografsku izložbu: Drago Blažević, Dražen Bota, Ivica Cvrlje, Velimir Duraković, Bogdan Erdelji, Daniel Essert, Goran Ferbežar, Danijel Frančešević, Ksenija Franić, Goran Gašpić, Damir Glibušić, Ljubica Gligorević, Maja Klobučar, Tea Kompar, Miroslav Kovačević, Dario Ledić, Jadranka Letinić, Darko Merc, Jadranka Merc, Goran Mrkela, Gordan Panić, Ivan Pavličić, Mirjana Pešec, Mato Potkovac, Suzana Pranjković, Dubravko Sertić, Antun Smajić, Ivan Soldo, Goran Škrec, Mihael Španić i Katarina Vrh.

Dugogodišnji predsjednik Fotokluba Vinkovci,

Godina	Salon VINKOVCI	Selektor
2000.	VINKOVCI 2000.[367] Sudjeluju klubovi iz: Belog Manastira (FKK Baranja-film), Bjelovara (FK Iris), Đurđevca (FK Drava), Iloka, Koprivnice, Kutine, Osijeka, Požege, Rijeke (FK Rijeka), Vinkovaca, Visa, Viškova, Zagreba (FK Zagreb).	Tihomir Milovac
2001.	VINKOVCI 2001.[368] **a**) Slobodna tema: Sudjeluju klubovi iz: Belog Manastira (FKK Baranja-film), Đurđevca (FK Drava), Karlovca, Kutine, Osijeka, Rijeke (FK Rijeka), Rovinja (CVU Batana), Šibenika, Varaždina, (FK Sloboda), Vinkovaca, Zagreba (FK Zagi-foto, FK Zagreb), **b**) izložba fotografije *Priča o Zagrebu* Pavla Cajzeka, **c**) izložba fotografije *Karmelićanski samostan Liverpool* Darija Petkovića, **d**) izložba fotografije *Beskonačnost je dio vječnosti* (*Hrvatskog fotosaveza*).	Ivan Posavec
2002.	VINKOVCI 2002.[369] **a**) Slobodna tema: U ovom katalogu autori nisu navedeni razvrstano po klubovima, već abecedno pa nije moguće sa sigurnošću, bez pogreške, odrediti njihovu klupsku pripadnost. **b**) retrospektivna izložba Marije Braut, **c**) izložba fotografije *Različitosti* (*Hrvatskog fotosaveza*).	Ivan Posavec
2003.	VINKOVCI 2003.[370] Sudjeluju klubovi iz: Belog Manastira (FKK Baranja-film, FK OKO), Đurđevca (FKK Drava), Karlovca, Kukljice (FK Kornat), Kutine, Novske, Osijeka, Samobora, (FK Mimezis), Vinkovaca, Zagreba (FK Zagi-foto, FK Zagreb).	Ivan Posavec
2004.	VINKOVCI 2004.[371] U ovom katalogu autori nisu navedeni razvrstano po klubovima, već abecedno pa nije moguće sa sigurnošću odrediti njihovu klupsku pripadnost.	Damir Fabijanić

[367] Fotoklub Vinkovci, *Salon Vinkovci 2000.*, *nacionalna izložba fotografije*, katalog, Vinkovci, 2000.
[368] Fotoklub Vinkovci, *Salon Vinkovci 2001.*, *nacionalna izložba fotografije*, katalog, Vinkovci, 2001.
[369] Fotoklub Vinkovci, *Salon Vinkovci 2002.*, *nacionalna izložba fotografije*, katalog, Vinkovci, 2002.
[370] Fotoklub Vinkovci, *Salon Vinkovci 2003.*, *nacionalna izložba fotografije*, katalog, Vinkovci, 2003.
[371] Fotoklub Vinkovci, *Salon Vinkovci 2004.*, *nacionalna izložba fotografije*, katalog, Vinkovci, 2004.

2005.	VINKOVCI 2005.[372] Sudjeluju klubovi iz: Belog Manastira (FKK Baranja-film), Daruvara, Đurđevca (FKK Drava), Karlovca, Kukljice (FK Kornat), Novske, Osijeka, Rijeke (FK Rijeka, FKS Baklje), Samobora (FK Mimezis), Splita, Valpova, Vinkovaca, Vukovara, Zagreba (FK Zagreb).	Damir Fabijanić
2006.	VINKOVCI 2006.[373] Sudjeluju klubovi iz: Belog Manastira (FKK Baranja-film, FK OKO), Daruvara, Đurđevca (FK Drava), Karlovca, Kukljice, (FK Kornat), Kutine, Koprivnice, Novigrada Istarskog (FK Zajednica Talijana), Osijeka, Pule, Rijeke (FK Rijeka), Samobora (FK Mimezis), Valpova, Vinkovaca, Zagreba (FK Zagreb).	Jasenko Rasol
2007.	VINKOVCI 2007.[374] Sudjeluju klubovi iz: Belog Manastira (FKK Baranja-film), Daruvara, Čakovca, Đurđevca (FK Drava), Karlovca, Kastva (FK Pod Volticun), Koprivnice (FK Koprivnica, INFO Podravina, Drava dokumentacijski centar), Kukljice (FK Kornat), Kutine, Našica (FK Mladež Crvenog križa), Osijeka (FK Elite, FK Osijek), Rijeke (FK Rijeka, FKS Baklje), Samobora (FK Mimezis), Slatine, Splita, Varaždina (FK Varaždin), Vinkovaca, Vukovara, Zagreba (Cro Art Photo Club, FK Zagreb).	Mio Vesović
2008.	VINKOVCI 2008.[375] Sudjeluju klubovi iz: Daruvara, Đakova, Đurđevca (FKK Drava), Karlovca, Koprivnice (FD Koprivnica), Kukljice (FK Kornat), Osijeka, Rijeke (FK Color, FK Rijeka), Rovinja (CVU Batana), Slatine, Splita, Valpova, Varaždina (FK Varaždin), Vinkovaca, Vukovara, Zagreba (FK OKO, Cro Art Photo Club, FK Koncept 2001, FK Zagi-foto, FK Zagreb).	Mio Vesović
2009.	VINKOVCI 2009.[376] Sudjeluju klubovi iz: Belog Manastira (FK OKO), Bjelovara (FK Bjelovar), Daruvara, Đakova, Osijeka, Pule (FK Pula, Udruga Format), Slatine, Slavonskog Broda, Splita (FK Split), Vinkovaca, Vukovara, Zagreba (Cro Art Photo Club, FK Zagi-foto).	Angelo Božac
2010.	VINKOVCI 2010.[377] Sudjeluju klubovi iz: Đurđevca (FKK Drava), Čakovca, Imotskog (FK Imota), Karlovca, Osijeka, Pule (Udruga Format), Slavonskog Broda, Varaždina (FK Varaždin), Vinkovaca, Vukovara, Zadra, Zagreba (Cro Art Photo Club, FK Zagi-foto, FK Zagreb).	Angelo Božac
2011.	VINKOVCI 2011.[378] Sudjeluju klubovi iz: Čakovca, Đakova, Đurđevca (FK Drava), Osijeka, Rijeke, (FK Rijeka), Slovonskog Broda, Splita, Svete Nedelje (FK Klik), Valpova, Vinkovaca, Virovitice, Vukovara (FK Digit), Zagreba (Cro Art Photo Club, FK Zagi-foto, FK Zagreb).	Jasenko Rasol

[372] Fotoklub Vinkovci, *Salon Vinkovci 2005., nacionalna izložba fotografije*, katalog, Vinkovci, 2005.
[373] Fotoklub Vinkovci, *Salon Vinkovci 2006., nacionalna izložba fotografije*, katalog, Vinkovci, 2006.
[374] Fotoklub Vinkovci, *Salon Vinkovci 2007., nacionalna izložba fotografije*, katalog, Vinkovci, 2007.
[375] Fotoklub Vinkovci, *Salon Vinkovci 2008., nacionalna izložba fotografije*, katalog, Vinkovci, 2008.
[376] Fotoklub Vinkovci, *Salon Vinkovci 2009., nacionalna izložba fotografije*, katalog, Vinkovci, 2009.
[377] Fotoklub Vinkovci, *Salon Vinkovci 2010., nacionalna izložba fotografije*, katalog, Vinkovci, 2010.
[378] Fotoklub Vinkovci, *Salon Vinkovci 2011., nacionalna izložba fotografije*, katalog, Vinkovci, 2011.

2012.	VINKOVCI 2012.[379] Sudjeluju klubovi iz: Bjelovara (FK Iris, FK Bjelovar), Đurđevca (FKK Drava), Ivanca (FK OKO), Karlovca, Mljeta (FVK Mljet), Osijeka, Rijeke (FK Rijeka), Siska (FK Siscia Obscura), Rovinja (CVU Batana), Splita (FK Split), Šibenika, Vinkovaca, Virovitice, Vukovara (FK Digit, FK Vukovar), Zagreba (FK Zagreb, Cro Art Photo Club).	Stanko Herceg
2013.	VINKOVCI 2013.[380] **a**) Slobodna tema Sudjeluju klubovi iz: Dubrovnika, Ivanca, Imotskog, Osijeka, Rijeke (FK Color, FK Rijeka), Rovinja (CVU Batana), Siska, Vinkovaca, Splita (FK Split), Virovitice, Zagreba (Cro Art Photo Club, FK Zagi-foto, FK Zagreb), **b**) *Vinkovački kontrasti* Frotoradionica i izložba fotografije *Hrvatskog fotosaveza*, **c**) *Budica* multimedijalna izložba fotografije Fotokluba Vinkovci, **d**) *Fotografije* samostalna izložba.	Stanko Herceg
2014.	VINKOVCI 2014.[381] Sudjeluju klubovi iz: Bjelovara, Čakovca, Đurđevca (FKK Drava), Ivanca (FK OKO), Osijeka, Rijeke (FK Rijeka), Siska (FK Siscia Obscura), Splita, Šibenika, Vinkovaca, Virovitice, Vukovara, Zagreba (FK Zagreb, FK Zagi-foto).	Ana Opalić
2015.	VINKOVCI 2015.[382] Sudjeluju klubovi iz: Bjelovara, Osijeka, Rijeke (FK Rijeka), Splita, Vinkovaca, Zagreba (FK Zagreb, FK Zagi-foto).	Boris Cvjetanović

Gordan Panić zaslužuje svojim predanim radom, da se o njemu nešto više kaže.

Gordan Panić, rođen 1959. godine u Vinkovcima, gdje i danas radi. Fotografijom se amaterski bavi od školskih dana. Jedan je od trojice osnivača Fotokluba Vinkovci 1980. godine, u kojem je od tada u više navrata bio tajnik ili predsjednik, a funkciju predsjednika obnaša i danas. Predsjednik je *Hrvatskog novinarskog društva*, ogranak za Vukovarsko-srijemsku županiju. Član je *Zbora fotoreportera Hrvatskog novinarskog društva*. Radio kao fotoreporter *Večernjeg lista*, a od 2007. je fotoreporter *Glasa Slavonije*. Jedan je od pokretača *Salona fotografije* u Vinkovcima. Sudionik je brojnih fotografskih izložbi i fotoradionica na kojima je osvojio brojne nagrade i priznanja. U umjetničkom radu prepoznatljiv je po fotoreporterskom karakteru fotografije koja bez tehničkog preoblikovanja dovoljno jako egzistira sadržajem. U *Večernjem listu* njegova je fotografija proglašena za fotografiju godine 2003. Kao član *Grupe 1999* izlaže od 2006. godine. Dobitnik je *Povelje Hrvatske zajednice tehničke kulture* 2006. godine. Od 2008. godine počasni je *Zaslužnik za organizaciju* (Hon. ZO FKZ) Fotokluba Zagreb, a 2012. godine dobio je *Povelju August Frajtić* Fotokluba Zagreb.

Svojom tradicionalnom izložbom pod nazivom *OSIJEK*, Fotoklub Osijek uspješno će nastaviti i nakon 2000. godine, zahvaljujući velikim naporima njihovog, već legendarnog, predsjednika Miroslava Adama, bez obzira na sve materijalne poteškoće i bez adekvatne podrške društvene zajednice.

Izložba se nastavila održavati u tradicionalnim okvirima, što znači da ju je pratio kvalitetni katalog 21×22 cm. Nažalost, zbog niza objektivnih poteškoća prekinuta je tradicija održavanja ove izložbe uvijek u istom prostoru. Tu ću izložbu, kao jedan značajan fotografski projekt, u nastavku analizirati na uobičajeni način.

Kako je već na početku ove knjige navedeno, u

[379] Fotoklub Vinkovci, *Salon Vinkovci 2012., nacionalna izložba fotografije*, katalog, Vinkovci, 2012.
[380] Fotoklub Vinkovci, *Salon Vinkovci 2013., nacionalna izložba fotografije*, katalog, Vinkovci, 2013.
[381] Fotoklub Vinkovci, *Salon Vinkovci 2014., nacionalna izložba fotografije*, katalog, Vinkovci, 2014.
[382] Fotoklub Vinkovci, *Salon Vinkovci 2015.*, *nacionalna izložba fotografije*, katalog, Vinkovci, 2015.

Godina	Izložba OSIJEK	Žiri
1998.	OSIJEK 98[383] Gradska galerija Waldinger Sudjeluju klubovi iz: Bjelovara (FK Iris), Đurđevca (FK Đurđevac), Ivanca (FK Karlo Drašković), Kukljice (FK Kornat), Karlovca, Novske, Osijeka, Rovinja, Šibenika, Varaždina (FK Varaždin, Sloboda-VIS, Srednja strukovna škola), Vinkovaca, Zagreba (FK Zagreb).	Vesna Burić Zoran Makarović Marin Topić
1999.	OSIJEK 99[384] Gradska galerija Waldinger Sudjeluju klubovi iz: Belog Manastira (FKK Baranja-film), Bjelovara (FK Iris), Daruvara, Đakova, Đurđevca, Kutine, Novske, Osijeka, Požege, Rijeke, Splita, Vinkovaca, Zagreba (FK Zagreb).	Vesna Burić Marija Medak Marin Topić
2000.	OSIJEK 2000[385] Gradska galerija Waldinger Sudjeluju klubovi iz: Belog Manastira (FKK Baranja-film), Bjelovara (FK Iris), Đurđevca (FKK Drava), Karlovca, Kutine, Novske, Osijeka, Požege, Samobora (FAG Enthusia Planck), Siska (FK Siscio Obscura), Splita, (FK Brodosplit), Vinkovaca, Zagreba (FK Zagreb, Zagi-foto, FK Arhitektonski fakultet).	Zoran Makarović Marija Medak
2001.	OSIJEK 2001.[386] Gradska galerija Waldinger Sudjeluju klubovi iz: Belog Manastira (FKK Baranja-film), Bjelovara, Đurđevca (FKK Drava), Karlovca, Kukljice (FK Kornat), Kutine, Osijeka, Rovinja (CVU Batana), Samobora (FAG Enthusia Planck), Splita (FK Brodosplit), Vinkovaca, Zagreba (FK Zagreb, FK Zagi-foto).	Zoran Makarović Marija Medak Marin Topić
2002.	OSIJEK 2002.[387] Gradska galerija Waldinger Sudjeluju klubovi iz Belog Manastira (FKK Baranja-film), Bjelovara (FK Iris), Đurđevca (FK Drava), Karlovca, Kutine, Osijeka, Pule, Rovinja (CVU Batana), Splita, Samobora (FAG Enthusia Planck), Vinkovaca, Zagreba (FK Zagi foto i FK Zagreb).	Marin Topić Zoran Makarović Marija Medak
2003.	OSIJEK 2003.[388] Gradska galerija Waldinger Sudjeluju klubovi iz: Belog Manastira (FKK Baranja-film, FK Oko), Bjelovara (FK Iris), Đakova, Đurđevca (FK Drava), Karlovca, Kastva (FK Pod Volticun), Kukljice (FK Kornat), Kutine, Novske, Osijeka, Pule, Splita, Valpova, Varaždina (FK Sloboda-VIS), Vinkovaca, Zagreba (FK Zagi-foto i FK Zagreb).	Marin Topić Zoran Makarović Marija Medak
2004.	OSIJEK 2004.[389] Hrvatsko narodno kazalište Sudjeluju klubovi iz: Belog Manastira, (FKK Baranja-film, FK Oko), Đakova, Đurđevca (FK Drava), Karlovca, Kukljice (FK Kornat), Osijeka, Samobora (FK Mimezis), Rijeke (FK Baklje), Rovinja, (CVU Batana), Splita, Vinkovaca, Zagreba. (FK Zagi-foto, FK Zagreb).	Marin Topić Zoran Makarović Marija Medak

[383] Fotoklub Osijek, Gradska galerija Waldinger, *Salon fotografije OSIJEK 98*, katalog, Osijek, 1998.
[384] Fotoklub Osijek, Gradska galerija Waldinger, *Salon fotografije OSIJEK 99*, katalog, Osijek, 1999.
[385] Fotoklub Osijek, Gradska galerija Waldinger, *Salon fotografije Osijek 2000*, katalog, Osijek, 2000.
[386] Fotoklub Osijek, Gradska galerija Waldinger, *Salon fotografije Osijek 2001*, katalog, Osijek, 2001.
[387] Fotoklub Osijek, Gradska galerija Waldinger, *Salon fotografije Osijek 2002.*, katalog, Osijek, 2002.
[388] Fotoklub Osijek, Gradska galerija Waldinger, *Salon fotografije Osijek 2003.*, katalog, Osijek, 2003.
[389] Fotoklub Osijek, Hrvatsko narodno kazalište, *Salon fotografije Osijek 2004.*, katalog, Osijek, 2004.

2005.	OSIJEK 2005.[390] Hrvatsko narodno kazalište Sudjeluju klubovi iz: Belog Manastira (FKK Baranja-film), Đakova, Daruvara, Đurđevca (FK Drava), Karlovca, Koprivnice (Drava dokument. centar), Kukljice (FK Kornat), Kutine, Samobora (FK Mimezis), Osijeka, Pule, Rijeke (FK Baklje), Siska (FK Siscia Obscura), Splita, Valpova, Vinkovaca, Vukovara, Zagreba (FK Zagreb). *Napomena:* Bila je to posljednja izložba fotografije u nacionalnim okvirima. Dalje će slijediti međunarodne izložbe pod istim nazivom.	Zoran Makarović Zdenko Pušić Marija Medak
2006.	OSIJEK 2006.[391] Salon fotografije autora podunavskih zemalja Gradska galerija Waldinger Te godine umjesto dotadanje standardne izložbe fotografije u nacionalnim okvirima Fotoklub Osijek organizirao je međunarodnu izložbu fotografije pod nazivom *Salon fotografije autora podunavskih zemalja* pod pokroviteljstvom FIAP-a. Sudjelovali su autori iz: Bugarske, Hrvatske, Mađarske, Njemačke, Rumunjske, Srbije i Crne Gore. *Napomena*: Nakon 2006. godine Fotoklub Osijek zbog niza organizacijskih i materijalnih razloga napušta održavanje klasične nacionalne izložbe analogne fotografije s tiskanim katalogom i autorima sređenim po klubovima i prelazi na priređivanje međunarodnog digitalnog salona fotografije pod istim nazivom OSIJEK pod pokroviteljstvom FIAP-a i PSA. Kao takva izložba više neće osiguravati pregled hrvatske fotografije.	Marin Topić Vladko Lozić Marija Medak Branimir Ritonja Faruk Ibrahimović
2007.	OSIJEK 2007.[392] 1.međunarodni digitalni Foto Salon Gradska galerija Waldinger Na Salon su poslali svoje radove autori iz 39 zemalja (uključivo Hrvatska). Izloženo 160 radova.	Virgilio Giuricin Peter Pokorn Marin Topić Erno Tillai Faruk Ibrahimović
2008.	OSIJEK 2008.[393] 2. međunarodni digitalni Foto Salon Gradska galerija Waldinger Na Salon su poslali svoje radove autori iz 42 zemlje (uključivo Hrvatska). Izloženo 160 radova.	Virgilio Giuricin Vasja Doberlet Laszlo Tam Faruk Ibrahomović Marin Topić
2009.	OSIJEK 2009.[394] 3. međunarodni digitalni Foto Salon Gradska galerija Waldinger Na Salon su poslali svoje radove autori iz 48 zemalja (uključivo Hrvatska). Izloženo 160 radova.	Virgilio Giuricin Carlo Diana Laszlo Tam Faruk Ibrahimović Marin Topić
2010.	OSIJEK 2010.[395] 4. međunarodni digitalni Foto Salon Galerija Kazamat, Dom HDLU Na Salon su poslali svoje radove autori iz 48 zemalja (uključivo Hrvatska). Izloženo 160 radova.	Virgilio Giuricin Carlo Diana Laszlo Tam Faruk Ibrahimović Marin Topić
2011.	OSIJEK 2011.[396] 5. međunarodni digitalni Foto Salon Muzej Slavonije Na Salon su poslali svoje radove autori iz 51 zemlje (uključivo Hrvatska). Izloženo 160 radova.	Virgilio Giuricin Carlo Diana Laszlo Tam Faruk Ibrahimović Damir Rajle

[390] Fotoklub Osijek, Hrvatsko narodno kazalište, *Salon fotografije Osijek 2005*., katalog,Osijek, 2005.
[391] Fotoklub Osijek, Gradska galerija Waldinger, *Salon fotografije Osijek 2006.*, katalog, Osijek, 2006.
[392] Fotoklub Osijek, Gradska galerija Waldinger, *Salon fotografije Osijek 2007.*, digitalni katalog, Osijek, 2007.
[393] Fotoklub Osijek, Gradska galerija Waldinger, *Salon fotografije Osijek 2008.*, digitalni katalog, Osijek, 2008.
[394] Fotoklub Osijek, Gradska galerija Waldinger, *Salon fotografije Osijek 2009.*, digitalni katalog, Osijek, 2009.
[395] Fotoklub Osijek, Gradska galerija Kazamat, *Salon fotografije Osijek 2010.*, digitalni katalog, Osijek 2010.
[396] Fotoklub Osijek, Muzej Slavonije, *Salon fotografije Osijek 2011*., digitalni katalog, Osijek, 2011.

2012.	OSIJEK 2012.[397] 6. međunarodni digitalni Foto Salon Galerija Kazamat, Dom HDLU Na Salon su poslali svoje radove autori iz 55 zemalja (uključivo Hrvatska). Iz Hrvatske sudjeluju klubovi iz: Belog Manastira, Bjelovara, Čakovca, Donje Zdenčine, Dubrovnika, Dugog Sela, Đakova, Đurđevca, Garešnice, Ivanca, Ivanić Grada, Karlovca, Kloštra Podravskog, Kneževih Vinograda, Koprivnice, Kutine, Luke, Male Subotice, Malog Lošinja, Mokošice, Molvi, Novoselca, Piškorevaca, Poreča, Pule, Rijeke, Senja, Sesveta, Siska, Splita, Sutivana, Sv. Lovreča, Valpova, Vel.Gorice, Vel. Trgovišča, Vinkovaca, Virovitice, Viškova, Višnjevca, Vukovara, Zadra i Zagreba. Izloženo je 160 radova	Virgilio Giuricin Carlo Diana Laszlo Tam Faruk Ibrahimović Damir Rajle
2013.	OSIJEK 2013.[398] 7. međunarodni digitalni Foto Salon Galerije Kazamat, Dom HDLU Na salon su poslali svoje radove autori Iz 59 zemalja (uključivo Hrvatska). Izloženo je 260 radova.	Virgilio Giuricin Carlo Diana Laszlo Tam Faruk Ibrahimović Damir Rajle
2014.	OSIJEK 2014. Izložba nije održana. (2013. godine prekinuta je tradicija ove velike i značajne fotografske manifestacije).	

cilju poticanja izlagačke djelatnosti u klubovima, početkom 50-ih godina prošlog stoljeća pokrenuta je jedna značajna inicijativa, tj. ustanovljena je *Republička izložba fotografije*. Gotovo istovremeno, a s istim ciljem, ustanovljene su i pokrajinske izložbe fotografije. Obje izložbe odigrat će tada veliku ulogu.

Slični procesi desit će se i nakon Domovinskog rata, i opet u cilju obnove i oživljavanja izložbenih aktivnosti u našim klubovima. No, ovoga puta (za razliku od 50-ih godina prošlog stoljeća) proces neće krenuti od *Hrvatskog fotosaveza* kao inicijatora prema klubovima, već će nastati spontano, kao prepoznata potreba, na nižim razinama. Inicijative će poteći iz klubova.

Prva takva inicijativa potekla je iz Fotokluba Osijek, od njegovog predsjednika Adama, koji će smoći snage da od 1995. godine u kontinuitetu dalje trajno organizira održavanje još jedne izložbe pod nazivom *Izložba fotografije Osječko-baranjske županije*. Od *V. izložbe 1999*. godine naziv izložbe se dopunjava tako da glasi *Izložba fotografije autora Osječko-baranjske županije*.

Po svojoj koncepciji izložba podsjeća na nekadašnje pokrajinske izložbe fotografije iz dalekih 50-ih godina prošlog stoljeća. Analizom broja klubova i autora, koji su sudjelovali na toj izložbi, ova izložba nije odigrala u potpunosti onu ulogu koju je u 50-im godinama imala *Pokrajinska izložba Slavonije*.

U prve četiri godine (od prve do četvrte izložbe) organizator izložbe pokazuje nesnalaženje u tiskanju kataloga. U katalozima manjka uobičajeni popis klubova, koji sudjeluju na izložbama. Doduše, u katalogu prve izložbe stoji popis autora, ali bez navođenja iz kojih su klubova. To bi se moglo zaključiti iz tekstova u kojima se navode imena autora, što mogu isčitati samo organizatori te izložbe. To začuđuje, jer je Fotoklub Osijek, kao organizator te izložbe već imao 1995. godine iza sebe veliko organizacijsko iskustvo u priređivanju izložbi. Dalje od pete izložbe (1999.) katalozi sadržavaju uobičajeni popis fotografija i njihovih autora, razvrstanih po klubovima.

S obzirom na kvalitetu kataloga, kao i interes izlagača za sudjelovanjem na toj izložbi, reći ću o njoj nešto više.

Kako to već biva u životu, pomanjkanjem interesovanja u gradu Osijeku, za ovu sjajnu fotografsku

[397] Fotoklub Osijek, Galerija Kazamat, *Salon fotografije Osijek 2012.*, digitalni katalog, Osijek, 2012.
[398] Fotoklub Osijek, Galerija Kazamat, *Salon fotografije Osijek 2013.*, digitalni katalog, Osijek, 2013.

Godina	Izložba fotografije autora Osječko-baranjske županije	Žiri
1995.	I. Izložba Osječko-baranjske županije[399] Ne sadrži podatke o klubovima (vjerojatno samo članovi FK Osijeka i Miljenko Borenović iz Fotokluba Baranja-film)	Marin Topić
1996.	II. izložba Osječko-baranjske županije[400] Ne sadrži podatke o klubovima.	Marin Topić
1997.	III. izložba Osječko-baranjske županije[401] Ne sadrži podatke o klubovima.	Marin Topić
1998.	IV. izložba Osječko-baranjske županije[402] Ne sadrži podatke o klubovima.	Marin Topić Vesna Burić Miroslav Adam
1999.	V. izložba autora Osječko-baranjske županije[403] Sudjeluju klubovi iz: Belog Manastira (FKK Baranja-film), Đakova (FKK Đakovo) Osijeka (FK Osijek).	Marin Topić Vesna Burić Zdenko Pušić
2000.	VI. izložba autora Osječko-baranjske županije[404] Sudjeluju klubovi iz: Belog Manastira (FKK Baranja-film), Đakova (FKK Đakovo), Osijek (FK Osijek).	Marin Topić Marija Medak Loran Makarović
2001.	VII. izložba autora Osječko-baranjske županije[405] Sudjeluju klubovi iz: Belog Manastira (FKK Baranja film), Đakova (FKK Đakovo), Osijeka (FK Osijek).	Marin Topić Loran Makarović Marija Medak
2002.	VIII. izložba autora Osječko-baranjske županije[406] Sudjeluju klubovi iz: Đakova (FKK Đakovo), Osijeka (FK Osijek), Valpova (FK Valpovo).	Marin Topić Marija Medak Miroslav Adam
2003.	IX. izložba autora Osječko-baranjske županije[407] Sudjeluju klubovi iz: Belog Manastira (FKK Baranja-film, FK OKO), Đakova (FKK Đakovo), Osijeka (FK Osijek).	Marin Topić Marija Medak Loran Jačimović
2004.	X. izložba autora Osječko-baranjske županije[408] Sudjeluju klubovi iz: Belog Manastira (FKK Baranja-film), Đakova (FKK Đakovo), Osijeka (FK Osijek), Valpova (FK Valpovo).	Marin Topić Loran Makarović Marija Medak
2005.	XI. izložba autora Osječko-baranjske županije[409] Sudjeluju klubovi iz: Belog Manastira (FK Baranja-film), Đakova (FKK Đakovo), Osijeka (FK Osijek), Valpova (FK Valpovo).	Zoran Makarović Zoran Jačimović Marija Medak
2006.	XII. izložba autora Osječko-baranjske županije[410] Sudjeluju klubovi iz: Belog Manastira (FKK Baranja-film), Đakova (FKK Đakovo), Našica (FK Mladi Crvenog križa), Osijeka (FK Osijek).	Marin Topić Zoran Jačimović Marija Medak

[399] Fotoklub Osijek, *I. izložba Osječko-baranjske županije*, katalog, Osijek, 1995.
[400] Fotoklub Osijek, *II. izložba Osječko-baranjske županije*, katalog, Osijek 1996.
[401] Fotoklub Osijek, *III. izložba Osječko-baranjske županije*, katalog, Osijek, 1997.
[402] Fotoklub Osijek, *IV. izložba Osječko-baranjske županije*, katalog, Osijek, 1998.
[403] Fotoklub Osijek, *V. izložba Osječko-baranjske županije*, katalog, Osijek, 1999.
[404] Fotoklub Osijek, *VI. izložba Osječko-baranjske županije*, katalog, Osijek, 2000.
[405] Fotoklub Osijek, *VII. izložba Osječko-baranjske županije*, katalog, Osijek, 2001.
[406] Fotoklub Osijek, *VIII. izložba Osječko-baranjske županije*, katalog, Osijek, 2002.
[407] Fotoklub Osijek, *IX. izložba Osječko-baranjske županije*, katalog, Osiujek, 2003.
[408] Fotoklub Osijek, *X. izložba Osječko-baranjske županije*, katalog, Osijek, 2004.
[409] Fotoklub Osijek, *XI. izložba Osječko-baranjske županije*, katalog, Osijek, 2005.
[410] Fotoklub Osijek, *XII. izložba Osječko-baranjske županije*, katalog, Osijek, 2006.

2007.	XIII. izložba autora Osječko-baranjske županije[411] Ne sadrži podatke o klubovima.	
2008.	XIV. izložba autora Osječko-baranjske županije[412] Sudjeluju autori iz Belog Manastira (FKK Baranja-film, FK OKO), Đakova (FKK Đakovo), Našica (FK Mladih Crvenog križa), Osijek (FK Osijek).	Marin Topić Zoran Jačimović Marija Medak
2009.	XV. izložba autora Osječko-baranjske županije[413] Sudjeluju autori iz Našica (FK Mladih Crvenog križa), Osijeka (FK Osijek).	Marin Topić Zoran Jačimović Marija Medak
2010.	XVI. izložba autora Osječko-baranjske županije[414] Sudjeluju autori iz Belog Manastira (FKK Baranja- film), Đakova (FKK Đakovo), Našica (Fotokluba Mladih Crvenog križa), Osijeka (FK Osijek).	Marin Topić Zoran Jačimović Marija Medak
2011.	XVII. izložba autora Osječko-baranjske županije[415] Sudjeluju autori iz Đakova (FKK Đakovo) i Osijeka (FK Osijek).	Marin Topić Damir Rajle Marija Medak
2012.	XVIII. izložba autora Osječko-baranjske županije[416] Sudjeluju autori iz Đakova (FKK Đakovo) i Osijeka (FK Osijek).	Marin Topić Damir Rajle Zoran Makarović
2013.	XIX. izložba autora Osječko-baranjske županije[417] Sudjeluju autori iz Đakova (FKK Đakovo), Našica (FK ZOOM), Osijeka (FK Osijek).	Marin Topić Damir Rajle Zoran Makarović
2014.	XX. izložba autora Osječko-baranjske županije[418] Sudjeluju autori iz FKK Đakovo, FK ZOOM Našice, FK Osijek, FKK Baranja-film Beli Manastir.	Marin Topić Damir Rajle Zoran Makarović

manifestaciju, uz već uvijek prokušano standardno obrazloženje da nema sredstava, da se ne može osigurati izložbeni prostor, to je bio kraj *Izložbe fotografije autora Osječko-baranjske županije*.

Teško je danas reći, a pogotovo tvrditi sa sigurnošću, da se po ugledu na godinama održavanu *Izložbu Osječko-baranjske županije*, pojavila želja za održavanjem županijskih izložbi u drugim sredinama, na kojima bi se okupljali autori iz županije.

Tako je 2005. u **Križevcima** održana *1. županijska izložba Koprivničko-križevačke županije*. Izložba je održana s ambicijom okupljanja umjetničkih fotografa te Županije, a održana je u križevačkoj *Likovnoj galeriji*. Potaknuti tim uspjehom sljedeće, 2006. godine, održana je *II. županijska izložba fotografije*. Organizatori izložbe su bili: *Zajednica tehničke kulture Koprivničko-križevačke županije, Foto-kino klub Drava iz Đurđevca, Gradski muzej Križevci i Zajednica tehničke kulture Križevci*. Međutim, uz ovako ugledne organizatore u katalozima ima nedopustivih propusta. Katalog ne nosi godinu održavanja izložbe, već se godine prve i druge izložbe mogu utvrditi samo iz tekstova u katalogu. Inače, izlagalo je čak 24 autora, od kojih mnoga već afirmirana imena, ali to su bile ujedno i zadnje takve izložbe.

Zbog istih potreba, ali mnogo kasnije kada su i na tom području sazreli uvjeti, na inicijativu Borislava Božića, predsjednika Fotokluba Rijeka, osnovana je u prosincu 2011. godine **Zajednica klubova Primorsko-goranske županije**. Polovicom 2012. ova asocijacija dobiva i svoj statut i svoje konačno ime **Fotosavez Primorsko-goranske županije**. Osnivači

[411] Fotoklub Osijek, *XIII. izložba autora Osječko-baranjske županije*, katalog, Osijek, 2007.
[412] Fotoklub Osijek, *XIV. izložba autora Osječko-baranjske županije*, katalog, Osijek, 2008.
[413] Fotokluib Osijek, *XV. izložba autora Osječko-baranjske županije*, katalog, Osijek, 2009.
[414] Fotoklub Osijek, *XVI. izložba autora Osječko-baranjske županije*, katalog, Osijek, 2010.
[415] Fotoklub Osijek, *XVII. izložba autora Osječko-baranjske županije*, katalog, Osijek, 2011.
[416] Fotoklub Osijek, *XVIII. izložba autora Osječko-baranjske županije*, katalog, Osijek, 2012.
[417] Fotoklub Osijek, *XIX. izložba autora Osječko-baranjske županije*, katalog, Osijek, 2013.
[418] Fotoklub Osijek, *XX. izložba autora Osječko-baranjske županije*, katalog, Osijek, 2014.

su bili: Fotoklub Rijeka, Fotoklub Lošinj, Fotoklub Krk, AVFK Delnice i KPA Adria iz Kraljevice.

Cilj osnivanja ovog županijskog Fotosaveza bio je zajedničkim snagama promicati fotografske djelatnosti i fotografsko stvaralaštvo na tom području, kao i osnivanje novih fotografskih udruga, ako se za to pojave potrebe. Još je prekratko vrijeme od osnutka, da bi se mogla dati ocjena uspješnosti ovoga Fotosaveza. Znakovito je, međutim, u ovom i ostala dva slučaja (osječki i križevački), da je *Hrvatski fotosavez* kao krovna asocijacija i institucija nezainteresiran za daljnje širenje i jačanje na lokalnim razinama.

U **Rijeci** 2001. godine na čelo **Fotokluba Rijeka** kao predsjednik dolazi marljivi i uporni Borislav Božić. Njegov rad uskoro će pokazati rezultate.

Već na samom početku svog mandata Božić konstatira da su se u Klubu počeli okupljati i mlađi članovi, skoro djeca, što ga je navelo da organizira više uspješnih izložbi. U 2001. godini bila je to izložba osmero djece, u rasponu od 8 do 11 godina starosti pod nazivom *Posejdonov bijes* u *Izložbenom salonu Filodramatica,* a u sklopu akcije *Jadranski susreti.*

Sljedeća izložba djece (rođene između 1987. i 1991.), održana je 2003. godine u *Izložbenom salonu Filodramatica* pod nazivom *In aeternum moj grad Rijeka*. Bio je to početak projekta, pod kojim znamenom će se održati niz izložbi posvećenih gradu Rijeci.

Iste godine održana je i zanimljiva izložba pod nazivom *Tko sam ja* grupe od devet djevojaka između 17 i 19 godina života. I na koncu te godine pokazali su što znaju i grupa starijih članova Kluba izložbom pod nazivom *Karneval i grad*. No, Božić se još iste godine ponovno vraća djeci i organizira izložbu pod nazivom *Treći element* u *Izložbenom salonu Filodramatica*. Bila je to, možda, najmasovnija dječja izložba fotografije, ne samo iz Rijeke već i šireg područja (Brod Moravice, Čabar, Čavle, Opatija, Rijeka, Vrbovsko), iz 16 različitih škola.

U 2004. godini održana je izložba fotografije u *Izložbenom salonu Filodramatica* iz projekta *In aeternum* pod nazivom *Znamen*. Na toj su se izložbi predstavilo 18 članova Kluba snimkama sakralnih objekata. Sljedeće, 2005. godine, održat će se izložba fotografije u izložbenom salonu *Filodramatica* iz projekta *In aeternum* pod nazivom *Riječki portali.* Na toj su izložbi 12 članova kluba i devet maturanata *Kemijsko-grafičke škole, smjer fotografija*, predstavili svoje snimke arhitekture grada.

Fotoklub Rijeka realizirao je 2006. godine jednu nestandardnu izložbu fotografije pod nazivom *Rijeka u cameri obscuri*. Odlučili su se na snimanje običnom kartonskom kutijom – *camerom obscurom* koju su nazvali *Ljubica*, jer takav aparat može pružiti beskrajni prostor kreativnog istraživanja. U tom snimanju sudjelovao je 41 član Kluba.

Godine 2007. Klub održava izložbu fotografije iz projekta *In aeternum* pod nazivom *Ulice Rijeke*. I ta je izložba održana u *Izložbenom salonu Filodramatice*. Na toj izložbi sudjelovalo je 12 autora/ica. Iste godine Klub je održao još jednu izložbu pod nazivom *Rijeka i Riječani u podne*, 28. listopada 2007. godine. Na izložbi je sudjelovao 21 autor. Ova izložba održana je u *Muzeju grada* Rijeke. Godina 2007. bila je uspješna za Fotoklub Rijeka. Te će godine Klub održati još jednu izložbu u *Galeriji Kortil*. Nema potrebe naglašavati, da je i ta izložba bila u znaku grada Rijeke. Bila je to prava revijalna izložba na kojoj je sudjelovalo čak 78 autora.

Fotoklub Rijeka proveo je 2008. godine jednu plemenitu, humanitarnu, akciju. Održana je prodajna izložba *70 za 70* (sedamdeset fotografija za sedamdeset godina postojanja i djelovanja Fotokluba Rijeka) od koje je sav prikupljeni novac doniran za Odjel hematologije i onkologije *Dječje bolnice Kantrida*.

Projekt *In aeternum* nastavljen je i 2008. godine izložbom *Nedjelja u Rijeci*, održanoj u *Izložbenom salonu Filodramatica*, na kojoj je sudjelovalo 20 autora.

Nakon nekoliko desetljeća prekida, godine 2009. održana je *Godišnja izložba Fotokluba Rijeka*, u *Izložbenom salonu Filodramatica*, na kojoj je sudjelovalo 27 izlagača. Sljedeće, 2010. godine, Fotoklub Rijeka, konačno, je održao i svoju *Četvrtu međunarodnu izložbu* u *Izložbenom salonu Filodramatica*, na temu *Grad i voda, voda i grad*, dakle, dugo nakon daleke 1964. godine, kada je održana *Treća međunarodna izložba fotografije* u Rijeci pod nazivom *More 64*. Nažalost, katalog je manjkav, jer u njemu nema uobičajenih tabelarno sređenih podataka iz kojih bi se vidio broj prispjelih autora i fotografija, broj primljenih autora i fotografija razvrstano po zemljama sudionicama, nego se to daje opisno u tekstu. No, ovom prigodom Fotoklub Rijeka je dodijelio i svoje novoustanovljene nagrade. To su *Nagrada Đoko Milekić* i *Nagrada Viktor Hreljanović*, kojima se i ovako htjelo sačuvati sjećanje na njihova dva istaknuta člana.

U 2011. godini Fotoklub Rijeka će opet posvetiti pažnju svojim mladim članovima i upriličiti njihovu izložbu u *Narodnoj čitaonici*. Iste godine, a u povodu

međunarodog *Dana žena*, Klub će organizirati izložbu fotografije svojih 17 članica, vrlo različitih životnih dobi u prostorijama *Državnog arhiva* u Rijeci.

Kao što se vidi, riječki fotoamateri su, općenito govoreći, bili u svome radu okrenuti svome Gradu Rijeci, pa je projekt *In aeternum* (za vječnost), posvećen Gradu Rijeci. U razdoblju od 2003. do 2008. godine projekt je dobio svoju prepoznatljivu formu, što neće ostati nezamijećeno.

Godine 2012. Fotoklub Rijeka objedinio je sve fotografe Rijeke i predstavio ih na izložbi u *Centru vizualnih umjetnosti Batana* u Rovinju. Tom izložbom dat je uvid u stanje recentne riječke fotografije. Bila je to velika izložba, na kojoj je sudjelovalo 100 autora i bilo izloženo isto toliko fotografija.

Zahvaljujući brojnim aktivnostima u proteklih desetak godina ovoga stoljeća, u prvom redu projektu *In aeternum,* Grad Rijeka je 2012. godine ocijenio izuzetno uspješnim rad ovoga Kluba pod vodstvom njegova predsjednika Borislava Božića i nagradio Klub novim prostorijama u centru Rijeke sa izložbenom galerijom *Principij*, na adresi Pod voltun 4. Tako je Klub dobio i svoj vlastiti izložbeni prostor.

Godine 2013. Fotoklub Rijeka je organizirao izložbu fotografije pod nazivom *Odlučujući trenutak – 2013*. Bila je to izložba športske fotografije Primorsko-goranske županije. Održana je u *Izložbenom salonu Filodramatica*. Na izložbu je prispjelo ukupno 242 fotografije od 28 autora.

Borislav Božić je rođen 1956. u Prnjavoru u Bosni i Hercegovini. Diplomirao je na studiju likovne kulture smjer grafika na Filozofskom fakultetu u Rijeci i stekao zvanje profesora likovne kulture i umjetnosti. Pored profesionalnog posla u školi, slikanje, grafika i fotografija su važan dio njegove umjetničke prakse.

Fotografijom se bavi od 1970. godine, a ta znatiželja ne prestaje ni danas. Radi kao profesor u P*rirodoslovnoj i grafičkoj školi* u Rijeci gdje predaje likovnu umjetnost, vizualne komunikacije, fotografiju i fotografiju i film. Član je HDLU-a Rijeka, član Umjetničkog savjeta HDLU-a Rijeka, predsjednik Fotokluba Rijeka i Fotosaveza Primorsko-goranske županije.

Završio je niz edukativnih programa pa je stekao zvanja majstora fotografije i specijaliste za obradu digitalne fotografije. Kao vrstan metodičar i poznavatelj struke često drži stručna predavanja i vodi mnogobrojne radionice. I u *Školi stvaralaštva Novigradsko proljeće* već više od 15 godina vodi fotografsku radionicu. Godinama je član Državnog povjerenstva za vizualne umjetnosti i dizajn za natjecanje učenika srednjih škola Republike Hrvatske.

Kontinuirano bavljenje pedagoškim radom rezultiralo je mnogobrojnim međunarodnim (iz Češke, Slovenije, Makedonije) i domaćim nagradama i priznanjima, kao što su *Nagrada najboljem prosvjetnom radniku za školsku godinu 1985./86.*, *zvanje instruktor-savjetnik* s *Plaketom Izidora Kršnjavog* (2004.). *Godišnja nagrada za rad s mladima na području fotografije* (2005.), *Povelju Hrvatske zajednice tehničke kulture* (2006.).

Koncipirao je školu fotografije po vlastitim metodama koje mnogi preuzimaju i usvajaju kao visokostručni i najsuvremeniji način učenja. Fotografiju propituje u svoj svojoj kompleksnosti – počevši od njena kontekstualiziranja u vremenskom, prostornom, mentalnom i emocionalnom ambijentu pa do zaživljavanja kao osobnog umjetničkog čina.

Posebne zasluge ima kao dugogodišnji organizator i voditelj Fotokluba Rijeka. Inicijator je mnogih klupskih projekata i izložbi koje realizira s članovima Kluba.

Kao organizator i kustos priredio je preko stotinu izložbi. Postavljenim izložbama i napisanim tekstovima uspostavio je nove i suvremene odnose spram fotografskog stvaralaštva. Bio je selektor na više uglednih izložbi, poput nastupa hrvatske selekcije na izložbi *Međunarodne federacije za umjetničku fotografiju* (FIAP) u Bruxellesu 2004. Utemeljuje galeriju *Principij* u okviru rada Fotokluba Rijeka. Potiče i osniva *Fotosavez Primorsko-goranske županije* s ciljem okupljanja i dinamiziranja rada fotografskih autora s Primorsko-goranskog područja. Živi i radi u Rijeci.

U **Rijeci** će se ponoviti situacija iz 1961. godine, te će se 2005. godine po drugi puta osnovati **Fotoklub Color.**

Novi klub, predvođen Rajkom Đedovićem kao predsjednikom, okuplja veći broj članova. Od 2006. počinje njihova izlagačka aktivnost klupskom izložbom (*Homage Fernandu Sopranu*), na kojoj sudjeluju 22 autora sa 51 fotografijom. Navesti ću njihova imena, jer pretpostavka je da su to bili osnivači obnovljenog kluba: Marko Božić, Damir Debeuc, Ranko Dokmanović, Rajko Đedović, Verdan Grubelić,

Egon Hreljanović, Nenad Kopp, Ljiljana Marinski, Đerđ Mjeda, Darko Mohar, Gordana Nikolić, Robert Pichler, Ivan Rilov, Vedran Sanković, Ivana Savić, Adriana Soprano, Boris Sušanj, Ante Škrobonja, Andrej Turina, Mirko Žorž, Istog Žorž.

Izložba nema broja, ali je očito bila prva, jer već sljedeće, 2007. godine, održana je *2. klupska izložba fotografija* u *Izložbenom salonu Filodramatica*, koja još na naslovnoj stranici kataloga sadrži i naslov *Prvi festival fotografije Rijeka 2007.*, što ničim nije argumentirano. Izlagalo je ukupno 25 članova uz dva gosta iz Barija (Italija). Međutim, iz dopunskog kataloga koji je sastavni dio prvoga vidljivo je, da su te godine pod pojmom *Prvog festivala fotografije* obuhvaćene navedena druga izložba FK Color, izložba Istoga Žorža u *Muzeju grada* Rijeke i izložba pod nazivom *Hrvatska fotografija 2007* održana u *Državnom arhivu grada* Rijeke. No, ako su se te tri manifestacije odvijale pod imenom festivala, onda je tu trebala naći svoje mjesto i izložba fotografije Fotokluba Rijeka pod nazivom *Rijeka u cameri obscuri* koja se te godine održala u Rijeci u realizaciji Fotokluba Rijeka.

Treća klupska izložba održana je 2008. godine pod nazivom *Žena 2008*, posvećena ženama. To nije bila izložba na kojoj su sudjelovale samo žene (većina autora su bili muški članovi) nego na tu temu. Iste, 2008. godine, Fotoklub Color održao je i *Sedmi salon međuklupske hrvatske fotografije* u *Državnom arhivu* u Rijeci. Postavlja se pitanje, kako FK Color obnovljen 2005., od te godine pa do 2008. je uspio organizirati čak sedam salona međuklupske fotografije. Očigledno se nastavilo brojanjem, tamo gdje se završilo u prvom periodu postojanja kluba. I s tim se mogu složiti. Ali se onda po istoj logici (šteta što nije) trebalo nastaviti i s klupskim izložbama, jer ih je u prvom periodu postojanja kluba bilo čak osam (osam – retrospektivna izložba godine 1987. u povodu 25 godina postojanja Kluba).

Godina	Salon međuklupske hrvatske fotografije	Žiri
2008.	7. salon međuklupske hrvatske fotografije[419] Sudjeluju klubovi iz: Bazovice, Đakova, Kukljice, Nove Gradiške, Osijeka, Pazina, Rijeke (FK Rijeka, FK Color).	Ervin Dubrović Ljubica Dujmović Petar Fabijan Kosovac

Četvrta klupska izložba održana je i opet na temu *Žena* 2009. godine u *Izložbenom salonu Filodramatica*. Na izložbi sudjeluje 28 autora. Iste, 2009., godine održana je i *Peta klupska izložba* pod nazivom *Rijeka u fokusu*. Dakle, članovi Kluba okreću svoj objektiv prema gradu u kome žive. Izložba je održana u *Izložbenom salonu Filodramatica*. Izlagalo je 27 autora. Postalo je skoro pravilo, da FK Color održava svake godine po dvije izložbe. Prva izložba u 2010. bila je *6. klupska izložba umjetničke fotografije Žena* održana u *Izložbenom salonu Filodramatica,* na kojoj je sudjelovao 21 autor. Iste, 2010., godine održan je i *8. Salon međuklupske hrvatske umjetničke fotografije* u *Državnom arhivu* u Rijeci.

Godina	Salon međuklupske hrvatske fotografije	Žiri
2008.	8. Salon međuklupske hrvatske fotografije[419] Sudjeluju klubovi iz: Bazovice, Kukljice, Rijeke, (FK Color i FK Rijeka), Virovitice.	Ranko Dokmanović Dražen Filipović Marija Lazanja-Dušević

Godine 2011. održana je *7. klupska izložba umjetničke fotografije*, uz podnaziv *otvorenog tipa*, što je značilo da na toj izložbi sudjeluju autori iz FK Colora i FK Rijeke. Izlagalo je 27 autora. Izložba je održana u *Izložbenom salonu Filodramatica*. Sljedeća, *8. klupska izložba umjetničke fotografije Žena,* održana je 2012. godine, pa bi se moglo konstatirati da je izložba pod nazivom *Žena* pomalo prerasla u jedan prepoznatljiv projekt. No, za razliku od prethodnih izložbi ovoga kluba, većinom u *Izložbenom salonu Filodramatica*, ova je izložba održana u vlastitom prostoru – *Galeriji Fotokluba Color* (Titov trg 6/2 u Rijeci). Sudjelovalo je 30 autora.

[419] Fotoklub Color, *7. Salon međuklupske hrvatske fotografije*, katalog, Rijeka, 2008.
[420] Fotoklub Color, *8. Salon međuklupske hrvatske fotografije*, katalog, Rijeka, 2010.

U cijelom proteklom razdoblju u Klubu će se odvijati uobičajene aktivnosti, priređivanje izložbi članova, sudjelovanje na domaćim i stranim žiriranim izložbama, organiziranje tečajeva i radionica, predavanja i sl. Iste, 2012., godine Fotoklub Color održat će *Prvi salon umjetničke fotografije autora Primorsko-goranske županije*. Izložba je održana u *Galeriji Fotokluba Color*. Premda izložba nosi zvučni naziv na njoj su sudjelovali samo članovi FK Colora, FK Rijeke, HDLU-a, HZSU-a, *Fototaborfilma*, te devet samostalnih autora, vjerojatno svi iz Rijeke. Iz kataloga nije vidljiv sastav žirija već se samo ispod teksta navodi ime Ervina Debeuca, predsjednika žirija.

U želji širenja suradnje i širenja svojih djelatnosti Klub se obraća Fotoklubu Zagreb, za održavanjem prateće međunarodne izložbe fotografije u okvirima *Zagreb salona*, što se ostvarilo 2012. godine u okviru *34. Zagreb salona.*

I na koncu ovog opisa rada obnovljenog Fotokluba Color u godini 2013. u *Galeriji Kluba* održan je *2. salon crno-bijele fotografije*. Uz sve napore nisam uspio otkriti na koji se Salon mislilo kao prvi.

Završavajući tako kronologiju događaja koji su se tijekom dugog vremena odvijali u Rijeci, želio bih dati i svoj komentar.

Danas nije moguće sa sigurnošću utvrditi, zbog čega je došlo do odvajanja dijela članstva Fotokluba Rijeke i formiranja novog Fotokluba Color (1961.), je li tada posrijedi bila samo želja jednog dijela članstva Fotokluba Rijeka da se u novom Klubu posvete isključivo fotografiji u boji (što se nije ostvarilo), ili su bili u pitanju neki drugi interesi. Ako se prvo razdvajanje i moglo smatrati slučajnim (a što sigurno nije bilo), onda ovo razdvajanje po drugi puta postaje znakovito i upozoravajuće.

Ostaje kao činjenica da se početkom 60-ih godina cijepanje Fotokluba Rijeka na dva paralelna i konkurentska kluba negativno odrazilo na daljnji razvoj i kvalitetu riječke fotografije u cjelini, sve do njihova ponovnog ujedinjenja koncem 80-ih godina. O tome nam je ostavio dva interesantna napisa Borislav Ostojić u glasilu *Tehnička kultura Narodne tehnike Hrvatske* 1989.g.

Kao potvrdu toga mentaliteta dijeljenja navodim samo kao podatak da je godine 1950. Viktor Hreljanović pokušao osnovati jedan klub unutar *Brodogradilišta 3. maj* u Rijeci, ali nije uspio. U drugom pokušaju 1970. godine Hreljanović će uspjeti osnovati još jedan fotoklub u Rijeci pod nazivom **Fotoklub Brodogradilište 3. maj**, koji nije ostvario neke značajnije rezultate. Sve će to negativno utjecati na razvoj fotoamaterstva u Rijeci, do ponovnog ujedinjenja fotoklubova Rijeka i Color (1989.), ali tada kao posljedica Domovinskog rata duže vremena neće biti nekih značajnijih aktivnosti.

Početkom 2000-ih pod rukovodstvom prof. Božića aktivirat će se ponovno FK Rijeka i postizati, sukladno materijalnim mogućnostima, vrlo dobre rezultate. Odvajanjem dijela članstva od Fotokluba Rijeka i ponovnog formiranja Fotokluba Color (2005.), i taj će Klub ponovno postizati rezultate.

Nažalost, uz sve aktivnosti i hvale vrijedne napore oba kluba, do velike međunarodne afirmacije tih klubova neće doći. Da podsjetim, od *Treće međunarodne izložbe umjetničke fotografije MORE* 1964. godine u organizaciji Fotokluba Rijeka, proći će čak 46 godina do održavanja *Četvrte međunarodne izložbe 2010.* godine u tom Klubu. Fotoklub Color uspjet će održati (u svom prvom periodu postojanja) tek jedan međunarodni susret fotoklubova 1972.g.

Kako sam to već opisao opetovano razdvajanje i spajanje dvaju riječkih fotoklubova (FK Rijeka i FK Color) nanijelo je veliku štetu riječkom fotoamaterskom pokretu, makar su ta dva kluba dala mnoga velika imena u riječkoj i hrvatskoj fotografiji. Na sreću, a to se dešavalo i u nekim drugim sredinama, razvoju i kontinuitetu fotografije u Rijeci, pa indirektno i pomaganju fotoamaterskog pokreta, veliki doprinos dao je profesor povijesti umjetnosti Ervin Dubrović.

Ervin Dubrović rođen je 1957. u Rijeci. Diplomirao je povijest umjetnosti i komparativnu književnost, te magistrirao povijest umjetnosti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Voditelj je, autor ili koautor više velikih istraživačkih projekata i izložbi (*Adamićevo doba 1780.-1830.*, *Merika, iseljavanje iz Srednje Europe u Ameriku 1880.-1914.*). Za *Adamićevo doba* nagrađen je *Nagradom grada* Rijeke, a za *Meriku* je *Muzej grada* Rijeke nagrađen *Godišnjom nagradom Hrvatskog muzejskog društva*.

Autor je i priređivač više monografija i knjiga eseja iz društvene, kulturne i umjetničke povijesti. Muzejski je savjetnik i dugogodišnji ravnatelj *Muzeja grada* Rijeke. U svom stručnom radu pokazuje veliki afinitet prema fotografiji, što će potvrditi i svojim magistarskim radom 1994. na temu *Fotografija u Rijeci 1884. – 1940*. Koautor je velikih istraživačkih izložbi na temu povijesti fotografije: *Povijest fotogra-*

fije u Rijeci 1844.-1940. (*Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja* 1990.), *Fotografija u Hrvatskoj 1848. - 1951.* (*Muzej za umjetnost i obrt*, 1994.)

U *Muzeju grada* Rijeke priređuje retrospektivne i autorske fotografske izložbe: *Viktor Hreljanović, retrospektivna izložba* (1998.), *Suočavanja* (2003. – 2004.), *Sedmero fotografa sedamdesetih,* (2007.), retrospektivnu izložbu *115 godina Fotokluba Zagreb* (2009.). Objavljuje u časopisima, te je autor više monografija i kataloga: *Peter Salcher – rađanje modernog svijeta – fotografija između znanosti i umjetnosti*; *Peristil*, Zbornik radova za povijest umjetnosti, Zagreb, god. 35-36, 1992.-93.; *Arte miracolosa, stoljeće fotografije u Rijeci* (prir. i koautor), Izdavački centar Rijeka, 1995.; *Francesco Drenig, Fotografije/ Fotografie* (katalog), *Muzej grada* Rijeke 2013.

Autor je (scenarist) dokumentarnih filmova o fotografiji u seriji *Fotografija u Hrvatskoj* u produkciji Hrvatske radio televizije: *Viktor Hreljanović*, *Žorž Istog*, *Fotografija devetnaestog stoljeća u Rijeci*, *Peter Salcher – čarobno ogledalo*, 2000. – 2003.

Član je mnogih fotografskih žirija pri čemu ističem *Svjetski bijenale studentske fotografije u Novom Sadu*.

Jedan neuobičajen projekt – Galerija idi i vidi

U vremenu od 2006. do 2010. godine u Zagrebu se ostvaruje jedinstven fotografski projekt prema zamisli Ivice Hripka, velikog fotografskog entuzijaste i zanesenjaka pod nazivom *Galerija za dobru fotografiju – IDI I VIDI*.

Hripko je živio u Zagrebu, u Heinzelovoj 47a. Zgrada je arhitektonski riješena tako da po noći ima osvjetljenu nadsvođenu pješačku šetnicu, sa slijepim prozorima, zaštićeno od atmosferilija, a što je služilo u toplijim vremenskim prilikama kao sklonište za beskućnike. Hripko dolazi na ideju da te slijepe prozore osvijetli, ostakli i preuredi u novu galeriju koju naziva *Idi i vidi*. To izvodi bez ičije pomoći, vlastitim sredstvima. Galerija se najprije nalazila samo na jednoj strani šetnice, a nakon nekog vremena s obje strane. Kako je sam definirao u prvom katalogu, prigodom otvorenja galerije i prve izložbe, ta se galerija: ...„nameće izlošcima namjernim i nenamjernim prolaznicima i tako svojim izborom dobrih fotografija (ne nužno i umjetničkim) čini utjecaj lijepoga na prolaznike. To galeriju svrstava u najposjećenije u gradu pa stoga i urbano korisnu."

Za prvu izložbu, otvorenu 5. 10. 2006., Hripko se odlučuje za temu *zagrebački plaviši*, posvećenu novim zagrebačkim tramvajima. Izložbe su trajale po mjesec dana U tom razdoblju ukupno je održano 50 izložbi. Održavanje ovih izložbi bilo je za Hripka ipak preveliko financijsko opterećenje. Premda je *Zagrebačkom foto-kino savezu* i *Zagrebačkoj zajednici tehničke kulture* u to doba skrenuta pažnja na taj projekt, i mada se očekivala konkretna materijalna pomoć u golom održavanju galerije (bez materijalne dobiti, jer Hripko to nije ni jednom riječju uvjetovao), odaziva nije bilo. Umjesto toga, slijedile su jalove diskusije među stručnjacima, da li je takav oblik izlaganja vrijedniji od uobičajenog institucionalnog u već etabliranim izložbenim prostorima u Zagrebu, koji su nažalost zatvorenog tipa, za ograničeni broj posjetitelja.

Bez pomoći bilo koga, tiskajući kataloge i plaćajući troškove održavanja galerije, sve o vlastitom trošku, Hripko posustaje i *Galerija* prestaje s radom 2010. godine. Iako je kratko trajao, taj projekt je bio svijetli primjer amaterskog entuzijazma i zanesenjaštva, ali se nažalost nije mogao održati u sredini u kojoj je nastao.

Ivica Hripko rođen je 1939. u Ogulinu, gdje završava gimnaziju. Na *Pedagoškoj akademiji* u Zagrebu završio je književnost, povijest umjetnosti i likovnu umjetnost. Osebujna je ličnost, što govori i podatak da je već kao 12-godišnjak organizirao u vrtači u Procama (kod Ogulina) kazališnu predstavu vlastitog igrokaza *Lovac i zec.*

Kao 16-godišnjak 1955. godine počinje snimati film *Moja generacija*, koji je nakon pola stoljeća upornog rada završen i prikazan prvi puta 2005. Godine 1958. kupuje 16 mm filmsku kameru od Foto Luića u Ogulinu. Iste godine, po završetku srednje škole upisuje studij na Pedagoškoj akademiji, gdje su mu među ostalima bili profesori Mladen Veža iz predmeta likovnih umjetnosti i dr. Pavle Gavranić iz povijesti umjetnosti, što će imati utjecaja na njegov kasniji rad. Te godine upisuje se u poznati Kino-klub Zagreb gdje završava tečaj kod dr. Mihovila Pansinija. Oduševljava se filmovima legende zagrebačke filmske škole Maksimilijana Paspe.

Godine 1960. razvio je svoj prvi preobratni color film 35 mm *Ferrania*, te s kolegom Otom Zakeom u vlastitom laboratoriju (*Krokus* aparat za povećavanje) radi svoje prve fotografije u boji (*Gevaert* proces). Te, 1960., započinje kao filmski snimatelj honorarno raditi na TV Zagreb, da bi se nakon odsluženja vojnog roka stalno zaposlio na TV Zagreb, gdje će ostati do 1980. Na TV Zagreb radio je niz malih igrano-filmskih etida, crtane filmove od jedne minute, kao i niz dokumentaraca o izgradnji Zagreba (*Jadranski most, ZET-ova remiza u Dubravi, Tramvaj za novi Zagreb* i druge).

Godina 1980. znači prekretnicu u njegovom profesionalnom životu. Te godine odlazi s TV Zagreb u *INA Naftaplin*, gdje će biti urednik audiovizuelnih informacija i ostati sve do mirovine. U zgradi *INA Naftaplin* napravljen mu je video studio i omogućeno slobodno stvaranje. Prvu samostalnu izložbu fotografije održao je u *Galeriji Miroslav Kraljević* u zgradi *Naftaplina* u Šubićevoj ulici. Nakon toga slijedile su i druge samostalne izložbe (druga samostalna u *Galeriji Miroslav Kraljević* u zgradi *Naftaplina* u Šubićevoj, pa dalje u *Klubu INA* u Gajevoj itd).

U svom rodnom gradu, s kojim ga vežu neraskidive veze, godinama izlaže svoje radove u Ogulinskom *Pučkom učilištu*, a kasnije u preuređenom hotelu *Frankopan*. Izraziti je individualist.

Radi toga ne vjeruje u natječajne izložbe gdje se, kako sam kaže, *valoriziraju zajednički kruške, jabuke i šljive*. Pobornik je samostalnih izložbi u kojima autor prezentira svoje radove. Ipak, zadnjih godina u svom rodnom Ogulinu širi vizualnu kulturu na tečajevima u ogulinskoj gimnaziji i na *Radio Ogulinu*. Umro je u Ogulinu 2013. godine.

U ovom opisu fotoamaterskog pokreta u Hrvatskoj posebno je zanimljiv slučaj koji se dogodio na relaciji **Koprivnica – Đurđevac**. Iako je Koprivnica regionalni centar tog dijela Hrvatske, a Đurđevac gradić u odnosu na Koprivnicu, nakon prestanka postojanja Fotokluba Podravka (1996. odnosno 1997.) proći će samo kratko vrijeme prije nego se 1998. godine u Đurđevcu, udruženim snagama koprivničkih i đurđevačkih entuzijasta, osnuje FKK Đurđevac. Taj će se klub sljedeće 1999. godine preimenovati u **FKK Drava**.

Osnovan od iskusnih izlagača taj je Klub već iste, 1999. godine, organizirao *Prvu međunarodnu izložbu fotografije*. Izložba je održana u reprezentativnom prostoru *Staroga grada*. Na izložbi sudjeluju 13 domaćih klubova, te klubovi iz Austrije i Slovenije. Tiskan je i kvalitetan katalog.

Potaknut tim uspjehom sljedeće, 2000. godine, Klub će prirediti svoju *Drugu međunarodnu izložbu fotografije*. Nažalost, zbog financijskih poteškoća nije bilo uobičajenog kataloga, ali je u reviji *Hrvatske vode* objavljena iscrpna i interesantna likovna kritika Željka Cara i otisnut niz kvalitetnih fotografija u boji. U 2001. godini održan je *Treći podravski salon umjetničke fotografije*, međunarodna izložba. Na izložbu je pristiglo 606 radova od 132 autora, a primljena je 361 fotografija od 107 autora Sudjeluje ukupno 18 fotografskih organizacija (klubova), od čega devet iz inozemstva, iz tri zemlje (Njemačka, Mađarska, Slovenija). Tom je prigodom tiskan kvalitetan katalog u crno-bijeloj tehnici i u boji.

Ova se izložba od 1999. godine održava u kontinuitetu sve do 2011. pod nazivom PODRAVSKI SALON, nakon čega će doći do drastičnih promjena.

Pokretač i osnivač ove izložbe, kao i brojnih drugih fotografskih događanja u Đurđevcu bio je Kruno Heidler, predsjednik FKK Drava, koji je već pri osnutku Kluba uspio okupiti ekipu više od 20 vrsnih fotografa - izlagača ne samo iz Đurđevca nego i iz Koprivnice. Tome je doprinjelo zamiranje fotoamaterizma i izlagačke djelatnosti u FKK Drava u Koprivnici u 90-im i 2000-im godinama. No, zamiranjem *Podravskog salona* i tu će doći do stagnacije.

Na ovom mjestu smatram da je potrebno reći nešto više o Kruni Heidleru.

Kruno Heidler je rođen godine 1932. u Vitezu kod Travnik u Bosni i Hercegovini. Gimnaziju završava u Sarajevu (1948.) a Filmsku školu u Zagrebu (1953.) gdje stječe zvanje majstora tona i filmske rasvjete. Živa duha i željan novih znanja studira na Višoj pedagoškoj akademiji hrvatski i njemački jezik. Paralelno s time pohađa i nekoliko semestara povijesti umjetnosti, psihologije i pedagogije. Svo to obilje informacija dobro će mu doći u budućem životu.

Godine 1953. zapošljava se u *Zora filmu,* kao urednik dijafilmova za osnovne i srednje škole. Radi i kao tonski snimatelj na Radio Sarajevu. Osniva brojne kino klubove (oko 120) po osnovnim školama u Hrvatskoj. U to vrijeme za potrebe turističke propagande snima oko 12.000 dijapozitiva na području cijele Jugoslavije.

Kao tajnik *Kino saveza Hrvatske* radi od 1963.

godine. Osniva oko 40 filmskih debatnih klubova. Pokretač je i organizator nekoliko festivala *Saveza filmske omladine Jugoslavije*. Izdaje *Bilten Saveza filmskih klubova* i *Bilten Kino saveza Hrvatske*. Suosnivač je *Ljetne filmske škole u Trakošćanu*.

Godine 1967. u okviru *Kino saveza Hrvatske* osnovan je *Filmski autorski studio*, kojeg je Heidler direktor sve do njegova kraja 1973. Paralelno s tim Heidler je bio i direktor *Međunarodnog festivala ekasperimentalnog filma* (GEFF-a). Nakon 1973. Heidler je nekoliko godina direktor *Studija za crtani film u Zagreb filmu*. U vremenu od 1985. do 1986. boravi u Njemačkoj gdje snima turističke filmove. Za rad u kinematografiji dobio je *Nagradu za životno djelo hrvatskog filmskog saveza.*

Godine 1991. odlazi u mirovinu. Početkom 1998. osnovao je u Đurđevcu Foto-kino klub Drava, u kojem je višegodišnji predsjednik. Kao predsjednik Kluba pokretač je i osnivač *Prve međunarodne izložbe fotografije* 1999. godine, koja će se u kontinuitetu održavati sve do 2011.

Osim filmom, u cijelom proteklom razdoblju, Heidler se bavio i fotografijom čije će se djelovanje pojačati nakon 1998. Izlagao je na mnogim izložbama fotografije i osvojio niz nagrada. U razdoblju od 1997. do 2005. godine održao je i devet samostalnih izložbi fotografije. Živi i radi u Đurđevcu.

I u ovom slučaju (kao i u Osijeku) nedostatkom interesa u gradu Đurđevcu za ovu sjajnu fotografsku manifestaciju, uz već uobičajeno standardno

Godina	Podravski salon umjetničke fotografije	Žiri
1999.	1. PODRAVSKI SALON[421] Sudjeluju klubovi iz Hrvatske: Belog Manastira (FK Baranja-film), Bjelovara (FK Iris), Đurđevca, (FKK Drava), Kukljice (FK Kornat), Kutine (FVK Kutina), Novske, Osijeka, Pule, Rovinja (CVU Batana), Varaždina (Sloboda-Vis), Vinkovaca, Zagreba (FK Zagi-foto, FK Zagreb). Sudjeluju i klubovi iz Njemačke i Slovenije.	Vladko Lozić
2000.	2. PODRAVSKI SALON[422] Iz financijskih razloga nije tiskan katalog. Izložba je obilježena samo u časopisu Hrvatske vodoprivrede. Tu je zabilježeno da je sudjelovalo pet zemalja (Hrvatska, Češka, Makedonija, Njemačka i Slovenija). Ostali detalji nisu navedeni.	Sastav žirija nije naveden.
2001.	3. PODRAVSKI SALON[423] Sudjeluju klubovi iz Hrvatske: Belog Manastira (FK Baranja-film), Đurđevca (FK Drava), Kutine, Osijeka, Rovinja, (CVU Batana), Vinkovaca, Zagreba (FK Koncept, FK Zagi-foto, FK Zagreb). Sudjeluju inozemni klubovi iz: Mađarske, Njemačke i Slovenije.	Kruno Heidler Božica Jelušić Bernd Glocke Benjamin Vrankar Mato Zeman
2002.	4. PODRAVSKI SALON[424] Sudjeluju klubovi iz Hrvatske: Belog Manastira (FK Baranja-film), Bjelovara (FK Iris), Đurđevca (FK Drava), Kukljice (FK Kornat), Kutine, Osijeka, Rovinja (CVU Batana), Vinkovaca, Zagreba (FK Zagi-foto, FK Zagreb.) Sudjeluju strani klubovi iz: Mađarske, Njemačke, Slovenije.	Božica Jelušić Bernd Glocke Ivan Večenaj Vladko Lozić
2003.	5. PODRAVSKI SALON[425] Sudjeluju klubovi iz Hrvatske: Belog Manastira (Baranja-film, FK OKO), Đurđevca (FK Drava), FK Karlovac, Osijeka (FK Elite, FK Osijek), Rijeke (FK Rijeka), Zagreba (FK Zagi-foto, FK Zagreb). Sudjeluju klubovi iz inozemstva: Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Njemačke, Slovenije i Srbije.	Božica Jelušić Krešimir Mikić Benjamin Vrankar Stanko Herceg Ferenz Baksa

[421] FKK Drava-Đurđevac, Galerija Stari grad, *1. Podravski salon fotografije*, katalog, Đurđevac, 1999.
[422] FKK Drava-Đurđevac, Galerija Stari grad, *2. Podravski salon fotografije*, katalog, Đurđevac, 2000.
[423] FKK Drava-Đurđevac, Galerija Stari grad, *3. Podravski salon fotografije*, katalog, Đurđevac, 2001.
[424] FKK Drava-Đurđevac, Galerija Stari grad, *4. Podravski salon fotografije*, katalog, Đurđevac, 2002.
[425] FKK Drava-Đurđevac, Galerija Stari grad, *5. Podravski salon fotografije*, katalog, Đurđevac, 2002.

2004.	6. PODRAVSKI SALON[426] Sudjeluju klubovi iz Hrvatske: Belog Manastira (FK Baranja-film), Daruvara, Đurđevca (FK Drava), Karlovca, Koprivnice (DD Centar), Kutine, Kukljice (FK Kornat), Osijeka (FK Osijek), Zagreba (FK Zagi-foto, FK Zagreb). Sudjeluju klubovi iz inozemstva: Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Mađarske, Rumunjske, Slovenije, Slovačke, Srbije, Ukrajine.	Josip Generalić Krešimir Mikić Vasja Doberlet Ferenz Baksa Mario Vasilj
2005.	7. PODRAVSKI SALON[427] Sudjeluju klubovi iz Hrvatske: Belog Manastira (FK Baranja-film), Đurđevca (FK Drava), Karlovca, Koprivnice, Kutine, Osijeka (FK Osijek), Pule (FK Pula), Rijeke (FK Rijeka), Splita (FK Split), Varaždina, Vinkovaca, Vukovara i Zagreba (FK Zagi-foto, FK Zagreb). Sudjeluju klubovi iz inozemstva: Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Mađarske, Slovenije i Srbije.	Enes Midžić Krešimir Mikić Sandra Vitaljić Vasja Doberlet Ferenz Baksa
2006.	8. PODRAVSKI SALON[428] Sudjeluju klubovi iz Hrvatske: Đurđevca (FK Drava), Karlovca, Osijeka, Pitomače (FVK Marko Lauš), Rijeke (FK Rijeka) i Zagreba (FK Zagi-foto, FK Zagreb). Sudjeluju klubovi iz inozemstva: Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Mađarske, Makedonije, Srbije i Slovenije.	Božica Jelušić Vladko Lozić Gyori Vilmos Vasja Doberlet Geza Lennert
2007.	9. PODRAVSKI SALON[429] Sudjeluju klubovi iz Hrvatske: Đurđevca (FK Drava), Osijeka (FK Osijek), Rijeke (FK Rijeka), Virovitice (FK Virovitica), Zagreba (FK Zagreb). Sudjeluju klubovi iz inozemstva: Bosne i Hercegovine, Mađarske, Makedonije, Slovenije i Srbije.	Krešimir Mikić Darije Petković Niko Sladić
2008.	10. PODRAVSKI SALON[430] Sudjeluju klubovi iz Hrvatske: Đurđevca (FK Drava), Đakova, Koprivnice, Kukljice (FK Kornat), Osijeka, Virovitice i Zagreba (FK Zagreb). Sudjeluju klubovi iz inozemstva: Bosne i Hercegovine, Gruzije, Hrvatske, Mađarske, Slovenije i Srbije.	Božica Jelušić Marijan Špoljar Zdravko Šabarić
2009.	11. PODRAVSKI SALON[431] (Kolekcija umjetničke fotografije) Sudjeluju klubovi iz Hrvatske: Đakova (FKK Đakovo), Đurđevca (FKK Drava), Koprivnice (FD Koprivnica), Kukljice (FK Kornat), Osijeka (FK Osijek), Virovitice (FK Virovitica) i Zagreba (FK Zagreb). Sudjeluju klubovi iz inozemstva: Bosne i Hercegovine, Novog Zelanda, Slovenije i Srbije.	Krešimir Mikić Darije Petković Bolto Špoljar Kruno Heidler Miran Rojko
2010.	12. PODRAVSKI SALON[432] Sudjeluju klubovi iz Hrvatske: Bjelovara (FK Iris), Daruvara, Đurđevca (FKK Drava), Križa (FK 35 mm), Križevaca, Kukljice (FK Kornat), Osijeka, Rijeke (FK Rijeka) i Zagreba (FK Zagreb, FK Zagi foto). Sudjeluju klubovi iz inozemstva: Bosne i Hercegovine i Slovenije.	Tomislav Buza Kruno Heidler Milivoj Kuhar Božica Radinović Bolto Špoljar
2011.	13. PODRAVSKI SALON[433] Sudjeluju klubovi iz Hrvatske: Đurđevca (FKK Drava), Koprivnice, Novoselca, Osijeka, Punata, Rijeke, Samobora, Zadra, Zagreba. Sudjeluju klubovi iz inozemstva: Bosne i Hercegovine, Mađarske, Makedonije i Slovenije.	Kruno Heidler Milivoj Kuhar Darije Petković

[426] FKK Drava-Đurđevac, Galerija Stari grad, *6. Podravski salon fotografije*, katalog, Đurđevac, 2003.
[427] FKK Drava-Đurđevac, Galerija Stari grad, *7. Podravski salon fotografije,* katalog, Đurđevac, 2004.
[428] FKK Drava-Đurđevac, Galerija Stari grad, *8. Podravski salon fotografije*, katalog, Đurđevac, 2006.
[429] FKK Drava-Đurđevac, Galerija Stari grad, *9. Podravski salon fotografije*, katalog, Đurđevac, 2007.
[430] FKK Drava-Đurđevac, Galerija Stari grad, *10. Podravski salon fotografije*, katalog, Đurđevac, 2008
[431] FKK Drava-Đurđevac, Galerija Stari grad, *11. Podravski salon fotografije*, katalog, Đurđevac, 2009.
[432] FKK Drava-Đurđevac, Galerija Stari grad, *12. Podravski salon fotografije*, katalog, Đurđevac, 2010.
[433] FKK Drava-Đurđevac, Galerija Stari grad, *13. Podravski salon fotografije*, katalog, Đurđevac, 2011.

2014. **14. PODRAVSKI SALON**[434]

Premda su pokrenuti uobičajeni radovi od strane organizatora (FKK Drava) za održavanje Salona, isti nije održan.

obrazloženje da nema sredstava, došlo je do kraja održavanja *Podravskog salona*. U 2013. godini zamire rad Kluba. Početkom 2014. održana je sjednica *Upravnog odbora* Kluba, na kojoj je zaključeno da će Klub nastaviti i dalje s radom, ali pod drugačijim uvjetima.

Nakon 2000. godine dolazi opet do oživljavanja fotoamaterskog pokreta u **Koprivnici**. **Fotoklub In – fo Podravina** Koprivnica osnovan je 5. veljače 2006. godine i kao takav sljednik je dotadašnjeg fotoamaterskog pokreta u Koprivnici. Za predsjednika kluba izabran je Krešimir Juratović, koji tu dužnost obnaša do danas. U 2006. tajnik kluba je bio Damir Srednoselec. Od 2007. godine tajničku dužnost preuzima Marijan Lisjak, koju dužnost obnaša do danas.

Krešimir Juratović, koji je inicirao osnivanje novog Kluba, kao predsjednik, glavni je pokretač svih klupskih aktivnosti u čemu ga podržavaju ostali članovi Kluba. Godine 2006. Klub je pokrenuo održavanje skupne fotografske izložbe članova Kluba pod nazivom *Gradu Koprivnici za rođendan*, koja se tradicionalno održava svake godine u mjesecu studenome, u sklopu obilježavanja *Dana grada* Koprivnice. Te godine će se održati deveti puta.

Iste 2006. Klub je pokrenuo županijsku izložbu pod nazivom *Stari zanati podravskog kraja*, koja se tradicionalno održava svake godine koncem mjeseca lipnja, u sklopu manifestacije i ove godine će se također održati deveti puta zaredom.

Godine 2007. *Skupština* jednoglasno donosi odluku o promjeni imena udruge u sadašnji naziv *Fotokino klub Podravina*, ili skraćeno *FKK Podravina.*

Tijekom 2007. i 2008. godine, na inicijativu predsjednika Juratovića, a u suradnji s *Klubom za starije osobe Mariška* koji djeluje u sklopu koprivničkog *Doma za stare i nemoćne osobe*, ostvaren je projekt pod nazivom *50+* za edukaciju i obrazovanje osoba druge i treće životne dobi na polju digitalne fotografije.

Godine 2008. Klub pokreće jedan značajni projekt, i to *Koprivnički salon fotografije Sretno dijete – sretna obitelj*, koji se od tada tradicionalno održava svake godine. Organizator te izložbe konstatira da smo svakodnevno putem raznih medija, svjedoci nasilja nad djecom kao i nasilja od strane djece, te namjerava organiziranjem ovakvog fotografskog natjecanja, kod mladih autora pokušati utjecati na emocionalan stav i odnos mladih spram nasilja. Nastoji se kroz fotografiju s točno ciljanim temama izgrađivati svijest o nenasilju, prvensteveno nasilju nad djecom, ukazivati na nužnost novih prevencijskih programa, u čemu se očekuje aktivnost i državnih institucija i civilnoga društva, te jačati svijest mladih i odraslih o neprihvatljivosti svih oblika nasilja.

Godine 2008. Juratović je osmislio projekt pod nazivom *Ruka prijateljstva*, koji se realizira već šestu školsku godinu zaredom u *Centru za odgoj, obrazovanje i rehabilitaciju Podravsko sunce* u Koprivnici (*Centar za djecu s teškoćama u razvoja*). Pri tome je osnovna misao i vodilja za pokretanje i realizaciju projekta *Ruka prijateljstva* bila želja, da se djeci s teškoćama u razvoju, te osobama s posebnim potrebama pruži kvalitetna edukacija (obrazovanje u njihovo slobodno vrijeme) na polju informatike i fotografske umjetnosti. Pri tome je važno poštovati osobnost i kreativnost, te mogućnosti svakog djeteta, sa ciljem da djeca osjete ljubav i sigurnost, pripadnost društvu, te da se u njihovoj svijesti izgradi pozitivan stav o njihovoj korisnosti i korisnosti njihovog rada za cjelokupnu zajednicu.

Godine 2010. na inicijativu Juratovića, FKK Podravina osnovao je *Humanitarnu zakladu Naš mali kutak raja*. To je jedini fotografski Klub u Hrvatskoj koji je osnovao *Humanitarnu zakladu*. Svrha *Zaklade* je: pružati pomoć djeci s teškoćama u razvoju, pružati pomoć obiteljima djece s teškoćama u razvoju i pružati pomoć zlostavljanoj djeci. U svom radu *Zaklada* se rukovodi humanističkim i evanđeoskim načelima na dobrobit pojedinaca i cjelokupne društvene zajednice.

Godine 2012. Klub na inicijativu Juratovića, u suradnji s *Humanitarnom zakladom Naš mali kutak raja* i *COOR Podravsko sunce*, pokreće državno foto-

[434] FKK Drava-Đurđevac, *14. Podravski salon fotografije* nije održan.

grafsko natjecanje za djecu sa sniženim intelektualnim sposobnostima (od 5. do 8. razreda) pod nazivom *Vjerujem da bih mogao*, *uz vašu pomoć znam da mogu*. Taj projekt značajan je s više aspekata, pa tako i s aspekta rekreacije, s obzirom da se veći dio aktivnosti provodi na otvorenom, te je djeci omogućeno zadovoljenje potrebe za kretanjem i rekreacijom u prirodi (aktivni izlet u prirodi s elementima pješačenja, proučavanja prirode i fotografiranja). Ovakvo državno fotografsko natjecanje za učenike sa sniženim intelektualnim sposobnostima jedinstveno je u Republici Hrvatskoj, te time grad Koprivnica postaje perjanica novog odnosa spram djece s posebnim potrebama i jedinstveni centar umjetničke fotografije u Hrvatskoj.

Tijekom osam godina svojeg postojanja, Klub je bio organizator 57 fotografskih izložbi. Tokom svih ovih godina, članovi Kluba postizali su vrhunske rezultate na raznim županijskim, državnim i međunarodnim fotografskim natjecanjima, a isto tako vrlo dobre rezultate na županijskim i državnim natjecanjima postizali su članovi Kluba s posebnim potrebama.

Juratović sve svoje projekte ne bi mogao realizirati bez vrijednih i marljivih članova Kluba koji su ga u svemu podržavali, a od kojih vrijedi istaknuti ove: Marijan Lisjak, Vladimir Puž, Valerija Golubić, Doroteja Juratović, Igor Srša, Tomislav Puž, Barbara Juratović, Saša Srdić, Zoran Košuta, Damir Srednoselec (pokojni), Nikola Đurica, Zlatko Kadić, Leon Kauzlarić, Milica Janjatović... Klub trenutno broji 20-tak starijih članova i 12 djece, od kojih su njih osam djeca s teškoćama u razvoju.

S obzirom na zapažene rezultate koje ovaj Klub postiže od svoga postanka do danas, svakako moram nešto reći o predsjedniku kluba, njegovom glavnom pregaocu i pokretaču aktivnosti.

Krešimir Juratović je rođen 1964. godine u Koprivnici. Srednju školu za unutrašnje poslove završio je u Zagrebu. Fotografijom se bavi od 1978. godine. Sudionik je i dragovoljac Domovinskog rata. Veoma se dobro služi engleskim jezikom u govoru i pismu, a vlada svim *Microsoft Office* programima, kao i programom *Adobe Photoshop*. Zadnjih nekoliko godina aktivnije se bavi digitalnom fotografijom, a posebno se posvetio radu sa djecom.

Na otoku **Ugljanu**, u **Kukljici** i nakon 2000. godine nastaviti će se održavanje *Međunarodne izložbe fotografije Otok i more*. Premda narušenog zdravlja, trajni pokretač tog projekta i dalje je Ante Jaša.

Kod četvrte po redu izložbe (1999.) uvedene su dvije sekcije i to sekcija *fotografije* i sekcija *dijapozitiva u boji*. Premda je sekcija *dijapozitiva* u boji bila brojčano dominantnija u odnosu na broj primljenih fotografija, već nakon nekoliko izložbi organizator je uvidio da je održavanje izložbi dijapozitiva u boji velik organizacijski i financijski problem. Stoga se od desete izložbe nadalje ta sekcija napušta, a zadržava se samo izložba fotografije, i to u dvije sekcije: *Slobodna* tema i tema *Otok i more*, s podtemama fotografije u boji i crno-bijele fotografije.

Godina	Međunarodna izložba fotografije Otok i more	Žiri
2002.	7. međunarodna izložba Otok i more[435] **a)** Sekcija dijapozitivi u boji: sudjeluju autori iz 31 zemlje svijeta, **b)** Sekcija fotografija: sudjeluju autori iz Austrije, Slovenije i Hrvatske: Bjelovara (FK Iris), Đurđevca (FK Drava), Karlovca (FK Karlovac), Kukljice (FK Kornat), Osijeka (FK Osijek) Pule (FK Pula), Rijeka (FK Rijeka) Splita (Fk Split) i Zagreb (FK Zagreb).	Vladko Lozić Vladimir Bačić Milka Blagdan
2003.	8. međunarodna izložba Otok i more[436] **a)** Sekcija dijapozitivi u boji: sudjeluju autori iz 30 zemalja svijeta, b) Sekcija fotografija: sudjeluju autori iz Austrije, Indije, Slovenije i Hrvatske: Belog Manastira (FK Baranja-film), Bjelovara (FK Iris), Đurđevca (FK Drava), Kukljice (FK Kornat), Osijeka (FK Osijek), Pule (FK Pula), Rijeke (FK Rijeka), Vinkovaca (FK Vinkovci), Zadra (FKV Zadar) i Zagreba (FK Zagreb).	Vladko Lozić Vladimir Bačić Tihomir Meštrić

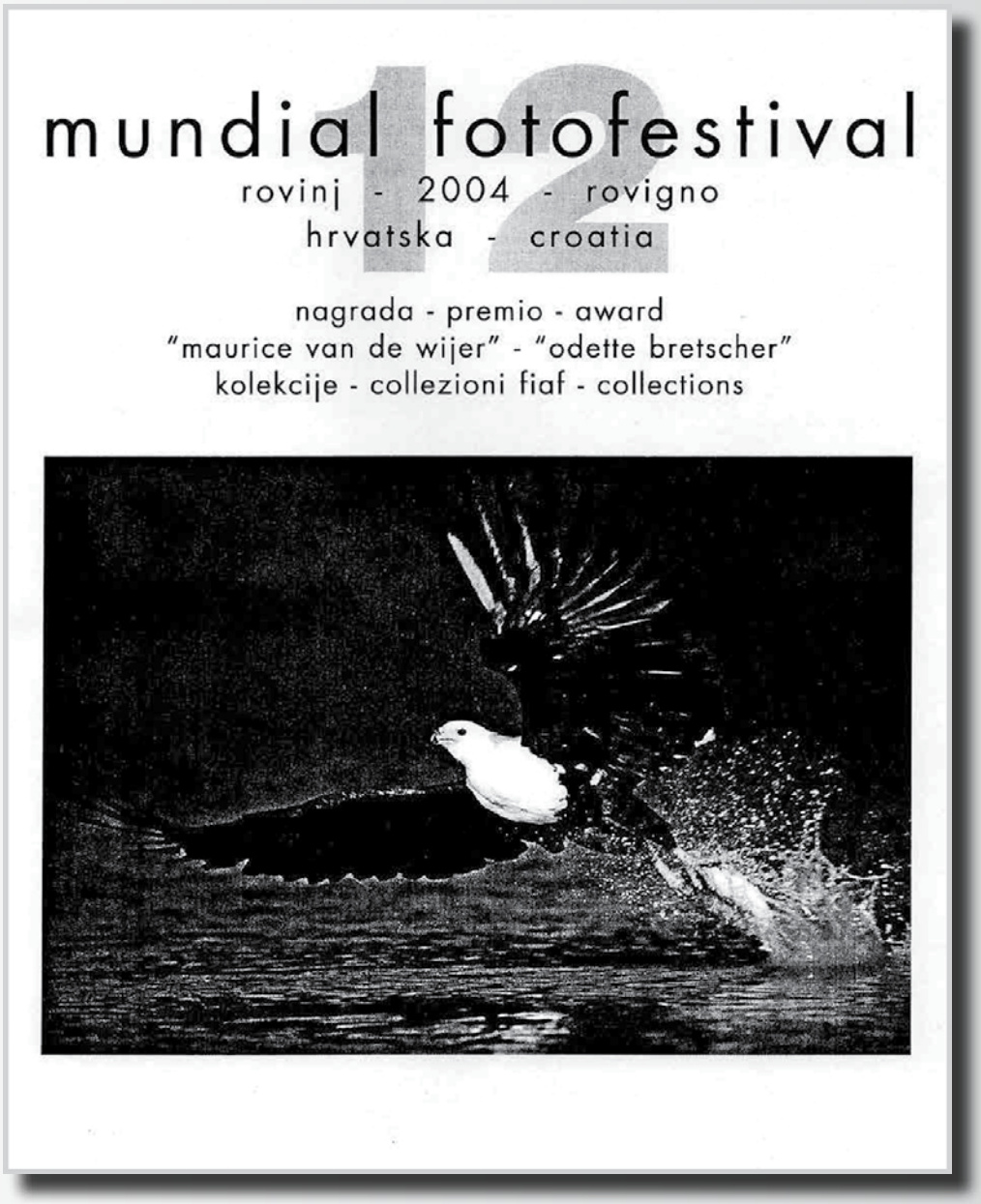
[435] Fotoklub Kornat, Galerija Otok, *7. međunarodna izložba fotografije Otok i more*, katalog, Kukljica, 2002.
[436] Fotoklub Kornat, Galerija Otok, *8. međunarodna izložba fotografije Otok i more*, katalog, Kukljica, 2003.

2004.	9. međunarodna izložba Otok i more[437] **a**) Sekcija dijapozitiva u boji: sudjeluju autori iz 34 zemlje svijeta, **b**) Sekcija fotografija: sudjeluju autori iz Austrije, Indije, Slovenije i Hrvatske: Beli Manastir (FK Baranja-film), Bjelovar (FK Iris), Đurđevac (FK Drava), Kukljica (FK Kornat), Osijek (FK Osijek), Pula (FK Pula), Rijeka (FK Rijeka), Split (FK Split), Zadar (FKV Zadar) i Zagreb (FK Zagreb).	Vladko Lozić Tihomir Meštrić Tihomir Vojvodić
2005.	10. međunarodna izložba Otok i more[438] Sudjeluju autori iz Austrije, Italije, Kanade, Slovenije i Hrvatske: Đurđevac (FK Drava), Kukljica (FK Kornat), Osijek (FK Osijek), Pula (FK Pula), Rijeka (FK Color, FK Rijeka) Vinkovci (FK Vinkovci) i Zagreb (FK Zagreb, FK Cro Art Photo).	Vladko Lozić Vladimir Bačić Tihomir Meštrić
2006.	11. međunarodna izložba Otok i more[439] Sudjeluju autori iz Austrije, Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Italije, Slovenije, Srbije i Hrvatske: Đurđevac (FK Drava), Kukljica (FK Kornat), FK Osijek, FK Pula, Rijeka (FK Color, FK Rijeka), FK Split, FK Zadar, Zagreb (FK Cro Art Photo, FK Zagreb).	Svetko Boško Vladko Lozić Tihomir Meštrić
2007.	12. međunarodna izložba Otok i more[440] Sudjeluju autori iz Austrije, Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Mađarske, Italije, Slovenije, Srbije i Hrvatske: Đurđevac (FK Drava), Kukljica (FK Kornat), Osijek (FK Osijek), Rijeka (FK Color, FK Rijeka), Vinkovci (FK Vinkovci), Zadar (FK Zadar) i Zagreb (FK Cro Art Photo, FK Zagreb).	Vladimir Bačić Marinko Boško Tihomir Meštrić
2008.	13. međunarodna izložba Otok i more[441] Sudjeluju autori iz Austrije, Bosne i Hercegovine, Italije, Mađarske, Slovenije, Srbije i Hrvatske: Đurđevac (FK Drava), Koprivnica (FD Koprivnica), Kukljica (FK Kornat), Mali Lošinj (FK Lošinj), Osijek (FK Osijek), Pula (FK Pula), Rijeka (FK Color, FK Rijeka), Split (FK Split), Zadar (FK Zadar) i Zagreb (FK Cro Art Photo, FK Zagreb).	Marinko Boško Vladimir Bačić Tihomir Meštrić
2009.	14. međunarodna izložba Otok i more[442] Sudjeluju autori iz Austrije, Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Češke Republike, Indije, Italije, Slovenije, Srbije i Hrvatske: Đurđevac (FK Drava), FD Koprivnica, Kukljica (FK Kornat), Mali Lošinj (FK Lošinj), FK Osijek, Rijeka (FK Rijeka), FKVK Slatina, FK Split, FK Zadar, Zagreb (FK Cro Art Photo, FK Zagi-foto, FK Zagreb).	Marinko Boško Tihomir Blaškić Branislav Maerić
2010.	15. međunarodna izložba Otok i more[443] Sudjeluju autori iz Austrije, Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Češke Republike, Indije, Italije, Japana, Slovenije, Srbije i Hrvatske.	Marinko Boško Vladimir Bačić Branislav Maerić
2011.	16. međunarodna izložba Otok i more[444] Sudjeluju autori iz Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Češke Republike, Indije, Malte, Rumunjske, Slovenije, Srbije, Švicarske i Hrvatske.	Tihomir Meštrić Branislav Maerić Boško Svetko
2012.	17. međunarodna izložba Otok i more[445] Sudjeluju autori iz: Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Engleske, Italije, Makedonije, Rumunjske, Slovenije, Srbije i Hrvatske.	Branislav Maerić Vesna Benić Tihomir Meštrić

[437] Fotoklub Kornat, Galerija Otok, *9. međunarodna izložba fotografije Otok i more*, katalog, Kukljica, 2004.
[438] Fotoklub Kornat, Galerija Otok, *10. međunarodna izložba fotografije Otok i more*, katalog, Kukljica, 2005.
[439] Fotoklub Kornat, Galerija Otok, *11. međunarodna izložba fotografire Otok i more*, katalog, Kukljica, 2006.
[440] Fotoklub Kornat, Galerija Otok, *12. međunarodna izložba fotografije Otok i more,* katalog, Kukljica, 2007.
[441] Fotoklub Kornat, Galerija Otok, *13. međunarodna izložba fotografije Otok i more*, katalog, Kukljica, 2008.
[442] Fotoklub Kornat, Galerija Otok, *14. međunarodna izložba fotografije Otok i more,* katalog, Kukljica, 2009.
[443] Fotoklub Kornat, Galerija Otok, *15. međunarodna izložba fotografije Otok i more*, katalog, Kukljica, 2010.
[444] Fotoklub Kornat, Galerija Otok, *16. međunarodna izložba fotografije Otok i more*, katalog, Kukljica, 2011.
[445] Fotoklub Kornat, Galerija Otok, *17. međunarodna izložba fotografije Otok i more*, katalog, Kukljica, 2012.

2013.	18. međunarodna izložba Otok i more[446] Sudjeluju autori iz: Bosne i Hercegovine,Crne Gore, Italije, Mađarske, Makedonije, Nizozemske, Njemačke, Slovenije, Srbije i Hrvatske.	Vesna Benić Branislav Maerić Tihomir Meštrić
2014.	19. međunarodna izložba Otok i more[447] Sudjeluju autori iz: Austrije, Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Italije, Mađarske, Makedonije, Mauricijusa, Nizozemske, Njemačke, Rumunjske, Slovenije i Hrvatske.	Boško Svetko Branislav Maerić Vesna Benić
2015.	20. međunarodna izložba Otok i more[448] Sudjeluju autori iz: Austrije, Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Engleske, Francuske, Indije, Italije, Kanade, Mađarske, Makedonije, Nizozemske, Njemačke, Slovenije, Srbije i Hrvatske.	Branislav Nađerić Vesna Benić Tihomir Meštrić

[446] Fotoklub Kornat, Galerija Otok, *18. međunarodna izložba fotografije Otok i more,* katalog, Kukljica, 2013.
[447] Fotoklub Kornat, Galerija Otok, *19. međunarodna izložba fotografije Otok i more*, katalog, Kukljica, 2014.
[448] Fotoklub Kornat, Galerija Otok, *20. međunarodna izložba fotografije Otok i more*, katalog, Kukljica, 2015.

mundial fotofestival
rovinj - 2004 - rovigno
hrvatska - croatia
nagrada - premio - award
"maurice van de wijer" - "odette bretscher"
kolekcije - collezioni fiaf - collections

7. PODRAVSKI SALON
UMJETNIČKE
FOTOGRAFIJE
"ĐURĐEVAC SALON
2005."
MEĐUNARODNA IZLOŽBA
KATALOG 2005.

Foto-kino klub
"Baranja - film"
Beli Manastir
2. Salon fotografije
IZLOŽBENI PROSTOR CENTRA ZA KULTURU GRADA BELOG MANASTIRA
MINIATURE
BELI MANASTIR
2006.
BELI MANASTIR 11. - 30. 11. 2006.

OTOČNI FOTOGRAFI ZADARSKE ŽUPANIJE

2. IZLOŽBA FOTOGRAFIJA

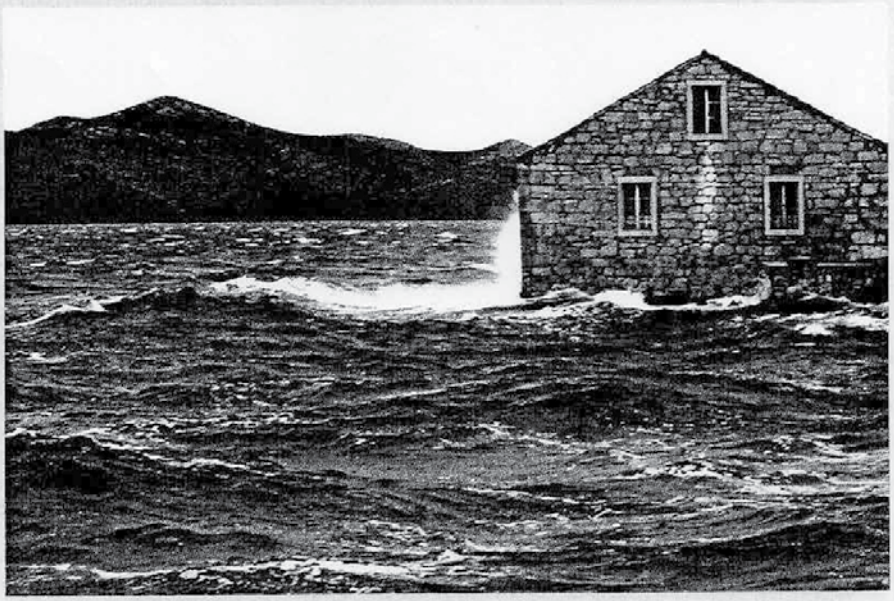
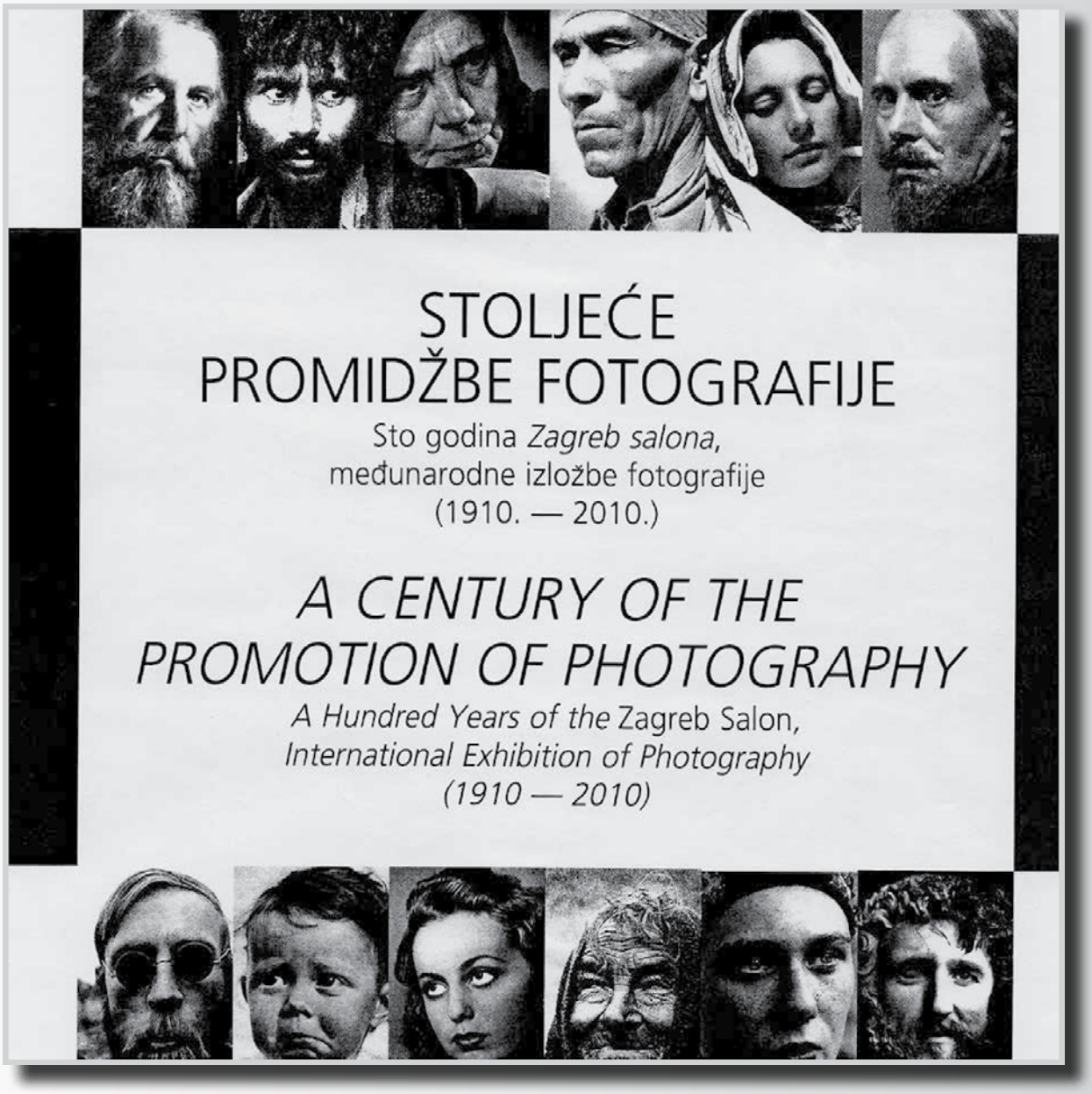

FOTO KLUB KORNAT
KUKLJICA
2008

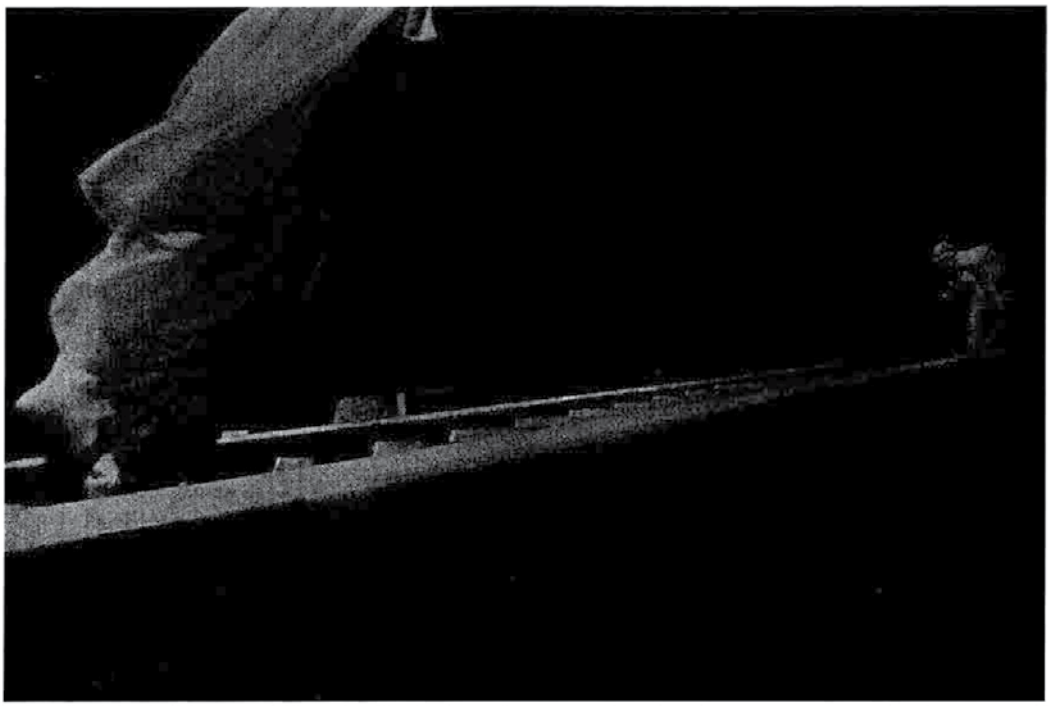

STOLJEĆE
PROMIDŽBE FOTOGRAFIJE
Sto godina *Zagreb salona*,
međunarodne izložbe fotografije
(1910. — 2010.)
A CENTURY OF THE
PROMOTION OF PHOTOGRAPHY
A Hundred Years of the Zagreb Salon,
International Exhibition of Photography
(1910 — 2010)

UTORAK JE DAN ZA FOTOGRAFIJU
fotoklub RIJEKA fkR
Sanja Komadina, Korzo 2
Nina Cimerman, Škola
POVODOM MEĐUNARODNOG DANA ŽENA
FOTOGRAFKINJE FOTOKLUBA RIJEKA PRIREĐUJU IZLOŽBU FOTOGRAFIJA
Državni arhiv u Rijeci od 8. do 22. ožujka 2011. godine
DAR
RIJEKA

35. ZAGREB SALON
Međunarodna izložba fotografije
2013.

fotoklub zagreb

35th ZAGREB SALON
International Exhibition of Photography
2013

Osvrt na stanje fotografije u Rovinju u devedesetim godinama

U prethodnim poglavljima, u dva navrata, opisao sam stanje kakvo je vladalo u Rovinju što se tiče fotoamaterskog pokreta. Vidjeli smo, da je razvoj fotografije, obnova Fotokluba Rovinj u 80-im godinama, kao i osnivanje Centra vizualnih umjetnosti Batana 1990. godine neraskidivo povezano s Virgilijem Giuricinom, pokretačem svih fotografskih djelatnosti u Rovinju kroz tri desetljeća .

To je tijekom 90-ih godina rezultiralo stvaranjem niza uspješnih fotografa, članova CVU Batana. To su bili Marijana Bacelj, Deana Bajić, Ermano Bančić, Mladen Boljkovac, Dragan Borčić, Robert Božac, Mara Doblanović, Dražen Družetić, Maria Filipić, Virgilio Giuricin, Miljenko Marohnić, Rafael Podobnik, Zvjezdana Prohaska, Zdenko Prohaska i drugi. Giuricin je u tom vremenu bio ne samo izuzetni društveni radnik, nego i vrsni svjetski poznati fotograf.

Virgilio Giuricin je jedno od najvećih imena recentne hrvatske fotografije. Rođen je 1934. godine u Rovinju, u staroj i uglednoj rovinjskoj obitelji. Nakon završene Srednje tehničke škole u Rovinju završava i Školu za primijenjene umjetnosti (fotografija i design) u Torinu, Italija. Fotografijom se bavi od 1952. godine, kada izlaže svoje prve radove u Fotoklubu Rovinj.

Bio je tri desetljeća reporter talijanskog dnevnika za Istru *La voce del popolo*, riječkog polumjesečnika *Panorama* kao i suradnik *TV Kopar*. Od 1971.g. do 1979. godine radi kao tajnik i profesionalni fotograf u *Zavičajnom muzeju* Rovinj. Od godine 1979.g., a nadalje ima status samostalnog umjetnika na polju fotografije i industrijskog dizajna.

Član je *Likovne kolonije* Rovinj, a u vremenu od 1975. do 1978. i njen predsjednik. Član je ULUPUH-a od 1975. godine, a *Hrvatske zajednice samostalnih umjetnika* od 1979.

U razdoblju od 1973. godine aktivno radi na promidžbi fotografske kulture, kako samostalno tako i u okvirima svog Kluba. Strastveni je istraživač, pun organizacijskih ideja, kao i cijenjeni fotograf. Nakon dulje krize jedan je od osnivača obnovljenog Fotokluba Rovinj 1982. godine. Inicijator je i osnivač, te voditelj *Photo Art Gallery Batana* u Rovinju (1985.g.), a također i utemeljitelj Centra vizualnih umjetnosti Batana u Rovinju (1990.g.), kada je prestao s radom Fotoklub Rovinj. Predsjednik je Centra vizualnih umjetnosti Batana od osnivanja do 2009. godine. Pokreće i autor je *Projekta fotografske vizualne umjetnosti Mundial Fotofestival* (1990.). Ta međunarodna izložba fotografije ubrzo je postala poznata i priznata u svjetskim razmjerima.

Još 1998. godine pokrenuo je projekt obnove i proširenja sjedišta CVU Batana, što je uz velike napore ostvareno u razdoblju od 2001. do 2003. godine. Od skučenog i nefunkcionalnog prostora stvorio je reprezentativnu izložbenu galeriju i posebni radni prostor.

Za izložbeni rad *Fotosavez Jugoslavije* mu dodjeljuje godine 1990. počasno zvanje *Kandidata majstora fotografije* (KMF FSJ), a godinu dana kasnije i zvanje *Majstora fotografije* (MF FSJ). *Međunarodna federacija za fotografsku umjetnost* (FIAP) za njegov umjetnički rad dodjeljuje mu zvanje AFIAP (1983.), za organizacijski rad zvanje ESFIAP (1993.), i dalje za njegov umjetnički rad zvanje EFIAP (1996.) da bi na koncu, jedini u Hrvatskoj, dobio i najviše priznanje FIAP-a za umjetnički rad zvanje MFIAP. (2005.g.)

Na 39. kongresu FIAP-a u Žilini (Slovačka) uručeno mu je priznanje *Hon.EFIAP* (*Honorary Excellence FIAP*), za višegodišnji doprinos u promociji, širenju i populariziranju međunarodne fotografske aktivnosti.

Sudjelovao je na 818 izložbi fotografije u zemlji i inozemstvu, od čega su 504 bile međunarodnog karaktera, u 279 gradova i 76 država svijeta. Pri tome mu je u selekcijskim odabirima bilo primljeno preko 12.750 radova. Za svoju izložbenu aktivnost dobio je oko 217 različitih nagrada.

Održao je preko 169 samostalnih izložbi fotografije u zemlji i inozemstvu, u 86 gradova i 27 država (Argentini, Australiji, Austriji, Belgiji, Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori, Češkoj, Engleskoj, Francuskoj, Hrvatskoj, Italiji, Jugoslaviji, Kanadi, Kini, Makedoniji, Njemačkoj, Portugalu, Rumunjskoj, SAD-u (Kalifornija, New York), Srbiji, Slovačkoj, Sloveniji, Švedskoj, Švicarskoj, i Velikoj Britaniji). Njegove se fotografije nalaze tiskane u brojnim publikacijama i fotomonografijama tijekom cijelog razdoblja od 1969. godine do danas.

U dužem vremenskom razdoblju intenzivno se bavio kreativnom kolor fotografijom. Obrađuje stare fotografske postupke, unoseći pri tome rezultate vlastitih istraživanja od oblikovanja, grafičkog dizaj-

na, optičkih senzacija, do realizacije raznih metoda kompozicije, poštujući pri tome sva pravila estetike i postižući pritom vrhunske likovne rezultate. Živi i radi u Rovinju.

Međunarodna izložba Mundial fotofestival, započeta 1993. kao godišnja izložba fotografije održavala se ne samo tijekom 90-ih godina već se nastavila održavati i nakon 2000. godine. Katalozi su izvanredne kvalitete, u pravilu tiskani u Italiji radi vrhunske tehnologije tiskanja. Kao takvi ti su katalozi predstavljali prave male likovne monografije.

Od samog početka, 1993. godine, ostavljena je mogućnost proširenja tema uz održavanje osnovne – noseće izložbe, na koju se primaju crno-bijele fotografije, fotografije u boji i dijapozitivi u boji svih postupaka i smjerova (dakle jedna jedinstvena izložba, a tema slobodna). Tako su primjerice u 1996. uvedene tema A) *Slobodna* i tema B) *Dječji svijet*, ili u 1998. godini tema A) *Slobodna*, tema B) *Svijet djece* i tema C) *Novinarska fotografija*. No, bila je to uvijek jedna zajednička manifestacija, prezentirana zajedničkim katalogom.

Osim već standardne i uhodane međunarodne izložbe *Mundijal fotofestival* (12. po redu) u 2001. godini Giuricin organizira jednako veliku (praćenu jednako kvalitetnim katalogom) izložbu u povodu *50. obljetnice organizirane fotografske aktivnosti u Rovinju* (1951. – 2001., Foto film klub Rovinj - Centar vizualnih umjetnosti Batana), na kojoj izlažu članovi kluba, ali i pozvani počasni članovi. Ponijet takvim uspjesima i u 2002. godini Giuiricin organizira također dvije velike izložbe, i to: standardni *Mundial fotofestival* (13. po redu) i *Prvi međunarodni circuit dijapozitiva u boji* (obje izložbe s po tri teme).

No, takav desetogodišnji iscrpljujući tempo, koji si je nametnuo Giuricin, počinje ostavljati posljedice. Njegovo je zdravlje narušeno. Predah od takvog tempa Giuricin 2003. nalazi u izložbi fotografije iz međunarodne zbirke fotografija, koja se nalazila u CVU Batani, pa su tako pri organizaciji izložbe otpale iscrpljujuće faze raspisivanja međunarodnog natječaja, prijam stotina paketa s radovima, organizacija žiriranja i na koncu povrat radova i nagrada autorima. Naime, od samog početka ove izložbe Giuricin moli i dobija dozvolu od autora nagrađenih fotografija, da ih trajno zadrži u međunarodnoj zbirci fotografije koju je osnovao pri CVU Batana i prikupio na taj način.

Slično rješenje Giuricin nalazi i sljedeće 2004. godine, kada organizira pod znakom *Mundijala* izložbu nagrađenih radova talijanskih autora nagradom *Maurice Van de Wijer* na FIAP-ovim biennalima.

Sljedeći *Mundijal* održava se 2005. godine u čast *55. godišnjice organizirane fotografske aktivnosti u Rovinju* i *20. obljetnice Photo Art Gallery Batana*. Izložba nosi podnaslov *Lice zemalja* i nije natječajna, već pozivna. Sudjeluje devet zemalja sa svojim kolekcijama. Nažalost, moram konstatirati da je hrvatska kolekcija u tom katalogu najlošija po odabiru motiva i ne predstavlja hrvatsku fotografiju ni u kom pogledu.

Mundijal u 2006. godini opet ima dvije izložbe. Prva je bila *FIAP-ov biennale na temu priroda* (*Biennal FIAP Natura* 2006.). Izložba je žirirana.[449] Druga izložba 2006. je bila klasična – žirirana. *Mundijal* iz 2007. predstavlja prvi dio velikog projekta prikupljanja radova autora nositelja najvišega zvanja MFIAP (*Master FIAP*) iz cijeloga svijeta. To je bila pozivna izložba i sadrži radove 59 autora iz 24 zemlje. Drugi veći dio toga projekta bila je knjiga 130 autora, svakog s po četiri rada – nositelja zvanja MFIAP.

Poznavajući svjetsku fotografiju, odnose među fotografskim asocijacijama u pojedinim zemljama, nije slučajno da je ta knjiga realizirana zahvaljujući izuzetnim naporima Giuricina, možda jedinog čovjeka u svjetskim relacijama, koji se mogao prihvatiti takvog posla. To je u uvodniku knjige jasno istakao Emile Wanderscheid, predsjednik FIAP-a: ... „Produkcijom ove monografije koja odaje počast nositeljima odličja MFIAP (*Master FIAP*) ostvario se jedan stari FIAP-ov san, a sve zahvaljujući inicijativi BATANE – Centra za vizualne umjetnosti iz Rovinja, Hrvatska." (cit.)

I konačno *Mundijal* iz 2008. i opet je pozivna izložba na temu *Znanost u svemiru*. To je reportaža o svemirskom programu APOLO u kojemu je sudjelovao talijanski astronaut Paolo Nespolita. Godine 2009. pod nazivom *Mundijal* održana je velika izložba *Godine neorealizma – smjernice talijanske fotografije*. Tom je prigodom, (umjesto kataloga), tiskana reprezentativna fotomonografija formata 24×28 cm.

Koncem te godine, već jako narušenog zdravlja, Giuricin se zahvaljuje na predsjedničkoj dužnosti CVU Batana i vođenje prepušta mlađima. Bio je to ujedno i kraj velike međunarodne izložbe *Mundijal fotofestival*.

[449] CVU Batana, Galerija Batana, *14. Mundial fotofestival*, katalog, Rovinj, 2006.

Godina	Naziv izložbe	Žiri
1993.	1. Mundial fotofestival[450] 1. međunarodni salon fotografije **a**) Sto godina fotografije Fotokluba Zagreb (1892.–1992.), **b**) Šešir u svijetu, retrospektiva 1988 – 1993., **c**) America´s Cup 92 (Carlo Borlenghi), **d**) Portreti, između garderobe i pozornice (Luigi Martinengo).	Pozivne izložbe
1994.	2. Mundial fotofestival[451] 2. međunarodni salon fotografije Slobodna tema (fotografije i dijapozitivi).	Gustavo Millozi Vlastja Simončič Ante Škrobonja Vladko Lozić Fulvio Merlak Giovanni Bettin
1995.	3. Mundial fotofestival[452] 3. međunarodni salon fotografije **a**) Slobodna tema (fotografije i dijapozitivi), **b**) Austrija (počasni gost Salona).	Ernst Koschuch Louise Koschuch Rafael Podobnik Luigi Martinengo Miljenko Marohni
1996.	4. Mundial fotofestival[453] 4.međunarodni salon fotografije (fotografije i dijapozitivi) **a**) Slobodna tema, **b**) Dječji svijet	Gorka Ostojić Cvajner Fulvio Merlak Vladko Lozić Nino Vranić Žorž Istog
1997.	5. Mundial fotofestival[454] 8. međunarodni salon fotografije (korigiran redni broj salona) (fotografije i dijapozitivi) **a**) Slobodna tema, **b**) Dječji svijet, **c**) Počasni gosti ULUPUH-a (devet autora Fotografske sekcije).	Marija Tonković Ivan Posavec Virgilio Giuricin Dušan Miška Roberto Bianchi
1998.	6. Mundial fotofestival[455] 9. međunarodni salon fotografije (fotografije i dijapozitivi) **a**) Slobodna tema, **b**) Dječji svijet, **c**) Reporterska fotografija.	Nino Vranić Virgilio Giuricin Rafael Podobnik Vladko Lozić Giorgio Rigon Ante Škobonja
1999.	7. Mundial fotofestival[456] 10. međunarodni salon fotografije (fotografije i dijapozitivi) **a**) Slobodna tema, **b**) Dječji svijet, **c**) Reportažna fotografija.	Bogo Čerin Fulvio Merlak Ivan Posavec Mate ćurić Virgilio Giuricin Olga Vujović
2000.	8. Mundial fotofestival[457] 11. međunarodni salon fotografije (fotografije i dijapozitivi) **a**) Slobodna tema, **b**) Dječji svijet, **c**) Reporterska fotografija, **d**) Priroda.	Emile Wanderscheid Willy A. Suys Rafael Podobnik Mate ćurić Ante Škrobonja Fulvio Merlak Branko Gulin

[450] CVU Batana, Muzej grada Rovinja, *1. Mundial fotofestival*, katalog, Rovinj, 1993.
[451] CVU Batana, Muzej grada Rovinja, *2. Mundial fotofestival*, katalog, Rovinj, 1994.
[452] CVU Batana, Muzej grada Rovinja, *3. Mundial fotofestival*, katalog, Rovinj, 1995.
[453] CVU Batana, Galerija Batana, *4. Mundial fotofestival*, katalog, Rovinj, 1996.
[454] CVU Batana, Galerija Batana, *5. Mundial fotofestival*, katalog, Rovinj, 1997.
[455] CVU Batana, Galerija Batana, *6. Mundial fotofestival*, katalog, Rovinj, 1998.
[456] CVU Batana, Galerija Batana, *7. Mundial fotofestival*, katalog, Rovinj, 1999.
[457] CVU Batana, Galerija Batana, *8. Mundial fotofestival*, katalog, Rovinj, 2000.

2001.	9. Mundial fotofestival[458] 12. međunarodni salon fotografije **A.** (fotografije) **a**) Slobodna tema, **b**) Fotoklub Zagreb kao gost, **c**) Kolekcija kineske fotografije. **B.** Mundial fotofestival (dodatni dio) (fotografije) **a**) Izložba članova CVU Batana i (1951. – 2001.), **b**) Izložba počasnih članova CVU Batane u povodu 50. obljetnice fotografske aktivnosti u Rovinju.	Nije vidljiv sastav članova žirija Kao pod A
2002.	10. A. Mundial fotofestival[459] 13. međunarodni salon fotografije (fotografije) **a**) Slobodna tema, **b**) Priroda, **c**) Reporterska fotografija. 10. B. Mundial fotofestival 14. međunarodni salon fotografije 1. međunarodni circuit dijapozitiva u boji Slobodna tema	Mate ćurić Virgilio Giuricin Rafael Podobnik Fulvio Merlak Giorgio Rigon Vladko Lozić Kao pod A
2003.	XI. Mundial fotofestival[460] 15. međunarodni salon fotografije (poremećen redoslijed Mundijala) (fotografije i dijapozitivi) Izbor radova iz međunarodne zbirke fotografija koja se nalazi u CVU Batana (140 godina fotografija u Istri i Rovinju). XII. Mundial fotofestival[461] 16. međunarodni salon fotografije (poremećen redoslijed Mundijala) (fotografije i dijapozitivi) Međunarodna nagrada fotografije Maurice Van de Wijer, dodjeljivana na biennalima FIAP-a.	Interni odabir autor koncepcije Virgilio Giuricin Interni odabir autor koncepcije Virgilio Giuricin
2005.	13. Mundial fotofestiva[462] 17. međunarodni salon fotografije (poremećen redoslijed Mundijala) Lice zemalja, **a**) Humana atmosfera, **b**) Margine, **c**) Tradicije, **d**) Kreativa, **e**) Bez naslova, **f**) Ruralna arhitektura u Luksemburgu, **g**) Bez naslova, **h**) Treća dob u svijetu.	Interni odabir autor koncepcije Virgilio Giuricin
2006.	14. Mundial fotofestival[463] **A.** 18. međunarodni salon fotografije Slobodna tema **B.** Biennial FIAP-a (fotografije i dijapozitivi) Natura (Priroda)	Riccardo Busi Virgilio Giuricin Fulvio Merlak Albano Sgarbi Ivica Nikolac Virgilio Giuricin Rafael Podobnik Lino Ghidoni

[458] CVU Batana, Galerija Batana, *9. Mundial fotofestival*, katalog, Rovinj, 2001.
[459] CVU Batana, Galerija Batana, *10. Mundial fotofestival, katalog*, Rovinj, 2002.
[460] CVU Batana, Galerija Batana, *XI. Mundial fotofestiva*l, katalog, Rovinj, 2003.
[461] CVU Batana, Galerija Batana, *XII. Mundial fotofestival*, katalog, Rovinj, 2004.
[462] CVU Batana, Galerija Batana, *13. Mundial fotofestival*, katalog, Rovinj, 2005.
[463] CVU Batana, Galerija Batana, *14. Mundial fotofestival*, katalog, Rovinj, 2006.

2007.	15. Mundial fotofestival[464] 19. međunarodni salon fotografije Realnost i uprizorenja (fotografije) Izložba autora dobitnika zvanja MFIAP (*Master FIAP*)	Autor koncepcije Virgilio Giuricin
2008.	16. Mundial fotofestival[465] 20. međunarodni salon fotografije Znanost u svemiru Fotografije iz: ASI (Italijanska svemirska agencija), ESA (Europska svemirska agenca) i NASA (USA)	Autor koncepcije Virgilio Giuricin
	17. Mundial fotofestival466 Izbor fotografija: Fotomonografija radova dobitnika zvanja MFIAP (*Master FIAP*).	Riccardo Busi Andree Denis Jacgues Denis Jacky Martin Emile Wanderscheid
2009.	18. Mundial fotofestival[467] (fotografije) Godine neorealizma (Smjernice talijanske fotografije) ***Napomena:*** ***S godinom 2009. prestaje postojati izložba fotografije pod nazivom Mundijal fotofestival, koja se u kontinuitetu održavala 18 godina u organizaciji CVU Batana u Rovinju (1993. do 2009.).***	Izbor fotografija Fulvio Merlak Claudio Pastrone Giorgio Tani

Na koncu ovog prikaza o rovinjskoj fotografiji mnogi će se čitatelj upitati zašto sam toliko teksta posvetio *Mundijal fotofestivalu* i njegovom tvorcu Virgiliju Giuricinu. Možda je najbolji odgovor na to pogledati kataloge *Mundijal fotofestivala*, iz kojih je vidljivo da je najveći dio organizacije *Salona* obavljao Giuricin (nakladnik, koncepcija izložbe, uređivanje kataloga, dizajn kataloga, pozivnice i plakata, likovni postav izložbe, svi potrebni kontakti s izlagačima, s predstavnicima institucija koje su financirale izložbu, kontakti s medijima i sva ostala potrebna korespodencija). Radi se o godinama nesebično obavljanom ogromnom poslu i to bez ikakve naknade (što pouzdano znam).

Zaista je vrijedno poštovanja, da se u jednom manjem gradu poput Rovinja, našao čovjek, koji je iz ničega stvorio jednu veliku fotografsku organizaciju (CVU Batana) i kroz nju ostvario izložbu umjetničke fotografije (*Mundijal fotofestival*), poznatu i priznatu u svjetskim relacijama, dakle, na međunarodnom planu. Svojim projektom *Mundial fotofestivala* mnogo je zadužio hrvatsku umjetničku fotografiju i fotografsku kulturu i u tom dijelu hrvatske kulture ostavio neizbrisiv trag.

Ovdje moram posebno istaći još jednu činjenicu. Tijekom 1992. godine, u teško vrijeme koje je proživljavao hrvatski narod i država Hrvatska, Giuricin preuzima od *Hrvatskog fotosaveza* izložbu *Tragovi rata* i organizira njeno izlaganje u Hrvatskoj (Rovinj, Labin, Pazin, Pula, Buzet), Sloveniji (Koper), Austriji (Graz), Njemačkoj (Leomberg) i Italiji (Alessandria, Sale, Savignano, Grignano, Adria, Valsugana, Limena, Verona i Padova), te tako postaje ambasador Republike Hrvatske. Kako to obično biva u životu, za ovo veliko rodoljubno djelo nije nikada ni od koga dobio priznanje.

Slično se događalo u Zadru u 50-im i 60-im godinama s izložbom *Čovjek i more*, životnim djelom braće Ante i Zvonimira Brkana, u Kukljici (na otoku Ugljanu) s izložbom *Otok i more*, u 90-im i dvijetisućitim godinama (1996. – 2014.), životnim djelom Ante Jaše, Berislavom Rubčićem u Bjelovaru s izložbom *Biennale jugoslavenske fotografije* (1978. – 1990.), Gordanom Panićem i njegovim *Salonom Vinkovci* (2000. – 2014.), Miroslavom Adamom i njegovom izložbom *Salon Osijek* (1999. – 2014.) i *Izložbom fotografije Osječko-baranjske županije* (1995. – 2014.), Ivanom Vrbanićem i izložbom fotografije u

[464] CVU Batana, Galerija Batana, *15. Mundial fotofestival,* katalog, Rovinj, 2007.
[465] CVU Batana, Galerija Batana, *16. Mundial fotofestival*, katalog, Rovinj, 2008.
[466] CVU Batana, Galerija Batana, *17. Mundial fotofestival*, katalog, Rovinj, 2009.
[467] CVU Batana, Galerija Batana, *18. Mundial fotofestival*, katalog, Rovinj, 2009.

Varaždinu (1975. – 1988.), Krunoslavom Heidlerom i njegovom međunarodnom izložbom *Podravski salon* (1999. – 2011.). Kroz skoro identične probleme i poteškoće, koje sam naveo u primjeru Virgilija Giuricina, prolazili su i svi ovdje spomenuti entuzijasti fotografije. Stoga takvi ljudi imponiraju svojim djelom i izazivaju duboko poštovanje.

Govoriti dalje o CVU Batana zapravo mi je teško. Odlaskom Giuricina s dužnosti predsjednika kluba (2009. godine) i smrću dugogodišnje tajnice kluba Marijane Bacelj (2011. godine) Klub ostaje bez svog dugogodišnjeg najužeg rukovodstva. Premda su novoizabrani članovi uprave već od prije bili klupski članovi, ipak su bili bez iskustva u vođenju Kluba, što se odrazilo na njegov rad. U 2010. godini Klub nastavlja sa radom organizacijom izložbe pod nazivom *Smotra rovinjske fotografije*, u već prepoznatljivom stilu kvalitete kataloga. Godine 2011. Klub je održao dvije izložbe. Prva pod nazivom *Foto 2* bila je izložba mladih fotografa. Sljedeća izložba održana je pod nazivom *Refoto,* a u sklopu programa *Photodays - Rovinj* 2011., pa je tako ova izložba postala dio *Fotofestivala Photodays - Rovinj* 2011.

Godine 2012. CVU Batana održao je *2. Smotru rovinjske fotografije*. I opet s kvalitetnim katalogom. Sljedeće, 2013., godine CVU Batana će održati čak tri izložbe. Prva pod nazivom *Foto 4* bila je i opet izložba mladih fotografa (Rovinja, Žminja, Bala i Kanfanara). Iste godine održana je i izložba *3. smotra rovinjske fotografije*, uz također kvalitetan katalog. Treća po redu te godine bila je izložba pod nazivom *150 godina rovinjske fotografije*. Godine 2014. održana je *4. smotra rovinjske fotografije*, pa bi se moglo reći da to postaje prepoznatljiv projekt. Nakon ovog relativno skromnog starta, kroz nekoliko godina može se očekivati ponovno uzlazni trend nekad svjetski poznate i priznate CVU Batana i međunarodne izložbe fotografije *Mundijal fotofestival*. Osim navedenih događanja u Klubu je u tom periodu održano i nekoliko samostalnih izložbi fotografije.

Istarska fotografska paradigma

Proučavajući povijest hrvatskog fotoamaterskog pokreta, kada je riječ o Istri, često su mi se misli vraćale na onaj citat s prve klupske izložbe Fotokluba Pula iz 1957. godine: „Na ostalom području Istre fotoamaterstvo je vrlo slabo razvijeno." Razmišljao sam koji su tome uzroci, jer je takvo stanje, barem što se tiče fotografije, govorilo o dubokoj duhovnoj krizi nakon Drugog svjetskog rata.

Odgovor se očito nalazio u tragičnoj sudbini Istre u prvoj polovici 20. stoljeća. Surova okupacija od strane fašističkog režima, imala je za posljedicu egzodus slavenskog življa (Hrvata i Slovenaca) u jednom smjeru. Suprotno od toga nakon kapitulacije Italije i pripojenja Istre matici zemlji dogodio se egzodus talijanskog življa u suprotnom smjeru. Sve je to urodilo stanjem duhovne krize.

Slučajeve Pule i Rovinja već sam opisao. U Puli su se osnivali i gasili fotoklubovi kako su se pojavljivali pojedini fotografi koji su se htjeli angažirati. Amaterska fotografija u Rovinju razvijala se i održala desetljećima isključivo radi izuzetne upornosti i entuzijazma Virgilija Giuricina, koji potječe iz stare i ugledne rovinjske obitelji. Zahvaljujući njemu njegovo životno djelo *Mundijal fotofestival*, kroz dugi niz godina doživjelo je svjetsku slavu. Osim međunarodne izložbe fotografije *Mundijal fotofestival*, tijekom cijelog razdoblja od 70-ih godina pa dalje, zahvaljujući Virgiliju Giuricinu u CVU Batana, održavaju se brojne izložbe fotografije, kako samostalne tako i grupne iz zemlje i inozemstva.

Ipak, kada govorimo o fotografiji u Istri, valja kao pozitivan primjer istaknuti *Narodni muzej* Labin, gdje se njegovala fotografija, zahvaljujući Tulliju Voranu, profesoru povijesti umjetnosti i dugogodišnjem ravnatelju toga Muzeja.

Fotoklub Zagreb si je već kod samog osnivanja stavio u zadatak širenje fotografske umjetnosti u najširem smislu. Sukladno tomu, a što je detaljno opisano u ovoj knjizi, od godine 1968. do današnjih dana u okviru Zagreb salona održavaju se izložbe fotografije u nizu gradova u Hrvatskoj. U Rovinju su održane u dva navrata i to u godinama 1983. i 1985., ali to su bile i jedine izložbe te vrste u Istri.

Stoga je Fotoklub Zagreb od 2010. godine ciljano pristupio održavanju kvalitetnih izložbi svojih članova u nizu gradova u Istri (Labinu – *Narodni muzej*, Pazinu – *Pučko otvoreno učilište* i Buzetu – *Pučko otvorenu učilište*). Suradnja u Labinu je ostvarena s Tullijem Voranom i njegovom nasljednicom Vedranom Kos, profesoricom povijesti umjetnosti; u Pazinu, sa Sonjom Matijašić, profesoricom povijesti umjetnosti i Mirnom Milanović, profesoricom

povijesti umjetnosti; u Buzetu sa Sašom Nikolićem, profesorom povijesti umjetnosti. U tom kratkom vremenu, od 2010. do 2015. godine, u Labinu je održano šest izložbi, u Pazinu tri i u Buzetu jedna.

Nadam se da će se ova suradnja nastaviti i dalje. Imam dojam da i u ostalom dijelu Istre sviću bolji fotografski dani. Godine 2009. u malom istarskom gradiću Sv. Lovreču osnovan je Klub amatera fotografa (KAF), koji u svoje ime ugrađuje i naziv *amateri*. Taj Klub u vrlo kratkom vremenu postiže izvanredne rezultate.

Tullio Vorano rođen je 1946. u Labinu, gdje je pohađao talijansku osnovnu školu i hrvatsku gimnaziju. Godine 1971. diplomirao je povijest i povijest umjetnosti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. U jednom zaista dugom vremenu (od 1969. do 2011.) upravljao je *Narodnim muzejom* Labin organizirajući mnogobrojne izložbe i sve njegove stalne postave. Osim likovnih priredio je čitav niz fotografskih izložbi i pritom najviše surađivao s Foto klubom Zagreb i s fotografom i galeristom Virgiliom Giuricinom u Rovinju.

FOTOAMATERSKI POKRET U DIGITALNOM DOBU DVADESETPRVOG STOLJEĆA

Digitalno doba i osnivanje novih klubova

Osim već postojećih klubova iz 20. stoljeća, desetljeća duge tradicije analogne tehnologije, u 21. stoljeću pojavit će se i mnogi novi klubovi, koji u jednom kratkom vremenu postižu dobre rezultate. Što je ovdje posebno interesantno, neopterećeni tradicijom, neki od njih, upuštaju se hrabro odmah u velike, čak međunarodne projekte.

To me je navelo na razmišljanje, te sam pokušao odgovoriti na pitanje: Po čemu se ova nova generacija klubova razlikuje od svih prethodnih klubova 20. stoljeća? Sva moja razmišljanja o tome vodila su me uvijek prema jednome odgovoru: u fotografiji je nastupilo novo – digitalno doba.

Uobičajeno je u povijesnim istraživanjima, da se za objavljivanje knjiga, poput ove, očekuje vremenski odmak od istraživanih događaja. Pojavljivanje novih, digitalnih, fotoaparata i pripadajuće tehnologije u potpunosti će izmijeniti moja razmišljanja o pristupu fotografiji. S obzirom na to da živimo u izrazito brzom i dinamičnom vremenu, kad se tehnološki progres mijenja i svakodnevno usavršava, a u konačnici utječe na postupke u fotografiji, u knjizi ću odstupiti od uobičajene matrice vremenskoga odmaka, jer po mojem mišljenju za to nemamo vremena.

Zadnjih je dvadesetak godina, nastankom digitalne fotografije, došlo do drastičnih promjena u tehnici izrade fotografija. Dugotrajne postupke u tamnoj komori, u procesu povećavanja i izrade fotografija, što je zahtjevalo skupu opremu tamne komore kao i znanje i vještinu rada, pri čemu bi često iz kupki kao konačan proizvod izišlo nešto novo i nepredviđeno u odnosu na snimljeni negativ, zamijenila je izrada fotografija pomoću računala i uz dnevno svjetlo. No, razumije se, to ne treba posebno isticati, da ni računalo ni svi programi ne bi ništa značili da se iza računala ne nalazi autor, fotograf, sa svojim darom zapažanja i vlastitim kreativnim pristupom. U fotografiji je nastupila nova era digitalne fotografije.

Fotoklub Bjelovar osnovan je 1995. godine i među rijetkim je klubovima čija je osnovna namjena bila rad s djecom.

Djelujući u tom smislu ovaj Klub, pod vodsvom Zlate Medak, (učiteljica tehničke kulture iz Bjelovara koja je osnovala taj Klub i dugogodišnja je njegova predsjednica), od 2002. potpuno se posvećuje fotografskom odgoju djece i mladih, a u tijesnoj suradnji s *Hrvatskim fotosavezom* aktivno se uključuje u sve programe i projekte koje on pokreće.

Razlozi za takvo usmjerenje ovoga Kluba (navodim dio teksta s internetskih stranica Kluba) "proističu iz poznate činjenice, da je danas posve očito da čovjek posjeduje određenu količinu vremena koja oslobođena različitih nužnosti (bioloških, profesionalnih, školskih...) – a koje vrijeme nazivamo slobodnim vremenom. Aktualno je govoriti o slobodnom vremenu, jer mnogi ne znaju što će s njim, a neki ga još uvijek nemaju dovoljno. Odgoj i obrazovanje posvećuju pozornost i ovom fenomenu, budući da je vrlo bitno djecu, mlade, ali i odrasle, uputiti i odgajati za slobodno vrijeme, ali i u slobodnom vremenu, uvažavajući znanstvene postavke i načela pedagoškog rada."

Potvrda društveno korisnog rada u svome gradu Fotokluba Bjelovar je i dobivanje licence za stručnu praksu iz **područja fotografije,** te pripremu i polaganje majstorskih ispita u suradnji s *Obrtničkom komorom* i *Ministarstvom obrazovanja i znanosti*.

U Bjelovaru, gradu koji broji oko 45.000 stanovnika, u kojem djeluju mnoge udruge, Fotoklub Bjelovar već se prepoznaje kao bjelovarski kulturni brand, posebice kad je riječ o mlađoj generaciji. U svom radu, ovaj Klub spaja postavke suvremenih pedagoških nastojanja, pedagogiju slobodnog vremena, umjetnost i fototehniku.

Među aktivne zagrebačke fotoklubove, ubrajam i **Fotoklub Zagi-foto** osnovan godine 1999. Inicijator osnivanja tog Kluba bio je Mladen Bišćan, a suosnivači Ivica Tomić i Zlatan Aličević. Prvi predsjednik Kluba bio je Zlatan Aličević, a nakon njega Ivica Tomić, te Mladen Bišćan.

U proteklih 15 godina rad Kluba odvijao se u više oblika. Prvi oblik je suradnja s osnovnim školama i rad sa djecom. Klub organizira i ljetne škole fotografije i radionice na obali.

Drugi oblik aktivnosti Kluba je poticanje izložbene aktivnosti starijih članova na pozivnim i natječajnim izložbama fotografije, kao i gostovanja prijateljskih klubova iz zemlje i inozemstva (Belgije, Češke, Engleske, Nizozemske, Njemačke, Slovačke i drugih). Kao izlagači tijekom vremena potvrdili

su se osobito: Mladen Bišćan, Maja Dolenec, Annette Fleck, Čedomil Gros, Irena Matošević, Nives Nedved, Vesna Pleše, Teresa Searijant, Ulriche Steinbach, Eugenija Špralja i drugi. Klub je organizator mnogih radionica u zemlji i inozemstvu (*krstarenje brodom po Kupi i Savi, Sarajevski maraton, Ex tempore – Novigrad istarski, Kup Josip Vranić* i drugo).

U proteklom vremenu kroz Klub je prošlo preko stotinu i pedeset članova, a izloženo je bilo više od tisuću fotografija.

Obnovljeni **Fotoklub Varaždin** osnovan je godine 1999. s osnovnim ciljem (poput Fotokluba Bjelovar) okupljanja mladih varaždinskih fotografa. Tomu su u Varaždinu prethodili neki fotografski događaji, koji su inicirali osnutak novoga Kluba. Bila je to *Smotra tehničkog stvaralaštva mladih* Republike Hrvatske 1996. godine, u kojoj je aktivnu ulogu iz domene fotografije odigrao *Hrvatski fotosavez* koji je tom prigodom organizirao dvodnevnu fotoradionicu kao nastavak svoga pilot projekta koga je u to doba propagirao. Treba istaći da se u tu smotru aktivno uključio i Fotoklub Sloboda-VIS. Slične aktivnosti, uz podršku Fotokluba Sloboda-VIS nastavljene su u godinama 1997. i 1998.

To je imalo za posljedicu pokretanje inicijative za osnutak novog (uz korištenje starog imena) obnovljenog Fotokluba Varaždin, čije je prioritetno opredjeljenje bilo izvođenje programa prilagođenog fotografskom odgoju djece i mladih. U tijesnoj suradnji s *Hrvatskim fotosavezom* Klub se aktivno uključio u sve programe i projekte *Hrvatskog fotosaveza*. U godinama koje su slijedile, sa Stankom Tothom, kao predsjednikom, to se dosljedno provodilo. Može se jedino postaviti pitanje, je li trebalo osnovati novi fotoklub ili snage i sredstva koncentrirati u okvirima tada postojećeg Fotokluba Sloboda-VIS, uz osnutak jedne fotosekcije za mlade.

Fotoklub Siscia obscura osnovan je 1999. godine. Inicijatori za osnivanje Kluba bili su Miroslav Arbutina i Miroslav Kiš s grupom entuzijasta. Namjera im je bila fotografsku kulturu prenijeti mladima. Na početku Klub je brojio oko četrdesetak članova. Već od početka prednost se daje kvaliteti, a ne kvantiteti.

U prvim godinama problem u radu predstavlja pomanjkanje odgovarajućeg prostora. Konačno 2009. godine klub od Grada Siska dobiva na korištenje prostor u ulici Ivana Kukuljevića Sakcinskog 2, u kojem prostoru odmah osniva i *Fotogaleriju*, kao prvu fotogaleriju u gradu Sisku. *Fotogalerija* je počela radom 6. travnja 2009. i to izložbom *Aktovi* Stanka Abadžića. Osim izložbi članova Fotokluba i drugih fotografskih klubova u Hrvatskoj, galerija je ugostila izložbe mnogih poznatih fotografa među kojima su: Stanko Abadžić, Željko Jelenski, Krešimir Mehičić, Ivo Pervan, Janko Belaj, a također i svjetsku izložbu *100×Francuska* o povijesti francuske/svjetske fotografije. Galerija od veljače 2013. godine ima stalno radno vrijeme, tj. djelatnicu zaposlenu u Udruzi. Danas se u prostorijama galerije, osim izložbi domaćih i stranih fotografa, odvijaju foto tečajevi, te prodaja fotografija. Svojim radom Klub njeguje i promiče dugačku povijest sisačke fotografije.

Jedan od najvećih projekata Kluba svakako je bila i *Fotogalerija na otvorenom* na sisačkoj Šetnici uz rijeku Kupu, prva galerija takve vrste u Hrvatskoj.

Godine 2013. Klub uspješno realizira fotografsko natjecanje – prvi *Siscia fotomaraton* na kojem su sudjelovali fotografi iz cijele regije. Ova bi izložba trebala postati tradicionalnom. Trenutno Klub broji preko 50 članova.

Miroslav Arbutina rođen je u Sisku 1959. godine, gdje završava srednju školu.

Fotografija ga počinje interesirati početkom 80-ih kada na poklon dobiva fotoaparat *Lubitel*. S vremenom mu hobi postaje posao i nakon sedam godina rada u Željezari Sisak daje otkaz i od 1987. godine počinje živjeti od fotografije i to uglavnom radeći industrijsku i reklamnu fotografiju za sajmove i kataloge. Početkom Domovinskog rata počinje raditi kao slobodnjak za *Globus* i *Danas*, ali i strane agencije. U Domovinskom ratu prolazi skoro sva bojišta, što je 1995. godine pokazao na samostalnoj izložbi *Od Petrinje do Petrinje*. Nakon četiri godine provedene u Zagrebu, radeći za *Nacional*, *Start nove generacije* i mnoge druge tiskovine, vraća se u Sisak i počinje raditi u dopisništvu *Jutarnjeg lista* sve do 2009. godine.

Osnivač je Fotokluba Siscia obscura 1999. godine, čiji je i danas predsjednik. Sudjelovao je na 20-tak što samostalnih što zajedničkih izložbi fotografije. Značajni projekti, koje je realizirao jesu: *Fotogalerija na otvorenom*, *Fotogalerija Sisca obscura* i serijal podvodnih fotografija u rijeci Kupi pod nazivom *Kako nas ribe vide*.

Posljednji projekt u nastajanju i vjerojatno i najambicioznij je osnivanje *Centra za stare fotografske procese*, koji intenzivno istražuje od 2012. godine i

od kojih je mnoge do sada osobno svladao. Želja mu je u ovom digitaliziranom fotografskom dobu otrgnuti od zaborava stare fotografske tehnike od kojih su neke stare i preko 150 godina. Početak rada ovog centra planiran je za 2015. godinu. Živi i radi u Sisku.

Fotoklub Deseti K osnovan je godine 1999. u Ivancu radi nastavka bogate fotografske tradicije u Ivancu (Hrazdira, Jagetić, Šoštarić, Težak). Od deset osnivača samo je jedan nastavio rad u Klubu. Od tada do danas kroz Klub je prošlo preko stotinu članova svih uzrasta. Treba spomenuti neka imena ljudi koji su doprinijeli afirmaciji Kluba. To su Božidar Breški (dugogodišnji predsjednik Kluba, od 2000. do 2013.), Ivan Bizek, Goran Božak, Ernest Breški, Damir Druško, Aleksandar Kordić i Bojan Migač. Klub je dobitnik *Medalje Rose of Lidice* (2003.) Godine 2008. Klub je iz Ivanca preseljen u Lepoglavu gdje i sada djeluje.

Fotoklub Vukovar osnovan je 2003. u osnovnoj školi *Dragutin Tadijanović*, u Vukovaru, velikim zalaganjem i entuzijazmom Dragice Galić, koja je ujedno na *Osnivačkoj skupštini* Kluba izabrana za predsjednicu. Članovi Kluba rade po verificiranom programu *Hrvatskog fotosaveza* od strane *Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa*, a u radu s mladima aktivnu ulogu imaju stariji članovi Kluba.

Sve godine rada i postojanja Kluba obilježava težnja za razvijanje opće i tehničke kulture svakog člana, a posebno mladih fotoamatera, te zajedničko druženje i bavljenje fotografijom. Klub posebnu pažnju posvećuje darovitoj djeci i mladima, a rad je organiziran tako da omogućuje individualan pristup svakom članu, samostalnost u radu i usmjeravanje prema osobnim sklonostima i sposobnostima.

Klub je radio na klasičnim fotografijama sve do 2009. da bi se potom počelo fotografirati u digitalnoj tehnici. Na tom polju se počelo posebno brzo razvijati 2011. godine dolaskom novog voditelja i predsjednika Kluba Zorana Cikovca. Izložbe, (kao veliko finale upornosti i rada svakog člana), zatim zajednički fotoizleti, ljetne radionice i druženja s amaterima iz drugih dijelova naše domovine, neke su od najvećih vrijednosti koje njeguje ovaj Klub.

Fotoklub Mimezis osnovala je godine 2002. u Samoboru jedna grupa fotoamatera. Bili su to Nina Đurđević, Saša Minihofer i Krunoslav Ptičar, odvojivši se na taj način od filmske autorske grupe *Enthusia Planck* (FAGEP), u čijim su okvirima djelovali kao fotosekcija (Nina Đurđević predsjednica, Saša Minihofer potpredsjednik i Krunoslav Ptičar tajnik). Kako su fotografija i film dvije srodne, ali ipak različite discipline, kada se pojavilo dovoljno fotografa došlo je do odcjepljenja i osnivanja Fotokluba Mimezis. Pri tome FK Mimezis ostaje u istom prostoru i u super odnosima sa FAGEP-om. Već sljedeće, 2003. godine, deset članova Kluba održavaju svoju prvu skupnu izložbu, uz tiskani katalog, u *Pučkom otvorenom učilistu* Samobor. Također, u sklopu Kluba održana su tri tečaja crno-bijele fotografije. Međutim, nakon dvije ili tri godine Klub prestaje aktivno djelovati (zvanično nikad nije zatvoren, samo je otišao u mirovanje), budući da su se ljudi razišli (neki su se odselili, neki nisu više imali vremena i sl.).

Fotoklub Mladeži Crvenog križa Našice nastao je na inicijativu grupe članova *Mladeži Crvenog križa* 2004. godine. Ista grupa osmislila je i njegov logo. Poticaj za osnivanje bile su radionice za mlade *Hrvatskog fotosaveza* koje su se baš tada održavale po Slavoniji, a čijim članom Klub postaje još iste 2004. godine.

Sukladno politici *Hrvatskog fotosaveza* Klub prihvaća sustavni stručni rad s djecom i mladima kroz raznovrsne osmišljene i tematske radionice (*Međunarodni fotografski doživljaj baštine*, *Ljetne škole fotografije* HFS-a, *Ambijent - kulturna baština* i druge) natječaje, izložbe i publikacije radi poticanja slobodnog i kreativnog mišljenja, zapažanja i izražavanja različitim fotografskim tehnikama, a čiji je cilj usmjeriti mlade na istraživanje, razumijevanje i fotografiranje kulturne i prirodne baštine. Ljetne škole fotografije *Hrvatskog fotosaveza Ambijent – kulturna baština,* za mladež i voditelje klubova u Istri pohađalo je ukupno devet članova. Članovi Kluba također su sudjelovali u mnogim fotoradionicama HFS-a.

Fotografije članova Kluba (Vlatko Denisov, 23 god. (2004.), Kristina Anić, 12 god. (2005.), Josip Abramović, 15 god. (2005.), Filip Kovačević, 14 god. (2009.) i Luka Barišić, 13 god. (2011.) više su puta bile uvrštene u selekciju *Hrvatskog fotosaveza* kojim je predstavljana naša kulturna i prirodna baština.

Fotoklub Slavonski Brod osnovan je 2004. godine. Inicijatori i osnivači Fotokluba su Vilim Jozić i Matej Šilipetar, po zanimanju fotografi. Fotoklub Slavonski Brod osnivanjem otvorio je novu stranicu u regionalnom fotografskom području djelovanja. Osnovna motivacija u pokretanju Kluba bila je želja da se povežu svi ljubitelji fotografije na Slavonsko-brodskom području. Promicanje fotografije kao umjetničkoga načina izražavanja i očuvanja tradicije fotografske djelatnosti postavlja se za osnovni cilj.

Odmah nakon osnivanja, Klub se pridružuje gradskoj *Zajednici tehničke kulture*. Između ostaloga, Fotoklub Slavonski Brod ostvaruje suradnju i s *Gradskom upravom* i *Zajednicom tehničke kulture* u vidu organiziranja fotoradionica za djecu i mlade. Isto tako, fotoklub organizira fotoradionice u sklopu manifestacije *Tjedan bajki* Ivane Brlić Mažuranić 2005. godine. Mnogi članovi Kluba su bili ili jesu učenici srednje fotografske škole u Slavonskom Brodu.

Foto-video klub „35mm" Križ osnovan je 2005. godine. Osnivači kluba bili su: Ante Žaja, Maja Mihelja-Žaja, Boris Kržić, Ana Sović, Goran Pugar, Danijela Huljenić, Matija Kušec, Renato Mikulec i Tomislav Jagodić. Prvi predsjednik Kluba bio je Ante Žaja (2005.-2009.), a trenutna predsjednica je Ana Sović (2009. –). Tajnica kluba od osnivanja je Maja Mihelja-Žaja. Članovi Kluba se sastaju svaki petak, održavaju se predavanja za nove i stare članove. Organiziraju se klupski izleti i članovi sudjeluju na međuklupskim susretima i natjecanjima.

Od 2012. Klub je organizator multidisciplinarne Ljetne škole za djecu osnovnih škola s područja Ivanić - Grada, Križa i Kloštar Ivanića. Foto-video klub „35mm" Križ broji 30-tak članova, većinom djece i mladih, koji su kroz godine postigli odlične rezultate na domaćim i međunarodnim natječajima. Premda mlad Klub, u kratkom vremenu njegovi aktivni izlagači, i to: Danira Svilić, Klara Šimić, Božica Dojder, Ema Herbst, Anja Kolić, Valentina Blagušević, Mihaela Trusk, Nikolina Zekić, Saša Pavlek, Boris Kržić, Zvonimir Petrec i Ana Sović osvojili su preko 30 raznih nagrada i priznanja.

U vremenu od svoga osnutka do danas FVK "35 mm" Križ organizirao je niz izložbi od kojih ističemo: *Križ iznutra* (2006.), *1000 faca* (2009.), *3D svijet* (2010.), *Bučijada* (2011.), Selo (2012.) i *U ogledalu* (2013.).

Fotoklub Virovitica osnovan je 2007. godine. Klub broji oko 25 članova. Predsjednik Kluba je Ivan Kršić. Više podataka o tom klubu nisam uspio prikupiti.

Godine 2007. u lijepom međimurskom gradu Čakovcu osnovan je **Fotoklub Čakovec**. Kao i u svim sličnim situacijama Klub je osnovan da promovira fotografske umjetnosti, te da razvija i unapređuje fotografiju kao tehničku, a posebno umjetničku disciplinu.

Logično, klub je krenuo od zajedničkih klupskih izložbi svojih članova. Svoju prvu klupsku izložbu pod nazivom *Međimurje* održavaju 2008. godine. Već su tom izložbom čakovečki amateri upozorili na svoje veće ambicije od samog održavanja izložbi unutar Kluba. Ta je izložba održana u prostorijama *Zavičajnog društva Međimurja* u Zagrebu, u *Galeriji Fotokluba Zagreb* kao i u *Kulturnom domu* u Lendavi u Sloveniji.

Sljedeće, 2009. godine, slijedila je druga po redu izložba pod nazivom *Lijepi grad*. Treća klupska izložba održana je 2010. pod nazivom *Međimurski vidici*. Popratni tekst za ovu izložbu napisao je Vinko Šebrek, tadašnji predsjednik Fotokluba Zagreb. I ta je izložba imala putujući karakter, jer je osim u Čakovcu održana još u *Galeriji Vladimira Horvata* u Zagrebu (galerija u sastavu *Zagrebačke zajednice tehničke kulture*), kao i u *Kulturnom domu* u Lendavi, u Sloveniji.

Četvrta po redu održana je godine 2012. u Čakovcu. Za tu izložbu odabir je izvršio Vinko Šebrek, koji je napisao i predgovor u katalogu. Te iste godine održana je još jedna izložba ovoga agilnog Kluba, ali u galeriji *Narodnog sveučilišta* u Dubravi, u Zagrebu. Povod ovoj izložbi bila je i prezentacija knjige autora Davora Žerjava pod nazivom *Promišljati fotografski.*

Davor Žerjav je rođen 1977. u Čakovcu. Po profesiji je učitelj. S fotografskim aparatom upoznao se od najranije mladosti. Potpuno se posvećuje fotografiji kao svom hobiju. U školi u kojoj predaje, osniva fotogrupu u višim razredima (od 5. do 8.) gdje djeci prenosi svoju ljubav prema fotografiji. Rezultat tog rada bila je knjiga *Promišljati fotografski,* koja je nastala na temelju skripte za učenike osnovne škole. Tijekom 2011. i 2012. godine knjiga je promovirana u nizu gradova (Zagrebu, Samoboru, Kutini, Zadru, kao i u Mariboru u Republici Sloveniji i Novome Sadu u Republici Srbiji). Godine 2014. Žerjav izdaje svoju drugu knjigu *Kod fotografske slike* koja obrađuje tematiku jezika fotografije, univerzalnoga koda kojim autori putem medija fotografije komuniciraju sa svojom publikom. Još dvije knjige Žerjav izdaje 2016. g., fotomonografiju *LICA* u kojoj dokumentira svoj dvogodišnji fotografski projekt i knjigu u suautorstvu s Petrom Sabolom *Kreativna makrofotografija*, prvi suvremeni specijalizirani fotografski priručnik o makrofotografofiji.

Osim standardnih klupskih izložbi svojih članova Fotoklub Čakovec će realizirati i neke posebne tematske izložbe. Takva je bila izložba *Grad Čakovec – prijatelj djece* u 2009. godini, koja je održana povodom *12. Festivala kazališta za djecu i mlade ASSITEJ.*

Fotoklub Čakovec nije se zadržao samo na izložbama svojih članova, već je na samom startu svog postojanja organizirao niz gostujućih izložbi potvrđujući tako još jednom da je to ozbiljan Klub. Upravo je impresivan popis tih izložbi. S obzirom na prostor koji mi je na raspolaganju samo ću ih nabrojiti:

- *Novinska fotografija Međimurja*, 2008.,
- *Ljudi iz Rojca* (gostuje *Studio Kapula* iz Pule), 2008.,
- *Hrvatska novinska fotografija* 2007., 2008.,
- *Novinska fotografija Međimurja II*. 2008.,
- *Zmajeve linije* (izložba i film *Udruge mladih* iz Poreča), 2009.,
- *Hrvatska novinarska fotografija* 2008., 2009.,
- *Pejsaži i magla* (izložba fotografije Krunoslava Lisca), 2009.

Klub je i organizator mnogih radionica, kako digitalne tako i analogne fotografije, za koju je 2009. godine uređena i tamna komora. Nakon organiziranja klupskih izložbi fotografije, te pozivnih izložbi u Klubu, slijedio je logičan korak međuklupskog okupljanja i druženja sa susjednim udrugama iz Slovenije i Mađarske. Tijekom 2010. održana su tri takva susreta čakovečkih, slovenskih i mađarskih fotografa, u sve tri zemlje, rezultat čega je bila *Prva zajednička izložba* iz projekta međunarodne suradnje, 2011. godine u Čakovcu, u selekciji Vinka Šebreka.

Godina	Naziv izložbe	Selektor
2011.	Međunarodna međuklupska izložba fotografije Mura – rijeka koja nas spaja[468] Sudjeluju autori iz: Čakovca (Hrvatska), Nagykanizse (Mađarska), Lendave (Slovenija) i Murske Sobote (Slovenija).	Vinko Šebrek

Premda je klub vremenski vrlo mlad u njemu se okupila velika grupa entuzijasta izlagača što zaslužuje da ih navedem. To su: Danijel Blažeka, Mario Blažević, Davor Dolenčić, Branko Filipić, Siniša Golub, Marko Gotal, Dalibor Horvat, Nikola Hrženjak, Mario Jakšić, Ivana Juranko, Zoran Kolarić, Petar Kovač, Goran Kovačić, Milivoj Kuhar, Filip Lučin, Siniša Ludaš, Doris Lukman, Davorin Mance, Danijel Mihaljković, Ivica Nikolić, Željko Ovčar, Vjeran Petrović, Žana Plosnić, Petar Sabol, Ivan Šardi, Dino Šimek, Valentina Vukadinović, Darko Vurušić, Davor Žerjav. Među njima prednjače Davor Dolenčić i Petar Kovač koji su stekli, dok sam ovo pisao, zvanja AFIAP. Posebno se ističe svojim fotografskim dostignućima Patar Sabol.

Petar Sabol Sharpeye rođen je 1981. u Čakovcu. Fotografijom se počeo baviti 2007. Iste se godine priključuje Fotoklubu Čakovec i postaje njegov aktivni član. Od samoga početka svojega fotografskog rada očaran je prirodom i njezinim svijetom, pogotovo područjem makrofotografije. Osim prirode, profesionalno fotografira i prigode poput vjenčanja, razne proslave i javne događaje.

Njegove fotografske slike prikazuju i dočaravaju trenutke iz života prirode koje je većini ljudi teško ili gotovo nemoguće vidjeti u stvarnosti zbog sve većega otuđenja od prirode. Zahvaljujući vrlo predanome i sistematičnome radu, bilježi nevjerojatne kadrove u kojima je glavni kompozicijski sastojak najljepše prirodno svjetlo. Tim idealiziranjem ljepote prirode zauzima svoj čvrsti pozitivni stav prema ljepoti i čudesnosti prirode.

Od početka 2012. do danas sudjelovao je na mnogim međunarodnim izložbama umjetničke fotografije pod visokim patronatom FIAP-a (*Međunarodne federacije za umjetničku fotografiju*) čak 299 puta. Nagrađen je 332 puta (172 medalje i 160 diploma) u više od 30 država. Također je sudjelovao na međunarodnim izložbama pod pokroviteljstvom PSA (*Photographic Society of America*) gdje je isto tako mnogo puta nagrađivan. Nagrađivan je i na drugim specijaliziranim fotografskim natjecanjima diljem svijeta. Ukupan broj nagrada premašuje brojku 400. Dobitnik je prve nagrade na *1x Photo Awards 2015*. Nositelj je počasnoga fotografskog zvanja EFIAP/g i EPSA.

Za manje od četiri godine Petar Sabol postao je najnagrađivaniji hrvatski fotograf. Njegovi su radovi objavljivani u mnogim časopisima (*Mirror, Telegraph, The Sun, The Dailymail, Meridijani*).

Do sada je tri puta samostalno izlagao. Krajem

[468] Fotoklub Čakovec, *Međunarodna međuklupska izložba fotografije*, katalog, Čakovec, 2011.

2014. u Zagrebu se predstavio svojom prvom samostalnom izložbom *Leptiri*. Drugu samostalnu izložbu *Kingfisher* imao je u travnju 2016. u gradu Negova u Sloveniji pod visokim patronatom FIAP-a, u jednom od šest svjetski priznatih izlagačkih centara FIAP-a. Treću samostalnu izložbu *Kingfisher* predstavio je u Boru, u Republici Srbiji, početkom listopada 2016. Redoviti je član žirija na međunarodnim izložbama i fotografskim natjecanjima te je *Sony ambasador* za Hrvatsku. Živi i radi u Čakovcu.

Nakon svega pozitivnog, što sam iznio o ovome Klubu, nakon održane *1. međunarodne međuklupske izložbe fotografije Mura rijeka koja nas spaja*, bilo je za očekivati da na postignutim rezultatima neće stati, već ići dalje prema izložbama više razine. To se dogodilo 2011. godine, kada je pokrenuto održavanje „prave" međunarodne izložbe fotografije. Bio je to *Međunarodni salon fotografije Čakovec* pod patronatom FlAP-a, PSA, UPI i RPS-a pokrenut 2011. godine, koji se nastavio i dalje održavati svake godine. *Salon fotografije Čakovec* pokrenuo je i dalje ga održava Petar Kovač, član Fotokluba Čakovec. On je za potrebe organizacije *Salona* osnovao udrugu *Fotografija* koja je pokrenula portal www.fotografija.hr koji je i danas aktivan, kasnije Udrugu *Fotomotiva* koja isključivo služi za organizaciju *Salona* fotografije. Za ilustraciju, 2016. godine na *Salonu* su sudjelovale 44 zemlje, s 223 autora, te je na salon pristiglo 3.500 radova. *Salon fotografije* od prve godine prati izložba fotografija u *Galeriji staroga grada Zrinskih* u Čakovcu i tiskani katalog koji dobiva svaki sudionik *Salona*.

Fotoklub Nova Gradiška osnovan je 2007. godine. Član je *Zajednice tehničke kulture Grada* Nova Gradiška i *Hrvatskog fotosaveza*. Klub broji tridesetak članova i redovno se sastaje svake druge srijede u prostorijama Kluba – Frankopanska 34, Nova Gradiška. Sastanci su bili prvenstveno namijenjeni pregledavanju i komentiranju radova članova Kluba. Kroz kritiku i komentare često su teme bile proširivane na razne fotografske tehnike, te time potencirano učenje i stalno dizanje tehničkog i estetskog kriterija.

Prvu zajedničku izložbu Klub je postavio 2008. u *Maloj galeriji Gradskog muzeja* u Požegi. Predstavljeno je 17 autora (Kristina Abramović, Ivica Brlić, Barbara Čurčić, Goran Dorić, Mladen Funes, Željko Grganić, Igor Herceg, Željko Idžotić, Tomislav Kaksa, Lovro Kumić, Zvonko Oršulić, Matej Oršulić, Tomislav Petrović, Zvonko Piškulić, Zvonko Slišurić, Mićo Tovarić, Boris Živković), članova fotokluba, s ukupno 52 fotografije. Izložba je dobro primljena, te prenesena iste godine povodom *Dana općine* u Gornje Bogićevce i Okučane.

Klub redovito organizira svoje skupne izložbe najmanje jednom godišnje, a godine 2014. održana je i prva samostalna izložba Željka Grganića na temu *Grade moj*.

U suradnji s *Turističkom zajednicom grada* Nova Gradiška Klub je aktivno uključen u promociju projekta *Posavska poučna cesta*, gdje u više navrata fotografira lokalitete koje *Posavska poučna cesta* obuhvaća, a izbor snimljenih radova predstavljen je na prigodnoj izložbi u hotelu *Slaven* prilikom službenog otvaranja *Posavske poučne ceste.*

Članovi Kluba redovito se uključuju u razne akcije u gradu, kao što je primjerice izložba fotografija uz izložbu slika Dominika Poletta (koji je ujedno i član Kluba), prate manifestaciju *Noć knjige* (od 2012. dalje), u dogovoru s *Gradskom knjižnicom* i akciju *Grad čita* (od 2012.) itd. Fotografije tih akcija na CD-u ustupljene su Knjižnici.

Za održavanje izložbi fotografije u vremenu od 2012. do danas, zbog nedostatka galerijskog prostora, korišten je prostor u zgradi *Gradske uprave*, odnosno u hodnicima *Porezne uprave*. Izložba ima karakter stalne postave uz povremeno mijenjanje izloženih radova, a svi građani mogu je razgledati svaki radni dan u uredovno radno vrijeme od 7:00 do 15:00 sati.

Članovi Kluba ostvarili su i niz pojedinačnih uspjeha. Navest ću samo neke. Jedan je predstavnik Kluba na ljetnoj radionici u Puli, u ljeto 2008. godine, prošao program za voditelja radionice s mladima. Iste godine započet je i rad s grupom učenika Gimnazije Nova Gradiška koji se odvijao jednom tjedno. U organizaciji HFS-a, Fotokluba Nova Gradiška i Gimanzije Nova Gradiška organizirana je radionica za mlade na temu *Skrivena Hrvatska*. Okosnicu grupe činili su spomenuti učenici Gimanzije uz nekoliko učenika drugih škola. Radionica je trajala pet dana i po završetku je postavljena izložba u zgradi Gimanzije.

Osim navedenih aktivnosti članovi kluba aktivno sudjeluju na natječajnim izložbama fotografije, kao npr.: *Podravski salon,* Đurđevac, *TOUR PHOTO*, Koprivnica (natječaj na temu turističke fotografije kontinentalne Hrvatske, FK COLOR – Rijeka (3. nagrada Goran Dorić), *Salon minijatura,* Beli Manastir (3. nagrada Ivica Brlić) i drugdje. Goran Dorić

je bio član žirija i imao samostalnu izložbu u okviru izložbe *Šuma okom šumara,* Bjelovar, a osvojio je i prvu nagradu na natječaju *Ljepote Hrvatske – fototalent* 2013. koji je organizirao *National Geographic Hrvatska.* Željko Grganić je nastupao na salonima fotografije: Čakovec i Cro Art Photo Club Zagreb. Igor Herceg je svojom fotografijom bio predstavljen na salonu u Šapcu.

U svijetu modernih komunikacija Klub je posebno aktivan na facebook stranici *F4*. Stranica je zatvorenog tipa i namijenjena isključivo fotografiji. Tamo se sastaju 54 člana i to ne samo iz Nove Gradiške. Pridružili su im se i neki dosta aktivni članovi iz Dubrovnika.

Foto-video klub Slatina osnovan je 2007. godine. Do toga vremena veći dio članstva budućeg Kluba nalazio se u *Foto sekciji Udruge stvaratelja u kulturi KULT*. Ta je udruga organizirala 2006. i *Prvi slatinski salon fotografije*. Izrađen je i skromni katalog, ručne izrade, formata 11×15 cm. Fotografije su isprintane na malo boljem papiru i ukoričene nešto tvrđim papirom. U katalogu nedostaju uobičajeni podaci o organizatoru, a popis autora naljepljen je na unutrašnjoj stranici korica. Očigledno da takav status fotografa u KULT-u nije zadovoljavao njihove ambicije, te je osnovan novi Klub s isključivo fotografskim ciljevima. Inicijator osnutka Kluba bio je Željko Juras, koji se jako angažirao za novi Klub. Jedno kratko vrijeme u prvoj godini nakon osnivanja Kluba predsjednik je bio Samir Nađ, da bi vodstvo Kluba nakon toga preuzela Nikolina Tomić.

Interesantno je za ovaj Klub da su u njemu od dolaska Nikoline Tomić na mjesto predsjednice zastupljene samo žene, pa bismo mogli reći da je to prvi čisti ženski fotoklub u našoj zemlji.

Već od samog starta Klub je pristupio organizaciji godišnjeg *Salona fotografije*. Simpatično je, da se u okvirima salona kombinirano održava i fotografska kolonija pod nazivom *Ljepota Slavonije u oku fotografa*. Akcija traje dva dana, tj. jedan dan na terenu (kolonija) a drugi dan je *Salon fotografije*.

Također, FVK Slatina, uz već navedeno, organizira i *Natjecanje u izradi skulptura od pijeska* i *Kukuruz party*, a sudjeluju i u svjetskoj humanitarnoj akciji *Help portrait*. Video sekcija toga Kluba snimila je do sada dva filma i to *Povratak u prošlost* i *Dodir sjećanja*. Marljive članice Kluba fotografiraju žetvene običaje svoga kraja pod naslovom *Od zrna do pogače*, a najuspjelije radove projiciraju u sklopu otvorenja *Salona*. Svojim šarmom članice ovog ženskog Kluba osiguravaju besplatne selektore za izbor radova za *Salon* (Geza Lennert iz Vojvodine, Mirsad Mujanović iz BiH i dr.). Do sada su na *Salon* slali svoje radove klubovi iz Hrvatske kao i nekoliko klubova iz BiH.

Prigodom uspostavljanja kontakta s predsjednicom Nikolinom Tomić, u želji da obradim i taj Klub, iznenadio me njen odgovor: „U pismu vidim da tražite rezultate, a to je kod nas toliko sitno da nije niti vrijedno spomena, rekla bih iskreno iz razloga što moje cure u Klubu nisu nekog natjecateljskog duha, ovo je više druženje i fotografiranje iz ljubavi i osobnog gušta." (cit.) Ovoj osobnoj skromnoj ispovijedi ne treba nikakav komentar. Ekipu ovog simpatičnog ženskog kluba čine: Lareta Žubrinić, Ivana Kanski, Sanja Fodor, Vesna Kovač, Renata Vukalović, Sanja Kovač, Irena Lacković-Tomić, Danijela Ivanović, Ivona Lozić, Tanja Uremović, Antonija Matić i Nikolina Tomić.

Jedan od mladih klubova je i **Fotoklub Plitvička jezera**. Osnovan je 2008. za što bez sumnje velike zasluge ima Rade Jug, koji živi i radi na Plitvičkim jezerima. On se 2005. godine učlanio u Fotoklub Zagreb, što će presudno utjecati na njegovo bavljenje fotografijom.

Vrlo komunikativan kakav jeste, Rade Jug u nekoliko sljedećih godina organizira za članove Fotokluba Zagreb snimanja i fotoradionice na Plitvičkim jezerima, stičući tako organizacijska iskustva. Slijedom toga, Klub već 2010. godine organizira međunarodnu izložbu fotografije pod nazivom *Šesnaest jezera*. Tema nije slučajna, jer se ta grupa, s obzirom na područje na kojem živi, uglavnom posvetila fotografiranju prirode. Na tu izložbu, u njenom natječajnom dijelu, pristiglo je čak 337 radova od 86 autora. Katalog je formata 21×21 cm, tiskan na kvalitetnom papiru i s kvalitetnim reprodukcijama. Ipak, kao nedostatak navodim manjak uobičajenog impresuma s potrebnim podacima, kao i abecedni popis autora i zemalja koje sudjeluju. No, s obzirom na mladost tog Kluba, to se može oprostiti kod prve takve izložbe.

U istarskom gradiću **Sv. Lovreču** godine 2009. skupina fotografskih entuzijasta iz šireg područja osnovala je **Klub amatera fotografa** (**KAF) Sv. Lovreč**. Taj Klub, premda kratkog vijeka postojanja, postaje značajni čimbenik fotoamaterskog pokreta u Istri. Kako živimo u vijeku moderne elektroničke komunikacije, Klub je zapravo nastao inicijativom nekolicine fotografa putem *Facebook* grupe. Bili su to Ivan

Terlević, Mikela Janko i Darko Hrastovčak, koji je od početka tajnik Kluba i glavna pokretačka snaga. Od 2012. godine predsjednik Kluba je Kristian Macinić.

Tijekom proteklih nekoliko godina Klub bilježi stalni porast članstva. Mada KAF Sv. Lovreč okuplja članstvo raznih profila, u udruzi su se našli i već poznati istarski fotografi, od kojih ćemo spomenuti neka imena: Dalibor Talajić, Kristian Macinić, Nenad Šimunić, Dušan Grbac, Mladen Sever i Manuel Paljuh. Izlažući svoje radove, članovi Kluba osvojili su niz priznanja na domaćim salonima (*Photo Days, Čakovečkom i Vinkovačkom salonu*), kao i na raznim međunarodnim natjecanjima.

Održavaju se samostalne i skupne izložbe članova, kao i izložbe – po pozivu autora izvan Kluba. Članovi Kluba se kontinuirano educiraju, kako u sjedištu tako i raznim radionicama izvan sjedišta. Pri tome se u educiranju i osposobljavanju članstva, na volonterskoj osnovi, pored ranije navedenih ističu i Dušan Zaharija, Martina Krepčić, Mikela Janko, Davor Smoković i drugi.

Klub uspješno organizira i godišnje fotografsko natjecanje pod nazivom *Photo CITY*. Također je KAF uspostavio suradnju s klubovima iz svoje županije, ali i iz Međimurske županije, s Fotoklubom Čakovec, te već tradicionalno naizmjenično održavaju svoje izložbe. Tijekom relativno kratkog postojanja kroz KAF je od osnutka prošlo stotinjak entuzijasta, od čega je trenutno aktivno oko 40.

Želja za organiziranim fotoamaterskim radom, mimo aktivnosti koje je u Našicama provodio Fotoklub Mladeži Crvenog križa sa djecom i mladeži, nastala je 2009. godine sasvim slučajno prigodom jednog fotonatječaja koji je organizirala *Hrvatska narodna knjižnica i čitaonica* Našice. Jedna grupa entuzijasta počela se od tada aktivnije baviti izlagačkim aktivnostima. U tome ih je podržala ravnateljica *Knjižnice* Blaža Pavlović-Radmanović.

Izložbe su uglavnom održavane u *Likovnom salonu* hotela *Park* Našice. Sve navedeno imalo je za posljedicu osnivanje **Fotokluba ZOOM Našice** 2011. godine. Osnivači su bili Kristijan Katarinček (predsjednik), Dora Dvoržak (dopredsjednica), Helena Antunov (tajnica), Josip Ledinšćak (blagajnik), Dalibor Đirli, Ivan Ćosić i Kornelije Juranić. I dalje se nastavlja suradnja s *Knjižnicom*, ali se postupno ostvaruju i vlastiti neovisni programi. Klub se uključuje u sve važnije gradske manifestacije, što ima za posljedicu dobivanje podrške od Grada Našice, *Turističke zajednice, Knjižnice*, muzeja, medija i ostalih udruga. Broj članova varira između 15 i 30.

Zapravo je čudno, da se u Našicama kao gradu sa dugom kulturnom tradicijom (obitelj grofova Pejačević) nije već u prošlom stoljeću pojavio fotoamaterski pokret. Poznato je, da su se u dvorcu Pejačevića održavale razne kulturne manifestacije i likovne izložbe. Pa i sam je autor ove knjige imao svoju samostalnu izložbu fotografije u dvorcu Pejačevića 1988. godine.

Godine 2010. jedna grupa nekadašnjih istaknutih izlagača članova FKK Borovo (Vladimir Pećkovski, Željko Ferenčić i dr.) bila je nezadovoljna programom rada FK Vukovar, koji je težište svoga rada usmjerio na rad s mladima (po verificiranom programu *Hrvatskog fotosaveza*). Smatrali su da im se u FK Vukovar nije pružala mogućnost za kreativni razvoj u fotografskom djelovanju, te osnivaju **Fotoklub Digit**. Fotoklub Digit je nestranačka, nevladina i neprofitna udruga tehničke kulture slobodno udruženih građana, koji u njoj ostvaruju svoje osobne i zajedničke interese, te javne potrebe u tehničkoj kulturi, poglavito fotografske djelatnosti. Djelatnost Fotokluba čine promidžba i razvitak fotografske djelatnosti i kulture, kao tehničke i umjetničke discipline, multimedijalne, izlagačke i edukacijske djelatnosti od značenja za unapređenje i promicanje tehničke kulture i umjetnosti, te poticanje svakovrsnog stvaralaštva u području fotografije, kao sastavnice opće kulture i razvitka osobnosti i razvojnog resursa.

Samim činom osnivanja novoga kluba i istupanja iz Fotokluba Vukovar, oni se indirektno konfrontiraju sa službeno etabliranim i od strane HFS-a podržavanim FK Vukovar, što je imalo za posljedicu da sljedeće godine nisu bili pozvani na godišnju skupštinu HFS-a i brisani su iz članstva. Slijedilo je uskraćivanje podrška grada i Klub ostaje bez sredstava i vjerojatno se neće uspjeti održati.

U Kaštel Lukšiću na inicijativu Dalibora Stričevića osnovan je **Fotoklub Kaštela** 2004. godine**.** Za predsjednika Kluba izabran je Dalibor Stričević, a za tajnicu Vesna Grubić. Već na startu pojavio se kao nepremostivi problem prostorija za Klub. Klub je unatoč tomu uspostavio suradnju s *Dječjim domom Miljenko i Dobrila*, gdje održava nekoliko radionica, budući da je *Dom* posjedovao kompletni c/b laboratorij.

Kako do 2011. godine Klub nije uspio riješiti pitanje prostorija, na prijedlog predsjednika Kluba na *Skupštini* je odlučeno da se ugasi Fotoklub Kaštela i prestane s radom.

U međuvremenu 2005. godine Dalibor Stričević se trajno preselio u Stari Grad na otoku Hvaru. Kako se na otoku Hvaru među mladima osjećala potreba širenja tehničke kulture, Stričević je pokrenuo u Starom Gradu osnivanje novog **Fotokluba Faros**.

Novi Fotoklub Faros otvoren je početkom 2012. Bio je to prvi Klub tehničke kulture, koji je u posljednjih 20 godina oformljen na otoku Hvaru, prvenstveno s namjerom okupljanja mladih. Rad Kluba odvijao se putem fotoradionica i raznih tečajeva fotografije za mlade. Na tečajevima su sudjelovali učenici od šestog do osmog razreda osnovne škole, učenici srednje škole i odrasli. Nakon završenog tečaja članovi mogu svakodnevno koristiti fotografsku knjižnicu, profesionalni crno-bijeli i kolor laboratorij, te digitalni studio. Kroz tečajeve fotografije i radionice prošao je veliki broj djece i mladih. U Klubu se održavaju klupske izložbe fotografije, a trenutno i kratke radionice i seminari. U planu je prerastanje kluba u *Multimedijalni centar*.

Tijekom ovog kratkog vremena članovi Fotokluba Faros kroz objektive svojih fotoaparata zabilježili su razna događanja u Starom Gradu, Splitu i Splitsko-dalmatinskoj županiji. Također su uključeni u akciju *Lijepa naša baština*.

Trend osnivanja novih fotoklubova (foto-video klubova) nastaviti će se i dalje, u desetim godinama 21. stoljeća. To potvrđuje moje razmišljanje, da je danas u digitalno doba daleko lakše skupiti nekoliko istomišljenika i formalno osnovati udrugu pod nazivom Foto (video) klub, nego nekad kada je osnovni preduvjet za osnivanje jednog kluba bilo postojanje kompletnog fotolaboratorija (tamne komore).

Navest ću neke primjere.

- **Fotoklub KLIK, Sveta Nedelja**
  Osnovan 2009. godine
- **Fotoklub Opidijum, Pleternica**

Kako u Požegi i Pleternici nije postojao ni jedan aktivni fotoklub, godine 2009. od strane nekolicine foto-entuzijasta osnovan je u okvirima *Udruge Opidijum Pleternica* (osnovana 2008. godine) Fotoklub Opidijum.

- **Fotoklub Gospić**

Klub je osnovan u svibnju 2013. godine i broji dvadesetak članova. Podsjećam da je Klub pod istim nazivom osnovan u 50-im godinama prošlog stoljeća. Klub se održao i tijekom 70-ih, ali ga u 80-im više ne nalazim. Ponovno osnivanje ovoga Kluba inicirali su Franjo Starčević i Nikica Jelić. Već u prvoj godini nakon osnivanja, Klub održava prvu klupsku izložbu, na kojoj sudjeluje 15 autora. U 2014. godini Klub organizira svoju drugu klupsku izložbu, na kojoj sudjeluje osam autora.

- **Fotoklub Krapina**

Osnovan mjeseca rujna 2013. na inicijativu Matije Miklaužića, Ivice Rožaja i Dragana Kušeca, kojima se ubrzo priključuje i Matija Topolovec. Za prvog predsjednika Kluba izabran je Matija Miklaužić. Klub broji petnaestak članova.

- **Fotoklub Pregrada**

Osnovan mjeseca rujna 2013. *Osnivačkoj skupštini* nazočilo 11 osnivača. Za predsjednicu Kluba izabrana Elizabeta Papeš.

- **Fotoklub ROKO, Pučišća na Braču.**

Osnovan je 2013. Predsjednica je Lucija Puljak. Taj trend će se bez sumnje nastaviti i dalje.

Otkrivanje novih klubova

Osnovni cilj svih novih klubova je gotovo u pravilu edukacija članova putem tečajeva, predavanja, fotoradionica i sl., organiziranja oblika obrazovanja i osposobljavanja građana, a posebno mladeži za korištenje foto, kino i video tehnologije i njenu primjenu, te razvitak i promidžba fotografije kao tehničke i umjetničke discipline itd.

Ne treba posebno naglašavati da će se na svome putu susretati sa svim uobičajenim poteškoćama, poput klupskih prostorija, materijalne potpore ili nerazumjevanja društvene zajednice. Kako to već u svijetu fotoamatera, ali i inače biva, opstat će samo oni najuporniji.

Posebno moram istaći da se u mojim nastojanjima da uspostavim kontakt s predstavnicima novih klubova pojavilo nekoliko problema. U prvom redu, osnivanje novih klubova ne prati *Hrvatski fotosavez*, ne ažurira popis klubova kako bi se na jednom mjestu, pregledno, mogao u svakom trenutku dobiti njihov popis s osnovnim podacima (naziv kluba, adresa, e-adresa, telefon, odgovorni predstavnici i njihovi brojevi mobitela).

Nažalost, ni pretraživanjem interneta nisam uspio doći do kontakta s relevantnim predstavnicima tih klubova, jer su njihove mrežne stranice (ako ih uopće imaju) u većini slučajeva neupotrebljive. Uglavnom se sastoje od reklama za klub, a ne sadrže osnovne faktografske podatke o klubu. Zato pretpostavljam, da postoji još novih fotoklubova s kojima nisam uspio uspostaviti kontakte. Bilo je i slučajeva da, kada sam stupio u kontakt sa predstavnicima kluba, od njih nisam mogao ništa saznati. Njihova nezainteresiranost je bila začuđujuća.

Smatram za shodno spomenuti još jedno ime vezano uz fotografiju. To je Davorin Vujčić, koji se uz svoju redovnu djelatnost povjesničara umjetnosti sve više okreće i prema fotografiji, i po mojim predviđanjima od njega se može na fotografskom planu mnogo očekivati.

Davorin Vujčić je rođen 1966. godine u Zagrebu. Pohađao Klasičnu gimnaziju, te Pedagoški obrazovni centar u Zagrebu, gdje je i maturirao 1984.g. Na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu upisao je 1986. studij filozofije i povijesti umjetnosti tijekom kojega je radio u *Muzeju Mimara,* studirao je od 1988. do 1990. na Teološkom Institutu za laike na zagrebačkom Kaptolu i sudjelovao u razdoblju od 1991. do 1992. u Domovinskom ratu. Filozofiju i povijest umjetnosti diplomirao je 1994., a potom radio u *Zavodu za restauriranje umjetnina* i na *Hrvatskom radiju*. Magistrirao je 2004.g. na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (*Kipar i keramičar Hinko Juhn*), a pri istoj instituciji u završnom je stupnju doktorskog studija (*Kipar Vanja Radauš*).

Od 1995. zaposlen je kao kustos u *Muzejima Hrvatskog Zagorja – Galeriji Antuna Augustinčića* u Klanjcu (od 2001. viši kustos, a od 2014. muzejski savjetnik), gdje obavlja sve segmente muzejskog posla (sakupljanje, obrada i prezentiranje muzejske građe, vođenje dokumentacije, međumuzejska suradnja, organizacija simpozija, izdavačka i izložbena djelatnost). Baveći se prvenstveno skulpturom, autorski koncipira i realizira monografske i problemske izložbe (*A. Augustinčić, P. Bogdanić, S. Drinković, Đ. Gudlin Zanoški, H. Juhn, A. Korkut, V. Mačukatin, J. Poljan, V. Radauš, I. Sabolić, A. Starčević, Ž. Zima...; Skulptura u kamenu u Hrvatskoj 1991.-2011.; Spomen na Spomenik...*), drži predavanja, objavljuje predgovore u katalozima fotografije, te osvrte, stručne i znanstvene radove u časopisima, zbornicima i leksikonima (*Peristil, Anali Galerije Antuna Augustinčića, Hrvatski biografski Kvartal....*). Autor je dviju monografija: *Poljan* (2007.) i *Juhn* (2009.), u izdanju ArTresor leksikon, Hrvatsko zagorje, Podravski zbornik, Informatica museologica, Kontura, naklade iz Zagreba.

Član je gradskih, županijskih i nacionalnih kulturnih tijela (predsjednik galerijskog odbora *Galerije izvorne umjetnosti* u Zlataru od 2014.; član *Kulturnog vijeća Krapinsko-zagorske županije* od 2010. do 2014.; član/predsjednik ocjenjivačkog suda na natječajima *Volim Hrvatsku Hrvatske turističke zajednice* od 2004.; član/predsjednik ocjenjivačkog suda *Trijenala zagorskog suvenira*, 2011. i 2014.; koordinator nastupa Hrvatske na izložbi *Moj portret za muzej* u okviru *Foruma slavenskih kultura, UNESCO,* Pariz 2012.; član *Hrvatskog nacionalnog komiteta ICOM-a* od 2014.).

Član je Fotokluba Zagreb, *Društva povjesničara umjetnosti Hrvatske* i *Hrvatskog muzejskog društva,* te suradnik *Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža*.

Fotografijom se bavi od 1980-ih godina. Osim fotografija koje objavljuje u sklopu izložbene djelatnosti i muzejskih publikacija, osobitu sklonost gaji prema pejzažnoj i *life* fotografiji. Dosad je sudjelovao na više skupnih izložbi, te priredio dvije samostalne izložbe (Klanjec, 2010. i Selce, 2015.). Živi i radi u Zagrebu.

Pojava samostalnih autora

U 2000-im godinama bilježimo pojavu sve više samostalnih autora na izložbama u organizaciji fotoklubova, koji dolaze iz gradova u kojima ne postoji, ali što je zabrinjavajuće, i iz gradova u kojima postoji organizirani fotoamaterski pokret.

Očito je, s jedne strane, želja i potreba naših građana da se bave jednim višim oblikom fotografskog djelovanja (a ne samo obiteljskom fotografijom), ali i problem nezainteresiranosti *Hrvatskog fotosaveza*, kao krovne organizacije, da analizira stanje i pruži pomoć u takvim sredinama. Naime, i te ljubitelje fotografije valjalo bi organizirano usmjeriti na najbliže fotoklubove u obližnjim gradovima, gdje bi mogli djelovati kao sekcije tih klubova. Takva briga sigurno bi urodila plodom i dala podstreka takvim izlagačima.

Začuđuje, međutim, da takvi autori postoje i u manjim gradovima gdje su im dostupni fotoklubovi unutar kojih bi mogli ostvariti svoje potrebe za izlagačkom aktivnošću. To je u svakom slučaju

zabrinjavajuća pojava, koju bi dobro bilo analizirati. Iz godine u godinu, sve je veći broj takvih autora, a dobivaju čak i nagrade. Kao primjer mogu navesti jubilarnu *XX. izložbu fotografije autora Osječko-baranjske županije*. Već sam naziv ukazuje na promjene i odstupanje od nekadašnjih klasičnih klupskih izložbi. Na izložbu je poslalo svoje radove 88 izlagača od čega čak 36 samostalnih autora što predstavlja 45% svih autora. Isto tako od primljenih radova od 53 izlagača čak 20 otpadaju na samostalne autore, što predstavlja također 45%.

Od 16 ukupno dodijeljenih nagrada pet ih je pripalo samostalnim autorima, dakle, 31%. U katalogu su samo navedena imena samostalnih autora i iz kojih su gradova (Osijek, Samatovci, Valpovo, Đakovo i Petrijevci), bez detaljne specifikacije. Kako u Osijeku, Valpovu i Đakovu postoje fotoklubovi, ovakva pojava samostalnih autora iz tih gradova doista otvara problem analize stanja u hrvatskoj fotografiji.

Navest ću imena nekih autora, zabilježenih u katalozima naših rijetkih fotografskih izložbi, do kojih sam mogao doći, mada to sigurno nisu svi.

Antunovac
Emica Elveđi
Andrijaševci
Ines Bičanić
Beli Manastir
Dejan Farkaš
Igor Farkaš
Ivan Fran Jurić
Josip Mezga
Čakovec
Nikola Hrženjak
Damir Klaić Ključ
Filip Lučin
Davorin Mance
Petar Sabol
Ivan Šardi
Davor Žerjav
Čavle
Filip Čaval
Čeminac
Rešetar Krunoslav
Darda
Sebastijan Kovač
Drenje
Josip Stević
Đakovo
Slobodan Balić
Maja Muškić
Zlatko Paić
Đurđevac
Đuro Petrović
Ferdinanovac
Franjo Hrvoić
Funtana
Mario Mikulić
Hvar
Ivo Vučetić
Ivanec
Branko Težak
Josipovac
Mirna Osmanagić
Karlovac
Mario Glavić
Zlatko Guderić
Bruno Klepac
Kastav
Marko Valjak Morić
Konavle
Marijana Pendo
Koprivnica
Andrea Starčević
Kraljevica
Viktor Pravdica
Krapina
Mario Topić
Kupinečki Kraljevec
Šarić Goran
Matulji
Mirna Marmelić
Medulin
Ana Lorencin
Ondina Urti
Metković
Boris Vidović
Našice
Vesna Lolić
Njivice (otok Krk)
Nikola Radović
Osijek
Marin Franev
Željko Garmaz
Danijel Grbić
Omiš
Branimir Fagarazz
Leo Tomić
Pazin
Sara Kiršić
Nikolina Rusac
Petrijevci
Vlado Kos
Filip Kos
Pleternica
Tomislav Safundžić
Poreč
Denis Gržetić
Karmen Orlić
Pula
Adrijana Tošić
Punat
Bojan Bonifačić
Rijeka
Petar Fabijan
Daria Jurjević
Igor Malnar
Georgette Ponte
Rokovci-Andrijaševci
Ines Bičanić
Rovinj
Saša Vadanjel
Samobor
Nina Đurđević
Slatina
Željko Juras
Slavonski Brod
Damir Ivanković
Split
Joško Tomić
Stari Grad
Desiderio Dazzara
Tenja
Miljenko Borenović
Nada Budač
Ivan Hosi
Velika Gorica
Neven Andrilović
Božidar Jurenec
Vinkovci
Tomislav Kruljac
Viškovo
Antun Rosanić
Vrbovec
Mario Belić
Željko Gubijan
Vukovar
Matej Mravunac
Aleksandar Nedić
Duško Šajković
Kristina Šestan
Zabok
Dragutin Škreblin
Zadar
Filip Brala
Suzana Mišković
Zagreb
Ivana Čepulić
Ivan Herega
Dubravka Kričkić
Ines Viktorija Ljubetić
Patrik Macek
Božidar Prezelj
Roberta Spudić
Damir Širola
Iva Šolić
Juraj Vidoni
Zaprešić
Vilim Berger
Žminj
Emil Živolić
Županja
Kristina Alilović
Ana Dominković
Branko Galičić

Ulaskom u novo stoljeće nije se ništa bitno promijenilo u radu *Hrvatskog fotosaveza.* Možda je najbolje sumarno **definirao djelatnost Saveza njegov tajnik Predrag Bosnar** u katalogu *Mundiala fotofestivala – Biennale FIAP-a, Rovinj 2006*. ...„Organizator je velikih godišnjih projekata Hrvatske fotografije i Međunarodne suvremene fotografije u *Umjetničkom paviljonu* u Zagrebu, dio programa ostvaruje u suradnji s klubovima članicama *Saveza*, a **veliki dio** svojega djelovanja posvećuje djeci i mladima." (cit.) Ova je izjava znakovita i zaslužuje analizu.

a) **Organizacija velikih godišnjih projekata Hrvatske fotografije i Međunarodne suvremene fotografije.**

Ovi projekti, njihova svrha i uloga u razvoju klubova i hrvatske umjetničke fotografije, su diskutabilni. Nabrojit ću ih redom:

1. *Hrvatska fotografija 95*, Hrvatski fotosavez, Zagreb, 1995.
2. *Koncept*, Hrvatski fotosavez, Zagreb, 1996.
3. *Hrvatska fotografija 97*, Hrvatski fotosavez, Zagreb, 1997.
4. *Fotografski dnevnici*, Hrvatski fotosavez, Zagreb, 1998.
5. *Panorama - Hrvatski fotosavez, (1939.-1999.),* Hrvatski fotosavez, Zagreb, 1999.
6. *Mjesto na kojem nisam bio*, Hrvatski fotosavez, Zagreb, 2000.g
7. *Vidjeti vrijeme*, Hrvatski fotosavez, Zagreb, 2001.
8. *Od miga do micanja*, Hrvatski fotosavez, Zagreb, 2002.
9. *Puno previše*, Hrvatski fotosavez, Zagreb, 2003.
10. *Ostati ili otići*, Hrvatski fotosavez, Zagreb, 2004.
11. *Nordic cut*, Hrvatski fotosavez, Zagreb, 2006.
12. *Volimo li gledati druge ljude*, Hrvatski fotosavez, Zagreb, 2007.
13. *Tražeći mjesto za zaborav*, Hrvatski fotosavez, Zagreb, 2008.
14. *Preko 7 mora i 7 gora*, Hrvatski fotosavez, Zagreb, 2009.

itd.

Dok je na prvih nekoliko izložbi bio višečlani žiri, dalje se prelazi na jednog selektora. Bile su to zapravo tematske izložbe, a koncepcijski su ih definirale osoba kojima je *Hrvatski fotosavez*, od slučaja do slučaja, poklonio svoje povjerenje. Tako su, primjerice: za izložbu *Hrvatska fotografija 95* selektori su bili Petar Dabac, Darko Glavan, Vladimir Gudac, Želimir Koščević, Sandra Križić-Roban, Zvonko Maković, Goran Trbuljak, Feđa Vukić; za izložbu *Koncept* selektori su bili Sanja Bachrach-Krištofić, Vladimir Gudac, Mario Krištofić, Zdenko Kuzmić, Tihomir Milovac; za izložbu *Hrvatska fotografija 97* selektori su bili Ivan Ladislav Galeta, Leonida Kovač, Sandra Križić-Robin. Izložba *Panorama* (1999.) povjerena je Želimiru Koščeviću. Izložba *Mjesto na kojem nisam bio* (2000.) povjerena je Tihomiru Milovcu. Izložba *Vidjeti vrijeme* (2001.) povjerena je Vladimiru Gudecu. Izložba *Od miga do micanja* (2002.) povjerena je Branki Hlevnjak. Izložba *Puno previše* (2003.) Tihomiru Milovcu i Vladimiru Gudecu, itd. (da dalje ne nabrajam).

Sve su izložbe održane u *Umjetničkom paviljonu*, uz odgovarajuće kataloge (skoro knjige), na što su utrošena velika sredstva. Ta su se sredstva mogla bolje iskoristiti za podupiranje klubova udruženih u HFS, u promicanju i razvoju umjetničke fotografije.

U ovu grupu aktivnosti *Hrvatskog fotosaveza*, premda to Bosnar nije u katalogu iz 2006. godine posebno istaknuo, mora se uvrstiti i izlagačka djelatnost *Saveza*.

Početkom 90-ih godina *Hrvatski fotosavez* pokreće ambiciozni projekt realizacije *Biblioteke Hrvatski fotografi*, kojom će se obuhvatiti vrhunski hrvatski fotografi. Godine 1991. zajedničkim naporom *Fotosaveza Hrvatske* i *Hrvatskih željeznica* tiskana je knjiga *Hrvatska 91 – fotografije*, o čemu je već bilo riječi. Godine 1994. tiskana je knjiga autora Zdenka Kuzmića *Vladimir Horvat – zagrebački kroničar vremena.* Knjiga autorice Branke Hlevnjak tiskana je 1997. godine pod nazivom *Ljudevit Griesbach, fotograf moderne.* Biblioteka izlazi i nakon 2000. godine, a u slijedećem tekstu su sva izdanja te biblioteke. Godine 2000. tiskana je knjiga autora Mladena Grčevića *August Frajtić – dobri duh hrvatske fotografije*. Likovni materijal za tiskanje te knjige Fotosavezu je stavio na raspolaganje Fotoklub Zagreb, iz svoje *Zbirke hrvatske fotografije*. Godine 2002. tiskana je knjiga Branke Hlevnjak *Đuro Griesbach – od vida do prividа*. Sljedeće 2003. tiskana je knjiga Zdenka Kuzmića *Vladimir Gutgeša*, 2006. godine knjiga Branke Hlevnjak *Alojz Orel – fantastični realizam.* Godine 2013. tiskana je knjiga triju autorica (Tončika Cukrov, Branka Hlevnjak i Rhea Ivanuš) pod naslovom *Ante Roca – fotograf stvarnosti*. I za ovu knjigu, u velikoj mjeri korištene su fotografije iz *Zbirke hrvatske fotografije* Fotokluba Zagreb. Godine 2015. tiskana je knjiga Branke Hlevnjak pod naslovom *Slavka Pavić – subjektivna fotografija*.

Sve navedene knjige standardiziranog su formata 20,5×25 cm, tvrdog uveza, kvalitetno tiskane u dupleksu na kunstdruk-papiru, pa kao takve bez sumnje dobivaju **visoku ocjenu**. Za očekivati je da će i u buduće *Hrvatski fotosavez* nastaviti sa takvom djelatnošću.

b) **Djelovanje Hrvatskog fotosaveza posvećeno mladima**

Ovo je zapravo najuspješniji i najučinkovitiji dio djelatnosti *Hrvatskog fotosaveza* u vremenu od Domovinskog rata do danas, a koji će se sve više intenzivirati od polovice devedesetih godina, dolaskom za tajnika Predraga Bosnara. On se odlučio maksimalno posvetiti fotografskom odgoju mladih. O tome smo razgovarali koncem 1997. godine, kada sam u jednom kratkom razdoblju (1997. – 1998.) obnašao dužnost v.d. predsjednika *Saveza*.

Takav njegov stav imao je za rezultat ostvarenje niza uspješnih programa suradnje s djecom i mladima, poput raznih fotoradionica u okvirima smotri stvaralaštva mladih Republike Hrvatske, ljetnih fotoškola *Hrvatskog fotosaveza*, najmlađi fotografi na zadatku, fotoradionice *Hrvatskog fotosaveza* kao

dio projekta Vijeća Europe *Kultura, kreativnost i mladi, Ambijent – kulturna baština* i mnogi drugi uspješni projekti, za što će *Hrvatski fotosavez* dobiti niz priznanja čak na međunarodnoj razini. Kvaliteta ovog djelovanja još će više doći do izražaja pojavom Zlate Medak u *Hrvatskom fotosavezu*. Njeno djelovanje zaslužuje da se o njoj nešto više kaže.

Zlata Medak (Bjelovar, 1953.) učiteljica tehničke kulture iz Bjelovara i iskusna pedagoginja svoje pedagoško znanje stekla je na Pedagoškoj akademiji. Osnovala je Fotoklub Bjelovar, u kojem je dugogodišnji predsjednik. Od 2002. potpuno se posvećuje fotografiji u tijesnoj suradnji sa *Hrvatskim fotosavezom.* Također je voditeljica programa za mlade pri *Hrvatskom fotosavezu*.

Za izniman doprinos razvoju i unapređivanju tehničkog odgoja i obrazovanja mladih u izvanškolskim i izvannastavnim aktivnostima, poglavito u području fotografije, za iznimne rezultate ostvarene u razvitku udruga tehničke kulture, za zapažen pedagoški i stručni rad te za izuzetna postignuća u međunarodnoj promidžbi tehničke kulture i hrvatske fotografije dodijeljena joj je *Državna nagrada tehničke kulture Faust Vrančić* za 2007. godinu. Autorica je cijelog niza uspješnih, često i neuobičajenih programa s djecom i mladima (npr. suradnja sa *Dječjim vrtićem Ciciban* u Bjelovaru, pokretna izložba fotografije u vlaku *Povratna karta*, i mnoge druge). Dopredsjednica je u *Izvršnom odboru Hrvatskog fotosaveza* za mandatno razdoblje od 2010. do 2014. godine.

c) **Program suradnje s klubovima članicama *Saveza***

Ideja odgoja mladih u biti je izuzetno plemenita i zaslužuje apsolutnu podršku. No, pri tome odgovara za svoje postupke. To upućuje na potpunu indiferentnost prema organizacijama koje zastupa i predstavlja.

Posljedica takve ravnodušnosti su, između ostalog, mnoge jalove diskusije o pitanju što su to primjerice međuklupske izložbe. Jesu li to izložbe na kojima sudjeluju i mogu sudjelovati samo klubovi (njihovi članovi), a ako sudjeluju i samostalni autori znači li to da se te izložbe automatski pretvaraju u je učinjena jedna osnovna pogreška, što je na račun odgoja mladih zanemaren, odnosno stavljen u drugi plan, kontakt s klubovima. Na to sam i to **isključivo s toga aspekta, bez ikakvih drugih namjera,** u ovoj knjizi u cijeloj dosadašnjoj analizi djelovanja i rada *Saveza*, dosljedno upozoravao.

Sve navedeno pod a) i b) imalo je za posljedicu slabljenje komuniciranja između klubova, onih aktivnih, koji se bave izložbenom djelatnošću (a ne onih koji se nalaze samo na popisu klubova) i *Hrvatskog fotosaveza.*

Kao što je poznato, *Hrvatski fotoamaterski savez* je osnovan 1939. godine u prostorijama Fotokluba Zagreb, Ilica 29/III inicijativom njegova tajnika Augusta Frajtića. Od toga vremena pa nadalje bila je neosporna vodeća uloga Fotokluba Zagreb u hrvatskom amaterskom pokretu, tj. u organizaciji *Fotosaveza Hrvatske* odnosno *Hrvatskog fotosaveza.*

U posljednjih nekoliko saziva, na izbornim skupštinama *Saveza*, situacija se u potpunosti mijenja. Predstavnici Fotokluba Zagreb u potpunosti su eliminirani iz upravljačkih tijela. To je bilo toliko uočljivo da je jedan od delegata, na jednoj od *Skupština*, postavio pitanje što je tome uzrok. Dobio je jedno neuvjerljivo i nedefinirano objašnjenje uz obvezu da će se, neovisno o tome, na sve sjednice *Izvršnog odbora* obvezatno pozivati i predsjednik Fotokluba Zagreb. Do danas predsjednik Fotokluba Zagreb nije pozvan niti na jednu sjednicu.

Zbog toga se dešavaju stvari, primjerice, da je Fotoklub Vinkovci organizirao izvanrednu izložbu fotografije, koju apsolutno podržavam, a koju Klub proglašava nacionalnom ili Fotoklub Podravina iz Koprivnice organizira izložbu *Sretno dijete – sretna obitelj*, koju proglašava državnom.

Uvidjevši tu nedorečenost u kriterijima za definiranje ranga neke izložbe, kao i tko bi trebao određivati taj rang i na temelju kakvih kriterija, jednom prigodom sam razgovarao s tajnikom HFS. Iznenadio me njegov stav da svaka organizacija sama odgovara za svoje postupke. To upućuje na potpunu indiferentnost prema organizacijama koje zastupa i predstavlja.

Posljedica takve ravnodušnosti su, između ostalog, mnoge jalove diskusije o pitanju što su to primjerice međuklupske izložbe. Jesu li to izložbe na kojima sudjeluju i mogu sudjelovati samo klubovi (njihovi članovi), a ako sudjeluju i samostalni autori znači li to da se te izložbe automatski pretvaraju u nacionalne ili državne itd, itd?

Poseban je slučaj pojava **Fotografskog društva PANONIJA** u Osijeku.

Ovaj slučaj, po svojoj namjeni zaslužio je najveću pažnju. Mjeseca rujna 2014. godine FD Panonija uputilo je u HFS, cirkularni dopis svim klubovima, kao i nizu pojedinaca. Dopis sa pozivom za sud-

jelovanje na izložbi fotografije potpisuje Milorad Čakardić.

Navodim početak toga dopisa:

DEAR PHOTOGRAPHY FRIENDS,

Photo Club SFAX from Tunisia, Photo Club FOT from Bosnia and Herzegovina and the Photographic Society of PANNONIA from the Republic of Croatia, have the honor of inviting you to participate in the upcoming exhibition of photographs.

The exhibition will be held from 3rd December 2014 to 14th December 2014 in the MUNICIPAL GALLERY of Sfax in Tunisia.

Nakon toga je FD Panonija u tri navrata slalo svoj cirkularni dopis sa pozivom na učlanjenje. Ovdje nemam namjeru dalje detaljno ulaziti u njihove pozive, kojih je bila očita namjera osnivanje nekog paralelnog na razini „regiona" Fotosaveza u Hrvatskoj.

Fotoklub Zagreb analizirao je nastalu situaciju i uputio u veljači na adresu FD Panonija dopis sljedećeg sadržaja:

Fotografsko društvo PANONIJA
Predsjednik društva gosp. Milorad Čakardić
Trg J. Križanića 1
31000 OSIJEK

POŠTOVANI,

U dva navrata (23.1. i 24.1. ove godine) dobili smo vaše pismo, istoga sadržaja, nenaslovljeno, bez uruždbenog broja i datuma. Početkom veljače ove godine dobili smo drugo vaše pismo, također nenaslovljeno, bez urudžbenog broja i datuma.

U svezi toga izvještavamo vas sljedeće:

Fotoklub Zagreb osnovan je 1892. godine te je navršio preko 120 godina svoga postojanja. Godine 1939. inicijator je osnutka Hrvatskog fotoamaterskog saveza, pa je od te godine član te institucije. Danas je Fotoklub Zagreb član Hrvatske zajednice tehničke kulture, Zagrebačke zajednice tehničke kulture, Hrvatskog fotosaveza i Zagrebačkog fotokino saveza.

Za udruživanje koje nam nudite nismo zainteresirani, pa Vas molimo da nam više ne šaljete vaša pisma.

S poštovanjem

Predsjednik Fotokluba Zagreb
Mr. sc. Damir Tiljak

Daljnja komunikacija između Fotokluba Zagreb i FD Panonija je prekinuta. Smatram da je tada trebao reagirati HFS, na očigledan pokušaj uvođenja nekih paralelnih organizacija u Hrvatskoj i taj dopis proslijediti svim klubovima na znanje. Koliko je meni poznato to se nije dogodilo.

Tumačenje da su svi klubovi samostalni poslovni subjekti, kao takovi samostalno vode svoju poslovnu politiku, pa tako i HFS ne mogu prihvatiti, jer je to rezultiralo slabljenjem odnosa sa klubovima osim sa onima, ako su u pitanju zajednički programi za edukaciju mladih.

Osnovna ideja i svrha *Saveza* kao organizacije klubova i podrške razvoju umjetničke fotografije u Hrvatskoj postaje tako upitna.

Mišljenja sam da bi se HFS morao više nego do sada okrenuti klubovima sukladno ideji njegova osnutka iz daleke 1939. godini.

Doprinos fotoamaterskog pokreta fotografskoj struci

Hrvatski fotoamateri, kako smo vidjeli iz dosadašnjeg izlaganja, bili su od nastanka toga pokreta, a pogotovu od tridesetih godina prošlog stoljeća pa nadalje, nositelji širenja i jačanja fotografske umjetnosti u Hrvatskoj. Od samog osnutka pojedinih fotoklubova u njima se paralelno s izložbenom djelatnošću permanentno održavaju i brojni fototečajevi na kojima se članstvo osposobljava za bavljenje fotografijom. Već od tridesetih godina prošlog stoljeća, pa tijekom dugog vremena, skoro svi kasniji vrsni samostalni kreativni fotografi prošli su kroz osnovno osposobljavanje u nekom od tadašnjih klubova. Neki od njih su to kasnije negirali i kao da su se stidjeli te svoje prve – amaterske faze razvoja. No, bilo ih je, a to sam mnogo puta osobno od njih čuo i to su isticali gdje god im se za to pružila prilika, poput Toše Dapca, Đure Griesbacha, Ivana Medara, Milana Pavića, Ante Roca, Marijana Szaba i drugih u Fotoklubu Zagreb, da su u Klubu samo amateri i ništa više, te su s ponosom isticali svoje fotografske uspjehe koje su ostvarili izlažući svoje radove, u zemlji i inozemstvu, putem svoga matičnog kluba.

Uz fotoamaterski pokret vezana su i imena nekih ljudi, koji su direktno zaslužni za razvoj i uvođenje fotografske struke u redoviti sustav obrazovanja. U prvom redu ovdje počasno mjesto pripada Mladenu Grčeviću, jednom od vodećih imena hrvatske umjetničke fotografije uopće, koji već 1946. godine, zajedno sa prof. Vladimirom Susićem osniva fotografski odjel u *Saveznoj grafičkoj školi* u Zagrebu, gdje

nekoliko godina vodi nastavu umjetničke fotografije, portreta i kompozicije.

Tijekom Drugog svjetskog rata **Mladen Grčević** završava Pravni fakultet, a fotografija mu postaje profesija. Radeći u fotografskoj struci i u ograničenim ratnim uvjetima snima seriju fotografija u kazalištu, kao i pejzaže i portrete. Po završetku rata sudjeluje u osnivanju *Foto-službe Hrvatske,* buduće *Agencije za fotodokumentaciju*, da bi već 1946. godine, što sam spomenuo, bio jedan od osnivača fotografskog odjela u *Saveznoj grafičkoj školi* u Zagrebu. Njegov drugi pedagoški korak bio je 1952. godine, kada na *Akademiji primijenjenih umjetnosti* u Zagrebu osniva Katedru za fotografiju.

Zlata Laura Mizner nastavlja pedagošku tradiciju Mladena Grčevića. Rođena je 1909. godine u Novoj Gradiški. Završila je srednje obrazovanje (gimnaziju). Fotografijom se počinje baviti 1937. godine, 1947. polaže majstorski ispit iz fotografske struke u Zagrebu, a godine 1957. polaže ispite na *Agfacolor Schule* u Wiesbadenu.

Od 1947. godine bila je niz godina nastavnica u *Saveznoj grafičkoj školi* u Zagrebu, kasnijoj *Školi primijenjenih umjetnosti.* Tijekom dugogodišnjeg pedagoškog rada objavljuje niz stručnih napisa, a godine 1949. u izdanju *Savezne grafičke škole* objavljuje rad na temu *Retuš u fotografiji*. Kao nastavnica i pedagog održava brojna predavanja popraćena projekcijama dijapozitiva. Bila je vrsna nastavnica i omiljena među svojim đacima. Članica je Fotokluba Zagreb od godine 1947. (Mizner-Perušić). U razdoblju od 1952. do 1973. aktivni je izlagač na brojnim izložbama u zemlji i inozemstvu. Za svoju dugogodišnju fotografsku izložbenu djelatnost dobila je mnoge nagrade i priznanja. Tematski je najviše zaokupljaju portreti i pejzaži.

Fotosavez Jugoslavije dodjeljuje joj 1954. godine zvanje *Kandidata majstora fotografije* (KMF FSJ), a godine 1958. zvanje *Majstora fotografije* (MF FSJ). *Međunarodna federacija za fotografsku umjetnost* (FIAP) dodjeljuje joj 1957. zvanje AFIAP (*Artist FIAP-a*), a 1961. godine zvanje EFIAP (*Ekscelencija FIAP*). Dobitnica je i *Nagrade Tošo Dabac* Fotokluba Zagreb.

Danas se njezine kolekcije fotografija čuvaju u *Muzeju za umjetnost i obrt* u Zagrebu i u *Zbirci hrvatske fotografije* u Fotoklubu Zagreb. Održala je i dvije samostalne izložbe fotografije, godine 1953. i 1958., obje u Zagrebu. Preminula je 2004. godine u Rijeci.

Aleksandar Kukec, nešto kasnije nastavlja tradiciju pedagoškog rada, poteklog od zagrebačkih fotografa (Fotokluba Zagreb).

Rođen je 1931. godine u Koprivnici. Član je Fotokluba Zagreb od 1952. Nakon završenog školovanja (fotografski dizajn) u Zagrebu dugogodišnji je nastavnik u *Školi primijenjenih umjetnosti* u Zagrebu (1958.-1995), sve do svojega umirovljenja.

Izložbenom aktivnošću bavio se intenzivno u 50-im i 60-im godinama, kada postiže vrijedne rezultate. Za njegov kreativni fotografski rad *Fotosavez Jugoslavije* dodjeljuje mu godine 1958. zvanje *Kandidata majstora fotografije FSJ (KM FSJ),* dok mu FIAP 1962. dodjeljuje zvanje *AFIAP*. Dobitnik je i *Nagrade Tošo Dabac* Fotokluba Zagreb.

Izlagao je relativno malo, na oko 60 skupnih izložbi u zemlji i inozemstvu, osvojivši oko 20 nagrada, nakon čega se potpuno posvećuje svome nastavničkom pozivu i odgoju novih mladih fotografa. Po tome će ga pamtiti generacije njegovih đaka.

U vremenu od 1955. do 1995. godine održao je 19 samostalnih izložbi fotografije. Njegova se kolekcija fotografija čuva u *Zbirci hrvatske fotografije* pri Fotoklubu Zagreb. Danas je umirovljenik i živi u Zagrebu.

Snježana Požar je rođena godine 1945. u Borovo Naselju kod Vukovara. Diplomirala je na Kazališnoj akademiji, Odjel filmska i elektronička montaža, postdiplomski studij iz predmeta komunikologija na Fakultetu političkih znanosti, filmska i elektronička montažerka na RTV Zagreb. Članica je Fotokluba Zagreb od 1963. godine, kada i započinje njezina izlagačka aktivnost. Izlagala je na više od 100 izložbi u zemlji i inozemstvu.

Klub joj 2005. godine za izlagački rad dodjeljuje počasni naziv istaknuti izlagač, a 2008. počasno zvanje *Kandidata majstora fotografije*. Održala je preko 50 samostalnih izložbi fotografije u zemlji i inozemstvu. Njezine su fotografije objavljene u knjizi *Putovanje biblijskim zemljama* (naslovnica), u časopisu *Vijenac*, u knjizi *Majstori hrvatske fotografije* i monografiji *Slike vremena,* kao i u knjizi fotografkinje Branke Hlevnjak. Dobitnica je prestižne fotografske *Nagrade Tošo Dabac* (2007.), te godišnje nagrade *Zagrebačke zajednice tehničke kulture Dr. Oton Kučera* (2008.).

U razdoblju od 1984. do 1986. godine nastavnica je u *Školi za odgoj i obrazovanje Centra za kulturu* u Zagrebu, od 2006. do 2008. godine u školi *Slava*

Raškaj, a od 2009. do 2010. nastavnica je u *Školi primijenjene umjetnosti* u Zagrebu. Danas kao umirovljenica živi u Zagrebu.

Pedagoškom djelatnošću u vremenu koje je slijedilo nastavila se baviti i Danijela Lušin iz redova zagrebačkih fotoamatera (Fotokluba Zagreb).

Daniela Lušin rođena je 1947. godine u Zagrebu, gdje je završila *Školu primijenjenih umjetnosti*, foto-odjel. Iste godine upisuje se na *Akademiju likovnih umjetnosti* u Zagrebu, odjel grafike, gdje diplomira 1971. u klasi profesora Marijana Detonija.

Članica je Fotokluba Zagreb od 1973. godine. Sudjeluje na oko stotinu izložbi fotografije i osvaja mnoge nagrade. Održala je desetak samostalnih izložbi fotografije. Profesionalno se bavi fotografijom i grafičkim dizajnom od 1971. godine. Dobitnica je *Nagrade Tošo Dabac* za godinu 1997. Članica je HDLU-a (1971.) kao i ULUPUH-a (1973.).

Godine 1991. započinje s pedagoškim radom kao redovni profesor na foto-odjelu *Škole primijenjene umjetnosti i dizajna* u Zagrebu, odakle 2013. odlazi u mirovinu.

Daniela Lušin osim izlagačkog rada razvija i široku društvenu djelatnost, jasno i opet vezano uz fotografiju. Tako je o vremenu od 1995. do 2000. član *Upravnog odbora* Fotokluba Zagreb. U 1997. i 1998. godini obnaša dužnost člana *Časnog suda* ULUPUH-a te u 2000. i 2001. dužnost predsjednika *Umjetničkog savjeta Sekcije za fotografiju ULUPUH-a* i dopredsjednice *Umjetničkog savjeta ULUPUH-a*. Sljedeće 2002. i 2003. godine obnaša dužnost člana *Umjetničkog savjeta Sekcije za fotografiju*. Njena kolekcija fotografija čuva se u *Zbirci hrvatske fotografije* pri Fotoklubu Zagreb. Danas kao umirovljenica živi u Zagreb.

Vladimir Šimunić rođen je 1964. godine u Zagrebu. Po završetku srednje grafičke škole, završio je studij snimanja na *Akademiji dramske umjetnosti* u Zagrebu, gdje je i diplomirao 1990. godine.

Još kao apsolvent, zaposlio se kao snimatelj i fotograf u *Agenciji za fotodokumentaciju* u Zagrebu (današnji *Hrvatski državni arhiv*). Radio je kao snimatelj – vanjski suradnik za HTV i OTV.

Član je Fotokluba Zagreb od 1985. Od 1996. godine radi kao profesor fotografije. Zaposlen je kao nastavnik na *Školi primijenjene umjetnosti i dizajna*.

Od godine 2015. voditelj je edukativnih tečajeva fotografije u Fotoklubu Zagreb.

Još od studentskih dana, aktivno sudjeluje na izložbama umjetničke fotografije. Sudjelovao je na stotinjak fotosalona u zemlji i inozemstvu. Osvojio je više od dvadeset nagrada i pohvala. Član je ULUPUH-a.

Fotografije su mu objavljivane u nekoliko znanstvenih fotomonografija i udžbenika, te na brojnim kalendarima, razglednicama i propagandnim materijalima. Kontinuirano surađuje s izdavačkim kućama na opremanju časopisa i knjiga, uglavnom obrazovne tematike.

U svakodnevnom radu i komunikaciji s učenicima, kolegama i institucijama, nastoji dati što veći dignitet fotografskoj struci.

Duško Istog Žorž je rođen 1947.g. u Rijeci u obitelji oca fotografa od koga nasljeđuje ljubav prema fotografiji. Profesionalni je fotograf.

Član je Fotokluba Color Rijeka od godine 1961. kada izlaže svoju prvu fotografiju na izložbi u Zagrebu. Od 1991.g. je član *Hrvatskog društva likovnih umjetnika* Rijeka.

Od 2001.g. dobiva status samostalnog umjetnika. Tijekom 45 godina radnog staža vodio je svoj foto obrt. U tom razdoblju pet je godina bio vanjski suradnik snimatelj HRT TV studija u Rijeci. Kao član Fotokluba Color Rijeka i HDLUR-a izlagao je na 300 izložbi u zemlji i inozemstvu pri čemu je osvojio mnoge nagrade. Održao je 30 samostalnih izložbi.

Za rad na promicanju fotografije dobitnik je *brončane, srebrne i zlatne plakete Narodne tehnike* za zasluge u širenju tehničke kulture.

Od 2002. do 2012.g. godine radio je kao učitelj praktične nastave fotografije u *Priridoslovno grafičkoj školi* u Rijeci.

Borislav Božić diplomirao je na studiju likovne kulture smjer grafika na Filozofskom fakultetu u Rijeci i stekao zvanje profesora likovne kulture i umjetnosti.

Radi kao profesor u *Prirodoslovnoj i grafičkoj školi u Rijeci* gdje predaje Likovnu umjetnost, Vizualne komunikacije, Fotografiju i Fotografiju i film.

Petar Dabac rođen je godine 1942. u Zagrebu. Diplomirao je godine 1973. na Tehničkom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Kao suradnik Toše Dabca bavi se fotografijom od godine 1960. a od 1966. radi kao samostalni umjetnik. Član je Fotokluba Zagreb od

godine 1968. Član je ULUPUH-a od godine 1970. Svoje radove izlaže na više od 80 izložbi fotografije u zemlji i inozemstvu, pri čemu osvaja niz priznanja. Održao više od 40 samostalnih izložbi fotografije, u zemlji i inozemstvu. Dobitnik je prestižne nagrade Fotokluba Zagreb, *Nagrade Tošo Dabac* za godinu 1987.

Kao stipendist odlazi 1970. godine na studijsko putovanje u Austriju (*V. internationale Malerwochen*) i 1979. u Paris i Zurich (stipendija *Moše Pijade*). Voditelj je fotoradionice u dvorcu *Retzhof* u Austriji (1986.) i radi s francuskim fotografom Jean Marc Tingaudom kao voditeljem u fotoradionici u Zagrebu (1989.) Godine 1982. izdaje mapu fotografija *Osjećaj prirode na kraju XX. stoljeća* s tekstom Annie la Brun.

Osim vlastite fotografske djelatnosti od smrti Toše Dabca (1970.) čuva njegov arhiv i zbirku fotografije. Od 1980. do 1987. godine vodio je fotogaleriju *Arhiv TD* u kojem je periodu bilo organizirano više od 40 izložbi domaćih i stranih autora.

Od godine 1991. izvanredni je profesor na Univerzi u Ljubljani, *Akademiji za likovno umetnost – Oddelek za oblikovanje iz predmeta Fotografija I. i II.*

Živi i radi u Zagrebu.

Ante Verzoti rođen je 1942 . u Splitu. Diplomirao je 1973. filmsko i televizijsko snimanje na *Akademiji lijepih umjetnosti* (FAMU) u Pragu.

Fotografijom se bavi od 1958. godine. Do danas je priredio 25 samostalnih i sudjelovao na 90-ak skupnih izložbi u zemlji i inozemstvu, na kojima je dobio i zapažene nagrade. Od 1979. do 1996. sustavno je fotografski dokumentirao sve programe i predstave HNK u Splitu i *Splitskoga ljeta*. Od 1992. stalno je zaposlen u *Slobodnoj Dalmaciji* kao urednik fotografije i fotoreporter.

Paralelno s fotografijom bavio se i snimanjem filmova. *Hrvatski fotosavez* mu je 2009. dodijelio najviše počasno autorsko zvanje prvog reda - *Majstora fotografije* (MF-HFS). Član je Fotokluba Split i Kino-kluba Split (od 1957.), *Hrvatskog društva filmskih djelatnika* (HDFD od 1975.), ULUPUH-a (od 1980.), HZSU-a (od 1981.) i HND-a (od 1992.).

Na *Umjetničkoj akademiji* (UMAS) u Splitu predaje od njezina osnutka, 1997. godine, kao izvanredni profesor – *Kolegij fotografije, filmskog i TV snimanja*. Živi i radi u Splitu.

Doprinos fotoamaterskog pokreta fotografskoj umjetnosti

Poznata je činjenica među ljudima iz struke da, dok jedni priznaju umjetničke domete amatera fotografa, drugi ih uporno negiraju, trajno ih potcjenjujući. Stoga ću se ukratko osvrnuti na tu temu.

Nada Grčević u svojoj, za naša povijesna proučavanja hrvatske fotografije, fundamentalnoj knjizi *Fotografija devetnaestog stoljeća u Hrvatskoj*, u poglavlju *Rani fotografi amateri*, je ustvrdila dvije važne činjenice. Prva je, da je organizirano fotoamaterstvo početkom devedesetih godina preraslo u pokret za promicanje umjetničkih tendencija u fotografiji. Druga značajna tvrdnja koju iznosi autorica je da su početkom 20. stoljeća fotoamateri bili ti koji su preuzeli inicijativu u razvoju fotografije.

Mladen Grčević, cijelu je svoju magistarsku radnju posvetio *Razvoju umjetničke fotografije u Hrvatskoj*. Najveća je šteta što ta magistarska radnja do danas nije tiskana kao knjiga, jer bi možda mnoge dileme oko fotoamaterskog pokreta u Hrvatskoj kod mnogih osoba iz struke bile razriješene. U cijeloj se magistarskoj radnji pokazuje i dokazuje da su upravo fotoamateri (u razdoblju između dva svjetska rata) bili nositelji i promicatelji umjetničkih tendencija u našoj fotografiji.

Nije li onda poražavajuće da je upravo *Fotosavez Hrvatske*, koji je u svojoj biti amaterska organizacija, zasnovan na sjajnoj tradiciji fotoamaterskog pokreta, godine 1992. bio pokretač inicijative uništavanja amaterizma, o čemu je već prethodno pisano u ovoj knjizi. Podsjećam na tada objavljenu *Preobrazbu Fotosaveza Hrvatske* u *Savez hrvatskih fotografskih društava*, gdje na str. 2 stoji: ...„osloboditi se amaterizma, jer je pojam amatera kroz prošlo razdoblje dobio negativan prizvuk i izjednačava se s diletantizmom. Rad na zadacima *Saveza* uključivao je i uključuje profesionalni i stručni rad."(cit.) Ako su iz samog *Saveza* potekle takve konstatacije, tada doista ne začuđuje da se izvan stručnih krugova, pa i u njima, tako doživljava fotoamaterski pokret.

Ako životno djelo i rad dvaju vrhunskih povjesničara umjetnosti, kakvi su Nada Grević i njen suprug Mladen Grčević nije upitno, a uvjeren sam da ni za koga nije, tada bi vjerojatno trebalo podvrgnuti kritici navedenu tvrdnju samo za razdoblje od Drugug svjetskog rata pa nadalje. Meni to olakšava posao, jer sam se fotografijom počeo baviti još za vrijeme srednje škole (gimnazije) u Karlovcu, u okvirima Fotokluba Karlovac, a dalje po dolasku na studij u Zagreb, od 1952. u okvirima Fotokluba Zagreb. Ako bismo Karlovac i mogli smatrati (uvjetno) fotografskom provincijom, to se za Fotoklub Zagreb ne može ni u kojem slučaju reći. Bio sam dakle na izvorima informacija u Fotoklubu Zagreb, od danas daleke 1952. godine pa sve do današnjih dana.

Kako, dakle, stoji stvar s *umjetničkom* fotografijom u tom polustoljetnom razdoblju?

Od samog završetka Drugog svjetskog rata pa nadalje hrvatski fotografi, kako profesionalci tako i amateri, u klubovima i kroz klubove, potpuno ravnopravno sudjeluju na izložbama fotografije, najprije u zemlji, a onda vrlo brzo i u inozemstvu. Meni su poznate više puta izricane tvrdnje naših eminentnih profesionalnih fotografa, mojih klupskih kolega i s ponosom mogu reći i mojih prijatelja, poput Toše Dapca, Ivana Medara, Đure Griesbacha, Milana Pavića i drugih, a koji su svoju fotografsku karijeru započeli isključivo kao amateri, da su u svome klubu ostali i dalje samo amateri i ništa više. I s tim su se tvrdnjama upravo ponosili i radi toga smo ih mi amateri neobično cijenili i s njima se rado družili.

Na početku fotografije bijahu obrtnici, koji su se bavili, a i danas se još bave, obrtnički fotografijom. Prateći rad i takvih fotografa prisjećam se *III. izložbe fotografije*[469] *Udruženja obrtnika* u Zagrebu – *Sekcija fotografa*, koja je godine 1988. održana u *Muzeju za umjetnost i obrt* u Zagrebu. Izložene fotografije na toj izložbi bile su zanatski i tehnički korektne, ali su se odnosile uglavnom na ateliersku fotografiju pojedinačnih ili grupnih portreta. O nekakvim umjetničkim dosezima tu se ne može govoriti. Dakle, profesionalni fotografi – obrtnici sigurno nisu bili ti, koji su u proteklom periodu promicali fotografsku umjetnost u zemlji i inozemstvu.

Početkom pedesetih godina osniva se ULUPUH, gdje će u osnovanoj *Fotografskoj sekciji* naći svoje mjesto profesionalni fotografi, koji u svome djelovanju teže k višoj razini umjetničkog izražavanja kroz fotografiju, ne zadovoljavajući se samo zanatskom fotografijom. No, zanimljivo je, da će unatoč svome članstvu u *Fotografskoj sekciji ULUPUH-a* mnogi naši profesionalni fotografi i dalje kroz izložbene sekcije u fotoklubovima zadovoljavati umjetničke ambicije, šaljući svoje fotografije na izložbe fotografije u zemlji i inozemstvu, koje su organizirane od strane fotoamatera. Logično je, stoga, pitanje, da li je onda ULUPUH-ova fotografska sekcija ta koja je nositelj promicanja kreativne fotografije u Hrvatskoj, a posebice u inozemstvu, ili su to i opet fotoamaterski klubovi?

Tijekom decenija, u Fotoklub Zagreb su pristizale i danas pristižu brojne pozivnice za sudjelovanje na velikim međunarodnim izložbama fotografije. U svima njima stoji da je pristup omogućen kako amaterima tako i profesionalcima. Dakle organizatori diljem svijeta priznaju postojanje tih dviju kategorija fotografa, (a ne dviju vrsta fotografije), inače ravnopravnih u svojim dometima. U Klub nikada nije došla niti jedna takva pozivnica u kojoj bi se pozivalo sudjelovati na izložbi amaterske fotografije.

Vrijeme je da se među stručnjacima napokon raščiste dileme o fotoamaterskom pokretu i njegovoj ulozi u razvoju hrvatske fotografske umjetnosti. Dok se to ne učini uvijek će se pojavljivati nepotrebni nesporazumi.

Ovu sam knjigu napisao sa željom da makar malo, koliko je to bilo u mojim mogućnostima, sačuvam od evidentnog zaborava sve one brojne aktivnosti, sve one brojne velike i sjajne izložbe fotografije, koje su s ljubavlju i entuzijazmom organizirane od strane fotoamatera, u želji za promicanjem fotografske umjetnosti u Hrvatskoj.

[469] Udruženje obrtnika u Zagrebu-Sekcija fotografa, *III. izložba fotografija*, katalog, Zagreb, 1988.

Epilog

Istraživanja u ovoj knjizi nastavak su onih objavljenih u mojoj knjizi *Fotoamaterski pokret u Hrvatskoj*, godine 2003. Od tada je prošlo punih 13 godina. No, pojavio se kao problem što sam tijekom tog razdoblja, osim nastavka opisa novih događaja, prikupio i dragocjena saznanja koja su se odnosila na razdoblje obuhvaćeno prethodnom knjigom. Pitanje je bilo što s njima? Raditi djelomičnu nadopunu prethodne knjige, kao posebni separat, ne bi imalo smisla, jer bi se on morao dodati osnovnoj knjizi, a ne postoji točna evidencija distribucije prethodne knjige.

Sva nova saznanja kojima bi bilo mjesto u staroj knjizi, naprosto ignorirati i opet prepustiti zaboravu, zaista bi bilo šteta. Parcijalnim dopunskim saznanjima iz ranijih vremenskih razdoblja započeti novu knjigu? Na što bi to ličilo? Stoga se kao jedino moguće rješenje nametnulo novo ,obnovljeno, prošireno i dopunjeno izdanje prve knjige, u kojoj bi se na jednom mjestu objedinila sva moja istraživanja. Na koncu to nije ništa novo. Milijuni knjiga diljem svijeta tiskaju se na takav način.

Kako je knjiga tijekom vremena rasla i tu se pojavio problem selekcije i odabira najvrijednijih informacija da knjiga ne bi prerasla u enciklopediju.

Zasigurno bi se o svakom, a posebno o našim velikim klubovima moglo još mnogo toga istražiti. To prepuštam drugim istraživačima, poštovateljima hrvatskog fotoamaterskog pokreta. Pretpostavljam, da će i ovako koncipirana knjiga poslužiti kao dobra osnova budućim istraživačima.

Ovo se posebno odnosi na Fotoklub Zagreb, naš najstariji i stožerni klub. Od moje druge knjige o tom Klubu (*115 godina Fotokluba Zagreb, 1892.-2007.*) i opet je prošlo dosta godina u kojima se događao niz značajnih aktivnosti. Dati veću pozornost tomu Klubu u ovoj knjizi, kojom sam analizirao i obuhvatio cjelokupni fotoamaterski pokret, ne bi bilo korektno prema ostalima. Smatram da bi, tamo gdje sam ja stao, to trebao nastaviti netko iz tog Kluba. Pouzdano znam, da u tom Klubu za to ima dovoljno stručnih i kompetentnih osoba.

Želja mi je bila tiskanje knjige u standardnoj tehnici tiska, na uobičajeni način. Kako nije bilo moguće prikupiti odgovarajuća sredstva odlučio sam se na digitalni tisak u ograničenoj količini, u vlastitom izdanju, kako rezultati mojih istraživanja ne bi bili uzaludni.

Ovdje bih želio skrenuti pažnju još na sljedeće: do sada sam kao samostalni autor objavio pet knji-ga, a ova će biti šesta. Također sam kao koautor sudjelovao u objavljivanju tri knjige, pa su mi dobro poznati zakonski propisi u izdavačkoj djelatnosti. S obzirom na sredstva s kojima sam raspolagao da bi uopće mogao tiskati ovu knjigu u bilo kojem obliku, makar i u ovoj skromnoj nakladi, morao sam odustati od uobičajenih postupaka i napraviti niz kompromisa. Naravno, kao i kod svih mojih dosadašnjih knjiga ni od pisanja ove knjige nemam nikakave materijalne koristi, a osim toga cijenjeni recenzenti su pokazali veliko razumjevanje i također se odrekli svojih honorara, dok je lekturu obavila stručna osoba, također besplatno, temeljem našega prijateljstva, koja nije željela iz osobnih razloga da joj se navede ime.

Tehničko uređivanje tj. prijelom i likovno uređenje, te tiskanje knjige obavili su odgovarajući profesionalci.

Što se tiče urednika knjige, s obzirom na širinu materije koju godinama istražujem, zaključio sam da bi me teško mogao podržavati sa odgovarajućom stručnom pomoći.

Nadam se da će dobronamjerni čitatelj s razumijevanjem prihvatiti moje obrazloženje.

Autor

Zagreb, 2016.g.

PRILOZI

PREDSJEDNICI HRVATSKOG FOTOAMATERSKOG SAVEZA, FOTOSAVEZA HRVATSKE I HRVATSKOG FOTOSAVEZA

1939.– 1942.	dr. Slavko Mašek, liječnik
1942.– 1945.	August Frajtić, bankovni službenik
1946.– 1948.	Tošo Dabac, umjetnički fotograf
1948.– 1949.	Miroje Vučelić, kapetan JNA
1949.	Nikola Miljanić–Ratar
1949.– 1950.	Josip Lukatela, prof.
1950.	Josip Kirigin, novinar i književnik
1951.– 1951.	Ivan Vanjka Vondraček, pukovnik JNA
1951.– 1954.	Mato Pintar
1954.– 1957.	Stojan Desnica, odvjetnik
1957.– 1960.	Franjo Faber, dipl. ing.
1960.– 1965.	Jure Mažuran, dipl. oecc.
1965.– 1969.	Franjo Faber, dipl. ing.
1969.– 1976.	mr.sc.Mladen Grčević, prof.
1976.	Juraj Mažuran, dipl. oecc.
1976.– 1977.	Fernando Soprano, umjetnički fotograf
1977.– 1980.	Damir Sinković
1980.– 1982.	Ladislav Sirovec
1982.– 1984.	Zdenko Kuzmić, prof.
1984.– 1989.	Juraj Mažuran, dipl.oecc
1989.– 1993.	Mitja Koman, umjetnički fotograf
1993.– 1997.	Zdenko Kuzmić, prof.
1997.– 1998.	mr. sc Vladko Lozić, dipl. ing.
1998.– 2013.	Ivica Nikolac, prof.
2014.– 2015.	Dr. sc. Lucija Puljak

***Napomena**:*
Prema podacima nepotpisanog dokumenta Hrvatskog fotosaveza iz godine 1997. (dopunjeno sa podatcima od 1997. do 2015.)

TAJNICI HRVATSKOG FOTOAMATERSKOG SAVEZA, FOTOSAVEZA HRVATSKE I HRVATSKOG FOTOSAVEZA

1939.– 1942.	August Frajtić, bankovni službenik
1942.– 1945.	August Frajtić, povjerenik vlade NDH
1946.– 1947.	Josip Frankol, student arhitekture
1947.– 1948.	Josip Barić
1948.	Ivan Pavlek
1948.– 1949.	Tomislav Crnković
1949.– 1953.	Nikola Zec
1953.– 1954.	Juraj Mažuran, dipl.oecc.
1954.– 1955.	Nikola Zec
1955.– 1958.	Juraj Mažuran, dipl. oecc.
1958.– 1960.	Ante Radoničić
1960.– 1962.	Branko Jerneić
1962.– 1963.	Juraj Mažuran, dipl. oecc.
1963.– 1969.	Ivica Hečimović, dipl. ing.
1969.– 1976.	Juraj Mažuran, dipl.oecc.
1970.– 1975.	Berislav Horvat, dipl. ing.
1975.– 1976.	Dražen Pomykalo
1976.– 1977.	Andrija Orlić, službenik
1977.– 1980.	Juraj Mažuran, dipl.oecc
1977.– 1980.	Zvonimir Baričević, el. tehn.
1980– 1981.	Zvonimir Baričević, el. tehn.
1981.– 1982.	Marija Dujmović, službenica
1982.– 1993.	Zvonimir Baričević, el. tehn.
1994.– 2015.	Predrag Bosnar, građ. tehn.

Napomena:
Prema podacima nepotpisanog dokumenta Hrvatskog fotosaveza iz godine 1997. (dopunjeno podacima od 1997. do 2015.)

POPIS FOTOGRAFA – IZLAGAČA PO DESETLJEĆIMA I GRADOVIMA OD 50-ih GODINA PROŠLOG STOLJEĆA DO POČETKA 2000-ih GODINA

(prema dostupnim katalozima navedenim u ovoj knjizi)

Ima mnogo valjanih razloga što su na popisu koji slijedi obuhvaćeni zajedno izlagači iz 50-ih i 60-ih godina. To su prva poratna desetljeća, u kojima, u pravilu, nastaju klubovi još skromnih izlagačkih mogućnosti, a do više podataka o njima je skoro nemoguće doći. Većina tih klubova, uz izuzetak nekih (npr. Rijeka Color), osnivaju se u 50-im godinama, kada postupno rastu njihove aktivnosti kao i broj članstva, pa tako i izlagača. Mnogi izlagači iz 50-ih godina, uz one pridošle u 60-im godinama, nastavljaju s izložbenom djelatnošću. Te generacije polako posustaju koncem 60-ih godina kada dolazi do prirodnog odljeva, a na izložbenoj sceni ostaju tek oni najuporniji.

Iz istih razloga obuhvaćeni su zajedno i izlagači iz 70-ih i 80-ih godina, kada nastupaju nove generacije izlagača, koje u 80-im godinama doživljavaju svoj vrhunac. Daljnji popis klubova i izlagača odnosi se na samo jedno desetljeće, jer su se bitno promijenili uvjeti njihova djelovanja. Svjestan sam da ovaj popis, usprkos velikom uloženom trudu, nije konačan i da vjerojatno ima izlagača koji njime nisu obuhvaćeni, pa ih molim za razumijevanje.

Za gradove u kojima je bilo više klubova (Križevci, Osijek, Rijeka, Split, Zagreb) navodim i nazive klubova, ako je to bilo moguće jednoznačno utvrditi. Izuzetak čini Osijek, gdje se samo kod pojedinih imena navode neki drugi osječki klubovi, koji su kratko postojali i nisu imali utjecaja na fotografiju u Osijeku. Za ostale gradove ne navodim nazive klubova, jer u pravilu nose naziv grada.

- **PEDESETE I ŠEZDESETE GODINE**

Beli Manastir

Barac Mirko
Habuš Andrija
Kovačević Mirko
Kurulić Božidar
Marjanović Dušan
Šerobaski Vladimir
Puhalo Marija
Vučković Ilija

Borovo

Danilovac Đorđe
Fabijan Milan
Mozer Lukomski Ivan
Vagenhofer Mirko
Žulj Rudi

Čakovec

Botica Petar
Bujanić Đuri
Bukovec Drago
Domjanić Ivan
Flojhar Dragica
Flojhar Viktor
Hudin Emil
Imbrišak Stjepan
Jambrović Dražen
Juričan Stjepan
Kodba Dragutin
Kričković Bogdan
Lajner Ljudevit
Magić Dragutin
Plavljanić Jovo
Sabol Franjo
Šekutor Jerko
Veber Branko

Daruvar

Biželj Drago
Čosić Branko
D'Ans Pavle
Danek Vlado
Đurin Miroslav
Hat Vjekoslav
Kuže Vladimir
Lavička Zvonimir
Princ Ernest
Vukadinović Josip

Dubrovnik

Barlek Frano
Bazdan Petar
Bendiš Miro
Brzic Jerko
Bunčić Nikola
Colić Zorana
Colić Petar
Čolović Đorđe
Čutić Milan
Doklestić Borislav
Đerek Kaja
Glavinović Tiho
Habulin Andrija
Jordanović Đorđe
Kralj Tomislav
Lozić Mario
Ljubišić Miko
Ljumović Žarko
Mujanić Meho
Počivalšek Joško
Račić Mišo
Radetić Slavka
Radić Mišo
Radoničić Ante
Radoničić Marija
Rimac Stanko
Serobabski Vladimir
Šuljak Ivan
Šundrica Mario
Tasovac Antun
Tričković Mile
Vatović Andrija
Zaviša Tarana

Đakovo

Čosić Branko
Deker Hedviga
Ferger Marko
Germovšek Ivan
Grgić Viktor
Hodovsky Vladimir
Kristek Pavao
Lazarov Georgije
Matišić Franjo
Miler Stjepan
Mužik Vid
Nekić Franjo
Pala Stjepan
Perić Marko
Predrijevac Vlado
Rak Anica
Ruš Ivan
Šeta Eugen
Šeta Pavao
Šnajder Adolf
Tosenberger Stevo
Viće Nikola

Gospić

Buconjić Tomica

Grubišno Polje

Antolić Stjepan
Velimir Đurđević
Horvat-Vidović Mirko
Ledić Günter

Ivanec

Bogožalec Josip
Burić Antun
Habrun Milan
Jagetić Marko
Jagetić Helena
Jagetić Petar
Kunić Miroslav
Kušen Edo
Levanić Vladimir
Malez Mirko
Mostovac Branko
Putar Dragutin
Šostar Vinko

Karlovac

Aleksić Franjo
Andrašević Karlo
Bartol Ivan
Beronja Stjepan
Brozović Mirko
Dupor Mile
Gašparović Zvonko
Golub Albin
Grebec Božo
Grubačević Darko
Gurski Zlatko
Herman Josip
Herman Željko
Hofman Emil
Jakupek Mladen
Jaršulić Janko
Juraga Jakov
Jurajevčić M.
Kozina Mirko
Kuštreba Živko
Lah Vilim
Lipovščak Zdravko
Ljubojević Drago
Malpera Anton
Malpera Karlo
Malešić Andrija
Marić Dušan
Marinić Darko
Medenica Milorad
Močvan Stanislav
Mrkonjić Božidar
Mrkonjić Ivan
Mrkonjić Slavica
Neskusil Zdravko
Oršanić Marijan
Patarić Vladko
Perhat Stjepan
Petrak Josip
Pucak Ivan
Rukavina Nikola
Schön Bogumir
Skutari Petar
Srakočić Zvonko
Subotičanec Stjepan
Šašek Marijan
Šibenik Stanko
Škoro Nikola
Tandarić Nikola
Trpak Emil
Vaništa Josip
Verbić Franj
Vukić Branimir
Vejvoda Marijan
Zagorec Ivan
Žunić Josip

Koprivnica

Globan Slavko
Kostnjak Vladimir
Movre Dražen

Korčula

Batinović Grga
Caveliš Vjeko
Dominiković Ivo
Dominiković Šime
Dupor Boris
Dupor Mile
Geričić Toma
Ivančević Nikica
Jeričić Ivo
Kalođera Ivo
Kaštropil Kuzma
Klisura Frano
Lozica Pero
Marković Mato
Martinac Vinko
Sessa Niko
Smrkvinić Marin
Stanić Zdravko
Surjan Pero
Šain Pavao
Šundrica Mario
Šundrica Olga

Krapina

Družinec Josip
Đogić Antun
Horvat Anđelko
Srebrnić Ivo
Šaić Pero
Šestić Antun
Šestić Mato
Vidović Vilim
Wach Vera

Kutina

Đurđević Velimir
Gerić Ivan
Hima Zlatko
Pavlović Ivan Rip
Skukan Nikola
Tisaj Antun
Uroić Milivoj

Martin na Muri

Pšeničnik Antun

Mursko Središće

Grdić Mile
Jurišaga Ljudevit
Stipan Franjo
Novoslec Ivanković Stjepan
Meker Drago
Trgovac Tomo
Volf Josip
Zlomislić Ante

Ogulin

Žgela Anka
Žgela Vjekoslav

Opatija

Bonačić Dario

Oroslavje

Bogdanović Ivan
Fluks Ivan
Grabušić Rudolf
Jovan Ivo
Kokolić Franjo
Pavlina Petar
Rešetar Branko
Šimunić Rudolf
Tomić Ivan
Tomić Tomo

Osijek

FK Osijek
Ačić Svetozar
Antunović Teodor
Bošnjak Sreto
Crnobori Petar
Deže Desider
Deme
Dorin Boleslav
Dorin Elza
Gerbe Ivan
Husak Josip
Kes Stjepan
Kuba Ferdo
Legradić Fred
Luš Ivan
Marin Rudi
Matković Vlado
Matošević Miro
Matošević Mišo
Miling Vjekoslav
Plevnik Božo
Premuž Vilibald
Radić Mladen
Rudi Marin
Spaček Josip
Ivo Svirčević
Szege Nikola
Šebelj Stanislav
Šefer Dragutin
Šuh Emil
Šomođi Dragutin
Tamić Ivan
Toth Josip
Trenčin Ivan
Varnai Elza
Vrbaški
Aleksandar

FK Osijek – Panorama
Pavle Batinić
Dukić Goran
Dukić Slavica

FK Osijek – SUP
Bedeković Branko
Briševac Čedo
Degoricio Mićo
Dostal Božo
Lokas Ante
Manec Davor
Marin Rudi
Morača Đuro
Premuž Vilibald
Smerdel Franjo
Šebalj Stanislav
Žeželj Đuro

Pakrac

Pinhak Marijan
Puhmajer Ivo
Rukavina Branko
Skukan Viktor
Šebić Josip

Petrinja

Paljug Mirko
Rokić Stjepan
Sumenić Jovo
Vrapčević Jefto

Pula

Alberto Abram
Crnobori Petar
Orel Alojz

Rijeka

Barak Josip
Broz Vanda
Debeuc Ervin
Despot Božo
Emilli Igor
Fajdetić Vladimir
Fatur Josip
Fučak Anđelka
Gasparini Ante
Giovanelli Ivan
Golik Ljubica
Grabovac Petar
Grbić Milorad
Grahovac Belizar
Hreljanović Viktor
Jančić Vazmoslav
Kocijančić Ana
Kocijančić Drago
Kocijančić Karlo
Kolvež Albert
Kolvež Berti
Kontuš Ivo
Koren Đurđica
Košuta Dušan
Kramaršić Antun
Kramaršić Tino
Kovačević Filip
Kozulić Nino
Lorencin
Aleksandar
Malpera Alfonz
Maričić Željko
Matijević Nikica
Matković Nardo
Mjeda Đerđ
Pajkurić Boris
Pavlić Marko
Peć Maks
Petković Savo
Petrić Ivica
Pletenac Branka
Pretner Diter
Ritoša Vladimir
Savretić Anđelko
Sekulja Viktor
Sila Zdenko
Smokvina Abdon
Smokvina Miljenko
Smokvina Ranko
Soprano Fernando
Soprano Ljubica
Starčević Božo
Šepić Krešimir
Škrobonja Ante
Šober Milan
Tičak Ivan
Viskanić Anđelka
Vukmanović Vojo
Žorž Bogumil
Žorž Iztog Duško

Napomena: *0vim popisom obuhvaćeni su riječki izlagači, neovisno o njihovim kasnijim podjelama na Fotoklub Rijeku i Fotoklub Color (godine 1961.)*

Samobor

Novaković Milutin
Mežnarić Antun
Sudnik Ivo
Svetlečić Marinka

Sisak

FK Željezara
Banić Milan
Brodarac Josip
Fekeža Renislav
Golub Ivan
Jovanović Jovan
Jagodić Branko
Matovina Miroslav
Ohloupek Ljubo
Popović Mladen
Vaniček Josip

Slavonski Brod

Buk Vilim
Jedinak Antun
Kojić Veljko
Matić Dragica
Miletić Ivan
Njegovan Ivan
Petrić Ivo
Rajković Mato
Siđi Vikica
Stojanić Antun
Stojanić Ivan
Šalamon Stjepan
Šarić Dinko
Toffolini Ivan

Split

FK Brodogradilište
Bosnić Frano
Duplančić Joško
Gospodnetić Jerko
Grubišić Jerko
Kukić Dušan
Lučin Nikola
Ružić Ante

FK Split
Babić Ivo
Bokulić Ivan
Borčić Davor
Brboleža Ante
Bura Dimitrije
Civadelić Ante
Čipin Ivan
Čović Danilo
Damjanić Andro
Delić Ivana
Dragičević Zdravko
Duranović Stevo
Eterović Ivo
Filipin Ivan
Gaće Milivoj
Garbin Ljubomir
Garbin Zojka
Gattin Nenad
Jović Petar
Golubić Juraj
Gospodarević
Jerko
Hajdić Josip
Hell Željko
Ivačić Rozario
Jaklić Ante
Jović Petar
Kapetanović Ivan
Kečkemet Dušan
Krstulović Aljoša
Lisica Đorđe
Malvić Dubravko
Marasović Anka
Marasović Karmela
Marinković
Ratomir
Marušić Vinko
Medić Petar
Molović Dubravko
Nožica Mladen
Pegan Milenko
Pezzi Edo
Plazonić Nikša
Počivalšek Joško
Režić Ante
Restović Petar
Santini Tonka
Stančić Albin
Sviličić Vinko
Tolić Ivan
Traub Marija
Trenzić Jadran
Treuršić Jordan
Verzotti Ante
Vicević Aleksandar
Vranković Dinko
Vučemilović Nikola
Zuppa Ivan

Šibenik

Branko Berić
Draganić-Vrančić
Saša
Bujas Joško
Čelar Joško
Friganović Branko
Katalinić Igor
Panjkota Vinko
Slade Nives
Svijetlić Srećko
Šupuk Ante

Varaždin

Đorđević Pane
Flajpan Dragutin
Fulir Miroslav
Hari Stevo
Ivanetić Josip
Juričić Mladen
Kadoić Karlo
Kiš Karlo
Koržinek Darko
Kovačević Dane
Marić Milivoj
Međimurec Ivan
Rodek Stanko
Vrbanić Ivan
Vrbanić Miroslav
Vrbanić Vladimir
Vugrinec Božo
Weber Dragutin
Žerjav Hinko

Vinkovci

Babić Tomislav
Bakotić Lovro
Baumgartner
David
Beni Nikola
Černe Vid
Kokaj Stjepan
Kozlina Franjo
Kozlina Greta
Korotaj Stjepan
Kramar Ljudevit
Mihalović
Aleksandar
Ostojić Ivo
Periškić Nikola
Samoljanac Olga
Serdar Jovan
Šeta Pavao
Tačković Mato
Vlajković Nikola
Vrh Josip
Žutelija Nevenko

Vukovar

Adamko Ana
Adamko Ernest
Astalaš Vendel
Dvojković Vlado
Đorđević Bratislav
Kovač Koloman
Luš Ivan
Popadić Danilo
Tot Dragica
Uršlbaher Drago
Vicić Vlado
Vukomanović Filip

Zabok

Dumbović Ivan
Jelenčić Veljko
Pavčnik Roman
Tršinski Franjo
Tršinski Rudolf

Zadar

Brkan Ante
Brkan Zvonimir
Krsmanović Simo
Livić Domagoj
Mihovilović Mladen
Pavlina Želimir
Pejčinović Đorđe
Perišić Josip
Perović Slavko
Petriciolli Ivo
Radman Nikola
Stipić Grgo
Stipić Stjepan
Špralja Josip
Tkalčić Branko
Vikrestov Đorđe
Virc Zlatko

Zagreb

FK Agronomija
Grgić Živko
Kukurin Ivan
Tumpej Vlado
Velikonja Nenad
Vukurka Franjo

DNT Tehnika
Fluks Ivan

DIVT III. gimnazija
Komotar Đurđa
Kulušić Sven
Muzikant Duško
Petričević Josip

DNT Tehnička škola
Dugonjić Božo

FK Fotokemika
Boroja Milenko
Boroša Božo
Fistrić Dragutin
Gradiščak Oto
Kukec Aleksandar
Lovrić Mirko
Nikolić Nikola
Perić Miljenko
Plivelić Radovan
Vitamas Marijan
Žiger Stjepan

FK Filozofski fakultet
Gattin Nenad

FK Grafičar
Bijelac R.
Birnbaum Mirko
Čimić Božidar
Krepelka Z.
Žigrović Vlado

FK Jadran film
Mađer Budimir
Markić Antun

FK Rade Končar
Ačimović Nikola
Baćani Bogumil
Cvjetičanin M.
Faber Franjo
Feri Ivan
Gašparović Juraj
Gligorić Tomo
Grubić Čedomir
Juričić Julio
Kovačić Rudi
Mihaljević Drago
Miklavčić Zvonimir
Pibernik Dušan

Relja Alojz
Sterger Duško
Švarčov Željko
Vađon Đuro
FK Lašćina
Pedišić Ivo
FK Pliva
Dedić Todor
Ghyczy Tito
Glumčić Berislav
Hlobnik Zlatko
Pavlačić Zvonimir
Sebestyen Karlo
Zaninović Ivan
Žiljak Mladen
FK Studentski dom No.1
Kušen Edo
Lozić Vladko
Pavičić Željko
Steka Damir
Vranković Dinko
Vuković Vinko
FK Veterina
Arsenijević Siniša
Kasalica Mladen
FK Zagreb Film
Cingulin Željko
Gal Zvonimir
FK Zagreb
Baćani Bogumil
Baić Mirko
Barić Leo
Bendiš Miro
Benko Ladislav
Benko Ružica
Benković Josip
Bilaš Jeronim
Birtić Koloman
Božičević Srećko
Brigljević Boris
Briški Stjepan
Dabac Tošo
David Alfred
Dimitrijević Stojan
Dumanči Zvonimir
Fistrić Dragutin
Fizi Milan
Fleck Vladimir
Fluks Ivan
Gavrin Branko
Golob Zvonimir
Gradiščak Oto
Grbić Miodrag
Grčević Mladen
Griesbach Đuro
Hečimović Ivica
Hodak Branko
Hohnjec Oto
Hrnčić Milivoj
Hršak Ivo
Jakolić Vladimir
Jakopčić Krešimir
Jakovljević Dino
Janković Velimir
Jerneić Branko
Jovanović Zvonko
Juričić Mladen
Kereković Davor
Klaić Krunoslav
Knežević Ante
Koman Mitja
Kopač Juraj
Kovačić Tomislav
Krčadinec Željko
Kukec Aleksandar
Kušen Edo
Ledić Günter
Lipić Drago
Lipovščak Zdravko
Liška Antun
Lozić Vladko
Lovrić Mirko
Luš Branko
Lutz Ivan
Ljubić Marijan
Magyar Ivica
Marcutti Nino
Marelj Tihomir
Marijančić Božo
Marinov Fred
Markić Antun
Medar Ivan
Malus Zvonimir
Mihaljević Drago
Miholić Vladimir
Miklaužić Ivan
Mizner Zlata Laura
Mladenović Radiša
Munk Rihard
Nikolić Nikola
Oreščanin Miloš
Orlić Andrija
Oršić Ivan
Patarić Vlatko
Pavić Milan
Pavić Slavka
Pavičić Željko
Pavletić Katica
Pedišić Ivo
Perić Miljenko
Petek Marko
Petric Stjepan
Pintar Mato
Pinter Tihomir
Piškulić Ivan
Planinšek Bruno
Plivelić Radovan
Popović Mladen
Radić Nenad
Radovčić Šime
Rapaić Jovan
Rendulić Drago
Ritosa Branko
Roca Ante
Roth Marijan
Skobe Dragutin
Slako Đuro
Šmider Erika
Vranić Josip
Slaven Mario
Šmidt Lea
Vranković Dinko
Smokvina Čuča
Šnur Oskar
Vrbanić Ivan
Solariček Vladimir
Špoljarić Slavko
Vrtovec Stanko
Solomun Ivan
Šober Milan
Vugrinec Božidar
Srkulj Georg
Šurjak Zlatko
Vukadinović Josip
Stiasni-Dorfer Gerda
Tadić Krešimir
Wetzler Fedor
Strunjak Kazimir
Težak Anica
Wolf Zvonimir
Susić Vladimir
Tišljar Ivica
Zagoda Zvonimir
Szabo Marijan
Toth Marija
Zorec Milan
Šakić Antun
Tudor Mladen
Zrnec Zlatko
Šenbaum Egon
Vranić Nino
Zuber Vilko

• SEDAMDESETE I OSAMDESETE GODINE

Bjelovar

Budimir Senka
Drobac Zdravko
Čamilović Zvonimir
Dragičević Dubravka
Genov Bojana
Genov Slobodan
Horvat Danko
Matunci Mladen
Pohajda Svenibor
Ristovski Anero
Rubčić Berislav
Saraja Dubravka
Šešić Rade
Tomić Momčilo
Toth Tibor
Winkler Dalibor

Borovo

Abadžić Stanko
Baloban Ljuban
Bijelić Željko
Borenović Rade
Brnas Damir
Džačanin Željko
Ferenčić Željko
Hozmec Tomislav
Ivanušić Ivan
Jokić Stojan
Jugo Zorislav
Lukomski Đorđe
Matoušek Robert
Mihović Tomislav
Pavlek Tomislav
Pećkovski Vladimir
Petković Stevan
Purgar Zdenko
Samardžija Rajko
Štajniger Josip
Tot Laslo
Vejnović Boško
Vuletić Vladimir

Čakovec

Martinez Velimir
Radić Prokovi
Valjak Tomislav
Vidović Željko

Dubrovnik

Bazeli Zoran
Bendiš Miro
Bodor Pavao
Bulić Đani
Čolović Đorđe
Čustović Haris
Duper Nikola
Đukić Božidar
Đurkin Stanko
Filičić Hrvoje
Hajdić Niko
Hajek Tomislav
Herceg Joško
Karković Nikša
Kelez Jakša
Kemerer Edvin
Kušelj Mato
Lopar Joško
Marčić Josip
Novaković Ivo
Plazibat Antun
Počivalšek Joško
Pucarić Zoran
Rilović Mato
Skaramura Ante
Svilokos Tomislav
Ševelj Mišo
Šoletić Željko
Štakić Momčilo
Tutnjević Željko
Vuković Momo

Ivanec

Čanić Tomislav
Genc Mladen
Goršić Željko
Harjač Dražen
Hrg Franjo
Hrg Snježana
Hrg Željka
Jagetić Darko
Jagetić Petar
Kimas Vinko
Kukec Zdravko
Kušen Eduard
Levanić Vlado
Možar Ervin
Peček Renata
Sever Mladen
Šoštarić Cvjetko
Težak Branko
Težak Nenad

Karlovac

Boljkovac Mladen
Haramінčić Marijan
Humljak Ivica
Jaršulić Janko
Lipovščak Zdravko
Ljubojević Vojislav
Marinić Daroslav
Neskusil Zdravko
Petrović Milan
Pucak Ivan
Subotičanec Stjepan
Šainović Ljubo
Šenk Branimir
Vukić Ivan
Vukić Josip
Žunić Josip

Koprivnica

Borščak Boris
Boršo Tomislav
Car Željko
Fabris Davor
Gaži Pavle
Grobenski Marjan
Jeleć Safet
Kamenar Miroslav
Kovačić Milivoj
Lauš Stanko
Pavelić Miro
Pavković Mladen
Pokec Dražen
Radinović Božica
Ranilović Bolto
Rendić Dragutin
Svoren Miroslav
Špoljar Bolto
Vargović Boris
Vukelić Edvard
Žigrić Željko

Križevci

FK Križevci
Filak Anton
Habdija Božidar
Ježovita Josip
Kovačić Marcel
Piškorić Nikola
Radić Zdenko
Sokač Dragutin
Sopić Lovorka
Šušković Bruno
Žganec Zdenko
FK Partizan
Bratović Ivan
Dojčinović Ljubiša
Godeša Andrej
Hadžidervišagić Emir
Zoran Jarnović
Milivojević Slvoljub
Petak Miki
Petak Verica
Runtić Draginja
Runtić Nemanja
Runtić Tatjana
Veselko Mario

Kutina

Stjepanović Milan
Šutej Mladen

Novska

Gašparević Željko
Josipović Željko
Sajko Željko
Vizner Matija

Osijek

Adam Miroslav
Butković Željko
Cenčić Ljubo
Čolić Zlatibor
Dozet Daniel
Dragušica Dražen
Durakoviić Siniša
Godžirov Boris
Gomerčić Dragan
Grigić Božidar
Ilić Zoran
Jačimović Zoran
Jakovljević Krešimir
Kalazić Zorislav
Kekanović Zoran
Kondža Goran
Koržinek Ladislav
Kovačević Darko
Kovačević Tihomir
Kovačević Zlatko
Kren Branimir
Kučanda Vesna
Lončar Željko
Lovrinčević Damir
Lovrinčević Zvonko
Makarović Zoran
Mandl Slavko
Milerlei Drago
Mileusnić Marinko
Muštran Julije
Pavlić Josip
Pavlovski Vladimir
Prgić Zvonimir
Pušić Zdenko
Rakitić Željko
Rastija Krešimir
Ratkaj Ivica
Relić Branka
Romulić Marko
Sečen Dario
Smajić Antun
Sontacchi Boris
Šebalj Stanislav
Šepić Željko
Šijan Boris
Šomođi Dragutin
Šomođi Mirko
Tomas Damir
Topić Marin

Turk Branko
Ursić Branko
Ursić Dražen
Vojnović Danko
Vorkapić Duško
Žipovski Mirko

Pribislavec

Masten Miroslav
Sabol Gustav

Pula

FK Jelen
Čulkov Oleg
Filipi Goran
Rif Josip
Vukotić Dražen
Zavišić Radovan
FK Uljanik
Babić Valter
Božac Anđelo
Brizić Boris
Bušić Marko
Celić Boris
Cenčić Ljubo
Drandić Igor
Đurić Đurđica
Đurić Vukosav
Fabl Egidio
Gulin Branko
Marić Slavko
Marušić Duško
Constantini Omero
Branislav Ostojić
Petek Marjan
Strenja Eduard
Šaule Drago
Šebelić Goran
Tomić Alojz
Vičić Miroslav
Vidaković Ilija
Žufić Alfredo
Žufić Valter

Rijeka

Fotosekcija Baklje
Apro Đerđ
Batory Mladen
Belas Darko
Borčić Dragan
Brusić Kristian
Čelhar Ivan
Černjul Livio
Demar Fred
Došen Dragan
Franolić Dagmar
Grablo Silvio
Ilić Kosta
Karneluti Josip
Kaštelan Boris
Krizman Boris
Lukanić Mejrema
Marohnić Miljenko
Milekić Đoko
Nikolac Ivica
Pavšić Damir
Rotschild Velimir
Smekalo Ivo
Sulovski Vesna
Zrnić Milan
FK Color
Buneta Vladimir
Nikolac Ivica
Rilov Ivica
Škrobonja Ante
Žorž Istog
FK Jadran – 3. maj
Kristić Zdravko
Škrobonja Ante
Šmokrlj Damir
FK Rijeka
Barčot Fanita
Belas Darko
Bitory Mladen
Cek Nenad
Černelić Želimir
Čop Hrvoje
Dorčić Dario
Fabris Davor
Franjić Željko
Fučić Šime
Girin Goran
Margan Vlatko
Marinski Blagoje
Milekić Đoko
Nagy Ivan
Nikolac Ivica
Ostojić Borislav
Pavić Krešimir
Peraić Silvio
Sundač Ljiljana
Škrobonja Ante
Vranković Miljenko
Vuletić Želimir
Zambelli Rudolf
Zuani Andrea
Živković Goran

Rovinj

Bančić Ermano
Boljkovac Mladen
Boljunčić Josip
Giuricin Virgilio
Grbac Dušan
Kutinjač Zdenko
Pokrajac Aldo

Samobor

Petreš Ladislav
Slavković Lazar

Split

FK Jadran
Babić Dragan
Buble Franjo
Denčić Božo
Dragičević Pero
Franić Vinko
Granić Dražen
Grbavac Jovan
Medvid Tomislav
Mentus Stevo
Miletić Dragan
Ostojić Branko
Parpura Vladimir
Radosavljević Milan
Šegvić Marin
Štefanović Danilo
FK Jugoplastika
Bartulović Martin
Biočić Ante
Taslak Ivan
FK Ruđer Bošković
Bavčević Boško
Blagec Ljudevit
Čakljušić Ivo
Ercegović Vedrana
Krce Mladen
Trajković Miodrag
Vitas Vinko
Vuletić Ante
FK Split
Bošnjak Ivica
Buljević Zvonko
Butina Čedomir
Dragičević Pero
Granić Dražen
Jović Petar
Jović Željko
Klarić Feđa
Krmpotić Zoran
Krstulović Aljoša
Krstulović Zvonimir
Marasović Karmela
Ostojić Branko
Papura Vladimir
Radosavljević Milan
Stojadinović Stevan
Verzotti Ante
Višić Željko
Vučemilović Fedor
Vučemilović Nikola

Stubica

Butković Dragan
Čukelj Ivan
Damjanić Dragan
Fržop Boško
Juričev Dinko
Kulaš Vjekoslav
Radojković Miodrag
Smerdel Emil
Štrkalj Siniša

Šibenik

Bumbera Mladen
Fržop Boško
Kodre Darko
Krasić Velibor
Krnčević Željko
Kulaš Vjekoslav
Polić Nikica
Smerdel Emil
Strikoman Šime
Šimac Ivica
Štrkalj Siniša
Šupuk Lav

Varaždin

Baić Vlado
Brezovac Drago
Canjuga Davorin
Cingula Marijan
Cirković Zdravko
Čižmak Krešo
Dolenec Ivica
Fluks Ivan
Golub Dragan
Gorenak Darko
Ignjatović Slobodan
Jagečić Đurđica
Keretić Zvonko
Kljaić Dušan
Knapić Vladimir
Kovačić Tomislav
Levanić Ivan
Maltar Zvonimir
Medvedec Zdenko
Mrak Vladimir
Ignjatović Slobodan
Ivezić Srećko
Plantak Ivan
Porga Duško
Porga Ivan
Prstec Vjekoslav
Puttar Davor
Rebernik Ivan
Rihtarić Milivoj
Soić Neven
Spielberger Stevo
Strahonja Vjeran
Svalina Krunoslav
Šimek Branimir
Šimenc Borislav
Tončić Dušan
Toth Stanko
Valjak Tomislav
Vrbanić Ivan
Vrček Antun
Vukotić Ivica

Vinkovci

Bondža Margareta
Bondža Ružica
Brkić Tomislav
Gvojić Želimir
Gvojos El
Ilić Tomislav
Juzbašić Mirjana
Kovačević Miroslav
Marić Zlatko
Marmelić Tomislav
Lišanin Miodrag
Merc Darko
Panić Branko
Panić Gordan
Resli Marinko
Šmit Zvonko
Šolaja Vesna
Tanocki Zvonimir
Vajt Vikto
Žužak Pero

Zadar

Brkan Ante
Guina Boris
Jaša Ante
Kucelin Zvonko
Mržljaković Mladen

Zagreb

FK Exportdrvo
Čuljak Zdravko
Gereš Darko
Kolar Borivoj
Krecl Vilena
Marinkov Branko
FK Fotokemika
Bišćan Mladen
Božičević Srećko
FK Gornji Grad
Čolak S.
Perišić Vlado
FK OOSSO FGZ
Bosnar Predrag
Deduš Božidar
Hlebac Željko
Hlušička Darko
Kereša Zdenko
Lender Darko
Marmelić Tomica
Paj Robert
FK OKO (Doma JNA)
Batur Marko
Bobić Nande
Bulat Dimitrije
Despot Zoran
Dmitrović Aco
Glebov Dimitrije
Guščić Daria
Guščić Emil
Imamović Milorad
Jelić Simeun
Jelić Vesna
Krampaček Suzana
Lopar Joško
Madirazza Frano
Marčelja Davor
Marinković Vesna
Milošević Borivoje
Boris Morić
Morić Marija
Pavić Tomislav
Pečanac Mira
Predovan Nenad
Prišlin Mirko
Reberšak Nenad
Reberšak Suzana
Sekulić Čedomir
Stuparić Gordana
Šimunić Vladimir
Tica Darko
Tomić Ivica
Živković Boris
FK Zagreb
Andrilović Neven
Atletič Zvonimir
Babić Mladen
Blečić Željko
Bosnar Predrag
Brnjas Damir
Bujas Damir
Bukvić Mladen
Bujas Ramiro
Butković Milan
Čović Danilo
Četković Jozo
Dabac Tošo
Car Stjepan
Cajzek Pavao
Čiček Juraj
Deduš Božidar
Ditjo Nada
Dumančić Zvonimir
Gabrijelić Igor
Gereš Darko
Golub Boris
Grčević Mladen
Griesbach Đuro
Havidić Lidija
Hlady Vladimir
Hlušička Darko
Horvat Filip
Horvat Maks
Jakolić Vladimir
Jelenčić Srećko
Jendrašić Branko
Jendrašić-Odić Jasenka
Jovanović Zvonko
Juras Zlatan
Juričić Mladen
Kalinić Nik
Karlović Vladimir
Kereša Zdenko
Kerin Leonardo
Kindy Lana
Kolar Branimir
Koman Mitja
Kučan Marjan
Lenković Mario
Lozić Vladko
Lušin Daniela
Marijanović Dorijan
Marinčić Milica
Marinkov Branko
Medar Ivan
Mjeda Luka
Mladenović Radiša
Mossetig Slaven
Orlić Andrija
Osrečak Zoran
Pajvot Željko
Pavić Milan
Pavić Slavka
Pervan Željko
Petrović Ladislav
Podruhi Silvester
Pomykalo Dražen
Posavec Ivan
Pot Mirko
Privora Ivančica
Rapajić Vjekoslava
Roca Ante
Semialjec Nino

Slako Đuro
Solariček Vladimir
Strmečki Josip
Šakić Ante
Šepat Jelena
Šimunić Vladimir
Škrinjar Ljubomir
Šmider Erika
Šoletić Željko
Tischler Miroslav
Vesović Velizar
Vlašić Dubravko
Vranić Josip
Vranić Nino
Vrtovec Stanko
Vučinović Vladimir Čarli
Vukov – Colić Darko
Vukušić Boris
Zagoda Zvonimir
Zeljak Dubravko

- **DEVEDESETE GODINE**

Bednja

Genc Mladen

Beli Manastir

Antić Goran
Horvat Adrijan
Horvat Davorin
Kučera Arpad
Kučera Deže
Morić Ernest
Prusina Josip
Tomšić Zdenko

Bjelovar

Horvat Danko
Kučić Darija
Oros Igor
Rubčić Berislav
Rubčić Bjanka
Rubčić Roman

Borovo

Pavlek Tomislav

Carevdar

Lasić Ivan

Čakovec

Strahija Goran

Daruvar

Schejbal Berislav

Đakovo

Baumholc Franjo
Drmić Milan
Mandarić Branko
Rajzl Adam
Teufel Anđelko
Tosenberger Stjepan
Varšava Nada

Đurđevac

Arač Krunoslav
Baltić Hrvoje
Car Darija
Car Željko
Dobravec Vladimir
Grgić Antonio
Grivić Stjepan
Heidler Krunoslav
Hrvoić Franjo
Ištvan Zvonimir
Katar Martina
Kovačić Marcel
Moškon Matija
Moškon Zlatko
Pejčinović Rafael
Periša Tatjana
Pribeg Vesna
Petrić Hrvoje
Radinović Božica
Stankić-Kovačev Spomenka
Šajfar Tomislav
Šiptar Zvonimir
Švaco Josip
Tomica Josip
Zahar Marija
Vedrina Darinka
Vedrina Zorko
Wolf Nikola
Zeman Mato

Ivanec

Kukec Zdravko
Težak Branko

Ivankovo

Bota Dražen

Karlovac

Ljubojević Nikola
Neskusil Dinko
Stošić Denis

Koprivnica

Arač Krunoslav
Grgić Antonio
Kamenar Miro

Križevci

Kovačić Marcel

Kukljica (Ugljan)

Jaša Ante
Meštrić Tihomir
Vojvodić Tomislav

Kutina

Krnjić Dragan
Lenart Anica
Lenart Daniel
Polgar Željko
Vidiček Stjepan

Labin

Čvrljak Nikica

Novska

Drača Manuel
Kutleša Maja
Lipičanin Drago
Radić Helena

Njivice (Krk)

Radović Nikola

Olib

Čupić Zdravko

Opatija

Komadina Ivica

Osijek

Adam Miroslav
Balentić Zlatko
Balentović Roberta
Bošnjak Vladimir
Čačija Dean
Frencl Maja
Jačimović Zoran
Javorović Davor
Jurković Vlatka
Karačić Domagoj
Klanac Natko
Kovačević Jelena
Kwabena Nyarko Ivan
Ličar Irena
Lončar Dalibor
Lončar Željko
Ljubičić Nada
Matić Mirjana
Molnar-Ursić Ankica
Mores Vesna
Nikolić Josip
Palijan Davor
Popović Zvonko
Prokeš Darko
Pušić Zdenko
Rac Krunoslav
Rajle Dragan
Rakitovac Višnja
Sontacchi Boris
Sorić Roberta
Sorić Senko
Šanjug Melanija
Šeper Boris
Šimić Janja
Štefić Stanislav
Tomas Damir
Topić Domagoj
Turniški Zdenko
Velikanac Dragan
Venus Zlatko

Požega

Hajdarović Želimir
Najvirt Sanja
Štefanac Mario
Šunjo Dragutin

Pula

Ancelj Željko
Božić Jasna
Butković Vladimir
Dražić Igor
Kugej Dražen
Radolović Mladen
Šajina Alen
Šuran Aleksandar

Rab

Roglić Krešimir
Rožić Belinda

Rijeka

Antolović Milivoj
Bolić Tomislav
Dabić Mirko
Čepulić Daniela
Fabo Jasna
Hraba Nina
Jurdana Aleksandra
Kera Tino
Kvastek Nataša
Lukić Rudi
Luković Marin
Majdanžić Mirela
Mrkić Karmen
Nikolac Ivica
Radović Nikola
Sinožić Luciano
Smokvina Iva
Vidoto Lucio
Vuksan Vlado
Žnidarčić Mario

Rovinj

Bacelj Marijana
Bajić Deana
Bančić Ermano
Boljkovac Mladen
Borčić Dragan
Božac Robert
Doblanović Mara
Družetić Dražen
Filipić Marija
Giuricin Virgilio
Marohnić Miljenko
Podobnik Rafael
Prohaska Zdenko
Prohaska Zvjezdan

Samobor

Čulkov Oljeg
Đurđević Nina

Sisak

Arbutina Miroslav
Grbac Vedrana
Marenić Zdenka

Slavonski Brod

Dragana Jurišić

Split

FK Brodosplit
Bezić Ante
Antunović Julija
Banić Jelena
Perković Nela
Radivani Nikola
Zec Mate
FK Split
Babić Jadran
Bačić Živko
Barčot-Nikolac Fanita
Bedalov Žarko
Biljak Matko
Bojić Joško
Buljević Zrinka
Caktaš Vedran
Dragičević Dubravko
Dragičević Pero
Fazinić Neven
Granić Dražen
Sillani Igor
Verzotti Ante
Vučemilović Nikola
Vukičević Božo
Zavratnik Daniel

Šibenik

Kulaš Vjekoslav

Varaždin

Bobić Darko
Đurić Krešimir
Golub Tihomir
Goranak Darko
Hrženjak Ninoslav
Toth Stanko

Vinkovci

Baliban Vedrana
Blažević Drago
Bota Dražen
Brkić Tomislav
Duraković Velimir
Glibušić Damir
Juzbašić David
Ledić Dario
Kovačević Miroslav
Matanović Hrvoje
Maganić Jasna
Merc Darko
Merc Jadranka
Nikolić Josip
Novoselac Velimir
Panić Gordan
Pranjković Suzana
Resli Marinko
Resli Miron
Smajić Antun
Suhorski Dražen
Šimić Marina
Tanocki Zvonimir
Vrh Katarina

Zadar

Bilosnić Pablo
Ivanov Vladimir
Jurica Petar
Katičin Danijel
Mađerić Branislav
Marnika Robert
Nikić Miljan
Sikirić – Ombla Suzana
Pavlinović Ante
Sikirić Petar
Strihić Marina
Surać Stipe
Tikulin Suzana

Zagreb

FK Arhitektonskog fakulteta
Paić Zlatka
FK Koncept
Grzelj Dario
FK Zagi-foto
Aličević Zlatan
Bišćan Mladen
Denk Ivona
Dolenec Maja
Etlinger Mihael
Jazvo Goran
Katić Goran
Matošević Irena
Mavračić Zvonimir
Pejković Nikola
Pleše Vesna
Špralja Eugenija
Štengl Marko
Zlatanović Dean
Vilus Branko
FK Zagreb
Abadžić Stanko
Atletić Zvonimitr
Biščan Nataša
Brandt Tomislav
Butković Branimir
Buzov Vjenceslav
Denk Ivona
Dolenec Tomislav
Dumančić Zvonimir
Fruhwirth Borko
Gamulin Ljubo
Golub Boris
Grigić Božidar
Hnatjuk Boris
Husinec Goran
Ivančić Dubravka
Juras Aleksandra
Ivir Goran
Jazvo Srećko
Jelenčić Mitja
Koman Milan
Krmpotić Andrea
Kulundžić Vladko
Lozić Danijela
Lušin Ivan
Magyar Tješimir
Marić Željko
Martinac Vladimir
Novak Goran
Pavić Slavka
Pedišić Željko
Pedišić Ivo
Petrović Ladislav
Pipo Pavelić
Posavec Ivan
Požar Snježana
Resli Marinko
Resli Miron
Slako Đuro

Slipčević Ivan
Šebrek Vinko
Šebrek Darko
Šmider Erika
Špičko Stjepan
Velikonja Nenad
Vilić Borna
Vranić Goran
Vranić Josip
Vranić Nino
Vučinović Vladimir
Zupa Ivan

- **DVIJETISUĆITE GODINE**

Beli Manastir

FK Baranja-film
Antić Goran
Borenović Miljenko
Bosić Bratislava
Farkaš Josip
Horvat Adrijan
Horvat Davor
Devetak Vojislav
Ildiko Gere
Jumić Slaven
Jurić Edo
Kovač Anastazija
Kučera Arpad
Kučera Sahide
Kučera Deže
Marijanović Dina
Mezga Aleksandar
Mezga Željko
Mijatov Krunoslav
Pavelić Kristina
Prusina Josip
Rosić Goran
Stojaković Helena
Stojaković Željko
Šiljić Dragan
Tomšić Zdenko

FK Oko
Horvat Adrijan

Benkovac

Udruga Srce-srcu
Vrcelj Silvestar

Bjelovar

FK Bjelovar
Maltar Olga
Medak Zlata
Pavlek Tomislav
Pavlek Vladimir
Slobodnjak Petra

FK Iris
Atlija Goran
Horvat Danko
Kučić Darija
Lončar Tomislav
Oros Igor
Rubčić Berislav
Bjanka Rubčić

Čakovec

FK Čakovec
Blažeka Danijel
Blažević Mario
Dolenčić Davor
Filipić Branko
Golub Siniša
Gotal Marko
Horvat Dalibor
Hržanjak Nikola
Jakšić Mario
Juranko Ivana
Kolarić Zoran
Kovač Petar
Kovačić Goran
Kuhar Milivoj
Lučin Filip
Ludaš Siniša
Lukman Doris
Mance Davorin
Mihaljković Danijel
Nikolić Ivica
Ovčar Željko
Petrović Vjeran
Plosnić Žana
Sabol Petar
Šardi Ivan
Šimek Dino
Vukadinović Valentina
Vurušić Darko
Žerjav Davor

FK Gimnazije
Tkalčec Neven

Čeminec

Fotoskupina cTK
Bjelčević Sara
Pein Marina
Ravnjak Tea
Vidić Ljiljana

Daruvar

FKV Daruvar
Buzdum Iva
Čapek Martina
Dujmenović Lidija
Hasl Dragica
Kapetanović Marijana
Krušinski Melanija
Marić Maja
Marković Dean
Miler Dalibor
Pejić Marko
Virag Ivan

Dubrovnik

FK Marin Getaldić
Sekula Branko

Đakovo

FKK Đakovo
Antunović Zdenka
Butković Domagoj
Butković Helena
Butković Silvija
Car Andrija
Germovšek Željko
Grgas Damir
Knežević Siniša
Kolarević Krunoslav
Mesić Zlatko
Nerovčić Ante
Rac Krunoslav
Sabljić Željko
Šola Pero
Šulina Mario
Tomić Damir
Tosenberger Darko
Tosenberger Oto
Varšava Nada
Većolin Alen
Živković Vladimir

Đurđevac

FKK Drava
Arač Krunoslav
Željko Car
Domišljanović Danijel
Andrea Dugina
Dario Gašparić
Antonio Grgić
Krunoslav Heidler
Franjo Hrvoić
Zvonimir Ištvan
Boris Kovačev
Tomislav Kovačić
Rajko Milašinović
Siniša Milašinović
Zlatko Moškon
Matija Moškon
Rafael Pejčinović
Tatjana Periša
Hrvoje Petrić
Đuro Petrović
Božica Radinović
Andreja Starčević
Bolto Špoljar
Josip Švaco
Josip Tomica
Zorko Vedrina
Nikola Wolf
Marija Zahar
Mato Zeman

Ilok

Vlado Slanček

Imotski

FK Imota
Vedran Vidak

Ivanec

FK Oto
Neven Pređak
Domagoj Sever
Branko Težak

Karlovac

Igor Čepurovski
Zoran Gajšek
Mario Glavić
Bruno Klepac
Nikola Ljubojević
Dinko Neskusil
Denis Stošić
Marijan Šančić

Kastav

FK pod Volticum
Aleksandra Jurdana
Vedran Karuza
Branko Kukurin
Linda Marin

Koprivnica

In-fo Podravina Fotografsko društvo
Andrej Bunić
Neven Cmrečki
Antonija Habaje
Zvonko Jakupec
Krešimir Jurasović
Hrvoje Petrić
Božica Radinović
Damir Srednoselec
Andrija Starčević

Drava dokmentacijski centar
Matija Moškon
Zlatko Moškon

Križ

FKV 35 mm
Valentina Blagušević
Božica Dojder
Ema Herbst
Anja Kolić
Boris Kržić
Saša Pavlek
Zvonimir Petrec
Ana Sović
Danira Svilić
Klara Šimić
Mihaela Trusk
Nikola Zekić
Ante Žaja

Križevci

FKK Križevci
Katarina Ferenčak
Dora Kralj
Katarina Matosović
Elena-Antea Ondruj
Lovro Orak
Irma Vargić

Kukljica (Ugljan)

FK Kornat
Ante Jaša
Tihomir Meštrić

Kutina

FKV Kutina
Katarina Debeljak
Vlado Felc
Željko Gašparović
Vlado Horvat
Dragan Krnjić
Danijel Lenart
Damir Markalaus
Gordan Matijević
Alojz Miler
Ivan Pavlović Rip
Željko Polgar
Martina Prochazka
Domagoj Rupčić
Željko Sović
Stjepan Tkalec
Zlatko Tomaš
Stjepan Vidiček
Matija Vizner

Lepoglava

FK Deseti K
Božidar Breški
Ivan Bizek
Goran Božak
Ernest Breški
Damir Druško
Aleksandar Kordić
Bojan Migač

Našice

FK Mladeži Crvenog križa
Boris Kresoja
Zella Kurilj
Vesna Lolić
Irina Masnikosa

FK ZOOM
Helena Antunov
Ivan Ćosić
Dora Dvoržak
Dalibor Đirli
Kornelije Juranić
Kristijan Katarinček
Josip Ledinšćak

Nova Gradiška

Goran Dorić
Željko Grganić

Novska

Maja Kutleša
Drago Lipičanin
Tatjana Voborski

Novigrad

FK zajednice Talijana
Matija Pavlina

Osijek

FK Osijek
Miroslav Adam
Marko Ambroš
Kristijan Antolović
Zlatko Balentić
Vladimir Bošnjak
Denis Bogović-Božić
Dora Bratelj
Nada Budač
Goran Cajzek
Kristijan Cimer
Josip Ćutunić
Kruno Debenc
Mihaela Dokuš
Marina Filipović
Maja Frencl
Hrvoje Glavaš
Jasmina Gorjanski
Ivana Hengl
Maja Homen
Vjeran Hrpka
Igor Ivankov
Zoran Jačimović
Davor Javorović
Larry Javorski
Jobst Bruno
Jovanović Ivan
Jurčević Matej
Karačić Domagoj
Klanac Natko
Klečina Tin
Kričkić Dubravka
Kolačko Goran
Kolega Danijel
Kovačević Kumer Biljana
Kupčinovac Dubravko
Kurtagić Samir
Kwabena Nyarko Ivan
Lendić Krešimir
Ličar Irena
Lončar Dalibor
Lončar Željko
Lončarić Antun-Zlatko
Mađar Josipa
Makarović Zoran
Malbaša Hrvoje
Marjanović Vedran
Makević David
Marić Danijel
Matić Mirjana
Miličić Igor
Moguš Miroslav
Mores Vesna
Nikolić Josip
Orešković Lovro
Paić Zlatko
Pap Dijana
Pešut Marina
Popović Zvonko
Prelić Stevan
Prelić Miroslav
Pritišanac Zdravko
Prokeš Darko
Prusina Josip
Pušić Zdenko
Rajle Damir
Rakitovac Višnja
Ranogajec Ivan
Sajler Garmaza Maja
Sajter Domagoj
Sekol Ivan
Sontacchi Bojan
Sontacchi Boris
Sorić Roberta
Stojčić Dražen
Šanjug Melanija
Šarić Marinko
Šeper Boris
Šilovinac Tomislav
Šimek Ines
Štefić Stanislav

Šućur Mario
Tabaković Elvira
Tadijanović Boris
Tomas Damir
Tomaz Miodrag
Topić Domagoj
Tot Filip
Turniški Zdenko
Tutnjević Ljiljana
Ursić-Molnar Ankica
Velikanac Dragan
Venus Zlatko
Vratarić Pavle
Vrbanić Josip
Vrklja Berislav
Vukić Tomislav
Zuzjak Kristijan
Žižeka Ana
Žulj Boris

Požega

Hajdarović Želimir
Lipičanin Drago
Štefanac Mario

Pula

FK Pula
Belić Đulijano
Dražić Igor
Medakov Mirjana
Memedović Danilo
Oftak Goran
Strenja Eduard
Tošić Adrijana
Gartner Heda
FK Format
Danevski Branislav
Nađ Zoltan

Rijeka

Foto-kino sekcija „Baklje"
Marohnić Miljenko
Stipaničev Željko
FK Color
Ban Dejan
Bertoša Rene
Bibulić Luciano
Božić Marko
Bujas Michele
Debeuc Damir
Dokmanović Ranko
Đedović Rajko
Fabijančić Danijela
Golović Gea
Grgurina-Ventin Karmen
Grubelić Vedran
Hreljanović Egon
Jerneić Željka
Jurjević Dario
Kopp Nenad
Kregar Alen
Kvočka Mladen
Lupić Petar
Marinski Ljiljana
Mjeda Đerđ
Mohar Darko
Molnar Igor
Nikolić Gordana
Pichler Robert
Rilov Ivica
Rudec Matilda
Sanković Vedran
Savić Ivana
Soprano Adriana
Soprano Derek
Stilin Lea
Sušanj Boris
Škaron Karmen
Škrobonja Ante
Turina Andrej
Ventin Zoran
Vidotto Lucio
Žmirić Carmela
Žmirić Matej
Žorž Istog
Žorž Mirko
FK Rijeka
Blažić-Mirošević Linda
Bolić Maja
Bonifačić Bojana
Božić Borislav
Faturs Doris
Gojević Antonela
Herceg Teo
Jurdana Aleksandar
Kera Tino
Sandra Kovačević
Maksimović Marija
Nikolac Ivica
Paliska Doris
Rajčić Ivica
Tomulić Aleksandar
Vukelić Zdenko
Žic Saša

Rovinj

CVU Batana
Bančić Ermano
Bančić Kristijan
Boljkovac Mladen
Božac Robert
Doblan Mara
Prohaska Zdenko
Talajić Saša
Vadanjel Dalibor

Samobor

FK Mimezis
Bogolin Robert
Đurđević Nina
Jenko Kristijan
FAG Enthusia Planck
Đurđević Nina
Ptičar Krunoslav

Sisak

FK Siscia Obscura
Arbutina Miroslav
Dadić Bruno
Grbac Vedrana
Kiš Miroslav
Kleković Siniša
Mareković Hrvoje
Marenić Zdenko
Orlić Željko
Podoreški Irma

Slatina

FVK Slatina
Bosak Jurica
Fodor Ivana
Fodor Sanja
Jovanović Danijela
Juras Željko
Kanski Ivana
Kovač Sanja
Kovač Vesna
Lozić Ivona
Matić Antonija
Nađ Samir
Tomić Nikolina
Tomić-Lacković Irena
Uremović Tanja
Vukalović Renata
Žubrinić Lareta

Slavonski Brod

Held Kristina

Split

FK Brodosplit
Boris Antunović
Antunović Julija
Banić Jelena
Bezić Ante
Burić Ivo
Kezerle Goran
Škaro Viktorija
Vučemilović Nikola
Zubčić Vanja
FK Split
Biljak Matko
Borčić Damir
Bota Josip-Bepo
Domazet Vedrana
Dubravec Tom
Galić Ivan
Gašpar Ante
Grbeša Veljko
Jakelić David
Jurić Tino
Klarić Duje
Lovrić Andrea
Marinić Kragić Ivana
Marketić Vedran
Najev Ivana
Ostojić Josip
Popić Jelena
Prkić Jakov
Reberšak Nenad
Vučemilović Nikola
Zavratnik Daniel
Zorić Rocco

Sveti Lovreč

Klub amatera fotografa
Grbac Dušan
Krepčić Kristina
Macinić Kristijan
Mikela Janko
Paljuh Manuel
Sever Mladen
Smoković Davor
Šimunić Nenad
Talajić Dalibor
Zaharija Dušan

Sveta Nedelja

FK Klik
Miodragović Teo

Šibenik

Zjačić Zdenko
Zorić Rocco

Valpovo

Antolović Marijan
Arnaut Ana
Brener Magdalena
Cvenić-Jovinac Jasmina
Čvagić Veljko
Dojkić Goran
Francuz Ana
Francuz Dragan
Galić Vladko
Gregurić Zlatko
Kudeljaš Ivica
Maričić Tomislav
Mihaljević Ivica
Milošević Nenad
Molnar Bojan
Runac Maja
Vranić Doris
Vrbešić Ljiljana
Weissenberger Josip

Varaždin

FK Sloboda-VIS
Đurić Krešimir
Rihtarić Vedran
Toth Stanko
FK Varaždin
Behin Milorad
Bek Ema
Đurić Krešo
Gorenak Darko
Grđan Josip
Hajdinjak Željko
Jurinc Marko
Klečina Ante
Kostanjevec Elena
Majnarić Hrvoje
Orak Mateja
Papec Ivica
Pokos Željko
Šimunec Nika
Toth Stanko

Varadin-Kalajdija

Udruga za promicanje fotografske umjetnosti Fotoamateri
Jurković Neven
Lepen Goran
Sović Siniša
Šabarić Vjekoslav

Vinkovci

Baliban Vedrana
Blažević Drago
Bota Dražen
Bota Marija
Bota Suzana
Brkić Tomislav
Cimer Kristijan
Cvrlje Ivica
Duraković Velimir
Erdelji Bogdan
Essert Daniel
Frančešević Danijel
Ferbežar Goran
Franić Ksenija
Gašpić Goran
Glibušić Damir
Gligorević Ljubica
Gvojić Želimir
Klobučar Maja
Kompar Tea
Kostelić Josip
Kovačević Miroslav
Kruljac Tomislav
Ledić Dario
Letinić Jadranka
Maganić Jasmina
Merc Darko
Merc Dunja
Merc Jadranka
Mrkela Goran
Pamuković Vedran
Panić Gordan
Pavličić Ivan
Potkovac Mato
Pranjković Suzana
Pešec Mirjana
Resli Marinko
Resli Miron
Rukavina Marko
Sabljak Drago
Smajić Antun
Soldo Ivan
Stojanović Lea
Suhorski Dražen
Šimić Marina
Škrlec Goran
Španić Mihael
Šperanda Nina
Tanasić Tanja
Tanocki Zvonimir
Vilupek Hrvoje
Vrh Ivana
Vrh Katarina

Virovitica

Bešić Oliver
Bešić Velimir
Kozjak Boris

Vis

Đurić Krašo

Viškovo

Jurdana Aleksandra
Jurdana Vojislav

Vukovar

FK Vukovar
Cikovac Zoran
Dević Snježana
Dorokazi Mirela
Dragojević Jovan
Đerić Ivana
Erdeš Tea-Snježana
Ferenčić Željko
Galić Dragica
Kojčinović Ranka
Krtinić Saša
Kuzmanović Dragica
Matić Dario
Matoš Ana
Mayer Drenka
Mayer Lana
Mayer Rajna
Mračajac Momčilo
Nedić Aleksandar
Palaček Asja
Pečkovski Vladimir
Perić Ivica
Sunajac Pero
Vasilj Miodrag
FK Digit
Dević Damjan
Gregorović Simona
Ivčević Ivica
Mišković Suzana
Pečkovski Vladimir
Vulić Jerolim

Zadar

FKV Zadar
Govorčin Sebastijan
Sikirić Petar
Surać Stipe

Zagreb

FK Arhitektonskog fakulteta
Paić Zlatko
Autorski studio-FFV
Vranar Domagoj
CKAO Zagreb
Butković Branimir
Cigić Mario
Cro Art Photo Club
Aneć Višnja

Badrov Željko
Bonačić Aleksandar
Buljat Josip
Čović Bernard
Dolovčak Tomislav
Đuretić Nikola
Jelača Zoran
Kaštelančić Sabina
Marotti Luka
Mavar Ratko
Mikić Snježana
Ravnić Robert
Reberšak Nenad
Reščić Zdenka
Senčar Damir
Štalekar Vlasta
Vogrin Goran

FK Fotogard

Hakenberg Danijela

FKV Koncept 2001

Vjerg Janja

FK Zagi-foto

Bedek Mirko
Biočina Snježana
Bišćan Mladen
Bišćan Nataša
Božičević Srećko
Čolić Marko
Dolenec Maja
Fleck Annete
Goleš Alemka
Gros Čedomil
Katić Goran
Krešić Antun
Maksimović Kristina
Matošević Irena
Mavračić Zvonimir
Mervar Irena
Nedved Nives
Pejković Nikola
Vesna Vesna
Sakač Kornelija
Searijant Theresa
Stainbach Hans Dieter
Steinbach Urliche
Stošić Matija
Šimunić Vladimir
Šmider Tomislav
Špralja Eugenija
Tarnovski Elizabeta
Veber Zvonimir
Vilus Branko

Zagrebački fotografski krug

Marinčić Milica
Šafar Branka

FK Zagreb

Abadžić Stanko
Antončić Vlatka
Atletić Zvonimir
Babac Ljubica
Bača M. Miroslav
Bagić Željko
Ballon Robert
Baljkas Sanja
Barhanović Bino
Baričić Dean
Barišić Arijana
Bezić Nada
Bjelovučić Nereo
Bolant Davor
Brkić Nena
Budak-Aid Branimir
Bukovac Vlado
Buljeta Marija
Bunić Valentina
Dren Butković
Buzov Vjenceslav
Bužan Siniša
Canosa Paolo
Cesarec Ivana
Cetinjanin Romana
Crc Robert
Cuculić Helena
Curić Davor
Cvitaš Davor
Cvitaš Janko
Čović Bernard
Denk Ivona
Dolenec Maja
Dolenec Tomislav
Domac Julija
Dragčević Anita
Dujmović Valerija
Đukić Marko
Đukić Vesna
Felja Anđelka
Flanjak-Perhoč Zvjezdana
Fliss Mladen
Franolić Juraj
Gamulin Ljubo
Galinović Andro
Gašljević Zlata
Gjopar Bruno
Golac Maja
Goldstein Jakob
Golub Boris
Gradski-Galić Željka
Grigić Božidar
Gros Čedomil
Gros Linda
Hacek Dario
Hajek Tomislav
Hečej Ninoslav
Heršak Saša
Hnatjuk Boris
Hnojčik Toni
Hohoš-Novaković Marija
Hripko Ivica
Hrnjak Maja
Hudina Vanja
Humić Denis
Ivaniš Janko
Ivanišević Đenko
Jaki Franja
Jakimovski Ružica
Jaša Ante
Jazvo Goran
Jelača Zoran
Jelenčić Srećko
Jovanović Željko
Jug Rade
Jurić Vera
Jurić Sanja
Juričić Mladen
Jurković-Gros Senka
Jušić Božidar
Karabegović Ognjen
Kardum Željko
Kasal Božidar
Kašinec Nataša
Klaričić Ružica
Kliska Jovan
Knebl Biljana
Koceić Nina
Kocijančić Đurđica
Kogen-Kirschner Ana
Korenčić Iva
Krajačić Vilović Petar
Krčadinac Željko
Kreutz Marijan
Kulušić Neral Zoran
Kušen Damir
Lapuh Hrvoje
Lawrence Wiliam
Lenard Jurica
Lisac Krunoslav
Lovrić Daniel
Lozić Vladko
Lugarov Šime
Lušin Daniela
Ljubojević Nataša
Maglajec Irena
Mahović Hrvoje
Makek Višnja
Mandić Davor
Maras Tvrtko
Marijančić Božo
Markoč Jadranko
Marohnić Miljenko
Marotti Miljenko
Martić Nenad
Martinac Željko
Matošević Irena
Mehičić Krešimir
Michieli Sergije
Milekić Ivanka
Miletić Filip
Mlinarić Marcel
Mrazek Ana
Nazif Tino
Nazor Dijana
Novaković Željko
Obranović Miodrag
Pasarić Maja
Paulenka Marina
Pavić Slavka
Pavlek Tomislav
Pavlić Vladimir
Pedišić Ivo st.
Perhoč Rikardo
Pejković Renato
Petrović Ladislav
Ildek Damir
Pildek Jelena
Pleše Vesna
Porupski Mirjana
Posavec Ivan
Požar Snježana
Predovan Nenad
Prkačin Zlatko
Rački Neda
Radaković Zoran
Radičanin Zvonko
Radman Slavko
Rapaić Goran
Rendeli Zvonimir
Remenar Sunčica
Resli Marinko
Resli Miron
Ljubičić Mirela
Rubčić Davor
Sabadoš Katarina
Sinković Irena
Srdelić Tena
Stošić Karmen
Superina Vladimir
Šebić Željko
Šebrek Vinko
Šerventić Nikola
Šesto Ana
Šesto Darija
Šimek Tomo
Šimunić Vladimir
Šitum Ivica
Šmider Erika
Šmider Tomislav
Šorak Mirko
Španec Ksenija
Špičko Stjepan
Špoljar Vesna
Špralja Eugenija
Štimac Sandra
Tačković Izidor
Tiljak Damir
Tirić Dražen
Topličanec Boris
Toth Pavao
Truntić Sandra
Tudja Petar
Ušaj Josip
Velikonja Nenad
Vesović Velizar
Vlahov Nada
Vlahović Mladen
Vranić Goran
Vranić Josip
Vučinović Vladimir
Vujčić Davorin
Vukmanović Maša
Vulić Ivana
Zegnal Lela
Zulbeari Gadaf
Žaknić Tina
Žmara Tomislav
Žugaj Ivan
Županović Sanja

O KNJIZI

U mjeri čovjeka

Posvetiti se jednom poslu, jednom interesnom području i istraživati ga po svi njegovim mogućima manifestnim oblicima je dosta teško i neizvjesno. Pogotovo ako se radi o temi i području koje nije bogzna kakvim čvrstim pravilima ustustavljeno ili pak tradicijskim oblikom definirano. Doduše, postoji neka vrst matrice, i formalnopravne i iskustvene, za organiziranje hobističkog života, ali to nije garancija da će tako i biti. Hobizam, hobistička aktivnost je područje u kojem obitava mnoštvo pojedinaca koji rade nešto iz vlastita zadovoljstva. Ako netko nešto radi iz vlastita zadovoljstva i po vlastitom izboru, teško ga je ukalupljivati ili po nekoj formalnoj, administrativnoj normi ustrojavati. Hobi je, po osnovnoj ideji svoga postojanja, želja pojedinca za bezgraničnom slobodom u kojoj propituje svoju vlastitost i njenu refleksiju na okolni ambijent. On je pokrenut vlastitom ljubavlju i po ideji egzistencijalnog opstanka udružuje se s drugima i tako stvara novi entitet. Taj novi entitet je živa stvarnost, svakodnevna realnost koja je prisutna u vrlo širokom vremenskom i prostornom ambijentu. Tu i takvu raspršenu realnost objedinio je gospodin Vladko Lozić u knjizi *Hrvatski fotoamaterski pokret*. Ovaj organizirani zbroj činjenica o ljudima i vremenu u području hobističke fotografije grandiozan je. Ovom knjigom, odnosno ogromnim životnim iskustvom koje je u nju ugradio, gospodin Lozić otvara platformu na kojoj su temelji svakoga budućeg propitivanja hrvatske fotografske povijesti.

Obraditi nekoliko stotina naslova, sistematizirati ih i time im dati trajnu vrijednost koja se ogleda u podnaslovu ove knjige – *prilozi za povjesnicu* jest veličanstveno. Poduhvat je velik i monumentalan u samoj ideji, jer je svaka ideja ponekad nejasan početak nečega neizvjesnoga, a kamoli i u realizaciji. Objediniti i objaviti ogromnu fotografsku arhivsku građu u formi knjige je testament i vremena i čovjeka. Ona je veliko blago ostvareno snagom i radom bespoštednog pojedinca. Svako društvo u svom evolucijskom procesu po naravi opstanka želi imati što više snažnih i velikih pojedinca, no povijest i praksa nas razuvjeravaju i svjedoče da tih pojedinaca ima, ali malo. I baš zato što ih je uvijek malo, oni u sebi komprimiraju nevjerojatnu snagu i postaju pokretači ostaloj, katkad nedefiniranoj većini. Vladko Lozić s ovom knjigom *Hrvatski fotoamaterski pokret (prilozi za povjesnicu)* vrlo znalački i precizno sistematizira i dimenzionira, poput inženjerskog metra ili kirurškog skalpela, fotografske događaje, autore, udruge i sve što na bilo koji način dotiče fotografsko stvaralaštvo u ova nepuna dva stoljeća hrvatske fotografske fascinacije.

Amaterski pokret u svijetu, pa tako i u Hrvatskoj, u vremenima konstituiranja fotografije temelj je i osnova svim kasnijim autorima, velikanima fotografskoga stvaralaštva. Velike stvari uvijek su pokrenute iz srca, iz ljubavi. I u slučaju fotografije pojedinci su, vođeni znatiželjom i ljubavlju, radili fotografiju kao lijepi dodatak svomu životu koji se vrlo brzo razvijao u neku vrst ovisničkoga odnosa i često je dolazilo do zamjene im životnih opredjeljenja. Nešto što je bilo samo usputna aktivnost, u času je, nošeno snažnom strašću prerastalo u jedinu životnu aktivnost. Te i takve pojedince, tu i takvu stvarnost g. Lozić sabire i opisuje u ovoj knjizi. Ona je veliko izvorište, velika je to kuća s mnoštvom soba i s nebrojeno vrata koja se s lakoćom otvaraju i čekaju dobronamjernike da ih odškrinu ili širom otvore i dišu fotografsku povijest. Uvjeren sam da će po ovoj kući hodati budući istraživači fotografije u Hrvatskoj. Ovu arhitekturu, ovaj sublimat ljudske strasti može sagraditi samo netko tko u sebi isto tako nosi osnovni agens čovječnosti, a to je ljubav.

Bez ove knjige štošta bi bilo nepoznato i izgubljeno. Rad na njoj i sama knjiga čisti je altruizam – altruizam u svom najsvetijem obliku. Ona je davanje kojemu je prethodilo dugogodišnje prikupljanje, prisvajanje, obrađivanje i na kraju vraćanje. Tim vraćanjem zatvara se krug. Ovaj fenomenološki odnos cikličkog kruga uvezuje niz pojedinaca koji se, inicirajući fenomenologiju uzimanja i davanja, promiču u nezaboravne veličine.

Karakterom, količinom i kvalitetom sadržaja te načinom obrade knjiga je na dobrobit cijele fotografske zajednice Republike Hrvatske. Za kontekstualiziranje povijesnoga razvoja hrvatskoga fotoamaterskog pokreta u europskim okvirima ona će biti osnovna mjera. Dakle, ovo je kapitalno djelo Vladka Lozića koje ima značenje i vrijednost općega dobra.

Borislav Božić

Životno djelo kroničara hrvatskog fotoamaterizma

Vlatko Lozić u povijesti je hrvatskog fotoamaterskog pokreta već dosad stekao posebno mjesto. Ugledan fotograf i jednako ugledan istraživač fotografske povijesti, višedesetljetna je konstanta hrvatskog fotoamaterizma. Prije svega vezan uz Fotoklub Zagreb, najveće i najuglednije hrvatsko okupljalište fotografa, već je prije više desetljeća uočio važnost prikupljanja fotografske građe i vođenja dokumentacije o cjelokupnom klupskom radu i fotoamaterskom djelovanju u Hrvatskoj.

Upravo je on zaslužan za pokretanje dragocjene *Zbirke hrvatske fotografije* Fotokluba Zagreb, a kao višedesetljetni tajnik najuglednijeg hrvatskog kluba, koji se diči stoljetnom poviješću i zavidnim kontinuitetom djelatnosti, Lozić je svakako i najpouzdaniji poznavatelj važnih i manje važnih činjenica hrvatske fotografske povijesti, naročito onih od početka pedesetih godina dvadesetoga stoljeća, pa sve do dana današnjega. Tom je već vrlo dugom povijesnom razdoblju osobni sudionik i zainteresirani promatrač, koji odavna svjesno i namjerno obuzdava svoju autorsku fotografsku strast i preuzima nezahvalnu ulogu bilježnika i marljivog prikupljača fotografija i raznovrsne građe. Lozić dokumentira djelatnost, te daje popis brojnih klubova i njihovih članova, kao i iscrpan pregled svih fotografskih manifestacija, salona, festivala i izložbi, bez obzira na njihov značaj i značenje u povijesti hrvatskog fotoamaterizma.

U Lozićevu je poduhvatu – a zaista se radi o poduhvatu – prvenstveni cilj ustustavljivanje ogromne količine građe što ju je prikupio velikom marljivošću, neiscrpnom energijom, staloženošću i posvećenošću. Upravo su staloženost i posvećenost potrebni za tolik višedesetljetni rad i za suzdržano i odmjereno iznošenje građe, sustavno lišene valorizacije pojedinih pojava, kao i ideoloških, estetskih i svjetonazorskih stavova, osobnih sklonosti i prosudbi.

Budući da sami klubovi, kao i fotografi, najčešće nisu sustavni u vlastitoj promidžbi niti u dokumentiranju svoga rada, pa često ne objavljuju ni kataloge i publikacije iz kojih bi se jasno moglo razaznati ciljeve i obim djelatnosti, punu je pažnju posvetio prikupljanju i ustustavljivanju građe o najmanjim i najudaljenijim, kao i one o velikim i uglednim klubovima, manifestacijama, festivalima i međunarodnim izložbama. Čak i te važne manifestacije, saloni i izložbe bez Lozićeve bi knjige bile nedovoljno poznate, a podaci o njima nepotpuni. Mnogi događaji i činjenice ne bi bili pouzdano predstavljeni, jer čak ni o njima nema uvijek pouzdana izvora.

Ova knjiga, usto, daje informaciju i o najvažnijim promotorima i voditeljima klubova i fotografskog pokreta, ne zalazeći u tumačenje njihova autorskog fotografskog opusa nego zadržavajući se isključivo na njihovu pokretačkom i klupskom radu. Kad se Lozić ipak odlučuje na svojevrsno tumačenje, na osobnu procjenu i kritičko promišljanje, pokazuje se iznimno odmjerenim i dobronamjernim. Upravo su mu te osobine omogućile toliko dugo djelovanje i trajno uvažavanje u širokim krugovima fotografa svih naraštaja.

Naslov *Hrvatski fotoamaterski pokret, prilozi za povjesnicu*, vrlo precizno navješćuje zadaću i smisao knjige. Ona je neizostavan rudnik informacija istraživačima hrvatske fotografije – ne samo amaterske – kao što je važan priručnik fotografima iz kojega mogu steći precizan uvid u faktografiju o fotografskom pokretu od početaka do danas. Nakon niza njegovih ranijih monografskih djela o povijesti Fotokluba Zagreb i o povijesti hrvatskog fotoamaterizma, Vladko Lozić na najbolji način zaokružuje svoj višedesetljetni rad arhivista i kroničara hrvatskog fotoamaterskog pokreta.

Ervin Dubrović

Čuvar kolektivne memorije fotoamaterskog pokreta

Može se reći kako dinamizam pojedinaca okupljenih u fotoamaterskim klubovima, čini te organizacije akciono jačim i efikasnijim, kako su vremenom utvrdili odnose prožimanja čovjeka i umjetnosti kao i interesno zajedničkog postulata življenja u određenoj zajednici. Možda je ta zajednica omeđena veličinom prostora u kojima se sadržaji dešavaju, no to je samo privid, jer upravo iz takvog prostora često su u svijet kretala djela samozatajnih amatera s doista sjajnim fotografskim radovima.

Vladko Lozić, svojim je dosadašnjim radovima i knjigama bilježio i promicao naše povijesno sjećanje i vrijeme koje je za nama. A ova knjiga dostojan je znamen kojim hrvatska kreativna fotografija, ne samo po do sada istraženim i svijetu predstavljenim pojedincima, već i svojom svekolikom djalatnošću može pokazati „urbi et orbi" naše dosege i trajanje u ovom za svakog suvremenog čovjeka važnom segmentu umjetnosti.

Sva moguća događanja i ličnosti, množine stvaralačkih naboja, bljeskova izgubljenih trenutaka, nalazimo u ovoj knjizi. Naoko šturi naslovi pojedinih knjiga, skrivaju u sebi istinu iznjegovanu vremenom, a ponovo otkrivenu gigantskim trudom njihova autora.

Ne prihvaćajući ulogu tek pukog bilježničara govori jezikom kojim uspijeva sublimirati činjenice, koji put i „preglasno" govori o onome što je u svom istraživanju spoznao, ali za mene, to je tek glas ponesenog istraživača, koji nam kazuje kako je u svome radu nastojao uključiti sve bitno.

Tumačeći i obrađujući određene ličnosti, događaje ili probleme on ih željeno locira ne samo po položaju, nego i u vremenu kada se javljaju, a što ovom djelu daje potrebnu vjerodostojnost cjelovitosti. I u svemu tome razabirem suzdržane mjere razlika, ritma i smislenog kraćenja kada je to nužno. U svakoj rečenici kojom nešto interpretira, on s puno moralne pažnje i etičnosti savladava pojedine neravnine, ali ih ni u jednom trenutku ne želi nivelirati. Samo tako je moguće biti i ostati dosljedan istraživalačkom izazovu, i ne upasti u zamku počesto dosadne arhivske građe.

Veoma je teško ovu vrstu arhivske građe oblikovati načinom kojim to čini Lozić, voditi nas kroz povijest našeg zajedničkog interesa, s izrazitim osjećajem da iz nekog pomalo banalnog događaja izvuče ono što ga svrstava u zbir, pa tek u zajedništvu s drugima prerasta u bitno. Sam čin dugotrajnog i mukotrpnog sakupljanja svih tih činjenica vrijedan je svačije pažnje i poštovanja.

Ova knjiga i njen autor kao čuvari kolektivne memorije fotoamaterskog pokreta u nas, u mnogome olakšavaju rad mnogim budućim istraživačima hrvatske fotografije.

Zdenko Kuzmić

Od amateura fotografije do povijesti fotoamaterizma u Hrvatskoj

Knjiga Vladka Lozića *Hrvatski fotoamaterski pokret (prilozi za povjesnicu)* prvi je cjeloviti povijesni pregled fotoamaterskog pokreta u Hrvatskoj, dosad najčvršći temelj za svako buduće istraživanje i prava riznica podataka za slaganje mozaika o tom nezaobilaznom segmentu fotografije u Hrvatskoj. To svakako nije premijerni uvid u povijest hrvatske fotografije i njen fotoamaterski pokret; treba podsjetiti na izložbene retrospektive ili tekstualne obrade te tematike u Osijeku (1976., 1988.), Zagrebu (1993., 1994.), Rijeci (1995.) i Splitu (2004.), na brojna istraživanja tijekom proteklih desetljeća i radove Nade i Mladena Grčevića, Marije Tonković, Branke Hlevnjak, Duška Kečkemeta, Želimira Košćevića, Zdenka Kuzmića, Miljenka Smokvine, Ervina Dubrovića, Vladimira Malekovića..., pa i samog Vladka Lozića. No, u kontekstu dosad objavljene literature, ova knjiga predstavlja dosad najsustavniji prikaz organiziranog fotoamaterizma u Hrvatskoj kroz svih 120 godina njegovog postojanja.

Upravo je Vladko Lozić najpozvaniji da to učini. Kao međunarodno priznati i nagrađivani majstor fotografije (od gimnazijskih dana član Fotokluba Karlovac, a od 1952. član Fotokluba Zagreb), zauzeo je u povijesti hrvatske fotografije ugledno mjesto. Uz nesporne kvalitete umjetničkog fotografa, s vremenom je razvio i specifičnu odgovornost spram fotografske baštine te se, slijedom toga, angažirao u promicanju fotografije kao kohezivne komponente društva u kojemu živi. Od 1950-ih godina na izvoru je svih događaja kao autor i suautor brojnih članaka i knjiga na temu fotografije, organizator (na klupskoj i nacionalnoj razini), idejni začetnik i pokretač razvoja fotografskog umijeća i zaštite fotografskog naslijeđa. Njegova zainteresiranost i znatiželja, temeljitost i sistematičnost, vodili su ga u osobno bilježenje događaja, praćenje dnevnog tiska, razgovore sa protagonistima, istraživanja arhivske i muzejske građe, te prikupljanje kataloga fotografskih izložbi kolekcionarskom strašću. Time je sam sebe stavio u ulogu vjerodostojnog kroničara hrvatskog fotoamaterskog pokreta.

Knjiga pred nama plod je desetgodišnjeg Vladkovog sistematiziranja opsežne građe koju je desetljećima prikupljao. Njena koncepcija se temelji na kronološkom pregledu razvoja fotoamaterskog pokreta u Hrvatskoj; od njegovog nastanka u 19. stoljeću do 1940-ih godina, nastavlja se kroz vrijeme Drugog svjetskog rata i poraća, da bi razdoblje od 1950-ih godina do današnjeg, digitalnog 21. stoljeća bilo obrađeno kroz svako od desetljeća. Uz kontinuirani pregled razdobljâ i popis svih fotografa i izlagača od 1950-ih do danas (što samo po sebi predstavlja izuzetnu vrijednost), Vladko Lozić u knjigu je utkao obilnu dokumentaciju; popisi izložaba, izlagača, članova žirija, nisu samo taksativno nabrajanje, već su obogaćeni digresijama poput veza planinarstva i fotografije, utjecajima pojedinih časopisa, životopisima istaknutih fotografskih djelatnika i naglascima na doprinos fotoklubova razvoju fotoamaterizma u Hrvatskoj. Pozornost je posvetio ne samo svim klubovima u Hrvatskoj, od Međimurja do Slavonije i od Istre do Dubrovnika, nego i značajnim udrugama, manifestacijama, projektima i fotografskim natječajima. Uz brojne vrijedne uvide, primjerice o našoj poslijeratnoj fotografiji, analizirao je i trenutno stanje fotoamaterskog pokreta, kritički se osvrnuvši na rad Hrvatskog fotosaveza, a sve u cilju unapređenja ukupnog stanja fotoamaterizma u Hrvatskoj.

Ova knjiga dokazuje žilavost fotoamaterskog pokreta i njegov veliki doprinos razvoju fotografije, štoviše, svjedoči o zaslugama fotoamaterizma za najviše domete fotografske struke i fotografske umjetnosti u Hrvatskoj. Njome Vladko Lozić učvršćuje dignitet fotoamaterskog pokreta kao nepatvorene, altruističke vrijednosti pojedinaca u društvu i tomu svjedoči kao istinski ljubitelj, amateur; kako svojim marom prikupljanja građe, tako i cjelokupnim svojim djelovanjem.

Davorin Vujčić

Poslije čitanja

Zagreb, 08.11.016.

Poštovani gospodine Lozić,

Zahvaljujem Vam u ime Muzeja grada Zagreba, a posebice fotografskih zbirki na doniranoj knjizi.

Sigurna sam, da će nam biti od velike koristi prilikom istraživanja fenomena i ličnosti domaće povijesti fotografije. Jednako kao i Vaša ranija izdanja (od kojih posebno Fotoamaterski pokret u Hrvatskoj i monografija Fotokluba Zagreb) i Vaša nova knjiga temelji se na iscrpnom istraživanju i donosi mnoštvo novih i preciznih podataka, koje će zasigurno postati osnovom svih daljnjih proučavanja povijesti hrvatske fotografije.

S poštovanjem,

Iva Prosoli

Rovinj, 19.11.2016.

Dragi kolega Vladko,

Sa velikim zadovoljstvom primio sam primjerak tvoje knjige "Hrvatski fotoamaterski pokret", posvećenoj organiziranom fotoamaterskom pokretu u Hrvatskoj. Radujem se za izuzetnu i divnu inicijativu. Uspio si skupljati veliku zbirku imena foto klubova, zatim ogroman popis izlagača, datuma manifestacija i događaja, na kojima se mnogi moraju razmišljati. Ovo je priča o ljudima koji su vjerovali u nešto i stvarali svoje ideje uz veliki i naporan trud. To je dragocjena zbirka koja svjedoči i omogućuje poznavanje naših fotoklubova i prekrasan rad fotoamaterskog pokreta napravljen u našoj zemlji. Ovaj zanimljiv i jedinstven projekt će ostati i za buduće generacije.

Prije kratkog vremena razgovarao sam sa prof. Riccardom Busijem MFIAP, Hon.EFIAP, predsjednikom FIAP-a, i spomenuo mu tvoju knjigu. Na njegovo interesiranje detaljno sam mu objasnio sadržaj knjige. Bio je jako iznenađen. Rekao mi je da mu nije poznato da bi netko u zemljama članicama FIAP-a napisao takvu knjigu. Pitao je da li bi se mogla prevesti na engleski. Upućuje ti svoje pozdrave uz čestitku.

Srdačan pozdrav

Virgilio Giuricin,
MFIAP, HonEFIAP

Buzet, 21.11.016.

Osvrt na knjigu „Hrvatski fotoamaterski pokret" Vladka Lozića

Prije stanovita vremena u ruke mi je dospjela knjiga „Hrvatski fotoamaterski pokret" autora Vladka Lozića, i samog dugogodišnjeg sudionika toga pokreta i jednog od vjerovatno najboljih poznavalaca materije o kojoj piše.

Vladko Lozić autor je brojnih knjiga vezanih za povijest Fotokluba Zagreb i općenito fotoamaterskog pokreta u Hrvatskoj, te je ova knjiga samo nastavak njegovih dugugodišnjih istraživanja. Radi se o opsežnom djelu na 364 stranice, podijeljenom u više poglavlja u kojima se autor sustavno i sistematski bavi temama koje obuhvaćaju razdoblje od samih početaka fotoamaterskog pokreta u Hrvatskoj, pa sve do suvremenih kretanja u tzv. „digitalnom dobu" XXI. st.

Knjiga je podijeljena u više poglavlja:

- Sažeti prikaz fotoamaterskog pokreta u Hrvatskoj od njegovih početaka do II svj. rata,
- Fotoamaterski pokret tijekom II svj. rata,
- Fotoamaterski pokret u razdoblju od II svj. rata do kraja XX. st. i
- Fotoamaterski pokret u digitalnom dobu XXI. st.

koja su dalje raščlanjena na manje cjeline u kojima donosi brojne opservacije i činjenice o pokretu koji je u mnogome obilježio fotografsku struku i umjetnost u Hrvatskoj u XX. i XXI. st.

U nastavku knjige donosi vrlo bogat pregled literature kojom se koristio u nastanku ovog monografskog djela, kao i popise fotografa – izlagača u posljednjih više od 60 godina na različitim smotrama i izložbama fotografije diljem Hrvatske i druge priloge koji nadopunjuju ovo vrijedno izdanje.

Radi se o knjizi koja sustavno, kronološki i nadasve stručno progovara o fotoamaterskom pokretu u Hrvatskoj i kao takva čini nenadomjestiv temelj za nastavak istraživanja na tu temu. Vladko Lozić uspio je prikazati fotoamaterski pokret u svoj njegovoj kompleksnosti i punoći, što ne treba čuditi s obzirom da se radi o autoru koji je sastavni dio tih kretanja više od 60 godina i bez kojega taj pokret zasigurno ne bi bio u ovom obliku u kakvome je danas.

Saša Nikolić

Zadar, 30.11.2016.

Knjiga *Hrvatski fotoamaterski pokret* Vladka Lozića nastavak je knjige objavljene pod srodnim naslovom 2003. godine. Ova, šesta po redu, knjiga vrsnog umjetničkog fotografa, organizatora i promotora fotografskog medija, dobitnika brojnih nagrada i priznanja na polju fotografije, donosi sadržajno bogat prikaz fotoamaterskog pokreta od samih početaka u analognoj tehnici, tijekom Drugog svjetskog rat, u poraću, sve do kraja 20. stoljeća i fotoamaterizma u digitalno doba 21. stoljeća. Knjiga je bogati kompendij provjerljivih činjenica, faktografski precizna, sveobuhvatna kad je u pitanju cijeli hrvatski prostor, te je težnjom da u potpunosti kompletira sve aktivnosti na nacionalnom prostoru, dosegla gotovo enciklopedijsku kompletnost u razmatranju fenomena. Osim glavnine teksta koji kronološki donosi povijesni razvoj u pokretu fotoamaterizma (1892.-2017.), knjiga je opremljena i ostalim potrebnim sadržajima od literature, priloga, refleksija o knjizi, bilješke o autoru, kazala imena. Nedvojbeno je riječ o knjizi koja će postati nezaobilazni izvor za rekonstrukciju fenomena hrvatskog fotoamaterizma, pouzdan vodič i vrelo podataka iz kojega će crpsti svaki budući istraživač organiziranog fotoamaterskog pokreta od kraja 19. stoljeća do naših dana.

Nevena Štokić

Fotoklub Kornat, Kukljica
Zadar, 10.12.2016.

Poštovani V. Lozić,

Zahvaljujem na e-mailu u kojem je Vaša knjiga: „Hrvatski fotoamaterski pokret".

Izuzetno vrijedna knjiga, detaljno obrađeno fotografgsko djelovanje do danas.

Čestitam na uspješno završenom istraživačkom poslu i objavljenoj knjizi.

Srdačan pozdrav.

17.12.2016.

Poštovani V. Loziću,

Vaša knjiga je detaljno i opsežno djelo o fotografskoj umjetnosti kroz djelatnost fotoklubova od početaka do danas. Povjesničari i fotografi ćesto će se pozivati na Vašu knjigu. Čestitam na iznimnom trudu u prikupljanju mnoštva podataka i konačnoj objavi knjige.

Ante Jaša

Zagreb, 18.12.2016.

Poštovani gsp. Lozić,

Dakako pozdravljam vaše novo, nadopunjeno i prošireno izdanje o razvoju fotoamaterizma u Hrvatskoj. Ovakvi pregledi specifičnog problemskog opsega temeljna su polazišta za različit tip istraživanja u polju nacionalne povijesti fotografije i uvelike pomažu razumijevanju primarnog konteksta u kojem se događa osobni, autorski i kolektivni razvoj fotografskog medija.

Mislim da bi vidljivost ovakve publikacije bila mnogostruko veća kada bi se na temelju podataka prikupljenih i sistematiziranih za ovu publikacija razvila i objavila online dostupna baza podataka. Čime zaključujem da vam je ovaj izdavački projekt male naklade vrijedan prilog prijavama za javno i privatno financirane natječaje u narednom periodu.

Želim vam uspjeh u daljnjem radu i svako dobro u 2017. godini.

Srdačan pozdrav,

Irena Šimić

Fotoklub Brodosplit
Split, 24.12.2016.

Kada netko nešto radi s ljubavlju i sa srcem, onda ga treba pohvaliti i zavidjeti mu na trudu, koji mnogi ljudi ne bi uspjeli završiti. Iz iskustva znam da ste nailazili na mnogo otpora sa drugih strana, iako ste svojom nakanom njihovim radom htjeli upoznati mnoge ljude, kojima je fotografija postala životni poziv.

Zato Vam od srca čestitam na uspjehu uz svu moju djecu od Zadra do Dubrovnika.

Ante Bezić

Novska, 03.01.2017.

Poštovani kolega i prijatelju,

Čestitam na knjizi koja je vrijedan doprinos hrvatskoj fotografiji, njenoj povijesti i sjećanja na rad mnogih fotografa.

Zahvaljujem na svemu, na velikom radu u prikupljanju materijala za ovo izdanje.

Hvala, želim Vam dobro zdravlje i dug život.

S poštovanjem,

Željko Gašparović

Rijeka, 06.01.2017.

Poštovani Vlatko!!

Prekrasan uradak! Da vas nema trebalo bi vas ismisliti. Lijepo je imati čovjeka koji je toliko uporan, strplljiv i human u svom poslu.

Vi ste živa enciklopedija i mislim da ste zadužili svih nas i našu fotografiju!!

Istog Žorž

Split, 12.01.2017.

Poštovani g.Vladko,

Zahvaljujem Vam na odličnoj knjizi *Hrvatski fotoamaterski pokret*. Kao dobar poznavalac situacije u hrvatskoj fotografiji ova knjiga vraća me u doba kada čovjek čovjeku nije bio vuk.

Hvala Vam i živjeli

Aljoša Krstulović

Koprivnica, 16.01.2017.

Poštovani gospodin Vladko,

Kao zaljubljenik i aktivni sudionik, ujedno i promatrač fotografske umješnosti i umjetnosti,1979 god. pridružila sam se velikoj fotografskoj obitelji i svojem slobodnom vremenu našla smisao i potpunu radost.

Vaša knjiga "Hrvatski amatreski pokret" za mene je pravo blago prikupljene fotografske građe i podataka. Veliki je to i hvale vrijedan poduhvat njezinog autora, gospodina Vladka Lozića. Svakom zaljubljeniku ovog medija, svakako će biti zanimljiva sva ova istraživanja i saznanja o razvoju fotografskih stremljenja našeg domovinskog podneblja, u periodu od samih početaka pa sve do današnjih dana.

Poštovani i dragi gospodin Vladko, mnogo Vam hvala na ovom iscrpnom i obimnom istraživačkom daru, uz naš fotografski pozdrav i želje za dobrim svijetlom.

Božica Radinović

U Rijeci, 21.siječnja 2017

MIŠLJENJE O KNJIZI
Vladko Lozić
HRVATSKI FOTOAMATERSKI POKRETI OPĆEG NAPRETKA
Naklada Autora, Zagreb, 2016., 366 str.

Pročitavši pažljivo i s posebnim zanimanjem priloženi tekst koji se uklapa u meni dobro poznatu tematiku povijesti fotografije u Hrvatskoj, te na osnovu poznavanja cjelokupnog stručnog i istraživačkog opusa gospodina Vladka Lozića, slobodan sam iznijeti svoja zapažanja i zaključak.

Uvodne napomene

Već sam, nadasve zanimljiv naslov eksplicitno nagovješćuje da je riječ o neosporno izazovnoj temi iz stoljetnog razdoblja bogate i burne povjesnice hrvatske fotografije. Riječ je naime o temi u kojoj je autor ne samo istraživač, već i aktivni sudionik fotograf - stvaralac. Već nakon letimičnog pregleda knjige stječe se dojam da je riječ o vrhunskom uratku koji se mogao postići samo sretnim spletom okolnosti. Trud što ga je rijetko viđenim entuzijazmom autor godinama ulagao u skupljanje i obradu hrvatske fotografske baštine, uz pomoć vrsnih suradnika okrunjen je na najljepši način.

Rukopis sadrži 366 stranica teksta popraćenog brojnim ilustracijama i tablicama ispunjenim relevantnim podacima. Iz opsežnog sadržaja nakon *Predgovora* slijedi kronološki prikaz fotamaterskog pokreta u Hrvatskoj kroz nekoliko opsežna poglavlja s brojnim potpoglavljim:

- Fotoamaterizam u Hrvatskoj od početaka u 19. stoljeću do Drugog svjetskog rata.
- Razdoblje od Drugog svjetskog rata do Domovinskog rata u kojima su po desetljećima temeljito opisana događanja i sudionici po pojedinim gradovima i fotoklubovima u Hrvatskoj.
- Fotoamaterski pokret u dvijetisućim godinama.
- Izvori i Literatura.
- Popis fotografa - izlagača po desetljećima.
- Mišljenja stručnih recenzenata (Borislav Božić, Ervin Dubrović, Zdenko Kuzmić i Davorin Vujčić).
- Bilješka o autoru.
- Kazalo imena.
- Epilog.

Nakon opetovanog prelistavanja i procjene cjelokupnog teksta slobodan sam iznijeti

Neka zapažanja o stručno-znanstvenoj relevantnost ovoga djela:

Važnost ovoga djela sastoji se u tome što obrađuje tematske cjeline koje su u našoj historiografiji do sada bile zapostavljene i o kojima postoje razmjerno malobrojni radovi.

Uglavnom:.

- Naslov djela je u potpunosti primjeren sadržaju i koncepciji istraživanja te završnoj prezentaciji.
- Tekst je napisan jasno i logično, bez kontradikcija i nepotrebnog ponavljanja.
- Pojedini dijelovi teksta su ujednačeni i primjereni obimu i značaju podataka.
- Rezultati istraživanja su korektno interpretirani.
- Završni zaključci su logično temeljeni na prikazanim rezultatima.
- Izvori i literatura su vrlo bogati kako u fusnotama, tako i na kraju djela.

Zaključak

Već iz osebujnih proslova vidljivo je, a u daljnjem tekstom i ilustracijama potvrđeno, da je Autori znalački i vjerodostojno zamislio i uspio dočarati razvoj fotamaterizma u Hrvatskoj u kontekstu određenog vremena i zbivanja.

Djelo se na neosporno primjeren način naslovom te, sadržajem i obimom uklapa u koncepciju tematskih monografija posvećenih izučavanju ne samo nacionalne povijesti fotografije i likovnih umjetnosti, već i općoj povijesti u najširem kulturološkom kontekstu.

Istraživanje je logički koncipirano i provedeno u skladu s važećim znanstvenim metodama u humanističkim i sociološkim disciplinama uz primjerenu dozu emocija što djelu daje dodatnu subjektivnu toplinu.

Autor je ovim uratkom pokazao niz neupitnih odlika svojstvenih istinskom intelektualcu i zaljubljeniku u ono čega se prihvati i u čemu ustraje koristeći pritom sve svoje profesionalne, fizičke i emotivne kvalitete.

Završno

Budući da djelo, od koncepcije preko prikaza i zaključaka, te svojom opremom, u potpunosti zadovoljava kriterije ozbiljnih publikacija, slobodan sam podržati objavljivanje ove zanimljive i vrijedne knjige. Time će sabran stručno-znanstveni materijal postati dostupan ne samo široj javnosti, već će na najprimjereniji način nagraditi Autorov trud i moguće potaknuti i druge istraživače na neka nova slična nadahnuća.

Ante Škrobonja, MFSH, AFIAP

Galerija LANG

Samobor, 13,02,2017.

Postovani g. Lozic, dakle dobio sam pdf knjigu koja je, moram reći, doista jedinstvena i veličanstvena. Uspio sam je na brzinu i pročitati, to je toliko detaljno obradjen fotoamaterski pokret od samog početka do danas. Zaista je šteta (barem za sada) što još nemate izdavača kako bi to djelo bilo i objavljeno. Vanredan trud.

Srdačno, *Koščević*

Dubrovnik, 14.02.207.

Nedavno sam završila s čitanjem Vaše knjige *Hrvatski fotoamaterski pokret,prilozi za povjesnicu*.

Vaša temeljitost, sistematičnost i sav trud koji ste godinama ulagali u istraživanje ove teme, rezultirali su knjigom koja je iznimno vrijedna ne samo za povijest fotamaterskog pokreta nego i za sve one istraživače koji će se jednog dana baviti ovim zanimljivim dijelom fotografije u Hrvatskoj. Impresivna je količina i kvaliteta podataka koje ste okupili na jednome mjestu.

Usudim se reći kako će ova knjiga zasigurno postati temelj svim budućim istraživačima fotoamaterizma od njegovih prvih koraka pa sve do modernog, digitalnog doba.

Srdačan pozdrav,

Marina Filipović

Zagreb, 20.02,2017.

Dragi prijatelju,

Najprije jedno veliko HVALA. Tvoja knjiga, na čak 364 stranice, još je jedan veliki doprinos inače skromnoj ili, bolje rečeno, gotovo nepostojećoj literaturi koja obrađuje fotoamaterski pokret u Hrvatskoj. Mislim da su naši brojni autori, klubovi i sekcije doprinijeli razvoju fotografije kao umjetnosti, ali i promidžbi Lijepe Naše u svijetu. Svakako nisu beznačajna ni druženja i susreti autora i brojne publike na otvaranjima izložba koja su ponekad potrajala do dugo u noć, a većina se pretvorila u dugotrajna prijateljstva poput našeg.

Iako postoje brojne fotomonografije nas autora koji smo uspjeli užicati sredstva za takva izdanja, mislim da, osim tvojih knjiga "Majstori hrvatske fotografije", "Fotoamaterski pokret u Hrvatskoj", "Fotoklub Zagreb, 1892.-1992.", „Prilozi za povjesnicu", „U susret vremenu", "Majstori hrvatske fotografije, "Zagrebačka fotografija", te priloga u časopisima „Fotorevija" Fotosaveza Jugoslavije, „Tehnička kultura" Hrvatske zajednice tehničke kulture, "Vijenac", ne postoji ništa ili gotovo ništa što bi moglo ukazivati na to da je fotoamaterski pokret uopće postojao na ovom području i što će svjedočiti o brojnosti i kvaliteti autora i radova koji su diljem svijeta osvajali nagrade kao i pojedinaca i klubova koji su predstavili najznačajnije svjetske autora u našim brojnim gradovima.

Pokušao si sažeto prikazati najvažnije podatke, naravno, ovisno o izvorima koji su ti bili dostupni. Naime, gotovo sam siguran da ne postoji jedinstvena arhiva kataloga održanih izložbi u Hrvatskoj, osim u ormarima po različitim klubovima kao što je FK Zagreb ili u torbama autora poput mene i sličnih.

Zahvaljujući tvom radu, postoji arhiva radova u FK Zagreb koje si godinama skupljao. Da to nisi napravio, vjerujem da bi jedan od naših najznačajnih autora, Đoko Milekić, jedan od velikana fotografije na ovom području, „netragom nestao" kao što se to, nažalost, dogodilo s brojnim drugim autorima.

Stoga ti još jedno veliko HVALA i nadam se da ćeš imati vremena, zdravlja i sredstava da nastaviš s radom na prikupljanju i očuvanju tragova fotoamaterizma u Hrvatskoj za buduća pokoljenja, što ima neprocjenjivu vrijednost.

Lijep ti pozdrav,

Miljenko Marohnić

Pula, 21.02.2017.

Poštovani gospodine Lozić,

Prije svega moram se ispričati što prije nisam stigla napisati dojam o Vašoj knjizi, ali što zbog poslovnih obveza i što zbog zdravstvenih problema nisam bila ranije u mogućnosti tome se posvetiti.

Također, VELIKO VAM HVALA što ste odlučili jedan primjerak Vaše knjige poslati za našu stručnu knjižnicu, jer će nam biti od velike koristi u našem budućem radu na bogatoj fotografskoj baštini Istre.

Knjiga me se jako dojmila ne samo zbog teme koju obrađuje, nego i zbog načina na koji je tema fotoamaterskoga pokreta predstavljena, pogotovo količina i kvaliteta sadržaja. Čim sam detaljno pročitala sadržaj knjige, uvidjela sam da je riječ o vrijednom i preciznom višegodišnjem radu u koji je uloženo jako mnogo truda i znanja. Rezultati Vaših istraživanja su stvarno impresivni i predstavljaju veliki doprinos povijesti fotografije u Hrvatskoj. Pogotovo iz razloga što su do sada uglavnom kroz stručnu i publicističku literaturu bili predstavljeni prvenstveno događaji i osobe s područja umjetničke fotografije, a fotoamaterizam je bio više-manje sporedno obrađen i predstavljen. Listajući pomno poglavlje po poglavlje uvidjela sam da Vaša knjiga mijenja taj odnos snaga, jer ističe važnost i značaj amaterske fotografije koja je bila ishodište mnogih istaknutih majstora fotografije u Hrvatskoj. Posebnost Vašega rada je i u tome što se ne ograničavate samo na djelovanje i povijest Fotokluba Zagreb,

nego predstavljate fotoamatersko djelovanje u cijeloj Hrvatskoj od sredine 19. stoljeća pa sve do danas. Pred čitateljem stoji vrlo detaljan i znalački prikaz povijesti fotoamaterizma u sklopu kojega su kronološkim slijedom opisani, možemo slobodno reći, gotovo svi fotografski događaji, autori, udruge i sve ostalo što se tiče fotografije kao neizostavnoga segmenta vizualnih komunikacija. Prvi je put, na jednom mjestu, objedinjena i vizualno predstavljena bogata arhivska i muzejska građa koja nam otkriva sadržaje kataloga i popratnih publikacija brojnih izložbi i natječaja, te rad i djelovanje istaknutih pojedinaca. Tu je naravno i detaljan popis strane i domaće literature s područja fotografije, koji će svakom budućem istraživaču biti od velike koristi i pomoći. Kroz povijesni prikaz fotoamaterskoga pokreta upoznajemo se sa svim fotografskim manifestacijama, mjestima njihova održavanja i članovima žirija. Sviđa mi se također što ste odlučili uz rad svakoga fotokluba, ukratko predstaviti i neke od istaknutijih i poznatijih članova. Značaj knjige je u tome što donosi i vrijedne priloge u kojima su objedinjeni popisi fotografa i sudionika fotografskih manifestacija kroz dugih 5. desetljeća fotoamaterskoga pokreta, te vodećih osoba važnih ustanova kao što su Fotoamaterski savez, Fotosavez Hrvatske i Hrvatski fotosavez.

Čestitam Vam od srca na ovoj izuzetnoj knjizi!

Bila mi je osobita čast i zadovoljstvo čitati je, sigurna sam da će mi biti od velike pomoći u daljnjem radu i svakako bi je preporučila u stručnim i fotografskim krugovima.

Nadam se da će biti prilike za neku buduću suradnju i da Vas osobno upoznam.

Srdačan pozdrav,

Lana Skuljan Bilić

Zagreb, 22.02.2017.

Vladko Lozić: "Hrvatski fotoamaterski pokret"

Iako sam već čitavi niz godina vezana uz fotografiju i, iako me uvijek iznova ponese svaka njena dobra manifestacija kojih uistinu ne nedostaje na našim prostorima već više od stoljeća i pol, kao voditeljica službe za fotografsku dokumentaciju Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture smatram da sam, pored niza vrsnih fotografskih povjesnika i znalaca na našim prostorima, uistinu pozvana kompetentno prosuđivati tek o nacionalnoj konzervatorskoj fotografiji. No, kako preuzetu časnu obavezu treba sprovesti u djelo iznosim osobni stav i zapažanja o knjizi i oko knjige.

Knjiga „Hrvatski fotoamaterski pokret" autora Vladka Lozića, predviđena da ugleda svjetlo dana početkom 2017. godine, o 125 godišnjici utemeljenja našega fotoamaterizma, još je uvijek, nažalost, dostupna tek u digitalnom obliku, ostajući tako *u fokusu* tek užeg broja čitatelja od vjerujem brojnih potencijalno zainteresiranih. Time je naš fotoamaterizam, usprkos svoje prisutnosti koja ove godine bilježi svoj respektabilni jubilej i unatoč njegovim zavidnim postignućima, ovom prilikom ostao neshvatljivo neprepoznat. Preostaje nadati se i vjerovati da to doskora neće biti tako. Kamo li sreće ako neko od budućih izdanja ove vrijedne publikacije dočekamo popraćeno, osim predviđenim reprodukcijama izložbenih kataloga, također pokojom dobrom reprodukcijom naših vrlih fotoamatera!

Knjiga Vladka Lozića doživljava se kao respektabilan imenik i orijentir u svijetu našega fotoamaterizma, temeljen na piščevoj zavidnoj erudiciji i altruističkoj potrebi da mnoge njegove ključne manifestacija spasi od zaborava i sačuva za buduće generacije. Pridodajmo tome činjenicu kako je autor još za mlađih dana, 60-ih godina prošloga stoljeća, osvijestio problem neizbježnog vremenskog protoka, prolaznosti, nestanka i zaborava, što ga je potaklo da osnuje zbirku nacionalne amaterske fotografije pod okriljem Fotokluba Zagreb, koja je, poradi svoje kulturno-povijesne i umjetničke vrijednosti, time i iznimnog značaja za nacionalnu kulturnu baštinu 2005. godine upisan u Registar zaštićenih kulturnih dobara Republike Hrvatske.

Knjiga „Hrvatski amaterski pokret" doživljava se kao umješno tkanje kroz čiju se osnovu, sačinjenu iz više ili manje znanih činjenica, ispreda potka od brojnih novih i predragocjenih podatka neophodnih za upotpunjavanje slike o hrvatskom fotoamaterizmu općenito, pa i šire.

Ona predstavlja m e m o r i j u , čvrsti temelj, divovski korak naprijed, ogromnu pomoć i snažan poticaj svim budućim proučavanjima našeg fotoamaterizma i naše fotografije općenito.

Sanja Grković

Tuzla, 07.03.2017.

Dragi Vladko,

Pažljivo sam iščitao tvoju knjigu. Sve što bih i ja rekao o knjizi već je rečeno. Hvala ti što si se upustio o ovako veliki i težak posao. Tvoja knjiga, kao neiscrpna riznica, korisno će poslužit i drugima koji se bave historijom fotoaamaterizma na ovim prostorima. Isto tako može da posluži i kao izvor ideja za razvoj fotoamaterizma u klubovima izvan Hrvatske.

Hvala ti još jednom i drago mi je što pripadam fotoamaterskoj porodici i ponosan sam što imamo jednog takvog izuzetnog člana člana kao što si ti.

Faruk Ibrahimović

Zagreb, 22.03.2017.

Kao prvo želim pohvaliti vrlo veliki trud i rad uložen u njezin nastanak. Knjiga je u svakom slučaju značajan i sigurno dosad najpotpuniji pregled razvoja hrvatske amaterske fotografije, pa tako temeljno djelo u svakom daljem proučavanju povijesti hrvatske fotografije. Zato mi je posebno drago što ste mi ga učinili dostupnim kako bi mi poslužilo kao polazište u mojim osobnim istraživanjima različitih oblika fotografije u Hrvatskoj.

Mladen RAC

Koprivnica, 05.04.2017.

UZ „HRVATSKI FOTOAMATERSKI POKRET"
Vladka Lozića

Samo se iskreni zaljubljenik u hrvatsku fotografiju, a rekao bih i povijest ove grane likovne umjetnosti, kakav je gospodin Vladko Lozić može uhvatiti u koštac i uložiti tako puno truda da istraži, sistematizira i objedini brojne i disperzirane podatke koje, na ovaj ili onaj način, govore o fotoamaterskom pokretu u Hrvatskoj u proteklih 125 godine.

Istražio je Vladko Lozić djelovanje velikih i malih fotoklubova, prikupio sve potrebne podatke iz više ili manje dostupnih izvora da bi svima u Hrvatskoj, a osobito onima koji su dio tog dugotrajno živućeg fenomena kako što je fotografija, na dokumentirani i autorski način ukazao na doista respektabilnu povijest fotografije u Hrvata. Umješno je valorizirao višestruke vrijednosti hrvatske fotografije, ukazavši pritom na uvjerljiv i ujedno objektivan način na majstore fotografije i bezbrojne fotoamatere koji su obilježili promatrano razdoblje od 125 godina.

Mogao je to učiniti samo čovjek koji je desetljećima uključen u fotoamaterski pokret u našoj zemlji, kao majstor fotografije, tajnik Fotokluba Zagreb, kao autor koji se čitavo vrijeme zalaže za zasluženo mjesto koje fotografija i fotoamateri moraju imati, pomažući u radu fotoklubove u osnivanju, ali i prateći njihov rad. Gotovo pola stoljeća Lozić marljivo prikuplja podatke o hrvatskoj fotografiji, kao i fotografije za zbirku Fotokluba Zagreb. Rekao bih da se i iz edicije „Hrvatski fotoamaterski pokret" jasno vidi njegovo nastojanje da promovira hrvatske fotografije u našoj zemlji, ali i na međunarodnoj sceni. Naravno da to vrijedi i za perjanicu hrvatske fotografije – Fotoklub Zagreb. Nemjer-

ljiv je Lozićev doprinos u hrvatskom fotoamaterskom pokretu, i kao izlagača na izložbama fotografije i kao pedantnog i strpljivog skupljača podataka vezanih uz izložbenu fotografiju. Kao takvoga poznaju ga svi kojima je hrvatska fotografija na srcu, a to su brojni pojedinci iz fotoklubova iz čitave Hrvatske. Čast mi je da sam među njima i ja!

Vjerujem da će se mnogi složiti da je knjiga „Hrvatski fotoamaterski pokret" (prilozi za povjesnici) gospodina Vladka Lozića namjenjena svim fotoamaterima, fotografima i kulturnim djelatnicima u našoj zemlji. Prikaz fotoamaterizma obrađen je kroz četiri poglavlja u kojima su, na sažeti način, odabrani događaji i značajni autori koji su dali svoj doprinos međunarodnom ugledu Fotokluba Zagreb i hrvatske fotografije. Vladko Lozić, kroničar hrvatskog fotoamaterizma i osebujni kreativni fotograf, na jednako je zanimljivi način prikazao razvoj fotoamaterskog pokrete u Hrvatskoj i Zagrebu, kao i zbivanja na hrvatskoj fotografskoj sceni u najnovije digitalno doba fotografije. Na gotovo svakoj od više od 300 stranica knjige mogu se pronaći dragocjeni podaci koji govore o uvjetima u kojima je nastajao i u kojima traje hrvatski fotoamaterizam, baš kao i o njegovoj ulozi u mnogim društvenim zbivanjima. Rekao bih da se iz čitavog djela može vidjeti iskreno Lozićevo vjerovanje u činjenicu da hrvatska kultura ima itekako značajno mjesto u europskoj kulturi, kao što i hrvatska fotografija u svemu tome ima značajnu ulogu.

Iskreno su me oduševili dijelovi knjige (ovu riječ namjerno koristim!) u kojima autor ističe doprinose fotoamaterskog pokreta fotografskoj struci, odnosno fotografskoj umjetnosti.

Žalim samo zbog činjenice da je ovako stručan kroničar hrvatskog fotoamaterizma i istaknuti fotografski kreativac poput Vladka Lozića morao ovaj značajan prilog za povjesnicu fotoamaterizma u Hrvatskoj objaviti u vlastitoj nakladi. Iskreno se nadam da će mjerodavni veoma brzo shvatiti od kakve je neprocjenljive vrijednosti knjiga o kojoj je ovdje riječ i da će uskoro biti tiskana poput monografije „Majstori hrvatske fotografije" s kojom se nadopunjuje i čini zapravo jednu cjelinu.

A Vladko Lozić i hrvatski fotoamaterski pokret to zaslužuju!

ŽELJKO CAR, mag. Iur.
Umjetnički fotograf, AFIAP

Rijeka, 07.05.2017.

Prikaz knjige Vladka Lozića, HRVATSKI FOTOAMATERSKI POKRET, prilozi za povjesnicu, Zagreb 2016.

Knjiga Hrvatski fotoamaterski pokret, prilozi za povjesnicu, izdana u Zagrebu 2016, u vlastitom izdanju autora, (obima 366 stranica), obnovljeno je i prošireno i dopunjeno izdanje knjige, istog autora pod naslovoma: Fotoamaterski pokret u Hrvatskoj, objavljenoj u Zagrebu 2003 godine. (obima 240 stranica u nakladi Fotokluba Zagreb).

Obje knjige autora VLADKA LOZIĆA iz 2003. i 2016. godine, najcjelovitiji su prikazi Fotoamaterskog pokreta u Hrvatskoj, od prvih zbivanja na fotografskoj amaterskoj sceni krajem XIX. stoljeća pa do današnjih dana. Autor kronološki prati razvoj i zbivanja među fotografima amaterima, prvenstveno u Zagrebu, kao ishodištu fotoamaterizma u nas, te širom svih većih, i manjih gradova i mjesta širom Hrvatske.

Knjiga je razdijeljena u poglavlja koja označajvaju kronološku i lokacijsku prekretnicu stremljenja hrvatskih fotoaamtera. Najvažnija poglavlja su:

-Razvoj fotoamaterskog pokreta u Hrvatskoj,
-Uspon zagrebačkog fotoamaterskog pokreta i Fotoklub Zagreb,
-Fotoamaterski pokret tijekom II. svjetskog rata,
-Fotoamaterski pokrete od II. sv. rata do kraja dvadesetog stoljeća,
-Fotoamaterski pokret u digitalnom dobu dvadeset i prvog stoljeća,

Knjiga ima prvenstveneo izvorni dokumentacioni karakter, ona je enciklopedija hrvatskog fotoamaterizma, opremljena je s popisom svih izložbi foto amatera širom Hrvatske, od prvih početaka do zadnjih dana, popisom svih izlagača i članova žirija, te funkcionera u krovnim organizacijama hrvatskog fotoamaterizma.

Uz svoj publicistički karakter knjiga je opremljena i znanstvenom aparaturom, ispod teksta je navedeno ukupno 460 fusnota, popisom literaure na dvije stranice, te s više vrlo detaljnih priloga, među njima je najvažniji popis fotografa-izlagača, te iscrpnim kazalom imena na gotovo 30 stranica.

Možemo zaključiti da je knjiga autora VLADKA LOZIĆA Hrvatski fotoamaterski pokret vrlo značajan doprinos hrvatskoj stručnoj/znanstvenoj publicistici na području fotografske/fotoamaterske povijesti te povijesti umjetnosti općenito.

Dokumentarna vrijednost podataka koje nalazimo u knjizi nezamjenjiva je, ona će biti nezaobilazna za sve povijesničare koji se bave istraživanjem ovog dijela naše kluturne povijesti.

Miljenko Smokvina
samostalni istraživač i publicista
hrvatske kulturne i fotografske baštine

Zagreb, 11.05.2017.

Poštovani g. Lozić,

Čestitam, svaka čast!

Evo se već nekoliko tjedana „krećem" Vašom knjigom „Hrvatski fotoamaterski pokret" od prve do tristošesdesetšeste stranice, te se onda ponovno vraćam prema početku knjige.

Vama je, uistinu, uspjelo zabilježiti foto klubove, organizacije, salone, izložbe, događaje, pojedinačna imena fotografa „amatera" od početaka hrvatskog foto-vremena. Bez daljnjega se može utvrditi da ste ovom knjigom stvorili nezaobilazno povijesno djelo koje će s vremenom sigurno sve više dobivati na važnosti. Ovo što ste Vi ovom knjigom uspjeli ostvariti je nevjerojatno značajno za svakog tko će se ikada na bilo koji način stručno baviti, ili možda samo interesirati za razvoj fotografije u Hrvata od početaka do danas.

Knjiga sadrži nevjerojatno puno podataka, dokumenata, svekolikog materijala, da se može samo skinuti kapu pred Vašim dugogodišnjim trudom i upornosti kojom ste sve ove dokumente vremena uspjeli sakupiti i sačuvati za buduće naraštaje.

Iz viđenog, također, proizlazi i nezaobilazna činjenica, pogotovo kada se pozabavimo spomenutim imenima, da su baš iz krugova fotografa amatera proistekli vrhunski fotografi - umjetnici. A nisu to samo najpoznatija imena kao primjerice Dabac, Grčević, Pavić, Vranić, braća Brkan, već do danas i još mnoga imena vrhunskih fotografa - umjetnika čija se djela i dandanas primaju i nagrađuju čak i na najpoznatijim svjetskim salonima, primjerice Neda Rački, M. Marotti, Zvonko Radičanin.... Svi su oni u knjizi zabilježeni.

Hvala na ovoj knjizi.

S poštovanjem

Božo (Božidar) Marijančić
Slikar i fotoumjetnik EFIAP/b

Zadar, 24.05.2017.

Posvećeno „organiziranom fotoamaterskom pokretu u Hrvatskoj", djelo Vladka Lozića *Hrvatski fotoamaterski pokret* (Zagreb, 2016.) ne gubi ništa od svoga šireg referencijalnog značenja. Točnije rečeno, u pitanju je nezaobilazan izvor za bilo kakav pokušaj sinteze prošlosti fotografije u Hrvatskoj. Pri tome valja imati na umu kako *amaterski pokret* nije jednoznačan pojam. Iza fotoamaterizma može stajati umjetnička, klupska, hobistička, izlagačka, salonska, dokumentarna i tko zna kakva još fotografiju. U svakom slučaju, nije u pitanju nikakva posebna snimateljska poetika, iako može biti i to, već (najčešće) organizacijska forma.

U taj se pokret, na primjer, svrstava i zadarski međunarodni

salon *Čovjek i more*, što su ga 1957. i 1958. organizirali Udruženje morskog ribarstva ondašnje Jugoslavije i zadarski Kotarski odbor, a 1963. obnovila i nastavila priređivati, sve do 2007. godine, Galerija umjetnina zadarskoga Narodnog muzeja. Dakle, posve profesionalno ustrojena priredba na kojoj su izlagali profesionalci svjetske reputacije, ali i gotovo anonimni amateri. Na drugoj strani, pak, samostalnu izložbu legendarnog Ante Brkana priređuje, 1959. godine, zadarski amaterski Fotoklub. Takvih primjera ima diljem Hrvatske.

Posebno vrijedna odlika ove knjige jest njezin *timing*. Javlja se točno u doba definitivnoga rastanka od tzv. analogne fotografije i prelaska u virtualni svijet digitaloga fotografskog postupka. Upravo će se tu podvući crta i praviti bilance jedne epohe, a tako što nije moguće bez izvora i podataka. Gdje ih naći na okupu i pedantno sistematizirane, ako ne u knjizi Vladka Lozića? Autor se dosljedno drži onoga što je stavio kao moto na početku knjige: „kada se dokazi jednom izgube ili unište, nema načina da ih obnovimo".

To što je potanko precizirao kako ga zanimaju „fotoamaterski pokreti s izrazito umjetničkim ciljevima" i kako želi stvoriti osnovu „za daljnju umjetničku valorizaciju toga pokreta i njegov doprinos razvoju fotografske umjetnosti u Hrvatskoj", još više ojačava razdjelnicu dviju epoha. Pojam umjetnosti i fotografije temeljito se mijenja. Na onu umjetnost i fotografiju o kojoj govore podaci u Lozićevoj knjizi gledalo se (uglavnom) kroz formu, a na današnju kroz značenje. Ono što je nekoć bila moć umjetnosti sada je postalo moć komunikacije. Do jučer se vjerovalo kako je fotografija neporeciv dokaz, a sada se to proglašava običnim mitom! Nije bez razloga jedno poglavlje u knjizi naslovljeno *Digitalno doba 21. stoljeća i osnivanje novih klubova. Last but not the least*, kada Lozić želi „da se među stručnjacima napokon raščiste dileme o fotoamaterskom pokretu i njegovoj ulozi u razvoju hrvatske fotografske umjetnosti", također je u pravu. I tu treba osnažiti razdjelnicu. Razlika između fotografije i umjetnosti nije više prijeporna, što ne znači kako nije donedavno imala određeni smisao. Isto tako, ni amateri (a s njima i profesionalci) nisu više ono što su nekoć bili! I tu su digitali, mobiteli i internetske pustopoljine učinili svoje. Na tom razmeđu stoji Lozićevo djelo kao pouzdan putokaz u (bolju) prošlost.

Abdulah Seferović

Đurđevac, 28.05.2017.

Vladko Lozić, jedan od, ne, nego jedini, koji je imao potrebu da registrira sve što se dešavalo u hrvatskoj fotografiji od prvih fotografija do danas, s ogromnim strpljenjem kroničara crpeći potrebne podatke iz klupskih arhiva, plakata, kataloga i vlastitog učestvovanja na izložbama, napravio je jedinstveni katalog povijesti hrvatskih fotografa i fotografije. Oteo je zaboravu stogodišnji rad umjetnosti svjetla, njene autore i klubove.

Kruno Heidler

Zagreb, 01.08.2017.

Impresivna zabilješka priloga za povjesnicu

Ne kaže se uzalud da su *Titanik* napravili profesionalci, a Noinu *arku* amateri. Sama fotografija je, u ovom slučaju, uistinu, specifičan medij. Nitko nije tako utjecao na razvoj svih znanstveno-humanističkih i umjetničkih disciplina kao ona. Zahvaljujući ubrzanom razvoju tehnlogije ljudi bez obzira na dob, manje-više, uspješno koriste taj medij ne bi li snimili kakav važan događaj ili *selfie*.

Poznato je da na međunarodnim izložbama i salonima, danas, bok uz bok, ravnopravno izlažu fotografi amateri i profesionalci, natječući se za glavne nagrade. Nigdje drugdje ta granica nije tako uska kao kod fotografije. Potrebno je nešto novaca i vremena, te puno ljubavi i strpljenja da bi se sama tehnika snimanja usavršila. No, neki autori toliko brzo napreduju da u konačnici stvaraju originalna djela, prelazeći u svijet čistog, iskrenog umjetničkog i duhovnog doživljaja.

Vladko Lozić je stvorio impresivnu knjigu pod naslovom *Hrvatski fotoamaterski pokret* s podnaslovom *Prilozi za povjesnicu* gdje je do detalja zabilježio razvoj umjetničke fotografije od kraja 19. stoljeća, pa sve do današnjih dana, proslavivši tako 125 godina postojanja Fotokluba Zagreb. Lozić je, uistinu, iskoristio svoj položaj tajnika Fotokluba Zagreb: u dva navrata, više od trideset godina je bio na toj funkciji, sjecištu svih važnih informacija i događaja, te pomno prikupljajući podatke i kataloge brojnih izložbi, koje će kasnije upotrijebiti u ovoj važnoj i jedinoj takvoj opširnoj monografiji na našim prostorima. Samo kad se pogleda kazalo imena na kraju knjige s nekoliko stotina fotografa-umjetnika, za koje smo više ili manje čuli, jasno je da je ovo bitan dokument za razumijevanja povijesti svih fotokluba koji su dijelovali na ovim prostorima i to kroz nekoliko bivših država.

No, Lozić je uz sve to i odličan umjetnik, specijalist za *life* fotografiju visoke umjetničke kvalitete što mu je omogućilo da sa lakoćom prepozna i izdvoji one autore ili pojedince koji su svojim stvaralaštvom i radom utjecali na razvoj fotografije u nas. Zanimljiv je, također, i stilski pristup pisanja pojedninih biografija sa svim relevantnim činjenicama koje će kasniji naraštaji moći slobodno koristiti ne bi li bolje upoznali sva ta minula vremena koje je autor ove knjige sačuvao od vječnog zaborava.

Vladko Lozić se iskazao kao minuciozni istraživač i kroničar, postavivši čvrst temelj za razumijevanja povijesti razvoja amaterske fotografije, stvorivši pritom nezaobilazno, kapitalno djelo kojem ćemo se s oduševljenjem ponovo vraćati.

Svebor Vidmar

Bilješka o autoru

Vladko Lozić, diplomirani inženjer elektrotehnike i magistar tehničkih znanosti, rođen je 1933. godine u Bosanskoj Gradiški.

Član je Frotokluba Zagreb od 1952. g. Kao član Fotokluba Zagreb aktivno izlaže svoje radove od 1957. do konca 80-ih godina prošlog stoljeća. U tom razdoblju izlagao je na oko 350 izložbi fotografije, kako u zemlji tako i u inozemstvu, od čega na više od 70 međunarodnih. Za svoju izložbenu djelatnost osvojio je preko 60 raznih nagrada i priznanja (pohvale, plakete, diplome i sl.). U vremenu od 1963. do danas održao je 51 samostalnu izložbu fotografije u zemlji i inozemstvu (Austrija, Bosna i Hercegovina, Italija, Mađarska, Rumunjska, Slovenija, Srbija).

Za dostignuća na polju umjetničke fotografije Fotosavez Jugoslavije dodjeljuje mu 1974. godine počasno zvanje *Kandidata majstora fotografije* (KMFFSJ), a 1977. počasno zvanje *Majstora fotografije* (MFFSJ). To je zvanje kasnije nostrificirao *Hrvatski fotosavez* i dodjelio mu zvanje *Majstora fotografije* (MFHFS). Nositelj je počasnog zvanja AFIAP (*Artist FIAP*), koje mu 1975. godine je dodijelila *Međunarodna federacija za fotografsku umjetnost* (FIAP).

Tijekom vremena objavljivao je u časopisu *Foto-kino revija Fotosaveza Jugoslavije*, u časopisu *Tehnička kultura Hrvatske zajednice tehničke kulture*, kao i u dnevnom tisku niz radova vezanih uz svoja istraživanja fotografskih prilika u Hrvatskoj.

Svoje radove objavljivao je i u časopisu *Informatica museologica* Muzejskog dokumentacijskog centra u Zagrebu: *Zbirka hrvatske fotografije pri Fotoklubu Zagreb* (2000.), *Zagrebačka škola fotografije* (2011.) i *Socrealizam u hrvatskoj fotografiji* (2014.).

Također je objavio i niz knjiga vezanih uz povijest Fotokluba Zagreb, odnosno fotoamaterski pokret u Hrvatskoj: *Fotoklub Zagreb, 1892.-1992. – prilozi za povjesnicu* (2000.), *Fotoamaterski pokret u Hrvatskoj* (2003.), *115 godina Fotokluba Zagreb* (2009.), *Stoljeće promidžbe fotografije, 1910.-2010.* (2010.) Fotomonografija *U susret vremenu* (2013.).

S drugim autorima sudjeluje u objavljivanju sljedećih knjiga: *Zagrebačka fotografija almanah* (autori: mr. sc. Nada Grčević, mr. sc. Mladen Grčević, prof. Zdenko Kuzmić, mr. sc. Vladko Lozić) (1978.); *Fotomonografija - Majstori hrvatske fotografije* (autori: prof. Zdenko Kuzmić, mr. sc. Vladko Lozić) (2006.); *Socijalistički realizam u hrvatskoj fotografiji* (autori: prof. Zdenko Kuzmić, mr. sc. Vladko Lozić) (2006.); *Fotomonografija - Slike vremena* (autori: prof. Zdenko Kuzmić, mr. sc. Vladko Lozić, Vinko Šebrek) (2007.).

U cilju promidžbe hrvatske umjetničke fotografije u suradnji s prof. Zdenkom Kuzmićem realizira projekt objavljivanja autora iz *Zbirke hrvatske fotografije* Fotokluba Zagreb u časopisu *Vijenac Matice hrvatske*. Taj je projekt tekao kontinuirano u vremenu od 2000. do 2004. i u njemu je slikom i tekstom predstavljeno 111 autora.

U razdoblju od 1967. do 1983. godine obavlja dužnost tajnika Fotokluba Zagreb. Tajničku dužnost ponovno preuzima 1997. i ostaje na toj dužnosti do 2015. godine. Tijekom svih tih godina, namjerno stojeći u sjeni, ne ističući se i ne nametući svoje likovne i ostale nazore, budno je pratio i poticao sva klupska događanja, te doprinio razvoju i uspjesima mnogih generacija fotoamatera.

Kao tajnik Kluba 1968. godine obnavlja održavanje *Zagreb salona međunarodne izložbe fotografije*, a 1970. osniva pri Fotoklubu Zagreb *Zbirku hrvatske fotografije*. Zbirka je na temelju Rješenja o preventivoj zaštiti spomenika kulture kod *Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture* u Zagrebu (1990.), *Gradskog zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirode* (2002.) i na koncu *Ministarstva kulture – Uprave za zaštitu kulturne baštine*, upisana u *Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske* pod brojem P-200, u svojstvu kulturnog dobra (2005.).

Za svoj dugogodišnji organizacijski rad u Fotoklubu Zagreb, *Narodnoj tehnici* Zagreba i Hrvatske i u *Fotosavezu Hrvatske* dobiva niz priznanja od kojih su najznačajnija: *Orden rada sa srebrnim vijencem* (1977.), počasno zvanje *ESFIAP* (1979.) *Međunarodne federacije za fotografsku umjetnost*, *Plaketa Tošo Dabac* (1980.)

te počasno zvanje *Hon AAFR* (1983.) Rumunjskog fotografskog saveza.

Nositelj je *Nagrade Tehničke kulture* grada Zagreba statue *Zlatna krila*, koju je dodjeljivala Narodne tehnike Zagreba (1971.), N*agrade Narodne tehnike Hrvatske* (1991.), *Nagrade Zagrebačke zajednice tehničke kulture Dr. Oton Kučera za životno djelo* (2004.), *Povelje Hrvatske zajednice tehničke kulture* (2006.), *Državne nagrade tehničke kulture Faust Vrančić* (2007.), *Nagrade Hrvatske zajednice tehničke kulture za životno djelo* (2013.).

Zaslužni je član Fotokluba Zagreb (1964.), Narodne tehnike Hrvatske (1971.), Fotokluba Rovinj (1990.), Fotokluba Osijek (2010.) i Fotokluba Rijeka (2015.)

Kolekcije njegovih radova čuvaju se u *Zbirci hrvatske fotografije* pri Fotoklubu Zagreb, u *Muzeju grada Šibenika, Muzeju grada Zadra* i *Muzeju grada Rijeke.*

Živi i radi u Zagrebu.

Kazalo imena

U ovom kazalu imena daje se popis fotografa – izlagača abecednim redom, od pedesetih godina nadalje, do kojih sam mogao doći pretraživanjem dostupnih kataloga izložbi fotografija i iz drugih izvora.

Uz prezime i ime navode se gradovi u kojima su fotografi obitavali. Za one gradove u kojima je bilo više klubova (Križevci, Osijek, Rijeka, Split, Zagreb) navode se i nazivi klubova, ako je to bilo moguće jednoznačno utvrditi. Izuzetak čini Osijek, gdje se samo kod pojedinih imena navode neki drugi osječki klubovi koji su kratko postojali, a nisu imali utjecaja na fotografiju u Osijeku.

Za ostale gradove ne navode se nazivi klubova, jer u pravilu nose naziv grada. Imena nekih fotografa – izlagača pojavljuju se u više gradova (klubova), prema tome kako su izlagači mijenjali mjesto svog boravka.

Za izlagače iz gradova u kojima je bilo više klubova, a za koje nisam mogao sa sigurnošću utvrditi kojem klubu pripadaju, uz njihovo ime navodi se samo grad.

A

Abadžić, Stanko – Borovo, FK Borovo, Zagreb, FK Zagreb
Abram, Alberto – Pula, FK Pula
Ačić, Svetozar – Osijek, FK Osijek
Ačimović, Nikola – Zagreb, FK Rade Končar
Adam, Miroslav – Osijek
Adamko, Ana – Vukovar
Adamko, Ernest – Vukovar
Alberto, Abram – Pula
Aleksić, Franjo – Karlovac
Aličević, Zlatan – Zagreb, FK Zagi-foto
Ambroš, Marko – Osijek
Ancelj, Željko – Pula
Andrašević, Karlo – Karlovac
Andrilović, Neven – Zagreb, FK Zagreb
Anić, Višnja – Zagreb, Cro Art Photo Club
Antić, Goran – Beli Manastir, FK Baranja-film
Antolić, Stjepan – Grubišno Polje
Antolović, Kristijan – Osijek
Antolović, Marijan – Valpovo
Antolović, Milivoj – Rijeka
Antončić, Vlatka – Zagreb, FK Zagreb
Antunović, Boris – FK Brodosplit, Split
Antunović, Julija – FK Brodosplit, Split
Antunović, Teodor – Osijek
Antunov, Helena – Našice, FK ZOOM
Antunović, Zdenka – Đakovo, FKK Đakovo
Apro, Đerđ – Rijeka, Fotosekcija Baklje
Arač, Krunoslav – Đurđevac, FKK Drava, Koprivnica
Arbutina, Miroslav – Sisak
Arnaut, Ana – Valpovo
Arsenijević, Siniša – Zagreb, FK Veterina
Astalaš, Vendel – Vukovar
Atletić, Zvonimir – Zagreb, FK Zagreb

B

Babac, Ljubica – Zagreb, FK Zagreb
Babić, Dragan – Split, FK Jadran
Babić, Ivo – Split, FK Split
Babić, Mladen – Zagreb, FK Zagreb
Babić, Tomislav – Vinkovci
Babić, Valter – Pula, FK Uljanik
Bacelj, Marijana – Rovinj, CVU Batana
Bača, Marko Miroslav – Zagreb, FK Zagreb
Bačić, Živko – Split
Baćani, Bogumil – Zagreb, FK Rade Končar i FK Zagreb
Badrov, Željko – Zagreb, Cro Art Photo Club
Bagić, Željko – Zagreb, FK Zagreb
Baić, Mirko – Zagreb, FK Zagreb
Baić, Vlado – Varaždin, FK Sloboda-VIS
Bajić, Dean – Rovinj, CVU Batana
Bakotić, Lovro – Vinkovci
Balentić, Zlatko – Osijek
Balentović, Roberta – Osijek
Baliban, Vedrana – Vinkovci, FK Vinkovci
Baloban, Ljuban – Borovo
Ballon, Robert – Zagreb, FK Zagreb
Baltić, Hrvoje – Đurđevac
Baljkas, Sanja – Zagreb, FK Zagreb
Ban, Dejan – Rijeka, FK Color
Bančić, Ermano – Rovinj, CVU Batana
Bančić, Kristijan – Rovinj, CVU Batana
Banić, Jelena- Split, FK Brodosplit
Banić, Milan – Sisak, FK Željezara
Barac, Mirko – Beli Manastir
Barak, Josip – Rijeka, FK Rijeka
Barčot, Fanita – Rijeka, FK Rijeka
Barčot Nikolac, Fanita – Split
Barhanović, Nino – Zagreb, FK Zagreb
Barić, Leo – Zagreb, FK Zagreb
Baričić, Dean – Zagreb, FK Zagreb
Barišić, Arijana – Zagreb, FK Zagreb
Barlek, Frano – Dubrovnik
Bartol, Ivan – Karlovac
Bartulović, Martin – Split, FK Jugoplastika
Batinić, Pavle – Osijek, FK Panorama
Batinović, Grga – Korčula
Batory, Mladen – Rijeka, Fotosekcija KUD Baklje

Batur, Marko – Zagreb, FK OKO Doma JNA
Baumgartner, David – Vinkovci
Baumholc, Franjo – Đakovo, FKK Đakovo
Bavčević, Boško – Split, FK Ruđer Bošković
Bazdan, Petar – Dubrovnik
Bazeli, Zoran – Dubrovnik
Bedalov, Žarko – Split
Bedek, Mirko – Zagreb, FK Zagi-foto
Bedeković, Branko – Osijek, FK Osijek SUP
Behin, Milorad – Varaždin, FK Varaždin
Bek, Ema – Varaždin, FK Varaždin
Belas, Darko – Rijeka, FK Rijeka i Fotosekcija Baklje
Bendiš, Miro – Dubrovnik i Zagreb, FK Zagreb
Belić, Đulijano – Pula, FK Pula
Beni, Nikola – Vinkovci
Benko, Ladislav – Zagreb, FK Zagreb
Benko, Ružica – Zagreb, FK Zagreb
Benković, Josip – Zagreb, FK Zagreb
Berić, Branko – Šibenik, FK Šibenik
Beronja, Stjepan – Karlovac, FK Karlovac
Bertoša, Rene – Rijeka, FK Color
Bešić, Oliver – Virovitica
Bešić, Velimir – Virovitica
Bezić, Ante – Split, FK Brodosplit
Bibulić, Luciano – Rijeka, FK Color
Bijelac, R. – Zagreb, FK Grafičar
Bilaš, Jeronim – Zagreb, FK Zagreb
Bijelić, Željko – Borovo, FK Borovo
Bilosnić, Pablo – Zadar
Biljak, Matko – Split, FK Split
Biočić, Ante – Split, FK Jugoplastika
Biočina, Snježana – Zagreb, FK Zagi-foto
Birnbaum, Mirko – Zagreb, FK Grafičar
Birtić, Koloman – Zagreb, FK Zagreb
Biščan, Nataša – Zagreb, FK Zagreb, FK Zagi-foto
Bišćan, Mladen – Zagreb, FK Fotokemika i FK Zagi-foto
Bitory, Mladen – Rijeka,
Bizek, Ivan – Lepoglava, FK Deseti K
Biželj, Drago – Daruvar
Bjelčević, Sara – Čeminac, Fotoskupina CTK
Bjelovučić, Nereo – Zagreb, FK Zagreb
Blagec, Ljudevit – Split, FK Ruđer Bošković
Blagušević, Valentina – Križ, FVK 35 mm Križ
Blažeka, Daniel – Čakovec, FK Čakovec
Blažević, Drago – Vinkovci, FK Vinkovci
Blažević, Mario – Čakovec, FK Čakovec
Blažić Milošević, Linda – Rijeka, FK Rijeka
Blečić, Željko – Zagreb, FK Zagreb
Bobić, Darko – Varaždin, FK Sloboda-VIS
Bobić, Nande – Zagreb, FK OKO (Doma JNA)
Bodor, Pavao – Dubrovnik
Bogdanović, Ivan – Oroslavje
Bogolin, Robert – Samobor, FK Mimezis
Bogožalec, Josip – Ivanec
Bojić, Joško – Split, FK Split
Bokulić, Ivan – Split, FK Split
Bolant, Davor – Zagreb, FK Zagreb
Bolić, Maja – Rijeka, FK Rijeka
Bolić, Tomislav – Rijeka, FK Rijeka
Boljkovac, Mladen – Karlovac, FK Karlovac, Rovinj, CVU Batana
Boljunčić, Josip – Rovinj
Bonačić, Aleksandar – Zagreb, Cro Art Photo Club
Bonačić, Dario – Opatija
Bondža, Margareta – Vinkovci, FK Vinkovci
Bondža, Ružica – Vinkovci, FK Vinkovci
Bonifačić, Bojana – Rijeka, FK Rijeka
Borčić, Damir – Split, FK Split
Borčić, Dragan – Rijeka, Fotosekcija Baklje, Rovinj, CVU Batana
Borenović, Miljenko – Beli Manastir, FK Baranja-film
Borenović, Rade – Borovo
Boroja, Milenko – Zagreb, FK Fotokemika
Boroša, Božo – Zagreb, FK Fotokemika
Borovnjak, Ivana – Kutina
Borščak, Boris – Koprivnica, FK Podravka
Boršo, Tomislav – Koprivnica, FK Podravka
Bosak, Jurica – Slatina, FVK Slatina
Bosić, Bratislava – Beli Manastir, FK Baranja-film
Bosnar, Predrag – Zagreb, FK Zagreb i FK OOSSO FGZ
Bosnić, Frano – Split, FK Brodogradilište
Bošnjak, Ivica – Split, FK Split
Bošnjak, Sreto – Osijek,
Bošnjak, Vladimir – Osijek
Bota, Dražen – Ivankovo i Vinkovci, FK Vinkovci
Bota, Marija – Vinkovci, FK Vinkovci
Bota, Suzana – Vinkovci, FK Vinkovci
Bota, Josip Bepo – Split, FK Split
Botica, Petar – Čakovec
Božac, Anđelo – Pula, FK Uljanik
Božac, Robert – Rovinj, CVU Batana
Božak, Goran – Lepoglava, FK Deseti K
Božičević, Srećko – Zagreb, FK Zagreb i FK Fotokemika
Božić, Borislav – Rijeka, FK Rijeka
Božić, Marko – Rijeka, FK Color
Božić, Jasna – Pula
Božić Bogović, Denis – Osijek
Brandt, Tomislav – Zagreb, FK Zagreb
Bratović, Ivan – Križevci, FK Partizan
Brboleža, Ante – Split, FK Split
Brener, Magdalena – Valpovo
Breški, Božidar – Lepoglava, FK Deseti K
Breški, Ernest – Lepoglava, FK Deseti K
Brezovac, Drago – Varaždin, FK Sloboda-VIS
Brigljević, Boris – Zagreb, FK Zagreb
Briševac, Čedo – Osijek, FK Osijek SUP
Briški, Stjepan – Zagreb, FK Zagreb
Brizić, Boris – Pula, FK Uljanik
Brkan, Ante – Zadar
Brkan, Zvonimir – Zadar
Brkić, Tomislav – Vinkovci, FK Vinkovci
Brnas, Damir – Borovo, FK Borovo

Brnjas, Damir – Zagreb, FK Zagreb
Brodarac, Josip – Sisak, FK Željezara
Broz, Vanda – Rijeka, FK Rijeka
Brozović, Mirko – Karlovac
Brusić, Kristan – Rijeka, Fotosekcija KUD Baklje
Buble, Franjo – Split, FK Jadran
Buconjić, Tomica – Gospić
Budak Aid, Branimir – Zagreb, FK Zagreb
Budimir, Senka – Bjelovar
Bujanić, Đuri – Čakovec
Bujas, Damir – Zagreb, FK Zagreb
Bujas, Joško – Šibenik, FK Šibenik
Bujas, Michele – Rijeka, FK Color
Bujas, Ramiro – Zagreb, FK Zagreb
Buk, Vilim – Slavonski Brod
Bukovac, Vlado – Zagreb, FK Zagreb
Bukovec, Drago – Čakovec
Bukvić, Mladen – Zagreb, FK Zagreb
Bulat, Dimitrije – Zagreb, FK OKO (Doma JNA)
Bulić, Đani – Dubrovnik
Buljat, Josip – Zagreb, Cro Art Photo Club
Buljević, Zrinka – Split, FK Slit
Buljević, Zvonimir – Split, FK Split
Bumbera, Mladen – Šibenik, FK Šibenik
Bunčić, Nikola – Dubrovnik
Buneta, Vladimir – Rijeka, FK Color
Bunić, Andrej – Koprivnica, In-fo Podravina (FD Koprivnica)
Bunić, Valentina – Zagreb, FK Zagreb
Bura, Dimitrije – Split, FK Split
Burić, Antun – Ivanec
Burić, Ivo – Split, FK Brodosplit
Bušić, Marko – Pula, FK Uljanik
Butina, Čedomir – Split, FK Split
Butković, Branimir – Zagreb, FK Zagreb, FK CKAO
Butković, Domagoj – Đakovo, FKK Đakovo
Butković, Dragan – Stubica
Butković, Dren – Zagreb, FK Zagreb
Butković, Helena – Đakovo, FVK Đakovo, FKK Đakovo
Butković, Milan – Zagreb, FK Zagreb
Butković, Silvija – Đakovo, FVK Đakovo
Butković, Vladimir – Pula
Butković, Željko – Osijek
Buzdum, Iva – Daruvar
Buzov, Vjenceslav – Zagreb, FK Zagreb
Bužan, Siniša – Zagreb, FK Zagreb

C

Cajzek, Pavao – Zagreb, FK Zagreb
Caktaš, Vedran – Split
Canosa, Paolo – Zagreb, FK Zagreb
Canjuga, Davorin – Varaždin, FK Sloboda-VIS
Car, Andrija – Đakovo, FKK Đakovo
Car, Darija – Đurđevac
Car, Stjepan – Zagreb, FK Zagreb
Car, Željko – Đurđevac, FKK Drava, Koprivnica
Caveliš, Vjeko – Korčula
Cek, Nenad – Rijeka, FK Rijeka
Celić, Boris – Pula, FK Uljanik
Cenčić, Ljubo – Osijek
Cenčić, Ljubo – Pula, FK Uljanik
Cesarec, Ivana – Zagreb, FK Zagreb
Cetinić Tale, Tereza – Zagreb, FK Zagreb
Cingula, Marijan – Varaždin, FK Sloboda-VIS
Cingulin, Željko – Zagreb, FK Zagreb Film
Cirković, Zdravko – Varaždin, FK Sloboda-VIS
Cimer, Kristijan – Vinkovci, FK Vinkovci
Civadelić, Ante – Split, FK Split
Colić, Petar – Dubrovnik
Colić, Zorana – Dubrovnik
Crc, Robert – Zagreb, FK Zagreb
Crnobori, Petar – Osijek, FK Osijek
Crnobori, Petar – Pula, FK Pula
Cvitaš, Janko – Zagreb, FK Zagreb
Cvjetičanin, M. – Zagreb, FK Rade Končar
Cvrlje, Ivica – Vinkovci, FK Vinkovci

Č

Čačija, Dean – Osijek
Čakljušić, Ivo – Split, FK Ruđer Bošković
Čamilović, Berislav – Bjelovar, FK Sloboda-VIS
Čanić, Tomislav – Ivanec
Čanji, Josip – Pula, FK Pula
Čelar, Joško – Šibenik, FK Šibenik
Čelhar, Ivan – Rijeka, Fotosekcija Baklje
Černe, Vid – Vinkovci
Černelić, Želimir – Rijeka, FK Rijeka
Čepulić, Daniela – Rijeka
Čepurkovski, Igor – Karlovac, FK Karlovac
Černjul, Livio – Rijeka, Fotosekcija Baklje
Čiček, Juraj – Zagreb, FK Zagreb
Čimić, Božidar – Zagreb, FK Grafičar
Čipin, Ivan – Split, FK Split
Čižmak, Krešo – Varaždin, FK Sloboda-VIS
Čolak, S. – Zagreb, FK Gornji Grad
Čolić, Marko – Zagreb, FK Zagi-foto
Čolić, Zlatibor – Osijek
Čolović, Đorđe – Dubrovnik
Čop, Hrvoje – Rijeka, FK Rijeka
Čorak, Ivana – Kutina
Čosić, Branko – Daruvar
Čosić, Branko – Đakovo
Čosić, Ivan – Našice, FK ZOOM
Čović, Danilo – Split, FK Split
Čović, Danilo – Zagreb, FK Zagreb
Čukelj, Ivan – Stubica
Čulkov, Oleg – Pula, FK Jelen
Čulkov, Oleg – Samobor
Čuljak, Zdravko – Zagreb, FK Exportdrvo
Čupić, Zdravko – Olib
Čustović, Haris – Dubrovnik
Čutić, Milan – Dubrovnik

Čvagić, Veljko – Valpovo
Čvrljak, Nikica – Labin

Ć

Ćetković, Jozo – Zagreb, FK Zagreb

D

D'Ans, Pavle – Daruvar
Dabac, Tošo – Zagreb, FK Zagreb
Dabić, Mirko – Rijeka
Dadić, Bruno – Sisak, FK Siscia Obscura
Damjanić, Andro – Split, FK Split
Damjanić, Dragan – Šibenik
Danek, Vlado – Daruvar
Danevski, Branislav – Pula, FK Format
Danilovac, Đorđe – Borovo
Darabuša, Dubravko – Varaždin
David, Alfred – Zagreb, FK Zagreb
Debeljak, Katarina – Kutina, FVK Kutina
Debenc, Kruno – Osijek, FK Osijek
Debeuc, Damir – Rijeka, FK Rijeka, FK Color
Debeuc, Ervin – Rijeka, FK Rijeka, FK Color
Dedić, Todor – Zagreb, FK Pliva
Deduš, Božidar – Zagreb, FK Zagreb i FK OOSSO FGZ
Degoricio, Mićo – Osijek, FK Osijek SUP
Deker, Hedviga – Đakovo, FK Đakovo
Delić, Ivana – Split, FK Split
Demark, Fred – Rijeka, Fotosekcija Baklje
Deme-Deže, Desider – Osijek, FK Osijek
Denčić, Božo – Split, FK Jadran
Denk, Ivona – Zagreb, FK Zagreb i FK Zagi-foto
Despot, Božo – Rijeka, FK Rijeka
Despot, Zoran – Zagreb, FK OKO (Doma JNA)
Devetak, Vojislav – Beli Manastir, FK Baranja-film
Dević, Damjan – Vukovar, FK Digit
Dević, Snježana – Vukovar, FK Vukovar
Dimitrijević, Stojan – Zagreb, FK Zagreb
Ditjo, Nada – Zagreb, FK Zagreb
Dmitrović, Aco – Zagreb, FK OKO (Doma JNA)
Doblanović, Mara – Rovinj, CVU Batana
Dobravec, Vladimir – Đurđevac
Dodić, Nenad – Pula, FK Pula
Dojčinović, Ljubiša – Križevci, FK Partizan
Dojder, Božica – Križ, FVK 35 mm Križ
Dojkić, Goran – Valpovo
Doklestić, Borislav – Dubrovnik
Dokmanović, Ranko – Rijeka FK Color
Dokuš, Mihaela – Osijek
Dolenec, Ivica – Varaždin
Dolenec, Maja – Zagreb, FK Zagi-foto, FK Zagreb
Dolenec, Tomislav – Zagreb, FK Zagreb
Dolenčić, Davor – Čakovec, FK Čakovec
Dolovčak, Tomislav – Zagreb, Cro Art Photo Club
Domac, Julija – Zagreb, FK Zagreb
Domazet, Vedrana – Split, FK Split
Dominiković, Ivo – Korčula
Dominiković, Šime – Korčula
Domišljanović, Danijel – Đurđevac, FKK Drava
Domjanić, Ivan – Čakovec
Dorčić, Dario – Rijeka, FK Rijeka
Dorić, Goran – Nova Gradiška
Dorin, Boleslav – Osijek
Dorin, Elza – Osijek
Dorokazi, Mirela – Vukovar, FK Vukovar
Dostal, Božo – Osijek, FK Osijek SUP
Došen, Dragan – Rijeka, Fotosekcija Baklje
Dozet, Daniel – Osijek
Drača, Manuel – Novska
Draganić Vrančić, Saša – Šibenik, FK Šibenik
Dragčević, Anita – Zagreb, FK Zagreb
Dragičević, Dubravka – Bjelovar
Dragičević, Dubravko – Split
Dragičević, Pero – Split, FK Split, FK Jadran
Dragičević, Zdravko – Split, FK Split
Dragojević, Jovan – Vukovar, FK Vukovar
Dragušica, Dražen – Osijek
Drandić, Igor – Pula, FK Uljanik
Dražić, Igor – Pula, FK Pula
Drnić, Milan – Đakovo, FKK Đakovo
Drobac, Zdravko – Bjelovar, FK Bjelovar
Druško, Damir – Lepoglava, FK Deseti K
Družetić, Dražen – Rovinj, CVU Batana
Družinec, Josip – Krapina
Dugina, Andrea – Đurđevac, FKK Drava
Dugonjić, Božo – Zagreb, DNT Tehnička škola
Dubravec, Tom – Split, FK Split
Dujmenović, Lidija – Daruvar
Dujmović, Valerija – Zagreb, FK Zagreb
Dukić, Goran – Osijek, FK Osijek – Panorama
Dukić, Slavica – Osijek, FK Panorama
Dumančić, Zvonimir – Zagreb, FK Zagreb
Dumbović, Ivan – Zabok
Duper, Nikola – Dubrovnik
Duplančić, Joško – Split, FK Brodogradilište
Dupor, Boris – Korčula
Dupor, Mile – Karlovac
Dupor, Mile – Korčula
Duraković, Siniša – Osijek
Duraković, Velimir – Vinkovci, FK Vinkovci
Duranović, Stevo – Split, FK Split
Dvojković, Vlado – Vukovar
Dvoržak, Dora – Našice, FK ZOOM
Džačanin, Željko – Borovo

Đ

Đedović, Rajko – Rijeka, FK Color
Đerek, Kaja – Dubrovnik
Đerić, Ivana – Vukovar, FK Vukovar
Đirli, Dalibor Našice, FK ZOOM
Đogić, Antun – Krapina
Đorđević, Bratislav – Vukovar
Đorđević, Pane – Varaždin, FK Varaždin

Đukić, Božidar – Dubrovnik
Đukić, Vesna – Zagreb, FK Zagreb
Đurđević, Nina – Samobor, FK Mimezis, FAG Enthusia Planck
Đurđević, Velimir – Grubišno Polje, Kutina, FK Metan
Đuretić, Nikola – Zagreb, Cro Art Photo Club
Đurić, Đurđica – Pula, FK Uljanik
Đurić, Krešimir – Varaždin, FK Sloboda
Đurić, Vukosav – Pula, FK Uljanik
Đurin, Miroslav – Daruvar
Đurkin, Stanko – Dubrovnik

E

El, Gvojos – Vinkovci
Emilli, Igor – Rijeka, FK Rijeka
Ercegović, Vedrana – Split, FK Ruđer Bošković
Erdelji, Bogdan – Vinkovci, FK Vinkovci
Erdeš, Tea Snježana – Vukovar, FK Vukovar
Essert, Daniel – Vinkovci, FK Vinkovci
Eterović, Ivo – Split, FK Split
Etlinger, Mihael – Zagreb, FK Zagi-foto

F

Faber, Franjo, Zagreb – FK Rade Končar
Fabijančić, Danijela – Rijeka, FK Color
Fabijan, Milan – Borovo
Fable, Egidio – Pula, FK Uljanik
Fabo, Jasna – Rijeka, FK Rijeka
Fabris, Davor – Koprivnica
Fabris, Davor – Rijeka, FK Rijeka
Fajdetić, Vladimir – Rijeka, FK Rijeka
Farkaš, Josip – Beli Manastir, FK Baranja-film
Fatur, Josip – Rijeka, FK Rijeka
Fatur, Doris – Rijeka, FK Rijeka
Fazinić, Neven – Split
Fekeža, Renislav – Sisak, FK Željezara
Felc, Vlado – Kutina FVK Kutina
Felja, Anđelka – Zagreb, FK Zagreb
Ferbežar, Goran – Vinkovci, FK Vinkovci
Ferenčak, Katarina – Križevci
Ferenčić, Željko – Borovo, FK Borovo, Vukovar, FK Vukovar, FK Digit
Ferger, Marko – Đakovo
Feri, Ivan – Zagreb, FK Rade Končar
Filak, Anton – Križevci, FK Križevci
Filičić, Hrvoje – Dubrovnik
Filipi, Goran – Pula, FK Jelen
Filipić, Branko – Čakovec, FK Čakovec
Filipić, Marija – Rovinj, CVU Batana
Filipin, Ivan – Split, FK Split
Filipović, Marina – Osijek
Fistrić, Dragutin – Zagreb, FK Zagreb i FK Fotokemika
Fizi, Milan – Zagreb, FK Zagreb
Flajpan, Dragutin – Varaždin, FK Sloboda-VIS
Fleck, Annete – Zagreb, FK Zagi - foto i FK Zagreb
Fleck, Vladimir – Zagreb, FK Zagreb
Fliss, Mladen – Zagreb, FK Zagreb
Flojhar, Dragica – Čakovec
Flojhar, Viktor – Čakovec
Fluks, Ivan – Oroslavje
Fluks, Ivan – Varaždin, FK Sloboda-VIS
Fluks, Ivan – Zagreb, FK Zagreb i DNT Tehnika
Fodor, Ivana – Slatina, FVK Slatina
Fodor, Sanja – Slatina, FVK Slatina
Francuz, Ana – Valpovo
Francuz, Dragan – Valpovo
Frančešević, Danijel – Vinkovci, FK Vinkovci
Franić, Ksenija – Vinkovci, FK Vinkovci
Franić, Vinko – Split, FK Jadran
Franolić, Juraj – Zagreb, FK Zagreb
Franolić, Dagmar – Rijeka, Fotosekcija Baklje
Franja, Jaki – Zagreb, FK Zagreb
Franjić, Željko – Rijeka, FK Rijeka
Frencl, Maja – Osijek
Friganović, Branko – Šibenik, FK Šibenik
Fruhwirth, Borko – Zagreb, FK Zagreb
Fržop, Boško – Šibenik, FK Šibenik
Fučak, Anđelka – Rijeka, FK Rijeka
Fučić, Šime – Rijeka, FK Rijeka
Fulir, Miroslav – Varaždin, FK Varaždin

G

Gabrijelić, Igor – Zagreb, FK Zagreb
Gaće, Milivoj – Split, FK Split
Gajšek, Zoran – Karlovac, FK Karlovac
Gal, Zvonimir – Zagreb, FK Zagreb Film
Galić, Dragica – Vukovar, FK Vukovar
Galić, Ivan – Split, FK Split
Galić, Vladko – Valpovo
Galinović, Andro – Zagreb, FK Zagreb
Gamulin, Ljubo – Zagreb, FK Zagreb
Garbin, Ljubomir – Split, FK Split
Garbin, Zojka – Split, FK Split
Gartner, Heda – Pula, FK Pula
Gašljević, Zlata – Zagreb, FK Zagreb
Gašpar, Ante – Split, FK Split
Gašparić, Dario – Đurđevac, FKK Drava
Gasparini, Ante – Rijeka, FK Rijeka
Gašparović, Zvonko – Karlovac, FK Karlovac
Gašparević, Željko – Novska, Kutina, FVK Kutina
Gašparović, Juraj – Zagreb, FK Rade Končar
Gašpić, Goran – Vinkovci, FK Vinkovci
Gattin, Nenad – Split, FK Split
Gattin, Nenad – Zagreb, FK Filozofski fakultet
Gavrin, Branko – Zagreb, FK Zagreb
Gaži, Pavle – Koprivnica
Genc, Mladen – Bednja
Genc, Mladen – Ivanec
Genov, Bojana – Bjelovar, FK Iris
Genov, Slobodan – Bjelovar, FK Iris
Gerbe, Ivan – Osijek
Gerbec, Božo – Karlovac, FK Karlovac

Gereš, Darko – Zagreb, FK Zagreb i FK Exportdrvo
Gerić, Ivan – Kutina, FK Metan
Geričić, Toma – Korčula
Germovšek, Ivan – Đakovo, FKK Đakovo
Germovšek, Željko – Đakovo, FKK Đakovo
Ghyczy, Tito – Zagreb, FK Pliva
Giovanelli, Ivan – Rijeka, FK Rijeka
Girin, Goran – Rijeka, FK Rijeka
Giuricin, Virgilio – Rovinj, FK Rovinj, CVU Batana
Gjopar, Bruno – Zagreb, FK Zagreb
Glavaš, Hrvoje – Osijek
Glavić, Mario – Karlovac, FK Karlovac
Glavinović, Tiho – Dubrovnik
Glebov, Dimitrije – Zagreb, FK OKO (Doma JNA)
Glibušić, Damir – Vinkovci, FK Vinkovcci
Gligorić, Tomo – Zagreb, FK Rade Končar
Gligorević, Ljubica – Vinkovci, FK Vinkovci
Globan, Slavko – Koprivnica
Glumčić, Berislav – Zagreb, FK Pliva
Godeša, Andrej – Križevci, FK Partizan
Godžirov, Boris – Osijek
Gojević, Antonela – Rijeka, FK Rijeka
Golac, Maja – Zagreb, FK Zagreb
Goldstein, Jakob – Zagreb, FK Zagreb
Goleš, Alemka – Zagreb, FK Zagi-foto
Golik, Ljubica – Rijeka, FK Rijeka
Golob, Zvonimir – Zagreb, FK Zagreb
Golović, Gea – Rijaka, FK Color
Golub, Albin – Karlovac
Golub, Boris – Zagreb, FK Zagreb
Golub, Dragan – Varaždin, FK Sloboda-VIS
Golub, Ivan – Sisak, FK Željezara
Golub, Siniša – Čakovec, FK Čakovec
Golub, Tihomir – Varaždin, FK Sloboda-VIS
Golubić, Juraj – Split, FK Split
Gomerčić, Dragan – Osijek
Gorenak, Darko – Varaždin, FK Sloboda-VIS
Gorjanski, Jasmina – Osijek
Goršić, Željko – Ivanec
Gospodarević, Jerko – Split, FK Split i FK Brodogradilište
Gotal, Marko – Čakovec, FK Čakovec
Govorčin, Sebastijan – Zadar, FK Zadar
Grablo, Silvio – Rijeka, Fotosekcija Baklje
Grabovac, Petar – Rijeka
Grabušić, Rudolf – Oroslavje
Gradiščak, Oto – Zagreb, FK Fotokemika
Gradiščak, Oto – Zagreb, FK Zagreb
Gradski-Galić, Željka – Zagreb, FK Zagreb
Grđan, Josip – Varaždin
Grahovac, Belizar – Rijeka
Granić, Dražen – Split, FK Split, FK Jadran
Grbac, Dušan – Rovinj, Sv.Lovreč, KAF Sv.Lovreč
Grbac, Vedrana – Sisak, FK Siscia obscura
Grbavac, Jovan – Split, FK Jadran
Grbeša, Veljko – Split, FK Split
Grbić, Milorad – Rijeka, FK Rijeka
Grbić, Miodrag – Zagreb, FK Zagreb
Grčević, Mladen – Zagreb, FK Zagreb
Grdić, Mile – Mursko Središće
Grđan, Josip – Varaždin, FK Varaždin
Gregorović, Simona – Vukovar, FK Digit
Gregurić, Zlatko – Valpovo
Grganić, Željko – Nova gradiška, FK, Nova Gradiška
Grgas, Damir – Đakovo, FKK Đakovo
Grgić, Antonio – Koprivnica, Đurđevac, FKK Drava
Grgić, Viktor – Đakovo, FK Đakovo
Grgić, Živko – Zagreb, FK Agronomija
Grgurina-Ventin, Karmen – Rijeka, FK Color
Griesbach, Đuro – Zagreb, FK Zagreb
Grigić, Božidar – Osijek, FK Osijek, Zagreb, FK Zagreb
Grivić, Stjepan – Đurđevac
Grobenski, Marjan – Koprivnica
Gros, Čedomil – Zagreb, FK Zagi-foto, FKZagreb
Gros, Linda – Zagreb, FK Zagreb
Grubačević, Darko – Karlovac
Grubelić, Vedran – Rijeka, FK Color
Grubić, Čedomir – Zagreb, FK Rade Končar
Grubišić, Jerko – Split, FK Brodogradilište
Grzelj, Dario – Zagreb, FK Koncept
Guina, Boris – Zadar
Gulin, Branko – Pula, FK Uljanik
Gvojić, Želimir – Vinkovci, FK Vinkovci
Gurski, Zlatko – Karlovac, FK Karlovac
Guščić, Daria – Zagreb, FK OKO (Doma JNA)
Guščić, Emil – Zagreb, FK OKO (Doma JNA)
Gvojić, Želimir – Vinkovci, FK Vinkovci

H

Habaje, Antonija – Koprivnica, In-fo Koprivnica (Fotografsko društvo Koprivnica)
Habdija, Božidar – Križevci, FK Križevci
Habrun, Milan – Ivanec
Habulin, Andrija – Dubrovnik
Habuš, Andrija – Beli Manastir
Hacek, Darko – Zagreb, FK Zagreb
Hadžidervišagić, Emir – Križevci, FK Partizan
Hajdarović, Želimir – Požega
Hajdić, Josip – Split, FK Split
Hajdić, Niko – Dubrovnik
Hajdinjak, Željko – Varaždin
Hajek, Tomislav – Dubrovnik, Zagreb, FK Zagreb
Hakenberg, Danijela – Zagreb, FK Fotogard
Haraminčić, Marijan – Karlovac
Hari, Stevo – Varaždin, FK Varaždin
Harjač, Dražen – Ivanec
Hasl, Dagica – Daruvar
Hat, Vjekoslav – Daruvar
Havidić, Lidija – Zagreb, FK Zagreb
Hečej, Ninoslav – Zagreb, FK Zagreb
Hečimović, Ivica – Zagreb, FK Zagreb
Hedl, Kristina – Slavonski Brod
Heidler, Krunoslav – Đurđevac, FKK Drava

Hell, Željko – Split, FK Split
Hengl, Ivana – Osijek
Herbst, Ema – Križ, FVK 35 mm Križ
Herceg, Joško – Dubrovnik
Herceg, Teo – Rijeka, FK Rijeka
Heršak, Saša – Zagreb, FK Zagreb
Herman, Josip – Karlovac, FK Karlovac
Herman, Željko – Karlovac, FK Karlovac
Hima, Zlatko – Kutina, FK Metan
Hlady, Vladimir – Zagreb, FK Zagreb
Hlebac, Željko – Zagreb, FK OOSSO FGZ
Hlobnik, Zlatko – Zagreb, FK Pliva
Hlušička, Darko – Zagreb, FK Zagreb i FK OOSSO FGZ
Hnatjuk, Boris – Zagreb, FK Zagreb
Hnojčik, Toni – Zagreb, FK Zagreb
Hodak, Branko – Zagreb, FK Zagreb
Hodovsky, Vladimir – Đakovo, FK Đakovo
Hofman, Emil – Karlovac, FK Karlovac
Hohnjec, Oto – Zagreb, FK Zagreb
Hohoš-Novaković, Marija – Zagreb, FK Zagreb
Horvat, Adrijan – Beli Manastir, FK Baranja-film
Horvat, Vlado – Kutina, FVK Kutina
Homen, Maja – Osijek
Horvat, Anđelko – Krapina
Horvat, Danko – Bjelovar, FK Iris
Horvat, Adrijan – Beli Manastir, FK Baranja-film, FK OKO
Horvat, Dalibor – Čakovec, FK Čakovec
Horvat, Davor – Beli Manastir, FK Baranja-film
Horvat, Filip – Zagreb, FK Zagreb
Horvat, Maks – Zagreb, FK Zagreb
Horvat-Vidović, Mirko – Grubišno Polje
Hozmec, Tomislav – Borovo
Hraba, Nina – Rijeka, FK Rijeka
Hreljanovi, Egon – Rijeka, FK Color
Hreljanović, Viktor – Rijeka, FK Rijeka, FK Brodogradilište 3. maj
Hrg, Franjo – Ivanec
Hrg, Snježana – Ivanec
Hrg, Željka – Ivanec
Hrnčić, Milivoj – Zagreb, FK Zagreb
Hrnjak, Maja – Zagreb, FK Zagreb
Hrpka, Vjeran – Osijek
Hripko, Ivica – Zagreb, FK Zagreb
Hršak, Ivo – Zagreb, FK Zagreb
Hrvoić, Franjo – Đurđevac, FKK Drava
Hrženjak, Nikola – Čakovec, FK Čakovec
Hrženjak, Ninoslav – Varaždin
Hudin, Emil – Čakovec
Hudina, Vanja – Zagreb, FK Zagreb
Humić, Denis – Zagreb, FK Zagreb
Humljak, Ivica – Karlovac
Husak, Josip – Osijek, FK Osijek
Husinec, Goran – Zagreb, FK Zagreb

I

Ignjatović, Slobodan – Varaždin, FK Sloboda-VIS
Ildiko, Gere – Beli Manastir, FK Baranja-Film
Ilić, Kosta – Rijeka, Fotosekcija KUD Baklje
Ilić, Zoran – Osijek, FK Osijek, Vinkovci, FK Vinkovci
Imamović, Milorad – Zagreb, FK OKO (Doma JNA)
Imbrišak, Stjepan – Čakovec
Ištvan, Zvonimir – Đurđevac, FKK Drava
Ivačić, Rozario – Split, FK Split
Ivančević, Nikica – Korčula
Ivanetić, Josip – Varaždin, FK Sloboda-VIS
Ivaniš, Janko – Zagreb, FK Zagreb
Ivanišević, Đenko – Zagreb, FK Zagreb
Ivanković, Stjepan – Novoselec
Ivankov, Igor – Osijek
Ivanov, Vladimir – Zadar
Ivanušić, Ivan – Borovo
Ivčević, Ivica – Vukovar, FK Digit
Ivezić, Srećko – Varaždin, FK Sloboda-VIS
Ivir, Aleksandra – Zagreb, FK Zagreb

J

Jačimović, Zoran – Osijek
Jagečić, Đurđica – Varaždin, FK Sloboda-VIS
Jagetić, Darko – Ivanec
Jagetić, Helena – Ivanec
Jagetić, Marko – Ivanec
Jagetić, Petar – Ivanec
Jagodić, Branko – Sisak, FK Željezara
Jakelić, David – Split, FK Split
Jakimovski, Ružica – Zagreb, FK Zagreb
Jaklić, Ante – Split, FK Split
Jakolić, Vladimir – Zagreb, FK Zagreb
Jakopčić, Krešimir – Zagreb, FK Zagreb
Jakovljević, Dino – Zagreb, FK Zagreb
Jakovljević, Krešimir – Osijek
Jakšić, Mario – Čakovec, FK Čakovec
Jakupec, Zvonko – Koprivnica, In-fo Podravina (Fotografsko društvo Koprivnica)
Jakupek, Mladen – Karlovac
Jambrović, Dražen – Čakovec
Jančić, Vazmoslav – Rijeka
Janković, Velimir – Zagreb, FK Zagreb
Jarnović, Zoran – Križevci, FK Partizan
Jaršulić, Janko – Karlovac, FK Karlovac
Jaša, Ante – Zadar, FK Zadar, Kukljica, FK Kornat
Javorović, Davor – Osijek
Javorski, Larry – Osijek
Jazvo, Goran – Zagreb, FK Zagreb, FK Zagi-foto
Jedinak, Antun – Slavonski Brod
Jelača, Zoran – Zagreb, Cro Art Photo Club, FK Zagreb
Jeleć, Safet – Koprivnica
Jelenčić, Srećko – Zagreb, FK Zagreb
Jelenčić, Veljko – Zabok
Jelić, Simeun – Zagreb, FK OKO (Doma JNA)
Jelić, Vesna – Zagreb, FK OKO (Doma JNA)
Jendrašić, Branko – Zagreb, FK Zagreb
Jendrašić-Odić, Jasenka – Zagreb, FK Zagreb

Jenko, Kristijan – Samobor, FK Mimezis
Jeričić, Ivo – Korčula
Jerneić, Branko – Zagreb, FK Zagreb, Maribor, FK Maribor
Jerneić, Željka – Rijeka, FK Color
Ježovita, Josip – Križevci, FK Križevci
Jobst, Bruno – Osijek
Jokić, Stojan – Borovo
Jordanović, Đorđe – Dubrovnik
Josipović, Željko – Novska
Jovan, Ivo – Oroslavje
Jovanović, Danijela – Slatina, FVK Slatina
Jovanović, Ivan – Osijek
Jovanović, Jovan – Sisak, FK Željezara
Jovanović, Zvonko – Zagreb, FK Zagreb
Jovanović, Željko – Zagreb, FK Zagreb
Jović, Petar – Split, FK Split
Jović, Željko – Split, FK Split
Jović, Siniša – Varaždin, FK Sloboda
Jug, Rade – Zagreb, FK Zagreb, FK Plitvička jezera
Jugo, Zorislav – Borovo
Jumić, Slaven – Beli Manastir, FK Baranja-film
Juraga, Jakov – Karlovac Jurajevčić, M. – Karlovac
Juranić, Kornelije – Našice, FK ZOOM
Juranko, Ivana – Čakovec, FK Čakovec
Juras, Zlatan – Zagreb, FK Zagreb
Juras, Željko – Slatina, FVK Slatina
Jurasović, Krešimir – Koprivnica, In-fo Podravina (Fotografsko društvo Koprivnica)
Jurčević, Matej – Osijek
Jurdana, Aleksandra – Kastav, FK pod Volticum
Jurica, Petar – Zadar
Jurić, Edo – Beli Manastir, FK Baranja-film
Jurić, Tino – Split, FK Split
Jurić, Sanja – Zagreb, FK Zagreb
Jurić, Vera – Zagreb, FK Zagreb
Juričan, Stjepan – Čakovec
Juričev, Dinko – Šibenik
Juričić, Julio – Zagreb, FK Rade Končar
Juričić, Mladen – Varaždin, FK Sloboda-VIS, Zagreb, FK Zagreb
Jurinac, Marko – Varaždin, FK Sloboda
Jurišaga, Ljudevit – Mursko Središće
Jurišić, Dragana – Slavonski Brod
Jurjević, Dario – Rijeka, FK Color
Jurković, Neven – Varaždin, Udruga za promicanje fotografske umjetnosti
Jurković, Vlatka – Osijek
Jurković, Gros Senka – Zagreb, FK Zagreb
Jušić, Božidar – Zagreb, FK Zagreb
Juzbašić, David – Vinkovci, FK Vinkovci
Juzbašić, Mirjana – Vinkovci, FK Vinkovci

K

Kadoić, Karlo – Varaždin, FK Sloboda-VIS
Kalazić, Zorislav – Osijek
Kalinić, Nik – Zagreb, FK Zagreb
Kalođera, Ivo – Korčula
Karneluti, Josip – Rijeka, Fotosekcija Baklje
Kamenar, Miro – Koprivnica
Kamenar, Miroslav – Koprivnica
Kamenski, Anita – Kutina
Kanski, Ivana – Slatina, FVK Slatina
Kapetanović, Ivan – Split, FK Split
Kapetanović, Marijana – Daruvar
Karačić, Domagoj – Osijek
Kardum, Željko – Zagreb, FK Zagreb
Karković, Nikša – Dubrovnik
Karlović, Vladimir – Zagreb, FK Zagreb
Karuza, Vedran – Kastav, FK pod Volticum
Kasal, Božidar – Zagreb, FK Zagreb
Kasalica, Mladen – Zagreb, FK Veterina
Kašinec, Nataša – Zagreb, FK Zagreb
Kaštelan, Boris – Rijeka, Fotosekcija KUD Baklje
Kaštelančić, Sabina – Zagreb, Cro Art Photo Club
Kaštropil, Kuzma – Korčula
Kataliníć, Igor – Šibenik, FK Šibenik
Katar, Martina – Đurđevac
Katarinček, Kristijan – Našice, FK ZOOM
Katičin, Danijel – Zadar
Katić, Goran – Zagreb, FK Zagi- foto
Kečkemet, Duško – Split, FK Split
Kekanović, Zoran – Osijek
Kelez, Jakša – Dubrovnik
Kemerer, Edvin – Dubrovnik
Kera, Tino – Rijeka, FK Rijeka
Kereković, Davor – Zagreb, FK Zagreb
Kereša, Zdenko – Zagreb, FK Zagreb i FK OOSSO FGZ
Keretić, Zvonko – Varaždin, FK Sloboda-VIS
Kerin, Leonardo – Zagreb, FK Zagreb
Kes, Stjepan – Osijek
Kezerle, Goran – Split, FK Brodosplit
Kimas, Vinko – Ivanec
Kindy, Lana – Zagreb, FK Zagreb
Kiš, Karlo – Varaždin, FK Sloboda-VIS
Kiš, Miroslav – Sisak, FK Siscia Obscura
Klaić, Krunoslav – Zagreb, FK Zagreb
Klanac, Natko – Osijek
Klarić, Duje – Split, FK Split
Klarić, Feđa – Split, FK Split
Klaričić, Ružica – Zagreb, FK Zagreb
Klećina, Ante – Varaždin, FK Varaždin
Kleković, Siniša – Sisak, FK Siscia Obscura
Klepac, Bruno – Karlovac, FK Karlovac
Klečina, Tin – Osijek
Kliska, Jovan – Zagreb, FK Zagreb
Klisura, Frano – Korčula
Klobučar, Maja – Vinkovci, FK Vinkovci
Kljaić, Dušan – Varaždin, FK Sloboda-VIS
Knapić, Vladimir – Varaždin, FK Sloboda-VIS
Knebl, Biljana – Zagreb, FK Zagreb
Knežević Ante – Zagreb, FK Zagreb
Knežević, Siniša – Đakovo, FKK Đakovo

Koceić, Nina – Zagreb, FK Zagreb
Kocijančić, Ana – Rijeka, FK Rijeka
Kocijančić, Drago – Rijeka, FK Rijeka
Kocijančić, Karlo – Rijeka, FK Rijeka
Kocijančić Šnidarić, Đurđica – Zagreb
Kodba, Dragutin – Čakovec
Kodre, Darko – Šibenik, FK Šibenik
Kogen Kirschner, Ana – Zagreb, FK Zagreb
Kojčinović, Ranka – Vukovar, FK Vukovar
Kojić, Veljko – Slavonski Brod
Kokaj, Stjepan – Vinkovci
Kokolić, Franjo – Oroslavje
Kolačko, Goran – Osijek
Kolar, Borivoj – Zagreb, FK Exportdrvo
Kolar, Branimir – Zagreb, FK Zagreb
Kolarević, Krunoslav – Đakovo, FKK Đakovo
Kolarić, Zoran – Čakovec, FK Čakovec
Kolega, Danijel – Osijek
Kolić, Anja – Križ, FVK 35 mm Križ
Kolman, Ksenija – Koprivnica, FK Podravka
Kolvež, Albert – Rijeka, FK Rijeka
Kolvež, Berti – Rijeka, FK Rijeka
Komadina, Ivica – Opatija
Koman, Mitja – Zagreb, FK Zagreb
Komotar, Đurđa – Zagreb, DI VT III. gimnazija
Kompar, Tea – Vinkovci, FK Vinkovci
Komugović, Ana – Kutina
Kondža, Goran – Osijek
Kontuš, Ivo – Rijeka, FK Rijeka
Kopp, Nenad – Rijeka FK Color
Kopač, Juraj – Zagreb, FK Zagreb
Kordić, Aleksandar – Lepoglava, FK Deseti K
Koren, Đurđica – Rijeka, FK Rijeka
Korenčić, Iva – Zagreb, FK Zagreb
Korotaj, Stjepan – Vinkovci
Koržinek, Darko – Varaždin, FK Sloboda-VIS
Koržinek, Ladislav – Osijek
Kostanjevec, Elena – Varaždin, FK Varaždin
Kostelić, Josip – Vinkovci, FK Vinkovci
Kostnjak, Vladimir – Koprivnica, FK Podravka
Košuta, Dušan – Rijeka, FK Rijeka
Kovač, Anastazija – Beli Manastir, FK Baranja-film
Kovač, Koloman – Vukovar
Kovač, Petar – Čakovec, FK Čakovec
Kovač, Sanja – Slatina, FVK Slatina
Kovač, Vesna – Slatina, FVK Slatina
Kovačev, Boris – Đurđevac, FKK Drava
Kovačević, Dane – Varaždin, FK Sloboda-VIS
Kovačević, Darko – Osijek
Kovačević, Filip – Rijeka, FK Rijeka
Kovačević, Jelena – Osijek
Kovačević, Mirko – Beli Manastir, FK Baranja-film
Kovačević, Miroslav – Vinkovci, FK Vinkovci
Kovačević, Sandra – Rijeka, FK Rijeka
Kovačević, Tihomir – Osijek
Kovačević, Zlatko – Osijek
Kobačić, Goran – Čakovec, FK Čakovec
Kovačić, Marcel – Đurđevac, FKK Drava
Kovačić, Marcel – Križevci, FK Križevci
Kovačić, Milivoj – Koprivnica, FK Podravka
Kovačić, Rudi – Zagreb, FK Rade Končar
Kovačić, Tomislav – Varaždin, FK Sloboda-VIS, Đurđevac, FKK Drava
Kovačić, Tomislav – Zagreb, FK Zagreb
Kozina, Mirko – Karlovac, FK Karlovac
Kozjak, Boris – Virovitica
Kozlina, Franjo – Vinkovci
Kozlina, Greta – Vinkovci
Kozulić, Nino – Rijeka, FK rijeka
Krajačić Vilović, Petar – Zagreb, FK Zagreb
Kralj, Dora – Križevci, FVK Križevci
Kralj, Tomislav – Dubrovnik
Kramar, Ljudevit – Vinkovci
Kramaršić, Antun – Rijeka, FK Rijeka
Kramaršić, Tino – Rijeka, FK Rijeka
Krampaček, Suzana – Zagreb, FK OKO (Doma JNA)
Krasić, Velibor – Šibenik, FK Šibenik
Krce, Mladen – Split, FK Ruđer Bošković
Krčadinac, Željko – Zagreb, FK Zagreb
Krecl, Vilena – Zagreb, FK Exportdrvo
Kregar, Alen – Rijeka, FK Color
Kren, Branimir – Osijek
Krepčić, Kristina – Sveti Lovreč, KAF Sveti Lovreč
Krepelka, Z. – Zagreb, FK Grafičar
Kresoja, Boris – Našice, FK Mladeži Crvenog križa
Krešić, Antun – Zagreb, FK Zagi-foto
Kreutz, Marijan – Zagreb, FK Zagreb
Kričkić, Dubravka – Osijek
Kričković, Bogdan – Čakovec
Kristek, Pavao – Đakovo
Kristić, Zdravko – Rijeka, FK Jadran-3. maj
Krizman, Boris – Rijeka, Fotosekcija Baklje
Krmpotić, Milan – Zagreb, FK Zagreb
Krmpotić, Zoran – Split, FK Split
Krnčević, Željko – Šibenik, FK Šibenik
Krnjić, Dragan – Kutina, FVK Kutina
Krsmanović, Simo – Zadar
Krstulović, Aljoša – Split, FK Split
Krstulović, Zvonimir – Split, FK Split
Krtinić, Saša – Vukovar, FK Vukovar
Krušinski, Melanija – Daruvar
Kruljac, Tomislav – Vinkovci, Vinkovci
Kržić, Boris – Križ, FVK 35 mm Križ
Kuba, Ferdo – Osijek
Kucelin, Zvonko – Zadar
Kučan, Marjan – Zagreb, FK Zagreb
Kučanda, Vesna – Osijek
Kučera, Arpad – Beli Manastir, FK Baranja-film
Kučera, Deže – Beli Manastir, FK Baranja-film
Kučera, Sahide – Beli Manastir, FK Baranja-film
Kučić, Darija – Bjelovar, FK Iris
Kudeljaš, Ivica – Valpovo

Kugej, Dražen – Pula
Kuhar, Milivoj – Čakovec, FK Čakovec
Kukec, Aleksandar – Zagreb, FK Zagreb i FK Fotokemika
Kukec, Zdravko – Ivanec
Kukić, Dušan – Split, FK Brodogradilište
Kukurin, Branko – Kastav, FK pod Volticun
Kukurin, Ivan – Zagreb, FK Agronomija
Kulaš, Vjekoslav – Šibenik, FK Šibenik
Kulundžić, Andrea – Zagreb, FK Zagreb
Kulušić, Sven – Zagreb, DIVT III. Gimnazija
Kulušić Neral, Zoran – Zagreb, FK Zagreb
Kumer, Biljana – Osijek
Kunić, Miroslav – Ivanec
Kupčinovac, Dubravko – Osijek
Kurilj, Zella – Našice, FK Mladeži Crvenog križa
Kurtagić, Samir – Osijek
Kurulić, Božidar – Beli Manastir, FK Baranja-film
Kušelj, Mato – Dubrovnik
Kušen, Damir – Zagreb, FK Zagreb
Kušen, Edo – Ivanec
Kušen, Edo – Zagreb, FK Studentski dom No1, FK Zagreb
Kušen, Eduard – Ivanec
Kuštreba, Živko – Karlovac
Kutinjač, Zdenko – Rovinj
Kutleša, Maja – Novska, FK Novska
Kuzmanović, Dragica – Vukovar, FK Vukovar
Kuže, Vladimir – Daruvar
Kvastek, Nataša – Rijeka, FK Rijeka
Kvočka, Mladen – Rijeka, FK Color
Kwabena, Nyarko Ivan – Osijek

L

Lah, Vilim – Karlovac
Lajner, Ljudevit – Čakovec
Lapuh, Hrvoje – Zagreb, FK Zagreb
Lasić, Ivan – Carevdar
Lauš, Stanko – Koprivnica, FK Podravka
Lavička, Zvonimir – Daruvar
Lazarov, Georgije – Đakovo
Lawrence, William – Zagreb, FK Zagreb
Ledić, Dario – Vinkovci, FK Vinkovci
Ledić, Gunter – Grubišno Polje
Ledić, Gunter – Zagreb, FK Zagreb
Ledinšćak, Josip – Našice, FK ZOOM
Legradić, Fred – Osijek
Lenard, Jurica – Zagreb, FK Zagreb
Lenart, Anica – Kutina, FVK Kutina
Lenart, Daniel – Kutina, FVK Kutina
Lender, Darko – Zagreb, FK OOSSO FGZ
Lendić, Krešimir – Osijek
Lenković, Mario – Zagreb, FK Zagreb
Lepen, Goran – Varaždin, Udruga za promicanje fotografske umjetnosti
Letinić, Jadranka – Vinkovci, FK Vinkovci
Levanić, Ivan – Varaždin, FK Sloboda-VIS
Levanić, Vladimir – Ivanec
Levanić, Vlado – Ivanec
Ličar, Irena – Osijek
Lipičanin, Drago – Požega, Novska, FK Novska
Lipić, Drago, Zagreb, FK Zagreb
Lipovščak, Zdravko – Karlovac, FK Karlovac, Zagreb, FK Zagreb
Lisica, Đorđe – Split, FK Split
Lišanin, Miodrag – Vinkovci, FK Vinkovci
Liška, Antun – Zagreb, FK Zagreb
Livić, Domagoj – Zadar
Lokas, Ante – Osijek, FK Osijek SUP
Lokas, Sandra – Zagreb, FK Zagreb
Lolić, Vesna – Našice, FK Mladeži Crvenog križa
Lončar, Dalibor – Osijek
Lončar, Tomislav – Bjelovar, FK Iris
Lončar, Željko – Osijek
Lončarić, Antun Zlatko, Osijek
Lopar, Joško – Dubrovnik
Lopar, Joško – Zagreb, FK OKO (Doma JNA)
Lorencin, Aleksandar – Rijeka, FK Rijeka
Lovrić, Andrea – Split, FK Split
Lovrić, Daniel – Zagreb, FK Zagreb
Lovrić, Mirko – Zagreb, FK Zagreb i FK Fotokemika
Lovrinčević, Damir – Osijek
Lovrinčević, Zvonko – Osijek
Lozica, Pero – Korčula
Lozić, Inga – Zagreb, Fotokklub Zagreb
Lozić, Ivona – Slatina, FVK Slatina
Lozić, Mario – Dubrovnik
Lozić, Vladko – Zagreb, FK Studentski dom No1, i FK Zagreb
Lučin, Filip – Čakovec, FK Čakovec
Lučin, Nikola – Split, FK Brodogradilište
Ludaš, Siniša – Čakovec, FK Čakovec
Lukanić, Mejrema – Rijeka, Fotosekcija Baklje
Lukić, Rudi – Rijeka, FK Rijeka
Lukman, Doris – Čakovec, FK Čakovec
Lukomski, Đorđe – Borovo
Luković, Marin – Rijeka, FK Rijeka
Lupić, Petar – Rijeka, FK Color
Luš, Branko – Zagreb, FK Zagreb
Luš, Ivan – Osijek
Luš, Ivan – Vukovar
Lušin, Daniela – Zagreb, FK Zagreb
Lutz, Ivan – Zagreb, FK Zagreb

Lj

Ljubičić, Nada – Osijek
Ljubić, Marijan – Zagreb, FK Zagreb
Ljubišić, Miko – Dubrovnik
Ljubojević, Dragan – Karlovac, FK Karlovac
Ljubojević, Nataša – Zagreb, FK Zagreb
Ljubojević, Nikola – Karlovac, FK Karlovac
Ljubojević, Vojislav – Karlovac
Ljumović, Žarko – Dubrovnik

M

Macinić, Kristijan – Sveti Lovreč, KAF Sveti Lovreč

Madirazza, Frano – Zagreb, FK OKO (Doma JNA)
Madjar, Josipa – Osijek
Mađer, Budimir – Zagreb, FK Jadran film
Mađerić, Branislav – Zadar
Maganić, Jasna – Vinkovci, FK Vinkovci
Magić, Dragutin – Čakovec
Maglajec, Irena – Zagreb, FK Zagreb
Magyar, Ivan – Zagreb, FK Zagreb
Mahović, Hrvoje – Zagreb, FK Zagreb
Majdanžić, Mirela – Rijeka, FK Rijeka
Majnarić, Hrvoje – Varaždin, FK Varaždin
Makarović, Zoran – Osijek
Makek, Višnja – Zagreb, FK Zagreb
Makević, David – Osijek
Maksimović, Kristina – Zagreb, FK Zagi-foto
Maksimović, Marija – Rijeka, FK Rijeka
Malbaša, Hrvoje – Osijek
Malbašić, Stjepan – Sisak
Malešić, Andrija – Karlovac
Malez, Mirko – Zagreb
Malpera, Alfonz – Rijeka, FK Rijeka
Malpera, Anton – Karlovac
Malpera, Karlo – Karlovac
Marin, Linda – Kastav, FK pop Volticum
Maltar, Olga, Bjelovar, FK Bjelovar
Maltar, Zvonimir – Varaždin, FK Sloboda-VIS
Malus, Zvonimir – Zagreb, FK Zagreb
Malvić, Dubravko – Split, FK Split
Mance, Davorin – Čakovec, FK Čakovec
Mandić, Davor – Zagreb, FK Zagreb
Mandl, Slavko – Osijek
Mandarić, Branko – Đakovo, FKK Đakovo
Manec, Davor – Osijek, FK Osijek SUP
Marasović, Anka – Split, FK Split
Marasović, Karmela – Split, FK Split
Marcutti, Nino – Zagreb, FK Zagreb
Marčelja, Davor – Zagreb, FK OKO (Doma JNA)
Maras, Tvrtko – Zagreb, FK Zagreb
Marčić, Josip – Dubrovnik
Mareković, Hrvoje – Sisak, FK Siscia Obscura
Marić, Danijel – Osijek
Marić, Dušan – Karlovac, FK Karlovac
Marić, Milivoj – Varaždin, FK Sloboda-VIS
Marić, Maja – Daruvar
Marić, Zlatko – Vinkovci, FK Vinkovci
Maričić, Tomislav, Valpovo
Marijančić, Božidar – Zagreb, FK Zagreb
Marinić, Darko – Karlovac, FK Karlovac
Marinski, Ljiljana – Rijeka, FK Color
Marelj, Tihomir – Zagreb, FK Zagreb
Marenić, Zdenko – Sisak, FK Siscia Obscura
Margan, Vlatko – Rijeka, FK Rijeka
Maričić, Željko – Rijeka, FK Rijeka
Marić, Milivoj – Varaždin, FK Sloboda-VIS
Marić, Slavko – Pula, FK Uljanik
Marić, Tješimir – Zagreb, FK Zagreb
Marijančić, Božo – Zagreb, FK Zagreb
Marijanović, Dina – Beli Manastir, FK Baranja-film
Marijanović, Dorijan – Zagreb, FK Zagreb
Marin, Rudi – Osijek, FK Osijek i FK Osijek SUP
Marinčić, Milica – Zagreb, FK Zagreb, Zagrebački fotografski krug
Marinić, Darko – Karlovac
Marinić, Daroslav – Karlovac
Marinić-Kragić, Ivana – Split, FK Split
Marinkov, Branko – Zagreb, FK Zagreb i FK Exportdrvo
Marinković, Ratomir – Split, FK Split
Marinković, Vesna – Zagreb, FK OKO (Doma JNA)
Marinov, Fred – Zagreb, FK Zagreb
Marinski, Blagoje – Rijeka, FK Rijeka
Marjanović, Dušan – Beli Manastir, FK Baranja-film
Marjanović, Vedran – Osijek
Markalaus, Damir – Kutina, FVK Kutina
Marketić, Vedran – Split, FK Split
Markić, Antun – Zagreb, FK Zagreb i FK Jadran film
Markoč, Jadranko – Zagreb, FK Zagreb
Marković, Dean – Daruvar
Marković, Mato – Korčula
Marmelić, Tomica – Zagreb, FK OOSSO FGZ
Marmelić, Tomislav – Vinkovci, FK Vinkovci
Marnika, Robert – Zadar
Marohnić, Miljenko – Rijeka, Fotosekcija Baklje, Rovinj, CVU Batana, Zagreb, FK Zagreb
Marotti, Luka – Zagreb, Cro Art Photo Club
Marotti, Miljenko – Zagreb, FK Zagreb
Martić, Nenad – Zagreb, FK Zagreb
Martinac, Vinko – Korčula
Martinac, Željko – Zagreb, FK Zagreb
Martinez, Velimir – Čakovec
Marušić, Duško – Pula, FK Uljanik
Marušić, Vinko – Split, FK Split
Masnikosa, Irina – Našice, FK Mladeži Crvenog križa
Masten, Miroslav – Pribislavec
Matanović, Hrvoje – Vinkovci
Matić, Antonija – Slatina, FVK Slatina
Matić, Dario – Vukovar, FK Vukovar
Matić, Dragica – Slavonski Brod
Matić, Mirjana – Osijek
Matijević, Gordan – Kutina, FVK Kutina
Matijević, Nikica – Rijeka, FK Rijeka
Matišić, Franjo – Đakovo
Matković, Nardo – Rijeka, FK Rijeka
Matković, Vlado – Osijek
Matosović, Katarina – Križevci, FKK Križevci
Matoš, Ana – Vukovar, FK Vukovar
Matošević, Irena – Zagreb, FK Zagi-foto, FK Zagreb
Matošević, Miro – Osijek
Matošević, Mišo – Osijek
Matoušek, Robert – Borovo, FK Borovo
Matovina, Miroslav – Sisak, FK Željezara
Matunci, Mladen – Bjelovar, FK Iris
Mavar, Ratko – Zagreb, Cro Art Photo Club

Mavračić, Zvonimir – Zagreb, FK Zagi- foto
Mayer, Drenka – Vukovar, FK Vukovar
Mayer, Lana – Vukovar, FK Vukovar
Mayer, Rajna – Vukovar, FK Vukovar
Medak, Zlata – Bjelovar, FK Bjelovar
Medakov, Mirjana – Pula, FK Pula
Medar, Ivan – Zagreb, FK Zagreb
Medenica, Milorad – Karlovac
Medić, Petar – Split, FK Split
Medvedec, Zdenko – Varaždin, FK Sloboda-VIS
Medvid, Tomislav – Split, FK Jadran
Međimurec, Ivan – Varaždin, FK Sloboda-VIS
Mehičić, Krešimir – Zagreb, FK Zagreb
Meker, Drago – Novoselec
Memedović, Danilo – Pula, FK Pula
Mentus, Stevo – Split, FK Jadran
Merc, Darko – Vinkovci, FK Vinkovci
Merc, Dunja – Vinkovci, FK Vinkovci
Merc, Jadranka – Vinkovci, FK Vinkovci
Mervar, Irena – Zagreb, FK Zagi-foto
Mesić, Zlatko – Đakovo, FKK Đakovo
Meštrić, Tihomir – Kukljica, FK Kornat
Mezga, Aleksandar – Beli Manastir, FK Baranja-film
Mežnarić, Antun – Samobor, Ftoklub Samobor
Michieli, Sergije – Zagreb, FK Zagreb
Migač, Bojan – Lepoglava, FK Deseti K
Mihalović, Aleksandar – Vinkovci, FK Vinkovci
Mihaljević, Drago – Zagreb, FK Rade Končar
Mihaljević, Ivica – Valpov
Mihaljković, Danijel – Čakovec, FK Čakovec
Miholić, Vladimir – Zagreb, FK Zagreb
Mihović, Tomislav – Borovo
Mihovilović, Mladen – Zadar
Mijatov, Krunoslav- Beli Manastir, FK Baranja-film
Mikela, Janko – Sveti Lovreč, KAF Sveti Lovreč
Mikić, Snježana – Zagreb, Cro Art Photo Club
Miklaužić, Ivan – Zagreb, FK Zagreb
Miklavčić, Zvonimir – Zagreb, FK Rade Končar
Milašinović, Rajko – Đurđevac, FKK Drava
Milašinović, Siniša – Đurđevac, FKK Drava
Milekić, Đoko – Rijeka, FK Rijeka i Foto-sekcija Baklje
Miletić, Ivanka – Zagreb, FK Zagreb
Miler, Alojz – Kutina, F VK Kutina
Miler, Dalibor – Daruvar
Miler, Stjepan – Đakovo
Milerlei, Drago – Osijek
Miletić, Dragan – Split, FK Jadran
Miletić, Filip – Zagreb, FK Zagreb
Miletić, Ivan – Slavonski Brod
Mileusnić, Marinko – Osijek
Miličić, Igor – Osijek
Miling, Vjekoslav – Osijek
Milivojević, Slavoljub – Križevci, FK Partizan
Milošević, Borivoje – Zagreb, FK OKO (Doma JNA)
Milošević, Nenad – Valpovo
Miodragović, Teo – Sveta Nedelja, FK Klik
Mišković, Suzana – Vukovar, FK Digit
Mizner, Zlata Laura – Zagreb, FK Zagreb, Rijeka, FK Rijeka
Mjeda, Đerđ – Rijeka, FK Rijeka, FK Color
Mjeda, Luka – Zagreb, FK Zagreb
Mladenović, Radiša – Zagreb, FK Zagreb
Mlinarić, Marcel – Zagreb, FK Zagreb
Močvan, Stanislav – Karlovac, FK Karlovac
Mohar, Darko – Rijeka, FK Color
Moguš, Miroslav – Osijek
Molnar, Ursić, Ankica – Osijek
Molnar, Bojan – Valpovo
Molnar, Igor – Rijeka, FK Color
Molović, Dubravko – Split, FK Split
Morača, Đuro – Osijek, FK Osijek SUP
Mores, Vesna – Osijek
Morić, Boris – Zagreb, FK OKO (Doma JNA)
Morić, Ernest – Beli Manastir, FK Baranja-film
Morić, Marija – Zagreb, FK OKO (Doma JNA)
Mossetig, Slaven – Zagreb, FK Zagreb
Mostovac, Branko – Ivanec
Moškon, Matija – Đurđevac, FKK Drava, Koprivnica, Drava-dokumentacijski centar
Moškon, Zlatko – Đurđevac, FKK Drava, Koprivnica, Drava-dokumentacijski centar
Movre, Dražen – Koprivnica, FK podravka
Mozer, Ivan – Borovo
Možar, Ervin – Ivanec
Mračajac, Momčilo, – Vukovar, FK Vukovar
Mrak, Vladimir – Varaždin, FK Sloboda-VIS
Mrkela, Goran – Vinkovci, FK Vinkovci
Mrkić, Karmen – Rijeka, FK Rijeka
Mrkonjić, Božidar – Karlovac, FK Karlovac
Mrkonjić, Ivan – Karlovac, FK Karlovac
Mrkonjić, Slavica – Karlovac
Mržljaković, Mladen – Zadar
Mujanić, Meho – Dubrovnik
Munk, Rihard – Zagreb, FK Zagreb
Muštran, Julije – Osijek
Muzikant, Duško – Zagreb, DIVT III. gimnazija
Mužik, Vid – Đakovo

N

Nađ, Samir – Slatina, FVK Slatina
Nagy, Zoltan – Pula, FK Format
Nagy, Ivan – Rijeka, FK Rijeka
Najev, Ivana – Split, FK Split
Najvirt, Sanja – Požega
Nazif, Tino – Zagre, FK Zagreb
Nazor, Dijana – Zagreb, FK Zagreb
Nedić, Aleksandar – Vukovar, FK Vukovar
Nedvid, Nives – Zagreb, FK Zagi-foto, FK Zagreb
Nekić, Franjo – Đakovo, FK Đakovo
Nerovčić, Ante – Đakovo, FKK Đakovo
Neskusil, Dinko – Karlovac, FK Karlovac
Neskusil, Zdravko – Karlovac, FK Karlovac

Nikić, Miljan – Zadar
Nikolić, Gordana – Rijeka, FK Color
Nikolac, Ivica – Rijeka, FK Rijeka, FK Color i Fotosekcija Baklje
Nikolić, Josip – Osijek
Nikolić, Josip – Vinkovci
Nikolić, Nikola – Zagreb, FK Zagreb i FK Fotokemika
Nikolić, Ivica – Čakovec, FK Čakovec
Novaković, Ivo – Dubrovnik
Novaković, Milutin. Samobor, FK Samobor
Novaković, Željko – Zagreb, FK Zagreb
Novoselac, Velimir – Vinkovci
Nožica, Mladen – Split, FK Split

Nj

Njegovan, Ivan – Slavonski Brod, FK Slavonski Brod

O

Obranović, Miodrag – Zagreb, FK Zagreb
Oftak, Goran – Pula, FK Pula
Ohloupek, Ljubo – Sisak, FK Željezara
Ombla-Sikirić, Suzana – Zadar
Omero, Constantini – Pula, FK Uljanik
Ondruj, Elena-Antea – Križevci
Orak, Lovro – Križevci
Orak, Mateja – Varaždin, FK Varaždin
Orel, Alojz – Pula, FK Pula
Oreščanin, Miloš – Zagreb, FK Zagreb
Orešković, Lovro – Osijek
Orlić, Andrija – Zagreb, FK Zagreb
Orlić, Željko – Sisak, FK Siscia Obscura
Oros, Igor – Bjelovar, FK Iris
Oršanić, Marijan – Karlovac
Oršić, Ivan – Zagreb, FK Zagreb
Osrečak, Zoran – Zagreb, FK Zagreb
Ostojić, Borislav – Rijeka, FK Rijeka
Ostojić, Branislav – Pula, FK Uljanik
Ostojić, Branko – Split, FK Split i FK Jadran
Ostojić, Josip – Split, FK Split
Ostojić, Ivo – Vinkovci
Ovčar, Željko – Čakovec, FK Čakovec

P

Paić, Zlatka – Zagreb, FK Arhitektonskog fakulteta
Paić, Zlatko – Osijek
Paj, Robert – Zagreb, FK OOSSO FGZ
Pajkurić, Boris – Rijeka, FK Rijeka
Pajvot, Željko – Zagreb, FK Zagreb
Pala, Stjepan – Đakovo
Palaček, Asja – Vukovar, FK Vukovar
Palijan, Davor – Osijek
Paliska, Doris – Rijeka, FK Rijeka
Paljug, Mirko – Petrinja
Paljuh, Manuel – Sveti Lovreč – KAF Sveti Lovreč
Pamuković, Vedran – Vinkovci, FK Vinkovci
Panić, Branko – Vinkovci, FK Vinkovci
Panić, Gordan – Vinkovci, FK Vinkovci
Panjkota, Vinko – Šibenik, FK Šibenik
Pap, Dijana – Osijek
Papec, Ivica – Varaždin, FK Varaždin
Parpura, Vladimir – Split, FK Jadran
Parpura, Vladimir – Split, FK Split
Pasarić, Maja – Zagreb, FK Zagreb
Patarić, Vlatko – Karlovac, FK Karlovac
Pauleka, Marina – Zagreb, FK Zagreb
Patarić, Vlatko – Zagreb, FK Zagreb
Pavčnik, Roman – Zabok
Pavelić, Goran Pipo – Zagreb, FK Zagreb
Pavelić, Kristina – Beli Manastir, FK Baranja-film
Pavelić, Miro – Koprivnica, FK Podravka
Pavičić, Željko – Zagreb, FK Zagreb i FK Studentski dom No 1
Pavić, Krešimir – Rijeka, FK Rijeka
Pavić, Milan – Zagreb, FK Zagreb
Pavić, Slavka – Zagreb, FK Zagreb
Pavić, Tomislav – Zagreb, FK OKO (Doma JNA)
Pavković, Mladen – Koprivnica, FK Podravka
Pavlačić, Zvonimir – Zagreb, FK Pliva
Pavlek, Tomislav – Borovo, Bjelovar, Zagreb, FK Zagreb
Pavlek, Saša – Križ, FVK 35 mm Križ
Pavlek,Vladimir – Bjelovar, FK Bjelovar
Pavletić, Katica – Zagreb, FK Zagreb
Pavlić, Josip – Osijek
Pavlić, Marko – Rijeka, FK Rijeka
Pavlić, Vladimir – Zagreb, FK Zagreb
Pavličić, Ivan – Vinkovci, FK Vinkovci
Pavlina, Petar – Oroslavje
Pavlina, Matija – Novigrad, FK zajednice Talijana
Pavlina, Želimir – Zadar
Pavlinović, Ante – Zadar
Pavlović Rip, Ivan – Kutina, FK Metan
Pavlovski, Vladimir – Osijek
Pavšić, Damir – Rijeka, Fotosekcija Baklje
Pečanac, Mira – Zagreb, FK OKO (Doma JNA)
Peček, Renata – Ivanec
Peć, Maks – Rijeka, FK Rijeka
Pećkovski, Vladimir – Borovo, FK Borovo, Vukovar, FK Vukovar, FK Digit
Pedišić, Ivo st.- Zagreb, FK Lašćina i FK Zagreb
Pedišić, Ivo ml. – Zagreb, FK Zagreb
Pedišić, Željko – Zagreb, FK Zagreb
Pegan, Milenko – Split, FK Split
Pein, Marina, – Čeminac, Fotoskupina CTK Čeminac
Pejčinović, Đorđe – Zadar
Pejčinović, Rafael – Đurđevac, FKK Drava
Pejić, Marko – Daruvar
Pejković, Nikola – Zagreb, FK Zagi- foto
Pejković, Renato – Zagreb, FK Zagreb
Peraić, Silvio – Rijeka, FK Rijeka
Perhat, Stjepan – Karlovac
Perhoč, Flanjak – Zagreb, FK Zagreb
Perhoč, Rikardo – Zagreb, FK Zagreb

Perić, Ivica – Vukovar, FK Vukovar
Perić, Marko – Đakovo
Perić, Miljenko – Zagreb, FK Fotokemika
Periša, Tatjana – Đurđevac, Foto kino klub Drava
Perišić, Josip – Zadar
Perišić, Vlado – Zagreb, FK Gornji Grad
Periškić, Nikola – Vinkovci
Perković, Nela – Split, FK Brodosplit
Perović, Slavko – Zadar
Pervan, Željko – Zagreb, FK Zagreb
Pešec, Mirjana – Vinkovci, FK Vinkovci
Pešut, Marina – Osijek
Petak, Miki – Križevci, FK Partizan
Petak, Verica – Križevci, FK Partizan
Petek, Marjan – Pula, FK Uljanik
Petek, Marko – Zagreb, FK Zagreb
Petković, Savo – Rijeka, FK Rijeka
Petković, Stevan - Borovo
Petrak, Josip – Karlovac. FK Karlovac
Petranović, Zvonimir – Zagreb, FK Zagreb
Petrec, Zvonimir – Križ, FVK 35 mm Križ
Petreš, Ladislav – Samobor, FK Samobor
Petric, Stjepan – Zagreb, FK Zagreb
Petriciolli, Ivo – Zadar
Petrić, Ivo – Slavonski Brod, FK Slavonski Brod
Petričević, Josip – Zagreb, DIVT III. gimnazija
Petrić, Hrvoje – Đurđevac, FKK Drava, Koprivnica, In-fo Podravina
Petrić, Ivica – Rijeka, FK Rijeka
Petrić, Ivo – Slavonski Brod
Petrović, Ladislav – Zagreb, FK Zagreb
Petrović, Đuro – Đurđevac, FKK Drava
Petrović, Milan – Karlovac
Petrović, Vjeran – Čakovec, FK Čakovec
Pezzi, Edo – Split, FK Split
Pibernik, Dušan – Zagreb, FK Rade Končar
Pichler, Robert – Rijeka, FK Color
Pinhak, Marijan – Pakrac
Pintar, Mato – Zagreb, FK Zagreb
Pinter, Tihomir – Zagreb, FK Zagreb
Piškorić, Nikola – Križevci, FK Križevci
Piškulić, Ivan – Zagreb, FK Zagreb
Planinšek, Bruno – Zagreb, FK Zagreb
Plantak, Ivan – Varaždin, FK Sloboda-VIS
Plavljanić, Jovo – Čakovec
Plazibat, Antun – Dubrovnik
Plazonić, Nikša – Split, FK Split
Pleić, Danis – Varaždin, FK Sloboda
Pleše, Vesna – Zagreb, FK Zag-i foto, FK Zagreb
Pletenac, Branka – Rijeka, FK Rijeka
Plevnik, Božo – Osijek
Plivelić, Radovan – Zagreb, FK Zagreb i FK Foto-kemika
Plosnić, Žana – Čakovec, FK Čakovec
Podobnik, Rafael – Rovinj, CVU Batana
Počivalšek, Joško – Dubrovnik
Počivalšek, Joško – Split, FK Split
Podoreški, Irma – Sisak, FK Siscia Obscura
Pohajda, Svenibor – Bjelovar, FK Iris
Pokec, Dražen – Koprivnica, FK Podravka
Pokos, Željko – Varaždin, FK Varaždin
Pokrajac, Aldo – Rovinj, CVU Batana
Poldruhi, Silvester – Zagreb, FK Zagreb
Polgar, Željko – Kutina, FVK Kutina
Polić, Nikica – Šibenik, FK Šibenik
Pomykalo, Dražen – Zagreb, FK Zagreb
Popadić, Danilo – Vukovar
Popić, Jelena – Split, FK Split
Popović, Mladen – Sisak, FK Željezara, Zagreb, FK Zagreb
Popović, Zvonko – Osijek
Porga, Duško – Varaždin, FK Slobda-VIS
Porga, Ivan – Varaždin, FK Sloboda-VIS
Porupski, Mirjana – Zagreb, FK Zagreb
Posavec, Ivan – Zagreb, FK Zagreb
Pot, Mirko – Zagreb, FK Zagreb
Potkovac, Mato – Vinkovci, FK Vinkovci
Požar, Snježana – Zagreb, FK Zagreb
Pranjković, Suzana – Vinkovci, FK Vinkovci
Predovan, Nenad – Zagreb, FK OKO (Doma JNA), FK Zagreb
Predrijevac, Vlado – Đakovo
Pređak, Neven – Ivanec, FK Oto
Prelić, Miroslav – Osijek
Prelić, Stevan – Osijek
Prelog, Anita – Kutina
Prelog, Martina – Kutina
Premuž, Vilibald – Osijek, FK Osijek i FK Osijek SUP
Pretner, Diter – Rijeka, FK Rijeka
Prgić, Zvonimir – Osijek
Prkačin, Zlatko – Zagreb, FK Zagreb
Prkić, Jakov – Split, FK Split
Pribeg, Vesna – Đurđevac
Princ, Ernest – Daruvar
Prišlin, Mirko – Zagreb, FK OKO (Doma JNA)
Pritišanac, Zdravko – Osijek
Privora, Ivančica – Zagreb, FK Zagreb
Prochazka, Martina – Kutina, FVK Kutina
Prohaska, Zdenko – Rovinj, CVU Batana
Prohaska, Zvjezdana – Rovinj, CVU Batana
Prokeš, Darko – Osijek
Prstec, Vjekoslav – Varaždin, FK Sloboda-VIS
Ptičar, Krunoslav – Samobor, FAG Enthusia Planck
Prusina, Jozo – Beli Manastir, FK Baranja-film, Osijek, FK Osijek
Pšeničnik, Antun – Martin na Muri
Pucak, Ivan – Karlovac, FK Karlovac
Pucarić, Zoran – Dubrovnik
Puhalo, Marija – Beli Manastir
Puhmajer, Ivo – Pakrac
Purgar, Zdenko – Borovo
Pušić, Zdenko – Osijek
Putar, Dragutin – Ivanec
Puttar, Davor – Varaždin, FK Sloboda-VIS

R

Rac, Krunoslav – Osijek, Đakovo, FKK Đakovo
Račić, Mišo – Dubrovnik
Rački, Neda – Zagreb, FK Zagreb
Radaković, Zoran – Zagreb, FK Zagreb
Radetić, Slavka – Dubrovnik
Radić, Helena – Novska
Radić, Mišo – Dubrovnik
Radić, Mladen – Osijek
Radić, Nenad – Zagreb, FK Zagreb
Radić, Prokovi – Čakovec
Radić, Zdenko – Križevci, FK Križevci
Radičanin, Zvonko – Zagreb, FK Zagreb
Radinović, Božica – Koprivnica, FK Podravka, In-fo Podravina, Đurđevac, FKK Drava
Radman, Nikola – Zadar
Radman, Slavko – Zagreb, FK Zagreb
Radojković, Miodrag – Šibenik
Radolović, Mladen – Pula
Radoničić, Ante – Dubrovnik
Radoničić, Marija – Dubrovnik
Radosavljević, Milan – Split, FK Split i FK Jadran
Radovani, Nikola – Split, FK Brodosplit
Radovčić, Šime – Zagreb, FK Zagreb
Radović, Nikola – Njivice (Krk)
Radović, Nikola – Rijeka, FK Rijeka
Rajčić, Ivica – Rijeka, FK Rijeka
Rajković, Mato – Slavonski Brod, FK Slavonski Brod
Rajle, Damir – Osijek
Rajzl, Adam – Đakovo, FKK Đakovo
Rak, Anica – Đakovo
Rakitić, Željko – Osijek
Rakitovac, Višnja – Osijek
Ranilović, Bolto – Koprivnica, FK Podravka
Ranogajec, Ivan – Osijek
Raosavljević, Milan – Kutina, FK Metan
Rapaić, Goran – Zagreb, FK Zagreb
Rapajić, Vjekoslava – Zagreb, FK Zagreb
Rastija, Krešimir – Osijek
Ravnić, Robert – Zagreb, Cro Art Photo Club
Ratkaj, Ivica – Osijek
Ravnjak, Tea – Čeminac, Fotoskupina CTK Čeminac
Rebernik, Ivan – Varaždin, FK Sloboda-VIS
Reberšak, Nenad – Zagreb, FK OKO (Dom JNA)
Reberšak, Suzana – Zagreb, FK OKO (Dom JNA)
Reberšak, Nenad – Split, FK Split, Zagreb, Cro Art Photo Club
Relić, Branka – Osijek
Relja, Alojz – Zagreb, FK Rade Končar
Remenar, Sunčica – Zagreb, FK Zagreb
Rendeli, Zvonimir – Zagreb, FK Zagreb
Rendić, Dragutin – Koprivnica, FK Podravka
Rendulić, Drago – Zagreb, FK Zagreb
Resli, Marinko – Vinkovci, FK Vinkovci, Zagreb, FK Zagreb
Resli, Miron – Vinkovci, FK Vinkovci, Zagreb, FK Zagreb
Restović, Petar – Split, FK Split
Reščić, Zdenka – Zagreb, Cro Art Photo Club
Rešetar, Branko – Oroslavje
Režić, Ante, Split, FK Split
Ribičić, Mirela – Zagreb, FK Zagreb
Rif, Josip – Pula, FK Jelen
Rihtarić, Milivoj – Varaždin, FK Sloboda-VIS
Rihtarić, Vedran – Varaždin, FK Sloboda-VIS
Rilov, Ivica – Rijeka, FK Color
Rilović, Mato – Dubrovnik
Rimac, Stanko – Dubrovnik
Ristovski, Anero – Bjelovar, FK Iris
Ritosa, Branko – Zagreb, FK Zagreb
Ritoša, Vladimir – Rijeka, FK Rijeka
Roca, Ante – Zagreb, FK Zagreb
Rodek, Stanko – Varaždin, FK Sloboda-VIS
Roglić, Krešimir – Rab
Rokić, Stjepan – Petrinja
Romulić, Marko – Osijek
Rosić, Goran – Vukovar, FK Baranja-film
Roth, Marijan – Zagreb, FK Zagreb
Rotschild, Velimir – Rijeka, Fotosekcija Baklje
Rožić, Belinda – Rab
Rubčić, Berislav – Bjelovar, FK Iris
Rubčić, Bjanka – Bjelovar, FK Iris
Rubčić, Roman – Bjelovar, Fotoklub Iris
Rubčić, Davor – Zagreb, FK Zagreb
Rudec, Matilda – Rijeka, FK Color
Rudi, Marin – Osijek
Rukavina, Branko – Pakrac
Rukavina, Marko – Vinkovci, FK Vinkovci
Rukavina, Nikola – Karlovac
Runac, Maja – Valpovo
Runtić, Draginja – Križevci, FK Partizan
Runtić, Nemanja – Križevci, FK Partizan
Runtić, Tatjana – Križevci, FK Partizan
Rupčić, Domagoj – Kutina, FVK Kutina
Ruš, Ivan – Đakovo, FK Đakovo
Ružić, Ante – Split, FK Brodogradilište

S

Sabadoš, Katarina – Zagreb, FK Zagreb
Sabljak, Drago – Vinkovci, FK Vinkovci
Sabljić, Željko – Đakovo, FKK Đakovo
Sabol, Franjo – Čakovec, FK Čakovec
Sabol, Gustav – Pribislavec
Sabol, Petar – Čakovec, FK Čakovec
Sajko, Željko – Novska
Sajler, Garmaz, Maja – Osijek
Sajter, Domagoj – Osijek
Sakač, Kornelija – Zagreb, FK Zagi-foto
Samardžija, Rajko – Borovo
Samoljanac, Olga – Vinkovci
Sanković, Vedran – Rijeka, FK Color
Santini, Tonka – Split, FK Split
Saraja, Dubravka – Bjelovar, ...(?)

Sarjeant, Theresa – Zagreb, FK Zagi-foto
Savić, Ivana – Rijeka, FK Color
Savretić, Anđelko – Rijeka, ...(?)
Schejbal, Berislav – Daruvar
Schön, Bogumir – Karlovac, FK Karlovac
Sebestyen, Karlo – Zagreb, FK Pliva
Sečen, Dario – Osijek
Sekol, Ivan – Osijek
Sekulić, Čedomir – Zagreb, FK OKO (Doma JNA)
Sekulo, Branko – Dubrovnik
Sekulja, Viktor – Rijeka, FK Rijeka
Semialjac, Nino – Zagreb, FK Zagreb
Senčar, Damir – Zagreb, Cro Art Photo Club
Serdar, Jovan – Vinkovci
Serobabski, Vladimir – Dubrovnik
Sessa, Niko – Korčula
Sever, Mladen – Sveti Lovreč, KAF Sveti Lovreč
Sever, Mladen – Ivanec
Sever, Domagoj – Ivanec, FK Oto
Siđi, Vikica – Slavonski Brod, FK Slavonski Brod
Sikirić, Petar – Zadar
Sila, Zdenko – Rijeka, FK Rijeka
Sillani, Igor – Split, FK Split
Sinožić, Luciano – Rijeka
Skaramura, Ante – Dubrovnik
Skobe, Dragutin – Zagreb, FK Zagreb
Skukan, Nikola – Kutina, FK Metan
Skukan, Viktor – Pakrac
Skutari, Pero – Karlovac, FK Karlovac
Slade, Nives – Šibenik, FK Šibenik
Slako, Đuro – Zagreb, FK Zagreb
Slaven, Mario – Zagreb, FK Zagreb
Slavković, Lazar – Samobor, FK Samobor
Slipčević, Ivan – Zagreb, FK Zagreb
Slobodnjak, Petar – Bjelovar, FK Bjelovar
Smajić, Antun – Osijek, Vinkovci, FK Vinkovci
Smekalo, Ivo – Rijeka, Fotosekcija KUD Baklje
Smerdel, Emil – Šibenik, FK Šibenik
Smerdel, Franjo – Osijek, FK Osijek SUP
Smoković, Davor – Sveti Lovreč, KAF Sveti Lovreč
Smokvina, Abdon – Rijeka, FK Rijeka
Smokvina, Čuča – Zagreb, FK Zagreb
Smokvina, Iva – Rijeka, FK Rijeka
Smokvina, Miljenko – Rijeka, FK Rijeka
Smokvina, Ranko – Rijeka, FK Rijeka
Smrkvinić, Marin – Korčula
Soić, Neven – Varaždin
Sokač, Dragutin – Križevci, FK Križevci
Solariček, Vladimir – Zagreb, FK Zagreb
Soldo, Ivan – Vinkovci, FK Vinkovci
Solomun, Ivan – Zagreb, FK Zagreb
Sontacchi, Bojan – Osijek, FK Osijek
Sontacchi, Boris – Osijek, FK Osijek
Sopić, Lovorka – Križevci, FK Križevci
Soprano, Fernando – Rijeka, FK Rijeka, FK Color
Soprano, Ljubica – Rijeka, FK Rijeka
Soprano, Derek – Rijeka, FK Color
Soprano, Adriana – Rijeka, FK Color
Sorić, Roberta – Osijek
Sorić, Senko – Osijek
Sović, Ana – Križ, FVK 35 mm Križ
Sović, Siniša – Varaždin, Udruga za promicanje fotografske umjetnosti
Sović, Željko – Kutina, FVK Kutina
Spaček, Josip – Osijek
Spielberger, Stevo – Varaždin, FK Sloboda-VIS
Srakočić, Zvonko – Karlovac, FK Karlovac
Srdelić, Tena – Zagreb, FK Zagreb
Srebrnić, Ivo – Krapina
Srednoselec, Damir – Koprivnica, In-fo Podravina (Fotografsko društvo Koprivnica)
Srkulj, Georg – Zagreb, FK Zagreb
Stainbach, Hans Dieter, – Zagreb, FK Zagi-foto
Stainbach, Urlike – Zagreb, FK Zagi-foto
Stančić, Albin – Split, FK Split
Stanić, Zdravko – Korčula
Stankić-Kovačev, Spomenka – Đurđevac, FKK Drava
Starčević, Andrija – Đurđevac, FKK Drava, In-fo Podravina (FD Koprivnica)
Starčević, Božo – Rijeka, FK Rijeka
Steka, Damir – Zagreb, FK Studentski dom No 1
Sterger, Duško – Zagreb, FK Rade Končar
Stiasni, Gerda Dorfer – Zagreb, FK Zagreb
Stilin, Lea – Rijeka, FK Color
Stipan, Franjo – Mursko Središće
Stipaničev, Željko – Rijeka, Foto-kino sekcija Baklje
Stipić, Grgo – Zadar
Stipić, Stjepan – Zadar
Stjepanović, Milan – Kutina
Stojadinović, Stevan – Split, FK Split
Stojaković, Helena – Beli Manastir, FK Baranja-film
Stojaković, Željko – Beli Manastir, FK Baranja-film
Stojanić, Antun – Slavonski Brod, FK Slavonski Brod
Stojanić, Ivan – Slavonski Brod, FK Slavonski Brod
Stojanović, Lea – Vinkovci, FK Vinkovci
Stojčić, Dražen – Osijek
Stošić, Denis – Karlovac, FK Karlovac
Stošić, Karmen – Zagreb, FK Zagreb
Stošić, Matija – Zagreb, FK Zagi-foto
Strahija, Goran – Čakovec
Strahonja, Vjeran – Varaždin FK Sloboda-VIS
Strenja, Eduard – Pula, FK Uljanik
Strihić, Marina – Zadar
Strikoman, Šime – Šibenik, FK Šibenik
Strmečki, Josip – Zagreb, FK Zagreb
Strunjak, Kazimir – Zagreb, FK Zagreb
Stuparić, Gordana – Zagreb, FK OKO (Doma JNA)
Subotičanec, Stjepan – Karlovac, FK Karlovac
Sudnik, Ivo – Samobor, FK Samobor
Suhorski, Dražen – Vinkovci, Fotokluibv Vinkovci
Sulovski, Vesna – Rijeka, Fotosekcija Baklje
Sumenić, Jovo – Petrinja

Sunajac, Pero – Vukovar, FK Vukovar
Sundač, Ljiljana – Rijeka, FK Rijeka
Superina, Vladimir – Zagreb, FK Zagreb
Surać, Stipe – Zadar
Surjan, Pero – Korčula
Susić, Vladimir – Zagreb, FK Zagreb
Sušanj, Boris – Rijeka, FK Color
Svalina, Krunoslav – Varaždin, FK Sloboda-VIS
Svetlečić, Marinka – Samobor, Samobor
Svijetlić,Srećko – Šibenik, FK Šibenik
Svilić, Danira – Križ, FVK 35 mm Križ
Sviličić, Vinko – Split, FK Split
Svilokos, Tomislav – Dubrovnik
Svirčević, Ivo – Osijek
Svoren, Miroslav – Koprivnica
Szabo, Marijan – Zagreb, FK Zagreb
Szege, Nikola – Osijek

Š

Šabarić, Vjekoslav – Varaždin, Udruga za promicanje fotografske umjetnosti
Šafar, Branka – Zagreb, Zagrebački fotografski krug
Šaić, Pero – Krapina
Šain, Pavao – Korčula
Šainović, Ljubo – Karlovac
Šajfar, Tomislav – Đurđevac
Šajina, Alen – Pula
Šakić, Ante – Zagreb, FK Zagreb
Šakić, Antun – Zagreb, FK Zagreb
Šalamon, Stjepan – Slavonski Brod
Šančić, Marijan – Karlovac, FK Karlovac
Šanjug, Melanija – Osijek
Šardi, Ivan – Čakovec, FK Čakovec
Šarić, Dinko – Slavonski Brod, FK Slavonski brod
Šarić, Marinko – Osijek
Šašek, Marijan – Karlovac
Šaule, Drago – Pula, FK Uljanik
Šebalj, Stanislav – Osijek, FK Osijek SUP
Šebelić, Goran – Pula, FK Uljanik
Šebelj, Stanislav – Osijek
Šebić, Josip – Pakrac
Šebić, Rade – Bjelovar, FK Iris
Šebić, Željko – Zagreb, FK Zagreb
Šebrek, Darko – Zagreb, FK Zagreb
Šebrek, Vinko – Zagreb, FK Zagreb
Šefer, Dragutin – Osijek
Šegvić, Marin – Split, FK Jadran
Šekutor, Jerko – Čakovec
Šenbaum, Egon – Zagreb, FK Zagreb
Šenk, Branimir – Karlovac
Šepat, Jelena – Zagreb, FK Zagreb
Šeper, Boris – Osijek
Šepić, Krešimir – Rijeka, FK Rijeka
Šepić, Željko – Osijek
Šerobarski, Vladimir – Beli Manastir
Šerventić, Nikola – Zagreb, FK Zagreb
Šestić, Antun – Krapina
Šestić, Mato – Krapina
Šesto, Ana – Zagreb, FK Zagreb
Šesto, Darija – Zagreb, FK Zagreb
Šeta, Eugen – Đakovo
Šeta, Pavao – Đakovo, FK Đakovo
Šeta, Pavao – Vinkovci
Ševelj, Mišo – Dubrovnik
Šibenik, Stanko – Karlovac
Šijan, Boris – Osijek
Šilovinac, Tomislav – Osijek
Šiljić, Dragan – Beli Manastir, FK Baranja-film
Šimac, Ivica – Šibenik, FK Šibenik
Šimek, Branimir – Varaždin, FK Sloboda-VIS
Šimek, Dino – Čakovec, FK Čakovec
Šimek, Ines – Osijek
Šimek, Tomo – Zagreb, FK Zagreb
Šimenc, Borislav – Varaždin, FK Sloboda-VIS
Šimić, Janja – Osijek
Šimić, Klara – Križ, FVK 35 mm Križ
Šimić, Marina – Vinkovci, FK Vinkovci
Šimunec, Nika – Varaždin, FK Varaždin
Šimunić, Nenad – Sveti Lovreč, KAF Sveti Lovreč
Šimunić, Rudolf – Oroslavje
Šimunić, Vladimir – Zagreb, FK Zagreb i FK OKO (Doma JNA), FK Zagi-foto
Šiptar, Zvonimir – Đurđevac
Šitum, Ivica – Zagreb, FK Zagreb
Škaro, Viktorija – Split, FK Brodosplit
Škaron, Karmen – Rijeka, FK Color
Šklopan, Tomislav – Zagreb, FK Zagreb
Škoro, Nikola – Karlovac
Škrinjar, Ljubomir – Zagreb, FK Zagreb
Škrlec, Goran – Vinkovci, FK Vinkovci
Škrobonja, Ante – Rijeka, FK Rijeka, FK Color, FK Jadran-3. maj
Šmider, Erika – Zagreb, FK Zagreb
Šmider, Tomislav – FK Zagi-foto
Šmidt, Lea – Zagreb, FK Zagreb
Šmit, Zvonko – Vinkovci, FK Vinkovci
Šmokrlj, Damir – Rijeka, FK Jadran-3. maj
Šnajder, Adolf – Đakovo, FK Đakovo
Šnur, Oskar – Zagreb, FK Zagreb
Šober, Milan – Rijeka, FK Rijeka
Šober, Milan – Zagreb, FK Zagreb
Šola, Pero – Đakovo, FKK Đakovo
Šolaja, Vesna – Vinkovci, FK Vinkovci
Šoletić, Željko – Dubrovnik
Šoletić, Željko – Zagreb, FK Zagreb
Šomođi, Dragutin – Osijek
Šomođi, Mirko – Osijek
Šorak, Mirko – Zagreb, FK Zagreb
Šostar, Vink – Ivanec
Šoštarić, Cvjetko – Ivanec
Španec, Ksenija -Zagreb, FK Zagreb
Španić, Mihael – Vinkovci, FK Vinkovci

Šperanda, Nina – Vinkovci, FK Vinkovci
Špičko, Stjepan – Zagreb, FK Zagreb
Špoljar, Bolto – Koprivnica, Đurđevac, FKK Drava
Špoljar, Vesna – Zagreb, FK Zagreb
Špoljarić, Slavko – Zagreb, FK Zagreb
Špralja, Eugenija – Zagreb, FK Zagi- foto, FK Zagreb
Špralja, Josip – Zadar, FK Zadar
Štajniger, Josip – Borovo
Štakić, Momčilo – Dubrovnik
Štalekar, Vlasta – Zagreb, Cro Art Photo Club
Štefanac, Mario – Požega
Štefanović, Danilo – Split, FK Jadran
Štefić, Stanislav – Osijek
Štengl, Marko – Zagreb, FK Zagi- foto
Štimac, Sandra – Zagreb, FK Zagreb
Štrkalj, Siniša – Šibenik, FK Šibenik
Šućur, Mario – Osijek
Šuh, Emil – Osijek
Šuler, Katarina – Kutina
Šulina, Mario – Đakovo, FKK Đakovo
Šuljak, Ivan – Dubrovnik
Šundrica, Mario – Dubrovnik
Šundrica, Mario – Korčula
Šundrica, Olga – Korčula
Šunjo, Dragutin – Požega
Šupuk, Ante – Šibenik, FK Šibenik
Šupuk, Lav – Šibenik, FK Šibenik
Šuran, Aleksandar – Pula
Šurjak, Zlatko – Zagreb, FK Zagreb
Šušković, Bruno – Križevci, FK Križevci
Šutej, Mladen – Kutina
Švaco, Josip – Đurđevac, FKK Drava
Švarčov, Željko – Zagreb, FK Rade Končar

T

Tabaković, Elvira – Osijek
Tačković, Izidor – Zagreb, FK Zagreb
Tačković, Mato – Vinkovci
Tadić, Krešimir – Zagreb, FK Zagreb
Tadijanović, Boris – Osijek
Talajić, Saša – Rovinj, CVU Batana
Talajić, Dalibor – Sveti Lovreč, KAF Sveti Lovreč
Tamić, Ivan – Osijek
Tanasić, Tanja – Vinkovci, FK Vinkovci
Tandarić, Nikola – Karlovac
Tanocki, Zvonimir – Vinkovci, FK Vinkovci
Tarana, Zaviša – Dubrovnik
Tarnovski, Elizabeta – Zagreb, FK Zagi-foto
Taslak, Ivan – Split, FK Jugoplastika
Tasovac, Antun – Dubrovnik
Teufel, Anđelko – Đakovo, FKK Đakovo
Težak, Anica – Zagreb, FK Zagreb
Težak, Branko – Ivanec, FK Oto
Težak, Nenad – Ivanec
Tica, Darko – Zagreb, FK OKO (Doma JNA)
Tičak, Ivan – Rijeka, FK Rijeka
Tikulin, Suzana – Zadar
Tiljak, Damir – Zagreb, FK Zagreb
Tirić, Dražen – Zagreb, FK Zagreb
Tisaj, Antun – Kutina, FK Metan
Tischler, Miroslav – Zagreb, FK Zagreb
Tišljar, Ivica – Zagreb, FK Zagreb
Tkalčić, Branko – Zadar
Tkalčec, Neven – Čakovec, FK Gimnazije Čakovec
Tkalec, Stjepan – Kutina, FVK Kutina
Toffolini, Ivan – Slavonski Brod
Tolić, Ivan – Split, FK Split
Tomas, Damir – Osijek
Tomaš, Zlatko – Kutina, FVK Kutina
Tomaz, Miodrag – Osijek
Tomica, Josip – Đurđevac, FKK Drava
Tomić, Alojz – Pula, FK Uljanik
Tomić, Damir – Đakovo, FKK Đakovo
Tomić, Ivan – Oroslavje
Tomić, Ivica – Zagreb, FK OKO
Tomić, Nikolina – Slatina, FVK Slatina
Tomić-Lacković, Irena – Slatina, FVK Slatina
Tomić, Momčilo – Bjelovar
Tomić, Tomo – Oroslavje
Tomulić, Aleksandar – Rijeka, FK Rijeka
Tomšić, Zdenko – Beli Manastir
Tončić, Dušan – Varaždin
Topić, Domagoj – Osijek
Topić, Marin – Osijek
Topličanec, Boris – Zagreb, FK Zagreb
Tosenberger, Darko – Đakovo, FKK Đakovo
Tosenberger, Oto – Đakovo, FKK Đakovo
Tosenberger, Stjepan – Đakovo, FKK Đakovo
Tošić, Adrijana – Pula, FK Pula
Tot, Dragica – Vukovar
Tot, Filip – Osijek
Tot, Laslo – Borovo
Toth, Josip – Osijek
Toth, Marija – Zagreb, FK Zagreb
Toth, Pavao – Zagreb, FK Zagreb
Toth, Stanko – Varaždin, FK Varaždin
Toth, Tibor – Bjelovar
Trajković, Miodrag – Split, FK Ruđer Bošković
Traub, Marija – Split, FK Split
Trenčin, Ivan – Osijek
Trenzić, Jadran – Split, FK Split
Treuršić, Jordan – Split, FK Split
Trgovac, Tomo – Novoselec
Tričković, Mile – Dubrovnik
Trpak, Emil – Karlovac, FK Karlovac
Tršinski, Franjo – Zabok
Tršinski, Rudolf – Zabok
Truntić, Sandra – Zagreb, FK Zagreb
Trusk, Mihaela – Križ, FVK 35 mm Križ
Tudja, Petar – Zagreb, FK Zagreb
Tudor, Mladen – Zagreb, FK Zagreb
Tumpej, Vlado – Zagreb, FK Agronomija

Turina, Andrej – Rijeka, FK Color
Turk, Branko – Osijek
Turniški, Zdenko – Osijek
Tutnjević, Ljiljana – Osijek
Tutnjević, Željko – Dubrovnik

U

Uremović, Tanja – Slatina, FVK Slatina
Uroičć, Milivoj – Kutina, FK Metan
Ursić, Dražen – Osijek
Ursić, Branko – Osijek
Ursić Molnar, Ankica – Osijek
Uršlbaher, Drago – Vukovar

V

Vadanjel, Dalibor – Rovinj, CVU Batana
Vađon, Đuro – Zagreb, FK Rade Končar
Vagenhofer, Mirko – Borovo
Vajt, Viktor – Vinkovci, FK Vinkovci
Valjak, Tomislav – Čakovec
Valjak, Tomislav – Varaždin, FK Sloboda-VIS
Vaniček, Josip – Sisak, FK Željezara
Vaništa, Josip – Karlovac, FK Karlovac
Varadin-Kalajđija, Suzana – Varaždin, FK Varaždin
Vargić, Irma – Križevci
Vargović, Boris – Koprivnica
Varnai, Elza – Osijek
Varšava, Nada – Đakovo, FKK Đakovo
Vasilj, Miodrag – Vukovar, FK Vukovar
Vatović, Andrija – Dubrovnik
Veber, Branko – Čakovec
Veber, Zvonimir – Zagreb, FK Zagi- foto
Većolin, Alen – Đakovo, FKK Đakovo
Vedrina, Darinka – Đurđevac, FKK Drava
Vedrina, Zorko – Đurđevac, Foto kino klub Drava
Vedrina, Zorko – Đurđevac
Vejnović, Boško – Borovo
Vejvoda, Marijan – Karlovac
Velikanac, Dragan – Osijek
Velikonja, Nenad – Zagreb, FK Agronomija, Zagreb FK Zagreb
Venus, Zlatko – Osijek
Ventin, Zoran – Rijeka, FK Color
Verbić, Franjo – Karlovac, FK Karlovac
Verzotti, Ante – Split, FK Split
Veselko, Mario – Križevci, FK Partizan
Vesović, Mio – Zagreb, FK Zagreb
Vesović, Velizar – Zagreb, FK Zagreb
Vicević, Aleksandar – Split, FK Split
Vicić, Vlado – Vukovar
Viće, Nikola – Đakovo, FK Đakovo
Vičić, Miroslav – Pula, FK Uljanik
Vidak, Vedran – Imotski, FK Imota
Vidaković, Ilija – Pula, FK Uljanik
Vidić, Ljiljana – Čeminac, Fotoskupina CTK Čeminac
Vidiček, Stjepan – Kutina, FVK Kutina
Vidotto, Lucio – Rijeka, FK Color
Vidović, Vilim – Krapina
Vidović, Željko – Čakovec
Vikrestov, Đorđe – Zadar
Vilupek, Hrvoje – Vinkovci, FK Vinkovci
Vilus, Branko – Zagreb, FK Zagi- foto
Virag, Ivan – Daruvar
Virc, Zlatko – Zadar
Viskanić, Anđelka – Rijeka, FK Rijeka
Višić, Željko – Split, FK Split
Vitamas, Marijan – Zagreb, FK Fotokemika
Vitas, Vinko – Split, FK Ruđer Bošković
Vizner, Matija – Novska, Kutina, FVK Kutina
Vlahov, Nada – Zagreb, FK Zagreb
Vlahović, Mladen – Zagreb, FK Zagreb
Vlajković, Nikola – Vinkovci
Vlašić, Dubravko – Zagreb, FK Zagreb
Voborski, Tatjana – Novska, FK Novska
Vogrin, Goran – Zagreb, Cro Art Photo Club
Vojnović, Danko – Osijek
Vojvodić, Tomislav – Kukljica (Ugljan)
Volf, Josip – Novoselec
Vorkapić, Duško – Osijek
Vranar, Domagoj – Zagreb, Autorski studio FFV
Vranić, Doris – Valpovo
Vranić, Josip – Zagreb, FK Zagreb
Vranić, Nino – Zagreb, FK Zagreb
Vranković, Dinko – Split, FK Split, Zagreb, FK Studentski dom No 1. FK Zagreb
Vranković, Miljenko – Rijeka, FK Rijeka
Vrapčević, Jefto – Petrinja
Vratarić, Pavle – Osijek
Vrbanić, Ivan – Zagreb, FK Zagreb, Varaždin, FK Sloboda-VIS
Vrbanić, Josip – Osijek
Vrbanić, Miroslav – Varaždin, FK Sloboda-VIS
Vrbanić, Vladimir – Varaždin, FK
Vrbaški, Aleksandar – Osijek
Vrbešić, Ljiljana – Valpovo
Vrcelj, Silvestar – Benkovac, Udruga Ssrce-srcu
Vrček, Antun – Varaždin, FK Sloboda-VIS
Vrdoljak, Mladen – Split, FK Split
Vrh, Ivana – Vinkovci, FK Vinkovci
Vrh, Josip – Vinkovci, FK Vinkovci
Vrh, Katarina – Vinkovci, FK Vinkovci
Vrkljan, Berislav – Osijek
Vrtovec, Stanko – Zagreb, FK Zagreb
Vučemilović, Fedor – Split, FK Split
Vučemilović, Nikola – Split, FK Split, FK Brodosplit
Vučinović, Vladimir Čarli – Zagreb, FK Zagreb
Vučković, Ilija – Beli Manastir
Vugrinec, Božidar – Zagreb, FK Zagreb
Vugrinec, Božo – Varaždin, FK Sloboda-VIS
Vujčić, Davorin – Zagreb, FK Zagreb
Vujić, Braninimir – Karlovac, FK Karlovac
Vukadinović, Josip – Daruvar

Vukadinović, Josip – Zagreb, FK Zagreb
Vukadinović, Valentina – Čakovec, FK Čakovec
Vukalović, Renata – Slatina, FVK Slatina
Vukelić, Edvard – Koprivnica
Vukelić, Zdenko – Rijeka, FK Rijeka
Vukić, Ivan – Karlovac, FK Karlovac
Vukić, Josip – Karlovac, FK Karlovac
Vukić, Tomislav – Osijek
Vukičević, Božo – Split, FK Split
Vukmanović, Maša – Zagreb, FK Zagreb
Vukmanović, Vojo – Rijeka, FK Rijeka
Vukomanović, Filip – Vukovar
Vukotić, Dražen – Pula, FK Jelen
Vukotić, Ivica – Varaždin, FK Sloboda-VIS
Vukov-Colić, Darko – Zagreb, FK Zagreb
Vuković, Maja – Kutina
Vuković, Momo – Dubrovnik
Vuković, Vinko – Zagreb, FK Studentski dom No 1
Vuksan, Vlado – Rijeka, FK Rijeka
Vukurka, Franjo – Zagreb, FK Agronomija
Vukušić, Boris – Zagreb, FK Zagreb
Vuletić, Ante – Split, FK Ruđer Bošković
Vuletić, Vladimir – Borovo
Vuletić, Želimir – Rijeka, FK Rijeka
Vulić, Ivana – Zagreb, FK Zagreb
Vulić, Jerolim – Vukovar, FK Digit
Vurušić, Darko – Čakovec, FK Čakovec

W

Wachl, Vera – Krapina
Weber, Dragutin – Varaždin, FK Sloboda-VIS
Weissenberger, Josip – Valpovo
Wetzler, Fedor – Zagreb, FK Zagreb
Winkler, Dalibor – Bjelovar
Wolf, Nikola – Đurđevac, Foto kino klub Drava
Wolf, Zvonimir – Zagreb, FK Zagreb

Z

Zagoda, Zvonimir – Zagreb, FK Zagreb
Zagorec, Ivica- Karlovac, FK Karlovac
Zaharija, Dušan – Sveti Lovreč, KAF Sveti Lovreč
Zahar, Marija – Đurđevac, Foto kino klub Drava
Zambelli, Rudolf – Rijeka, FK Rijeka
Zaninović, Ivan – Zagreb, FK Pliva
Zavišić, Radovan – Pula, FK Jelen
Zavratnik, Daniel – Split, FK Split
Zec, Mate – Split, FK Brodosplit
Zegnal, Lela – Zagreb, FK Zagreb
Zekić, Nikola – Križ, FVK 35 mm Križ
Zeljak, Dubravko – Zagreb, FK Zagreb
Zeman, Mato – Koprivnica, Đurđevac, FKK Drava
Zjačić, Zdenko – Šibenik
Zlatanović, Dean – Zagreb, FK Zagi- foto
Zlomislić, Ante – Novoselec
Zorec, Milan – Zagreb, FK Zagreb
Zorić, Rocco – Šibenik FK Šibenik, Split, FK Split
Zrnec, Zlatko – Zagreb, FK Zagreb
Zrnić, Milan – Rijeka, Fotosekcija Baklje
Zuani, Andrea – Rijeka, FK Rijeka
Zubčić, Vanja – Split, FK Brodosplit
Zuber, Vilko – Zagreb, FK Zagreb
Zulbeari, Gadaf – Zagreb, FK Zagreb
Zupanc, Ivan – Zagreb, FK Zagreb
Zuppa, Ivan – Split, FK Split
Zuzjak, Kristijan – Osijek

Ž

Žaja, Ante – Križ, FVK 35 mm Križ
Žaknić, Tina – Zagreb, FK Zagreb
Žerjav, Davor – Čakovec, FK Čakovec
Žerjav, Hinko – Varaždin, FK Sloboda-VIS
Žeželj, Đuro – Osijek, FK Osijek SUP
Žganec, Zdenko – Križevci, FK Križevci
Žgela, Anka – Ogulin
Žgela, Vjekoslav – Ogulin
Žic, Saša – Rijeka, FK Rijeka
Žiger, Stjepan – Zagreb, FK Fotokemika
Žigrić, Željko – Koprivnica
Žigrović, Vlado – Zagreb, FK Grafičar
Žiljak, Mladen – Zagreb, FK Pliva
Žipovski, Mirko – Osijek
Živković, Boris – Zagreb, FK OKO (Doma JNA)
Živković, Goran – Rijeka, FK Rijeka
Živković, Vladimir – Đakovo, FKK Đakovo
Žižek, Ana – Osijek
Žmara, Tomislav – Zagreb, FK Zagreb
Žmirić, Carmela – Rijeka, FK Color
Žmirić, Matej – Rijeka, FK Color
Žnidarčić, Mario – Rijeka
Žorž, Bogumil – Rijeka
Žorž, Duško Istog – Rijeka FK Color
Žorž, Mirko – Rijeka, FK Color
Žubrinić, Lareta – Slatina, FVK Slatina
Žufić, Alfredo – Pula, FK Uljanik
Žufić, Valter – Pula, FK Uljanik
Žugaj, Ivan – Zagreb, FK Zagreb
Žulj, Boris – Osijek
Žulj, Rudi – Borovo
Žunić, Josip – Karlovac, FK Karlovac
Županović, Sonja – Zagreb, FK Zagreb
Žutelija, Nevenko – Vinkovci
Žužak, Pero – Vinkovci, FK Vinkovci
Žvan, Marijana – Zagreb, FK Zagreb

Literatura

Foto-revija: mjesečnik za sve grane fotografije, godišta 1932. – 1941.

Otokar Hrazdira, *Galerija*, mjesečnik intern. umjetn. fotografije, Ivanec, 30-ih

Suvremena fotografija, časopis Fotokluba Zagreb, godišta 1940. i 1941.

August Frajtić, *Hrvatska zemlja ljepote*, Verlag R. H. Hammedr, Wien, 1944.

Naša fotografija, mjesečnik za stručnu i umjetničku fotografiju, godišta 1947. – 1951.

Fotografija, časopis foto i kino amatera Jugoslavije. 1948. – 1988.[470]

Mladen Grčević, *Razvoj umjetničke fotografije u Hrvatskoj*, magistarski rad, Zagreb, 1965.

Fotosavez Jugoslavije, *Jugoslovenska fotografija*, Beograd, bez datuma, 60-ih godina.

Nada Grčević, *Fotografska ostavština Dragutina Parčića*, posebni otisak radova Instituta JAZU u Zadru, Zadar, 1972.

Galerije grada Zagreba, *SPOT*, časopis za fotografiju, Zagreb, 70-ih

Trideset godina Narodne tehnike Osijeka, Fotoamaterstvo, Općinsko vijeće NT, Osijek, 1976.

Nada Grčević, *Rana fotografija u Zadru*, katalog, Zadar, Narodni muzej, 1977.

Vladko Lozić, Nada Grčević, Mladen Grčević, Zdenko Kuzmić. *Zagrebačka fotografija: Almanah*, Fotoklub Zagreb i Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1978.

Nada Grčević, *Fotografija devetnaestog stoljeća u Hrvatskoj*, Zagreb, 1981.

Marija Tonković, *Juraj i Karlo Drašković kao fotografi* (katalog), Zagreb, Muzej za umjetnost i obrt, 1985.

REVIJA – časopis za književnost, kulturu i društvena pitanja, Osijek, 1988 (Nada Grčević, Počeci fotografije u Osijeku; Vlastimir Kusik, Fotografija u Foto-klubu Osijek; Drago Hedl, 50 godina Foto-kluba Osijek.

Cvjetko Šoštarić, *Ivanečko planinarstvo i fotografija*, Planinarsko društvo „Ivančica", Ivanec, 1988.

Davor Matičević, Želimir Koščević, Vladimir Gudac, Sandra Križić-Roban, Đurđa Milanović, Rene Bakalović, Albert Goldstein. *Hrvatska fotografija od 1950. do danas,* katalog, Muzej suvremene umjetnosti, Zagreb, 1993.

Zdenko Kuzmić, *Vladimir Horvat*, Hrvatski fotosavez, Zagreb, 1994.

Vladimir Maleković, Marija Tonković, Abdulah Seferović, Duško Kečkemet, Ervin Dubrović, Vesna Delić, Vesna Burić, Ljerka Šimunić, Eduard Kušen, Gordana Kovačić, Vladko Lozić, Vjekoslav Majcen. *Fotografija u Hrvatskoj: 1848.-1951.*, katalog, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 1994.

Ervin Dubrović, Nedjeljko Fabrio, Milan Galić, Dalibor Vukičević, Marija Tonković, Anita Antoniazzo Bocchina, Miljenko Smokvina, Nenad Labus. *ARTE MIRACOLOSA – Stoljeće fotografije u Rijeci*, Rijeka, Izdavački centar Rijeka, 1995.

Nada Grčević, *Demeter Novaković prvi hrvatski dagerotipist*, Peristil: zbornik radova za povijest umjetnosti, Zagreb, 1996.

Miljenko Smokvina, *Rijeka na povijesnim fotografijama i riječka fotografska kronologija*, Dušević i Kršovnik, Rijeka, 1997.

Branka Hlevnjak, *Ljudevit Griesbach fotograf Moderne*, Hrvatski fotosavez, Zagreb,1997.

Branka Hlevnjak, *Gjuro Griesbach tragom indijanca*, Design Art, Galerija Sv. Ivan Zelina i FS d.o.o. i Fotoklub Zagreb, Zagreb 1998.

Ervin Dubrović, *Viktor Hreljanović*, Muzej grada Rijeke, Rijeka, 1999.

Tomislav Pavičić, *Fotografija Ante Vlahovića*, Županijski muzej Šibenik, Šibenik, 2000.

Tonko Maroević, Josip Stošič, Biserka Tadić, Danko Zelić. *Krešimir Tadić (1934-1977)*, Institut za povijest umjetnosti, Zagreb, 2000.

[470] Od 1948. do 1953. godine tiska se pod tim imenom; od 1954. do 1985. tiska se pod nazivom Foto-kino revija. Godine 1986. ne izlazi, da bi se godine 1987. pojavila pod nazivom Foto (u skraćenom obimu), glasilo Foto-saveza Jugoslavije. Foto izlazi tijekom godine 1987. (4 broja) i još jedan broj godine 1988., nakon čega definitivno prestaje izlaziti.

Vladko Lozić, *Fotoklub Zagreb, 1892.-1992.: Prilozi za povjesnicu*, Fotoklub Zagreb, Zagreb, 2000.

Mladen Grčević, *August Frajtić dobri duh hrvatske fotografije*, Hrvatski fotosavez, Zagreb, 2000.

Vladko Lozić, *Zbirka hrvatske fotografije pri Fotoklubu Zagreb*, Muzejski dokumentacijski centar, Informatica museologica 31(3-4), Zagreb, 2000.

Želimir Koščević, *Fotografska slika*, Školska knjiga, Zagreb, 2000.

Dubravka Osrečki Jakelić, *Fernando Soprano - fotografije 1944.-1974.*, MUO, Zagreb, 2001.

Branka Hlevnjak, *Đuro Griesbach od vida do privida*, Hrvatski fotosavez i Design Art d.o.o., Zagreb, 2001.

Vladimir Maleković, *Mladen Grčević*, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 2002.

Vladko Lozić, *Fotoamaterski pokret u Hrvatskoj*, Fotoklub Zagreb, Zagreb, 2003.

Zdenko Kuzmić, *Vladimir Guteša*, Hrvatski fotosavez, Zagreb, 2003.

Branka Hlevnjak, *Branimir Butković - neki novi Zagreb*, Galerija Modulor Centra za kulturu Trešnjevka Zagreb i Design Art d.o.o., Zagreb 2003.

Zrinka Buljević, Duško Kečkemet, Sandi Bulimbašić, Jasna Gluić, Jasminka Babić. *Fotomonografija Fotokluba Split*, Fotoklub Split, Slobodna Dalmacija, Split, 2004.

Duško Kečkemet, *Fotografija u Splitu 1859-1990.*, Marjan tisak, Split, 2004.

Zdenko Kuzmić, Vladko Lozić. *Majstori hrvatske fotografije*, Matica hrvatska i Fotoklub Zagreb, Zagreb, 2006.

Želimir Koščević, *U fokusu*, Školska knjiga, Zagreb, 2006.

Branka Hlevnjak, *Alojz Orel — fantastični realizam*, Hrvatski fotosavez, Zagreb, 2006.

Zdenko Kuzmić, Vladko Lozić, Vinko Šebrek. *Slike vremena*, Fotoklub Zagreb, Zagreb, 2007.

Branka Hlevnjak, *Fotografkinje*, Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske i Design Art d.o.o., Zagreb, 2007.

Vladko Lozić, *115 godina Fotokluba Zagreb*, Fotoklub Zagreb, Zagreb, 2009.

Abdulah Seferović, *Photographia Iaderna — od dagerotipije do digitalne slike*, Kapitol, Zagreb, 2009.

Vladko Lozić, *Stoljeće promidžbe fotografije*, Fotoklub Zagreb, Zagreb, 2010.

Vladko Lozić, *Zagrebačka škola fotografije (1930.-1950.)*, Muzejski dokumentacijski centar, Informatica museologica 42(1-4), Zagreb, 2011.

Vladko Lozić, *Socijalistički realizam u hrvatskoj amaterskoj fotografiji*, Muzejski dokumentacijski centar, Informatica museologica 44(1-4),2013.

Vladko Lozić, *U susret vremenu*, Fotoklub Zagreb, Zagreb, 2013.

Tončika Cukrov, Branka Hlevnjak, Rhea Ivanuš. *Ante Roca fotograf stvarnosti*, Hrvatski fotosavez, Zagreb, 2013.

Napomena:

Katalozi koji se spominju u ovom radu i naznačeni su u bilješkama.
Napisi iz dnevnog tiska, koje je autor godinama prikupljao u svojoj arhivi.
Osobne zabilješke autora, koje je godinama sustavno bilježio.

Godina	Zagreb salon	Žiri	Prateće izložbe
1968.	14. Zagreb salon	Jozo Ćetković Tošo Dabac Andrija Orlić	Daruvar, Karlovac, Vinkovci.
1970.	15. Zagreb salon	Zvinimir Brkan Tošo Dabac Branko Jerneić	Daruvar, Doboj, Hlebine, Karlovac, Koprivnica.
1972.	16. Zagreb salon	Mladen Grčević	Daruvar, Karlovac, Koprivnica.
1975.	17. Zagreb salon	Vladimir Solariček	Gospić, Karlovac, Koprivnica, Osijek.
1977.	18. Zagreb salon	Nino Vranić	Dubrovnik, Gospić, Karlovac, Koprivnica, Osijek, Pag.
1979.	19. Zagreb salon	Zvonimir Dumančić	Bjelovar, Gospić, Karlovac, Koprivnica, Osijek, Pag, Šibenik.
1981.	20. Zagreb salon	Ivan Posavec	Bjelovar, Gospić, Ivanec, Karlovac, Koprivnica, Osijek, Pag, Šibenik, Varaždin.
1983.	21. Zagreb salon	Mitja Koman	Bjelovar, Gospić, Ivanec, Karlovac, Koprivnica, Osijek, Pag, Rovinj, Šibenik, Varaždin, Vinkovci.
1985.	22. Zagreb salon	Branko Marinkov	Bjelovar, Gospić, Ivanec, Karlovac, Koprivnica, Osijek, Pag, Rovinj, Šibenik, Varaždin, Vinkovci.
1987.	23. Zagreb salon	Josip Vranić	Bjelovar, Gospić, Ivanec, Koprivnica, Novska, Osijek, Split, Šibenik, Varaždin, Vinkovci.
1990.	24. Zagreb salon	Vladko Lozić	Bjelovar, Gospić, Koprivnica, Osijek, Rijeka, Split, Šibenik, Varaždin, Vinkovci.
1992.	ZAGREB 92	Petar Dabac	Bez pratećih izložbi
1994.	ZAGREB 94	Branka Hlevnjak Malina Zuccon Martić Nino Vranić	Bez pratećih izložbi
1998.	27. Zagreb salon	Zvonimir Dumančić Ernst Koschuch Fluvio Merlak	Bjelovar, Kukljica, Osijek, Šibenik.
2000.	28. Zagreb salon	Janos Eifert Bogo Čerin Ljubo Gamulin Virgilio Giuricin Dubravka Osrečki Jakelić	Osijek, Šibenik, Kukljica.
2002.	29. Zagreb salon	Kurt Batschinski Oskar Karel Dolenc Flavio Mosetti Zvonimir Dumančić Ljubo Gamulin	Bjelovar, Kukljica, Šibenik, Varaždin, Vinkovci.
2004.	30. Zagreb salon	Ivan Posavec Lino Ghidoni Boris Hnatjuk Dubravka Jakelić Osrečki Rafael Podobnik	Bjelovar, Kukljica, Osijek, Šibenik, Varaždin.
2006.	31. Zagreb salon	Riccardo Busi Kurt Batschinski Virgilio Giuricin Daniela Lušin Marija Tonković	Bjelovar, Osijek, Split, Šibenik, Varaždin.

Godina	Zagreb salon	Žiri	Prateće izložbe
2008.	32. Zagreb salon	Mirko Bijuklić Faruk Ibrahimović Geza Lennert Branko Marinkov Ivica Nikolac	Karlovac, Split, Šibenik, Varaždin.
2010.	33. Zagreb salon	Fluvio Merlak Janos Eifert Vasja Doberlet Daniela Lušin Zdenko Kuzmić	Sisak, Split, Šibenik, Varaždin.
2012.	34. Zagreb salon	Angela Bacon Kidwel Ivana Tomanović Liisa Soderlund Darija Tripalo Sandra Vitaljić	Osijek, Rijeka, Sisak, Šibenik, Varaždin, Zadar.
2013.	35. Zagreb salon	Pozivni salon Nije bilo žirija	
2014.	36. Zagreb salon	Vinko Šebrek Lena Saarela Milan Živković	Šibenik
2016.	37, Zagreb salon	Aleksandar Tomulić Matej Prljhan Neda Rački	Šibenik

Bezrezervna podrška

Godine 2016. navršilo se 37 godina neprekidne suradnje između *Muzeja grada Šibenika* i Fotokluba Zagreb.

Kao tadašnji tajnik Fotokluba Zagreb, od samog početka organiziranja međunarodnih izložbi umjetničke fotografije u okvirima Zagreb salona u drugim gradovima po Hrvatskoj (od 1968.), dosljedno sam provodio u djelo tu vizionarsku ideju Jure Mažurana. Tragajući za mogućnostima realizacije te ideje u raznim prostorima i gradovima, put me je 1979. godine nanio i u *Muzej grada Šibenika*.

Samo da podsjetim: tijekom vremena, od daleke 1968. pa do danas, Zagreb salon je održavan u čak 19 gradova.

Ravnatelj *Muzeja* je bio prof. Slavo Grubišić, veliko ime šibenske kulture, koji je na mene već prigodom prvog susreta ostavio neizbrisiv dojam. Saslušavši moje obrazloženje odmah nam je dao bezrezervnu podršku, koju je provodio tijekom cijelog svoga mandata. Njegov nasljednik prof. Gojko Lambaša, također, je nastavio sa tom politikom.

Tijekom godina u šibenskom muzeju stekao sam drage prijatelje, prof. Kseniju Kalauz i prof. Tomislava Pavičića, s kojima je bilo doista ugodno surađivati.

Vrijeme teče pa je i prof. Gojko Lambaša otišao u mirovinu.

Novi ravnatelj. prof. Željko Krnčević, kao fotoamater i inicijator ponovnog pokretanja Fotokluba Šibenik i njegov član, budi mi nadu i uvjerenje da će se ova suradnja između *Muzeja grada Šibenika* i Fotokluba Zagreb i dalje nastaviti na dobrobit fotografije u Hrvatskoj.

ISBN 978-953-59276-0-0